Delilleriyle

Hanbeli Fıkhı

el-Muğnî

Muhtasarı

İmam İbn Kudâme el-Makdisî

ÖNSÖZ

Şüphesiz hamd, Allah'a mahsustur. O'nu över, O'ndan yardım ister ve O'ndan mağfiret dileriz. Nefislerimizin şerrinden ve amellerimizin kötülüğünden Allah'a sığınırız. Allah'ın doğruya ulaştırdığını kimse saptıramaz, saptırdığına da kimse hidayet veremez. Allah'tan başka ilah olmadığına, O'nun tek olduğuna ve ortağının bulunmadığına, Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) de O'nun kulu ve resulü olduğuna şehâdet ederim. Çokça salât ve selam Allah'ın elçisine, âline ve ashabına olsun.

İmdi;

Muvaffakaddin Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme'ye ait olan "*el-Muğnî*" kitabı, diğer İslam fıkhı kitapları arasında yer almaktadır. İhtilaflı olan konuları ve görüşleri zikretmeyi ele aldığı gibi, aynı şekilde delil getirme, münakaşa ve tercih etme hususlarını da delil ile birlikte, taassuptan da uzak kalarak ele almıştır. Bunu, delilin ortaya koyduğu konulara da kendisi destek vererek, kendi mezhebi içinde bulunan meşhur görüşlere aykırı da olsa getirmiş olduğu açıklamaları bizzat göstermektedir.[1]

---

1 Üstad Muhammed Reşit Rıza şöyle demiştir: "el-Muğni'ye gelince; bu eseri kaleme alan bir Hanbeli fakihi'dir. Bir nakilci ve hadisçidir. Hanbeli fıkhına dair bir çok kitap kaleme almıştır. el-Muğni eseriyle bütün Müslümanlar hakkında genel bir fıkıh ilmini ele almak istemiştir. Kendisi Sahabe ile Tabiin âlimlerinin görüşlerini ve kendilerine uyulan mezhep imamları gibi diğer meşhur âlimlerin görüşlerini zikrederek, her birisine ait delillerini de ortaya koymuştur. Hanbeli mezhebindeki bir çok konuyu tercih de etmiş olsa, başkalarının görüşlerini asla kınamamıştır, hiçbir taassup kendisini delillerden bir şeyi gizlemeye de sevk etmemiştir. Bunlar hakkında o -bazı mukallitlerin yaptığı gibi- bir tânda asla bulunmamıştır. Hülâsa; el-Muğnî kitabının en güzel tarafı bize, temel hükümlerde ve önem arz eden meselelerde, müctehid fıkıh imamlarının görüşlerini delilleriyle beraber özetlemesidir. Böylece bizi çok büyük hacimli olan mezheplerin kitaplarına müracaat etmemize gerek bırakmamaktadır..." Kendisine ait olan "el-Muğnî ve'ş Şerhu'l Kebîr" eserinin önsözünden...

Herhalde bu eserin, uzman kimseler tarafından da oldukça büyük ve geniş hacimli görülmesi hasebiyle, kendisinden istifadesi zor gelmiştir. Bu değerli kitabın hizmeti noktasında benim de bir katkım olabilir düşüncesiyle, genelin istifadesine sunmak için kitabı, şu noktaları gözetmek suretiyle muhtasar bir hale getirmeye çalıştım:

- Maksadın korunmasını mümkün kılacak ölçüde ve ayrıntıya gerek kalmadan, Müellifin ibaresine ve tertibine bağlı kaldım.

- Meydana gelmesi çok nadir olan fürû konularını, zayıf kaçan sözleri ve kural dışı (şaz) ifadeleri zikretmedim.

- En sahih ve en açık delilleri zikretmekle yetindim.

- Genel olarak birtakım konular hakkında; Dört Mezhep İmamı ile Sevrî, Evzâi, Leys, Ebu Sevr, Dâvud vb. gibi meşhur mezhep âlimlerinin görüşlerini zikretmekle de yetindim; kimi zaman onlardan zikretmediğim de olmuştur.

- Görüşlerin durum ve pozisyonunu, Şeyh Muvaffak'ın naklettiği şekilde bıraktım ki, bu noktada onun sözü gerçekleşmiş olsun.[2]

- Konular ve meseleler açık ve anlaşılır olsun, birbirlerinden kolayca fark edilsinler diye de paragrafın yanına açık bir şekilde konu başlığını koydum.

- Kitabın asıl müellifinin mezhebi olması yönüyle yetinerek, her meselede İmam Ahmed'e ait görüşü açık şekliyle ortaya koymadım. Zira Şeyh Muvaffak'ın izlediği yol da bu olmuştur.

- Hadislerin metinlerini ise hadis kitaplarından istifade ederek zikrettim. Hadisin alındığı kaynağı da dipnot kısmında tahriç ederek, hadisin derecesini ve bu noktada tercih edilen görüşü de ifade etmek suretiyle ortaya koydum.

- Tariflere, terminolojiye ya da müfredâta dair uzun açıklamalara ve bu noktadaki dayanakların izahlarına ise girmedim. Böylelikle muhtasar sayılan bu eserin dışına çıkmamış oldum. Nitekim bu hususta daha geniş

---

2 Bu sözümle benim kasdım Şeyh Muvaffık (r.h.)'a itiraz etmek ya da onu eleştirmek değil, sadece ona müdahale etmek istememektir.

kapsamlı olarak bilgi sahibi olmak isteyenler, fıkıh ve hadise dair şerh kitaplarına, garip ifadelerin ve gramer konularının açıklandığı eserlere çok kolay bir şekilde ulaşabilirler.[3]

Dolayısıyla... Yüce Allah'tan bana yardımını ve muvaffakiyetini bahşetmesini diliyor, bu ameli hem gökte ve hem de yerde makbul ameller zümresine katmasını niyaz ediyorum. O Allah ki, otoriter olan ve buna güç yetirendir. Salât ve Selam yaratılmışların en hayırlısı Hz. Muhammed'e, âline ve ashabına olsun.

Hamed b. Hammâd b. Abdulaziz el-Hammâd
Medine-i Münevvere, H. 01/03/1410

3 Bu izahlara ek olarak, konu hakkında istifade edilebilecek birtakım özel kitaplar vardır. Mesela: *"Enîsu'l Fukahâ"*, *"el-Misbâhu'l Munîr"*, *"el-Matla'û ala Ebvâbi'l Muknî"* gibi kitaplar bunlardan sayılır. Allah'a hamd olsun hepsi de bu konuda oldukça doyurucu kitaplardır.

TAHÂRET BÖLÜMÜ

► KENDİSİYLE TAHÂRET (TEMİZLİK) YAPILABİLENLER
► KAPLAR
► FITRAT (YARATILIŞ) SÜNNETLERİ
► MİSVAK VE ABDESTİN SÜNNETLERİ
► ABDESTİN FARZLARI
► İSTİTÂBE
► TUVALET ADABI
► ABDESTİ BOZANLAR
► CÜNÜPLÜKTEN DOLAYI GUSÜL ALMAK
► TEYEMMÜM
► MESTLER ÜZERİNE MESHETMEK
► HAYIZ (AY HALİ)

TAHÂRET BÖLÜMÜ

"Tahâret"in lügat manası: Pisliklerden temizlenmek ve kirlerden arınmaktır.

Şer'i manası ise: Namazı engelleyecek hades (pislik vb.) ya da necaseti kaldırmak veyahut toprakla necasetin hükmünü izale etmek demektir.[4]

KENDİSİYLE TAHÂRET (TEMİZLİK) YAPILABİLENLER

Mutlak su: Temiz anlamına gelen "*tahûr*" ifadesinden kasıt, başkasını temizleyen, yani temizleyicidir. Gusül alan kimsenin kendisiyle yıkanacağı temiz su gibi. Buna göre "*tahûr*" ismi, müteaddi (geçişli) isimlerden sayılmaktadır.

Bazı Hanefiler ise şöyle demiştir: "*Tâhûr* ismi aynı zamanda "*temiz olan*" anlamına gelen *"tâhir"* demektir ve lâzımî isimlerdendir. Çünkü Araplar, müteaddi ve lazimî isimler noktasında; "*kâid (oturan)*" ve "*kuûd (oturmak)"* kelimelerinde olduğu gibi, "*fâil*" ve "*fuûl*" ifadeler arasında bir ayrıma gitmemişlerdir."

Birinci görüşün delili yüce Allah'ın şu buyruğudur: "*Allah sizi temizlemek için üzerinize gökten bir su indiriyordu.*" (Enfal Suresi: 11) Bir buyruğu da şudur: *"İnsanlara su vermek için gökten tertemiz su indirdik.*" (Furkan Suresi: 48) Ayette geçen *"su"* ile onun *"tâhir (temiz)*" olduğu anlaşılmaktadır. Yine burada geçen *"tâhûr (temizleyici)"* ifadesiyle de artı bir özelliği anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu kavlinde olduğu gibi: "Yeryüzü bana mescit ve temiz kılındı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[5] Burada, eğer Allah'ın Elçisi temiz olanı kasdetmiş olsay-

---

4 Bu tarifin çok kapsamlı olmadığını belirtmek isterim. İbn Müflih şöyle der: "Daha evla olan, tahâretin; hadesi kaldırıp, necaseti izale etmek ve bu manadakileri ortadan kaldırmak demek olduğudur. Çünkü şeriat özellikle bu ikisinin kullanımı noktasında izahlar getirmiştir." Bak: el-Mubdî, Cilt: 1, Sayfa: 30, 31.

5 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 436; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 371.

dı, bu durumda başkasını temizlemeye dair bir meziyeti olmazdı. Çünkü onun temiz oluşu herkes için geçerlidir. Bu nedenledir ki Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e deniz suyu hakkında sorulduğu zaman, şöyle cevap vermiştir: "Denizin suyu temizdir ve ölüsü helaldir."[6] Şayet *"tahûr"* ifadesinin temizleyici manasına da gelen müteaddi (geçişli) bir anlamı olmasaydı, soruyu soran topluluk için bir cevap ifade etmemiş olurdu. Çünkü Allah'ın Elçisine bunun temizleyici olup olmadığı da sorulmuştu; zira her temiz olan temizleyici olmayabilir.

Mutlak su ve onunla temizlemenin caiz oluşu: Mutlak su: Bu, su dışında başka bir isme izafe edilmeyen (katma ve karışık olmayan) sulardır ve gülsuyu ile benzer türlerin, "su" isminden başkasına izafe edilemediği su kısmını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bu su özelliğiyle nitelenmiş her bir suyla -ister sıcak, soğuk, acı, tuzlu olsun ve isterse, gökten inmiş veyahut da yerden kaynayarak çıkmış olsun- temizlik yapmak caizdir.

Zikri geçen bu özelliklerle vasıflanmış olan bu suyla ancak necaset ortadan kalkabilir. Bunu, İmam Mâlik, İmam Şafiî, Muhammed b. Hasan ve Züfer söylemiştir.[7] Çünkü necasetten temizlenmek demek, tahâret kapsamına dahildir ve bu temizliği yapacak olan da sudur. Esma hadisinde geldiği üzere, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle nakledilmiştir: "Sizden birinizin elbisesine hayız kanı bulaşırsa onu (bezle, pamukla) ovalasın sonra su ile yıkasın ve namazını kılsın." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[8] Mescide idrar yapan bedevi ile ilgili hadiste de Allah'ın

---

6 Mâlik, Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 22; Şafiî, Tertîbu Müsnedihi, Cilt: 1, Sayfa: 23; Ahmed, Müsned, Cilt: 2, Sayfa: 237, 361, 378, 393, Cilt: 3, Sayfa: 373, Cilt: 5, Sayfa: 365; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 64; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 101; Nesâi, Cilt: 1, Sayfa: 50, 176; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 136, 137; Dârimi, Cilt: 1, Sayfa: 186; İbn Huzeyme, Sahihi, Cilt: 1, Sayfa: 59; İbn Hibbân, İhsân, Cilt: 2, Sayfa: 272; İbnu'l Cârûd, el-Muntekâ, Sayfa: 25; Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 141; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 34-37; Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 3. Hadis, Ebu Hureyre ve başkalarından da nakledilmiştir. Hadisi Buharî, Tirmizî, İbn Huzeyme, İbn Hibban, Hakim, İbn Abdilberr, İbn Munzir, Tahavî, Beğavî, Hattâbî ve diğerleri sahih saymışlardır. Bak: el-Muharrar fi'l Hadis, Cilt: 1, Sayfa: 81, 82; Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 96-97; et-Talhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 10-12; İrvâu'l Ğalîl, Cilt: 1, Sayfa: 43.

7 Bak: İbn Abdilberr, et-Temhîd, Cilt: 13, Sayfa: 106; Bedâiu's Sanâî, Cilt: 1, Sayfa: 240.

8 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 410; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 240. Hadisin lafzı Buharî'ye aittir.

Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), o yere bir kova su dökerek temizlenmesini emretmiştir. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[9]

Her iki hadiste de su ile yıkamak emredilmiştir; emir ise vaciplik gerektirir. Ebu Hanife[10] ise şöyle demiştir: "Bizzat o pisliğin kendisini ve izini izale etmek için necasetin temiz olan herhangi bir sıvıyla giderilmesi de caizdir. Çünkü necasetin kaldırılması, ibadetsel konulardan sayılmadığı için, bunda niyet etme şartı da yoktur. Temizlemekten maksat sadece o pisliği yok etmek demek olduğu için, bunu ortadan kaldıran her şeyle de bu elde edilebilir."

Hurma şırasıyla abdest almak: Âlimlerin cumhuru, temizliğin özellikle suyla yapılacağı ve diğer sıvılarla olmayacağı noktasında görüş belirtmişlerdir.

Bu noktada, Ebu Hanife'den gelen bazı rivayetler (görüşler) bulunmaktadır: Bunlardan birisi, yolculukta iken suyun bulunmaması halinde hurma şırasıyla abdest almanın caiz olduğudur. Diğeri, abdest ile teyemmümün birleştirilmesi ve bir diğeri de, cumhur mezhebin kabul ettiği aynı görüştür. Nitekim, Ebu Yusuf da bu görüşü almıştır.[11]

Caiz görenlerin delili, İbn Mesud (radıyallâhu anh)'ın yapmış olduğu rivayettir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine (Cinlerin Müslüman olduğu) gece: "Su kabında ne var?" diye buyurunca, O: "Şıra var." dedi. Bunun üzerine: Hurma güzeldir, suyu temizdir." buyurdu.[12]

Doğrusu, birinci görüştür. Çünkü su bulamayan kimsenin yapması vacip olan, Yüce Allah'ın şu buyruğu gereği teyemmüm almasıdır: *"Şayet su bulamayacak olursanız teyemmüm alınız."* (Nisa Suresi: 43; Maide Suresi: 6) Bu,

---

9 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 324; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 236, 237.

10 Ve Ebu Yusuf, Bak: Bedâiu's Sanâî, Cilt: 1, Sayfa: 87.

11 Bak: Şerh'u Meâni'l Âsâr, Cilt: 1, Sayfa: 95; el-Mebsût, Cilt: 1, Sayfa: 88; Bedâiu's Sanâî, Cilt: 1, Sayfa: 15; Fethu'l Kadîr, Cilt: 1, Sayfa: 118-120.

12 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 66; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 147; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 135; Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 398, 449, 450, 458. Bunlar delil teşkil edecek yolla gelmemiştir; hatta Nevevî'nin belirttiği üzere bu, hadisçilerin icmasına göre zayıftır. Bak: Tirmizî, Sünen, Cilt: 1, Sayfa: 137-148; Şerh'u Meâni'l Âsâr, Cilt: 1, Sayfa: 94-96; el-Mecmû, Cilt: 1, Sayfa: 94; Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 137-138.

suyun olmadığı durumlarda toprakla temizlenilmesine dair açık hükmü oluşturmaktadır.

Hadisi öne sürerek cevaz verenlere gelince, bir defa bu hadis sabit değildir. Çünkü üzerinde ittifak edilen asıl husus, üzüm şırası ile abdestin alınamayacağıdır. Aynı şekilde hurma şırasıyla da öyle. İlim adamları, su olduğu halde ve hatta su olmadığı halde dahi bununla abdestin alınmayacağına dair icma etmişlerdir. Bu da gösteriyor ki bu konu, suyun bulunduğu durumdaki sular hükmüyle ilgili olmamakla birlikte, suyun bulunmadığı durum için de geçerlidir.[13]

Suyun olmaması durumunda, şıra dışındaki sirke, sıvı yağ ve süt gibi sıvılara gelince, ilim adamları arasında bunlarla abdestin ve guslün olmayacağı noktasında görüş ayrılığı yoktur. Çünkü Yüce Allah temizlemeyi suya vermiştir; hâlbuki bunlarda "su" kapsamına giren bir şey yoktur.

Karışık/Katma su: Temizliğin, su dışında başka bir isme izafe edilmeyen (karışık ve katma olmayan) sular demek olan "mutlak suyla" yapılmasının caiz olduğuna dair açıklamalar geçmişti. Karışık sular üç kısma ayrılır:

1) Tek bir rivayete göre, kendisiyle temizliğin gerçekleşmeyeceği kısım. Bu, gülsuyu gibi temiz olan maddelerin sıkılması sonucu ya da kendisine temiz bir şeyin karışmasıyla ismini değiştiren ve (diğer) cüzlerine galip gelen veyahut da bakla suyu gibi temiz bir şeyi pişirirken, neticede değişen sulardır. İşte, bunlar ve benzeriyle temizlik caiz olmaz. Çünkü temizlik sadece suyla caiz olur; hâlbuki bunlar mutlak surette "su" ismi kapsamına girmezler.

2) Kendisinden kaçınılması mümkün olduğu halde, temiz bir şeyin karıştığı suyun, üç özelliği olan; tadı, rengi ya da kokusundan bir özelliğini değiştirmesi durumunda söz konusu olan kısım. Mesela, Zâferân'ın karıştığı su gibi. İşte bu gibi suların temizleyiciliği hakkında İmam Ahmed'den iki rivayet gelmiştir:

Birincisi: (Hanbeli mezhebindeki) arkadaşlara göre doğru kabul edilen görüş; bu su ile temizliğin olmayacağı yönündedir. Bu, İmam Malik ve

---

13 Bak: Şerh'u Meâni'l Âsâr, Cilt: 1, Sayfa: 96; el-Mecmû, Cilt: 1, Sayfa: 94.

İmam Şafiî'nin de görüşüdür. Bu görüşün gerekçesi şöyledir: Kendisinden kaçınılması mümkün olduğu halde, temiz olmayan bir şeyin karışmasıyla değişen bir su, pişirilmesi sebebiyle değişenden daha belirgindir ve aynı zamanda bunun mutlak su özelliği kaybolmuş demektir. Diğerleriyle temizliğin gerçekleşmeyeceği kuvvetli bir delil ile söz konusu olan bu naslar, sadece kayıtlardan soyutlanmış mutlak su hakkında gelmiştir. Bunun için, şayet bir alışverişte (zikri geçen) bu su için bir kimse vekil kılınacak olursa, onu kabul etmesi zorunlu değildir.

İkincisi: Böyle bir su ile abdest almanın caiz olduğu yönündeki görüştür. Bu görüş ise Ebu Hanife'nin mezhebine aittir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurur: *"Şayet su bulamayacak olursanız teyemmüm alınız."* (Nisa Suresi: 43; Maide Suresi: 6) Bu, bütün sular hakkında genel bir hükmü ifade etmektedir; zira ayette nefyin siyakında gelen su ifadesi, nekre (belirsizlik) şeklinde gelmiştir. Dolayısıyla da bu suyun bulunmasıyla teyemmüm almak caiz değildir.[14]

3) Tek bir rivayete göre, kendisiyle temizliğin gerçekleşeceği kısım. Bunda ise ihtilaf yoktur ve bazı türleri vardır:

a) Yer ve haznesine izafe edilen sular ki, bunlar karışmış sular kısmından değildir. Nehir ve kuyu suları gibi.

b) Sakınılması mümkün olmayan sular. Mesela, içerisinde yosun gibi suyun içinde oluşan ya da içerisine rüzgarın savurduğu bir şeyin düşmesi veyahut sel suları gibi benzer suların durumu. Bunlar mazur görülmüştür. Çünkü bunlardan kaçınılması zordur. Bunlardan bir şey alınır da suya ya da başka yere atılacak olursa, bunların hükmü kendisinden sakınılması mümkün olan sular hükmüne dahil olur.

c) Toprak gibi, suyu değiştiren ama temiz olma vasfını engellemeyen durumda olduğu gibi, suya muvafık şeyle temiz olma özelliğini değiştirecek olursa bu da normal su gibi temizdir ve temizleyicidir. Aynı şekilde akıcı bir tuzla (madeni tuz) değişen su da böyledir. Çünkü bunun da aslı sudur.

---

14 Bak: el-Mubdî, Cilt: 1, Sayfa: 43. Ben (yani Dr. Hamed b. Abdulaziz el-Hammâd) derim ki: Kuşkusuz daha ihtiyatlı olanı, bulunduğunda başkasıyla temizlenmek ve bulunmadığında ise onunla temizlenmektir.

d) Karışmaksızın bir arada olmaktan dolayı suyun değiştiği durum. Mesela, farklı çeşitlerine göre sıvı yağ buna bir örnektir.

Beklemesiyle değişen su: Beklemesi ve durgunluğu sebebiyle değişen su; kendisine bir şeyin karışmasıyla değil de sadece uzun bir müddet aynı yerde kalması nedeniyle değişen sudur. Bunun hükmü de, mutlak su hükmüne tabidir. İbn Munzir, bu su ile abdest alınabileceğine dair ilim ehlinden aldığı bilgiye dayanarak icmâ ettiklerini aktarmıştır. Ancak, İbn Sîrîn, bu suyla abdest alınmasını mekruh sayarak farklı bir görüş belirtmiştir. Cumhurun görüşü ise daha evladır; çünkü bu su, bir şeyin karışması sonucu değişen bir su değildir.

Az bir şeyin karıştığı su: Zikri geçen temiz eşyaların karıştığı su, az olacak ve suyu değiştirmeyecekse bununla temizlik caizdir. Aynı şekilde, suyun içinde gerçekte kullanılmış az bir miktar su da bulunsa durum aynıdır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile eşi Meymûne, içinde hamur kalıntıları bulunan bir leğende birlikte gusül almışlardır.[15]

Isıtılmış su: Temiz bir şeyle ısıtılan su, abdest alınmasına engel teşkil edecek kadar sıcak olmadığı sürece mekruh değildir. Ama necasetle ısıtılan suya gelirsek, buna dair bazı durumlar vardır:

Birinci durum: Necasetin bir kısmının suya ulaşması durumunun gerçekleşmesi. Bu şekilde suya az da olsa necaset değmiş olmaktadır.

İkinci durum: Necasetin suya ulaşmaması; ancak aradaki engelin sağlam olmaması durumu. Bu şekildeki su, aslen temiz sayılır, kullanılması ise mekruhtur.

Üçüncü durum: Söz konusu aradaki engelin sağlam olması durumu. (Hanbeli mezhebindeki) bazı arkadaşlar bunun mekruh olmayacağı görüşünü tercih etmiştir. Çünkü önceki maddedeki gibi necasetin suya ulaşmamasında bir kuşku yoktur.

Zemzem suyu: Zemzem suyu ile abdest ve gusül almak mekruh değildir. Çünkü temiz bir sudur, diğer temiz sulara benzemektedir.

---

15 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 342; Nesâi, Cilt: 1, Sayfa: 131; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 134; İbn Huzeyme, Sayfa: 119, 120; İbn Hibban, el-Mevârid, Sayfa: 80; Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 7. Hadisin isnadı sahihtir.

Hadesin giderilmesinde müstâmel olan suyu kullanmak: Müstâmel (kullanılmış) su; Abdest ve gusül alındığı vakit azalardan ayrılan sudur. Bu su hakkında birtakım rivayetler gelmiştir:

Birinci rivayet (görüş): Bu su, mezhebin[16] zahir görüşüne göre temizdir; ancak temizleyici değildir. Bu, Ebu Hanife'den gelen meşhur görüştür. İmam Malik'in iki rivayetinden birisini ve Şafiî mezhebinin zahir görüşünü de oluşturmaktadır.

Temiz olmasına gelince; "Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) abdest suyundan Câbir'in üzerine su dökmüştür."[17] "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) abdest aldığı zaman sahabeler onun abdest suyu üzerinde dövüşmeye kalkışırlardı."[18]

Temizleyici olmamasına gelince; Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz cünüp iken durgun suda yıkanmasın!"[19] Aynı şekilde durgun su içinde gusül alınmasını ve yine durgun suyun içine idrar yapılmasını men etmiştir. Dolayısıyla bu, men ifade etmemiş olsaydı Allah'ın Elçisi bundan sakındırmazdı.

İkinci rivayet: Bu su, temizdir. Bu, İmam Malik'ten gelen ikinci rivayeti ve İmam Şafiî'nin de ikinci görüşünü oluşturmaktadır. Buna dair delil, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Su cünüp olmaz (yani pislenmez.)"[20] hadisidir. Çünkü bu su, temizdir, yalnız abdest âzâlarına değmiştir; dolayısıyla da temizleme özelliğini etkilemez; tıpkı serinleme ve elbiseyi temizleme için kullanılan suyun (temiz ve temizleyiciliği) gibidir.

Üçüncü Rivayet: Bu su, necistir. Bu görüş ise Ebu Yusuf'un görüşüdür ve Ebu Hanife'den buna dair bir de rivayet gelmiştir. Çünkü

---

16 Müellifin "Mezhep" ile ilgili sözünden kasıt, Hanbeli mezhebidir ve "arkadaşlarımız" sözüyle de yine Hanbeli mezhebine bağlı ilim adamları kasdedilmiştir. (Çevirmen.)

17 Buharî, Cilt: 10, Sayfa: 132.

18 Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 295.

19 Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 236.

20 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 66; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 94, Tirmizî: Hasen, sahihtir, demiştir. İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 132; İbn Huzeyme, Cilt: 1, Sayfa: 58. Ona ait lafızda: "Suyu hiçbir şey necis etmez." diye geçmektedir. Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 330, Ona ait lafızda ise: "Suyun üzerinde cünüplük olmaz ya da onu bir şey necis etmez." şeklindedir.

Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sakın sizden biriniz durgun bir suya abdest bozmasın ve cünüplükten dolayı da ondan gusletmesin."[21] Hem içine idrar yapmaktan hem de onunla gusül almaktan (ayrı ayrı) men etmiştir. Şüphe yok ki idrar, o suyu necis yapar ve aynı şekilde o sudan gusül de alınmaz.

Bu delille gerekçe gösterilmesine karşı çıkılmıştır; zira bunun, "yakın (ve aynı) yerde, yan yana" manasına delalet ettiği ifade edilmiştir. Hâlbuki bu şekilde bir yorum zayıftır. Bu, kabul edilecek olursa o zaman, eşitlik ve birliktelik noktasında bir gereklilik söz konusu olmayacaktır. Yani pislettiği o suya idrar yapmaktan ve yine temizleyici olmadığı için o suda yıkanmaktan men edilme konusunda; her ikisinin beraber sadece temelde temizlemekten men edilmeleri yeterli olurdu, pisletme noktasındaki birlikteliklerine gerek kalmazdı.[22]

Müstehap olan bir temizlikte kullanılan müstâmel su: Tekrar abdest almak ve Cuma guslü vb. gibi vacip olmayan meşru bir temizlikte kullanılacak olan müstâmel (kullanılmış) su hakkında iki tane rivayet gelmiştir: Bunlardan birisi; Bu su, tıpkı hadesin giderilmesinde kullanılan müstâmel su gibidir; çünkü meşru olan bir temizlikte söz konusu olmuştur. İkincisi ise; buna dair bir engel yoktur. Zira bu suyla serinlemek için en belirgin olan şekil de budur. Şayet söz konusu olan o temizlik meşru değilse dahi, ona bir zararı yoktur. Ama o kullanılmış su, serinlemek ya da diğer temizleme ünitelerinde kullanılacak olursa, bu durumdaki suyun mutlak su hükmü üzere olduğunda ihtilaf yoktur.

Pis su: Necasetin karışmasıyla değişen bir su, az da olsa çok da olsa icmâya göre necistir, pistir. (Ölmek üzere olanın) susuzluğunu götürmesi ya da (boğulmak üzere iken boğazda takılan) lokmanın giderilmesi gibi bir mazeret dışında, bu suyun kullanılması haramdır. Ama suyu değiştirmeyecek kadar az bir pislik olunca, yine de necis midir? İşte bu konu hakkında iki rivayet bulunmaktadır:

En açık ve doğru olan görüş: Necis olduğudur ve bu mezhebimizin görüşüdür. Şafiî ve İshak da bunu söylemiştir. Bunun delili: "Su, iki

---

21 Bu lafızla Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 56, 57. Hadisin aslı ise Sahih'de geçmektedir.
22 Bak: el-Mubdî, Cilt: 1, Sayfa: 44, 45; Fehu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 347.

kulle[23] olduğu zaman pisliği barındırmaz." hadisidir. Bir lafız da şöyledir: "Su, iki kulle miktarına ulaştı mı onu hiçbir şey necis yapmaz."[24] İki kulle ile sınırlanmış olması, daha azı olması durumunda o suyun pis olduğunu ifade etmektedir. Zira iki kulle ve daha azı hakkındaki hükmü eşit saymış olsaydı, bu durumda sınırlamanın hiçbir anlamı ve faydası olmazdı. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), köpeğin yaladığı kabın yıkanmasını ve artığının ise atılmasını[25] emretmiştir. Böylelikle değişenle değişmeyen şeyin arasını bir ayrıma tabi tutmamıştır; hâlbuki dış görüntü itibariyle değişmediği ortadadır.

İkinci görüş: Su, ancak değişikliğinin azlığı ve çokluğu sebebiyle necis olur. Bu görüşü ise İmam Malik, İbn Ebu Leyla, Evzâi, Sevri ve başkaları söylemişlerdir. Nitekim Bidâe kuyusu hakkında gelen hadis buna delildir: "Su(yu) temizdir ve onu hiçbir şey pis etmez."[26]

Suyu çok olduğu vakit, bunun böyle olacağı şeklinde cevap verilmiştir. Delili ise çok da olsa değiştiren şeyin, necis olmuş olduğudur. Sonra

---

23 İnşallah "kulle" ve miktarı ile ilgili açıklamalar gelecek. Bu şekilde az ve çok olan miktar anlaşılacaktır.

24 Şafiî, Tertîbu Müsnedihi; Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 12, 23, 27, 107; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 51, 53; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 97; Nesâi, Cilt: 1, Sayfa: 46, 175; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 172; Dârimi, Cilt: 1, Sayfa: 178; Tayâlîsi, Sayfa: 264; İbnu'l Cârûd, Sayfa: 25-27; İbn Huzeyme, Cilt: 1, Sayfa: 49; Tahavî, Cilt: 1, Sayfa: 15, 16; İbn Hibbân, İhsân, Cilt: 2, Sayfa: 274, 275; Hâkim, Cilt. 1, Sayfa: 132-134; Dârakutnî, Cilt. 1, Sayfa: 14-24; Beyhakî ise iki lafızdan birisiyle ya da ikisinden birisiyle nakletmiştir: Cilt: 1, Sayfa: 260-275. Hattâbî'nin dediği gibi: "Hadis, sahihtir ve bu hadisi, yerin yıldızları sayılan hadis ehli sahih görmüş ve bunu bizzat ifade etmişlerdir. O ehli hadis ki, bu konuda örnek alınacak ve görüşlerine müracaat edilecek kimselerdir." Bak: Meâlimu's Sünen, Cilt: 1, Sayfa: 52; et-Talhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 16, 17; Tuhfetu'l Ahvezi, Cilt: 1, Sayfa: 70; Hâşiyetu Ahmed Şakir ale't Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 98, 99.

25 Köpeğin yaladığı kabın yıkanmasıyla ilgili emri meşhurdur, Sahihayn ve diğerlerinde sabittir. Ama artığının atılmasına dair hadisi ise Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 234 ve Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 53 rivayet etmişlerdir.

26 Şafiî, Tertîbu Müsnedihi; Cilt: 1, Sayfa: 21; Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 31; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 54, 55; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 95, 96; Nesâi, Cilt: 1, Sayfa: 174, 175; İbnu'l Cârûd, Sayfa: 27; Dârakutnî, Cilt. 1, Sayfa: 30-31; Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 4, 5 ve diğerleri rivayet etmişlerdir. Tirmizî: Hasen hadistir, demiştir. Ebu Usame ise ceyyid (iyi) saymış, Ahmed, Yahya b. Maîn ve İbn Hazm da sahih görmüşlerdir. Bak. et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 13.

bu, âm (genel) bir hükmü ifade ederken, tahsis (özel) olarak gelmiş olması da muhtemeldir. İki kulle hakkında gelen hadis hâs'tır ve genel olan hükmün önüne geçmiştir.

Ebu Hanife ve arkadaşları, içerisine necaset düştüğü vakit, suyu çok da olsa onu pisletmiş olacağını, ancak o necasetin belirli bir sınıra kadar ulaşmayacağına dair galip bir zan varsa, bu durumda pisletmemiş olacağı görüşünü kabul etmişlerdir. Söz konusu olan bu sınır hakkında ise ihtilaf etmişlerdir. Onlardan kimisi; insanın bir tarafından suyu çırpmasıyla hareketin öbür tarafına ulaşmaması şeklindeki sınırın olduğunu söylemişlerdir ve şu delili gerekçe göstermişlerdir: "Sakın sizden biriniz durgun bir suda idrar yapıp da sonra cünüplükten dolayı ondan gusletmesin." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[27] Bir rivayet de: "(...) sonra da ondan abdest almasın."[28] şeklindedir. İdrar ettikten sonra, o durgun sudan hem gusül ve hem de abdest alınmasını yasaklamış, suyun az ya da çokluğu noktasında ise bir ayrım yapmamıştır. Bu delil getirişe iki şekilde cevap verilmiştir:

Birincisi: Onların ileri sürdükleri bu hadis, geneldir. Hâlbuki "iki kulle" hadisi özel bir konumda gelmiştir; dolayısıyla da onun öne geçirilmesi gerekir.

İkincisi: Onların ileri sürdükleri bu hadisin tahsis edilmesi gerekir. Çünkü ortaya koymuş oldukları (suyun) sınırı ittifakla kendisinden abdest alınmasına mani değildir. Tahsis edilmesi gerektiği için, bu durumda o hadisin, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kavline göre tahsis edilmesi, kişinin aslı astarı olmayan ve delilden yoksun olan kendi görüşüne göre tahsis etmesinden elbetteki daha evla ve daha önceliklidir.

Ebu Hanife, bunun tüm necasetler için genel bir hüküm ifade ettiğini belirtmiştir. İki rivayetten en meşhur olanına göre Hanbeliler, hadiste yer alan *"bevl (idrar)"* ifadesine pislikleri de eklemişlerdir.

İkinci rivayet ise; İdrar ve diğer necasetler arasında bir fark yoktur. Bu görüşü ise Ebu'l Hattâb ve İbn Akîl tercih etmiştir. Aynı zamanda bu,

---

27 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 346; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 235.

28 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 259, 260, 288, 492, 529, 532; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 100, Tirmizî: Hasen, sahihtir, demiştir. Nesâi, Cilt: 1, Sayfa: 49, 197; Tahâvi, Cilt: 1, Sayfa: 14, 15.

Şafiî mezhebinin de görüşüdür. İlim ehlinin büyük çoğunluğu, bu necasetlerin arasını ayrıma tabi tutmamışlardır; çünkü iki kulle şeklinde gelen hadis bunu göstermektedir. Bunun yanında insanoğlunun idrarı, köpeğin idrarından daha fazla necis değildir. Köpeğin idrarı bile çok suyu pisletmediğine göre, insanoğlunun idrarı elbetteki pisletmeme bakımından daha öncelikli olacaktır. Öyleyse açıklaması geçtiği üzere *"Sizden biriniz sakın oraya idrar yapmasın..."* hadisinin tahsis (özel bir manada) ele alınması gerekmektedir. Allah, en iyisini bilir.

Çok suyun sınırı: Suyun "az" ve "çok" oluşunu söyleyenlerin ayrıldıkları noktada, iki *kulle*'ye ulaşan sınır hakkında az önce geçen: "Şayet su, iki kulle oldu mu..." ile ilgili hadistir. "*Kulle*"[29] ismi, hem az ve hem de çok için kullanılır. Buradaki manası ise bildiğimiz Hecer kullesi ile iki büyük kulle demektir. İki kulle, beş kırbadır. Her kırbada Irak rıtlıyla (yaklaşık 1/2 litre) yüz litre su bulunmaktadır. (İki kulle ise Irak kullesiyle 500 rıtıldır; yani yaklaşık 250 litre su eder.)"[30]

Özellikle "Hecer kullesi (testisi)" ile ifade edilmiş olmasının iki açıklaması vardır:

1) Çünkü bazı mürsel ve mevkuf rivayetlerde bu isim özellikle gelmiştir.

2) Hecer testileri, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminin mevcut olan en meşhur ve en büyük testileri sayılırdı. Aldığı (su) miktarı ve yapılışı da biliniyordu. Bir şeye ölçü vermek için mutlaka onun bilinmesi icap ederdi. Bu nedenle tesniye olarak "iki kulle" anlamında *"kulle-*

---

29 Kulle: Arapların kullandığı büyük bir testiye benzer kap demektir. Çoğulu "kilâl" şeklinde gelir. "Burme/Buram" ismindeki gibi. Bazen de çoğulu "kulel" şeklinde gelir. "Gurfe/Guraf" gibi. Ezheri der ki: "Ben Hecer kullelerini (testilerini) ve küplerini gördüm, dokuz müzâde dolusu suyu almaktadır. Müzâde ise su tulumunun yarısı kadardır. Güçlü bir erkeğin taşıdığı su kabı anlamına geldiği için bu tulum, su kullesi şeklinde isimlendirilmiştir." Bak: el-Misbâhu'l Munîr, Cilt: 2, Sayfa: 173; es-Sıhâh, Cilt: 5, Sayfa: 1804.

30 İki kulle'nin hacim ölçüsü birimine gelirsek; Küp şeklindeki bir havuz ve benzerinin normal bir insanın kulacı ile uzunluğu, genişliği ve derinliği bir tam, bir çeyrek dört kulaç olduğunda iki kulleye eşit olur. Silindir şeklindeki bir kuyu ve benzeri bir yerin uzunluğu bir kulaç, derinliği ise iki buçuk kulaç miktarı olursa yine iki kulle'ye eşit su alır. Bak: el-Mubdî, Cilt: 1, Sayfa: 59.

teyn" lafzını buyurmuştur. Şayet bunun ardında büyüklüğü ile ilgili daha başka bir şeyi kasdetmiş olsaydı, buna olan delaleti elbet bir problem arz ederdi. Ama kulle, tesniye ifadesiyle kullanıldığı için bundan maksadın en büyük olan kulle olduğu anlaşılmış olur. Çünkü tesniye (ikil) ifadesinin kullanılmasının bir faydası vardır ve bu da az önce zikri geçen açıklamada geçmişti.[31]

Akan su: Akan (akıcı) su ile durgun su arasında fark vardır. Akan bir su, ancak değişikliğe uğramasıyla necis ve pis olur. Çünkü aslolan bu suyun temiz olmasıdır. Pis oluşu hakkında ne bir ayet-hadis ne de bir icma vardır; dolayısıyla bu; "Su temizdir ve onu hiçbir şey pis etmez."[32] hadisinin genel hükmüne tabidir. Necisliği haber veren hadis ise sadece durgun su hakkında gelmiştir; buna göre durgun suyun, hızlı akışı ve birtakım maddelerin katılması nedeniyle akan suya kıyas edilmesi doğru değildir.

Ortada, akan suyun tüm akış cereyanına göre muhtemel bir pozisyonu yer almaktadır; bu durumda suyun akıntısı çoksa –kendi şeklini değiştirmediği müddetçe- necaset ona bir zarar vermez; ama suyun akıntısı az ise o zaman mutlak olarak necaset ona bir zarar verir.[33]

Pis olan suyla temizlik yapmak: Necaset, iki kulle'den az ya da iki kulle veyahut iki kulle'den fazla olmaktan hâli olamaz. Buna göre pis olan su şayet az olursa, bu durumda -suyu değişmiş ise suyunu düzeltmesi şartıyla- o suya iki kulle miktarı temiz su ilave edilip çoğaltılır. (Halen suyun şeklini düzeltmemişse) o zaman suyun değişikliği gidene kadar su ilave edilir.

Şayet su, iki kulle olur ve necaset onun şeklini değiştirmezse, zikri geçen aynı su ilavesi yapmak suretiyle temizliği yapılır. Suyu değişmiş ise temizliği şu iki şekilde yapılır:

1) Değişikliğini giderene kadar su ilavesi yaparak suyu çoğaltılır.

2) Necaseti gidene kadar o şekilde terk edilip beklemeye bırakılır.

---

31 Bak: Meâlimu's Sünen, Ebu Davud haşiyesi, Cilt: 1, Sayfa: 53.
32 "Pis su" bölümünde hadisin kaynağı geçmişti.
33 Derim ki: Bu ihtimale göre elbetteki bu konuda bir zorluğun olduğu aşikârdır.

Su, iki kulle'den fazla olur ve necaset sebebiyle suyu değişmişse, bunun da temizlenmesi üç şekilde olur:

1) Değişikliğini giderene kadar su ilavesi yaparak suyu çoğaltılır.

2) Bekletmek suretiyle necasetin gitmesi beklenir.

3) Değişikliği giderene kadar ondan su çekilir ve sonra üzerine iki kulle'den fazla olmak üzere ilave su eklenir.

Su dışındaki diğer sıvılar: Necaset, şayet suya değil de başka bir şeye sıvı olarak isabet edecek olursa onu pis yapar; katı yağ gibi sert bir şeye isabet edecek olursa bu durumda hadise göre, necaseti ve onun etrafı alınıp atılır, diğer kalan tarafı ise temizdir. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e katı bir yağın içine düşen fare hakkında sorulduğunda; "Fareyi ve etrafını atın, geri kalan yağınızı ise yiyiniz." buyurmuştur.[34] Bir kavli de şöyledir: "Eğer necaset sıvı ise ona yaklaşmayın."[35] Dolayısıyla, su dışındaki tüm sıvıların durumu bu şekildedir, temizlemeye çalışmakla temiz olmazlar.

İçerisinde canlının öldüğü su: Canlı, akıcılığa sahip bir canı olmayan ve akıcılığa sahip bir canı olan şeklinde iki kısımdır.

Birinci kısım: Akıcılığa sahip bir canı olmayan canlı. Sinek, akrep ve hamamböceği gibi kanı akıcı olmayan hayvanların canı gibi. Bu kısım da iki türe ayrılır:

1) Pislikten türeyen kurtlar, tuvalet ve lavabo böcekleri gibi olan canlılar. Bunlar canlı olsun cansız olsun pistir ve içerisinde ölmese dahi az olan suyu pisletirler.

2) Temizlikten türeyen canlılar. Bunlar ise canlı olsun cansız olsun temizdir ve ilim adamlarının geneline göre, suyun içerisinde de ölmüş olsalar, bunlar suyu pisletmezler. İbn Munzir der ki: "Bu konuda ilim

---

34 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 343.

35 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 265; Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 181; Tirmizî muallak olarak, Cilt: 4, Sayfa: 257. Tirmizî: Mahfuz olmayan bir hadistir." demiştir. Buharî'den; "Bu hadis hatalıdır, Mâmer'in hatası vardır." dediği nakledilmiştir. Nesâi, Cilt: 7, Sayfa: 178; el-Feth, Cilt: 1, Sayfa: 344 eserinde şöyle geçer: "İbn Ebu Hâtim ise babasından rivayetle, Tirmizî'nin: Bu hadis şazdır, sözü üzerine: "Bu rivayet vehim içermektedir." demiştir.

adamları arasında bir görüş ayrılığı bilmiyorum; yalnız İmam Şafiî'nin iki görüşünden birisi buna ayrı düşmektedir. Bu konudaki delil Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğudur: "Birinizin sulu yemek kabına bir sinek düştüğü vakit onu (tamamen) yemeğin içine batırsın. Çünkü onun bir kanadında hastalık (yapan mikrop), diğerinde ise şifa vardır."[36]

Bu lafız, soğuk ya da sıcak içecekler veyahut yağ gibi içerisinde ölüp kalmış tüm sinekleri kapsayan bir anlamda gelmiştir. Şayet suyunu pisletmiş olsaydı, onu bozduğuna dair bir emir gelirdi.

İkinci kısım: Akıcılığa sahip bir canı olan canlı. Bu da üç türdür:

1) Ölüsü helal olan tür, balık ve sadece suda yaşayan diğer deniz hayvanları gibi. Bunların dirisi de ölüsü de temizdir. Suyunu değiştirse dahi, bunlar suyu pis etmezler. Çünkü bundan sakınılması mümkün değildir.

2) İnsanoğlu dışında ölüsü helal olmayan tür. Mesela, eti yenilen kara hayvanı ve diğerleri gibi. Bunların hepsi ölmek suretiyle pis olur ve içerisinde ölmekle az suyu da pisletirler. Çok suyu ise şeklini değiştirdikleri vakit pisletirler.

3) İnsanoğlunun artığı. Bu konuda İmam Ahmed'den iki rivayet ve İmam Şafiî'den de iki görüş gelmiştir:

Birincisi: (Ki bu, doğru olan görüştür.) İnsanoğlunun canlı ya da ölü iken (artığının) temiz olduğudur. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Mümin asla pis değildir." buyurmuştur. Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[37] Bunun durumu şehid gibidir; çünkü ölmesiyle pis sayılacak olursa, gusül aldırılmasıyla da temiz olmayacaktır. Bu durumda, tıpkı ölmesiyle pis olan diğer hayvanlar gibi olmuş olacaktı.

İkincisi: İmam Ahmed'den insanın necis olduğunu ifade eden bir rivayet gelmiştir. Bu, aynı zamanda Ebu Hanife'nin mezhebinin de görüşüdür. Canının (kanının) akıcı bir canlı olması hasebiyle insanı necis saymışlardır. Ancak doğrusu, ilk görüştür. Allah, en iyisini bilir.

---

36 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 359.

37 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 390, 391; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 282.

Hayvanların artığı: Artık; (yeme ve) içmedeki fazlalıktır.[38] Canlı ise temiz ve pis olmak üzere iki kısma ayrılır.

Bu noktadaki necaset iki türdür:

Birincisi: Bir rivayete göre necis sayılanlar. Bunlar köpek, domuz ya da her ikisiyle veyahut ikisinden birisiyle türeyenlerdir. Bunların hem bizzat kendisi ve hem de artıkları pistir; onlardan çıkan her şey de yine necistir, pistir. Bu, İmam Şafiî'nin ve Ebu Ubeyd'in mezhebî görüşleridir. Bu, aynı zamanda artıklar konusundaki Ebu Hanife'nin özel görüşüdür. Buna dair delil ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadisidir: "Köpek sizden birinizin kabını yaladığında onu yedi defa yıkayınız."[39] Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir. Müslim'de ise; "o kabı döksün, sonra onu yıkasın."[40] şeklinde gelmiştir. Onun dökülüp yıkanmasını emretmiş olması, elbetteki necis olduğuna delildir. Köpeğin artığı temiz olsaydı, kabın içinin dökülmesi ve sonra da yıkanması gerekmezdi. Aynı şekilde Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğu da böyledir: "Köpeğin gelip yalaması sonucu sizden birinizin kabının temizliği, ilkini toprakla olmak üzere yedi defa yıkanmakla gerçekleşir."[41]

Hadiste geçen ve *"temizliği"* diye tercümesi verilen *"tahûr"* ifadesi, böylelikle, ancak temizlik mahallinde gerçekleşmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumda, köpeğin yaladığı o kabın pis olduğu ve yıkanmak suretiyle temizleneceği anlaşılmış olmaktadır. Bu da köpeğin artığının necis olduğuna delalet eder.

İmam Malik, Evzâi ve diğerleri ise domuz ve köpeğin artığının temiz olduğunu belirtmişlerdir. İmam Malik: "Köpeğin yaladığı kap sadece ibadet açısından yıkanır." demiştir. Onlar, bunun temiz olduğuna dair aynı zamanda Yüce Allah'ın: *"(...) (avcı hale getirdiğiniz) hayvanların sizin için yakaladıklarından da yeyin."* (Maide Suresi: 4) buyruğunu da delil göstermişlerdir. Burada, köpeğin ağzının değdiği yerin yıkanmasına dair bir emir

38 el-Misbâh, Cilt: 1, Sayfa: 315, 316. İnsandaki tükürük ne ise fare ve benzerlerinin artığı da böyledir.

39 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 274; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 234. Hadisin lafzı ise Buharî'ye aittir: "Köpek sizden birinizin..."

40 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 234.

41 Geçen kaynak.

yoktur. Bir de Ebu Said el Hudrî'den gelen bir hadise göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Mekke ve Medine arasında bulunan ve yırtıcı hayvanların, köpeklerin ve eşeklerin uğradığı havuzların durumuyla, onlardan taharet (abdest, gusül vs. dair) hükmü soruldu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise: "O hayvanların karınlarında taşıdıkları su, onlara aittir. Kalan su ise bizim içindir, taharette kullanılabilir." diye cevap vermiştir.[42]

Bu şekilde delil getirmelerine şöyle cevap verilmiştir: Bir defa, yenilmesine dair emrin gelip yıkanmasına dair emrin gelmemiş olmasına dair ileri sürdükleri görüşlerine gelince; Yüce Allah yenilmesini emretmiş ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de yıkanmasını emretmiştir. Bu durumda, her ikisinin emriyle amel edilecektir. Şayet yıkamamak kabul edilecek olursa; bu, zor geleceğinden zaten af edilecek, mazur görülecektir. Hadis'e gelirsek, hadis zayıftır. Sonra, hakkında soru yöneltilen bu suyun miktarının çok olması da muhtemeldir. Bu halde yırtıcı hayvanların içtikleri suların hükmü sorulduğunda; "Su iki kulle olduğu zaman pisliği barındırmaz."[43] şeklinde buyrulduğu hadisle de uyum ve ittifak arz etmiş olur.

Yıkamanın ibadetsel bir konu (taabbudî) olduğunu iddia etmek ise kabul görmez. Çünkü aslolan diğer yıkamalardaki gibi necasetin giderilmesinin vacip olduğudur. Eğer "yıkamak" başlı başına bir ibadet olsaydı, o zaman artığın dökülmesi istenmez ve köpeğin yaladığı sadece o bölgenin yıkanması da emredilmezdi. Şüphesiz gelen lafız, o kabın hepsiyle alakalıdır. Sonra ibadet konusunda önem arz eden şey âzâ ve organların yıkanması, kapların yıkanmasında ise önemli olan onların necasetlerden dolayı yıkanılmasının gerekli oluşudur.

İkincisi: Hakkında İmam Ahmed'den gelen rivayetin ihtilaf ettiği hayvanlardır. Bunlar, yaratılış bakımından kedi ve kedinin altındaki hay-

---

42 İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 173. Hadisin isnadında bulunan Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem, babasından nakillerde bulunmuştur. Hâkim: "Kendisi babasından mevzu hadisler rivayet ederdi." demiştir. İbnu'l-Cevzî ise; Alimlerin Abdurrahman'ın zayıflığına dair icma ettiklerini söylemiştir. Bak: ez-Zevâid, İbn Mace ile birlikte, Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 136. Hadis Ebu Said'e ait olduğu halde, burada hadis Ebu Hureyre'ye nispet edilmiştir.

43 "Pis su" bölümünde hadisin kaynağı geçmişti.

vanlar dışında kalan diğer yırtıcı hayvanlardır. Aynı şekilde yırtıcı kuşlar, ehil eşek ve katır da böyledir. Nitekim İmam Ahmed'den bunların artığının pis olduğuna dair rivayet de gelmiştir. Kişi başkasını bulamayacak olursa teyemmüm eder ve o artıklı suyu terk eder. Selef'ten bir topluluk da bu hayvanların artığını (temizlik için kullanmayı) kerih görmüşlerdir.

Bu görüşün gerekçesi; Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, yırtıcı hayvanların içtikleri suların hükmü sorulduğunda, O'nun cevabı: "Su, iki kulle olduğu zaman pisliği barındırmaz."[44] şeklinde olmuştur. Temiz olmuş olsaydı "iki kulle" miktarı ile sınırlama gelmezdi. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) eşekler hakkında ise; "Bunlar necistir." buyurmuştur. Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[45]

İmam Ahmed'den katır ve eşeklerin artığının temiz olduğunu gösteren rivayet de vardır. Bu, aynı zamanda Ebu Hanife ile Sevrî'nin de görüşüdür.

Seleften bir topluluk, İmam Malik ve İmam Şafiî ise Ebu Said'in havuzlarla ilgili hadisini[46] delil getirerek, tüm bu hayvanların artıklarına dair ruhsat vermişlerdir.

Câbir'den nakledildiğine göre Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e; "Eşeklerin artığı olan suyla abdest alabilir miyiz?" diye sorulunca, Allah'ın Elçisi: "Evet, bütün yırtıcı hayvanların artığıyla abdest alabilirsiniz." buyurmuştur.[47] İşte bu, apaçık bir nastır.

İbn Kudâme şöyle der: Bana göre doğrusu, katır ve eşeğin atıklarının temiz olduğudur. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashab-ı kiram katır ve eşeğe biniyorlardı. Pis olsaydı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu söylerdi. Bu hayvanları besleyenlerin, onların artıklarından sakınması da imkân dışıdır. Bu yönüyle kedi'ye benzemektedirler. Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Eşekler pistir." demesinden murat, Yüce Allah'ın içki, kumar, fal okları ve dikili taşlar hakkında haram

44 "Pis su" bölümünde hadisin kaynağı geçmişti.

45 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 7, Sayfa: 467; Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 1540.

46 Hadis az önce geçmişti ve zayıftır.

47 Şafiî, Tertîbu Müsnedihi, Cilt: 1, Sayfa: 22; Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 249, 250. Bu hadis hakkında birtakım izahlar yapılmıştır. Bak: el-Cevheru'n Nakiy bi-Hâşiyeti'l Kübrâ, Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 136; et-Talhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 29

buyurduğu gibi bizatihi onların etlerinin yenmesinin de haram olduğudur. Muhtemeldir ki (Hayber günü), tencereler içerisinde bulunan bu etlerin bizatihi birer pislik olduğu kasdedilmiştir. Çünkü yenilmesi helal olmayan etler, asla temizlenemez.

İkinci kısım ise; Bizzat kendisi, artığı ve damarı temiz olanlar. Bunlar üç türdür:

1) İnsanoğlu... Kendisi de artığı da temizdir. İlim ehlinin geneline göre, ister Müslüman olsun ister kâfir olsun fark etmez.

2) Eti yenilen hayvanlar temizdir. İbn Munzir şöyle demiştir: "İlim adamları, eti yenenin artığı olan suyun içilmesi ve onunla abdest almanın caizliği noktasında icma etmişlerdir."

3) Yaratılış bakımından kedi, fare ve onların altındaki hayvanların artığı, bunların artığının bulunduğu sudan içmek ve abdest almak da caizdir. Sahabe'nin, Tabiin'in ve onları takip eden ilim ehlinin çoğuna göre mekruh değildir. Ancak Ebu Hanife, kedinin artığı ile abdest almayı mekruh saymış, buna rağmen abdest alınırsa, sahih olacağını belirtmiştir.

Kedinin artığının temiz olduğuna dair delil, Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadisidir: "Kedi, pis değildir. Onlar, yalnız sizin etrafınızda dolaşıp dönen hayvanlardır."[48] Bu lafızla, kedinin artığının mekruhluk

---

48 Malik, Cilt: 1, Sayfa: 23; Şafiî, Tertîbu Müsnedihi, Cilt: 1, Sayfa: 22; Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 296, 303, 309; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 60; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 154; Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 55, 178; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 131; Dârimi, Cilt: 1, Sayfa: 188; İbn Huzeyme, Cilt: 1, Sayfa: İbn Hibbân, İhsân, Cilt: 2, Sayfa: 294; Hâkim, Cilt. 1, Sayfa: 160. Buharî-Müslim tahriç etmedikleri halde hadis sahihtir, demiştir ve devamla ancak o ikisinin dışındakilerin hepsi, Malik b. Enes'in, medenilerle ilgili hadis hakkında hükümde bulunduğuna şahid olmuşlardır. Bu hadis ise İmam Malik'in "Muvatta" eserinde delil getirerek sahih saydığı bir hadistir. Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 70; Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 245, 246. Tirmizî: Hadis hasen, sahihtir... Bu konuda rivayet edilenler arasında en güzel olanı budur, İmam Malik de bu hadisi ceyyid saymıştır, demiştir. es-Süneni'l Kübrâ eserinde yine şöyle demiştir: "Muhammed'e yani İmam Buharî'ye bu hadisi sordum. Şöyle cevap verdi: "Malik b. Enes bu hadisi ceyyid (iyi) görmüştür, onun bu rivayeti başka rivayetlerden daha sahihtir." Bak: Sünen-i Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 69, 70. Hadisin şahidleri vardır. Hadisi yine İmam Buharî, Ukaylî ve Dârakutnî sahih saymışlardır. Bak: et-Talhîs, Cilt: 1, Sayfa: 41; et-Tâlîku'l Muğnî, Cilt: 1, Sayfa: 71. Hadisin sahihliği noktasında görüş birliğine varılmıştır.

hükmünün kalkacağı ve bu manada kedinin altında bulunan diğer dönüp dolaşan hayvanların da artıklarının pis olmayacağı anlaşılmaktadır.

Seleften bazılarından nakledildiğine göre, kedinin artığı necis olarak anlaşılmıştır. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu söylenmiştir: "Kedi kabınızı gelip yaladı mı, kabı bir defa yıkayınız."[49] Ancak doğru olan, bunun Ebu Hureyre'nin mevkuf bir rivayeti şeklinde gelmiş olduğu ve neticede Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den merfu şekilde gelmiş olan hadisle çeliştiğidir. Allah, en iyisini bilir.

Necasetin giderilmesi: Necaset/pislik iki kısma ayrılır:

1) Köpek, domuz veya onlardan doğanların pis oluşu. Mezhep içerisinde bunların artıklarının, ilki toprakla olmak üzere yedi defa yıkanacağında ihtilaf bulunmamaktadır. Bu, İmam Şafiî'nin de görüşüdür. Çünkü hadiste şöyle gelmiştir: "Köpek sizden birinizin kabını yaladığında onu yedi defa yıkayınız." Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir. Müslim'de ise; "ilki toprakla olmak üzere... yıkayınız."[50] şeklindedir.

Ebu Hanife şöyle demiştir[51]: Necasetlerin temizlenmesinde bir sayıya uymak gerekli değildir. Dolayısıyla bir kimse, temizlendiğine dair bir galip zan oluşana kadar o necaseti yıkar. Çünkü Allah Resulü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Köpeğin ya-

---

49 Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 160, 161; Hâkim, Cilt. 1, Sayfa: 160; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 68. es-Sünen, Cilt: 1, Sayfa: 59 eserinde Ebu Davud, bu hadisin Ebu Hureyre'de vakfettiğini (mevkuf olduğunu) öngörmüştür. Bunun mevkuf bir rivayet olduğunu (hadis) hafızları doğrulamışlardır. Dârakutnî şöyle demiştir: "Mahfuz olan bunun Ebu Hureyre'nin sözü olduğudur, bu noktada görüş ayrılığına da gidilmiştir." Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 160, 161. Kendisi şöyle der: "Ali b. Nasr el-Cahdami'nin, bu lafız hakkında Kurra'dan yaptığı rivayeti ilaç gibi gelmiştir... Nitekim Nasr b. Ali şöyle demiştir: "Bu rivayeti babamın kitabında farklı bir bölümünde Kurra'dan, onun da İbn Sîrin'den, onun da Ebu Hureyre'den yaptığı bir rivayet şeklinde gördüm. Köpek hakkındaki rivayetin müsnet, kedi hakkındaki rivayetin de mevkuf olduğunu gördüm..." Hakim der ki: "Şer'i hükümde rücû edildiği sabit olan, Malik b. Enes'in kedinin temiz olduğuna dair hadisidir. Allah, en iyisini bilir." es-Süneni'l Kübrâ, Cilt: 1, Sayfa: 247-249

50 "Hayvanların artığı" konusunda geçmişti.

51 Hanefilerce bu konuda, necasetin gözle görünen ve görünmeyen şeklinde ayrıntılı açıklamaları yer almaktadır. Bak: Bedâiu's Sanâî, Cilt: 1, Sayfa: 87, 88

ladığı kaplar üç, beş ya da yedi kez yıkanır."[52] Herhangi bir sayıyı tayin etmemiştir.

Fakat bu, Ebu Hureyre'den birtakım zayıf kanallardan gelmiştir. Onun yedi kere yıkamakla ilgili naklettiği hadise muhalif düşmektedir. Zira Ebu Hureyre'nin kendisi dahi, Abdullah b. Muğaffel'in yedi kere yıkamakla ile ilgili rivayetine muvafakat etmiştir[53] ki bu hadisi de Müslim rivayet etmiştir. Öyleyse buna ters olan açıklamalara iltifat etmemek gerekir.

---

52 Dârâkutnî, Cilt: 1, Sayfa: 65. Kendisi şöyle demiştir: Bu hadisi Abdulvahhab b. Dahhak, İsmail'den tek başına nakletmiştir. Kendisi ise hadisi terk edilip alınmayandır. Başkaları İsmail'den; "Onu yedi defa yıkayınız." şeklinde bir isnadı nakletmişlerdir. Doğrusu da budur. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 131. İbn Adiy, "el-Kâmil" eserinde Hüseyin b. Ali el-Kerâbîsi yoluyla rivayette bulunmuştur. Bize İshak Ezrak ve Abdulmelik'in hadisi anlattığına göre, onun Ata'dan ve onun da Ebu Hureyre'den yaptığı nakile göre... hadiste şöyle geçer: "O kabı üç defa yıkasın." (İbn Adiy) şöyle dedi: el-Kerâbîsi dışında bunu merfu hadis gören yoktur. Kerâbîsi'nin ise bunu inkar eden başka bir hadisini bulamadım." Bak: İbn Adiy, el-Kâmil, Cilt: 2, Sayfa: 366, 367. Matbu eserde ise Ebu Hureyre'nin, Zühri'ye olan rivayet lafzında tashif (hatası) vardır. Dârakutnî ise mevkuf olarak tahriç etmiş ve: "Bu hadis mevkuftur, Abdulmelik'in, Ata'dan yaptığı rivayetin dışında bunu bu şekilde nakleden olmamıştır." demiştir. Beyhakî ise "el-Mârife" kitabında şunu demiştir: "Bunu Abdulmelik tek olarak Ata'nın ashabı arasından rivayet etmiş, sonra Ata, Ebu Hureyre'nin ashabı arasından nakletmiştir. Ata'nın ve Ebu Hureyre'nin ashabına ait güvenilir hadis hafızları ise bu hadisi "yedi defa (yıkama)" şeklinde nakletmişlerdir. Güvenilir kimselerin muhalefet ettiği bir konuda Abdulmelik'in dediği alınmaz... Onun naklettiği bu hadis hakkında ihtilaf edilmiştir. Hadisçilerden kimisi ondan bu hadisi merfu olarak rivayet ederken, kimisi bunun Ebu Hureyre'nin sözü olduğunu ve kimisi de bu uygulamanın onun bir uygulaması olduğunu nakletmiştir... Şöyle demiştir: Tahâvi ise "yedi kere" ile ilgili hadisin neshedildiğini söyleyerek, Ebu Hureyre'nin kendisinin Hz. Peygamber (s.a.v.)'den rivayet etmiş olduğu hadise muhalif bir amel etmeyeceğini ileri sürerek Ebu Hureyre'nin mevkuf rivayetine itimat etmiştir. Dolayısıyla bazı hadisler hakkında hafızların muhalefet ettiği bilinen tek bir kimsenin rivayetiyle, benzeri yanlış olmayan bir çok yönden hafızlarca güvenilir sayılan rivayetin terk edilmesi nasıl caiz olabilir? Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 131, 132; es-Sünen-i'l Kübrâ, Cilt: 1, Sayfa: 244-242. Burada Beyhakî'nin şu kavli geçer: "Hammâd b. Zeyd'in, Eyyüp'ten onun Muhammed b. Sîrîn'den ve onun da Ebu Hureyre'den yaptığı rivayetteki fetvası, naklettikleri üzere "yedi kere" şeklindedir. Bu da Abdulmelik b. Ebu Süleyman'ın, Ata'dan ve onun da Ebu Hureyre'den yaptığı "üç kere" şeklindeki rivayetinin hatalı olduğuna delalet etmektedir. Zira güvenilir kimselerin muhalefet ettiği bir konuda Abdulmelik'in dediği alınmaz."

53 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 235

Hadisteki toprağın yerine, sabun ya da eşnân (köpüklü bir tür temizlik malzemesi) gibi başka bir şey kullanılacak olursa, iki görüşten birisine göre bu yeterli gelir. Çünkü bu gibi nesneler temizlemede topraktan daha iyidir. Hadisteki toprağın özellikle ifade edilmesi sadece dikkat çekmek içindir.

Diğer görüşe göre de bu nesneler yeterli değildir; çünkü bu bir temizliktir ve orada toprak emredilmiştir, başka bir nesne toprağın yerini tutamaz. Bu durum teyemmüm gibidir; zira teyemmümde akıl devre dışında kalır ve taabbudi (ibadetsel) bir emir gereği ifa edilir. Dolayısıyla da bu konuda kıyas edilemez.

2) Köpek ve domuzun pis oluşu. Bunda iki rivayet gelmiştir:

Birinci rivayet: Sayıya uymak vaciptir. Miktarı hakkında da yine iki rivayet gelmiştir: *Birisi*; (köpeğin) yalamasındaki necasete kıyasla "yedi kere" yıkamak.[54] *İkincisi de*; üç kere yıkamak.[55] Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) uykudan kalkan bir kimsenin, elini kaba sokmadan önce elini üç kere yıkamasını emretmiştir. Bu şekilde necaset vehminin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Zira necaset vehmi, ancak necasetin tamamen yok olduğu vakit kalkacaktır.

İkinci rivayet: Sayıya uymak vacip değildir; sadece necasetin kendisinin izale edilmesi için sayıya bağlı kalmaksızın bolca su ilavesi yapılıp, yıkanır. Bu görüş, İmam Şafiî'ye aittir.

Bu görüşün dayanağı Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğudur: "Sizden birinizin elbisesine hayız kanı bulaşırsa onu (bezle, pamukla) ovalasın, sonra su ile yıkasın ve namazını kılsın." Buharî ve

54 Peki, toprakla temizlemek vacip midir? İki görüş vardır: 1) (Köpeğin) yalamasına kıyasla vaciptir. 2) Vacip değildir. Çünkü Allah'ın Elçisi (s.a.v.) kan ve diğer şeylerin sadece yıkanmasını emretmiş, toprakla silinmesini ise yalnız köpeğin yalaması konusunda emretmiştir. O zaman sadece buna bağlı kalınması vaciptir. Çünkü toprakla temizlemekle taabbudi bir emir söz konusu olsaydı, sadece o yerin temizlenmesine bağlı kalınırdı. Şayet yalamanın olduğu yerin yapışkanlığı sebebiyle toprakla temizlenilmesi emredilmiş ise bu durumda o sadece toprakla sökülüp atılır. Bu uygulama ise başkalarında yoktur.

55 Üç kere ile ilgili rivayet Müslim'de geçer, Cilt: 1, Sayfa: 233. Hadisin aslı ise muttefekun aleyh (Buharî- Müslim'in ittifak ettiği) hadistir. Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 263

Müslim ittifak etmiştir.[56] Burada herhangi bir sayıyı emretmemiştir. Bir de Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), (mescide) idrar yapan bir bedevinin idrarının üzerine bir kova su dökerek temizlenmesini emretmiştir. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[57] Herhangi bir sayıyı emretmemiştir. Zira bu, köpekten başkasının necaseti olduğundan -tıpkı yerdeki bir necaset gibi- belirli bir sayıya bağlı kalınmasına gerek yoktur.

Necaseti yıkamanın keyfiyeti: Necasetin yıkanması, durumuna göre farklılık arz eder. Necaset, şayet kaplarda olduğu gibi içilen, iç tarafında değil de bir cismin üzerindeyse bu durumda üzerine defalarca su dökerek her defasında yıkanır; bu ister insanın emeği ile yapılmış olsun isterse başka bir etken tarafından temizlenmiş olsun, fark etmez. Şayet yıkanılan o şey, (sıkılabilen) bir cisim olur da bir kısım yerlerine necaset sirayet etmiş olursa, o zaman onun temizliği, o cismin sıkılmasından sonra onu yıkamakla gerçekleşir. Sıkmanın şekli ve biçimi, o nesne ve cisme göre farklılık arz eder.

Necaseti gideren su: Necaseti gideren su, o yerden ayrılmakla necasetin şeklini alıyor ya da o yerin temizliğinden önce değişiyorsa bu durumda necis sayılır (ve temizlememiş demektir.) Çünkü su, necaset sebebiyle değişmiştir; yahut da pislikle az dahi olsa karıştığı için necis olmuştur. Şayet o pis bölgeyi yıkadıktan sonra suyun şeklini değiştirmemiş bir şekilde ondan ayrılacak olursa, eğer o bölge yer ise bu durumda bir rivayete göre temizdir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) idrar yapan bir bedevinin o idrarının üzerine bir kova su dökerek temizlenmesini emretmiştir;[58] ki bu şekilde idrarın bulunduğu o yerin temizlenilmesini istemiştir. Şayet ayrılan pis sayılsaydı, yerde yayılan o suyla onu da pis etmiş olurdu. Eğer o bölge, yer değil de başka birşey olsaydı, bu durumda iki görüş söz konusu olurdu:

En doğrusu; Bunun temiz olduğu yönündedir. Bu, Şafiî mezhebinin görüşüdür. Çünkü temiz hükmü verilen bir şeyle o bölgeden ayrıldığı için temiz sayılır. Zira ayrılan bölüm, bitişik olanın bir kısmını almış demektir. Bitişik kısmı ise temizdir. Aynı şekilde bitişik olmayıp ayrı olan da öyle olmuş olur.

56 "Mutlak su ve kendisiyle temizlemenin caiz oluşu" konusunda geçmişti.
57 "Mutlak su ve kendisiyle temizlemenin caiz oluşu" konusunda geçmişti.
58 "Mutlak su ve kendisiyle temizlemenin caiz oluşu" konusunda geçmişti.

İkincisi ise; Bunun pis olduğu yönündedir. Bu da Ebu Hanife'nin görüşüdür. Çünkü bu su az olduğu için necis olan o bölgeyle içi dışlı olmasıyla pis olmuştur.

Pis bir suyun temizle karışması: Pis bir su, temizle karışmış bulunur ve başka bir suda bulunmayacak olursa, bu durumdaki karışmış kaplar hakkında iki durum söz konusu olur:

1) Temiz olan miktarın pis olandan fazla olmaması durumu. Mezhep içinde bunun (temiz kısmının) aranıp araştırılmasının caiz olmayacağı hakkında bir ihtilaf yoktur.

2) Temiz olan miktarın çok olması durumu. Peki, o zaman (temiz kısmını) aramak caiz midir? Bazı arkadaşlarımız, bunu aramanın cevazı görüşüne sahiptirler. Bu, aynı zamanda Ebu Hanife'nin mezhebidir. Çünkü doğrusu, temiz olan suyun isabet etmiş olabileceğidir. Mübahlık yönü ise tercih noktasına geldiğinden dolayı, artık araştırmak caiz olur.

İmam Ahmed'in sözünün zahirinden ise; hiçbir durumda arayıp araştırmanın caiz olmayacağı anlaşılmaktadır. Onun arkadaşlarının büyük bir çoğunluğunun görüşü de bu yöndedir. Müzeni ve Ebu Sevr'in görüşü de budur. Çünkü mazereti mübah kılmayacak bir durum hakkında, mübah olan mahzurlu olan suyla karışmıştır; dolayısıyla da (temiz kısmını) araştırmak caiz olmaz. Bunun yanında necasetin nereye değdiği, bizzat neresini pislettiği ve temiz olan tarafın nerede olacağından emin olunmamaktadır. Öyleyse bu ikisinin de karıştığı suyu terk etmek gerekir ve teyemmüm almak kesinleşir.

İmam Şafiî der ki: "Temiz olanı araştırmaya devam eder ve ona göre her iki durumda galip zannına göre abdest de alır. Çünkü abdest, namaz için şarttır; dolayısıyla kıblenin yönünün karıştırılması örneğinde olduğu gibi, sadece bu namaz için temiz olan kısmı araması caiz olur."

Onun bu sözüne şöyle bir ayrımla cevap verilmiştir: Bir defa kıblenin yönünün araştırılmasında bir sakınca yoktur. Eğer bu kişi, araştırdıktan sonra başka yere doğru namaz kılmış olsa, o namazı baştan iade etmesi gerekmez. Ama bu konu farklıdır.

İbn Mâcişûn şöyle demiştir: "Her ikisinden (temiz ve pis olan) sudan abdestini alır ve onunla namazını kılar. Çünkü bu, onun yakîni (kesin) olanla farzı kılmasına imkân vermiş sayılır; zira onu, bunu yapmaya zorlamıştır. Bu, tıpkı temiz olanın, temizlikle karışmış olması durumuna da benzer." Bu görüş, batıldır; çünkü onu kesin olarak bizzat pisletmiş olduğu ortadadır ve namazını da geçersiz kıldığı icma ile sabittir.

Peki, bu temiz ve pis suyun karışmış olduğu suyu dökmeden önce teyemmüm almak caiz midir? Bu konuda iki rivayet bulunmaktadır:

1) Caiz değildir. Zira beraberinde, yakîni olarak temiz su da bulunmaktadır. Temiz su olduğu için teyemmüm alınamaz; dolayısıyla bunları karıştıracak olur ya da ikisini de dökecek olurlarsa, o zaman teyemmüm almak caiz olur.

2) Bu tür bir suyu, dökmeden önce teyemmüm almak caizdir. Doğrusu da budur. Çünkü temiz suyu kullanmaya muktedir değildir.

Eğer bu ikisinin karışmış olduğu suyu içmek durumunda kalırsa, ihtilafsız bunları dökmesi gerekmez; bu durumda da şayet ikisi temiz de olsa teyemmüm alır zira karışmış olduğuna itibar etmek daha önceliklidir. İçmek isterse su aramaya koyulur ve ona göre temiz olan tarafından içer. Çünkü temiz suyu bulamadığı vakit o pis sudan içmesi mazeretten dolayı mübah olur. O zaman bu suyun daha evla temizleyici olduğunu zanneden kimseye ne demeli?

Suyun araştırılması ve araştırılmaması hakkında zikredilenler, bu ikisinin (karışmış olan temiz ve pis suyun) mevcut olmaması durumunda söz konusudur. Ama ikisinin dışında temiz bir su varsa, o zaman onunla temizlenip abdestini alır. Bu durumda, su araştırması ve teyemmüm alması da caiz olmaz. Bunda ihtilaf da yoktur.

Temiz suyun, temiz olmayana karışması: Temiz bir su, temizleyici özelliği kaybolmuş bir su ile karışmışsa, artık her ikisiyle de tam olarak abdestini alır ve iki abdesti ile tek bir (vaktin) namazını kılar. İbn Kudâme şöyle der: "Bu konuda ihtilaf edeni bilmiyorum. Çünkü yakîni olarak bildiği o suyla namazın farzını kılacak kadar imkân bulmuş demektir; bunda ise bir zorluk yoktur. Zira onu, bunu yapmaya zorlamıştır."

Temiz bir elbisede necaset şüphesi varsa: Temiz olan bir elbiseye pislik bulaşmış şüphesi varsa[59] (karışıklıktan dolayı) araştırmaya gitmesi caiz olmaz. Namazını necaset sayısınca kılar ve namaz ziyadesi yapar. Bu görüş, İbn Mâcişûn'a aittir. Çünkü bu kimse, yakîni olanla farzı kılmasına imkân vermişti; bunda ise bir zorluk yoktur. Zira onu, bunu yapmaya zorlamıştır. Bu, tıpkı temiz olanın, temizlikle karışmış olması durumuna da benzer. Bir de pis suyun necasetini bir şeye bulaştırdığı gibi, pis olan bir elbise kullanmak da başka bir şeyi pis etmez.

Ebu Hanife ve İmam Şafiî ise; bu kimsenin, tıpkı su ve kıble araştırmasında olduğu gibi, temiz su araştırmasını öngörürken; Ebu Sevr ve Mazini de, bu durumdaki pis suyla hiçbir namazın kılınmayacağını ifade etmişlerdir.

KAPLAR[60]

Altın ve gümüş kaplar: Abdest için veya başka şey için de olsa, altın ve gümüş kapların kullanılması haramdır. Bu, Ebu Hanife, Malik ve Şafiî' nin mezhebidir. İbn Kudâme: "Bu hususta ihtilaf edeni bilmiyorum."[61] demiştir.

Haram olduğuna dair delil, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu kavlidir: "Altın ve gümüş kaplarla içmeyin. Bu kaplardan yemek de yemeyin. Çünkü bunlar, dünyada kâfirlerin, âhirette ise sizindir." Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[62] Buharî'deki lafız ise şöyledir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), altın ve gümüş kaplarla içmemizi ve onlardan bir şey yememizi yasakladı."[63] Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle

---

59 Kesin olarak temizi mevcut olduğu halde üzerinde pislik şüphesi bulunan elbiseyle namaz kılmak geçerli değildir. Bak: el-Mubdî, Cilt: 1, Sayfa: 64

60 "Kaplar" anlamına gelen "âniye" ifadesi; "inâ (kap)" kelimesinin çoğuludur. Tıpkı "viâ" ve "eviye" kelimeleri de hem kalıp ve hem de mana olarak aynısıdır, "kap/kaplar" demektir. Suların konduğu kaplardır ve konu olarak "sulardan" sonra "kaplar" konusunun gelmiş olmasının nedeni suyun zarfı şeklinde gelmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bak: el-Misbâhu'l Munîr, Cilt: 1, Sayfa: 33; el-Mubdî, Cilt: 1, Sayfa: 65

61 Derim ki: Sanki Müellif, yeme ve içme konusu dışında Zahirilerin tersi görüşünü kabul etmiyor gibidir.

62 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 9, Sayfa: 554; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1638

63 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 10, Sayfa: 291

de buyurmuştur: “Gümüş kaptan içen bir kimse, karnına ancak cehennem ateşi dökmüş olur.” Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[64] Müslim'in bir rivayeti de: “Altın ve gümüş kaplardan yiyip içenler...” şeklinde gelmiştir.[65] Bu şekilde yasaklanmış oluyor. Yasak ise haram olduğunu gösterir. Bunun yanında çok büyük tehditler ifade etmesiyle de, haram olduğunu bildirmiş olmaktadır. Gelen deliller yeme ve içme hakkında gelmiştir. Bu manada olan diğer şeyler de aynı hükme dahil olmaktadır.

Haram olma sebebi; bunların kullanılmasıyla gösterişe kapılmaya, böbürlenmeye ve fakirlerin gönüllerini incitmeye sürüklemesidir. Bu kaplarla temizlik (abdest ve gusül…) yaparken ve bunlarla herhangi bir kullanımı gerçekleştirirken de söz konusu haramlık devam eder.

Gelen nasların umum ifade etmesi nedeniyle haramlık, hem erkekleri hem de kadınları kapsamakta ve her ikisi hakkında da haram olma manası anlaşılmaktadır. Kadının kocası için süslenmeye ihtiyacı olması hasebiyle kadının altınla süslenmesine müsaade edilmiştir. Süslenmesi özel olduğu için, serbestliği de ona göre özeldir.

Altın ve gümüş kaplardan abdest ya da gusül alan kimsenin durumu: Bir kimse altın ya da gümüş kaptan abdest ya da gusül alırsa bu temizliği kabul olur mu? Bu konu hakkında iki görüş vardır:

1) Temizliği geçerli olur. Bu, İmam Şafiî'nin ve Rey ehlinin görüşüdür. Çünkü temizlik eylemi ve suyu, bunlardan herhangi biriyle alakalı değildir.

2) Temizliği geçerli olmaz. Çünkü ibadette haram olan bir şeyi kullanmıştır. Birinci görüş ise daha doğrudur.

Altın ve gümüş kaplar edinmek: Kişi kullanmasa dahi altın ve gümüş kaplar edinmesi yine haramdır. Çünkü mutlak surette kullanılması haram olan bir şeyi, -altın ya da gümüş bir oyuncak malzemesi olsa dahi- bulundurmak yine haramdır. İmam Şafiî'den, bunun haram olmadığına dair bir görüş nakledilmiştir. Zira haram olduğuna dair gelen deliller bunların kullanılması hakkında gelmiştir, bulundurulması hakkında gelmemiştir. Aynı şekilde bir erkek, ipek bir elbise bulundursa, buna gerekçe

64 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 10, Sayfa: 96; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1634
65 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1634

olarak şöyle cevap vermiş olabilir: Mutlak olarak ipek elbise bulundurmak haram değildir. Çünkü bunları giyinmek kadınlara serbest olduğundan; ipekli elbiselerin ticaretini yapmak da mübahtır. Bu, altın ve gümüş kapların kullanılması kapsamına girmez.

Altın ve gümüş kaplama: Bir ihtiyaçtan dolayı az miktarda gümüş kaplamaya izin verilmiştir. Enes'ten nakledildiğine göre; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in su bardağı kırılmıştı. Bunun üzerine kırılmış bulunan yere, gümüşten bir bağ (kenet) yaptırmıştı. Buharî[66] bu hadisi şöyle açıklamıştır: "Zira kendisi ihtiyacından dolayı bunu yapmıştı. Yoksa ortada israf yahut da böbürlenme kasdı yoktur."

Evla olan, bu hususun bir ihtiyaç çerçevesinde kayıtlanmış olmasıdır. Çünkü hadiste zaten kırılan o yere bir bağın (kenet) yaptırılmış olduğu, bunun da bir ihtiyaca binaen yerine getirildiği ifade edilmiştir.

Ama söz konusu olan kaplama şayet büyükse, o zaman altın ya da gümüş olsa da herhangi bir ihtiyaç için bile olsa, her halükârda haram olur. İmam Şafiî böyle söylemiştir. Çünkü bu durumda, onda israf ve gösteriş vardır. Bunda özellikle altın ve gümüşün var olduğunu, kaplamanın ise az olduğunu belirtir. Ebu Hanife ise; çok da olsa kaplamayı mübah saymıştır. Çünkü bunu mübah kapsamına tabi görür ve bunun az kaplama anlamına geldiğini ifade eder.

Az miktar altına gelince; İmam Ahmed'in mezhebine bağlı ashabın çoğunluğuna göre bu, mübah değildir.[67] Altın burunluk yaptırmak ve diş kaplatmak gibi bir mazerete götüren durumlar ise bundan istisna edilmiştir.

Diğer Kaplar: Kaplar -istisnalar dışında- ister değeri pahalı olan yakut ve pırlantadan yapılmış olsun, isterse de ucuz olan ahşap ve deriden yapılmış olsun, temiz olduğu sürece kullanılması caizdir. Çünkü aslolan helal olduğudur ve hüküm de buna göredir. Zira Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir çok farklı ve değişik kaplardan abdest almışlardır. Öyleyse diğerleri de bu hükme göre kıyas edilirler.

---

66 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 212

67 Derim ki: Altından az bir miktarın kullanılmasının mübah olmadığını söyleyen görüş daha doğrudur. Çünkü ruhsat gümüşün azı hakkında gelmiştir. Dolayısıyla ondan başkası aslen haram üzere kalmış olur.

İmam Şafiî'nin iki görüşünden birisine göre ise; şayet o kap bizzat pahalı mücevherlerle yapılmışsa bu haramdır. Çünkü onda israf ve gösteriş vardır. Bunun yanında, fakirlerin gönüllerini de incitmektedir. Bu durumda, diğer pahalı eşyalar (altın ve gümüş) gibi haram olur.

Bu kapların, (altın ve gümüş gibi) pahalı kaplara kıyaslaması iki sebeple doğru değildir:

1) Bir defa bu tür kapların değerini, insanlar içinde ancak uzman kimseler anlayabilir. Dolayısıyla bu pahalı kapların kullanımı fakirlerin gönüllerini incitmez; ancak altın ve gümüş kaplar bunun dışındadır.

2) Bu tür mücevherli kaplar, çok az bulunduğundan dolayı fazla kullanılmamaktadır. Ama çokça kullanılan ve hakkında haram hükmünün gelmiş olduğu (altın ve gümüş gibi) pahalı eşyalar, mücevherli olanlara oranla oldukça çoktur.

Ölmüş hayvanın (leşin) derisi: Tabaklanmadan önceki leşin derisi pistir. İbn Kudâme: Bu konuda muhalefet edeni bilmiyoruz, demiştir.[68]

Tabaklandıktan sonra ise; mezhebin meşhur görüşüne göre yine pistir. Bu, İmam Malik'ten gelen iki rivayetten de birisidir. Çünkü bu noktada Abdullah b. Ukeym'in rivayet ettiği şu hadis gelmiştir: "Ölen hayvanın (leşin) derisinden ve sinirlerinden yararlanmayın."[69] Bazı lafızlarda ise şöyle gelmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat etmeden bir ya da iki ay önce bize; "Ölen hayvanın derisinden ve sinirlerinden yararlanmayınız." diye bir mektup gelmişti." Bu hadis, öncesindekileri nesh

---

68 Mutlak surette tabaklanmadan önce olsun, sonra olan leşin derisiyle faydalanmak Zahiri mezhebinin meşhur görüşüdür. Hafız İbn Hacer bu görüşün aynı şekilde İmam Buharî'nin de tercih etmiş olabileceğini ve buna dair delilinin ise "Sadece onların eti haram kılınmıştır." kavlinin mefhumundan, ondan yenilmesi dışındaki her şeyin mübah olduğunun anlaşılmış olacağını belirtir. Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 413, 414. Ancak bu görüşle o leşin temiz olduğu anlaşılmaz.

69 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 311; Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 370, 371; Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 222. Tirmizî: Bu hasen bir hadistir, demiştir. Nesâi, Cilt: 7, Sayfa: 175; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1194; Tayâlisi, Sayfa: 183; İbn Hibbân, İhsân, Cilt: 2, Sayfa: 286 ve diğerleri. Bu hadis hakkında mürsel ve muzdarip olduğu söylenmiştir. Bu hadisin sıhhati noktasında bu denli bir zedelenmenin varlığı ise su götürür. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 120-122; et-Talhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 46-48; Fethu'l Bâri, Cilt: 9, Sayfa: 659; İrvâu'l Ğalîl, Cilt: 1, Sayfa: 76-79

eder. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefat etmeden önceki en son emri bu olmuştur.

İmam Ahmed'den gelen bir rivayete göre; ölmeden önce derisi temiz olan bir hayvanın, öldükten sonra da derisinin temiz olacağı ifade edilmiştir. Bu; sahabe, tabiinin ve onları takip eden bir topluluktan rivayet edilmiştir. Bunun yanında, onlardan kimisinin hayatta iken, bu derinin temiz olup olmayacağı noktasında da ihtilaf ettikleri vakiidir. Bu ise Şafiî mezhebinin görüşüdür. Onlara göre köpekle domuz hariç bütün hayvanlar temizdir ve bu iki hayvanın derisi dışındaki diğer hayvanların derileri de temiz sayılmıştır.

Buna dair delil; İbn Abbas'tan gelen şu hadistir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu işittim: "Deri tabaklandığında temiz olmuş olur."[70] Ona ait bir lafız da: "Onun tabaklanması, temiz olması demektir."[71] şeklinde gelmiştir. Bir lafız ise şu şekildedir: "Hangi deri tabaklanırsa temiz olur."[72] Yine İbn Abbas'tan gelen bir hadiste; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ölmüş bir koyunun yanından geçmişti. Bunun üzerine; "Onun derisinden faydalanmayacak mısınız?" buyurdu. Oradakiler: O leştir, deyince, Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ancak onun etini yemek haram kılınmıştır." buyurdu. Buharî ve Müslim rivayet etmiştir.[73] Müslim'de şu ziyade vardır: "Onun derisini yüzmeyecek misiniz? Sonra tabaklayıp ondan istifade edersiniz."[74]

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımı Hz. Sevde'den gelen bir hadiste, kendisi şöyle demiştir: "Bize ait bir koyun ölmüştü. Derisini yüzdük ve tabakladık. Sonra da ondan bir su kırbası edindik ve delinince-ye kadar onu kullandık."[75] Hz. Meymûne'den gelen bir hadiste ise; Allah

70 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 277.

71 Geçen Kaynak.

72 Şafiî, Tertîbu Müsnedihi, Cilt: 1, Sayfa: 26; Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 219, 270, 343; Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 221; Nesâi, Cilt: 7, Sayfa: 173; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1193; Dârimi, Cilt: 2, Sayfa: 85; İbn Hibbân, İhsân, Cilt: 2, Sayfa: 290. Bu lafızda Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 48 İbn Ömer'den tahriç etmiş ve isnadı hasendir, demiştir.

73 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 355; Cilt: 4, Sayfa: 413; Cilt: 9, Sayfa: 658; Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 276, 277.

74 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 276.

75 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 11, Sayfa: 569.

Resulü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) eşlerine ait bir kümes hayvanı ölmüştü. Bunun üzerine O: "Onun derisini alsaydınız ya. Sonra tabaklayıp ondan istifade ederdiniz." buyurmuştur.[76] Hz. Âişe'den gelen hadis şöyledir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), tabaklandığı vakit ölmüş bir hayvanın derisiyle faydalanmayı emretmiştir."[77] Bu konu hakkında bir çok hadis bulunmaktadır.[78]

İmam Ahmed'in görüşünün zahirinden anlaşılan; onun, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Hangi deri tabaklanırsa temiz olur." diye buyurduğu kavlin lafzının umumiliği sebebiyle hayatta iken, eti yenilen ve yenilmeyen tüm hayvanların derilerinin, tabaklanmaları suretiyle temiz olacağı yönündedir. Bu hükümde ise sadece hayatta iken necis sayılanları

---

76 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 277; Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 366, İbn Abbas'tan rivayetle...

77 Malik, Muvatta, Cilt: 2, Sayfa: 498; Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 73, 104, 153; Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 369, 370; Nesaî, Cilt: 7, Sayfa: 176; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 194; İbn Hibbân, İhsân, Cilt: 2, Sayfa: 290.

78 Bak: Ahmed, Müsned, Cilt: 1, Sayfa: 314, 328, 237; Cilt: 3, Sayfa: 476; Ebu Davud, Sünen, Cilt: 4, Sayfa: 369, 370; Nesaî, Cilt: 7, Sayfa: 173-175; el-İhsan bi Tertîbi Sahih'i İbn Hibban, Cilt: 2, Sayfa: 287, 288, 291; Dârakutnî, es-Sünen, Cilt: Sayfa: 41-49; es-Sünenü'l Kübrâ, Cilt: 1, Sayfa: 19-22; Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 116-119; et-Talhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 46-50. İlim ehlinin çoğu bu noktada tercih yolunu izlemişlerdir. Bir çok açık ve sahih olan hadisleri, hakkında ihtilaf edilen İbn Ukaym hadisinin önüne geçirmişlerdir. Bu hususta en evla olan, her iki görüşü de cem eden muhakkik (araştırmacı) âlimlerden kimisinin izlediği yolu takip etmektir. Bu da İbn Ukaym hadisinin tabaklanmadan öncesiyle alakalı olduğunu, zira "ihâb" lafzının, sadece tabaklanmadan öncesi için kullanıldığı, sonrası için kullanılmadığını ifade etmiş olduğudur. Ruhsat veren hadislere gelince, bunlar ise tabaklandıktan sonrası için muhtemeldir. Bunu, tabaklamadan sonra faydalanma kaydının gelmiş olması pekiştirmektedir, oysaki tabaklanma olmadan haddi zatında yasak vardı ki, İbn Ukaym hadisi de bunu ifade etmektedir. Allah, en iyisini bilir. Bak: Ebu Davud, Sünen, Meâlimu's Sünen bi Hâşiyetihi, Cilt: 4, Sayfa: 370-372; Âridatu'l Ehvezî, Cilt: 7, Sayfa: 232-233. Hafız İbn Hacer şöyle demiştir: "İbn Ukaym hadisinin zahirini almayan kimselerin görüşü daha kuvvetlidir. Çünkü sahih hadiselere ters düşen İbn Ukaym hadisi, kitâbet yoluyla gelirken, diğer hadisler ise semâ yoluyla gelmiştir ve bu hadisler çıkış yolu itibariyle daha sahihtir. Bundan daha da kuvvetli olan husus, her iki hadisin arasını cem etmek ve "ihâb" lafzının, tabaklamadan önceki deriye isim olarak verildiğini, sonrası için ise "kırbe" vb. denilmiş olduğudur. Bunu Nadr b. Şemîl gibi bazı dil bilginleri nakletmiştir. Bu aynı zamanda İbn Şahîn, İbn Abdilberr ve Beyhakî'nin kabul ettiği görüştür." Fethu'l Bâri, Cilt: 9, Sayfa: 659.

bu kapsamdan çıkarmıştır. Çünkü tabaklama (dibağ), ancak ölmenin gerçekleşmesi neticesinde, necasetin giderilmesiyle söz konusu olur.

Bazı arkadaşlar ise; "Sadece eti yenilen hayvanların derileri temiz olur." demişlerdir. Bu; Evzâi, Ebu Sevr ve İshak'ın mezhebidir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Edîm'in[79] derisi tabaklanma ile temizlenir."[80] buyurmuştur. Bu şekilde tabaklanma, boğazlama şeklindeki kesmeyle temiz olmaya benzetilmiştir ki, bu tür temizlenme ise ancak eti yenen hayvanların derileri hakkında söz konusu olabilir. Bunun yanında "*dibağ*" ifadesi derinin her iki temizlenme durumundan sadece birisi anlamına gelmektedir. Normal olarak kesilen ve eti yenmeyen hayvanların derilerini kapsamaz.[81]

Ölü hayvanın kemiği: Ölü olan bir hayvanın bütün kemikleri mutlak olarak necis ve pistir, hiçbir surette de temizlenmez. Bu; İmam Malik, İmam Şafiî ve İshak'ın mezhebi'dir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Size leş haram kılındı."* (Maide Suresi: 3) Kemik de leşe bağlı olduğu için haram sayılmıştır.

Ebu Hanife ve Sevri ise ölü hayvanın kemiklerinin temiz olduğunu, buna gerekçe olarak da ölümün bu kemikleri pisletmiş olmayacağını ve tıpkı saç ve kıllar gibi bir hükme tabi olduğunu söylemişlerdir.

---

79 Derinin tabaklandıktan sonraki haline "edîm" denir. (Çevirmen)

80 Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 476; Nesaî, Cilt: 7, Sayfa: 173, 174; Darâkutni, Cilt: 1, Sayfa: 45, 46; Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 21, Seleme b. Muhabbek hadisinden… Hafız der ki: "İsnadı sahihtir…" Yine der ki: "Bu hadisi Dûlâbi, el-Kunâ eserinde, İshak b. Abdullah b. el-Hâris hadisinden rivayet etmiştir. Kendisi dedi ki: "İbn Abbas'a sordum, kürkler ölü hayvanlarından mı yapılıyor diye?", O da: "Hz. Peygamber (s.a.v.)'den: 'Her eti yenen hayvanın derisinin tabaklanmasıyla temiz olur.' buyurduğunu işittim, demiştir." et-Talhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 49-50. Beyhakî der ki: Bu hadisten anlaşılan, eti yenen ölmüş hayvanlardır ve onlara ait derilerinin tabaklanmak suretiyle temiz olacağıdır.

81 Derim ki: Bu noktada doğru olan bu hadisi eti yenilen hayvanlarla kayıtlamaktır. Çünkü (derilerin tabaklanmasına dair) izin, sadece eti yenilen hayvanların derisi hakkında gelmiştir. Buna göre umum ifade eden hadisler de yalnız mübah olan deriler hakkında gelmiş, sonradan haramlık gelmiş ancak deriler içinde helal olanlar tabaklanmak suretiyle sadece eti yenilen hayvanlarla ilgili istisna gelmiştir. Nitekim Tirmizî'nin (Cilt: 4, sayfa: 221) Nadr b. Şemîl'den naklettiği; "Hadisteki 'ihâp' ifadesi sadece eti yenilen hayvanlar hakkında kullanılır." görüşü de bu açıklamayı pekiştirmektedir.

Ama bu, kabul edilecek bir görüş değildir. Çünkü Allah'u Teâla şöyle buyurur: *"(...) (inkârcı) şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?" diyor. De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir."* (Yasin Suresi: 78, 79) Diriltilecek olan demek, ölecek olan demektir. Bir delil de kemiklerin de acı duyması ve hissetmesidir. Hatta kemik, ete göre daha şiddetli acı çeker. O zaman hayatta olması durumu, tıpkı ölüm durumundaki gibidir. Ölüm söz konusu olduğunda, et pis olduğu gibi, kemikler de pis olacaktır.

Boynuz, tırnak, toynak da kemik gibidir; temiz olma ihtimali de vardır. Çünkü onlarda hayat olmasa dahi, bitişik olmaları hasebiyle temiz sayılırlar. "Hayvandan ayrılmakla ya da hayvanın ölmesiyle bunlar pis olmazlar." hükmü saç ve kıllar gibidir.

Ölü hayvandan çıkarılan peynir mayası: Mezhebin zahir görüşüne göre, ölü olan bir hayvandan çıkarılan peynir mayası da necistir. Bu, İmam Malik ve İmam Şafiî'nin de görüşüdür. Çünkü necis olan, kesenin içerisinde bulunan bir sıvıdır; dolayısıyla da pistir. Hayvan leş olduktan sonra, kendisinden bunun (süt ve peynir mayasının) dışarıya akmasıyla pis olacağı gibi, aynı şekilde leşin içinde kalmasıyla ve dışarıya çıkmamasıyla da yine pis olur.

Bunun, temiz olduğuna dair rivayet de bulunmaktadır. Bu ise Ebu Hanife ile Davud'un görüşüdür. Çünkü sahabeler, –Allah kendilerinden razı olsun- bazı memleketlere gittiklerinde peynir yerlerdi ve bu peynirler de mayalardan mamuldü. Mayalar ise küçük keçiler öldükten sonra karınlarından alınmak suretiyle elde edilirlerdi.

Ölü hayvanın yünü: Hayvan hayatta iken temiz idiyse, öldükten sonra da yünü, kılı, kabuğu ve tüyü yine temizdir. İmam Malik ve arkadaşları bunu ifade etmişlerdir. Çünkü böylelikle bunlar, sanki temiz bir şekilde kesilmiş bir hayvanın hükmüne tabi gibidir. Ölmesiyle diğer âzâlarının pis olduğu hükme dahil olmazlar. Ölüm bunları helallik noktasında etkilemez, hayvanın ölmesiyle onları pis de etmez. Hayvan öldüğü vakit bu azalar necis de sayılsalar (ki öyle değildir), hayvan ölmeden önce onun bedeninden ayrılıp kopup gitmiş olsa bile, yine de temiz hükmündedirler.

Kimi âlimler ise yünlerin yıkanmasını şart koşmuştur.[82] İmam Ahmed'den gelen rivayet, bunların necis olduğunu göstermektedir. Bu, İmam Şafiî'nin de kabul ettiği görüştür. Çünkü yünler, hayvandan türediği için ölümü sebebiyle diğer organlar gibi onu da pisletecektir.

Bu görüşe şöyle cevap verilmiştir: Bir defa organlarda hayat belirtisi vardır. Hayvan hayatta iken, bedeninden ayrılmalarıyla pis olacaklardır. Ama bu konumuz tamamen farklıdır; zira başlı başına yünlerin türemesinde hayat belirtisi vardır denemez. Mesela bitkiler, buna bir örnek oluşturmaktadır.

Kâfirlere ait kaplar ve elbiseleri: Kâfirler iki kısımdır: Kitap ehli ve diğerleri. Şayet Ehli Kitap olan Yahudi ve Hıristiyanlardan iseler, necaset olmadığına dair bilgi sahibi olduğumuzda bunların yiyecekleri ve içecekleri (bize) mübahtır ve kaplarında bulunanlardan yemek de serbesttir. Çünkü Yüce Allah: "*Kitap ehlinin yiyecekleri size helaldir.*" (Maide Suresi: 5) buyurmuştur. Peki, kaplarını kullanmak mekruh olur mu? Bu hususta iki rivayet yer almaktadır:

1) Geçen ifadelerden de anlaşılacağı üzere mekruh değildir.

2) Ebu Sâlebe el-Haşenî'den gelen rivayete göre ise mekruhtur. Kendisi: "Ey Allah'ın Resulü! Biz, Ehli Kitabın yaşadığı topraklarda bulunuyoruz. Onların kaplarında bulunanlardan yiyebilir miyiz?" diye sordum. Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Başkasını bulursanız, o kaplardan yemeyiniz. Bulamazsanız şayet, o zaman onları güzelce yıkayınız ve onlardan yiyiniz." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[83] Yasaklama şeklinin en asgari olanı, mekruhluktur. Çünkü kitap ehli, pisliklerden sakınmayan kimselerdir.

Elbiselerine gelince; üst tarafı örten giysiler gibi (pisliğe değip de) kullanmadıkları ya da avret bölgesinin üstünde kalan giysiler temizdir ve giyilmesi neticesinde pis olmazlar. Ama avret mahallerine değen pantolon, don vb. gibi alt kısma ait giysiler hakkında iki görüş bulunmaktadır:

82 Derim ki: Bu, kişinin kendisiyle o leş arasındaki durum ve mesafenin gözetilmesi açısından uygun bir görüştür.

83 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 9, Sayfa: 604, 612, 622; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1532.

1) Bunlar giyildiği halde namaz kılınmışsa, o namaz iade edilir. Çünkü kitap ehli necasetten kaçınmayan kimselerdir. Açık olan görüş, necasetin çıkış yeri olan bölgenin, elbisesini pisletmiş olacağıdır. Bu yüzden Ebu Hanife ve İmam Şafiî, izâr ve pantolon giymeyi kerih görmüşlerdir.

2) Namazı iade etmek gerekmez. Çünkü aslolan (bu elbiselerin) temiz olduğudur ve şüpheyle temizliğin gitmeyeceğidir.

İkincisi; Şayet kitap ehli olmayan mecûsi, putperest vb. gibi kâfirlerin ise; elbiselerinin durumu, Kitap ehlinin elbiselerinin durumu gibidir. Ama kaplarına gelince; onların kaplarını kullanmanın caiz olmayacağı söylenmiştir. Çünkü onlara ait kaplar leş ve pisliklerden hali değildir. Bu, İmam Ahmed'in kabul ettiği zahir görüşüdür.

Necasetine dair kesin bir şey görülmediği takdirde, onların hükmünün tıpkı ehli kitabın hükmü gibi olacağı, dolayısıyla kap ve elbiselerini kullanmanın mübah sayılacağı da söylenmiştir. Bunu, Ebu'l Hattab söylemiştir. Aynı zamanda, İmam Şafiî'nin mezhebidir. Çünkü bu noktada müşriklerin (su içtikleri) kırbaları ile ilgili hadis[84] bulunmaktadır. Taharet, aslı itibariyle temizdir ve bu temizliği, şüphe yok etmez.

Onlara ait elbiselerle namaz kılmaya ise Sevri ve Rey ashabı cevaz vermiştir. Çünkü aslolan, bu giysilerin temiz olduğudur ve pis olduğuna dair hüküm tercih edilemez.

İmam Malik şöyle demiştir: "Her halükârda bu elbiseler giyilebilir. Şayet bunlarla namaz kılmışsa ve vakit de çıkmamışsa namazı iade eder."[85] İbn Kudâme şöyle der: Kâfirlerin dokuduğu elbiseyle namazın mübah olduğu noktasında, ilim ehli arasında bir ihtilaf bilmiyoruz. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabının giydikleri elbiseler, kâfirlerin dokuduğu giysilerden oluşmaktaydı.

---

84 Buharî, Cilt: 6, Sayfa: 580 ve Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 474'in rivayet ettiği uzun hadise göre; müşriklerin kendisinden içtikleri ve kullandıkları bu kapların temiz olduğu ifade edilmektedir.

85 el-Mubdî, Cilt: 1, Sayfa: 70 eserinde şöyle der: Şunu bilmelisin ki, bu konudaki tüm ihtilaflar (bu kapların ve elbisenin) yıkanmadan önceki haliyle ve necasetin kesinleşmemesi durumuyla ilgilidir. Dolayısıyla bunların yıkandıktan sonra temiz olacakları ve kullanılabilecekleri hususunda ihtilaf yoktur. Şüphesiz necaset olduğu kesinleşirse zaten kullanılmaları da yasak olur.

FITRAT (YARATILIŞ) SÜNNETLERİ

Bu konunun temeli, Ebu Hureyre'nin, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklettiği şu rivayettir: "Fıtrat beştir ya da beş şey fıtrattandır: Sünnet olmak, kasığı tıraş etmek, koltuk altı kıllarını gidermek, tırnakları kesmek ve bıyığı kırkmak." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[86] Hz. Âişe'den nakledildiğine göre, Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "On şey fıtrattandır: Bıyığı kırkmak, sakalı salmak, misvak kullanmak, burna su çekmek, tırnakları kesmek, parmak boğumlarını yıkamak, koltuk altı kıllarını almak, kasığı tıraş etmek ve intikâs-ı mâ (yani az su ile de olsa makâdı temizlemek veya apış arasına su serpmek.)" Bazı raviler ise: "Onuncusunu unuttum, mazmaza olması gerekir." demişlerdir."[87]

Sünnet olmak: Sünnet olmak erkeklere vacip, kadınlara ise vacip değildir. Bu görüş, ilim adamlarının çoğunluğuna aittir.

Vacip olduğuna dair delil: Setri avret (avret yerini örtmek) vaciptir. Şayet sünnet olmak vacip olmasaydı, bu durumda avret yerine bakmakla sünnet olan yerin hürmetinin yırtılıp kesilmesi caiz de olmazdı. Bir de sünnet olmak, müslümanların şiarından sayılır. Ve diğer şiarları gibi bir gereklilik arz eder. Nitekim Hz. İbrahim (a.s.), seksen yaşında iken sünnet olmuştur.[88] Onun dinine uymakla da emrolunduk. Yüce Allah şöyle buyurur: *"Atanız İbrahim'in milletine (dinine) uyunuz..."* (Hac Suresi: 78) ve *"De ki: Allah doğru söyledi, hadi Allah'ı tek sayan İbrahim'in milletine uyunuz..."* (Âli İmran Suresi: 95)

Kasığı tıraş etmek: *"İstihdâd"* olarak ifade edilir ve anlamı, kasığın tıraş edilmesidir. Müstehap görülmüştür; çünkü fıtrattandır ve terk edilmesi hoş karşılanmamıştır. Kişi bu bölgeyi nasıl izale ederse etsin, sakıncası yoktur. Çünkü zaten maksat, kasık bölgesinin (kıllarının) alınmasıdır. Ancak hakkında hadis geldiği için, "tıraş" edilmesi daha faziletlidir.

Koltuk altı kıllarını gidermek: Koltuk altı kıllarını almak sünnettir. Çünkü fıtrattandır. Terk edilmesi durumunda kişi hoş karşılanmaz. Yine

---

86 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 10, Sayfa: 334, 349; Cilt: 11, Sayfa: 88; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 221, 222.

87 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 223.

88 Buharî, Cilt: 6, Sayfa: 388; Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 1839.

orasını neyle alırsa alsın bir sakıncası yoktur. Koltuk altı kıllarının yolunması, -eğer buna gücü yetiyorsa- hadise daha uygun düşeceği gerekçesiyle daha faziletli sayılır.

Tırnakların kesilmesi: Tırnakların kesilmesi müstehaptır. Çünkü fıtrattandır ve kişi bunu terk etmekle hoş karşılanmaz. Zira bu tırnakların içine pislikler ve kirler toplanır. Kimi zaman altına suyun ulaşması bile imkânsız hale gelebilir.

Tırnakların kesilmesinden sonra, parmak uçlarının yıkanması müstehap görülmüştür. Muhtemeldir ki Hz. Âişe hadisinde gelen parmak boğumlarının yıkanması ifadesiyle bu kasdedilmiş olabilir. Hattâbi[89] şöyle demiştir: "Hadiste gelen *"berâcim"* ifadesi; parmak boğumları demektir. Kasdedilen manası ise; içerisinde pisliklerin toplanıp barındığı o yerlerin temizlenmesidir. Kesilen tırnakların ya da saçların gömülmesi ise müstehap sayılmıştır."

Saç uzatmak: Kafadaki saçların uzatılması kesilmesinden daha faziletlidir. İmam Ahmed, bunun güzel bir sünnet olduğunu söyler. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in saçı, kulaklarının yumuşağına inecek kadar çok idi.[90] Başka bir hadiste ise; "Onun (sallallâhu aleyhi ve sellem) saçları omuzlarına kadar dökülüyordu."[91] ifadesi geçer.

İnsanın saçlarının, tıpkı Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in saçları şeklinde olması müstehap görülmüştür: Bu da uzatılacağı vakit omuzlarına kadar uzatmak, kısaltılacağı vakit ise kulak yumuşaklığına kadar kısaltmaktır; şayet uzatılacak olursa da bir beis yoktur.

Saçların tıraş edilmesi: İmam Ahmed'den rivayet edildiğine göre, saçların tıraş edilmesi mekruhtur. Çünkü Hariciler hakkında, "Onların simaları tıraşlı olmalarıdır..." şeklinde bir nakil gelmiştir ve onların belirtilerinin saçları tıraşlı kimseler olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında İmam Ahmed'den, saçların tıraş edilmesinin mekruh olmayacağına dair

---

89 Bak: Hattabi, Garîbu'l Hadis, Cilt: 1, Sayfa: 220, 221; Meâlimu's Sünen bi Hâmişi Sünen-i Ebî Dâbud, Cilt: 1, Sayfa: 45.

90 Bak: Sahih-i Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 1818.

91 Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 10, Sayfa: 356; Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 1818.

rivayet de gelmiştir; ancak terk etmek daha faziletlidir. Buna dair delil ise Allah Resulü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir defasında, saçlarının bir bölümü tıraş edilmiş bir bölümü de terk edilmiş bir çocuğu gördüğünde, bundan men ederek: "Saçlarının ya hepsini kesiniz yahut da hepsini bırakınız."[92] şeklinde buyurmuş olmasıdır. Bir de makasla saçların alınması mekruh olmaz. Hadisin manasından bu da anlaşılır.

İbn Abdilberr şöyle der: "Tüm ilim adamları başın tıraş edilmesinin mübah olduğu konusunda icma etmişlerdir ve şüphesiz bu, delil olarak yeter."

Saçın makasla kesilmesine gelince; bir rivayete göre bu mekruh değildir. İmam Ahmed şöyle demiştir: "Saçın ustura ile kesilmesini mekruh görmüşlerdir, ama makasla kesilmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü gelen deliller, özellikle saçın tıraş edilmesinin mekruhluğu hakkında gelmiştir."

Saçın bir kısmının tıraş edilmesi: Saçın bir kısmının tıraş edilmesine gelirsek; buna kazâ denilir ve bu mekruhtur. Çünkü "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) *kazâ*'dan men etmiştir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[93]

Kadının saçını tıraş etmesi: İmam Ahmed'den gelen rivayete göre, mazeret olmaksızın kadının saçını tıraş etmesinin mekruh sayılacağında ihtilaf edilmemiştir. Çünkü Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), "sâlika ve hâlika'dan beri olduğunu" belirtmiştir. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[94] Hz. Ali'den nakledildiğine göre ise kendisi şöyle demiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadının saçlarını tıraş etmesini men etmiştir."[95]

---

92 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 88; Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 411. Münziri ise Muhtasar'u Sünen-i Ebi Davud, Cilt: 6, Sayfa: 100 eserinde şöyle demiştir: "Bu hadisi Ebu Davud'un tahriç edip de lafzını zikretmediği isnatlarla Nesaî ve Müslim rivayet etmiştir. Bunun yanında Ebu Mesud ed-Dımaşki ise talikinde bu lafızla bu hadisi Müslim'in rivayet ettiğini belirtmiştir."

93 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 10, Sayfa: 364; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1675.

94 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 165; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 100. Sâlika: Kadının ağlayarak sesini yükseltmesidir. Hâlika ise musibet ânında kadının saçlarını tıraş ettirmesidir.

95 Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 257; Nesaî, Cilt: 8, Sayfa: 130. Tirmizî: "Ali'nin hadisinde muzdariplik vardır..." demiştir.

Ama mazeret olup da kadının saçlarını tıraş ettirmesi gerekiyorsa, bu durumda İmam Ahmed; Bunda bir sakıncanın olmadığını ümit ediyorum, demiştir.

Ağarmış (beyaz) kılların koparılması: Ağarmış kılların koparılması mekruhtur; çünkü "Ağarmış kılları koparmayınız."[96] hadisi bulunmaktadır. Müslim'in, Enes b. Malik'ten yaptığı nakile göre, şöyle demiştir: "Bir adamın saçındaki ve sakalındaki beyaz (ağarmış) kıllarını koparması, mekruhtur."[97]

Beyaz kıllarını boyaması: Siyah renge boyamadığı sürece, ağarmış saçlarını boyaması müstehap sayılmıştır. Çünkü hadiste şöyle buyurulur: "Yahudiler ve Hıristiyanlar boyanmazlar, onlara muhalefet ediniz (ve boyayınız.)" Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[98]

Boyama işinin kına ve kahverengi "ketm" boyası ile yapılması müstehap kabul edilmiştir. Zira hadiste şöyle ifade edilir: "Beyaz kılları değiştireceğiniz en güzel şey, kına ve kahverengi (ketm) boyadır."[99] Siyah renkle boyanmak ise mekruhtur. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Siyaha boyamaktan sakınınız." buyurmuştur.[100] Kocasına süslenmesi amacıyla, bir kadının saçını siyah renge boyamasına ise İshak ruhsat vermiştir.

---

96 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 179, 206, 207, 210; Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 414; Tirmizî, Cilt: 5, Sayfa: 125. Tirmizî: "Hadis hasen'dir." demiştir. Nesâi, Cilt: 8, Sayfa: 136; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1226. Hadisin bazı bölümlerinde şunlar da geçer: "Çünkü o ağaran kıllar İslam'ın nurudur.", "Mümin kulun nurudur.", "Müslüman'ın nurudur.", "Bir Müslüman'ın İslam için ağarmamış hiçbir kılı yoktur ki, bu onun için kıyamet gününde bir nur olmasın." Bir rivayet de şöyledir: "O ağaran kıl ile ona bir iyilik yazılır, bir günahı silinir ve onunla derecesi yükselir." İmam Nevevî, el-Mecmû, Cilt: 1, Sayfa: 292 eserinde şöyle der: "Hadis hasen'dir. Ebu Davud, Tirmizî, Nesaî ve diğerleri hasen senetlerle rivayet etmişlerdir."

97 Sahih-i Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 1821.

98 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 496; Cilt: 10, Sayfa: 354; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1663.

99 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 147, 150; Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 416; Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 332. Tirmizî: "Hadis hasen, sahih'tir." demiştir. Nesâi, Cilt: 8, Sayfa: 139; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1196.

100 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1663.

Kadının saç eklemesi: Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Allah saç ekleyene ve eklettirene lanet etsin." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[101] Bu da haram olduğuna delalet eder; zira mübah bir işi yapan kişiye lanet edilmez.

Hadisteki "*vâsıla*" ifadesi; saçına başkasının saçını ekletmek ya da saçını başkasına eklettirmek demektir. "*Mustavsile*" ise emriyle saçını başkasına eklettiren kimsedir. Dolayısıyla, kadının saçına başka bir saçı eklettirmesi caiz olmaz. Ama saç olmayan bir şeyi saçına eklettirmesine gelirsek; eğer o eklettirdiği şey ile başını çekebilecek kadar (az) olursa, bunda bir sakınca yoktur. Çünkü buna ihtiyacı vardır ve bundan kaçınması da zordur. Ama eklettirdiği şey çok olursa, bu durumda iki rivayet vardır:

1) Haram değildir, ama mekruhtur.

2) Gelen yasağın umumiliği sebebiyle, kafasına saç olsun başka şey olsun ekletmesinin doğru olmayacağı yönündedir. Zira saça eklenen her şey, "eklemek" anlamını taşır. Cabir'den gelen bir hadiste; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), kadının saçına herhangi bir şeyi ekletmesini kınamıştır." buyruğu gelmiştir.[102]

İbn Kudâme şöyle demiştir: "Açıkçası haram olan sadece saça, saçın ekletilmiş olmasıdır. Çünkü böyle yapmakla ortada, hem bir aldatmaca hem de necaseti konusunda farklı bulunan bir saçı kullanma (riski) vardır. Ama saçın dışındaki şeylerin kullanılması, bu anlamlara gelmeyeceğinden dolayı haram olmazlar. Zarara girmeksizin maslahatın meydana gelmesi ise kadının kocası için güzelleşmesi kabilinden sayılır. Yüce Allah, en iyisini bilir."

MİSVAK VE ABDESTİN SÜNNETLERİ

Misvakın Hükmü: İlim adamlarının büyük bir çoğunluğuna göre, misvak kullanmak vacip değil, sünnettir. Çünkü Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Eğer ümmetime zorluk vermiş olmasaydım, her namazda misvak kullanmalarını emrederdim." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[103] Yani onlara misvakın vacip olduğunu emretmiş olsaydım...

101 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 10; Sayfa: 374; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1676.
102 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1679.
103 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2; Sayfa: 374; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 220.

anlamındadır. Zira zorluk olması ancak onun vacip olmasını, mendup olmamasını gerektirirdi.

İbn Kudâme şöyle demiştir: "İshak ve Davud'dan başka misvaka vacip diyeni bilmiyorum. Çünkü misvak emredilmiş ve emir de vücup ifade etmektedir, demişlerdir. Nitekim, Abdullah b. Hanzala hadisinde şöyle gelmiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) temiz olsun olmasın her halükârda, namaz için abdest alırken, misvak kullanmakla memurdu. Kendisine bu zor geldiğinde ise her namazda iken misvak kullanmakla memur oldu."[104]

Geçen açıklamalardan anlaşılacağı üzere buradaki emir, -iki hadisi de cem edecek olursak- misvakın mendup ve müstehap olacağı yönündedir. Muhtemelen de misvakın, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisi hakkında hususi olarak vacip olduğudur.

İbn Kudâme der ki: İlim adamlarının ittifakına göre misvak, müekket bir sünnettir. Çünkü Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), buna teşvik etmiş, onu devamlı olarak kullanmış, ona rağbet etmiş, güzel görmüş ve misvakın fıtrattan olduğunu belirtmiştir. Misvakın üç yerde kullanılması özellikle müstehap sayılmıştır:

1) Namaz kılmaya başlarken. Geçen hadis buna bir delil teşkil etmektedir.

2) Uykudan uyandıktan sonra. Nitekim Huzeyfe'den gelen rivayete göre, kendisi şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), gece uykudan kalkınca, misvakla ağzını temizlerdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[105]

3) Yemek ya da başka bir şey sebebiyle ağzın kokusu değiştiği zaman. Çünkü misvak, ağız kokusunu gidermek ve ağzı temizlemek için, meşru kılınmıştır.

Misvakın nasıl kullanılacağı: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yaptığı gibi, misvakla dişlerin ve dilin üzeri fırçalanır.[106] Enine

---

104 Ebu Davud, Cilt: 1; Sayfa: 41; Dârimi, Cilt: 1, Sayfa: 168, 169.

105 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1; Sayfa: 356; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 220, 221.

106 Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1; Sayfa: 355; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 220.

doğru, sağdan başlamak üzere misvakla fırçalanır ve sonra üzerinde bulunanların gitmesi için misvak suyla yıkanır.

Misvakın şekli: Misvakın -arak ve benzer ağaçlar gibi- şekil olarak ağza zarar vermeyecek, yara yapmayacak, ağzı temizleyecek türde yumuşak ve ağızda parçalanmayacak kıvamda bir daldan olması müstehap görülmüştür.

Parmaklarıyla ya da bir bezle (dişler) temizlenecek olursa, bunun sünnet olmayacağı söylenmiştir. Çünkü dinde, bunun sünnet olacağına dair bir delil gelmemiştir. Bir de bunlar, bu misvak dalı gibi temizleyici de olmazlar.

İbn Kudâme şöyle demiştir: "Doğrusu ise elinden gelebildiği ölçüde temizlemekle sünnete nail olacağıdır. Acizliği sebebiyle sünneti çokça işleyecek bir durumu olmasa dahi, az da olsa bu sünneti terk etmemelidir. Allah, en iyisini bilir.

Oruçlunun misvak kullanması: Oruçlu bir kimsenin zevalden sonra misvak kullanmasının müstehap olmayacağı hususunda mezhep içinde ihtilaf yoktur. Peki, mekruh mudur? Bunun hakkında iki rivayet vardır:

1) Mekruhtur. Bu, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr'in görüşüdür. Çünkü misvak, sadece ağızdaki kokuyu gidermek için müstehap kılınmıştır. Hâlbuki Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Oruçlunun ağız kokusu Allah katında misk kokusundan daha güzeldir." buyurmuştur. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[107] Asıl -şehidin kanı ve ihramlının kokusunda olduğu gibi- temiz ve hoş olan bir şeyin giderilmesi mekruh olur.

2) Mekruh değildir. İmam Malik ve Rey Ashabı ise misvak hakkında rivayet edilen hadislerin umumiliği sebebiyle, oruçlunun misvak kullanmasına ruhsat vermişlerdir. Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "Oruçlunun en hayırlı özelliği misvaktır."[108] Âmir b. Rabîa hadisinde ise şöyle gelmiş-

---

107 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 103, 118; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 806, 807.

108 İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 536. Hadisin isnadında Mecâlid isimli bir ravi vardır ve zayıftır...

tir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i, oruçlu olduğu halde misvak kullandıklarını kaç kere gördüğümü sayamam."[109]

Abdest almadan önce ellerin yıkanması: Uykudan kalktıktan sonra olsun ya da olmasın, her halükârda abdest almadan önce iki elin yıkanması genel olarak sünnet sayılmıştır. Çünkü su kabının içerisine eller direkt olarak batırıldığında, abdest suyu da dolayısıyla onlar vesilesiyle (pislenmiş olarak) diğer âzâlara sirâyet etmiş olacaktır. Yani bu iki elin temiz olması durumu, tüm abdest suyunun durumunu etkilemiş oluyor. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ellerini temiz olarak kabın içine sokardı. Hz. Osman'ın aktardığı hadis de bunu göstermektedir.[110] Uykudan kalktıktan sonra değil de başka bir durum için böyle yapmak ise gerekli değildir; bunda ihtilaf yoktur.

Geceleyin uykudan kalktıktan sonra ise ellerin su kabına sokulmadan önce yıkanması, İmam Ahmed'den gelen bir rivayete göre vaciptir. Çünkü Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz uykusundan uyandığında elini yıkamadıkça ona (içinde abdest suyu bulunan kaba) sokmasın; çünkü o, elinin nerede gecelediğini bilmez." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Müslim'de ise; elini üç defa yıkamadıkça kaba daldırmasın."[111] ifadesi vardır. Emretmesi vacip olduğunu, men etmesi ise haram olduğunu gösterir.

---

109 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 768, 769; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 104. Hadisi hasen saymıştır. İbn Huzeyme, Sahih, Cilt: 3, Sayfa. 247, 248; Buharî, Cilt: 4, Sayfa: 158 muallak olarak rivayet etmiştir. Hafız, "et-Telhîs" eserinde isnadı hasendir, demiştir. İbn Teymiyye şöyle der: "Oruçlu iken mekruhluğuna dair şer'î bir delil olmadığı için misvakın umuna dair gelen delillerle tahsis edilmesi doğrudur. Şehidin kanına ya da diğer şeylere bunu kıyas etmesi de bir çok yönden zayıf kaçmaktadır." el-Mecmû'l Fetâvâ, Cilt: 25, Sayfa: 266. Dolayısıyla "el-İhtiyârât", (Sayfa: 10) eserinde geçtiği üzere İbn Teymiyye de oruçlu iken misvak kullanılmasının mekruh olmadığı görüşünü tercih etmiş olmaktadır. Hafız İbn Hacer, "et-Telhîs" Cilt: 1, Sayfa: 62 eserinde şunu demiştir: Tirmizî'den nakledildiğine göre İmam Şafiî, misvakın gündüzün başında ve sonrasında oruçlunun kullanılmasında bir sakınca görmemektedir. Bu, Ebu Şâme, İbn Abdusselam ve Nevevî'nin de tercih ettiği görüştür. Şöyle de demiştir: Bu içlerinde Müzeni'nin de yer aldığı ilim ehlinin çoğunluğunun görüşünü oluşturmaktadır.

110 Buna dair hadis gelecek.

111 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri; Müslim, Sayfa: 233, 234.

İmam Ahmed'den bunun vacip değil, müstehap olduğuna dair de bir rivayet gelmiştir. Nitekim İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ehli de bu görüşü kabul etmişlerdir. Çünkü Yüce Allah: *"Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi (...) yıkayınız..."* (Maide Suresi: 6) buyurmuştur ve uykudan uyanmak bu ayetin genel kapsamına dahildir. Ayette, Yüce Allah abdest almayı emrederken, öncesinde el içlerinin yıkanmasına dair bir emir buyurmamıştır. Zira bir şeye emretmek, onda bulunan kısım ve parçaların da husule gelmesini gerektirmektedir. Bu durumda, söz konusu hadis-i şerifte geçen, uykudan önce ellerin yıkanılmasının müstehap olduğuna hamledilir; çünkü gerekçesi bunu ortaya koymaktadır. Bu da: *"Çünkü o elinin nerede gecelediğini bilmez."* ifadesidir. Temiz olduğunu kesin bildiği halde (pis olup olmadığına dair), onda meydana gelen şüphe ve vesveseler temizliğe olumsuz anlamda herhangi bir etkisi olmaz.[112] Gündüz vaktinde uykusundan kalkan bir kimsenin ise ellerini yıkamasının vacip olmadığı noktasında, mezhepte bir ihtilaf bulunmamaktadır. Çünkü hadiste gece uykusu kasdedilmiştir. Zira *"nerede gecelediği"* anlamına gelen, *"eyne bâtet"* kavli kullanılmıştır ki, bu da sadece gece uykusuna özel bir ifade şeklidir.

Yıkanılması emredilen elin sınırı ise dirseğe kadar olan bölümdür. Çünkü dinde, sadece *"yed/el"* denilince bu anlaşılır. Nitekim hırsızlık, teyemmüm ve diyet konularında geçen "el" ifadesi de bu şekilde gelmiştir.[113]

Her iki cihetten de elin bir kısmını su kabına batırmak, hepsini batırmak gibidir. Üç defa olmadan yıkadıktan sonra eli kaba sokmak, elleri yıkamadan o kaba sokmak gibidir. Çünkü bu durumda, üç defa yıkamadığı sürece söz konusu olan yasak devam etmiş olmaktadır.[114]

---

112 Hafız İbn Hacer, Fethu'l Bâri; Cilt: 1, Sayfa: 263, 264 eserinde şunları söylemiştir: "Cumhur âlimlere göre emri vaciplik hükmünden başkasına çeviren karine, şüphe gerektiren bir durumla sebeplendirilmiş olmasını gerektirir. Çünkü pis olduğuna dair bir şey bulunmadığı ve aslı itibariyle temiz olduğu için, artık şüphenin bu hüküm konusunda bir bağlayıcılığı yoktur."

113 Hafız İbn Hacer, Fethu'l Bâri; Cilt: 1, Sayfa: 264 eserinde şöyle der: "İttifakla buradaki elden kasıt, elin avucu ve aya kısmıdır. Bileğe doğru üstü olmadığı gibi, elin ayasından daha azı da demek değildir."

114 Hafız, Fethu'l Bâri; Cilt: 1, Sayfa: 264 eserinde şöyle demiştir: "Üç defa yıkama olmadan kerahet gitmez. Bunu İmam Şafiî belirtmiştir."

İbn Kudâme şöyle demiştir: Ellerin yıkanmasını vacip sayanlar, açıkçası bu amelin sadece ibadetle alakalı olduğunu, necasetle ilgili olmadığını belirtmişlerdir. Bu nedenle konu, elin pis ya da necis olmasıyla ve de suyla alakalı değildir. Vacipliğin, hadiste ifade edilen her şeyi kapsamış olacağını ifade etmişlerdir. Hatta kişinin eli, bir şeyi (iple çekmek suretiyle suyu) çekip almış da olsa, yine de bu konunun ibadetsel boyutunun olduğunu öne sürerler.

Elin yıkanması emrine bağlı uykuya gelirsek; sahih olan görüşe göre bu, abdest suyunu bozmaktadır. Çünkü uyku hakkında gelen hadisin umumi açıklaması, bunu ifade etmektedir. Peki, iki el yıkanacağı vakit, niyet de etmek gerekli midir? Bunun hakkında ise iki görüş vardır:

1) Evet gereklidir. Çünkü temizlik ibadettir, abdest alırken de özellikle niyet edilmelidir.

2) Hayır gerekli değildir. Çünkü necasetin giderilmesiyle sebeplendirildiği için eller yıkanırken niyet gerekli değildir; zira emredilen, ellerin yıkanmasıdır ve konu bununla alakalıdır.

Abdest alırken besmele çekmek: İmam Ahmed'in mezhebinin zahirinden anlaşılan, bütün hadesten taharetlerde besmele çekmek sünnettir. Bu, aynı zamanda Sevri, İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ehlinin de görüşünü oluşturmaktadır.

İmam Ahmed'den, besmele çekmenin vacip olduğu rivayeti de yer almaktadır. Bu ise Hasan ve İshak'ın mezhebidir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Allah'ın ismini zikretmeyenin abdesti yoktur."[115] Hadiste nekra (bilinmeyen) bir ifadeyle "*lâ vudûe (Ab-*

115 Sahabeden bir topluluk tarafından nakledilmiştir. Ahmed, Ebu Davud, Tirmizi, İbn Mace, Dârimi, Dârakutnî, İbn Seken, Hakim, Beyhakî, Bezzâr, Taberâni ve başkaları rivayet etmişlerdir. Hadisin tüm geliş yolları hakkında (aleyhinde) konuşulmuştur, öyle ki bazı yolları, diğerlerinden daha da zayıftır. Hafız İbn Hacer şöyle demiştir: Açıkçası bu konudaki hadislerin toplamı kuvvet itibariyle bu noktada bir aslın olduğunu göstermektedir. Ebubekir b. Ebi Şeybe ise: Bunu Hz. Peygamber (s.a.v.)'in söylediği bize göre sabittir." demiştir. Bezzâr ise: "Ama bu hadis tevile açıktır ve Allah'ın isminin çekilmediği abdestin fazileti yoktur, anlamındadır. Yoksa besmele çekmediği için abdesti caiz değildir, anlamında değildir." Bak Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 3-7; et-Talhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 72-76; İrvâu'l Ğalîl, Cilt: 1, Sayfa: 122, 123.

desti yoktur.)" şeklinde gelmiş olması, besmelesiz alınan abdestin geçerli olmayacağını gerektirmektedir.

Birinci görüşün açıklamasına gelirsek; besmele çekmek bir ibadet olduğu için, diğer ibadetlerdeki gibi besmeleyi söylemek gerekli değildir. Çünkü aslolan vacip olmadığıdır. Bu, ancak şeriatla sabit olur. Hadislere gelince, İmam Ahmed şöyle demiştir: "Bu konu hakkında senedi iyi olan sabit bir hadis bilmiyorum. Şayet bu hadis sahih de olsa, abdestteki besmelenin müstehap oluşuna vurgu yaptığına ve besmelesiz abdestin ise sadece onun kemalliğini etkilediğine yorumlanır."

Şayet, "Besmele vaciptir." denilecek olursa, bu durumda kasden terk edilmesiyle abdesti geçerli olmayacaktır. Çünkü temizlik konusunda bir vacip terk edilmiş demektir. Zira niyetin terk edilmesi, bundan daha çok risk arz eder. Şayet besmeleyi unutarak terk etmişse, abdesti geçerli olur. Bunu, İmam Ahmed söylemiştir. Bu, İshak'ın da mezhebidir. Buna göre; abdest aldığı esnada bile besmele çekse, bunu söylemekle besmeleyi yerine getirmiş olacaktır.

Besmele ifadesi; "*Bismillah*" sözünü söylemektir. Mesela kurban kesimindeki meşru besmelelerde olduğu gibi, buradaki ismin yerine başkası kullanılamaz. Besmele niyetten sonra ve tüm temizlik amellerine geçmeden önce çekilir. Şöyle ki; önce niyet edilir, besmele çekilip, ardından abdest âzâları yıkanmaya başlanır. Bu şekilde tıpkı kurbanlığın, kurban kesiminden önce besmele ile tesmiye kapsamına girmesi gibi, abdest de tesmiye kapsamına girmiş olmaktadır.

Burnu temizlerken mübalağaya kaçmak: İstinşâk yaparken mübalağa etmek, suyu burnun en dibine kadar bir nefesle çekip sümkürmek demektir. Abdestin sünnetlerinden sayılır; ancak oruçlu iken bunu yapmak müstehap değildir. İbn Kudâme: Bu konuda ihtilaf edeni bilmiyoruz, demiştir.

Bu konunun temeli, Lukayt b. Sabra'dan gelen şu hadise dayanmaktadır: "Abdesti güzel al, parmaklarının arasını hilalle ve oruçlu olmadığın zaman burnuna su çekerken mübalağaya kaç."[116] Abdestin diğer

116 Şafiî, Tertîbu Müsnedihi, Cilt: 1, Sayfa: 33; Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 33, 211; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 100; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 55. Tirmizî: Hasen,sahihtir, demiştir.

âzâlarında ise mübalağaya kaçmak, müstehap görülmüştür. Çünkü Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Abdestini güzelce alsın." buyurmuştur.

Mazmaza yaparken mübalağaya kaçmak ise; suyu ağzın derinliğine kadar alıp avurtlarına ve dibine suyu ulaştırmak demektir. Diğer abdest âzâlarında mübalağa ise o yerleri hilallemek, suyu ulaştırmış olduğun bölgeleri ovalamak ve gezdirmek, yıkanılması vacip olan yerleri ise biraz taşacak şekilde yıkamaktır.

Sakalı hilallemek: Sakal eğer seyrekse ve deriyi gösteriyorsa, altına kadar yıkanması vacip olur. Şayet sık olursa, altına suyun geçmesi vacip değildir. Sakalı hilallemek ise müstehap'tır.

Bazı ilim adamları, sık da olsa yüzde bulunan kılların yıkanmasının vacip olduğunu, tıpkı cünüplükten dolayı gusülde olduğu gibi, abdestte de yüzün yıkanmasının vacip olduğunu, her ikisinden birisinde vacip olan bir şeyin, diğerinde de mutlaka vacip olacağını söylemişlerdir.

İlim ehlinin büyük bir çoğunluğu ise (abdestte) bunun vacip olmayacağını, sık sakalın içine kadar suyu ulaştırmanın da yine gerekli olmadığını ifade etmişlerdir. Çünkü Yüce Allah yıkamayı emretmiş, ama içini yıkamak suretiyle hilallemeyi emretmemiştir. Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdestini aktaran ilim adamlarının çoğu, bunu (sık sakalın yıkanacağını) belirtmemişlerdir. Vacip olmuş olsaydı, Allah'ın Elçisi abdest alırken bunu yapar ve yıkardı. Bunu şayet aldığı tüm abdestlerinde yapsaydı, aynı şekilde, onun abdestini bize nakleden bütün âlimlerin hepsi de bunu mutlaka aktarırlardı. Şüphesiz Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, sakalının dibini yıkamayı terk etmiş olması, bunun vacip olmadığını gösterir. Bunun yanında bazen hilallemesi bazen de terk etmesi bunun müstehap olduğunu ifade eder. Allah, en iyisini bilir.

Nesâi, Cilt: 1, Sayfa: 66; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 142; İbnu'l Cârûd, el-Munteķâ, Sayfa: 37; İbn Huzeyme, Sahih, Cilt: 1, Sayfa. 78; İbn Hibban, İhsân, Cilt: 2, Sayfa: 208; Hâkim, Sayfa: 147, 148 ise farklı isnatlarla rivayet etmiş ve sahih görmüştür, Zehebî de bu konuda ona katılmıştır. Hafız, et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 81 eserinde şöyle der: "Bu hadisi Tirmizî, Begavi ve İbn Kattân sahih saymışlardır." el-İsâbe eserinde ise kendisi, Lukayt'a ait biyografisinde bunu nakletmiş ve sahih hadis olduğunu belirtmiştir.

Kulaklar yıkanırken yeni su almak: Müstehap olan, kulaklar yıkanırken yeni bir su almak suretiyle bunu gerçekleştirmektir. İmam Malik ve İmam Şafiî bu görüştedir. Çünkü İbn Ömer'den bu konuda bir rivayet gelmiştir. Bir de iki kulak hakkında; bunların kafaya mı yoksa yüze mi dahil olduğu, yoksa ön tarafı yüze, arka tarafı da kafaya mı dahil olduğu veyahut her ikisinin de ne kafaya ne de yüze dahil olmadıkları noktasında ihtilaf edilmiştir. Her iki kulağı da yeni bir suyla yıkamakla kişi, birtakım ihtilaflardan da çıkmış olur. Bunu yapması elbette daha evladır. Kafanın meshedildiği suyla her iki kulağını meshedecek olursa, bu da ona yeterli gelir; çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu yapmıştır.

İbn Munzir der ki: "Yeni su ile yıkama noktasında ilim adamlarının söyledikleri şeyler, hadislerde mevcut değildir. Şüphesiz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İki kulak kafadan sayılır."[117] buyurmuştur. Bunun yanında Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, kafasını ve kulaklarını bir kere meshettiğine dair hadis gelmiştir.[118]

Gözlerin içini yıkamak: Bazı arkadaşların, abdestin sünnetleri arasında iki gözün içinin yıkanmasını da dahil ettikleri zikredilmiştir. İbn Ömer'den nakledilen bir rivayete göre, kendisi iki gözünün içerisine çok su soktuğu için gözlerinin kör olduğu bildirilmiştir. el-Kâdı ise; Müstehap olan, gusül alırken gözlerin içini yıkamaktır. Çünkü cünüplükten dolayı gusül alırken gözlere suyun alınması daha çok önem arz eder.

İbn Kudâme ise şöyle demiştir: Doğrusu, gözlerin içinin abdestte de, gusülde de yıkamanın sünnet olmayacağıdır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ne böyle bir şey yapmış ve ne de bunu emretmiştir. Hatta gözlerin içine su sokmak zararlıdır. İbn Ömer'den zikredilen rivayete gelince, bu bir defa mekruhluğa delalet eder. Çünkü gözlerini yitir-

---

117 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 93; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 53; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 152. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 18-21; et-Telhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 91, 92; Hâşiyetu Ahmed Şâkir ale't Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 54, 55; el-Ehâdîsu's Sahîha, Sayfa: 36.

118 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 91, 93; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 49, 52. Tirmizî: Hasen, sahihtir, demiştir. Nesâi, Cilt: 1, Sayfa: 73. İbn Hibban, İhsân, Cilt: 2, Sayfa: 208 eserinde ise: "Sonra maşrafadan bir defa su alıp onunla hem kafasını hem de kulaklarını meshetti..." ifadesi gelmiştir. Hafız şöyle der: "Bu hadisi İbn Huzeyme ve İbn Mendeh sahih görmüşlerdir." Bak: et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 90.

miştir. Şeriatın buyurmadığı bir noktada, gözün kör olması ya da gözün bozulması gibi hakkında korkulan şeyleri yapmak haram olmasa bile, en azından mekruh sayılır.

Parmak aralarını hilallemek: Abdest alırken, el ve ayak parmaklarının arasını hilallemek sünnettir. Ayak parmaklarında bunu yapmak daha önemlidir. Az önceki Lukayt hadisinde: *"(...) parmaklarının arasını hilalle."* ifadesi geçmişti.

Ayağını yıkarken eliyle suyu yayması ve arka ökçesine doğru bunu ovması, suyu o yerlere kadar ulaştırması müstehap görülmüştür. El parmağında yüzük varsa, onu yıkarken yüzüğü oynatması da müstehaptır. Şayet yüzüğü sıkı olup (altına su geçmeyecek ölçüde) dar olursa, bu durumda hareket ettirip suyu ulaştırması gerekli olur.

Yıkarken soldan değil, sağ taraftan başlamak: Sağ taraftan başlanılmasının müstehap olduğu noktasında, ilim adamları arasında bir ihtilaf yoktur. Bunun yanında sağdan değil de sol taraftan yıkamaya başlamış bir kimsenin, başta o âzâsını yıkamasının gerekli olmayacağı hususunda da icma etmişlerdir. Bu konudaki müstehaplığın temeli, Hz. Âişe'den gelen şu rivayettir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakkabı giyerken, taranırken, temizlik yaparken ve tüm (güzel) işlerde sağ taraftan başlamayı çok severdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[119] Tabi bu vacip değildir. Zira iki el, tek bir uzuv gibidir, aynı şekilde iki ayak da öyledir. Dolayısıyla tek bir uzvun yıkanması hakkında tertibe uymak, vacip değildir.

ABDESTİN FARZLARI

Suyun temiz olması: Açıklaması geçtiği üzere temizlik, ancak temiz olan suyla geçerli olur. Bu, abdestin şartları arasında da yer almaktadır.

İstincâ: el-Hargî'nin sözünün zahirinden anlaşılan, istincâ'nın (büyük ve küçük hâcetini yaptıktan sonra avret yerlerini temizlemek) abdestin sahih olması için şart olduğu yönündedir. Bu durumda, istincâ etmeden

119 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 269, 523; Cilt: 9, Sayfa: 526; Cilt: 10, Sayfa: 309, 368; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 226.

önce abdest alacak olursa, bu abdesti geçerli olmaz. İkinci rivayete göre ise istincâ'dan önce alınan abdestin geçerli olacağı yönündedir. Ardından taşlarla avret yerini temizler ya da fercini -el ile dokunmaksızın- arada bir hâil (bez vb.) ile yıkayıverir.

İbn Kudâme der ki: Bu (ikinci) rivayet daha doğrudur. Aynı zamanda bu, İmam Şafiî'nin de mezhebini oluşturmaktadır. Çünkü necasetin giderilip izale edilmesi, ferçten başkası hakkında söz konusu olsa da her halükârda temizliğin sahih olması için şart koşulmuş değildir.

Abdestte niyet etmek: Niyet etmek, tüm hadesten taharetler için şart görülmüştür. Niyet olmadan ne abdest, ne gusül ve ne de teyemmüm geçerli olur. Rabîa, İmam Malik, İmam Şafiî, Leys, İshak, Ebu Ubeyd ve İbn Munzir bu görüşü kabul etmişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Ameller ancak niyetlere göredir. Her kişiye de ancak niyet ettiği vardır." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[120] Niyet olmadan şer'î bir amelin gerçekleşmeyeceğini ortaya koymuş olmaktadır. Çünkü hadesten taharet teyemmümde olduğu gibi, niyet olmadan gerçekleşmez. Abdest ayetinde de durum böyledir. Zira Yüce Allah'ın: "*Namaz için kalktığınız zaman yüzünüzü... yıkayınız.*" (Maide Suresi: 6) ayetindeki "*namaz için*" buyruğu, niyeti ifade etmektedir.

Sevri ve Rey ashabı ise; Suyla temizlik yapmak için niyetin şart olmadığını, bunun sadece teyemmüm için gerektiğini, çünkü abdest ayetinde niyetin zikredilmediğini, dolayısıyla bir necasetin yıkanmasında olduğu gibi, suyla temizlik yapmak için de niyetin zorunlu olmayacağını ileri sürmüşlerdir.

Niyetin gerekliliği için delil gösterilen bu ayet-i kerimeyi, onlar abdest için niyetin gerekli olmayacağına dair delil göstermişlerdir. Bu ayetin, abdestin sadece yıkanılacak ve meshedilecek kısımlarını zikretmiş olduğunu belirtmişlerdir. Hz. Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise niyeti yalnız teyemmüm için şart koştuğunu ifade etmişlerdir. Niyetin, "su ile temizlik" olduğuna dair kavline gelince, bunun hakkında şöyle denilir: Temizlik bir

120 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 9 ve diğer yerlerde; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1515, 1516.

ibadettir; ibadet ise niyet olmadan gerçekleşmez. Zira bununla kişi, Yüce Allah'a yakınlaşmış, O'na itaat etmiş ve emrine uymuş olmaktadır. Bunun gerçekleşmesi de niyetsiz olmaz.[121]

Niyetin yeri kalptir. Niyet kasdetmekten ibarettir ve kasdetme mahalli ise kalptir. Bu durumda, kalbiyle kasdedecek olursa, bu niyeti tamam olur. Dili ile telaffuz edecek olur da kalbiyle henüz bu niyete hazır olmamış olursa, niyeti geçerli olmamış olur.

Niyetin sıfatı: Kendisine ancak temizlenmesi (abdest alması) halinde mübah olacak olan namaz, tavaf, mushafa dokunmak ya da hadesten taharet gibi amelleri yerine getirmek için, temizlenmeye dair (kalbiyle) kasdedip niyetlenmesidir. Bu, ihtilafsız olarak niyetin şart olduğunu kabul eden kimselerin görüşüdür.

Serinlemek, yemek-içmek ya da bunun gibi yerine getirilmesi dinde temizlik yapmadan (abdest almaksızın) da serbest olan ameller için, şayet temizlik yapacağına dair niyet edecek olur da meşru bir temizlik için niyet etmezse, bu durumda o, hadesini (abdestsizliğini) ortadan kaldırmış olmaz. Çünkü abdeste dair niyet etmemiş ve buna dair niyet konusunda bir şey gerçekleştirmemiştir. Herhangi bir şey de yapmış sayılmaz. Şayet baştan abdest almaya niyet edecek olur da kendisinin abdestsiz olduğu ortaya çıkarsa, işte bu durumda abdestli olup olmadığı noktasında iki rivayet vardır:

1) Abdesti geçerlidir; çünkü meşru bir abdeste niyet etmişti.

2) Abdesti geçerli değildir; çünkü hadesten taharete ve buna bağlı konulara dair niyet etmemişti. Aynı şekilde, şayet kendisine abdestin meşru olduğu bir amelde niyet edecek olursa, bu durumda abdest alması şart değildir. Mesela Kur'an-ı Kerim okumak, ezan okumak ve iki görüşten birisine göre uyumak gibi. Kendisi abdestsiz olduğu halde yeni bir abdeste niyet edecek olursa, bu durumda evla olan abdestinin geçerli olduğudur.

---

121 Ama necasetin yıkanması konusu bunun tersinedir; çünkü necaset terk edilmesi gereken konulardandır, ibadetsel bir yönü yoktur. Bu nedenledir ki bir kâfir ya da mükellef olmayan bir kimse bile (imanı ve ibadetsel tarafı olmadığı halde) pisliği silmiş olsalar o şey temiz sayılır.

Çünkü bu kimse, abdestinin geçerli olması noktasında zorunlu olarak abdeste niyet etmiştir ki bu da fazileti elde etmek için, bunu abdestli olarak yapmış olmasıdır.

Niyetin tüm temizliklerin (abdest, gusül vb.) başında yapılması vaciptir; çünkü bunların yerine gelmesi için şarttır. Hepsinin geçerli olması niyete bağlıdır. Buna göre niyet etmeden önce herhangi bir temizlik gereksinimi yapılmış ise temizlenmemiş sayılır. Ellerin yıkanmasından önce niyet edilmesi müstehap görülmüştür; çünkü böylelikle abdestin sünnetleri ve farzları niyetle kuşatılmış olsun. Niyetin öne alınması, şayet namazdaki (Subhanallah) sözümüz kadar kısa bir arayla olacak olursa bu caizdir, uzayacak olursa niyet geçerli değildir.

Abdestteki ameller niyetle içli dışlı olsun diye abdestin sonuna kadar niyeti hatırlamaya devam etmek müstehap sayılmıştır. Bu, niyetin hükmüne sahip olması demektir. Bunun anlamı şudur: Niyetini kesmeyecek ve ara vermeyecek bir durumda olmasıdır. Farklı bir duruma da geçse her halükârda bu niyetini tamamen kesmemelidir. Şayet abdest aldığı esnada niyetini kesecek olursa bu, diğer geri kalan abdestini geçersiz kılmaz. Çünkü doğru ve geçerli bir şekilde ameline başlamıştı, sonrasında niyeti kesecek bir şeyin meydana gelmesi bununla (abdesti bozmakla) alakalı sayılmaz. Çünkü bu, kendi ihtiyarı (seçimi ve isteği) dışında gerçekleşmiştir.

Abdest alacağı esnada niyetinde şüphe edecek olursa, bu niyetini baştan yapması gerekir. Çünkü abdest bir ibadettir, abdest aldığı halde onun bir şartında şüphe etmiş olduğundan dolayı -namazda olduğu gibi- bu abdesti geçerli olmaz. Bu durumda, (şüphesi olduğu halde) niyetin bulunmasına itibar edilmez. Zira abdest almaya geldiği ya da abdest ameline başlayacağı bilinse, bunun az öncesinde, az sonrasında ya da tam alma esnasında iken bir şüphe duymuş olsa niyetin varlığı devam etmiş olur. Ancak abdest alındığı esnada iken şüphe gerçekleşmiş ise abdestin sonrası geçerli olmaz. Aynı şekilde bir uzvun yıkanıp yıkanmadığı noktasında şüphe edecek olursa, o zaman bu uzvu yıkamamış gibi hüküm alır. Çünkü aslolan yıkanmadığıdır; ancak (şüphe değil de) vesvese gibi bir düşünce sadır olacak olursa, buna da iltifat edilmez.

Yüzü yıkamak: Yüzün yıkanması nass (ayet-hadis) ve icma ile sabittir. Yüzün sınırı; saçın bittiği yerden, uzunlamasına sakal veya çene altına, genişlemesine ise kulakların köklerine kadar olan bölümü teşkil eder. Saçın bittiği yerden kasıt ise; normal saçı olanlar için genel olan saç bitimidir. Dolayısıyla saçı dökülmüş olan ya da saçları yüzüne kadar uzamış kimselerin saç bitimine itibar edilmez. Buna göre genellikle normal saçı olanlarda bulunan saç bitimine göre yıkanılması gerekmektedir.

Zühri ise her iki kulağın yüze dahil olduğu görüşüne sahip olmuştur. Onların yüzle birlikte yıkanacağını kabul eder ve secdede dua ederken işitmenin yüze izafe edildiğini ifade eder.[122]

"İki kulak başa aittir." hadisi ise bunu reddetmektedir. Çünkü açıklamada geçtiği üzere[123] Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kafasını meshederken iki kulağını da birlikte meshetmiştir; yüzü yıkarken iki kulağını birlikte yıkadığı ise nakledilmemiştir.

İmam Malik şöyle der: "Sakal ile kulakların arasında yer alan bölge yüze ait değildir, yıkanması vacip olmaz. Çünkü "yüz" ifadesi, karşılaşmanın kendileriyle mümkün olacağı bilinen yüz yüze gelmek (muvâcehe) anlamına gelir, hâlbuki bununla yönelmiş olunmaz." İbn Abdilberr ise; İmam Malik'in bu sözünü söyleyen bir fakih bilmiyorum, demiştir. İmam Malik'in bu görüşüne şöyle karşı çıkılır: Bir defa karşılaşmanın kendileriyle mümkün olacağı bilinen "yüz" ifadesi, sakalı bulunmayan kimse hakkında söz konusudur. Bu durumda, sakallı olan bir kimse de -diğer yüzler gibi- buna hak sahibi olmuş olur ve o bölgenin yıkanmasının gerekli olacağının belirtilmesi gerekir. Zira bu husus, bir çok insanın gafil olduğu konular arasında sayılır.

Yüz kapsamına "azâr" bölümü de girer. Azâr: Kulağın sakal yönünden sert çıkıntısına kadar kulak yumuşaklığında (ya da kıkırdağının üzerinde) biten kıllardır. Ârız (favori) kısmı da yüze dahildir, burası sakalın kulağa yakın yerinde çıkan ve kulak yumuşaklığının altına inen kıllardır. Çene de yüze dahildir ve sakalın toplandığı (alt) alanı kapsar. İşte bu üç kısmı oluşturan kıllar yüze dahildir ve yıkanması gerekir. Aynı şekilde kaşların,

122 Bak: Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 535.
123 "Kulakları yıkarken yeni su almak" başlığında geçmişti.

gözlerdeki kirpiklerin, çene ile alt dudak arası kılların ve bıyığın yıkanması da gereklidir.

Tüm bu kıllar, alttan deriyi göstermeyecek kadar sık olursa sadece dış yüzeyinin yıkanması yeterli olur. Şayet alt deriyi gösterecek kadar seyrek iseler, bu durumda altına kadar suyu ulaştırıp yıkamak gerekir.

Yüzün bol suyla yıkanması müstehap görülmüştür; çünkü yüzde birtakım kıllar, tüyler, gözenekler ve kıvrımlar yer almaktadır, bu şekilde bolca yıkanılmasıyla su her tarafına ulaştırılmış olmaktadır. Hz. Ali'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdest şekli şöyle gelmiştir: "(...) sonra iki elini birden kaba daldırıp su ile doldurarak yüzüne çarptı. Baş parmaklarının birini sağ kulağının, diğerini ise sol kulağının iç kısımlarına soktu. Yüzünü ikinci ve üçüncü yıkayışında da aynı şekilde yaptı. Sağ eliyle bir avuç su alıp yüzüne akabilecek şekilde alnına döktü..."[124] İmam Ahmed: Yüz, diğer âzâlara nazaran daha bol suyla yıkanır, demiştir.

Mazmaza ve İstinşâk yapmak: Hem abdest ve hem de gusül alırken mazmaza ve istinşâk yapmak vaciptir. Çünkü her ikisiyle birlikte yüzün yıkanması vacip sayılmıştır. Ağız ve burun yüzden sayıldığı için yıkanılması gerekli görülmüştür. Bu, mezhebin meşhur görüşüdür. Nitekim İbn Mübarek, İbn Ebi Leyla ve İshak da bu görüşü kabul etmişlerdir.

Bu görüşün delili *"eş-Şâfi"* eserinde Ebubekir Gulam el-Hallâl'ın, Hz. Âişe'den rivayet etmiş olduğu hadistir. Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Mazmaza ve istinşâk yapmak abdest için gereklidir."[125] Bunun yanında Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdest şeklini aktaran herkes Onun, mazmaza yapıp istinşakta bulunduğunu, buna devam etmiş olmasının, bunların vacip olduğuna işaret etmiş olacağını; çünkü Onun bu şekilde amel etmesinin, Allah'ın kitabında emredilen abdesti bizzat açıklayıp beyan etmiş olacağını, bunun yanında ağız ve burnun, yüze ait olan âzâlardan sayıldıklarını da belirtmişlerdir. Buna ek olarak

124 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 84.

125 Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 84. Kendisi şöyle demiştir: "Bu hadisle İsâm, İbni'l Mübarek'ten naklettiği hadisle yalnız kalmıştır ve onun hakkında vehimde bulunmuştur. Hâlbuki doğrusu İbn Cüreyc'den ve onun da Süleyman b. Musa'dan bu hadisi mürsel olarak rivayet etmiş olduğudur."

her ikisinin zahiri (âzâlar) hükmünde olduklarına dair bir delil de şudur: Oruçlu bir kimsenin ağzına ve burnuna yiyecek ve içecek konulduğunda orucu bozulmazken, her ikisinden de kusmuk gelmesinden dolayı oruç bozulmakta ve her ikisindeki necasetten dolayı da yıkanması vacip olmaktadır.

İmam Ahmed'den sadece istinşâk'ın (burnun mübalağa ile temizlenilmesinin) vacip olduğu nakledilmiştir. Ebu Ubeyd, Ebu Sevr ve İbn Munzir de bunu söylemiştir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Kim abdest alacak olursa, burnunu iyice temizlesin." buyurmuştur. Diğer bir rivayet ise şöyledir: "Sizden birisi abdest aldığında burnuna su alsın, sonra iyice içini temizlesin." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[126] Müslim'de ise: "Kim abdest alacak olursa, burnunu iyice temizlesin." ifadesi gelmiştir. Bu, bir emirdir ve vücup ifade eder; bunun yanında burun, ağız gibi değildir, devamlı açık bulunmaktadır.

İmam Ahmed'den gelen diğer bir rivayete göre ise mazmaza ve istinşâk yapmak gusülde vacip, abdestte ise sünnettir. Sevrî ile Rey ehlinin mezhebi de bu istikamettedir. Çünkü gusül alırken bedenin mümkün olduğunca her yeri yıkandığından dolayı bunda, abdestteki gibi birtakım engellere müsâmaha edilmez.

İmam Malik ve İmam Şafiî ise; Mazmaza ve istinşâk yapmanın ne gusülde ve ne de abdestte vacip olmayacağını, sadece sünnet sayılabileceğini belirtmişlerdir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "On şey fıtrattandir."[127] buyurmuş ve onlar arasında mazmaza ve istinşâkı da zikretmiştir. Zira fıtrat, sünnet demektir. Bu ikisinin fıtrattan olduğunu buyurmuş olması, bunların diğer abdest âzâlarından farklı bir statüde olduklarını göstermektedir. Kuşkusuz ağız ve burun, batini (iç) âzâlardan sayılır ve gözlerin içi gibi yıkanmaları vacip değildir.

Buna şöyle cevap verilir: Bir defa mazmaza ile istinşâkın fıtrattan sayılmış olması, bunları yapmanın vacipliğini ortadan kaldırmaz. Bu durum, "sünnet olma" konusu gibidir. Çünkü sünnet olma, fıtrattan sayıldığı

---

126 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 262, 263; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 212.

127 "Fıtratın Özellikleri" konusunda geçmişti.

halde yerine getirilmesi vaciptir. Onların; ağız ve burnun batini âzâlardan sayıldığına dair sözlerine mukabil -açıklaması geçtiği üzere- bunların zahiri (âzâlar) hükmünde oldukları da ifade edilmiştir.

Mazmaza: Suyu bolca ağıza alıp çalkalamak demektir. **İstinşâk**: Burun içine suyu almaktır. **İstinsâr** ise: Burna çekilmiş olan suyu (sümkürerek) dışarıya atmaktır. Ancak *istinsâr*, burna suyu çekmek demek olan *istinşâk'a* bağlı gereksinimlerinden sayılır.

Suyun ağzın her bir yerine ve burnun da tüm iç kısımlarına kadar ulaşması vacip değildir. Bu, sadece oruçlunun dışındakiler için, mübalağaya kaçmasıyla müstehap bir davranış olduğunu ortaya koymak içindir. Buna dair bilgiler abdestin sünnetleri bölümünde geçmişti.

Ağzına su alıp çalkalarken ve burnuna su verirken bunu sağ elle yapmak ve ardından sol elle de istinsâr (burnu sümkürmek) müstehaptır. Çünkü Hz. Osman hadisinde şöyle gelmiştir: "Önce ellerine üç defa su döküp onları yıkadı, sonra ağzına su alıp çalkaladı, ardından burnuna su verip onu dışarı attı ve bunu üç defa yaptı." Bunu, Said b. Mansur rivayet etmiştir. Hz. Ali hadisinde ise şöyle gelmiştir: "(...) ardından sağ elini suya daldırıp avucunu suyla doldurdu, derken ağzına, burnuna su verdikten sonra sol eliyle burnunu iyice temizledi ve bunu üç defa yaptı." Bunu *"eş-Şâfi"* eserinde Ebubekir rivayet etmiştir.[128]

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yaptığı gibi tek bir kaptan olmak üzere ağza ve burna almayı bir arada yapmak müstehap sayılmıştır.[129] Mazmaza'nın ve istinşâkın ayrı ayrı sularla üç defa yapılması da caizdir. Çünkü Talha b. Musarrıf'tan gelen bir hadiste; Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ağzına ve burnuna ayrı ayrı su verirken gördüm, demiştir.[130]

Her ikisinin ve diğer yüzün geri kalan yerlerinin yıkanması noktasında tertibe uymak gerekli değildir. Çünkü Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdest şeklini anlatan herkes, Onun abdeste çok nadiren bu ikisiyle başladığını zikretmişlerdir.

128 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 135. Bak: Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 82; Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 76.
129 Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 297, 303; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 210.
130 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 96.

Ellerin dirseklere kadar yıkanması: Abdest alırken ellerin yıkanacağı hususunda ümmetin âlimleri arasında bir ayrılık yoktur. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Ellerinizi de dirseklere kadar yıkayınız."* (Maide Suresi: 6) İçlerinden İmam Malik, İmam Şafiî, İmam Ahmed, İshak ve Rey ehlinin de yer aldığı âlimlerin çoğuna göre eller (ve kollar) yıkanırken dirsekler de buna dahildir ve yıkanması vaciptir. Nitekim hadiste şöyle gelmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) abdest aldığında suyu dirseklerinin üzerinde dolaştırıp yıkardı."[131] Sahih-i Müslim'de geçen Ebu Hureyre hadisinde ise kendisi, abdest aldığında yüzünü yıkadı ve güzelce abdestini almaya koyuldu; sonra sağ elini, pazulara varıncaya kadar yıkadı ardından da sol elini pazulara varıncaya kadar yıkadı... Ve daha sonra şöyle dedi: Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gördüm böyle abdest almıştı."[132] Bu, ayet-i kerimede yıkamakla emredilen sınırı beyan etmektedir.

Züfer, İmam Malik'in arkadaşları ve İbn Dâvud ise abdest alırken dirseklerin yıkanması vacip değildir; çünkü yüce Allah sadece ellerin (ve kolların) yıkanmasını emretmiş, sınır belirten *"ilâ (kadar)"* harfi cerrini buyurmakla da bu sınıra dirseklerin girmeyeceğini bildirmiş olmaktadır. Nitekim *"Orucu da geceye kadar tamamlayın..."* (Bakara suresi: 178) ayeti de bu anlamdadır.

Buna şöyle cevap verilmiştir: "Kadar" anlamına gelen "*ilâ*" harfi cerri, "birlikte" manasına gelen *"meâ"* anlamında da kullanılır. Yüce Allah şöyle buyurdu: *"Kuvvetinize kuvvet eklemiştir."* (Hûd Suresi: 52) Yani kuvvetinize anlamına gelen (ilâ) harfi cerri, kuvvetinizle beraber anlamında kullanılmıştır. Bir ayet de şöyledir: *"(...) onların mallarını kendi mallarınıza katarak (kendi malınızmış gibi) yemeyin."* (Nisa Suresi: 2) Yani kendi mallarınızla beraber, anlamındadır. Bir de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayeti bizzat açıklayıp beyan etmiştir.[133] Karine de buna delalet etmektedir.

---

131 Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 83, Kâsım b. Muhammed b. Abdullah b. Akîl yoluyla, onun da dedesinden ve onun da Cabir'den yaptığı rivayetle nakletmiştir. İbn Akîl: Kavi (kuvvetli) değildir, demiştir. Osman'dan yaptığı rivayette ise şöyle demiştir: "Hadi gelin size Hz. Peygamber (s.a.v.)'in aldığı abdesti göstereyim. O, yüzünü yıkadı ve pazularını meshedinceye kadar, dirseklere kadar da ellerini yıkadı..." Bak: Hafız, el-Feth, Cilt: 1, Sayfa: 292. İsnadı hasendir, demiştir.

132 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 216.

133 Zemahşeri der ki: "İlâ lafzı mutlak olarak gaye (sınır) bildirir. Dolayısıyla bir şeye da-

Karine ise *"ilâ"* harfi cerrinden sonra gelen ifadelerin, ilâ'dan önceki açıklamalar cinsinden gelmiş olduğudur.

Kişinin eli dirseklerin altından kesilmişse geri kalan kısmını yıkar, şayet dirseklere kadar kesilmişse, pazuya yakın olan kemik kısmını yıkar. Çünkü arşın ve pazuya bağlı her iki kemik bölgesinin (dirseğin üst bölümüyle pazu başlangıcında kalan kemikli bölge) yıkanması vaciptir. Eğer birisi yoksa, diğerini yıkar. Eğer dirseklerin üstünden kesilmişse, bu durumda yıkanacak bölge olmadığı için o yerin yıkama işi düşer.

Kim, az bir suyla abdest alır da elini yıkarken ondan su avuçlayacak olursa bu, suyu etkilemez. İmam Şafiî'nin bazı arkadaşları ise bu suyun müstâmel (kullanılmış) su olacağını söylemişlerdir. Çünkü elin yıkandığı yerdir, hâlbuki o da abdest ya da gusül almaya dair niyetlenmiştir. Buna göre elini suya daldırması durumunda onun, o su kabında elini yıkamaya dair niyet etmesi gerekmektedir. Fakat Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu noktada bir uygulaması bulunmaktadır. Onun abdest şeklini aktaran herkes, O (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdest alırken elini yıkadığı kaba elini sokup su avuçlamaktan kaçınmadığını aktarmışlardır. Şayet bu, suyu bozup ifsat (pis) etmiş olsaydı, buna dair bir açıklamayı mutlaka beyan ederdi. Çünkü açıklama yapmadan buna dair bilgi sahibi olmak mümkün değildir. Zaten bundan da sadece bilgiçlik taslayan kimse kaçınır. Bu (suyu pis edeceğine dair) söylediği şey, doğru değildir. Zira elini suya daldırıp çıkaran kimse, elini yıkamayı değil sadece ondan suyu avuçlayıp çıkarmayı kasdeder.

Başın meshedilmesi: Başı meshetmenin vacipliği konusunda ihtilaf yoktur. Sadece vacip olan meshedilme miktarı hakkında ihtilaf edilmiştir. Herkesin başının tamamını meshetmesinin vacip olduğuna dair İmam Ahmed'den bir görüş nakledilmiştir. İmam Malik'in mezhebi de bu yöndedir. Çünkü Yüce Allah: *"Başlarınızı meshedin..."* (Maide Suresi: 6) buyurmuştur. Ayetteki *"be"* harfi mutlak anlamı ifade eder. Sanki; Başınızın

---

hil ya da hariç olması noktasında hüküm vermek için delil gerekir." İmam Şafiî şöyle demiştir: "Abdest alırken dirseklerin de yıkamaya dahil olacağı hususunda ihtilaf edeni bilmiyorum. Buna göre Züfer, öncesinde icmaya göre delilden yoksun kalmış olmaktadır, aynı şekilde ondan sonra gelen kimi Zahirilerde böyledir." Bal: el-Um, Cilt: 1, Sayfa: 22; el-Keşşâf, Cilt: 1, Sayfa: 596; Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 292.

tamamını meshedin, demiş gibidir ve bu şekilde başın hepsini kasdetmiş gibidir. Bir de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) abdest aldığında başının tamamını meshederdi. Bu da ayette emredilen meshetme miktarının ne kadar olacağını beyan etmiş olmaktadır.

İmam Ahmed'den, başın bir bölümünün meshedilmesinin yeterli olacağına dair de görüş nakledilmiştir. Ancak kendisinden (r.h.) gelen kuvvetli görüşe göre o, erkeklerin başının tamamının ve kadınların da başın ön kısmının meshedilmesinin vacip olduğuna hükmetmiştir. Şöyle demiştir: "Kadının başını meshetmesi hususunda daha toleranslı olduğu kanaatindeyim. Çünkü Hz. Âişe, sadece başının ön tarafını meshederdi."

Yine başın bir kısmının meshedileceği görüşünü söyleyenlerden birisi de İmam Şafiî ve Rey ehlidir. Onlar, Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in başının dörtte birlik bölümünü ve sarığını meshettiğine dair hadisi delil göstermişlerdir. Bu hadisi ise Müslim rivayet etmiştir.[134]

Kimisi ayette geçen *"be"* harfinin tebîz (bazılaştırmak, kısımlaştırmak) anlamında geldiğini ifade etmiştir. Sanki; Başlarınızın bir kısmını meshediniz, anlamına geldiğini belirtmiştir. Ama bu görüş doğru değildir, bu kimse Arap dilini bilen âlimlerin bu dili bilmediklerini de iddia etmiş demektir. Bu noktada İbn Burhan şöyle der: "Her kim, ayette geçen *"be"* harfinin tebîz için geldiğini söylerse, dil bilginlerinin bilmedikleri bir konuyu ortaya atmış sayılır."[135]

Sarığın üzerine meshetmeye gelince, bu ise sarığın üzerine meshetmenin caiz olduğuna işaret etmektedir; ancak bu konuyu başka yerde ele alacağız.

Başın bir kısmını meshetmenin caiz olduğu görüşüne gelirsek, ne kadarının meshedileceği noktasında ise farklı görüşler ileri sürülmüştür. Az önce geçen hadis bağlamında bu ölçünün, nâsiye (ön baş kısım ya da dörtte birlik) miktar olacağı söylenmiştir.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre kendisi, başının büyük bir çoğunluğunun meshedilmesi halinde bunun yeterli olacağını belirtmiştir.

---

134 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 330, 231.
135 Bak: Akberî, et-Tibyân, Cilt: 1, Sayfa: 422.

Çünkü "*çoğunluğu*" ifadesi, tam olan bir şeyden azının istisna edildiği ifadeyi ortaya koymaktadır. Ebu Hanife ise dörtte birlik bölümün meshedilmesinin yeterli olacağını belirtmiştir. İmam Şafiî de "meshetme" ismini karşılayacak miktarın yeterli olacağını, buna göre üç adet kılın meshedilmesinin dahi en asgari meshetmeyi karşılayacağını söylemiştir.

Başın meshedilmesinde müstehap olan, iki elini suyla ıslatıp ardından başın baş tarafından çekmek suretiyle (arka) kafaya doğru meshetmek, sonra tekrar başladığı ön tarafa geri getirmektir. Buharî ve Müslim'in ittifak ettiği hadiste de bu şekilde sabit olmuştur.[136] Eğer saçları çoksa ve iki eliyle geri çekeceği vakit saçlarının bozulmasından korkarsa o zaman, meshetmeyi tekrar başladığı ön tarafa kadar geri getirmeyebilir, vacip olan kaplama miktarını yerine getirdiği sürece nasıl meshederse etsin, bu ona yeterli gelir.

Başı tekrar meshetmek: Mezhepteki sahih görüşe göre başın tekrar meshedilmesi sünnet değildir. Bu, Ebu Hanife ile İmam Malik'in de görüşüdür. Tirmizi şöyle demiştir: "Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı ile onlardan sonra gelen ilim adamlarının çoğunluğuna göre amel de buna göredir."[137]

Çünkü Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdest şeklini haber veren herkes, O'nun başını bir kez meshettiğini ve diğer âzâlarını ise üç defa yıkadığını ifade etmişlerdir. Onların bu aktarımı, bu şekilde devam edildiğine dair ihbar anlamı taşımaktadır. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) en faziletli ve en kâmil olanı devamlı yapmıştır. Çünkü bu taharette mesihtir. Teyemmüm, sargı ve diğer meshedilen konulardaki tekrarı ise sünnet değildir.

Bir de; "Gusülde olduğu gibi, bir defa başın meshedilmesi bunun caiz olduğunu, ama üç defa meshetmek ise bunun daha faziletli olacağını beyan etmek için gelmiştir." denilemez. Çünkü ravinin: "Bu, Hz. Peygamber'in aldığı abdestidir." sözü, O'nun abdestinin hep bu şekilde olduğuna işaret etmektedir. Zira sahabelerin –Allah kendilerinden razı ol-

---

136 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 289; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 210, 211.

137 Bak: Sünen adlı eserine, Cilt: 1, Sayfa: 50.

sun- Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdestinin şeklini zikretmiş olmalarının başlıca sebebi; Allah'ın Elçisi'nin devamlı olarak aldığı abdestinin nasıl olacağına dair o ortamda bulunan kimseler vasıtasıyla, soru soranlara cevap vermek suretiyle bunu tarif etmeleri olmuştur. Şayet O'nun farklı bir şekilde abdestine şahid olmuş olsalardı bu şekilde bir ifade tarzı kullanmazlardı. Bu da gösteriyor ki onlar Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den farklı bir abdest şekline şahid olmamışlardır. Dolayısıyla (Peygamberin abdestine ters açıklama yapan) bir ravinin durumu hakkında, onun yanlış aktarımı sebebiyle sahih olmayan bir ifade kullandığına dair yorum yapmak kaçınılmaz olur, başkası söylenemez.

İmam Ahmed'den, başa tekrar meshetmenin sünnet olduğuna dair rivayet de gelmiştir. Bu, Şafiî mezhebinin de görüşüdür. Hz. Osman hadisinde: "Başını üç defa meshetti..."[138] ifadesi rivayet edilmiştir. Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdest şekli hakkında, O'nun abdest alırken üçer kere yıkadığına[139] dair rivayet de gelmiştir. Baş ise abdestteki asıl bölgeyi kapsadığından dolayı, bunun için yüzün üç defa yıkandığı gibi başın da tekrar edilmesi sünnet sayılmıştır.

Ancak bu kıyas, teyemmüm konusu ile çelişmektedir. Zira "*üç defa*" buyruğuyla başın kasdedilmiş olduğu açık değildir. Birinci (yani başın tekrar meshedilmesinin sünnet olmadığı) görüşün delili ise daha açıktır. "Başını üç defa meshetti..." rivayetine gelince, bu ise sahih değildir. Bu noktada Ebu Davud şöyle demiştir: "Hz. Osman'ın rivayet ettiği sahih hadislerin hepsi de başın bir defa meshedileceğine delalet ederler. Hz. Osman hadisini aktaran raviler rivayetlerinde, abdestin her uzvun üç defa yıkanmasıyla olacağını söyledikleri halde, başın sadece meshedileceğini söylemekle yetinip, diğer uzuvlardaki gibi kaç defa olacağını zikretmemişlerdir."[140]

Hz. Osman'dan sahih olarak gelen; O'nun abdest âzâlarını üç defa yıkayıp, başını bir kere meshetmiş olduğu ve herhangi bir sayı zikretmiş olmadığıdır. Nitekim Buharî ve Müslim bu şekilde rivayet etmişlerdir. Hz.

---

138 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 79, 81.

139 Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 258; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 207.

140 Sünen-i Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 80.

Osman dışında bunu böyle rivayet edenlerin rivayeti sahih değildir. Bunun yanında hadis hafızlarına muhalefet eden bir kimse –güvenilir bir hafız dahi olsa- yalancı olduğuna hükmedilmişken, bu hasletlere haiz olmayan bir kimseye ne demeli?[141]

Başını ellerinin artığı olmayan, yeni aldığı bir su ile mesheder. Bu, Ebu Hanife ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Nitekim ilim ehlinin çoğunluğu da başın meshedilmesi için yeniden su alınması görüşündedirler. Bunu, Tirmizi ifade etmiştir.[142] Çünkü hadis-i şerifte şöyle buyrulur: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) başını elinin artığı olmayan başka bir su ile meshetti."[143]

Kulaklar başa dahil olduğu için bu mezhep, başla birlikte kulakların da meshedilmesinin vacip olduğuna kıyasla hüküm vermiştir.

Hallâl şöyle der: Hepsi de Abdullah'ın babasından (yani İmam Ahmed'den) nakilde bulunarak; kulakları kasden ya da unutarak meshetmeyi terk eden kimsenin bu abdestinin makbul olacağına dair hüküm vermişlerdir. Çünkü kulaklar başa tabidir ve "baş" isminin kullanımından, iki kulağın başa dahil oldukları anlamının çıkarılması da anlaşılmaz; zira başın diğer cüzlerine de benzememektedirler. Bu nedenle de başın bir kısmının meshedilmesinin yeterli görüşünü kabul edenler, kulakların meshedilmesiyle başın da meshedilmiş olacağını yeterli görmezler.

---

141 Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 30-34; Beyhakî ise muallak olarak "üç defa" rivayeti hakkında şunu demiştir: "Bu noktada İmam Şafiî başın üç defa meshedileceği görüşüne dayanmıştır. Bu rivayet mutlak iken Hamrân'dan gelen açıklayıcı ikinci rivayet ise söz konusu tekrarın sadece abdest azâları hakkında geldiğini ve başın meshedilmesinin ise tek bir defa olduğuna... delalet etmektedir." Devamla der ki: "Hz. Osman (r.a.)'tan gelen birtakım garip vecihlerde ise söz konusu tekrarın başın meshedilmesi hakkında da gelmiş olduğudur ancak bu rivayetler her ne kadar arkadaşlarımızdan kimisine göre delil sayılmış olsa dahi- güvenilir hadis hafızlarının rivayetlerine terstir ve bu işin uzmanları nezdinde delil olamazlar." Bak: es-Sünenü'l Kübrâ, Cilt: 1, Sayfa: 62-64.

142 Sünen-i Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 52.

143 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 211; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 88; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 50. Tirmizî: Hasen, sahihtir, demiştir. Yine Müslim'de, Cilt: 1, Sayfa: 210, 211 şöyle geçer: "Sonra elini kaba soktu ve çıkartıp başını meshetti." Bu da önceki hadisin manasına yakın şekilde gelmiştir.

Birinci görüş olan kulakların başla birlikte meshedilmesi görüşü daha evladır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kulaklarını başıyla birlikte meshederdi.

Kulakların içine işaret parmağının sokularak, baş parmakla da kulakların dışını meshetmek müstehap sayılmıştır.

Ayakları topuklara kadar yıkamak: Ayakların yıkanması hem bize ve hem de tüm cumhura göre farzdır. Çünkü Nâfi, İbn Âmir, Kisâi ve Hafs kıraatine göre ayet, "*erculekum (Ve ayaklarınızı yıkayınız.)*" şeklinde fetha ile gelmiş ve "*ellere*" kelimesine atfedilmiştir.

Diğer kıraatlere göre ise yanında cer harfi gelmiş olması nedeniyle (*ve erculikum)* olarak esre şeklinde gelmiştir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: "*Ben, size (gelecek) elem verici bir günün azabından korkuyorum.*" (Hûd Suresi: 26) Burada "*azâbe yevmin elîm*" şeklinde gelmiştir.[144] Şöyle denilmiştir: "Ayakların durumu suyun israf edildiği mahal olabileceğinden dolayı, bundan men edildiği için ayetteki bu ifadenin meshetmeye atfedilmesi söz konusu olmuştur. Bu ise meshetmek anlamında değil, tam tersine yıkamaktaki vacip miktarıyla yetinmesine dikkatleri çekmek içindir." Sonra: "*ayaklarınızı da...*" şeklinde buyurmuştur. Böylece bu ayetin meshetmek anlamına gelmiş olduğunu sanan kimsenin bu algısı kaldırılmış olmaktadır. Çünkü dinde meshetmenin sınırı tam olarak konmamıştır. Bunun yanında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (ayaklarını yıkadığına dair) uygulaması da vardır ve şöyle buyurmuştur: "Sonra kişi Allah'ın emrettiği gibi topuklarına kadar ayaklarını yıkar."[145]

Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'tan rivayete göre; Adamın birisi abdest aldı ve ayak topuklarında bir tırnak ucu yer kadar yıkanmamış bir yer bıraktı. Bunu gören Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Git güzelce abdestini

---

144 Bak: İbnu'l Anbâri, el-Beyân, Cilt: 1, Sayfa: 284, 285; Akberî, et-Tibyân, Cilt: 1, Sayfa: 422, 423.

145 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 112; İbn Huzeyme, Sahih, Cilt: 1, Sayfa: 85; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 108. Darâkutni: Bu hadisin isnadı sabit ve sahihtir, demiştir. Hadisin aslı ise Sahih-i Müslim'de, Cilt: 1, Sayfa: 569-571 yer almaktadır. Bak: el-Mubdî, Cilt: 1, Sayfa: 113, 114. İbn Muflih şöyle demiştir: "Said der ki: Bize Yunus b. Ebu Yakub'un, Ebu Cuhâf'tan, onun da Abdurrahman b. Ebu Leyla'dan tahdis ettiğine göre, kendisi şöyle dedi: "Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ashabı iki ayağın topuğunun yıkanmasına dair icma etmişlerdir."

al." buyurdu. Adam geri döndü ve (abdest alıp) namazını kıldı."[146] Şöyle de buyurmuştur: "Topukları cehennemde yanacakların vay haline!" Buharî ve Müslim rivayet etmişlerdir.[147] Yine Müslim'in, Ebu Hureyre'den yaptığı rivayete göre ise Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) topuklarını yıkamayan bir adam görünce ona bunu söylemiştir.[148] Tüm bu rivayetlerin hepsi ayakları yıkamanın vacip olduğuna delalet eder. Öyleyse meshetmenin ayakları kapsamadığı ortada, zaten ökçeler şeklinde kayıtlanmış olması da yıkanmasını istediğini göstermektedir. Buna göre anlaşılan şu ki, Yüce Allah ayakların meshedilmesini değil, bizzat yıkanmasını emretmiş olmaktadır. Elleri yıkarken dirsekleri yıkamak nasıl gerekliyse, ayaklar yıkanırken de topukların yıkanması gereklidir.

Abdest alırken tertibe (sıraya) uymak: Ayetteki abdest tertibine uymak İmam Ahmed'e göre vaciptir. İbn Kudâme: Bu konuda ondan sadır olan bir ihtilaf bilmiyorum, demiştir. Bu, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Ebu Ubeyd'in de mezhebini oluşturmaktadır. Çünkü ayet-i kerime de bu tertibe delalet eden bir karine yer almaktadır. O da ayette iki yıkama arasına meshetmenin sokulmuş olmasıdır. Nitekim Araplar, birbirine benzer iki şeyin arasını sadece ortada bir fayda varsa ayırırlar. Ayetteki fayda ise söz konusu olan tertiptir. Buradaki tertibin müstehap anlamında olduğu söylenemez. Zira bu ayet-i kerime ancak vacibi beyan etmek için gelmiştir, sünneti beyan sadedinde bir şeyi bildirmemiştir. Şüphesiz lafız tertibi gerektirmiş olmakla, onunla emretmiş demektir. Emir ise vücup gerektirir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdest şeklini aktaran herkes, Onun tertibe uyarak abdest aldığını belirtmiştir ve Yüce Allah'ın kitabındaki bu hükmü bizzat O (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu şekilde tefsir ettiğini ortaya koymuşlardır.

Ebu'l Hattab'ın aktardığı başka bir rivayete göre ise abdestte tertibe uymak vacip değildir. Bu, İmam Malik, Sevri ve Rey ashabının da mezhebini oluşturmaktadır. Çünkü Yüce Allah âzâların yıkanmasını emretmiş ve kimi âzâları da diğerlerine çoğul vâvı ile atfetmiştir. Bunda ise tertip gerek-

---

146 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 215.
147 Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 143, 189, 265; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 213-215.
148 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 214.

li değildir, hangisiyle başlanırsa başlansın emir yerine getirilmiş olur. Bu görüşe ise karşı çıkılır yahut da buna geçen açıklamalarla cevap verilir.

Müvâlât (ara vermeden) abdest almak: Bazı yerlerde belirttiği üzere ara vermeden abdest almayı (müvâlâtı) İmam Ahmed, vacip görmüştür. Bu, Evzâi ve iki görüşünden birisine göre İmam Şafiî'nin kabul ettiği görüştür. Buna dair öne sürdükleri delil, ayak topuklarında bir tırnak ucu kadar yıkanmamış yer bırakan adam hakkında buyrulan: "Git güzelce abdestini al." kavlini aktaran Hz. Ömer'in hadisidir. Bir rivayet de şöyledir: "Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayağının üstünde dirhem miktarı su değmemiş kuru bir yer bulunduğu halde namaz kılan bir adam gördü. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) abdestini ve namazını iade etmesini emretti."[149] Dolayısıyla müvâlât vacip olmasaydı, sadece o kuru bölgenin yıkanması yeterli gelirdi.

İmam Ahmed'den müvâlât'ın vacip olmadığına dair rivayet de nakledilmiştir. Bu, aynı zamanda Ebu Hanife'nin de görüşüdür. Çünkü ayet-i kerimenin zahirinden bu anlaşılmaktadır. Emredilen âzâların yıkanmasıdır ve nasıl yıkarsa yıkasın caizdir; tıpkı cünüplükten dolayı alınan gusülde olduğu gibi.

Buna şöyle cevap verilmiştir: Ayet-i kerime yıkamanın vacipliğine delalet etmekte ve Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bu yıkamanın keyfiyetini beyan etmiş, ameli ve emriyle de mücmelini tefsir edip açıklamıştır. Aldığı abdesti ara vermeksizin almış, müvâlâtı terk eden kimsenin ise baştan abdest almasını emir buyurmuştur. O zaman yıkamayı buna kıyaslamak geçerli değildir. Çünkü cünüplükten dolayı gusül almak, bir uzvun yıkanması gibidir ve tek bir uzvun yıkanmasında müvâlât olmaz; ancak abdest bunun tersinedir.

İmam Malik ise; kasden âzâların yıkanmasını ayırmış olur (ve müvâlâta riayet etmemiş) ise abdesti geçersiz olur, aksi halde olmaz, demiştir.

149 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 121. Esrem der ki: "İmam Ahmed'e, bu hadisin isnadı iyi midir?" diye sordum. O da; Evet, dedi ve devamla: "Bazıları mürsel şeklinde illetli görmüş, bazıları ise zayıf saymışlardır. Hepsi de su götüren ifadelerdir." demiştir. Bak: et-Telhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 96.

Müvâlât'ın sınırı: Vacip olan müvâlât, mutedil zamanda, bir aza kuruyuncaya kadar diğer azayı yıkamayı terk etmemektir. Zira kimi (sıcak) zamanlarda yıkanan bir âzâ çarçabuk kuruyabilir, bazı zamanlarda ise bir süre kurumaz. Şayet abdestteki bir başka vacibi ya da sünneti işlerken diğer âzâsı kurumuş olursa bununla arasını ayırmış sayılmaz.

Şöyle de denilmiştir: Abdesti hükümsüz kılacak olan tefrik (yani iki âzâ arasını ayırıp birini yıkadıktan sonra diğerini bir süre yıkamayıp kendi haline bırakmak), âdet açısından fahiş olanıdır. Çünkü -alışverişteki sakınma ve tefrik konusunda olduğu gibi- bu noktada şeriat de buna dair bir sınır koyulmamıştır ki, onda âdete dönüş yapmış olsun.

Abdesti tekrar almak: Birer birer abdest almak yeterlidir, üçer üçer almak ise daha faziletlidir. Bu, ilim ehlinden çoğunun görüşüdür. Ancak her şeye malik olan Allah (c.c.) ne birer ne de üçer kez yıkanacağını bildirmiştir o sadece: "*Yüzlerinizi yıkayınız...*" (Maide Suresi: 6) şeklinde buyurmuştur. Evzâi ise abdestin üçer üçer alınmasının ayaklarda söz konusu olmayacağını, çünkü ayakların iyice temizlenmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir.

Deliller şunlardır: İbn Abbas der ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) birer birer abdest aldı."[150] Ebu Hureyre'nin rivayet ettiğine göre Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ikişer ikişer abdest almıştır."[151] Hz. Ali'nin naklettiğine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) üçer üçer abdest almıştır."[152]

150 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 258.

151 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 264; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 95; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 62. Tirmizî: Hadis hasen, gariptir. Bunu sadece İbn Sevbân hadisinden, ondan da Abdullah b. Fadl'ın yaptığı rivayetten biliyoruz. İsnadı ise hasen, sahihtir, demiştir.

152 Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 63. Bak: Sünen-i Ebi Davud, Cilt: 1, Sayfa: 83; Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 68-71. Tirmizî şöyle demiştir: "Bu konuda Hz. Osman, Hz. Âişe, Rübeyyî, İbn Ömer, Ebu Umâme, Ebû Rafî, Abdullah b. Amr, Muaviye, Ebu Hüreyre, Câbir, Abdullah b. Zeyd ve Übey b. Kab'tan da hadis rivâyet edilmiştir." Tirmizî şunu söylemiştir: "Hz. Ali'nin hadisi bu konuda en güzel ve sahih olanıdır. İlim adamlarının uygulamaları bu hadise göredir. Abdest azâlarını tek yıkamak caizdir ve yeterlidir. İki kere yıkamak caizdir ve yeterlidir. İki kere yıkamak daha değerlidir. Üç kere yıkamak daha değerlidir, bundan başkası olmaz. İbnu'l Mübârek ise: "Abdest organları üçer seferden fazla yıkayanın günahkâr olacağını söyleyemem." der. Ahmed ve İshâk: "Vesveseli ve hasta kimseler üçten fazla yapabilir." demişlerdir. Sünen-i Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 64.

Sahih-i Müslim'de nakledildiğine göre; Hz. Osman (b. Affan) abdest almak için su istedi ve şöyle abdest aldı: Ellerini üç kez yıkadı. Ardından ağzını çalkaladı ve burnuna su verip çıkardı. Sonra üç kere yüzünü yıkadı. Ardından üç kere dirseğe kadar sağ elini, sonra sol elini aynı şekilde yıkadı. Sonra başını meshetti. Sonra üç kere topuklara kadar sağ ayağını yıkadı. Sonra bu şekilde sol ayağını da yıkadı. Sonra şöyle dedi: "Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu benim abdest alışım gibi abdest aldığını gördüm." Sonra Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Her kim, şu abdestim gibi abdest alır, sonra kalkar, içinde kendi kendine namazla ilgisi olmayan şeyler konuşmaksızın iki rekât namaz kılarsa, geçmiş günahları bağışlanır." İbn Şihâb der ki: "Âlimlerimiz, namaz için kişinin alacağı en güzel abdestin bu olduğunu söylemişlerdir."[153]

Üçten fazla ise yıkamaz. Bu bağlamda İbrahim Nehâi şöyle demiştir: "Abdesti çok bol ve (üçten) fazlaca yıkamak şeytandandır, zira bu erdemli bir iş olsaydı Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı bunu mutlaka yerine getirirdi."

Bir defasında bir bedevi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gelip O'na abdestten sordu. Allah'ın Elçisi ona abdesti üçer üçer yıkamayı gösterdi ve şöyle buyurdu: "İşte abdest budur, her kim, buna bir şey ilave ederse –bir rivayette ise- ya da eksiltirse kötülük etmiş, haddi aşmış ve zulmetmiş olur."[154]

Bir âzâsını bir defa yıkar da diğer âzâlarını birden fazla yıkayacak olursa bu da caizdir. Çünkü hepsinde caiz olan bir şey, bir bölümünde de caizdir. Nitekim üzerinde ittifak edilen Abdullah b. Zeyd hadisi buna delalet etmektedir.

Abdestini bitirdikten sonra gelen şu duayı okuması müstehap görülmüştür: "Allah'tan başka hiçbir ilahın olmadığına, Muhammed'in de

153 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 204, 205.

154 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 180; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 94; Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 88; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 146; İbn Huzeyme, Sahih'inde, Cilt: 1, Sayfa: 89. Hafız, et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 83 eserinde şunu der: "Bunu Ebu Davud, Nesaî, İbn Huzeyme ve İbn Mace, Amr b. Şuayb'dan, onun da babasından ve onun da dedesinden hem uzun hem de muhtasar olmak üzere bir çok sahih yollardan nakletmişlerdir..."

Onun kulu ve resulü olduğuna şehadet ederim. Allahım, beni çokça tevbe edenlerden ve çokça temizlenenlerden kıl."

Abdest alırken birisinin suyu dökmesinde ve buna benzer yardımlarda bulunmasında bir sakınca yoktur. Abdest ya da gusülde ıslanan âzâlarını mendil ile kurulamasında da bir beis yoktur. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. Onlardan kimisi ise bunu mekruh saymıştır; çünkü Meymûne hadisinde geldiği üzere kendisi, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e (kurulanması için) bir bez getirdim -başka lafızda ise- O'na bir mendil getirildi ve bunları kabul etmedi ve kendi eliyle sıvazlandı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[155]

Birincisi ise daha doğrudur. Çünkü aslolan mübah olduğudur ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunları terk etmiş olması mekruh olduğu anlamına da gelmez. Çünkü onun mübah olan şeyleri terk ettiği de olmuştur.

İbn Kudâme der ki: Tuvalet ihtiyacını gidermediği sürece o (eski) abdestiyle namaz kılması caizdir ve bunda ihtilaf edeni bilmiyoruz. Enes'ten gelen hadise göre; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) her namaz için abdest alırdı. Peki, nasıl yapardınız? diye sordum, Şöyle dedi: "Bizden birisi abdestini bozmadığı sürece o abdesti ona yeterli gelirdi."[156] Büreyde hadisinde ise şöyle geçer: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) fetih günü tek bir abdestle birden fazla namaz kılmıştır..."[157] Abdesti yenilemek ise müstehaptır; çünkü az önceki Enes hadisi bunu göstermektedir.

Kur'ân-ı Kerim okumak için temiz olmak: Kur'ân-ı Kerim'i cünüp olan okuyamaz, aybaşı ve nifas halinde bulunan kadın da okuyamaz. İmam Şafiî ve Rey ashabı bu görüştedirler. Zira Hz. Ali (radıyallâhu anh) hadisinde geldiği üzere, cünüplük dışında hiçbir şey –ya da şöyle dedi- hiçbir engel onu Kur'ân-ı Kerim okumaktan alıkoymazdı."[158] Cünüp

155 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 372, 375, 382; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 255.

156 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 315.

157 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 232.

158 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 84, 107, 124; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 155. Hadisin lafzı Ebu Davud'a aittir. Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 274. Tirmizî: Bu hasen sahih bir hadistir, demiştir. Nesâi, Cilt: 1, Sayfa: 144; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 195; İbn Huzeyme,

bir kimse okuyamadığına göre aybaşı (hayız) halindeki kimse elbetteki hiç okuyamayacaktır; çünkü onun bu abdestsizlik durumu daha ağırdır.

Said b. Müseyyeb der ki: "Kur'ân'ı okuyabilir; çünkü Kurân zaten o insanın içinde değil midir (yani ellemediğinden dolayı okuyabilir)?" İmam Malik'ten şöyle nakledilmiştir: "Hayızlı kadın okuyabilir, cünüp ise okuyamaz; çünkü hayızlı kadının günleri uzun sürdüğü için, ona bir de okumasın dersek unutmakla karşı karşıya kalabilir."

Cünübün vb. mescitte beklemesi: Bu kimselerin mescitte kalması, beklemesi doğru değildir. Çünkü Yüce Allah: *"(…) cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın."* (Nisa Suresi: 43) buyurmuştur. Hadiste ise: "Mescidi hayızlı ve cünüp kimseye helal görmüyorum."[159] buyrulmuştur.

Bir ihtiyacı için mescitten bir şeyi almak ya da bırakmak veyahut yol güzergâhı mescidin içinden geçiyorsa bu durumda mübah olur. İhtiyacı yoksa caiz değildir. Bu da İmam Malik ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Zira ayette: "(…) *yolcu olan müstesna…"* buyrulmuştur ve yasağın içinde bulunan bir istisna onun mübah olduğunu gösterir. Aynı şekilde Hz. Âişe hadisinde şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir defasında bana git mescitten örtümü getir, buyurdu. Ben; Hayızlıyım, deyince, Hayızlı olman senin elinde değildir, cevabını verdi."[160]

Sevri, İshak ve Rey ehli ise şöyle demişlerdir: Bu kimse mescidin içinden geçemez, illa da geçmek isterse teyemmüm alması gerekir. Çünkü

Sahih'in de, Cilt: 1, Sayfa: 104; İbn Hibbân, İhsân, Cilt: 1, Sayfa: 85; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 152. Sahih saymıştır ve Zehebî de ona bu konuda katılmıştır. Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 119; Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 89 ve diğerleri. et-Talhîs, Cilt: 1, Sayfa: 139 eserinde şöyle denilmiştir: "Bu hadisi Tirmizî, İbn Seken, Abdulhak ve Begavi sahih saymışlardır." Ben derim ki: Bu hadis, Abdullah b. Seleme hususundaki döngüsü noktasında illetli sayılmıştır ve değişmiş olabilir. Söz konusu hadis ona ait mutabâatı ve şahidleriyle delil getirmeye uygundur. En asgari olarak kerahetine delalet eder. Allah, en iyisini bilir. Yine bakınız: Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 408; Hâşiyetu Ahmed Şakir ale't Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 274- 276; İrvâu'l Ğalîl, Cilt: 2, Sayfa: 241-245.

159 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 159. et-Talhîs, Cilt: 1, Sayfa: 140 eserinde şöyle denmiştir: "Bu hadisi İbn Huzeyme sahih ve İbn Kattân da hasen görmüştür."

160 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 245.

hadiste: "Mescidi hayızlı ve cünüp kimseye helal görmüyorum."[161] buyurmuştur.

Müstehâza (özür sebebiyle kanı gelen) kadına ya da idrar akıtan kimselere gelince, bunların ise –mescide kan ve idrar damlatmadıklarından emin olmaları halinde- mescitte beklemeleri ve içinden geçmeleri caizdir. Hz. Âişe'den gelen rivayete göre; "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), kanı görüldüğü halde müstehâza olan bazı hanımlarıyla beraber (mescitte) itikafa girmiştir..."[162] Namaza mani olmayan bu engel, elbetteki mescitte beklemeye de engel teşkil etmez. Şayet mescide kan, idrar vb. damlatmasından endişe edecek olursa bu takdirde mescidin içerisinden geçmemelidir. Çünkü mescit bu tür pisliklerden korunması gereken bir yerdir. Şayet cünüp olan kişi kendi canı, malı hakkında endişe eder veya mescide çıkmaya gücü yoksa veyahut gusül almaya imkânı olmazsa, teyemmüm alır sonra namazını mescitte yerine getirir. Nitekim yüce Allah'ın: "(...) *yolcu olan müstesna...*" buyruğu hakkında yapılan yorumlardan bir tanesinde, bu kimselerin su bulamayıp teyemmüm almak zorunda kalan yolcular olduğu ifade edilmiştir.

Mushaf ancak temiz olarak ellenir: Büyük hades olsun küçüğü olsun, ikisinden herhangi birisi sâdır olmuşken mushâf'ı ellemek caiz değildir. Bu, İmam Mâlik, İmam Şafiî ve Rey ashâbı'nın kabul ettiği görüştür. İbn Kudâme: Buna Davud (ez-Zâhirî) dışında muhalefet edeni bilmiyoruz; çünkü o bu durumda mushâf'ın ellenmesini mübah saymıştır, demiştir.

Bu konudaki delil Yüce Allah'ın: *"Ona ancak temizlenenler dokunabilir."* (Vâkıa Suresi: 79) kavlidir. Hadiste ise şöyle geçer: "Kur'ân-ı Kerim'i temiz olmayan elleyemez."[163]

Dâvud ez-Zâhirî ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Kayser'e, üzerinde ayet yazılı olan bir mektup gönderdiğini delil göstermiştir. Bu görüşe ise; üzerinde ayet yazılı olan bir mektubun ya da fıkıh kitabının temiz

---

161 Az önce geçti.

162 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 411.

163 Amr b. Hazm, Hakim b. Hizâm, İbn Ömer, Osman b. el-Âs hadisinden rivayet edilmiştir. Her birisinin tariki de zayıf olarak gelmiştir, bazısı diğerlerini kuvvetlendirmektedir. Hadis ise sahihtir, özellikle de İmam Ahmed bununla delil göstermiştir. Bak: İrvâu'l Ğalîl, Cilt: 1, Sayfa: 158-161.

olmadan da ellenebileceği, çünkü bu haliyle "mushâf" diye isimlendirilemeyeceği şeklinde cevap verilmiştir.

(Temiz olmadan) askısıyla mushafı taşımak ise caizdir. Bu, Ebu Hanife'nin görüşüdür. Çünkü bu, mushafı ellemek değildir; dolayısıyla da buna mani bir şey yoktur. Bunun yanında yasak sadece ellemek ile ilgili gelmiştir; ellemeden mushaf'ın taşınması ise yasak kapsamına girmez.

el-Kâdı ise başka bir rivayette, mushaf'ı kılıfında iken ellemeyi, askısıyla taşınması kapsamından çıkararak, bunun caiz olmadığını ifade etmiştir. Bu, İmam Malik ve İmam Şafiî'nin de görüşüdür. Onlar bu kimsenin mükellef ve abdestsiz olduğu halde mushafı taşımayı kasdettiğini gerekçe göstermişlerdir ve bunu mushafın abdestsiz ellenip taşınması gibi görmüşlerdir.

Doğrusu caiz olduğudur. Çünkü yasak sadece ellemeyi kapsar, taşımak ise ellemek anlamına gelmez. Kıyasları geçersizdir. Zira asıldaki illet, ellemektir ve fer'inde ise bu mevcut değildir. Taşımanın da hiçbir etkisi yoktur; dolayısıyla bunda illet aramak doğru değildir.

Tefsir ve fıkıh kitapları ile diğer kitap ve mektuplara gelince, üzerlerinde Kur'an ayetleri de yazılı olsa her halükârda ellenmesi caizdir. Buna delil Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerinde ayet yazılı olan bir mektubu Kayser'e göndermiş olmasıdır. Zira bu gibi mektup ve kitaplar üzerinde yazılı olan ayetler, "mushaf" olarak adlandırılmaz ve abdestsiz olarak ellenmesi haram olmaz.

Medrese öğrencilerinin ellerinde taşıdıkları ve üzerinde Kur'ân-ı Kerim yazılı levhaları taşımak hakkında iki görüş vardır:

1) Caizdir. Çünkü buna ihtiyaç vardır, şayet bunları taşırken abdest almalarını kendilerine şart koşacak olursak, ezber yapmalarını zorlaştırmış oluruz.

2) Herkesin arasına girip çıktıkları için yasaktır.

Su yok iken abdestsiz olan bir kimse mushafı ellemeye gerek duyarsa teyemmüm alır, ondan sonra mushafı ellemesi caiz olur.

İSTİTÂBE

İstitâbe: Su ya da taşlarla temizlemeyi istemek (istincâ etmek) demektir. Büyük ve küçük tuvaletini temizlemesi anlamına gelen "*istitâbe*"nin bu şekilde isim almasının nedeni, bedeni bu şekilde pisliklerden temizlemiş olmasından dolayıdır.

İstincâ: Bu kelime dalı kesip koparmayı istemek; çünkü ondan eza verici şeyi giderdim anlamına gelen *"necevtu'ş şecera"* ifadesinden alınmıştır. (Su ya da taşlarla temizlemeyi istemektir.)

İsticmâr: Küçük taşlarla temizlenmeyi istemektir; çünkü bu taşlarla tuvalet yapılan bölgeler temizlenmiş olmaktadır.

Uyuyan ya da yellenen bir kimsenin istincâ yapmasının (su ile temizlenmesinin) gerekli olmadığında ihtilaf yoktur. Çünkü bir şeyin vacip olması için dinde yeri olması gerekir; hâlbuki bu hususta ne kitapta ne de sünnette bir delil yoktur. Ayet ve hadiste bu hususu ortaya koyacak bir açıklama da yer almamaktadır. Zira istincâ ancak necaseti ya da burada yer alabilecek olan bir pisliği gidermek için meşru kılınmıştır.

Her iki bölgeden çıkacak olanı istincâ yapmak: Söz konusu bölgelerden ister idrar ve dışkı gibi normal olarak çıkanlar olsun, isterse nadir olarak çıkan taş, kum ve kurt olsun her halükârda ilim ehlinin çoğunluğuna göre istincâ edilmesi (yıkanıp temizlenmesi) vaciptir. Çünkü hadiste şöyle gelmiştir: "Sizden biriniz tuvalete çıktığında üç taşla taharetlensin. Bu, ona yeterlidir."[164] Bir hadis de şöyledir: "Sizden biriniz üç taşın altında istincâ yapmasın."[165] Bir lafız da şöyledir: "Büyük ya da küçük hacetimizi giderirken Kıbleye doğru dönmekten, sağ elimizle temizlenmekten ve üç taştan az olmak üzere istincâ yapmaktan men edildik..."[166] Bu şekilde emir buyurmuştur. Emir ise vücup ifade eder. "Bu ona yeterlidir." buyurmuştur. "Yeterli olmak" tabiri ise ancak vaciplik konusunda kullanılır. Bunun yanında üçten az taşla yetinmekten de men edilmiştir. Men

164 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 108, 133; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 37; Nesaî, Cilt. 1, Sayfa: 42; Dârimi, Cilt: 1, Sayfa: 172; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 54; İsnadı sahihtir, demiştir. Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 103. et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 109 eserinde şöyle denilmiştir: "Bu hadisi Dârakutnî, el-İlel eserinde sahih görmüştür."

165 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 224.

166 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 223.

etmek ise haramlık ifade eder. Buna göre bir kısmını terk etmek haram olunca, hepsini terk etmek daha ağır sayılır.

İstincâ yapmanın vacip olmadığı da söylenmiştir. Bu da Ebu Hanife'nin görüşüdür. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "(...) her kim taşla temizlenmek isterse bunu tek yapsın, bu daha güzeldir. Kim de yapmaz ise bunda bir sakınca yoktur..."[167] Çünkü bu bir necasettir ve silmekle de temizlenebildiği için, illâ ki izinin yok edilmesi vacip değildir. Mesela az olan bir kanın giderilmesi buna bir örnektir.

Şöyle cevap verilmiştir: Hadiste geçen "*Bir sakınca yoktur.*" buyruğu, tek kullanmasında bir sakınca yoktur anlamındadır, yoksa taşla temizlenmeyi terk etmede bir sakınca yoktur, demek değildir. Çünkü hadis-i şerifte emredilen husus tek olarak kullanma konusuyla alakalıdır ve söz konusu nefy (lafzı) da ona dönücüdür. O bölgenin sadece silmekle temiz olacağı açıklamasına gelirsek; zaten istincâ edilen yerin defalarca tekrar edilip yıkanması zor olduğu için taş söz konusu olmuştur.

Bu kimse ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüne göre gerek su ile ve gerekse taşla istincâ yapmak noktasında muhayyerdir. Bunun yanında onlardan kimisinin, istincâ'nın suyla olacağını kabul etmediği de nakledilmiştir. Birinci görüş ise daha doğrudur. Çünkü Enes hadisi bunu göstermektedir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) tuvalete girer, ben ve benim gibi bir çocuk bir ibrikle veya bir su kabıyla ona su taşırdık. Kendisi bu suyla istincâ ederdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[168] Hz. Aişe'den rivayete göre şöyle demiştir: "Kocalarınıza su ile temizlenmelerini söyleyin. Ben onlara, bunu anlatmaktan utanıyorum; Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) su ile temizlenirdi."[169] Çünkü istinca yapmak bölgeyi temiz-

167 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 371; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 121, 122; Dârimi, Cilt: 1, Sayfa: 169, 170; İbn Hibban ve İhsân eserinde, Cilt: 2, Sayfa: 343; Hâkim, Cilt: 4, Sayfa: 137; Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 104. et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 103 eserinde şöyle denilmiştir: "Bu hadis Ebu Said Hibrâni el-Mamsî etrafında dönüp dolaşmaktadır, kendisi hakkında ihtilaf edilmiştir. Kimisi onun sahabî olduğunu söylemiştir, ama bu doğru değildir. Ondan nakilde bulunan ravi Husayn el-Hibrâni ise meçhuldür."

168 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 252; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 227.

169 Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 30,31; Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 43. Tirmizî: Bu hadis hasen sahihtir. İlim sahipleri bu hadisle amel etmektedirler. Taşla temizlenme yeterli olmasına rağmen su ile temizlenme hoş görülmüş ve tercih edilmiştir, demiştir.

ler ve pisliği yok eder. Başka bir bölgeye de sirayet etmiş olsa, pisliğin yine bu şekilde izale edilmesi caizdir.

Şayet ikisinden (taş ya da sudan) birisi ile yetinilecek olursa, bu durumda su ile bunu gerçekleştirmek daha faziletlidir. Çünkü Ebu Hureyre'den gelen hadis bunu ifade etmektedir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "*Orada temizlenmeyi seven birtakım adamlar vardır; Allah da temizlenenleri sever.*" (Tevbe Suresi: 108) ayet-i kerimesi, Kuba ehli hakkında nazil olmuştur. Ve onlar, su ile istinca ederlerdi."[170] Nitekim su malum bölgeyi hem temizler hem de bizzat pisliği ve izini yok eder. Bu da temizlemek noktasında daha etkilidir. Şayet sadece taşla istincâ edecek olursa, bunun yeterli geleceği hususunda ise ilim ehli arasında bir ihtilaf yoktur; çünkü geçen hadis-i şerifler ve sahabenin –Allah kendilerinden razı olsun- icmâsı bunu ortaya koymaktadır.

Yeterli ölçüde taşla istincâ yapma şartı: Taşlarla istinca yapmanın yeterliliğinde, adet üzere her iki yoldan birisinden dışarı çıkan şeyin (pisliğin) izale edilmesi şarttır. Ama kaçınılması mümkün olmayan az kısmına gelince, bunda adet caridir. Durum böyle olduğu vakit, temiz olan üç adet taşla pisliği gidermek yeterli gelmektedir. Temiz kılmanın manası ise bizzat o necaseti ve izini gidermek, az bir iz hariç taşın üzerinde pislik alâmetinin bulunmamasıdır.

Her iki durum için de, hem temizlemek ve hem de üç taşla yapmak şart koşulmuştur; öyleyse birisinin olup diğerinin olmaması durumunda temizlik yeterli olmamış sayılır. Bu, Şafiî mezhebinin, bir topluluğun ve daha başka kimselerin görüşüdür. Çünkü hadiste şöyle gelmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) üç taşın altında istinca yapmaktan bizi men etmiştir."[171]

İmam Malik ve Dâvud ise vacip olanın sayıya bağlı kalmak değil, sadece temizlemek olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: "Her kim, taşla temizlenmek isterse bunu tek yapsın,

---

170 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 39; Tirmizî, Cilt: 5, Sayfa: 280, 281; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 128. Tirmizî: Hadis bu yönüyle gariptir. Bu konuda Ebu Eyyüp, Enes b. Malik ve Muhammed b. Abdullah b. Selam'dan da nakil mevcuttur, demiştir. Bak: et-Telhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 112, 113.

171 Müslim rivayet etmiştir. Az önce geçmişti.

bu daha güzeldir. Kim de bunu yapmaz ise bunda bir sakınca yoktur."[172] Öncesinde geçen deliller, onların bu görüşlerini reddetmektedir. Hadiste geçen *"Bunda bir sakınca yoktur."* buyruğuna gelince, buna dair cevap geçmişti ve bu sadece tek olarak istincâ'nın terk edilmesi konusu ile alakalı gelmiştir, yoksa sayının vacip olmayacağını ifade etmemektedir.

Üçten fazla istincâ yapacak olursa, güzel olan tek sayıda kalmak şartıyla bunu bitirmesidir. Nitekim hadiste: "Her kim, istincâ yapacak olursa bunu tek yapsın." ifadesi gelmiştir. Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[173] Buna göre beş, yedi ya da dokuz... sayısına bağlı kalarak istincâ yapar.

Normal durumlarda taş kullanarak temizlenmek yeterli olduğu gibi nadir durumlarda da bu yeterlidir. Çünkü söz konusu olan haber (hadis), tüm durumları kapsar bir şekilde, genel anlamda gelmiştir. Bir de nadir durumlarda taşla temizlenmek, ancak normal zamanlarda sirayet eden hali vaziyetle söz konusu olmaktadır. Şafiî mezhebinin ashabına ait bir görüş ise; nadir durumlarda bunun yeterli olmayacağı yönündedir. Çünkü nadir olan durumlar tekrarlanmayacak kadar az meydana geldiğinden, bunda suya itibar edilmesi zorluk oluşturmak demek değildir. Bu görüşe ise zorluk oluşturmazsa dahi zorluk ve meşakkat mahallinde gerçekleşmiştir, şeklinde cevap verilmiştir. Akan bir nehir olduğu halde taşlarla istincâ yapan bir kimsenin bunu yapması nasıl caiz ise bu konuda da gerçeğinin dışındaki bir zorluk düşüncesine yer verilmiştir.

Taşı sağ eliyle kullanır. Hadiste şöyle buyrulur: "Sizden hiç kimse idrarını yaparken zekerini sağ eli ile tutmasın ve (yine) sağı ile pisliğini silmesin." Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[174] Büyük tuvaletini istincâ yaparak temizlemeye başlayınca taşı alır ve o pisliği siler. İdrarını istincâ yaparak temizleyeceği vakit, söz konusu olan taş büyük olursa sol eliyle zekerini (tenasül uzvunu) tutar ve pisliği taşla siler. Taş şayet küçük olur ve sağ elin yardımı olmaksızın zekerini silmesi mümkün olmazsa, bu durumda ihtiyaç sebebiyle sağ eliyle zekerini tutar ve sol elindeki taşla idrarını

---

172 Az önce geçmişti.

173 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 262, 263; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 212, 213.

174 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 253, 254; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 225. Hadisin lafzı Müslim'e aittir.

siler. Çünkü kendisi taşı sağ eliyle tutar ve zekerini böylece silmiş olursa, onu sağı ile silmiş sayılmaz ve yine sağı ile onu tutmuş da olmaz.

Sağ eliyle taş kullansa da ilim adamlarının çoğunluğuna göre bu işi yerine getirmiş olur. Bazı zahiri alimlerine göre ise bunu yerine getirmemiş olacağı nakledilmiştir. Çünkü sağı ile bunu yapmaktan men edilmiş olduğundan, bunun durumu tezek, pislik ve kemikle istincâ yapan kimsenin durumu gibi sayılır. Zira yasak her ikisini de kapsamaktadır. Buna cevap verilerek her ikisinin de farklı olduğu söylenmiştir. Nitekim tezek ve pislik, direk o pis olan dışkı yerini temizleyen taş aleti ve şartı olarak kullanılmaktadır; dolayısıyla da men edilen bu şeyle o pisliğin izale edilmesi yeterli gelmez. Ama ele gelince, o ise direk olarak o yere bağlı değildir, şartı da değildir. Sadece o bölgeyi temizleyecek olan söz konusu taşı tutma işini üslenmektedir. Bu durumda kendisinden men edilen o şey, tedîp açısından bir yasaktır ve yeterliliğini ortadan kaldırmamaktadır.

Taşlar olmaksızın istincâ yapmak: Temizleme işini görecek olan odun parçası ve bu mezhepteki doğru görüşe göre bez parçasıyla da istincâ yapmak yeterlidir. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşünü oluşturmaktadır, şöyle ki:

Selmân hadisinde şöyle geçer: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), büyük yahut küçük abdest bozmak için kıbleye dönmekten, sağ el ile taharet almaktan, üç taştan azı ile ve hayvan tezeği yahut kemik ile temizlik yapmaktan bizi men etti."[175] Yasak hakkında hayvan tezeği yahut kemiğin tahsis edilmiş olması, onun taşla ya da taşın yerini alacak olan şeylerin olmasını istediği anlaşılmaktadır.

Huzeyme b. Sâbit hadisinde geldiği üzere, kendisi şöyle demiştir: "Temizleme hakkında Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sorulunca; "Üzerinde hayvan tezeği bulaşmamış olan üç adet taş" cevabını vermiştir."[176] Şayet O (sallallâhu aleyhi ve sellem), taşı ya da bu anlamda olanları kasdetmemiş olsaydı, hayvan tezeğini istisna etmemiş olurdu. Çünkü bu durumda onu zikretmeye ihtiyaç duymazdı. Bir de hayvan tezeğini zik-

175 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 223.

176 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 213, 214; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 37; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 114; Dârimi, Cilt: 1, Sayfa: 172. Bu, Müslim'de geçen Selmân hadisine de ışık tutmaktadır. Bak: et-Telhîs, Cilt: 1 Sayfa: 101.

retmenin bir manası da olmazdı. Çünkü ne zaman ki nas (Kur'ân ve Sünnet) bir konuda akılla bilinecek bir manaya dair bir şeyi belirtmiş olursa, o zaman bu mananın söz konusu olacak olan diğer kısmında da aynısının işletilmesi vacip olur. Buradaki manası ise necasetin giderilmesidir ve bu, taşlar olmaksızın başkasıyla da izale edilmesi mümkündür.

Diğer bir rivayete göre ise bu necasetin giderilmesi ancak taşlarla mümkündür. Bu, Davud'un mezhebini oluşturmaktadır. Çünkü bu noktada gelen emir, taşların kullanılmasıyla ilgili gelmiştir ve emir de vücup ifade etmektedir. Buna ek olarak bu, ruhsat konumunda gelmiştir ve bu noktada şeriat, hususi (özel) aletle ilgili izah getirmiştir. O zaman buradaki hükme uymak gerekir. Toprakla teyemmüm almak gibi.

Birinci görüşte ortaya konulan deliller ise bu görüşü reddetmektedir. Teyemmüme gelince, bu şekilde açıklanmasının ise bir mantığı yoktur. Dolayısıyla bu şekilde delil getirmek doğru değildir.

Kullanılan taşların temiz olması gerekir. Çünkü temizlik taşlarla istincâ konusunda şarttır. Temizlemeyen cam ve benzer kaygan aletlerle istincâ yapmak ise yeterli değildir; çünkü bu maksadı yerine getirmez.

Pislik, kemik ve yiyecekle istincâ yapmak: Pislik ve kemikle istincâ yapmak caiz değildir. İlim adamlarının çoğunun görüşüne göre bu (temizlik için) yeterli de olmaz. Bu, Sevri, İmam Şafiî ve İshak'ın görüşüdür. Çünkü geçen yasak bunu ifade etmektedir. Bir de hadiste şöyle geçer: "Bana cinlerin bir temsilcisi geldi..." Orada Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e cinlerin azığı hakkında sorulunca, Allah'ın Elçisi şöyle buyurdu: "Elinize geçen, üzerine Allah'ın ismi zikredilmiş her kemik, olabildiği kadar bol etli olarak sizindir. Her deve ve at mayısı da hayvanlarınızın yemidir."

Bundan dolayı Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sakın bu iki şeyle (kemik ve at mayısı) istinca etmeyin; çünkü onlar (cinni olan) din kardeşlerinizin yiyecekleridir." buyurmuştur."[177] Bir hadis de şöyledir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) pislik ve kemikle istincâ etmekten

177 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 332.

men etti ve: "Bunlarla temizlik sağlanmaz." buyurmuştur.[178] Bu genel bir yasak anlamına gelmektedir. Yasak ise bir işin bozuk olduğunu ve yeterli olmayacağını ifade etmektedir.

Yiyeceğe gelirsek; bunun yasak oluşu ise uyarı amacıyla gelmiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) tezek ile kemiğin yasak olma gerekçesini, bunların cinlerin yiyeceklerinden olması illetine bağlamıştır. Dolayısıyla bunun daha haram olduğunu anlamış oluyoruz. Ebu Hanife ise kemik ve tezekle istincâ yapılmasını mübah saymıştır. İmam Malik de bunlarla istincâ yapmayı mübah görmüş, bunlarla istincâ yapmanın, tıpkı sağ el ile istincâ yapmak gibi olduğunu ve bunun temizlik için mani olmayacağını belirtmiştir.

Buna verilecek cevap şöyledir: Bir defa hadiste zikri geçen *"Bunlarla temizlik sağlanmaz."* ifadesi bunlarla temizliğin olmayacağını açıkça ortaya koymaktadır. Ardından her iki yasağın arasını da ayırmaktadır. Buna göre buradaki yasağın manası fiilin şartı hakkındadır ve (temizliğin) sıhhatine mani olmaktadır. Ama sağ el ile yapılacak olan istincâ konusundaki yasak ise şartın âleti hakkında mevzu bahistir ve temizliğe mani değildir.

İçerisinde hürmete haiz olan fıkıh ya da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadislerinin yer aldığı kitaplardan bir şey ile istincâ'da bulunmak caiz değildir. Çünkü bu durumda şeriat çiğnenmiş ve mahrem hafife alınmış sayılır. Bu ise haramlık açısından tezek ve kemikten daha büyük bir günahı ifade etmektedir.

Üç tane ayrımı bulunan büyük bir taş parçasına gelince, bu da üç tane taşın yerini alır. Bunu, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr demiştir. Çünkü bu durumda üç tane temiz taşla istincâ yapmış gibi olunacağından, bu ona yeterli gelmiş olacaktır. Bu, tıpkı üç tane küçük taş parçasıyla istincâ yapmak gibidir. Yani ayrı bir parça olmasıyla bitişik bir taşta farklı ayrımlarda bulunması arasında bir fark yoktur. Temizleme noktasında bir olumsuzluğu ortaya koymaz.

İmam Ahmed'den gelen başka bir rivayete göre; Üç taştan azı ile istincâ'da bulunmak yeterli değildir. Bu, aynı şekilde İbn Munzir'in de ka-

178 Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 56. İsnadı sahihtir, demiştir.

bul ettiği görüştür. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sizden kimse üç taşın altında istincâ yapmasın." buyurmuştur. Zira bir taşla istinca yapan kimse, taşı pislettiği için artık ikinci kez bu pis olan taşla ikinci defa istincâ yapması caiz olmaz.

Söz konusu olan bu hadis hakkında; aynı taşlarla olmaksızın üç adet taşla silinmesini gerektirdiği şeklinde cevap verilmiştir; tıpkı "üç adet kırbaçla vurmak" ifadesinde olduğu gibi. Yani bir kırbaçla üç defa vurmak. Bu şekilde hem manası hem de maksadı bilinir ve malum olmuş olur. Üçten kasıt; üç parçadan oluşandır ya da üç adet iri taşın yerine veyahut duvara tenasül uzvunun (pisliğinin) sürtülmesidir. Buna göre her yönüyle eşit olacak olan lafza göre camit olmasının bir anlamı yoktur. "Onu pisletir." sözlerine ise ancak o pisliğin değdiği yeri pisletir şeklinde cevap verilir. Nitekim taşla temizlemenin başkasıyla hasıl olmuş olması demek, taş kullanmaksızın etrafının pislenmiş olmasından daha aşikardır.

Çıkış yerini aşıp taşacak olursa: Adet dışı olarak (pislik) söz konusu çıkış yerini aşacak olursa mesela; iki tarafa da bulaşır veyahut da tenasül uzvunun ucuna değecek olursa, bu durumda ancak su ile temizlemek suretiyle yeterli olur. Bunu, İmam Şafiî, İshak ve İbn Munzir belirtmiştir. Çünkü mutat olan o yerde taşla temizlik yapmak, onda sirayet edecek olan necasetin tekrarından dolayı, yıkamakla zorluğun kaldırılması için bir ruhsat olarak gelmiştir. Tekrar eden peşi sıra bir necaset olmadığı vakit artık onda sadece diz ve baldırın yıkanması yeterli olur. Eğer çıkış yerinde pisliğin yayılıp yayılmadığı, yıkamanın gerekli olup olmayacağı noktasında şüphe edecek olursa bu durumda yıkamak vacip olmaz. Çünkü aslolan pis olmayacağıdır, ama müstehap olan ihtiyaten yıkamaktır.

Temizledikten sonra taş kullanılan yerin hükmü: İmam Ahmed'in sözünün zahirinden anlaşıldığına göre, temizleme yapıldıktan sonra taş kullanılan o yer temizdir. Çünkü tezek (ve kemik) hakkında Hz. Peygamber'in; *"Bunlarla temizlik sağlanmaz."* buyruğundan anlaşılan, bunların dışında olanların temiz olacağı yönündedir. Bir de sahabe –Allah kendilerinden razı olsun- genellikle taşla istincâ yaparlardı; zira memleketleri sıcak bir iklime haizdi ve terden salim olmadıkları söz konusuydu. Buna rağmen bunlardan kaçındıkları ve uzak durdukları kendilerinden nakledilmiş değildir. Hatta asli itibariyle bunu zikreden de yoktur.

Hanbeli ashabından olan son dönem âlimlerinin görüşünün zahirinden ise bunun necis olduğu anlaşılmaktadır. Bu, İmam Şafiî ve Ebu Hanife'nin de kabul ettiği görüştür. Buna göre taşla istincâ yapan bir kimse, az bir su birikintisinin üzerine oturmuş olsa, onu pis edecektir ve bu durumda terlemiş de olsa bu teri de necis olacaktır. Çünkü necis olan bir şeyi silmiş olur ve o, onunla bu yeri temizlememiş sayılır.

Su ile yetinmek ve yıkama sayısı: Bir defa su ile istincâ edecek olursa, bu ona yeterli gelir ve toprakla silmesine gerek duyulmaz. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in su ile birlikte bir de toprakla istincâ ettiği nakledilmiş değildir ve bunu emir de buyurmamıştır.

Yıkama sayısı hakkında ise İmam Ahmed'den farklı rivayetler gelmiştir. Bir rivayette yedi defa yıkamak yeterli iken, diğer bir rivayette ise üç defa yıkamak yeterli görülmüştür. Başka bir rivayette ise; su ile istincâ etmenin sınırı temiz oluncaya değin yıkamaktır. Bu sözün zahirinden anlaşılan, yıkamada vacip olanın belirli bir sayı değil, sadece temizleme olduğudur. Bu ise daha doğru olandır; çünkü bu noktada Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bir sayıya bağlı kaldığına ve bunu emrettiğine dair sahih bir rivayet gelmemiştir. Tüm rivayetlerden anlaşılan, temizliğin gerçekleştirilmesidir. Bu ise necaset ve pisliğin ortadan kaldırılması ve izinin yok edilmesi anlamına gelmektedir.

TUVALET ADABI

Kıbleye yönelmemek ve arkasını ona dönmemek: İlim adamlarının çoğunluğuna göre açık bir arazide tuvaleti kıbleye doğru yapmak caiz değildir. Çünkü Ebu Eyyüp hadisinde şöyle gelmiştir: "Tuvaletinizi yapmak için geldiğiniz vakit kıbleye doğru dönmeyin, arkanızı da kıbleye doğru almayın; ancak kıbleyi doğu ve batınıza (sağ ve sol tarafınıza) alın." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Müslim'de ise; "İdrar ve büyük tuvaletinizi yaptığınızda..." ilavesi vardır.[179] Müslim'de Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden birisi def-i haceti için çömeldiği vakit kıbleye doğru dönmesin ve arkasını da kıbleye taraf almasın."[180] Bunlar açıkça yasak olduğunu gösteren hadis-i şeriflerdir.

---

179 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 498; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 224.
180 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 224.

Urve, Rabîa ve Davud'a göre ise kıbleye yönelerek ve sırtını ona dönerek def-i hacet yapmak caizdir. Çünkü Cabir hadisinde kendisi şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) idrar yaparken kıbleye yönelmeyi yasaklamıştı. Ancak vefatından bir yıl önce kıbleye doğru tuvaletini yaparken gördüm."[181] Bu ise neshin olduğunu gösterir ve bu hüküm öne geçmiş olmaktadır.

Cabir hadisi hakkında; Onu (sallallâhu aleyhi ve sellem) binalarda (kapalı alanlarda) yahut da bir şeyle örtülü yerde iken gördüğü şeklinde cevap verilmiştir. Bu durumda, ihtimal bulunan bir konuda nesh olmaz. Öyleyse geçen hadis-i şeriflere uygun düşmesi açısından zikri geçen izahlara hamledilmesi kesinlik kazanmış olmaktadır. Nitekim kapalı alanlarda (bina içi gibi) ya da kıble ile kişinin arasını örten bir yerde tuvalet yapması hakkında iki rivayet gelmiştir:

1) Bu da caiz değildir. Bu ise Sevri ve Ebu Hanife'nin görüşüdür. Yasak ile ilgili hadislerin genel anlamı bunu ortaya koymaktadır.

2) Kapalı alanlarda tuvalet yaparken kıbleye karşı yönelmek ve sırtını dönmek caizdir. Bunu ise İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir. Doğru olan da budur. Zira kapalı alanlar hakkında geçen Cabir hadisi bunu ifade etmektedir. Hz. Âişe hadisinde ise kendisi şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi'nin yanında (evlerde tuvalet yaparken) Kâbe'ye doğru dönmeyi hoş görmeyen bir kavim anıldı. Bunun üzerine Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bu kavmin gerçekten kıbleye doğru durmaktan hoşlanmadığını sanıyorum. Benim abdest bozmak için oturduğum yeri kıble yönüne çevirin."[182] İşte tüm bunların hepsi ev ve binalar (gibi kapalı

---

181 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 21; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 15. Tirmizî, Hasen, gariptir, demiştir. İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 117. Hafız et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 104 eserinde buna işaret ederek bu hadisi aynı zamanda Ahmed, Bezzar, İbnu'l Cârud, İbn Huzeyme, İbn Hibban, Hâkim ve Dârakutnî… tarafından da rivayet edildiğini belirtmiştir. Sonra şöyle demiştir: "Tirmizî'nin nakledip kendisinin ve Bezzar'ın hasen saydığı bu nakli, Buharî de sahih görmüştür. Bunun yanında İbn Seken de bunu sahih saymıştır." Sonra şunu demiştir: "Bu hadisle delil getirmek ise su götürür. Çünkü bu bir amelin hikaye edilmesidir geneli kapsamamaktadır. Belki de bir özre binâen yapılmıştır, belki de binalar ve diğer yerler hakkında (def-i hacet) mevzu bahis de olabilir."

182 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 137, 184; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 117. Hadisin lafzı ona aittir. Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 92, 93.

alanlar) hakkında gelmiştir. Bu ise özel bir durumdur ve genel hükmün önüne geçmiştir.[183]

İbn Ömer'den nakledildiğine göre; bir defasında kendisi, bineğini kıbleye doğru çöktürmüş idi. Sonra da oturup (kendisiyle kıble arasında çökmüş olan) hayvanına doğru idrarını yaptı. Ona: "Böyle (kıbleye karşı abdest bozmak) yasak değil mi?" diye soruldu. O da: "Evet, ancak bu yasak kırdadır. Kıble ile senin aranda bir sütre bulunuyorsa sakınca yoktur." cevabını verdi.[184] Bu ise genel yasağı açıklamaktadır. Bunda hadisler arasında bir cem söz konusu olduğundan, buna dönüş yapılması kesinlik kazanır.

Tuvalet yaparken gizlenmek: Bu durumda iken insanlardan gizlenmesi müstehap sayılmıştır. Bir duvar, kumluk, ağaç ya da hayvan bulacak olursa bunlarla gizlenmeye bakar. Gizlenecek bir şey bulamayacak olursa, o zaman kendisini kimsenin göremeyeceği bir uzaklığa çekilir. Çünkü hadis-i şerifte şöyle gelmiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüksek bir yere ya da bir hurma ağacının altında ihtiyacını gidermeyi severdi."[185] Cabir'den nakledildiğine göre; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bâriz'e gideceği zaman kendisini hiç kimse göremeyecek kadar (uzağa) giderdi.[186] Hadiste geçen "*bâriz*" ifadesi tuvalet yapılan yerdir ve o yerde def-i hacet yapıldığı için bu ismi almıştır.

Sidik sıçratmasından korunmak için idrar yapılan o yere yumuşak bir engel yapmak müstehap sayılmıştır. Bunun yanında (hacetini gördükten sonra) yerden kalkmadan önce elbisesini giymesi de müstehaptır; çünkü böyle yapmakla daha çok tesettüre riayet etmiş olur ve bu daha evla olandır.

---

183 Bundan daha sahih olan İbn Ömer'in şu rivayetidir. Kendisi der ki: "Bir gün (kız kardeşim) Hafsa'nın evinin damına çıkmıştım. Allah'ın Resulünü (s.a.v.) yüzü Şam'a ve arkasını da Kabe'ye dönük olarak tuvalet yaparken gördüm." Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 250 ve Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 225. Ancak bir rivayette ise o, evlerde ve açık arazide (kıbleye) karşı arkanın dönülmesini birlikte hamletmiştir. Söz konusu cem ise daha evladır. Allah, en iyisini bilir.

184 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 20.

185 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 269.

186 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 14; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 121.

Ayakta ya da oturarak idrar yapmak: Sidik sıçratmasından uzak tuttuğu için oturarak idrar yapmak müstehap sayılmıştır. Nitekim İbn Mesud der ki: "Ayakta olduğun halde idrar yapman eziyetten sayılır."[187] Hz. Âişe ise şöyle demiştir: "Her kim size Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ayakta idrar yaptığını söylerse, onu tasdik etmeyin! Çünkü O (sallallâhu aleyhi ve sellem) sadece oturarak idrar yapardı."[188]

Sahabe ve Tabiinden bu konuda (ayakta idrar yapmaya dair) ruhsat bildiren rivayetler de nakledilmiştir.[189] Huzeyfe'den rivayet edildiğine göre, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir kavmin çöplüğüne geldi ve ayakta olduğu halde idrarını yaptı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[190] Herhalde Hz. Peygamber bunun caiz olduğunu göstermek için böyle yapmış olsa gerektir. Nitekim bunu sadece bir kez yapmıştır. Belki de bu def-i hacetini yaparken oturmasına dair imkân bulamamış olabilir veyahut bir özrü bulunmuş da olabilir.

Yol üzerine, yol güzergâhına veyahut gölgeliklere tuvalet yapmak: İnsanların kullandıkları yol güzergâhının, su aldıkları alanın ve gölgelenmek için istifade ettikleri oturma yerlerinin üzerine tuvalet yapmak caiz değildir. Çünkü hadis-i şerifte; "Çok lanet ettirici iki şeyden sakının!" buyrulmuştur. Sahabeler: "Çok lanet ettirici iki şey nedir Ey Allah'ın Resulü?" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İnsanların yolu (mevrid) üzerine veya bir topluluğun oturma yerlerine tuvalet etmektir!" cevabını verdi.[191]

Hadiste ifade edilen "*mevrid*" ifadesi yol demektir. Muaz hadisinde ise Allah'ın Peygamberi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Lanet sebebi olan üç şeyi yapmaktan; Su yollarına ve kaynaklarına,

---

187 Bak: İbn Ebi Şeybe, el-Musannaf, Cilt: 1, Sayfa: 14; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 18.

188 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 136, 192, 213; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 17. Kendisi der ki: "Hz. Aişe'nin hadisi bu konuda en güzel ve en doğru olanıdır." Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 26; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 112. Onun bu konuda İmam Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 196 ve Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 27, 28'in vb. rivayet ettikleri Abdurrahman b. Hasene'den gelen bir şahidi de bulunmaktadır. Hafız, el-Feth, Cilt: 1, Sayfa: 328 eserinde der ki: "Bu sahih bir hadistir, Dârakutnî ve başkaları bunu sahih görmüşlerdir."

189 Bak: İbn Ebi Şeybe, el-Musannaf, Cilt: 1, Sayfa: 123.

190 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 328; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 228.

191 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 226.

(insanların toplandığı) yol ortasına, gölgelik yerlere tuvalet yapmaktan kaçınınız."[192]

Meyve verme döneminde iken, meyveli bir ağacın altında tuvaletini yapması da uygun değildir; zira tuvaleti esnasında def-i hacetini yaptığı yere meyve düşer ve onu pisletiverebilir. Ama meyve hali olmayan bir durumda tuvaletini yapmasında bir sakınca yoktur.

Akıcı olmayan, durgun bir suya idrar yapmamalıdır. Zira bu konuda yasak vardır.[193] Böyle bir suya büyük tuvaletini yapmak daha kötüdür. Hatta büyük tuvaleti akar bir suya yapmak bile caiz değildir; çünkü oradan geçen kimselere eziyet verir. İstincâ yapacağı şeyin üzerine idrar yapması da doğru değildir. Çünkü bununla temizlik yapacağı için temiz olması gerekir. Bunun haramlığı hususunda, üzerine idrar yapmanın haramlığına dikkat çekilmiştir. Deliklere, çatlaklara ve banyo yapılan yere idrar yapmak da mekruh kabul edilmiştir. Çünkü vesveselerin çoğu buradan türemektedir.[194]

Tuvalete girerken ve çıkarken yapılacak olan: Kişi tuvalete sol ayağı ile girer ve sağ ayağı ile de dışarı çıkar. Girerken: Bismillah, Erkek ve dişi şeytanlardan Allah'a sığınırım, der.

Hz. Ali'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Cinler ile Adem oğullarının avret yerleri arasındaki perde kişinin helaya girmek istediği zaman '*Bismillah*' demesidir."[195] Enes'ten rivayete göre; Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) tuvalete girdiği zaman: "Ey Allahım, erkek ve dişi şeytanlardan Sana sığınırım, derdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[196] Tuvaletten çıktığı zaman ise: "Gufrâneke (Allahım affını isterim), benden ezâyı gideren ve bana afiyet

---

192 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 29; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 119.

193 "Pis su" bölümünde buna dair bilgiler geçmişti.

194 Bu konuda hadis nakledilmiştir: Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 5/65; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 29; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 33; Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 34; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 111.

195 Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 504; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 109. Onun Enes, Ebu Said el-Hudri, İbn Mesud ve Muaviye b. Hayde'den rivayetle şahidi bulunmaktadır. Herhalde tüm rivayet yolları sahih li-ğayrihi derecesine yükselmiş olsa gerektir. Bak: Hâşiyetu Ahmed Şakir ale't Trimizi ve el-İrvâ, Cilt: 1, Sayfa: 88/ 90.

196 Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 242; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 283.

veren Allah'a hamd olsun." der. Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre, şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) tuvaletten çıktığında: '(Ey Allahım) Affını isterim.' derdi."[197]

ABDESTİ BOZANLAR

Ön ve arkadan çıkan şey: Her iki yoldan çıkan şeyler iki kısımdır:

1) Normal olarak çıkan şeyler; İdrar, dışkı, meni (sperm), mezi (zevk suyu), vedi (büyük tuvalet sonrası önden çıkan sıvı) ve yellenme-koku. Bunlar icma ile abdesti bozar.

2) Nadir olarak çıkan şeyler; Kan[198], kurt, taş, kıl gibi şeyler. Bunlar da abdesti bozar. Bunu, Sevri, İmam Şafiî, İshak ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü o (malum) yoldan çıkmışlardır. Çünkü normal olarak ortaya çıkmamıştır ve sonuç itibariyle abdesti bozmuştur. Nitekim Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) istihâzeli (özür halindeki) kadın hakkında, her namaz için abdest almasını emretmiştir.[199] Hâlbuki onun kanı devamlı değil, sadece nadir olarak gelmektedir. İmam Malik ise bu noktadan hareketle bu durumdaki kimsenin abdest almasını vacip dahi görmemiştir. Çünkü bu nadir olarak vuku bulmuştur ve o malum yoldan çıkan bir şey olarak saymamıştır.

Mezi: Şehvet sırasında tenasül uzvundan çıkan yapışkan sıvıdır (zevk suyu.) Abdesti ise bozar. Rivayete göre "*mezi*"nin hükmü hakkında ihtilaf edilmiştir:

---

197 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 155; Buharî, el-Edebu'l Müfred, Sayfa: 240, 241; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 30; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 12. Hadis hasen, gariptir, demiştir. İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 110; Dârimi, Cilt: 1, Sayfa: 174; İbni'l Cârud, el-Munteķâ, Sayfa: 25; Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 158. Hakim hadisi sahih saymış ve Zehebî ise ona muvafakat etmiştir. el-Albânî ise el-İrvâ, Cilt: 1, Sayfa: 91 eserinde şöyle der: "Hakim bu hadisi sahih saymıştır. Aynı şekilde Ebu Hâtim er-Râzi, İbn Huzeyme, İbn Hibban, İbni'l Cârud, Nevevî ve Zehebî de sahih görmüşlerdir." İbn Mace'nin, Cilt: 1, Sayfa: 110 Enes'ten yaptığı nakile göre, kendisi şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v.) tuvaletten çıktığı vakit: Benden ezâyı gideren ve bana afiyet veren Allah'a hamd olsun." derdi." Ancak bu hadisin senedi zayıftır. Hadis bu lafızla sabit değildir.

198 Buradaki kandan kasıt, hayız ve istihâze kanı değildir.

199 Özürlü kadın ve buna benzer konular hakkında açıklaması gelecektir. Her namaz için abdest alır.

Bir rivayete göre mezi sebebiyle abdest alınması ve tenasül uzvuyla hayaların yıkanması vacip sayılmıştır. Nitekim Hz. Ali hadisinde; "Meziyi gördüğünde, tenasül organını yıka ve namaz için abdest al." ifadesi gelmiştir. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[200] Müslim'in lafzı şöyledir: "Zekerini yıkar ve abdestini alır." Bir rivayet ise şöyle gelmiştir: "Ve hayalarını yıkar."[201] Emir ise vücup ifade eder. Bu durumda, bir defa yıkamak yeterlidir. Çünkü emredilen mutlak olarak yıkamaktır ve bu şekilde "yıkama" ismi yerine gelmiş olmaktadır. Başka bir lafızda ise şöyle sabit olmuştur: "Abdest al ve fercini yıka."[202]

İster abdestten sonra olsun, ister önce olsun fercini yıkar. Çünkü fercin (tenasül uzvunun) yıkanması abdest ile alakalı değildir. Cünüplükten dolayı yıkamak gibi değildir.

İkinci rivayete göre; istincâ ve abdestten fazla olarak yıkamak vacip değildir. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. Sehl b. Huneyf hadisi bunu ortaya koymaktadır. Kendisi şöyle demiştir: "Mezi gelmesinden dolayı çok sıkıntı ve güçlük çekerdim, bu nedenle çok gusül alırdım. Durumu, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e anlattım ve bu konu hakkında sordum. Bunun üzerine: 'Meziden dolayı abdest alman yeterlidir.' buyurdular."[203] Tenasül uzvunun ve hayaların yıkanmasının müstehap olduğuna hükmedilmiştir. Çünkü buna muhtemeldir. *"Meziden dolayı abdest alman yeterlidir."* kavli ise abdest almanın yeterli olacağını açıkça ortaya koymaktadır.

---

200 Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 379; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 247.

201 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 124, 126, 145; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 143; Ebu Avâne, Müsned, Cilt: 1, Sayfa: 273. et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 117 eserinde şu ifade geçer: "Bunu Ebu Avâne, Ubeyde hadisinden onun da Ali'den yaptığı rivayetten ziyadesiyle nakletmiştir. Hadisin isnadında kusur yoktur." Bu hadisin Abdullah b. Sad el-Ensârî'den nakille, Ebu Davud'un, Cilt: 1, Sayfa: 145 tahriç ettiği şahidi bulunmaktadır. et-Telhîs eserinde şu ifade geçer: "Bu hadisin isnadında zayıflık vardır. Tirmizî ise hasen saymıştır." Bak: Sünen-i Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 240.

202 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 247.

203 Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 485; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 144; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 197, 198. Hasen, sahihtir, demiştir. İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 169. Bazı rivayetlerde Hz. Ali'den nakille Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hadisi de yer almaktadır, buyurdular ki: "Bundan dolayı sadece abdest yeterlidir." Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 97.

İdrar ve dışkının başka yerden çıkması: Büyük ve küçük tuvaletin her iki yoldan (ön ve arkadan) gelişi ve çıkışı sebebiyle abdestin bozulacağı görüşünde ihtilaf olmadığı gibi, bu iki yolun dışında kapalı olsun açık olsun başka bir yoldan bu tuvaletlerin gelmesiyle de yine abdest bozulur; çünkü *"yahut biriniz tuvaletten gelirse..."* (Maide Suresi: 6) ayetinin genel manası bunu ifade etmektedir. Çünkü o malum yoldan olmasa dahi dışarıya çıkmış olan dışkı ve idrardır.

İmam Şafiî'nin ashabı şöyle demiştir: "Şayet malum olan çıkış yeri kapanacak olur da midenin dışından bir yerden (idrar ya da dışkı) açılıp çıkacak olursa, bu durumda tek bir görüşe göre abdest almak gerekli olur. Şayet midenin üzerinden bir yerden çıkacak olursa o zaman iki görüş vardır: Eğer normal şekilde geride kalacak olursa, başka yerden çıkmak (gibi değerlendirildiği) için abdesti bozmaz. Aslına binâen böyledir, zira her iki yolun dışından çıkan bir şey abdesti bozmamaktadır.

Aklın gitmesi: Akıl iki şekilde gider, uyumakla ve diğer türlü...

Uykunun dışındakine gelirsek; bu, delirme, bayılma, sarhoşluk hali ve buna benzer aklı götüren türlerdir. Bu durumda, az-çok her halükârda icmaen abdest bozulur. Çünkü bu durumda olan kimselerin aklı ve hisleri, uyku halindeki kimsenin hislerinden oldukça uzaktadır. Dolayısıyla uyuyan kimsenin abdest alma zorunluluğu, uykudan daha ağır durumda olan bu pozisyonlardaki kimselerin abdest zorunluluğunun daha büyük olduğuna dair uyarı amacıyla gelmiştir.

İkincisi olan uykuya gelince; ilim adamlarının geneline göre uyumak cümleten abdesti bozmaktadır. Çünkü Safvân b. Assâl hadisinde geldiğine göre kendisi şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yolculuk yaptığımızda üç gün üç gece boyunca -cünüplük hariç- küçük ve büyük abdest bozduğumuzda ve uykudan dolayı mestlerimizi çıkarmamamızı emretmişti."[204] Hz. Ali'den nakledildiğine göre, şöyle demiştir:

---

204 Şafiî, Tertîbu Müsnedihi; Cilt: 1, Sayfa: 42; Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 239, 240; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 159, 160. Hadis hasen, sahihtir, demiştir. Nesâi, Cilt: 1, Sayfa: 84, 98; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 161; İbn Huzeyme, Sahihi, Cilt: 1, Sayfa: 13, 14, 99; İbn Hibbân, İhsân, Cilt: 2, Sayfa: 307, 308; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 197 vb. et-Talhîs, Cilt: 1, Sayfa: 157 eserinde der ki: "Buharî'den nakille Tirmizî: Hadis hasen'dir, demiştir. Tirmizî ve Hattabi ise sahih saymışlardır."

Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Dübürün bağı gözlerdir. Her kim uyursa abdest alsın."[205] Çünkü uyumak, abdesti bozacak olası bir durumu tetiklediği için abdestsizliğin yerini alır.

Uyumanın kısımları: Uyumanın üç kısmı vardır:

1) Yatarak uyumak: Bu, uyumakla abdest bozulur, diyen tüm ilim adamlarının görüşüne göre az da olsa çok da olsa abdesti bozar.

2) Ayakta uyumak: Eğer bu, çok olursa bir rivayete göre abdesti bozar, az olursa bozmaz. Bu, İmam Malik, Sevri ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü zikri geçen iki hadisin genel kapsamı bunu ifade etmektedir.

İmam Şafiî ise şöyle demiştir: "Hades yaptığı (makat ve tenasül organı) bölgesini emniyete almış ve yere temkinli bir şekilde oturmuş ise bu durumda çok da uyumuş olsa abdesti bozulmaz. Çünkü Enes hadisinde şöyle geçer: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı uyur sonra (kalkıp) namazlarını kılar ve abdest almazlardı."[206] Bir lafız da şöyledir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı yatsı namazını beklerlerdi. Hatta başları öne eğilir, daha sonra namaz kılarlar abdest almazlardı."[207] Bu hepsine dair bir işarettir ve bununla ilk iki hadisin genel manası tahsis edilmiştir. Zira hadesin çıkmasından emin olunduğu için abdestini bozmamıştır, söz konusu durum, az uyumak gibidir.

---

205 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 111; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 140; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 161; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 161. Münziri, İbn Salah ve Nevevî ise et-Talhîs, Cilt: 1, Sayfa: 118 eserinde bu hadisi hasen görmüşlerdir. Ahmed Şakir ise Tirmizî'ye yaptığı tâlikinde, Cilt: 2, Sayfa: 166, 167, isnadı sahihtir. Bakiyye b. Velid el-Humusî hakkında bir çoğu ihtilaf etmiştir. Doğrusu, o şayet sika bir raviden hadis aktarmış ise ve hadisi aldığını açıkça belirtmişse bu durumda onun güvenilir ve emin bir kişi olduğudur. Çünkü onun kusuru tedlis hakkında söz konusu olmuştur… Burada ise o bizzat hocasından aktardığını açıkça söylemiştir." Müsned lafzında ise maklub (içi dışına çevrilmiş) bir lafız yer almıştır. Bak: Tâliku Ahmed Şakir, Cilt: 2, Sayfa: 167; el-Fethu'r Rabbâni, Cilt: 2, Sayfa: 83. Hadisin Muaviye'den nakille gelen şu lafızla şahidi de yer almaktadır: "Dübürün bağı gözlerdir. Gözler uyudu mu dübür salıverilmiş olur." Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 97; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 160. Ahmed der ki: "Ali'nin hadisi bu konuda Muaviyenin hadisinden daha sabittir." Bu sözü et-Telhis eserinde zikredilmiştir.

206 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 284.

207 Sünen-i Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 137, 138.

Enes hadisi ile ilgili olarak; burada kasdettiği uykunun az olan uyku için söz konusu olduğu şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü hadiste az ya da çok bir uyku şeklinden bahsedilmemiştir. Zira bir kimse az uyuduğu halde dahi başı öne eğilip düşebilmektedir. Bu durum ise az bir uykuda kesin bilindiği için bununla amel edilmiştir. Ama az uykunun üzerine çıkıldı mı bu durumda o kimsenin kesinliği terk edip etmeyeceği muhtemel bir hal alır. Çünkü uyumak suretiyle abdestin bozulması durumu, abdestinin bozulmadığından emin olması ile bağlantılıdır. Çokça uyumak ve uyku halinin egemen olmasıyla kişi abdestinin bozulup bozulmadığından emin olamaz ve bunu hissedemez. Ama az uyku bunun tersinedir; dolayısıyla çokça uykuyu, az olana kıyas doğru değildir; çünkü abdestin ne denli bozulup bozulmadığı bu şekilde farklılık arz etmektedir.

3) Bu iki durumun dışındaki uyku: Bu ise ayakta, rükû ve secde eder vaziyette iken uyumaktır. İmam Ahmed'den nakledildiğine göre bunların hepsi hakkında iki rivayet bulunmaktadır:

Birincisi: Abdesti bozar. Bu, İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü abdestin bozulmasına dair umumu ifade eden hadislerden tahsisi noktasında bir delil varit olmamıştır. Aynı şekilde bu, hades yaptığı (makat ve tenasül organı) bölgesini emniyete almış ve bu şekilde yere temkinli olarak oturmuş bir kimsenin durumu anlamına da gelmemektedir. Çünkü rükû ve secde eden kimsenin duruşu bir defa hades bölgesindeki durumdan farklı ve ayrıdır.

İkincisi: Çok uyunduğu vakit abdesti bozar. Ebu Hanife namaz halinde bulunan bir durumda olduğu halde çok uyumuş olsa dahi abdestinin bozulmayacağı görüşünü kabul etmiştir. Bu noktada İbn Abbas'tan gelen şu rivayeti öne sürmüştür: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) secde eder, uyur ve horlardı sonra kalkar namaz kılar ve abdest almazdı..."[208]

---

208 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 256. Ona ait bir lafızda şöyle geçer: "Secdede iken uyuyan kimseye abdest gerekmez..."; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 139. Bu hadis münkerdir, demiştir. Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 111; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 159, 160. Şöyle demiştir: "Bu hadisi tek olarak Ebu Halid aktarmıştır, sahih değildir." Bu rivayet İmam Ahmed'e et-Telhîs eserinde nispet edilmemiştir, tam tersine şöyle demiştir: "Bunu Ahmed'in oğlu Abdullah, Ziyadât eserinde rivayet etmiştir." Hâfız der ki: "Bu hadisin döngü noktası Ebu Halid ed-Dâlâni etrafında söz konusu olmuştur. Onun lafızları hakkında ihtilaf edilmiştir." Tek başına, el-İlel eserinde Tirmizî'den nakilde

Ancak bu hadis münker'dir. Bunu, Ebu Davud söylemiştir. İbn Munzir ise şöyle der: "Bu hadis sabit değildir, hadis mürseldir ve Katâde bunu Ebu'l Âliye'den rivayet etmiştir." Şûbe ise şunu demiştir: "Ondan sadece dört tane hadis işitilmiştir ve bu hadis ise onlardan değildir."

İmam Ahmed'in naklettiğinden anlaşılan onun, ayakta uyumayı ve otururken uyumayı aynı statüde saymış olduğudur. Çünkü çömelmede ve çıkış yerin toplanmasında benzer bir durumu ifade etmektedirler. Belki de ayakta olmak hadese düşmekten daha uzak sayılır. Nitekim uykuda iken, bu ağır geleceği için temkinli olamayacaktır, zira ağır geleceği vakit ise düşüverecektir.

Onun naklettiğinden yine zahiren anlaşılan, secde durumu ile yan yatma vaziyetinin yine aynı statüde olmuş olacağıdır. Çünkü abdestin bozulacağı yer olan (hades bölgesi) bundan ayrılmış ve organlar yere dayanmış olacaktır; bu durumda tuvaletin çıkışına zemin hazırlamış olacaktır. Bu ise yan tarafına uzanmaya daha çok benzemektedir.

(Hanbeli) ashabı uykunun çokluk sınırı hakkında ihtilaf etmişlerdir. Doğru olan görüş, buna dair bir sınırın olmadığı yönündedir. Çünkü sınırlandırma hususu ancak tevakkufla (durup araştırmakla) sabit olur. Buna dair bir tevakkuf ise yoktur. Buna göre uykunun çokluğuna dair bir delil elimize geçecek olursa, mesela; tedbirini vb. aldığı halde (uyurken) düşen bir kimse, o zaman abdesti bozulmuş olacaktır. Şayet çokluğu hakkında şüphe edecek olursa bu durumda abdesti bozulmaz; çünkü abdestli olduğunu kesin olarak bilmektedir. Kesin olan bir şey ise şüpheyle yok olmaz.

Aklına galip gelmeyen kimsenin de abdesti olmaz. Çünkü uyumak aklın üzerine galip ve egemen olmuş demektir. Kimi dil âlimleri; kafada-

---

bulunan İmam Ahmed ve Buharî ise asli itibariyle onun bu hadisini zayıf saymışlardır. Aynı şekilde Ebu Davud, es-Sünen eserinde, Tirmizî ve İbrahim el-Harbi de, el-İlel eserinde vb. bu hadisi zayıf saymışlardır. el-Hilâfiyyât eserinde ise Beyhakî şöyle demiştir: "Bu hadisle Ebu Halid ed-Dâlâni tek kalmıştır, diğer hadis imamları ise ona bu noktada karşı çıkmışlardır." es-Sünen eserinde ise şöyle der: "Tüm hadis hafızları ona karşı çıkmış ve onun Katâde'den yaptığı semâsını inkâr etmişlerdir." Tirmizî der ki: "Bunu Said b. Ebu Urûbe, Katâde'den o da İbn Abbas'tan kavliyle rivayet etmiştir. Ebu Âliye'yi ise zikretmemiştir ve ona bu hadisi raf etmemiştir." Bak: Sünen-i Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 113.

ki uyumanın başlangıcını oluşturan "*sine (dalma hissi, dalgınlık)*" ifadesi hakkında; dalgınlık hissi kalbe ulaşacak olursa buna uyku denileceğini, çünkü abdesti bozan şeyin aklın gitmesi olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre akıl yerinde olur ve hisleri de yok olmamışsa, mesela; yanı başında söylenenleri işiten ve anlayan bir kimse gibi- o zaman onun abdestinin bozulacağını ortaya koyan bir sebep ortada yoktur demektir.

İslam'dan çıkmak, mürted olmak: Dinden dönmek hem abdesti bozar ve hem de teyemmümü geçersiz kılar. Bu, Evzâi'nin ve Ebu Sevr'in görüşüdür. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Şayet şirk koşacak olursan amelin boşa gider...*" (Zümer Suresi: 65) Temizlik (abdest, gusül...) bir ibadettir ve kendisini geçersiz kılacak sebeplerden dolayı iptal olabilen bir özelliğe sahiptir. Onun için şirke bulaşmaktan kaçınmak gerekir. Temizlik bir ibadettir ve abdestsiz olmayı geçersiz kılar, şirki de ortadan kaldırır; tıpkı namaz gibi. Bu anlamda dinden dönmek demek olan "riddet" de abdestsizlik demek olur.

Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafiî ise; Mürted olmakla abdest bozulmaz, demişlerdir. Ancak İmam Şafiî'nin bu kimsenin aldığı teyemmüm amelinin geçersiz olacağı hakkında ise iki görüşü bulunmaktadır. Çünkü Yüce Allah: "*Sizden kim, dininden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da ahirette de boşa gider.*" (Bakara Suresi: 217) buyurmuştur. Böylece ölümü şart koşmuştur; zira bu ise temizlik demektir ve temizlik -cünüplükten dolayı gusülde olduğu gibi- riddet sebebiyle geçersiz olmaz.

Buna, delildeki hitaba (lafza) sımsıkı sarılması şeklinde cevap verilmiştir; zira ayetteki anlam ve mantık bunun önüne geçmektedir. Çünkü ölümün şart koşulması ayet-i kerimedeki tümü hakkında gelmiştir. Bu da amelin boşa gitmesi ve ebedi ateşte kalmaktır. Cünüplükten dolayı gusül almaya gelince, bunda geçersiz olma tasavvur edilmez, o sadece kendisini gerektirecek olan yeni bir sebeple vacip olur. Burada ise yalnız "Müslüman olduğu vakit gusül alması vaciptir." diyenler nezdinde tekrar gusül alması gerekmektedir.

Çirkin söz söylemek: Dinden çıkaracak söz dışında bir kimsenin yalan söylemesi, gıybet etmesi, iftira atması ve benzeri sözleri telaffuz et-

mesiyle abdesti bozulmaz. İbn Munzir bu konuda icma olduğunu zikretmiştir. İlk dönem âlimlerinden olup da[209] bundan dolayı abdest alması gerekir diyenler, bunu emretmekle sadece müstehap manasını kasdetmişlerdir; çünkü bu durumdaki bir kimsenin abdest almasını vacip kılacak bir delil bulunmamaktadır.

Namazda kahkaha atmak: Kahkaha atmaktan dolayı abdest gerekmez. Bu, İmam Malik, İmam Şafiî, İshak ve başkalarının görüşüdür. Çünkü bu durum bir abdestsizlik durumu anlamına gelmediği gibi, buna götürücü de değildir. Zira vacip olan bir şey şâri (hüküm koyan) tarafından konulur ve burada abdest almanın vacip olacağı noktasında sahih bir bilgi gelmemiştir. Bir de bunun, tıpkı namazın içerisinde iken konuşmanın abdesti bozmadığı gibi, namazın dışında iken de kahkahanın abdesti bozmayacağı anlamı da yatmaktadır.

Rey ashabı ise şöyle demiştir: "Namazın dışında değil ama içinde iken kahkaha atmak abdesti bozar, zira bu konu hakkında Ebu'l Âliye'nin mürsel rivayeti gelmiştir."[210]

Bu mürsel rivayetin sabit olmadığı şeklinde cevap verilmiştir. Nitekim İbn Sîrîn şöyle bile demiştir: "Ne Hasan'ın ve ne de Ebu'l Âliye'nin mürsel rivayetlerini alınız; çünkü onlar, rivayetini aldıkları kimselerin durumlarına bakmazlar."

Ferce (tenasül uzvu) dokunmak: "Ferc" ifadesi; abdestin bozulduğu (tuvaletin) çıkış yeridir. Hem zekeri hem dübürü ve hem de kadının fercini kapsar. Bu uzvun ellenmesiyle abdestin bozulup bozulmayacağı noktasında farklı görüşler vardır:

Zekere dokunmak: İmam Ahmed'den bu konuda iki rivayet vardır:

---

209 Bak: Musannıf'u Abdurrezzak, Cilt: 1, Sayfa: 127; Musannıf'u İbn Ebi Şeybe, Cilt: 1, Sayfa: 134.

210 Bu hadisin tüm yolları Ebu'l Âliye er-Riyâhi'ye dönüş yapmaktadır. Kendisi irsal yapan bir şahsiyettir. Ebu'l Âliye'nin mürsel rivayetleri zayıftır. Hadisin diğer geri kalan yolları da zayıftır. İmam Ahmed: "Gülmek hakkında gelen sahih bir hadis yoktur." demiştir. Aynı şekilde Züheyli de bunu ifade etmiştir. Bak: Sünen-i Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 61-71; es-Sünen-i Kübrâ, Cilt: 1, Sayfa: 147-148.

Birincisi: Abdesti bozar. Bu, Evzâi, İmam Şafiî ve İmam Malik'ten gelen meşhur görüşü oluşturmaktadır. Safvân'ın kızı Busra'nın rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Her kim zekerine dokunacak olursa abdest alsın."[211] Ümmü Habîbe'den nakledildiğine göre de, kendisi şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i işittim şöyle buyurdular: "Her kim fercine dokunursa abdest alsın."[212]

İkincisi: Dokunmakla abdest bozulmaz. Bunu, Rabia, Sevri ve rey ashabı söylemiştir. Çünkü bu noktada Kays b. Talk'ın babasından yaptığı rivayet bulunmaktadır. Orada şöyle geçer: "Abdest aldıktan sonra zekerini elleyen kimse hakkında ne dersiniz?" diye sorulunca, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "O ancak kendisinden bir parça değil midir?" cevabını vermiştir.[213]

---

211 Malik, Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 42; Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 406, 407; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 126; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 126. Hadis hasen, sahihtir, demiştir. Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 146. Kendisi bu hadisi sahih saymıştır. Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 136, 137. Kendisi de bu hadisin Şeyhayn (Buharî- Müslim) şartına göre sahih olduğunu belirtmiştir. Bu hadisin bir çok tarik ve şahidleri bulunmaktadır. Nitekim Tirmizî'nin naklettiğine göre bu minvalde İmam Buharî'den gelen rivayet en sahih olanıdır. Bunu aynı şekilde İbn Maîn, Beyhakî ve Hâzimi de sahih saymıştır. Beyhakî ise: "Bu her halükârdaher halükârda Buharî'nin şartına uygun düşmektedir." der. Bak: Sünen-i Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 128, 129.

212 İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 75; Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 130. Tirmizî ise Cilt: 1, Sayfa: 130 da bu hadisin Ebu Zürâ'dan sahih olduğunu nakletmiştir. Bunu Hafız, et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 124 eserinde kendisinden ve Hakim'den hikaye etmiş ve bu hadisin illetli olduğunu, İmam Buharî'den, İbn Maîn, İbn Hatim ve Nesaî'den kopuk bir şekilde geldiğini belirtmiştir. Ardından şunu söylemiştir: "Onlara Dehîm muhalefet etmiştir, zira kendisi Şamlıların hadis noktasındaki en bilgi sahibi olanıdır. Öyle ki Makhûl'un, Anbese'den yaptığı hadis semâsını sabit görmüştür." Hallâl ise el-İlel eserinde: "İmam Ahmed, Ümmü Habibe hadisini sahih saymıştır." demiştir. İbn Seken ise: Bu hadis hakkında bir illet bilmiyorum, demiştir. el-Elbâni ise el-İrvâ, Cilt: 1, Sayfa: 151 eserinde; bu hadisin her durumda sahih olduğunu ifade etmiştir.

213 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 22, 23; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 137; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 131; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 163; Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 134. Hafız, et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 125 eserinde bu hadisi Felâs, Tahâvi, İbn Hibban, Taberâni ve İbn Hazm'ın sahih saydıklarını, İmam Şafiî, Ebu Hatim, Ebu Zürâ, Dârakutnî, Beyhakî ve İbn Cevzi'nin de zayıf saydıklarını ifade etmiştir. Bunun yanında İbn Hibban, İbnu'l Arabi, Hâzimi diğer başkaları ise bu hadisin nesh edildiğini iddia etmişlerdir. İbn Ebu Hatim der ki: "Babama ve Ebu Zür'â'ya sordum... İkisi de: Kays b. Talk, delil ikame

Bu hadisin zayıf olduğu ve hükmünün de kaldırıldığı (mensûh) şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü (ravi olan) Talk, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldiğinde, hicretin ilk yılları ve Mescidin inşasını gerçekleştirdikleri zaman diliminde vuku bulmuştu. Hâlbuki Busr'un hadisi daha sonra gündeme gelmiştir ve bu durumda önceki hadisi nesh etmiş olmaktadır.

Hadisin genel anlamına göre zekerin kasden ya da başka bir amaçla ellemesinde bir fark yoktur. Elin içi ile dışı arasında herhangi bir fark yoktur. Bu, Ata ve Evzâi'nin görüşüdür. Bu noktada İmam Ahmed şu hadisi delil göstermiştir: "Kendisiyle arada bir şey (engel) olmadığı halde sizden birinizin eli tenasül uzvuna değecek olursa, abdest alsın."[214] Zira elinin dış yüzü de elinden sayılmaktadır. Ellemek ise arada engel olmadan (çıplak) şekilde ellemek, dokunmak demektir.

---

edenlerden birisi değildir onu şüpheli görürüz, diye cevap verdiler ve onu güvenilir saymadılar." Beyhakî ise: "Busra'nın hadisiyle, Talk'ın hadisinin tercih edilmesi noktasında, Talk'ın hadisini Şeyhayn'ın ravilerinden birisiyle delil göstermemeleri yeterli sayılır. Ama Busra hadisi hakkında Şeyhayn (Buharî- Müslim) tüm ravileriyle delil göstermiş ancak tahriç etmemişlerdir." demiştir. Bak: Sünen-i Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 132; İbn Ebi Hâtim, el-İlel, Cilt: 1, Sayfa: 48. İbn Hazm, el-Muhallâ, Cilt: 1, Sayfa: 239 eserinde şöyle demiştir: "Bu haber sahih olarak gelmiştir ancak onlar lehinde şu nedenlerce delil olmaz: Bunlardan birisi şöyledir: Bu haber, ferci ellemeden dolayı abdestin gerekli olduğu emrinden öncesine muvafık düşmektedir. Bunda bir şüphe yoktur. Durum böyle olunca o zaman bunun hükmü kesin olarak mensuh olduğudur (hükmünün kaldırıldığı yönündedir)... Öyleyse nesheden olduğu kesinleşen şeyi terk etmek helal olmaz ve nesh edilen (mensuh) olduğu kesinleşeni almak da yine helal olmaz. İkincisi ise şudur: Hz. Peygamber (s.a.v.)'in: "O ancak senden bir parça değil midir?" buyruğu, bu durumun zekeri ellemeden dolayı abdest emrinden önce söz konusu olduğuna delil olur. Çünkü sonradan söz konusu olsaydı Allah'ın Elçisi (s.a.v.) bu şekilde buyurmazdı, tam tersine bu hükmün neshedilmiş olduğunu açıklardı. Öyleyse Onun bu buyruğu, öncesinde buna dair bir hükmün olmadığına ve zekerin diğer azâlar gibi olduğuna dair delil teşkil etmektedir."

214 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 333; Bezzâr, Keşfu'l Estâr, Cilt: 1, Sayfa: 149; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 147; Beyhakî, Cilt: 1, Cilt: 133; İbn Hibban'dan nakille, et-Telhis, Cilt: 1, Sayfa: 126 der ki: "Hadisin senedi sahihtir ve nakli adaletli kimselerce gelmiştir. Hakim ve İbn Abdilberr bu hadisi sahih görmüşlerdir." İbn Seken ise şöyle demiştir: "Bu konuda en iyisi bu hadistir. Ancak İmam Ahmed, (ravi olan) Nafi b. Ebu Naîm'den hadis noktasında memnun olmamış, ama kıraat noktasında memnun kalmıştır. İbn Main ise ona muhalefet etmiş ve onu güvenilir saymıştır."

İmam Malik, Leys, İmam Şafiî ve İshak ise abdestin, yalnız elin iç tarafıyla tenasül uzvu ellendiği vakit abdesti bozmuş olacağını, çünkü elin dışının, ellemek anlamı taşımayacağını, bu durumun dizi ellemek statüsünde bir anlamı ifade edeceğini belirtmişlerdir. Doğru görüşe göre el dışında dokunulduğu vakit abdest bozulmaz. Çünkü şeriat de söz konusu gelen hüküm mutlak olarak el hakkında gelmiştir, kol... hakkında gelmemiştir, onu kapsamaz. Buna dair delil; hırsızın elinin kesilmesi ve teyemmüm yapan kişinin ise elini meshetmesidir. Abdestte ise dirsekler kaydı gelmiştir.

Kişinin kendi tenasül uzvunu ellemek ile başkasınınkini ellemek arasında da bir ayrım yoktur. Çünkü başkasının zekerini ellemek günah olmanın yanında bir de şehvete ve cünüp olmaya davetiye çıkartmaktadır. İnsan ihtiyacı gereği kendi tenasül uzvunu ellemeye kimi zaman ihtiyaç duyar. Kendisine ait uzvunu ellemekle abdest bozulduğuna göre elbetteki başkasının uzvunu ellemesiyle abdestin bozulması daha önceliklidir. Bu, bir ikaz ve uyarıdır ve delilin öncesinde bilinmektedir. Bir de haberin (hadisin) genel anlamına göre, küçüğün ve büyüğün zekerini ellemek arasında da bir fark yoktur.

Zühri ve Evzâi'den nakledildiğine göre onlar; küçük çocuğun zekerini ellemekten dolayı abdest gerekmez; çünkü onu ellemek ve ona bakmak caizdir. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hasan'ın kuru üzümünü (zebibini) öpmüştür[215], demişlerdir.

Bu hadisin sabit olmadığı şeklinde cevap verilmiştir. Sonra ellemeyle abdestin bozulması, öpmesiyle de abdestinin bozulması anlamını gerektirmez. Bir de burada hadiseden sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve

215 Malik, Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 42; Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 406, 407; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 126; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 126. Hadis hasen, sahihtir, demiştir. Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 146. Kendisi bu hadisi sahih saymıştır. Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 136, 137. Kendisi de bu hadisin Şeyhayn (Buharî- Müslim) şartına göre sahih olduğunu belirtmiştir. Bu hadisin bir çok tarik ve şahidleri bulunmaktadır. Nitekim Tirmizî'nin naklettiğine göre bu minvalde İmam Buharî'den gelen rivayet en sahih olanıdır. Bunu aynı şekilde İbn Maîn, Beyhakî ve Hâzimi de sahih saymıştır. Beyhakî ise: "Bu her halükârdaher halükârda Buharî'nin şartına uygun düşmektedir" der. Bak: Sünen-i Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 128, 129.

sellem)'in abdest almadan namaz kıldığı da mevzu bahis değildir. Ellemenin ve ona bakmanın caiz olması, bizzat kendi zekeri hakkında iptal sebebidir.

Dübür deliğini ellemek: Bu konu hakkında İmam Ahmed'den iki rivayet gelmiştir:

1) Abdesti bozmaz. Bu, İmam Malik'in görüşüdür. Çünkü hadis meşhur olarak: "Her kim zekerini elleyecek olursa..." şeklinde gelmiştir ve "dübür" ifadesi bu anlama girmemektedir. Hadis bu yerin ellemesini kasdetmemiş olmanın yanında, bir de bu, söz konusu yerin ellenmesiyle herhangi bir şeyin çıkmasına sebebiyet vermemektedir.

2) Abdesti bozar. Bu ise İmam Şafiî'nin görüşüdür. Zira "Her kim zekerini elleyecek olursa..." hadisinin genel anlamından bu anlaşılmaktadır.

Kadının kendi fercini ellemesi: Bu konuda İmam Ahmed'den iki rivayet gelmiştir:

1) Abdestini bozar. Çünkü "Her kim fercini elleyecek olursa abdest alsın." hadisinin genel anlamından bu sonuç çıkmaktadır. Buna ek olarak Amr b. Şuayb'ın babasından, onun da dedesinden yaptığı rivayete göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Hangi kadın fercini elleyecek olursa abdest alsın."[216] Çünkü kadın da tıpkı erkek gibi bir insan olduğu için bu durumda fercini ellenmesi sonucu abdesti bozulur.

2) Abdesti bozulmaz. Çünkü meşhur olan hadis-i şerif, erkeğin zekeri (tenasül uzvu) hakkında mevzu bahistir.

---

216 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 223; İbnu'l Cârud, el-Munteka, Sayfa: 17; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 147; Beyhakî, Cilt: 1, Cilt: 132; Tirmizî, el-İlel eserinde İmam Buharî'den naklederek: Bu hadis bana göre sahihtir, demiştir. Aynı şekilde et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 142 eserinde de durum bu şekildedir. Ahmed Şakir der ki: "Bunu İbnu'l Cârud Bakiyye b. Velid... hadisinden nakletmiştir. Hadisin isnadı ise sahihtir. Çünkü Bakiyye b. Velid güvenilirdir, onun sadece tedlisi hakkında korkulur. Burada ise onun Muhammed b. Velid ez-Zebîdi'den –ki o da sika ve hüccet bir ravidir- bizzat sema yoluyla dinlediğini açıkça zikretmiştir. Bak: Ahmed Şakir'in, Tirmizî'ye yaptığı Haşiye eseri, Cilt: 1, Sayfa: 130.

Kusmuk, kan ve benzer konular: İki yol (olan ön ve arka) dışında çıkan şeyler ise temiz ve necis olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.

Ter gibi çıkan şeyler temizdir ve abdesti bozmaz. Bunun yanında kusmuk, kan, irin, kurt, (kanlı) sarı su gibi necis özelliğinde olanlar ise bir rivayete göre abdesti bozmaktadır. Bu, Sahabeden bir topluluğun görüşüdür. Bu, aynı şekilde Sevri, İshak ve Rey ashabının da kabul ettiği görüştür. Nitekim hadiste: "Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) kustu sonra abdestini aldı."[217] zikri geçmektedir. İbn Kudâme der ki: Bu aynı şekilde Sahabe diye tesmiyesini verdiklerimizin görüşüdür ve onlara bu noktada muhalefet edeni de bilmiyoruz. Böylelikle bunda icma da hasıl olmuş olur. Bunun yanında İmam Malik, İmam Şafiî ve Ebu Sevr ise (zikri geçen) nedenlerden dolayı abdesti gerekli görmemişlerdir. Çünkü bunlar çıkış yeri (olan tuvalet yerinden) çıkmamışlardır ve tuvalet yeri olduğu gibi etkilenmemiştir. Bir de bu noktada bir nas da yoktur. Öyleyse nas da söz konusu olan iki yola (ön ve arkaya) kıyas edilmesi de mümkün değildir; zira hüküm illetin bulunmadığı noktaya göre verilmiş olacaktır. Artı bunların az ve çoğu hususunda da bir ayrım yapılamayacaktır. Bu nedenlerden dolayı da farklı düşünmüşlerdir.

Bunlardan abdesti bozacak olan miktar: Bu zikredilenlerden az değil de çok çıkacak olursa, bu durumda abdest bozulacaktır. Nitekim

---

217 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 443, 449; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 778; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 143; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 426. Hakim; Bu hadisin Buharî ve Müslim şartına göre sahih olduğunu söylemiştir. Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 158, 159; Beyhakî, Cilt: 1, Cilt: 144 ve diğerleri. "Kustu ve abdest aldı" ifadesi sadece Tirmizî de geçmektedir. Diğerlerinde ise "Kustu ve iftar etti (orucu açtı)." lafzı geçmektedir. Sadece sonunda şu açıklama gelmiştir: "Sevban ile Dımaşk mescidinde karşılaştım, ona bu hadiseyi hatırlatınca, o: "Doğru söyledi, Ona abdest suyunu ben dökmüştüm." cevabını vermiştir." Bu durumda ilk hadisin lafzını ifade etmiş oluyor. Tirmizî der ki: "Hüseyin Muallim bu hadisi iyi görmüştür. Hüseyin'in hadisi bu konuda en sahih olanıdır." Hadis sahihtir ve rivayetleri arasında bir çatışma bulunmamaktadır. Bunun yanında söz konusu hadis, Hz. Peygamber (s.a.v.) kustu, iftar etti ve abdestini aldı, anlamındadır. Bu Tirmizî'nin nüshasındaki lafızlardan da birisini oluşturmaktadır ancak abdest almanın vacip olduğuna delalet etmez, tam tersine orada abdest aldığı zikri geçmemektedir. Mücerret bir fiil ise vacipliğe delalet etmez bilakis bundan dolayı abdestin meşru olduğu anlamına gelmektedir. Bunu Şeyhu'l İslam İbn Teymiyye tercih etmiştir. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 40, 41; el-İrva, Cilt: 1, Sayfa: 147, 148.

sahabeden –Allah kendilerinden razı olsun- meşhur olarak gelen görüş de bu yöndedir. Ebu Hanife şöyle demiştir: "Kan akacak olursa abdest gerekir, ama kan yaradan taşmayıp yerinde kalacak olursa o zaman bozulmaz." İmam Ahmed'in mezhebinin zahirinden anlaşılan çokluk miktarı fahiş derecede fazla olan miktardır. Fahiş ise her insanın kendi düşüncesinde fahiş miktarda fazla telakki ettiği ölçü demektir.

Zikredildiği üzere irin ve (kanlı) sarı su da tıpkı kan gibidir. İmam Ahmed'e göre ise bunlar hakkında ihtilaf vaki olması hasebiyle kana nazaran daha hafif sayılmaktadır. Bunun yanında o, irin ve sarı suyun, balgamın kanlı olarak karışmış olmasını da tercih etmiş ve bu durumdaki hükmü de ortaya koymaya çalışmıştır. Bu, Mücahid, Ata, Urve, Şâbi, Zühri, Katâde, Hakem ve Leys'in görüşüdür, irinin kan konumunda olduğunu söylemişlerdir.

Deve eti yemek: İmam Şafiî'nin iki görüşünden birisine göre, pişmiş olsun olmasın, unutarak yenilmiş olsun ya da olmasın her halükârda deve etinin yenilmesinden dolayı abdest bozulur. Hattâbi[218] şöyle demiştir: "Hadis ashabının geneli de bu görüşe sahip olmuştur. Bu noktada Berrâ b. Âzip'ten nakledilen bir rivayet bulunmaktadır. Kendisi der ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e deve etinden dolayı abdest alma soruldu; "Onun etinden dolayı abdest alınız." buyurdu. O'na koyun etinden dolayı abdest sorulunca da: "Onun etinden dolayı ise abdest gerekmez..." cevabını verdi.[219] Câbir b. Semura'dan rivayete göre; "Adamın

218 Bak: Meâlimu's Sünen bi Hâşiyet-i Ebi Dâbud, Cilt: 1, Sayfa: 128.

219 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 288; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 128; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 123; İbn Huzeyme, Cilt: 1, Sayfa: 166 ve diğerleri. İbn Huzeyme der ki: "Nakledenlerin adaleti sebebiyle nakil cihetinden bu hadisin, hadis alimleri nezdinde sahih olmadığı noktasında bir ihtilaf bilmiyoruz." Beyhakî şöyle demiştir: "Arkadaşlarımızdan kimisi İmam Şafiî'den naklederek onun şöyle dediğini belirtmişlerdir: Devenin eti hakkındaki hadis eğer sahih ise ben de bu görüşteyim." Beyhakî şunu da söyler: "Cabir b. Semura ve Berrâ hadisleri sahihtir. Bunu İmam Ahmed ve İshak söylemişlerdir." Nevevî der ki: "Deve etinin yenilmesi sebebiyle abdestin bozulacağı görüşünü Beyhakî tercih etmiştir. Hadis ashabından da mutlak olarak (bozulacağı) görüşü nakledilmiştir. Bu yönde bir görüş aynı zamanda sahabeden... bir topluluk tarafından da aktarılmıştır. Cumhur her ne kadar aksini de kabul etse, söz konusu olan bu görüş delil açısından daha güçlü sayılmaktadır." Bak: Nevevî, Şerh-u Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 48, 49; et-Telhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 115, 116.

birisi Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Koyun etinden dolayı abdest alacak mıyım? diye sordu. Bunun üzerine Allah'ın elçisi: "İstersen abdest alırsın, istersen almazsın." cevabını verdi. Adam: Deve etinden dolayı abdest alacak mıyım?" diye sorunca, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Evet, deve etinden dolayı abdest al..." buyurdu.[220]

Sevri, İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ashabı ise hiçbir surette (deve etinin) abdesti bozmayacağını söylemişlerdir. Çünkü İbn Abbas, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şunu rivayet etmiştir: "Abdest çıkan şeyden dolayı gerekir, içeriye giren şeyden dolayı gerekmez."[221] Cabir'den nakledildiğine göre, kendisi şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in iki işinden sonuncusu, ateşin değdiği (pişirdiği) şeyden dolayı abdesti terk etmesi olmuştur."[222]

---

220 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 275.

221 Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 151. Bu hadis et-Telhis, Cilt: 1, Sayfa: 117, 118 eserinde ise yine Beyhakî'ye nispet edilmiştir. Şöyle demiştir: Hadisin isnadında Fudayl b. Muhtar vardır, gerçekten zayıftır ve bunun yanında İbn Abbas'ın kölesi Şûbe de vardır ve o da zayıftır. İbn Adiy: "Bu hadiste aslolan mevkuf olduğudur." derken, Beyhakî ise: Merfu olduğu sabit değildir, demiştir.

222 Bu şekilde Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 133; Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 108; İbn Huzeyme, Cilt: 1, Sayfa: 28 ve İbn Hibban, el-İhsan, Cilt: 2, Sayfa: 229 eserinde, Şuayb b. Ebu Hamza yoluyla, onun da Muhammed b. el-Munkedir ve onun da Cabir'den yaptığı rivayetle nakletmişlerdir. Hafız ise et-Telhîs eserinde hadisi, bu dördüne nispet etmiştir. Muradı ise hadisin aslının, Hz. Peygamber (s.a.v.) et yedi ve abdest almadan namaz kıldı, yönünde olmasıdır. Sonra Ebu Davud'un ve Ebu Hatim'in görüşüne işaret etmiştir, bu hadisten muhtasar ederek, Ebu Hatim'in de ziyade de bulunduğunu ifade etmiştir: Şuayb'ın ezberinden hadisi aktarmasının mümkün olacağını ve dolayısıyla da vehmederek (karıştırarak) bunu nakletmiş olabileceğini belirtmiştir. Ardından Hafız: Onun başka bir kusuru daha vardır, der ve İmam Şafiî'nin: "İbn Münkedir bu hadisi Cabir'den işitmemiştir" görüşünü zikreder. İbn Ebu Hatim el-İlel, Cilt: 1, Sayfa: 63, 66 eserinde şunu demiştir: "Babam (Ebu Hatim) der ki: Bu hadis metin açısından muztariptir. Hadis ancak şöyledir: "Hz. Peygamber (s.a.v.) (hayvanın) sırtından bir bölüm yedi ve abdest almadan namaz kıldı." İbn Munkedir'den sika raviler bu şekilde rivayet etmişlerdir. Dolayısıyla Şuayb'ın ezberinden hadisi aktarmış olacağı ve onu vehmederek (karıştırarak) nakletmiş olabileceği muhtemeldir."

Ben derim ki: Hadisin aslı sahihtir ve ateş değmesinden dolayı abdestin nesh edildiğine (kaldırıldığına) delalet etmektedir. Ancak bu hadiste deve eti yemekten dolayı abdest almanın vacip olmayacağına dair delil çıkmaz. Çünkü hadis ateşin değmesinden dolayı genel (âm) hükmü ifade ederken, abdesti almanın vacip olduğu hükmü ise özel (has) olarak gelmiştir ve öbür hükmün önüne geçmektedir.

İbn Abbas'tan gelen hadisin aslının olmadığı şeklinde cevap verilmiştir. Bu haberin sadece mevkuf bir rivayet olduğu söylenmiştir. Cabir hadisi ise abdest hadisiyle çelişmemektedir. Çünkü abdest hadisi özel anlamda gelmiş, Cabir hadisi ise genel anlamda gelmiştir. Özel gelen bir hüküm ise genelin önüne geçer.

Şayet denilecek olursa ki: Cabir hadisi daha sonra gelmiştir, öyleyse nesh eden de odur? Bu durumda deriz ki: Şu gelen dört nedenden dolayı bu hadisin neshi geçerli değildir:

Birincisi: Deve etinden dolayı abdestin gerekli olduğu emri, ateş değmesinden dolayı abdestin nesh olduğu hükümden sonra gelmiştir. ya da yakın bir zaman diliminde söz konusu olmuştur. Buna dair delil ise bunun, deve etinden dolayı abdest emrinin, koyun etinden dolayı abdestten nehiy hükmünün aynı zaman diliminde gelmiş olmasıdır. Bu ise ateşin değmesinden dolayıdır. Ama neshe gelince bu şekilde ya da öncesinde bir şeyle meydana gelmiştir. Neshin şartlarından birisi de nesh edenin (hükmü kaldıranın) sonradan gelmesidir.

İkincisi: Deve etinin yenilmesi sebebiyle abdest bozulması, sadece deve eti olduğundan dolayı gerçekleşmiştir, yoksa ateşin değmesi sebebiyle olmamıştır. Pişmemiş olsa dahi bu nedenle abdest bozulmuştur.

Üçüncüsü: Onların bu hadisleri umum ifade ederken, bizim haberimiz ise husus ifade etmektedir. Âm olan bir hükmü ise hâs nesh edemez, hükmünü ortadan kaldıramaz. Çünkü neshin şartlarından birisi de cem etmenin mümkün olmamasıdır. Burada ise cem etmek mümkündür.

Dördüncüsü: Bizim öne sürdüğümüz hadis, gerek sıhhat, gerek istifade ve gerekse husus (özel anlamlılık) açısından güçlü ve sahih bir hadistir. Ancak onların ileri sürdükleri hadiste ise bu üç özellik bulunmadığı için zayıftır; dolayısıyla da onların bu hadisi nesh eden olamaz.

Şayet denilecek olursa ki; Abdestin alınmasını emreden hüküm, müstehap anlamına hamledilir ve biz de bu yönde hamlediyoruz... Onlara deriz ki: Bir defa bu, şu üç yönden zahirle çelişmektedir:

1) Şüphesiz emir, bir şeyin vacip olduğunu gerektirmektedir.

2) Bu, etin hükmünü soran kimseye karşı verilmiş bir cevaptır. Dolayısıyla da bu noktadaki emri vacip dışına hamletmek caiz değildir. Zira bu, soru soran kişiye karşı bir cevap olarak verilmiş değil, sadece ona dair fikir yürütmesi anlamında bir hitap şeklidir.

3) Koyun etinden dolayı abdest alma nehyi ile bir arada zikredilmiş olması. Buradaki nehiyden kasıt ise haramlık değil sadece icabet nehyi (icabet etmeme)'dir. Bu durumda, ayrım belli olsun diye söz konusu emrin vacip olduğu kesinleşmiş olmaktadır.

Şayet; Buradaki "*abdest*"ten, iki elin yıkanmasını kasdetmiştir, denilecek olursa... Biz de deriz ki: Şu gelen gerekçeler sebebiyle bu görüş doğru değildir:

1) O zaman söz konusu emrin müstehap olduğuna hüküm vermek gerekir ki, önceki açıklamada bunun geçersiz olduğu ifade edilmişti.

2) Şârî'in (hüküm koyanın) kullanımındaki "abdest" ifadesinde, lügat anlamı değil, şer'î yani terimsel anlamının kullanılması zorunludur; çünkü zahir olan budur.

3) Söz konusu hayvanların etleri sebebiyle abdest almak ve onların ahırlarında namaz kılmak hakkında yöneltilen sorulara cevap olarak geldiğinden dolayı, burada namaz abdestinden başka bir abdest şeklinin kasdedilmediği anlaşılmaktadır.

4) Şayet abdest ile kasdedilen ellerin yıkanması olsaydı bu durumda deve ile koyun etinin arasında bir ayrıma gidilmezdi. Çünkü koyun etinden dolayı elin yıkanması müstehaptır.

Sonra lafzı zahirinden başka tarafa çevirecek bir delil de bulunmamaktadır. O zaman terkedilmiş zahirler miktarınca kuvvetten bir delile haiz olması gerekmektedir. Ancak onları haklı çıkartacak bir delil yoktur. Allah, en iyisini bilir.

Deve etinin dışındaki yiyeceklerde ise abdest almak gerekmez; ister ateşte pişmiş olsun ister olmasın, fark etmez. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşünü oluşturmaktadır. İbn Kudâme; Bu konuda şimdiye kadar ihtilaf edeni bilmiyoruz, demiştir.

Ölü yıkamak: İmam Ahmed'in ashabının çoğu, bir görüşe göre ölü yıkamaktan dolayı abdestin alınmasını vacip saymışlardır. Bu, İshak ve Nehâi'nin görüşüdür. Zira Ashab-ı kiramdan bazılarının bu durumda abdest almayı emrettikleri rivayet edilmiştir. Bir de ölüyü yıkaması esnasında ölünün fercine elini değdirmiş olacağı söz konusu olmuş olabilir.

Kimisi de; Bundan dolayı abdest almak gerekmez, demişlerdir. Bu, fakihlerin çoğunluğunun görüşünü oluşturmaktadır. Allah'ın izniyle doğru olan da budur. Çünkü bir şeyin vacip olması, şeriat sahibi tarafından ortaya konur, bu konu hakkında ise bir nas varit değildir.[223] Bu, hakkında nassın bildirilmiş olduğu bir manaya da sahip değildir ki bu asıl olarak kalmış olsun. İmam Ahmed'den rivayet edilen görüşü ise bu durumda abdest almanın vacip değil, müstehap olduğu şeklinde yorumlanır.

Kadını şehvetle ellemek: İmam Ahmed'den gelen meşhur görüşe göre kadını şehvetle ellemek abdesti bozarken, şehvetsiz ellemekse abdesti bozmaz. Bu, İmam Malik, Sevri ve İshak'ın da görüşüdür. Çünkü Yüce Allah buyurdu ki: *"(...) yahut da kadınlara dokunmuşsanız..."* (Maide Suresi: 6) Onlar, bu ayeti şehvetli olarak ellemek şeklinde yorumlamışlardır, şu delille ki; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazda olduğu halde

---

223 Bu konu hakkında Ebu Hureyre'den merfu şu rivayet gelmiştir: "Her kim ölüyü yıkarsa gusül alsın, kim de ölüyü taşırsa abdest alsın." Bunu Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 511, 512; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 318; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 470 ve diğerleri rivayet etmişlerdir. Bu hadisi Tirmizî, hasen kabul etmiş ve: "Bu hadis Ebu Hureyre'den mevkuf olarak rivayet edilmiştir." demiştir. Beyhakî der ki: Doğrusu bunun mevkuf bir rivayet olduğudur." Buharî: Açık olan bunun mevkuf olduğudur, demiştir. Ebu Hatim ise: Bu rivayeti güvenilir raviler merfu olarak nakletmiş değillerdir. Bu ancak mevkuf bir rivayettir, demiştir. Ali ve İmam Ahmed: "Bu konuda sahih bir rivayet yoktur." demişlerdir. Buna yakın bir açıklamayı ez-Zühli ve İbn Munzir de ifade etmişlerdir. İbn Dakik el-Îd der ki: "Cümle itibariyle bu hadis bir çok tariki bulunması hasebiyle en azından hasen bir konumdadır." Sonra Hafız (İbn Hacer) bu konuda abdest almanın vacip olmayacağı hakkında bazı hadisler zikreder ve şöyle der: "Emreden ve etmeyen hadislerin arası cem edilir, söz konusu emir ise mendup bir hüküm ifade eder ya da açıkça belirttiği üzere kasdedilen ellerin yıkanmasıdır." Bak: et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 136-137. el-Elbâni ise bu hadisi el-İrva, Cilt: 1, Sayfa: 173-175 eserinde sahih görmüştür. Hattabi der ki: "Fakihler içerisinde, ölünün yıkanmasından dolayı gusül almayı ve taşınmasından dolayı da abdest almayı vacip sayan kimseyi bilmiyorum. Doğrusu buradaki emrin müstehap bir hüküm ifade edeceği yönündedir." Meâlimu's Sünen bi Hâşiyet'i Sünen-i Ebi Davud.

eşine dokunurdu, eşi de kendisine dokunurdu.[224] Şayet (şehvetsiz dokunmak) abdesti bozmuş olsaydı, bunu yapmazdı. Bir de Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) el-Âs b. Rabî'in kızı olan Umâme'yi taşıyarak namaz kılardı; öyle ki, secdeye vardığı vakit onu yere koyar, secdeden kalktıkça da onu tekrar yüklenirdi." Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[225] Açıkçası bu durumda dokunmaktan salim olunmayacağı anlaşılıyor. Bu da gösteriyor ki "dokunmak/ellemek" haddi zatında abdestsizlik anlamı taşımamaktadır; sadece abdesti bozmaya götürür, zira mezinin çıkmasına sebebiyet verebilir. Böylelikle abdestin bozulmasına götürecek etken, şehvet durumunda olmaktadır.

İmam Ahmed'den gelen bir rivayete göre ise ellemek abdesti bozmaz. Ebu Hanife de bu görüştedir; ancak ferci dışında ilişki kurar da ileriye gidecek olursa o zaman başka. Bu minvalde Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) eşlerini öperdi, sonra abdest almadan namaza giderdi."[226] Dolayısıyla bir şeye vacip hükmü, şeriat sa-

---

224 Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 491, 588, 593; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 352, 367.

225 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 490; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 385, 386.

226 Bu şekilde Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 124, 125; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 133; Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 104; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 168 ve diğerleri. Yahya b. Said el-Kattan ve Buharî'den nakille Tirmizî'den, bu hadise zayıf dediği nakledilmiştir. Tirmizî şöyle demiştir: "Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v.)'den sahih olarak gelen bir şey yoktur." Bak: Sünen-i Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 134-139. Bayhaki der ki: "Bu bapta rivayet edilen diğerler rivayetleri biz naklettik ve el-Hilâfiyât eserinde bunların zayıf olduğunu ortaya koyduk. Hz. Aişe'den gelen sahih hadis, oruçlunun öpmesi şeklindedir. Bu şekilde bazı zayıf raviler bunu abdestin terkine hamletmişlerdir." Bak: es-Süneni'l Kübrâ, Cilt: 1, Sayfa: 126, 127; et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 133. et-Telhis müellifi der ki: "Bu hadisin illetini Ebu Davud, Tirmizî, Dârakutnî, Beyhakî ve İbn Hazm zikretmişlerdir." O der ki: "Bu bapta sahih bir şey yoktur. Eğer sahih olarak gelmiş olsa dahi bu, ellemekten dolayı abdestten önceki emre ait olduğu şeklinde yorumlanır." Zeylai ise bu hadise ait tarikleri cem ederek, sahih olması bağlamında gayret göstermiş ve söylenenlere ilaveten: "Ebu Ömer b. Abdulber bu hadisin sahih olduğuna meyletmiştir." demiştir ve sonra bu hadisin tarikini, Bezzar nezdinde, Abdülkerim el-Cezeri, onun da Ata ve onun da Hz. Aişe'den yaptığı nakil ile zikretmiştir. Hadisin ravilerini güvenilir saydıktan sonra ise Abdülhak'ın şu görüşünü nakletmiştir. O der ki: Bu hadisi terk etmeyi gerektirecek bir illet bilmiyorum, bunun yanında önceki izahlar dışında ek olarak İbn Maîn'in şu sözünden fazlasını da bilmiyorum: "Abdülkerim'in, Ata'dan yaptığı nakil kötüdür çünkü mahfuz değildir." Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 71-75.

hibi tarafından konur ve burada abdestinin bozulduğu da varit değildir. Ayette zikri geçen: *"(...) yahut da kadınlara dokunmuşsanız..."* (Maide Suresi: 6) buyruğundan maksat ise cinsel münasebettir.

Bu hadisin tüm tariklerinin (yollarının) illetli olduğu şeklinde cevap verilmiştir. Sonra erkeğin eşini şehvet olmaksızın – kendisine haram olmayan kimseleri öpmek gibi- normal bir güzellik, teşekkür ve merhamet öpücüğü şeklinde öpmüş olacağına yorumlanmıştır. Bilindiği üzere öpmek şehvetli ve şehvetsiz olmak üzere ayrılır. Başkasını ellemek ise delili önceden geçtiği üzere abdesti bozmamaktadır. Bunun yanında, *"(...) yahut da kadınlara dokunmuşsanız..."* (Maide Suresi: 6) ayeti de okunmuş ve izah edilmişti. İmam Ahmed'den gelen üçüncü bir rivayete göre ise ellemek, her halükârda abdesti bozmaktadır. Bu, aynı zamanda İmam Şafiî'nin mezhebidir. Çünkü *"(...) yahut da kadınlara dokunmuşsanız..."* (Maide Suresi: 6) buyruğunun umumi manası bunu ifade etmektedir. *"Ellemek"* anlamına gelen *"lems"* kelimesi gerçekte iki beşaretin (erkek ve kadının tenlerinin) değmesi, karşılaşması anlamına gelmektedir.

Bu noktada sadece dokunmanın ve ellemenin abdesti bozmayacağına delalet eden delillerle mukayyet olduğu şeklinde cevap verilmiştir, ki bunun açıklaması da geçmişti.

Nassın (ayet ve hadislerin) genel hüküm ifade etmesi nedeniyle yabancı bir kadınla, kendisine haram olmayan büyük ve küçük kimselerle elleme hususunda aralarında bir fark yoktur. Zira dokunmak ve ellemek şehveti tetikleyen nakızlık (abdesti bozma) sebebidir. Ne zaman ki şehvet olsa, hüküm hepsinde de aynıdır. İmam Şafiî ise iki görüşünden birisine göre şöyle der: "Mahrem olanlarla, küçüklerin ellenmesinde abdest bozulmaz. Çünkü bunların ellenmesiyle dışarıya bir şey çıkmaz (kişi cünüp olmaz.)"

Bu arada ellemekle abdestin bozulması hadisesi sadece el ile kayıtlı da değildir. Çünkü nassın genel ifadesine göre kişinin herhangi bir yeri ile de kadının beşaretine şehvetle değmekle de kişinin abdesti bozulur.

Ben derim ki: Hadis eğer sahih kabul edilecek olursa, bu durumda bunun, Buharî ve Müslim ile diğer yerlerde sabit olan ve ellemek ile ilgili hadislerde geçen şehvetsiz ellemeye hamledilmesi mümkündür. Allah, en iyisini bilir.

Kadının saçına, tırnak ve dişlerine değmekle abdest bozulmadığı gibi, erkeğin saç, tırnak ve dişlerini kadın ellemekle de abdesti bozulmaz.

İlim adamlarının çoğunluğunun görüşüne göre, arada bir engel olduğu halde kadına dokunacak olursa bu abdesti bozmaz. Çünkü kadının vücudunu ellemiş olmaz. İmam Malik ve Leys ise; Şayet aradaki engel ince bir giysi olursa abdesti bozar; çünkü şehvet var demektir, demişlerdir. Buna ise; Şehvetin yalnız mücerret olarak yeterli olmayacağı, tıpkı elleme olmadan şehvet duyması gibi bir durumun meydana gelmiş olacağı şeklinde cevap verilmiştir.

Kadının erkeği ellemesi: el-Harkî'nin sözünün zahirinden anlaşıldığı üzere, erkek ve kadının tenlerinin birbirlerine değmesiyle abdest bozulmaktadır. Çünkü kadın da tıpkı erkek gibi elleme noktasındaki ortaklardan birisini oluşturmaktadır. Öyleyse kadında şehvet söz konusu olursa ellediği erkeğin de abdesti bozulacaktır. Zira elleyen ile ellenilen arasında bir fark yoktur, bu tıpkı iki tenasül uzvunun birleşmesi gibidir.

Bu konu hakkında gelen başka bir rivayet ise; ne kadının ve ne de ellediği erkeğin abdestinin bozulduğu yönündedir. İmam Şafiî'nin bu hususta tıpkı iki rivayetinin olduğu gibi iki de görüşü bulunmaktadır. Çünkü nas (delil), kadınların ellenmesi hakkında gelmiş olduğundan, elleme işini yapan erkekleri kapsamaktadır ve abdestin bozulma hükmü de onlarla alakalıdır. Kendisi ellenmiş olan kadın hakkında ise bir delil yoktur, nassın bu anlamı verecek yönü de yoktur. Çünkü erkeğin şehvetle ellemesi sonucu kendisinden sadır olacak olan mezinin çıkması sebebiyle abdesti bozulmuş olacağından bu hüküm erkeğe ait olmuş olacaktır. Bu durum ise kadın hakkında söz konusu değildir. Elleyen kimsenin şehvet duyması ellenme hususunda o kadından daha şiddetlidir, buna göre kıyas geçerli olmaz. Öyleyse nassın ve kıyasın mümkün olmadığı bir yerde delil de sabit olmaz.[227]

227 Derim ki: Herhalde bunda daha evla olan bunun şehvetle kayıtlanmış olmasıdır. Zira elleyen ve ellenilen ile erkek ve kadın arasında bu noktada herhangi bir ayrım yoktur. Çünkü şehvet, abdestin ve guslün bozulmasını gerektirebilecek ve tetikleyecek şeydir. O zaman şehvetin kadın hakkında mevzu bahis olmayacağını söylemek uygun değildir. Allah, en iyisini bilir.

Abdest aldığını kesin bildiği halde, abdestinin bozulup bozulmadığı hakkında şüphe edenin durumu: Abdest aldığını biliyor ve abdestin bozulup bozulmadığı noktasında şüphe ediyorsa, bu kimsenin abdestli olduğuna hüküm verilir. Bu kişi eğer abdestsiz olduğu halde abdest alıp almadığı noktasında şüphe ediyorsa, bu kimse ise abdestsiz sayılır. Her iki durumda da şüpheden önce sahip olduğu bilgiye ve şüpheyi bertaraf etmesine göre hüküm bina edilmiş olmaktadır. Hasan ve İmam Malik dışında diğer ilim adamlarının kabul ettiği görüş de bu yöndedir. Zira Hasan şöyle demiştir: "Namazda iken abdestinin bozulup bozulmadığı hakkında şüphe ederse, namazına devam eder. Ancak namaza başlamadan önce şüphe edecek olursa o zaman abdestini alır." İmam Malik ise şunu söylemiştir: "Abdestinin bozulup bozulmadığı hakkında şüphe ettiğinde, şayet bu abdestsizlik düşüncesi kendisine çokça musallat oluyorsa bu durumda abdestli olduğuna hüküm verilir. Çokça musallat etmiyorsa bu durumda ise abdest alır."[228]

Diğer ilim adamlarının ileri sürdükleri delil ise Abdullah b. Zeyd'in naklettiği rivayetidir. Kendisi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, namazda iken hayaline abdesti bozuldu gibi birtakım düşünceler gelen bir adamın bu şikayetini haber verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Sesi işitip kokuyu duymadıkça namazı sakın terk etmesin." Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[229] Müslim'in Ebu Hureyre'den yaptığı rivayete göre de Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Biriniz mescitte iken, kabaları arasında bir yel hissetse, ses işitmedikçe veya koku duymadıkça dışarı çıkmasın."[230] Çünkü şüphe ettiği vakit onda bu iki durum çelişki oluşturacaktır, bu yüzden de bunları iskât edip kesin olana yönelmesi gerekmektedir. Bu halde iken galip zannına göre veyahut iki durumun eşit olarak hasıl olması arasında bir fark olmaz. Çünkü galip olan bir zan dahi şer'î standartlarla destekli olmazsa, kendisine iltifat edilmez.

Gusül almayı gerektiren hususlar: Gusül almayı gerektiren hususlar şunlardır:

---

228 Bak: el-Mudevvenetu'l Kübrâ, Cilt: 1, Sayfa: 13, 14.
229 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 237; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 276.
230 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 276.

1) Meni'nin çıkması: Şehvetin şiddetlendiği anda fışkırarak çıkan kalın suya meni denir. Kadından çıkan meni ise ince ve sarıdır. Ümmü Süleym'den nakledildiğine göre, kendisi: "Kadın ihtilam olduğu vakit gusül alacak mı?" diye sorduğunda, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Evet! Kadın suyu gördüğü vakit (yıkanacak.)" cevabını vermiştir. Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[231] Müslim'in lafzı şöyledir. "Erkeğin suyu katıdır, beyazdır, kadının suyu ise incedir, sarıdır..."[232] buyurmuştur. Meninin şehvetli bir şekilde çıkmış olması, uyanık iken olsun uykuda iken olsun, hem erkek ve hem de kadın için gusül alma gerekçesidir. İbn Kudâme; Bu hususta ihtilaf edeni bilmiyoruz, demiştir.

Meni eğer şehvet olarak değil de hastalık ya da (bel) soğukluğu sebebiyle çıkmış ise bundan dolayı gusül gerekmez. Bu, Ebu Hanife ve İmam Malik'in görüşüdür. Nitekim Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) gusül almayı gerektirecek olan meniyi katı ve beyaz renkte nitelemiştir. Hz. Ali'ye de: "Su, şiddetle (fadıh) çıkacak olursa gusül al."[233] buyurmuştur. Burada geçen *"fadıh"* ifadesi, şiddetli çıkma yönünü ifade etmektedir.

İmam Şafiî ise; bu durumda da gusül gerekir, demiştir. Zira hadiste geçen: "Suyu gördüğün zaman..." kavli ve "Su, sudan dolayı gerekir."[234] buyruğu bunu ifade etmektedir.

"Suyu gördüğün zaman..." buyruğundan kasdedilenin, ihtilam olduğunda, yani ihtilam olduğu anda, şehvetle bu suyu gördüğün zaman anlamında olduğu şeklinde cevap verilmiştir. Bunun yanında diğer hadisin de mensuh olduğunu, hükmünün kaldırıldığını belirtmişlerdir. Bunun meni olduğuna mani olmanın caiz olduğunu, çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in meniyi bu noktada olmayan bir vasıfla nitelediği söz konusu olmuştur.

Şehvet sırasında meninin aktığını hissedecek olur, ancak meni çıkmayacak olursa, İmam Ahmed'den nakledilen iki rivayetten birisine göre ve

231 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 388; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 251.
232 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 250.
233 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 109; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 142; Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 111, 112. Hadisin aslı ise "Sahihayn"da geçmektedir. Buna dair açıklama, Abdesti bozanlar bölümündeki, Mezi konusunda geçmişti.
234 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 269.

Fakihlerin çoğunluğunun görüşüne göre gusül alması gerekmez. Çünkü Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) gusül almayı, suyun görülmesine ve şiddetle çıkmasına bağlamıştır. Bunların dışındaki ile hüküm sabit olmaz.

İmam Ahmed'den gelen meşhur görüşe göre ise bu durumda gusül alması vaciptir. Çünkü cünüplük demek, suyun (meninin) yerinden uzaklaşmasıdır ve bu da meydana gelmiştir. Öyleyse cünüplük oluşmuş olacağından gusül de vacip olur.

İbn Kudâme şöyle demiştir: İmam Ahmed'in buradaki sözünden; söz konusu olan su (meni) eğer intikal etmiş olursa bu durumda dışarı çıkması gerekmektedir. Zira gecikecek (ve hemen çıkmayacak) olursa, o zaman çıktığı vakit gusül alması da o gecikmeye göre gerçekleşecektir.

Ama ihtilam olur ya da cima sebebiyle meni akacak olursa, ardından gusül alır ve sonra tekrar ondan meni çıkacak olursa, İmam Ahmed'den gelen meşhur görüşe göre gusül alması gerekmez. İmam Malik, Leys, Sevri ve İshak da bunu söylemişlerdir. Çünkü cünüplük bir defa meydana geldiği için iki kere gusül almak gerekmemektedir. İkinci görüşe göre; İdrar yaptıktan sonra meni çıkacak olursa bunda da gusül alması gerekmez. İdrardan önce meninin çıkması durumunda ise gusül alır. Bu ise Evzai ve Ebu Hanife'nin görüşüdür. Çünkü meninin geri kalanı şiddetle ve şehvetle çıkmış olduğundan tıpkı ilki gibi gusül alması vacip olur. İdrar yaptıktan sonra ise şiddetle ve şehvetle çıkmamaktadır. Üçüncü görüşe göre ise; Her halükârda gusül alması gerekir. Bu da Şafiî mezhebinin görüşüdür. Çünkü itibar edilecek şey, bu meninin diğer hades türlerinde olduğu gibi çıkmış olduğudur.

Bir kimse meni çıkmadığı halde ihtilam olduğunu görecek olursa, gusül almaz. Bunun yanında ihtilam olduğunu hatırlamadığı halde dikkatle kendisinde meni (izi) görecek olursa, gusül alması gerekir. Bu iki durumda da ihtilaf yoktur.

2) İki sünnet yerinin (erkek ve kadının tenasül uzuvlarının) birleşmesi: Bu sünnet yerinden kasıt; erkeğin zekerinin ucunun, kadının fercine (girip) kaybolmasıdır. Guslü almayı gerektirecek olan husus da bundan dolayıdır. Eğer erkeğin sünnet yeri kadının sünnet yerine girmeksizin sadece değecek olursa ittifakla gusül alması vacip değildir.

Fıkıh âlimleri iki sünnet yerinin birleşmesi meselesinde guslün vacip olduğu noktasında ittifak etmişlerdir. Ancak Davud'dan nakledilen görüş hariçtir; çünkü o, bunun vacip olmayacağını ifade etmiştir. Gerekçe olarak da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Su, sudan dolayı gerekir."[235] hadisini ortaya koymuştur. Bu ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in verdiği bir ruhsat idi, zira sonrasında gusül almayı emir buyurmuştur. Sehl b. Sâd'den rivayet edildiğine göre, kendisi der ki: "Bana, Babam İbn Kâb'ın tahdis ettiğine göre; "Su, sudan dolayı gerekir." hükmünü Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) İslam'ın ilk günlerinde ruhsat olarak vermişti. Sonradan ise gusül almayı emretti ve bundan men etti."[236]

Ebu Hureyre'den rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Erkek, kadının dört uzvu arasına oturur ve kadınla ilişki kurarsa gusül alması vacip olur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Müslim'in ziyadesi ise "(...) inzal olmasa bile." şeklindedir.[237] Müslim'in Hz. Âişe'den yaptığı bir rivayetine göre de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Erkek, kadının dört uzvu arasına oturur ve sünnet yeri kadının sünnet yerine değecek (girecek) olursa gusül almak vacip olur."[238]

Cinsi ilişkiyi yapan ya da kendisiyle ilişki yapılan kimseler küçük de olsalar, nassın genel anlamı sebebiyle her ikisine de gusül almak vacip olur. Kâdı (İyaz) ise İmam Ahmed'in bu görüşünü müstehaplığa yorumlamıştır. Bu, aynı zamanda Rey ashabının ve Sevr'in de kabul ettiği görüştür. Çünkü küçük bir çocuğun günahı yoktur ve o mükellef de sayılmaz. Kendisine namaz farz olmadığı gibi abdest ve gusül alması da aynı şekilde farz değildir.

İmam Ahmed'in bu görüşünü müstehaplığa hamletmek doğru değildir. Çünkü o, sözünde açıkça vacip ifadesini kullanmıştır. Artı rey ashabının görüşünü bile kınamıştır. O, Hz. Âişe'nin uygulamasını, onun hem küçük ve hem de büyükler hakkında genel hüküm ifade eden hadis rivayetini delil göstermiştir. Durum böyle iken onun sözünden nasıl çıkılır?

---

235 Kaynağı az önce geçmişti.

236 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 115, 116; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 146, 147; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 184, 185. Kendisi: Hadis hasen, sahihtir, demiştir. Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 165, 166. O ise bu hadisin isnadını, mevsul ve sahih olarak nitelemiştir.

237 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 395; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 271.

238 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 272.

Küçüklerde (yani çocuklarda) vacip olmanın manası, terk edildiği vakit günaha girer anlamında değildir. Bilakis bu, yetişkinlerde şart olduğu gibi, namazın ve tavafın sahih olma şartı ile Kur'ân-ı Kerim okumanın ve mescitte kalmanın mübahlığını ortaya koyması anlamındadır.

3) Kâfirin Müslüman olması: Kâfir bir kimse müslüman olduğu vakit, gusül alması gerekir. İster o, asli itibariyle kâfir olduktan sonra müslüman olmuş olsun, ister dinden döndükten sonra müslüman olmuş olsun, müslüman olmadan önce gusletmiş yahut da gusletmemiş olsun, küfrü zamanında iken guslü gerektiren bir şey kendisinde mevcut olsun ya da olmasın fark etmez. Bu, İmam Malik ve Ebu Sevr'in görüşüdür. Nitekim Kays b. Âsım'dan rivayet edildiği üzere; "Kendisi müslüman olunca Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona su ve sedir ile gusül almasını emretmiştir."[239] Onun bu emri vücûp ifade etmektedir. Zaten kâfir bir kimse genellikle cünüp gezdiğinden dolayı, hep pislik ve necasetle içli dışlı olmuş olur. Yıkanmadığı sürece de onun bu pisliği ve necaseti ortadan kalkmayacaktır. Onun için de bu mahallin şüphesi, gerçeğinin yerine ikame edilir; tıpkı uyumanın hadesin mahalline ikame edildiği gibi.

Şöyle söylenmiştir: Bu kimsenin gusül alması müstehaptır, vacip değildir. Ancak küfür dönemindeyken cünüp olduğu biliniyorsa, o zaman müslüman olduktan sonra gusül alması vacip olur, ister küfrü döneminde yıkanmış olsun ya da olmasın fark etmez. Bu görüş, Şafiî mezhebine aittir. Ebu Hanife ise burada hiçbir şekilde guslü vacip saymamıştır. Çünkü oldukça çok sayıda insan müslüman oldu ve şayet her birisine gusül alması emredilmiş olsaydı, bu minvalde mütevatir ve açık bir nakil gelmiş olurdu.

---

239 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 61; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 252; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 502, 503. Hadisi hasen saymıştır. Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 171, 172. Ona bu noktada; Semâme b. Esâl hadisi şahidlik etmektedir: "Hz. Peygamber ona gusül almasını emir buyurdu ve o da gusül aldı." Bunu İbn Huzeyme, Cilt: 1, Sayfa: 125 ve Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 171 rivayet etmiştir. Müsned-i Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 483'te şu geçmektedir: "O müslüman oldu ve Allah'ın Elçisi (s.a.v.) ona Ebu Talha'nın (bahçesinin) duvarına gidip gusül almasını emretti, o da gusül aldı." Hadisin aslı için Buharî, Cilt: 8, Sayfa: 87; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1386. Müslim'in lafzı ise emir sigâsı olmaksızın şöyledir: "O da mescidin yakınında bulunan bir hurma ağacına gitti ve gusül aldı."

Az nakledilmiş olduğunu söyleyenlerin zikrettikleri şeyler, cünüplükten sonra müslüman olmuş kimsenin gusül almasını vacip sayan kimselerden olduğunu ifade etmesi doğru değildir. Çünkü açıkça bilineceği üzere, buluğ çağına ermiş bir kimse cünüplükten salim değildir. Sonra söz konusu haber (hadis) eğer sahih ise başka bir şarta bağlı kalmaksızın bu noktada hüccet sayılır. Nitekim bu noktada rivayet edildiği üzere; Sâd b. Muâz ve Useyd b. Hudayr, Müslüman olmaya karar verdikleri vakit Musab b. Umeyr ve Esad b. Zürâre'ye: "Müslüman olduğunuz vakit bu işi nasıl yapardınız?" diye sorduklarında, onlar: "Gusül alırdık ve hak şehadet kelimesini söylerdik." şeklinde cevap vermişlerdir."[240] Bu ise bu konunun ayrıntısını vermiş olduğunu ortaya koymaktadır.

Kâfir cünüp olur ardından müslüman olursa, cünüplükten dolayı gusül almasına gerek yoktur. Bu, Müslümanlıktan dolayı gusül almayı vacip sayanların kabul ettiği görüştür. Aynı şekilde bu, Ebu Hanife'nin de görüşüdür. Çünkü evlenecek döneme ulaştıkları halde, Müslüman olmuş bir çok erkek ve kadından birisine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gusül almasını emir buyurduğu bir tane dahi nakil yoktur. Çünkü zan ve şüphenin arandığı yer, hades gerçeğinin yerini almış ve bu nedenle hadesin hükmü de sâkıt olmuştur. Tıpkı meşekkat çekerek yolculuk yapmak gibi.

4-5) Hayız (ay hali) ve Nifas (Lohusa) sebebiyle temizlenmek: Hayız ve nifas sebebiyle gusül almanın vücûbiyeti hakkında ihtilaf yoktur. Şüphesiz Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir çok hadis-i şerifte ay halinden dolayı gusül almayı emretmiştir.[241] Nifas da tıpkı hayız gibidir.

Doğum hali, kandan arındığı vakit bundan dolayı gusül almak gerekli değildir. Bir görüşe göre ise gereklidir. Çünkü nifasın gerektirdiği bir durum halini alma şüphesi vardır ve bundan dolayı da nifasın yerini almış olmaktadır. İmam Şafiî'nin ashabının da bu noktada aynı şekilde iki farklı görüşleri bulunmaktadır. Birinci görüş, doğru olandır. Zira vaciplik şeriat tarafından ortaya konur, buradaki hadisede ise gusül alınmasına dair bir şey varit olmamıştır, bu anlama gelen bir açıklama da söz konusu değildir.

240 Bak: Sîret-u İbn Hişâm ile beraber er-Ravdu'l Enf, Cilt: 4, Sayfa: 76, 77.
241 Buna dair bazı nakiller konu başlığı altında gelecektir.

Çünkü bu gelen (akıntı), ne kandır ne de menidir. Şeriat ise ancak bu ikisinden dolayı gusül almayı vacip görmüştür. Onların iddia ettikleri: "Ama bunda şüphe vardır!" sözlerine gelince; buna şöyle cevap verilebilir: Bir şeyde şüphe olması, ancak hakkında nass'tan (ayet ve hadisten) veyahut da icmâ'dan bir bilgi ile anlaşılır. Hâlbuki burada ne bir nas ne de bir icma vardır.

6) Ölüm: Buna dair açıklamalar, inşallah "*Cenazeler bölümü*"nde gelecektir. Ölünün yıkanmasından dolayı gusül almak gerekli değildir. Bunun yanında kendine gelip ayıldığı vakit, ihtilam olmadığı sürece delirmekten ve bayılmaktan dolayı da gusül almak vacip değildir. Bunun yanında bayılma konusunda Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu hususta bir uygulaması bulunduğu ve ölünün yıkanması konusunda mevcut olan hilaftan çıkmak için hepsinden dolayı gusül almak ise müstehap görülmüştür.

Adet halinde olan kadının, cünüp olan erkeğin ve müşrikin bedeninin temiz olma durumu: Bunların hepsinin bedeni temizdir ve tüm bu hadiseler o bedeni pisletmez. Dolayısıyla bunlar elini suyun içine daldırsalar, ellerinde bir pislik bulunmadığı sürece bu su temizdir. Tüm bunlar İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ashabının görüşüdür. Onların dışında bu görüşe muhalefet eden bilinmiyor. İbn Munzir der ki: "İlim ehlinin geneli, cünübün terinin pis olmadığı hususunda icma etmiştir." Buna aynı şekilde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, Ebu Hureyre'ye buyurduğu: "Şüphesiz mümin pis değildir." ve "Su pis olmaz." sözü delalet etmektedir. O (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in müşriklerin su içtikleri kırbalarla ilgili bu kullanımına dair tüm açıklamalar önceden geçmişti.[242]

Kadının artan temiz abdest suyu ile erkeğin abdest alması: Kadının abdest aldığı suyundan artan kısmı ile bir erkeğin abdest alması hakkında İmam Ahmed'den nakledilen farklı rivayeti bulunmaktadır. Ancak ondan meşhur gelen görüşe göre; Bu su ile abdest alması caiz değildir. Çünkü bu noktada el-Hakem b. Amr'ın –ki kendisi el-Ekrâ'dır- rivayetinde şöyle geçer: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir erkeğin,

242 Bu hususta "Kullanılmış su ile abdestsizliği gidermek" ve "Kâfirlerin kap ve elbiseleri" bölümüne bakınız.

kadının temiz (abdest) suyunun artığı ile abdest almasını yasaklamıştır."[243] Bu görüş sahabeden bir topluluğa da aittir.

İkinci rivayeti ise şöyledir: Bu artık su ile erkeklerin ve kadınların abdest almaları caizdir. Bu da ilim ehlinin çoğunluğunun kabul ettiği görüştür. Nitekim bu hususta Müslim'in yaptığı bir rivayette; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Meymûne'nin su artığı ile gusül almıştır."[244] İbn Abbas'tan rivayete göre, kendisi şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'nin eşlerinden biri Cefne denilen büyük bir kapta gusletti. Sonra da Allah'ın Resulü o kaptan abdest almak veya gusletmek için gelince: "Ey Allah'ın Resulü! Ben cünüp idim." dedi. Bunun üzerine Allah'ın Resulü: "Su cünüp (pis) olmaz." buyurdu."[245]

Bunun ibadetsel yönünün olduğunu söyleyerek, kadının temiz su artığını erkeğin kullanmasına mani olmak, manayı anlamamak demektir. Bu nedenle hem kadın hem de başkası için bu su ile abdest ve gusül almak mübahtır.

CÜNÜPLÜKTEN DOLAYI GUSÜL ALMAK

Cünüplükten dolayı gusül almanın şekli: Cünüplük sebebiyle gusül almanın iki şekli ve vasfı vardır: İczâ sıfatı ve Kemal sıfatı.

Kemal şekliyle gusül almanın on tane özelliği vardır: Niyet etmek, Besmele çekmek, elleri üç defa yıkamak, ellerde bulunan pislikleri gidermek, abdest almak, başa üç defa su dökerek saçların dibine ulaşmasını sağlamak, suyu vücudun diğer yerlerine dökmek, sağ tarafından başla-

243 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 213; Cilt: 5, Sayfa: 66; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 63; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 92, 93. Hadisi hasen saymıştır. Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 179; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 132; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 53. Kendisi bunu el-Hakem'in sözünden mevkuf olarak rivayet ettiğini işaret etmiştir. Muhammed b. İsmail der ki: "el-Ekrâ'ın yasak hakkındaki hadisi sahih değildir." Nevevî ise şöyle demiştir: "Hadis zayıftır ve içlerinde Buharî ve diğerlerinin bulunduğu hadis imamları bunu zayıf saymışlardır." Hadisi Ahmed Şâkir ve el-Elbâni sahih görmüşlerdir. Bak: Meâlimu's Sünen bi Hâşiyet-i Ebi Davud ve es-Sünen-il Kübrâ, Cilt: 1, Sayfa: 190-193; Hâşiyetu Ahmed Şakir ale't Tirmizî, et-Tâlîku'l Muğnî ale'd Dârâkutnî ve el-İrva, Cilt: 1, Sayfa: 43.

244 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 257.

245 Hadisin kaynağı geçmişti. Bu lafız ise Ebu Davud'a aittir: Cilt: 1, Sayfa: 55, 56. Tirmizî ve İbn Huzeyme bu hadisi sahih görmüşlerdir. "Kullanılmış su ile abdestsizliği gidermek" bölümüne bakınız.

mak, eliyle bedenini ovalamak, gusül aldığı yerden ayrılıp ardından ayaklarını yıkamaktır.

Saç ve sakal diplerine, üzerine su dökmeden önce suyla hilallemek müstehap sayılmıştır. Bu minvalde Hz. Âişe'den gelen hadis bulunmaktadır: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cünüplükten gusledince önce ellerini yıkayarak başlardı, sonra namaz abdesti gibi abdest alırdı. Ardından parmaklarını suya batırır, onlarla saç diplerini hilallerdi. Deriyi ıslattığı kanaati hâsıl olunca tepesinden üç kere su dökerdi. Sonra da bedeninin geri kalan kısımlarını yıkardı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Müslim'in ziyadesi şöyledir: "En son da ayaklarını yıkardı."[246] Müslim'de geçen bir rivayet de şu şekildedir: "Önce ellerini üç defa yıkayarak başlardı."[247]

Hz. Meymûne şöyle demiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) cünüplükten dolayı yıkanacağı suyu hazırladı. Kabı sağ elinin üzerine eğdi, iki veya üç defa yıkadı. Sonra avret yerini yıkadı. Sonra da elini yere ya da duvara iki veya üç defa sürttü. Ardından ağzına ve burnuna su aldı, yüzünü ve ellerini yıkadı. Sonra başından aşağıya su döktü ardından vücudu yıkadı. Sonra ise kenara çekilerek ayaklarını yıkadı…" Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Müslim'in lafzı şöyledir: "Sonra suyu fercine döküp sol eliyle onu yıkadı. Sonra da sol elini yere vurup şiddetli şekilde (o pisliği) sürttü. Sonra namaz abdesti gibi abdest aldı. Sonra başından aşağıya üç avuç dolusu su döktü, ardından da diğer vücudunu yıkadı..."[248] Bu iki hadisteki özelliklerin çoğu aynı minvalde gelmiştir. Başlangıçta ise sağ tarafıyla işe başlardı. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) temizliğinde dahi sağı ile başlamayı çok severdi. Nitekim Hz. Âişe hadisinde: "Başının önce sağ sonra da sol tarafıyla yıkamaya başlardı…"[249] ifadesi de gelmiştir.

İczâ sıfatına gelince; bu ise gusül ve abdest almaya niyet ederek, tek bir defada başını ve vücudunu suyu kaplayacak şekilde bir çırpıda yıkamaktır. Böylece kısa bir şekilde guslünü almış ve tamamlamış olmaktadır; ancak daha faziletli ve daha evla olanı terk etmiş olur.

---

246 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 360, 382; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 253.

247 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 254.

248 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 382; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 254.

249 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 369; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 255.

Hem gusül ve hem de abdest almaya birlikte niyet edecek olursa, sadece gusül almasıyla bu ikisi yerine gelmiş olur. Zira ayet-i kerimede: *"Gusül alıncaya değin..."* (Nisa Suresi: 43) ifadesi gelmiştir ve namazın kılınması için guslü gaye kılmıştır. Dolayısıyla gusül alacak olursa, namazdan herhangi bir şeyi terk etmemesi gerekir. Bir de Yüce Allah cünüp olan bir kimsenin cenabetten dolayı abdest değil, gusül almasını farz kılmıştır; şöyle buyurmuştur: *"Şayet cünüp iseniz temizlenin (gusül alın.)"* (Maide Suresi: 6) Çünkü her ikisi de (abdest ve gusül) aynı cinsten birer ibadettir. Küçük olanı büyük olanın da kapsamına girer. Tıpkı umrenin, hac içine girdiği gibi. İbn Abdilberr şöyle demiştir: "Bunun hakkında âlimlerin icması bulunmaktadır ve bunda bir ihtilaf da yoktur. Sadece onlar Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uymak gerekçesiyle, gusül öncesinde abdest almayı müstehap saymışlardır. Bir de abdestin alınması, gusle daha çok yardımcı olur."[250]

İmam Ahmed'den gelen başka bir rivayete göre ise abdesti öncesinde ya da sonrasında almadığı sürece, sadece gusül almakla abdest almış olmaz. Bu, aynı zamanda İmam Şafiî'nin de kabul ettiği iki görüşünden birisini oluşturmaktadır.

Gusül ve abdestte vücudu ovalamak: Zann-ı galibine göre ya da kesin olarak suyun bedenin tüm yerine ulaştığını düşünen bir kimsenin, gusül ya da abdestte iken elini bedeninin üzerinde gezdirmesi vacip değildir. Bu, Sevri, Evzai, İshak ve Rey ashabının görüşüdür. Ümmü Seleme'nin rivayet etmiş olduğu üzere kendisi der ki: "Bir defasında; 'Ey Allah'ın Resulü! Ben, örgüsü çok olan bir kadınım. Hayız ve cenabetten yıkanırken örgüleri çözeyim mi?' dedim. O: 'Hayır! Başının üzerine, ellerinle üç kere su avuçlayıp dökmen sonra da bedenine su döküp yıkanman sana yeterli gelir.' buyurdu."[251]

İmam Malik demiştir ki: Elinin ulaştığı yere kadar eliyle ovalaması vaciptir. Çünkü Yüce Allah: *"Gusül alıncaya değin..."* (Nisa Suresi: 43) buyurmuştur. Ovaladığı sürece o kişi kendisini yıkamış demektir.

---

250 Bak: el-İstizkâr, Cilt: 1, Sayfa: 327.
251 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 259, 260.

Bunun doğru olmadığı yönünde cevap verilmiştir. Zira bir kap yıkandığı vakit, el kabın bir tarafını ovalamadığı halde o kaba (su değdiği için) temizlenmiştir, diyebiliyoruz.

"Gusül almak, abdest ve gusül için yeterli gelir." dediğimiz vakit, abdestteki azaların yıkanmasında tertip ve peşi sıra yıkamak vacip olmaz. Çünkü abdest ve gusül, birisinin diğerine dahil olduğu bir ibadet türüdür ve umrenin hac hükmünde sakıt olduğu gibi, küçük olanın (yani abdestin) hükmü de büyük olanın (guslün) içerisinde sakıt olur. Yüce Allah buyurdu ki: *"Şayet cünüp iseniz temizlenin (gusül alın.)"* (Maide Suresi: 6)

İlim adamlarının çoğu gusül ile abdestin arasını ayırmayı, guslü iptal sebebi olarak görmemişlerdir; ancak Rabîa hariç. O ise kasden abdest almayanın guslü baştan almasını söylemiştir. Nitekim Leys de bunu söylemiştir. Bu noktada İmam Malik'ten ayrılmıştır. İmam Şafiî'nin arkadaşlarının da bu konuda bir görüşü yer almaktadır. Cumhurun görüşü ise bu konuda en doğru olandır. Çünkü gusül almakta tertibe uymak vacip değildir. Dolaysıyla necasetin yıkanması gibi peşi sıra yapmak da vacip olmaz.

Buna göre guslün vacipleri sadece iki tanedir, başkası değildir, bunlar: Niyet etmek ve bütün bedeni yıkamaktır. Besmele çekmeye gelince, bunun hükmü ise açıklaması geçtiği üzere abdestteki hüküm gibidir. Hatta daha da hafiftir. Zira besmele hadisi açık bir ifadeyle sadece abdest konusunda gelmiştir, başkasında gelmemiştir.

Guslü gerektiren, mesela adet görme ve cünüp olma ya da iki sünnet yerin birleşmesi (cima) ya da inzal gibi iki şey bir arada söz konusu olunca, bu durumda bir tanesine dair niyet edip temizlenecek olursa her ikisi için de yeterli olur. Bunu, aralarında İmam Malik, İmam Şafiî, İshak ve Rey ashabının da yer aldığı ilim adamlarının çoğunluğu ifade etmiştir. Çünkü Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cinsel ilişki sebebiyle sadece bir adet gusül alırdı ve bu genellikle iki şeyi içerirdi. Nitekim abdest almayı gerektiren hadesler bir arada toplandığı vakit, bunun hükmü de aynıdır (ve bir tane abdest almak yeterlidir.)

Abdest ve gusüldeki suyun miktarı: Bir müdd miktarı ile abdest ve bir sa' – ki dört müdd yapar- miktarı ile de gusül alınır.[252] Bu ölçüy-

252 Sa' miktarı: 5 Bağdad rıtlı ile üçte bir rıtl (1/3) alan kaba denir. Bir müdd ise bir sa'ın dörtte biri miktarıdır. Bu İmam Nevevî'nin verdiği ölçüdür. (Mütercim)

le abdest ve guslün yeterli olacağı hususunda ihtilaf da yoktur. Nitekim Sefîne'nin rivayet ettiğine göre, şöyle demiştir: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir sa' miktarı su ile cenabetten dolayı gusleder, bir müdd miktarı su ile de abdest alırdı."[253] Enes'ten yapılan rivayette ise kendisi şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir müdd miktarı su ile abdest alır ve sa' miktarı sudan beş müdd miktarına değin ölçüyle guslederdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[254] Bir topluluk Hz. Cabir'e gusül hakkında soru sorunca, Cabir: "Size bir sa' miktarı yeterli gelir." cevabını vermiştir. Adamın birisi: Bu miktar bana yetmez, deyince, bu sefer Cabir: "Senden daha fazla kılı bulunan ve senden daha hayırlı olan kişiye bu yeterli gelmiştir, dedi ve bununla Hz. Peygamber'i kasdetmişti."[255]

Sa' ve müdd dışında suyu bedenine dökerek yıkamış da olsa, bu da ona yeterli gelir. Zira bedenine dökmesinin manası suyun tüm azalarının hepsini kaplamasını ve ulaşmasını sağlamaktır, bu şekilde suyun üzerinde akmasını gerçekleştirmektir. Çünkü guslün (yıkamanın) manası budur. Dolayısıyla miktar sa' ve müdd'den az dahi olsa bu temizliği yeterli gelmiş olur. Bu, Şafiî mezhebiyle ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. Çünkü Yüce Allah gusül almayı emir buyurmuştur, bunu da yerine getirdiğine göre, yeterli olması hakkıdır. Hz. Âişe, Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte üç müddlük ya da buna yakın bir ölçekteki bir kaptan yıkandığını rivayet etmiştir.[256] Bunun yanında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üçte ikilik müdd ile abdest aldığı da nakledilmiştir.[257]

---

253 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 258.

254 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 304; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 258.

255 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 365. Hadisin aslı ise sa' ifadesi zikredilmeksizin Müslim'de geçmektedir, Cilt: 1, Sayfa: 259.

256 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 256.

257 İbn Huzeyme, Sahih eserinde Cilt: 1, Sayfa: 62 ve Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 161, 162 Abdullah b. Zeyd hadisinden rivayet etmişlerdir. Hâkim: "Müslim şartına göre hadis sahihtir." demiştir. Bulûğu'l Merâm, Sayfa: 10 eserinde şöyle denilmiştir: "Bu hadisi İmam Ahmed rivayet etmiş ve İbn Huzeyme de sahih görmüştür." Ben ise bu hadisi, ne İmam Ahmed'in "Müsned"inde ne de "Fethu'r Rabbâni" eserinde bulabildim. Allah, en iyisini bilir.
Bunu Ümmü Ammâre hadisinden de Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 72 ve Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 58 rivayet etmişlerdir. et-Telhis, Cilt: 1, Sayfa: 145 eserinde şöyle der: "Bu hadisi İbn Ebi Hâtim'in el-İlel eserinde Ebu Zür'a sahih görmüştür." Bak: el-İlel, Cilt: 1, Sayfa: 25.

Gusülde bir sâ'dan az ve abdestte de bir müdd'den az olduğu takdirde, o abdest ve guslün yeterli olmayacağı söylenmiştir. Bu da Ebu Hanife'den nakledilmiştir. Çünkü Hz. Cabir'den nakledildiği üzere, kendisi şöyle demiştir: Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "Abdest için bir müdd ve cünüplükten dolayı gusül için bir sâ' yeterlidir."[258] Bu şekilde takdir edilecek olursa, bu durumda bunların daha azı ile bu temizlikler yeterli olmamaktadır.

Bunun, mefhumun delaleti olduğunu ve kendilerinin de bunu söylemedikleri şeklinde cevap verilmiştir. Sonra bu, bir şarta delalet etmekte ve hükmün tahsisi dışında, fayda sağlayacak (başka) bir tahsisi de yoktur. Burada ise has bir konumda gelmiştir; çünkü genellikle bu şekilde söz konusudur. Genelde bundan (bu su miktarından) daha azı yeterli gelmemektedir. Bunun yanında birinci görüşün delili, mantuk (söylenen) anlamındadır ve ittifakla mefhumun önüne geçer.

Şayet abdestte bir müdd'den ve gusülde ise bir sâ'dan fazla su kullanacak olursa, bu da caizdir. Çünkü Hz. Âişe şöyle buyurmuştur: "Allah'ın Elçisi ile "el-Farak" denilen bir testiden birlikte gusül alırdık." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[259] Geçen Enes hadisinde ise; "(...) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir sa' miktarı sudan beş müdd miktarına değin ölçüyle guslederdi."[260] ifadesi geçmektedir.

Bu suda israf etmek ve haddinden fazlasını kullanmak mekruhtur, buna dair rivayetler vb. geçmişti.

---

258 İbn Huzeyme, Cilt: 1, Sayfa: 62; Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 161. Hâkim: "Buharî-Müslim şartına göre hadis sahihtir." demiştir. Ben derim ki: Zikredilenlere delalet eden bir şey yoktur. Hadisin geri kalan kısmı maksadı zaten açıklamaktadır. O da adamın birisinin gelip: "Bu miktar bize yetmez ey Cabir, sözüdür. Cabir de bunun üzerine: "Senden daha hayırlı ve senden fazla kılı bulunan kişiye (Hz. Peygamber'e) bu yeterli gelmiştir." demiştir. Bu miktar abdest ve gusülde yeterli gelir, manasındadır yoksa bundan asla az yada çok olmayacak anlamında değildir." İbn Huzeyme ise; "Abdestte bir müdd yeterlidir." kavli hakkında bunun, bir müdd miktarı su ile abdestin yeterli geleceği anlamına geldiğini yoksa bundan maksadın müdden az ya da fazla olması durumunda bunun caiz olmayacağı demek değildir."

259 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 363. Hadisin lafzı ona aittir. Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 255.

260 Az önce geçmişti.

Gusül almak için saçları (ve örgülerini) çözmek: Saçların dibine (suyu) ulaştırdığı sürece cünüplükten dolayı kadının saçındaki örgüsünü çözmesi gerekmez. İbn Kudâme şöyle der: Cünüplük sebebiyle kadının, saç örgüsünü çözmesinin vacip olmadığı noktasında bu mezhep içerisinde ihtilaf eden yoktur. Abdullah b. Amr'dan rivayet edilen görüş haricinde âlimler arasında bu hususta farklı düşünen bilmiyorum.

Nitekim Müslim'in ve başkalarının rivayeti şöyledir: "Hz. Aişe, Abdullah b. Amr'ın kadınlara gusül alacakları vakit saç örgülerini çözmelerini emrettiğini duymuştu. Bunun üzerine; 'Şu İbn Amr'a şaşarım! Kadınlara, gusül alacakları vakit örgülerini çözmeyi emredermiş. İyi ki başlarını tıraş etmelerini emretmemiş! Vallahi, ben ve Hz. Peygamber bir kaptan yıkanırdık. Başıma üç defa su dökmekten fazla bir şey yapmazdım.' dedi."[261]

Dört İmam'ın ittifakına göre ise kadının saç örgülerinin çözülmesi vacip değildir. Çünkü Ümmü Seleme hadisi bunu ortaya koymaktadır: "Ümmü Seleme: "Ey Allah'ın elçisi! Saçımda bulunan örgülerim çok sıkıdır, gusül abdesti için bu örgüleri çözeyim mi?" diye sordum. "Hayır..." diye buyurdular.[262] Ancak saçında bir kaplama ya da sedir olur da suyun altına geçmesine engel teşkil ederse, bu durumda izale edilmesi gerekir.

Bu konuda erkek ve kadın aynıdır. Özellikle kadının zikredilmesinin nedeni ise genelde saçı bırakıp uzatanlar kadınlar olduğu içindir.

Hayız'dan dolayı gusül almak için saç örgülerini bozmaya gelince, bunun vacip olup olmayacağı hususunda bu mezhebin ashabı arasında farklı görüşler yer almaktadır. Onlardan kimisi örgüleri çözmeyi vacip sayar. Bu, Hasan ve Tavus'un görüşüdür. Bu minvalde Hz. Âişe hadisinde şöyle geçer: "Başını (saçını) çöz ve tara." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[263] Çünkü aslolan saçın bağını çözmenin vacip olduğudur, zira bu şekilde yıkanması vacip olan yere suyun ulaştırılması gerçekleşmiş olur. Cünüplükten dolayı gusülde ise bu bağışlanmıştır; çünkü bu durum çokça tekrarlandığından zorluk vermiş olmaktadır. Hayız'da ise bu durum tersinedir. Dolayısıyla aslî olarak vacip hükmü kapsamına girmektedir.

---

261 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 260.
262 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 259, 260.
263 Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 417, 418, 419; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 870-872.

Kimisi ise bunun vacip değil, müstehap olduğunu söylemiştir. Bu da fakihlerin çoğunluğunun kabul ettiği görüştür ve inşallah doğrusu da budur. Çünkü Ümmü Seleme hadisinin bazı lafızlarında: "(...) hayız'dan ve cünüplükten dolayı gusül aldığım zaman saç örgülerimi çözeyim mi?" şeklinde gelmiş ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Hayır" cevabını vermiştir. Bu ziyade kısmını da kabul etmek gerekmektedir. Çünkü vacip olmadığını açıkça ifade etmektedir. Bir de Esma hadisinde, kendisi Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Hayız'dan dolayı nasıl gusül alacağını sorunca, Allah Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sonra başına suyu döker, başını şiddetli şekilde eliyle ovalarsın, ta ki su saçın diplerine kadar ulaşsın. Sonra üzerine su dökersin..."[264] Şayet saç örgülerini çözmek vacip olsaydı bunu zikrederdi. Çünkü ihtiyaç vaktinin dışında bir izah ve beyanı ertelemek caiz değildir.

Hz. Âişe hadisine gelince; burada gusül almaya dair bir emir yoktur. Guslü emretmiş olsa dahi bu noktada delil olmaz. Çünkü bu, (normal) hayız'dan dolayı gusül değil, burada emretmiş olduğu, hac yapmak için ihrama girmek noktasında hayız halindeki[265] gusül konusudur. Çünkü kendisi şöyle demişti: "Arefe günü gelmişti ve ben hayız oldum..." Eğer durum gusül almakla sabit olmuş ise önceki bilgiler ışığında bu müstehaplığa hamledilir. Sonra bu hadiste, bu guslü almanın müstehap olduğu da anlaşılmaktadır. Çünkü ona taranmayı da emir buyurmuştur, hâlbuki taranmak vacip değildir. Zira zaruri olanı daha önceliklidir.

Başın derisini yıkamak vaciptir. İster saç kılları sık, isterse seyrek olsunlar fark etmez. Aynı şekilde kılın altında bulunan yerleri de, mesela sakal derisi ve diğer deriler gibi, yıkanması vaciptir. Az önce geçen Esma hadisi bunu ifade etmektedir: "Sonra başına suyu döker, başını şiddetli şekilde eliyle ovalarsın, tâ ki su saçın diplerine kadar ulaşsın." Bir de Hz. Ali'den nakledildiğine göre Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim, yıkamadan tek bir saç kılının dibini kuru bırakırsa, ateşte nice nice azaplara müstahak olacaktır." Hz. Ali şöyle dedi: "Bu nedenle ben başıma düşman oldum." Zira kendisi saçlarını keserdi.[266]

---

264 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 260.

265 Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 417; Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 870-872.

266 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 173; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 196. et-Talhîs, Cilt: 1, Sayfa: 142 eserinde Hafız: "İsnadı sahihtir, ancak doğrusu Hz. Ali'de vakfedildiği (yani mevkuf olduğu) söylenmiştir."

Hayız sebebiyle gusül almak tıpkı cünüplükten dolayı gusül almak gibidir ancak saç (örgüsünün) bozulması konusu hariç. Bunun yanında su ve sedir ile yıkamak ve kan izini gidermesi için kokulu bir fursayı (parçayı) oraya koymak müstehap sayılmıştır. Herhangi bir şeyin parçasına "fursa" adı verilir.

Cünüp bir kimse, uyumak, cinsel ilişki yapmak yahut da bir şey yemek isterse bu durumda fercini yıkaması ve abdest alması müstehaptır. Tüm bunlar hakkında hadisler nakledilmiştir.

Hamama girmek: Avret yerlerin açılması, görülmesi ve kadınların hamama girmesi gerekçesiyle, hamam inşa etmek, satmak, almak ya da kiraya vermek İmam Ahmed'e göre mekruh görülmüştür.

Hamama girmeye gelince; eğer içeriye giren erkek olur ve (insanların) avret yerlerine bakmaz, insanlar da onun avret yerine bakmayacak olurlarsa bu durumda onun içeri girmesinde bir sakınca yoktur. Avret yerlerine bakmaktan kendisini kurtaramayacaksa o zaman ona mekruh olur. Çünkü mahzurlu duruma düşmekten emin değildir. Zira avretin açılması ve gözükmesi haramdır. Çünkü bu noktada Behz b. Hakim'in, babasından, onun da dedesinden rivayet ettiği hadis delildir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "Avretini muhafaza et, eşine ya da elinin altındakine (cariyene) hariç..."[267] Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle de buyurmuştur: "Bir erkek diğer bir erkeğin avret yerine bakmasın, bir kadın da başka bir kadının avret yerine bakmasın..."[268]

Kadınlara gelince; onların hamama girmeleri söz konusu değildir ancak hayız, nifas ve hastalıktan kurtulmak için, evde yıkanması mümkün olmayacak bir zorunlu durum veyahut da hastalık ya da zarar görmekten dolayı korkması gibi haller bunun dışındadır. Bu durumda, gözlerini yumması ve avret yerini kapatması halinde hamama girmesi mübah olur. Ancak özrü yoksa o zaman caiz değildir.

---

267 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 3, 4; Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 304; Tirmizî, Cilt: 5, Sayfa: 97, 98. Hadisi hasen saymıştır. İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 618; Hakim, Cilt: 4, Sayfa: 180. Hadisi sahih görmüştür. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. el-İrva, Cilt: 6, Sayfa: 213 eserinde şöyle denilmiştir: "Bu hadis sadece hasen'dir." Hafız ise el-Feth, Cilt: 1, Sayfa: 386 eserinde: "Behz'e olan isnat sahihtir. Bu nedenle İmam Buharî onu kesin olarak ifade etmiştir." der.

268 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 266.

Kişi insanlar arasında çıplak şekilde yıkanacak olursa bu caiz değildir. Çünkü avretini insanlara göstermesi haramdır. Zikredildiği üzere, tek başına bulunursa o zaman caizdir. Çünkü Sahih-i Buharî'de[269] geçtiği üzere; Hz. Musa (a.s.) çıplak olduğu halde yıkanmıştır. Aynı şekilde Hz. Eyyüp (a.s.) de öyle. Yalnız başına olduğu halde tesettüre riayet ederek yıkanması ise müstehap sayılmıştır; çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Yüce Allah kendisinden utanılmaya insanlardan daha çok hak sahibi olandır."[270]

TEYEMMÜM

Lügat anlamı olarak "*teyemmüm*", kasdetmektir. Yüce Allah şöyle buyurur: "*(...) temiz toprakla teyemmüm alın.*" (Maide Suresi: 6) Yani bunu kasdedin, demektir. Sonra fakihlerin tarifinde yüzün ve ellerin, temiz bir toprakla meshedilmesi olarak nakledilmiştir. Bu ise Kitap, sünnet ve icma'ya göre caizdir.

Yolculuk kısa da olsa uzun da olsa, teyemmüm alınabilir. Uzun olan yolculuk, namazın kısaltılmasına ve orucun tutulmamasına imkân veren yolculuk mesafesidir. Kısa olan yolculuk ise bunun da altında olan ve kendisine "sefer" ismi verilebilen yolculuk mesafesidir. İşte bu her iki durumda da teyemmüm alması kendisine mübahtır. Bu, İmam Malik ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Kimisi de teyemmümün sadece uzun olan yolculuk için söz konusu olacağını ifade etmiştir.

Yüce Allah'ın: "*Eğer cünüp oldunuz ise boy abdesti alın. Hasta yahut yolculuk halinde bulunursanız yahut biriniz tuvaletten gelirse yahut da kadınlara dokunmuşsanız (cinsî birleşme yapmışsanız) ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin...*" buyruğunun mutlak manası, teyemmümün tüm yolculuklar hakkında mübah olduğuna delalet etmektedir. Çünkü kısa olan yolculuklar çoğu kez tekrarlandığından, bu esnada suyun bulunmaması da çoğu zaman söz konusudur. Onun için de teyemmüm almaya ihtiyaç duyulur. Bu sebeple uzun yolculuk gibi, kısa olan yolculukta da (su ile abdest alma) farzı düşmüş olur.

---

269 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 385, 387.

270 Az önce geçen Behz b. Hakim hadisinin geri kalan bölümüdür. Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 385 muallak olarak rivayet etmiştir.

Allah yolunda yapılan yolculuklar ile günah yolunda yapılan yolculuklar arasında bu noktada bir ayrım yoktur; çünkü teyemmüm almak bir azimettir ve diğer ruhsatların tersine terk edilmesi caiz değildir.

Mukim iken suyun bulunmaması durumu: Suyun kesilmesi ya da şehirde mahsur kalmaları gibi mukim iken suyun bulunmaması halinde, teyemmüm alıp namazın kılınması gerekir. Bu, İmam Malik, Sevri, Evzâi ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Nitekim Ebu Zerr'in naklettiği rivayetin genel anlamı bunu ifade etmektedir. Naklettiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "On sene dahi su bulunmasa temiz toprak bir Müslüman'ın abdest suyudur. Suyu bulduğu zaman derisini o suyla (ıslatıp) ellesin. Çünkü bu daha hayırlıdır."[271]

Ebu Hanife ise kendisinden gelen bir rivayette; bu durumda (teyemmüm ile) namaz kılamaz. Çünkü Yüce Allah teyemmümün cevazı için yolculuğu şart kılmıştır. Dolayısıyla başkası için caiz değildir.

Bu görüşe, ayet-i kerimedeki yolculuğun genellikle (bu anlama gelen diğer hususlar) hakkında da söz konusu olabileceği şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü genelde suyu bulmak imkânsızdır. Yolculuğun zikredilmesi ve rehin konusundaki kâtibin bulunmaması hususu, bu noktada şart değildir. Hüccet de olmuş olsa, mantuk (söylenen söz) bunun önüne geçer.

Mukim iken teyemmüm eder, ardından namazını kılar ve sonra da suyu bulacak olursa, o zaman namazını iade edecek mi? Bunun hakkında iki rivayet yer almaktadır:

1) İade eder. Bu, İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü bu, bir mazeret ve nadir vuku bulan bir durumdur. Dolayısıyla kaza etmesi gerekmez.

2) İade etmez. Bu ise İmam Malik'in kabul ettiği görüştür. Çünkü bu kimse emredileni yerine getirmiş olduğundan, artık uhdesinden çıkmıştır.

---

271 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 147, 155, 180; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 236; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 212, 213. Hadis, hasen, sahihtir, demiştir. Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 171; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 177. Hadisi sahih görmüştür. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. el-İrva, Cilt: 1, Sayfa: 181 eserinde şöyle denilmiştir: "Hadisin isnadı sahihtir, İbn Hibban, Dârakutnî, Ebu Hatim, Zehebî ve Nevevî sahih görmüşlerdir. Ebu Hureyre hadisinden şahidi de vardır, senedi ise sahihtir." Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 446.

Bir de meşru yolla, namazı meşru bir teyemmüm ile gerçekleştirmiştir, hadisin genel manası da buna delalet etmektedir.

Teyemmümün sıhhat şartları:

Birinci Şart: Namaz vaktinin girmiş olması. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir. Zira teyemmüm, zaruri bir temizliktir. İstihazeli kadının temizliği gibi, vaktinden önce teyemmüm alması caiz değildir.

Ebu Hanife ise vaktinden önce alınan teyemmümün caiz olduğunu belirtir. Çünkü teyemmüm, namaz için mübah kılınmış bir temizlik olduğundan diğer temizlikler gibi namazdan önce alınmasına da cevaz vermiştir.

Bu kıyaslarının, istihâzeli kadının temizliği örneği ile çeliştiği ve teyemmümün diğer temizliklerden ayrılacağı, çünkü bu tür temizliklerin zaruri olmadığı şeklinde cevap verilmiştir.

İkinci Şart: Suyu aramak. İmam Ahmed'den gelen meşhur görüş ile Şafiî mezhebi buna kail olmuşlardır. Çünkü Allah'u Teâla: "(...) *su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin.*" (Maide Suresi: 6) buyurmuştur. Bulup arama olmaksızın bu işin gerçekleşmeyeceği anlaşılmaktadır. Bilmediği için, yakınında suyun bulunması imkân dahilinde olabileceğinden, yetersiz bir anda kıbleyi aramak gibi suyun da varlığını araması için gayret göstermesi gerekir.

İmam Ahmed'den rivayet edildiğine göre; suyu araması şart değildir. Bu, aynı şekilde Ebu Hanife'nin de mezhebini oluşturur. Çünkü yakınında suyun olup olmadığını bilmemektedir. Öyleyse bu kimsenin durumu, arayıp da bulamayan kimsenin durumuna benzemektedir.

Üçüncü Şart: Suyu aradıktan sonra yetersiz kalınması. Bunun şart oluşu noktasında bir ihtilaf yoktur. Çünkü Allah'u Teâla: "(...) *su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin.*" buyurmuştur ve suyun bulunamamasını da şart koşmuştur.

Suyu talep etmenin ve yetersiz kalınmanın şart olması, sadece suyun olmaması özrü sebebiyle teyemmüm alan kimse hakkında şart koşulandır. Buna göre cünüp olan kimse bazı âzâlarını yıkayacak kadar su bul-

muş olsa, bu yerleri için suyu kullanması gerekir ve diğer kalan yerleri için de teyemmüm alır. Bu, İmam Şafiî'nin iki görüşünden birisidir. Çünkü o, teyemmüm için suyun olmayışını şart koşar, burada ise (kısmen de olsa) bulmuş durumdadır ve şartın bir kısmını yerine getirmeye güç yetirmiştir. Onun için tesettürü yerine getirmede ve necasetin giderilmesinde olduğu gibi, bunun da yerine getirilmesi gerekmektedir. Nitekim Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Size bir şey emrettiğim zaman, gücünüzün yettiği kadar onu yerine getirin." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[272]

İmam Malik, Rey ashabı ve ikinci görüşüne göre İmam Şafiî ise; bu kimse teyemmüm alır ve (yıkamayacak kadar az olan) o suyu terk eder. Çünkü bu su ile temizlik gerçekleşmez, bu nedenle de kullanılması gerekmez, demişlerdir.

Abdesti olmayan bir kimse, küçük abdestinde kendisine yetecek kadar su bulacak olursa, bu durumda bunu kullanması gerekir mi? Bunun hakkında ise iki görüş vardır:

1) Bunu kullanması gerekir, cünüp konusunda buna dair bilgiler zikredilmişti.

2) Kullanması gerekmez. Çünkü abdestte tertibe uymak şart olduğu için, bazı azalarını yıkar ve bazılarını da yıkamazsa –cenabetin tersine- bu fayda sağlamaz.

Kimler "su bulamayanlar" hükmündedir: Kendisiyle, suyun arasında vahşi bir hayvan, düşman, yangın ya da hırsız bulunan, suya gideceği vakit kendisi, ailesi yahut da malının vb. zayi olmasından korkan kimse su bulamayan, suyu olmayan kimse gibi sayılır. Kim hasta olur da kalkmaya/hareket etmeye güç bulamazsa, kendisine yardımcı olacak kimsesi de yoksa, bu da su bulamayan kimse gibidir.

Bir kuyu bulur da zarar görmeksizin inerek suyunu elde etmeye imkânı olsa ya da kova sarkıtmaya veyahut elbisesini sarkıtarak sonrasında onu sıkacak (suyunu kullanacak) olursa, bunu yapması gerekmektedir. Ama inip de suyu alırken zorlanacak olur ya da kendi nefsine zarar verecek

---

272 Buharî, Cilt: 13, Sayfa: 251; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 975.

olursa, o zaman su bulamayan kimse hükmünde olur. Bu, Sevri, İmam Şafiî ve kendilerine uyanların görüşüdür.

Su, şayet kendisine yakın olur, onu elde edebilmesi mümkünse, ancak onu almaya giderken vaktin çıkmasından korkacak olursa, vakit çıksa dahi suyu koşarak alması ve onu elde etmek için çabalaması gerekir. Çünkü suyu bulan hükmündedir, teyemmüm alması ise caiz olmaz.

Kendisine, abdest alması için su verilirse, onu kabul etmesi gerekir. Zira bunu kullanmaya gücü vardır ve âdet gereği bu hususta minnet de olmaz. Suyu bulacak olur da su sahibi onu yerinde misli semeni (değeri) ile satacak olursa yahut da sahibinin suya ihtiyaç duymaması sebebiyle onu az bir ziyade ile satacak olursa, onu satın alması gerekir. Eğer aradaki ziyade çok olursa satın alması gerekmez. Çünkü ziyadesi çok ve fazla olursa, bu durumda onu satın almakla kendi (kesesine) zararı dokunacaktır. Öyleyse fazla paranın miktarı kadar malından çalan bir hırsızdan korkması gibi, fazla para vermesi de gerekli değildir.

İmam Şafiî der ki: Zikredildiği üzere, ziyadeyi çok da yapsa az da yapsa, o suyu satın alması gerekli değildir.

Buna, "suyu bulan kimse" olduğu şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü bir şeyin aynısının değerine güç yetirmek, bedele götürmekten men etmenin aynısına güç yetirmek gibi sayılır. Tıpkı; Zıhar kefaretindeki köle konusu gibi.

Yanında eğer su olur da onu (namaz) vaktinden önce dökmüş olur ya da vakitten önce suyun yanından geçmiş olur; o yeri aşmış olursa ve vakit içerisinde su bulunmazsa, o zaman iade etmeksizin teyemmümle namazını kılar. Bunu, İmam Şafiî demiştir. Çünkü o suyu döktüğü vakit o suyu kullanması henüz kendisine vacip olmamıştı.

Evzâi ise şöyle demiştir: Vakit içerisinde suya kavuştuğunu zanneden bir kimse iade etmez. Aksi halde teyemmüm ile namazını kılar ve namazı da iade etmesi gerekir. Çünkü haddi aşmıştır.

Şayet vakit içerisinde iken suyu döker ya da vakit dahilinde iken suyun yanından geçer, o suyu kullanmaz, bir süre sonra da su olmayacak olursa, işte bu namazın iadesi hakkında iki görüş vardır:

1) Namazı iade eder. Çünkü namazı abdest ile kılması gerekir, o ise kendi nefsine karşı güç ve imkân bulduğu halde onu geçirmiştir. O zaman vacip halen uhdesinde kalır demektir.

2) İade etmez. Çünkü şartları oluşmuş olan bir teyemmüm ile doğru bir şekilde namazını eda etmiştir.

Suyu unutacak olursa? Suyu bineğinde ya da kullanma imkânı bulduğu yerde unutur ve teyemmüm alarak namazını kılarsa, bu caiz olmaz. Bu, İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü bu, hatırlanması gereken bir temizliktir ve unutulması sebebiyle de düşmez. Bu, tıpkı abdesti olmadığı halde namaz kılan ya da mesh ile namaz kılan ardından namazdan önce mesh müddetinin sona erdiğini anlayan kimsenin durumu gibidir. (Suyu) arama işini bırakması hasebiyle ifrata ve aşırıya kaçmış sayılır.

Ebu Hanife ve Ebu Sevr ise; bunun (suyu unutma sebebiyle teyemmüm alıp namaz kılmasının) caiz olacağını belirtmişlerdir. İmam Malik'ten her iki mezhebin görüşüne dair görüş de nakledilmiştir. Çünkü bu kimse unutmanın yanında, suyu kullanmaya da imkân bulamaması sebebiyle "su bulamayan kimse" hükmündedir.

Buradakinin tersine, su bulamayan kimsenin ifrata ve aşırıya kaçan kimse gibi sayılamayacağı şeklinde cevap verilmiştir.

Teyemmümün ertelenmesi: Teyemmümün her halükârda ertelenmesi daha evladır. Bu, Sevri ve Rey ashabının kabul ettiği görüştür. Onun içindir ki hacet ve ihtiyaç bitiminden sonrasına değin, namazı ertelemek müstehap görülmüştür. Cemaatin namaza kavuşması için yine namazın ertelenmesi müstehap sayılmıştır. Öyleyse temizliği (abdest, gusül, teyemmümü) gerçekleştirmek için namazın ertelenmesi daha evla olan bir husustur. Suyun var olduğu ümit ediliyorsa, ertelemek müstehaptır. Var olduğundan ümit kesilmiş ise o zaman da öne almak müstehap olur. Bu da İmam Malik'in görüşüdür. İmam Şafiî der ki: Takdim etmek daha faziletlidir. Ancak vakit içerisinde suyun var olduğu kesin olarak biliniyorsa başka. Çünkü (namazın) ilk vaktinin faziletini terk etmesi müstehap olmaz. Namaz, zan noktasındaki bir konu hakkında da kesinlik ifade eder.

Namazdan sonra su bulan kimse: Suyu bulamayan kimse teyemmüm ile namaz kılmış olur, sonra da suyu bulacak olursa, namaz

vakti çıkmış ise şayet icmaya göre namazı iade etmesi gerekmez. İçlerinde Sevri, İmam Malik, İmam Şafiî, İshak ve Rey ashabının da yer aldığı ilim adamlarının çoğunluğuna göre namaz vakti içerisinde dahi suyu bulmuş olsa, yine de iade etmesi gerekmez. Çünkü bu noktada Ebu Said el-Hudri'nin rivayetine göre, iki adam teyemmüm aldıktan sonra vakit içerisinde su buldukları halde, birisi namazı ve abdesti iade eder, diğeri ise etmez. Konu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e arz edildiğinde, iade etmeyene: "Sünnete isabet ettin ve namazını eda etmiş oldun." buyurdu. Abdest alıp iade edene ise: "Sana iki defa ecir vardır." buyurdu."[273] Çünkü emredildiği gibi farzı yerine getirmiş olduğundan dolayı, vakitten sonra dahi suyu bulmuş olsa, ona iade etmesini emretmemiştir. Nakledildiği üzere İbn Ömer, "Mirbedi'n Neam" mevkiinde iken teyemmüm aldı ve ikindi namazını kıldı. Sonra güneş hâlâ yüksekte iken Medine'ye girdiği halde namazını iade etmedi."[274]

Bir darp ya da iki darp (vuruş) ile teyemmüm almak: İmam Ahmed'e göre sünnet olan tek bir darp (vurma) ile teyemmümün yapılmasıdır. Teyemmümü iki darpla da gerçekleştirse; birisinde yüz, diğerinde de avuçlar olmak üzere caizdir. Evzai, İmam Malik ve İshak şöyle demişlerdir: Ammâr'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Beni Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir iş için göndermişti. Bir ara cünüp oldum ve su bulamadım. Bu nedenle toprağın üzerinde tıpkı hayvanın yuvarlandığı gibi yuvarlandım. Sonrasında Hz. Peygamber'e geldim ve bunu kendisine zikrettim. "Sadece iki elinle şöylece yapman sana yeterli olurdu." buyurdu.

---

273 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 241, 242; Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 213; Dârimi, Cilt: 1, Sayfa: 190; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 178, 179. Buharî-Müslim şartına göre hadis sahihtir, demiştir. Zehebî ve Dârakutnî ise ona muvafakat etmiştir. O şöyle demiştir: Abdullah b. Nâfi bunu Leys'ten, söz konusu muttasıl olan isnatla nakletmiştir. İbn Mübarek ve başkası ise ona muhalefet etmiş yani bunu mürsel saymışlardır. Ebu Davud der ki: Bu hadiste Ebu Said'in zikredilmiş olması mahfuz değildir, o mürsel'dir. Ancak İbn Seken bu hadisi mezkur tarik dışında mevsul rivayet olarak aktarmıştır. Buna dair de İbn Abbas hadisinden şahidi vardır. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 160.

274 Şafiî, Tertîbu Müsnedihi, Cilt: 1, Sayfa: 45; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 186; Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 224, 232. Hadisi Dârakutnî, Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 180 ve Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 224 merfu olarak rivayet etmişlerdir. Ancak Darâkutni, el-İlel eserinde; Doğrusu mevkuf olduğudur, demiştir. Beyhakî ise şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v.)'e müsned olarak rivayet edilmiştir, mahfuz değildir." Bak: et-Talhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 145; Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 441.

Sonra iki eliyle yere bir defa vurdu. Sonra sağ el ile solunu, iki avucunun dış tarafını ve yüzünü meshetti?" Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[275]

İmam Şafiî şöyle demiştir: Teyemmüm; yüze ve dirseklere kadar eller olmak üzere (toplam) iki kere vurmakla tamam olur. Bu görüş, Hasan, Sevri ve Rey ashabından da nakledilmiştir. Nitekim İbn Samme'nin rivayetine göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) teyemmüm etti, yüzünü ve iki kolunu meshetti."[276] Bir hadis de şöyledir: "Teyemmüm; bir defa yüz için bir defa da dirseklere kadar eller için (toprağa vb.) vurmaktır."[277]

İbn Samme hadisi hakkında; orada üzerinde ittifak edilen şekliyle "*yüzünü ve iki elini*" lafzı olarak geldiği şeklinde cevap verilmiştir. Bu durumda, birinci görüşün lehine bir delil olmuş olur. Çünkü mutlak olarak sadece "*iki ele*" taalluk eden lafız, hırsızın elinin kesilmesinde olduğu gibi, iki kolu içermiş olmaz. Diğer hadislere gelince, onlar ise gerçekten zayıf olarak gelmiştir.

Sonra aralarında bir çelişki de yoktur. Çünkü teyemmümün iki vuruş (darp) ile alınacağını göstermektedir. Bir defa vurmakla da teyemmümün caiz olduğunu nefyetmemektedir. Nitekim Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üçer kez âzâlarını abdest alırken yıkamış olması da bir kimsenin tek bir defa yıkamasını nefyetmez.

Toprakla teyemmüm almak: Teyemmüm sadece elde toz izini oluşturacak temiz bir toprakla caizdir. Bunu, İmam Şafiî, İshak, Ebu Yusuf ve Davud söylemiştir. Yüce Allah şöyle buyurur: *"(...) temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve (dirseklere kadar) ellerinizi onunla meshedin."* (Maide Suresi: 6) Ayette geçen "*saîd*" ifadesine İbn Abbas; Tarım toprağının

275 Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 456; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 280. Hadisin lafzı Müslim'e aittir.

276 Şafiî, Tertîbu Müsnedihi, Cilt: 1, Sayfa: 44; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 176, 177. Hadisin aslı ise Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 441 ve Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 281'de yer almaktadır ancak lafız yüzü ve iki eli şeklindedir. el-Feth Cilt: 1, Sayfa: 442 eserinde Hafız (İbn Hacer) şunu demiştir: "Sabit olan "yedeyhi (iki eli)" lafzıdır, "zirâayhi (iki kolu)" lafzı değildir. Çünkü bu rivayet şaz olmanın yanında bir de İmam Şafiî ve Darâkutni yanında yer alan Ebu'l Huveyris ve Ebu Salih adlı raviler zayıf kimselerdir."

277 İbn Ömer, Cabir ve onlardan başka gelen hadisten, zayıf ve şaz senetlerle rivayet edilmiştir. Doğrusu bu senetlerin mevkuf olduğudur. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 150-154; et-Talhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 151-153.

yüzü, demiştir.[278] *"Tayyip"* ifadesi ise temiz anlamına gelmektedir. Buna göre elde toz izini oluşturacak (ya da hissettirecek) temiz toprağın yüzüne değmedikçe teyemmüm gerçekleşmez. Huzeyfe hadisine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır: "Yeryüzünün hepsi bize mescit kılındı. Su bulamadığımız zaman o toprağın üstü (tozu) bize temizlik sebebi kılındı."[279] Yerin toprağının teribesi (olan tozu), özellikle temiz olarak zikredilmiştir.

İmam Malik ve Ebu Hanife ise şöyle demişlerdir: Kireç, taş, kum ve buna benzer toprak cinsinden olan şeylerle de teyemmüm almak caizdir. Çünkü hadiste şöyle ifade edilmiştir: "Yeryüzü bana bir temizlik vasıtası ve bir mescit kılındı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[280]

Bunun öncesinde geçen *"(...) o toprağın üstü (tozu) bize temizlik sebebi kılındı."* hadisiyle tahsis edildiği şeklinde cevap verilmiştir. Bu ise has bir hükmü ifade etmektedir. Bu durumda, onun üzerinde âm (genel) hüküm hamledilir ve temizlik toprakla tahsis edilmiş olur.

Ben derim ki: Birinci görüşün delili noktasında, toprağın teribesinin (yüzeyinin), lakap mefhumu olarak hükme bağlanması şeklinde cevap verilmesi, zayıf bir görüştür. Sonra eğer bu mefhumunun bu şekilde amel edilmesi imkân dahilinde kabul edilecek olursa, o zaman diğer hadis, mantûku (söylenen sözü) gereği yerin diğer bölümlerinin temizlik için yeterli geleceği anlamına işaret etmiş olacaktır. Çünkü (fıkıh usûlünde) mantûk, mefhumun önüne geçer. Öyleyse; "Ümmetimden herhangi bir kimseye namaz vakti ulaştığı zaman, namazını kılsın..."[281] buyruğu, yerin tüm türevleriyle teyemmüm almanın caiz olacağına delalet eder. Çünkü *"herhangi bir kimse"* lafzı, umum bildiren bir sîgâ'dır ve herkesi kapsamaktadır. Öyleyse toprak bulamayan herkes, toprağın dışındaki türevlerini (kum, kireç vb.) bulursa söz konusu kapsama girmiş sayılır.[282] İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; (kuru) çamur ve kum ile de teyemmüm

---

278 Bak: ed-Durru'l Mensûr, Cilt: 2, Sayfa: 551. İbn Cerir (et-Taberi), Cilt: 8, Sayfa: 408'de "saîd" ifadesinin manasının; bitkilerden, ağaçlar ve ekinlerden arınık olan düz toprağın yüzü olduğunu söyleyenlerin görüşünü tercih etmiştir.

279 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 371.

280 Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 436, 533; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 371.

281 Geçen hadisin geri kalan bölümüdür.

282 Bak: İbn Dakiku'l Îd, İhkâmu'l Ahkâm, Cilt: 1, Sayfa: 114, 116.

caizdir. Bu, aynı şekilde Takyuddin (İbn Teymiyye)'nin tercih ettiği görüştür. Aynı şekilde o, toprak bulamadığı vakit, yerin diğer türevlerinden de teyemmüm alınabileceğini tercih etmiştir. Bu, İmam Ahmed'den gelen bir rivayeti oluşturmaktadır.[283]

İmam Ahmed'in bu sözü, nerede olursa olsun toprağa itibar ettiğini göstermektedir. Buna göre bir kimse eliyle kayaya, duvara, hayvana, elbiseye veyahut saça vurur ve eline toz bulaşırsa, bununla teyemmüm etmesi caizdir. Eğer toz yoksa caiz olmaz. İmam Malik ve Ebu Hanife ise toz olmasa dahi, toprağın yüzeyinin üzerine çıkmış olan her şeyde, ele değen ve hissedilen her şeyle teyemmümü caiz görmüşlerdir.

Yüce Allah'ın: *"(...) temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve (dirseklere kadar) ellerinizi onunla meshedin."* (Maide Suresi: 6) ayetinde geçen ve "*onunla*" manasına gelen "*minhu*" edatının, teb'îz (kısım ve bazılaştırmak) anlamında olduğu ve bu nedenle de toprağın bir parçası ile meshetmeye ihtiyaç duyulacağı, şeklinde cevap verilmiştir.

Teyemmüm alacak bir şey bulunmazsa: Her halükârda hiçbir şey bulamayacak olursa o zaman o haline göre namazını kılar. Bu, İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü temizlik şarttır, bulunamaması durumunda, namaz ertelenemez. Bu durum, tıpkı setr-i avret ve kıbleye dönme konusu gibidir.

Ebu Hanife, Sevri ve Evzai ise; İmkan bulana kadar namazı kılamaz, sonra o namazı kaza eder, demişlerdir. Şayet o haline göre namaz kılacak olur, ardından su ya da toprak bulursa, iki rivayetten birisine göre o namazı iade etmesi gerekmez. Diğer rivayete göre ise iade eder. Bu, Şafiî mezhebinin görüşünü oluşturmaktadır. Çünkü namazdaki şartın kaybolması, necaset ile namaz kılmaktan daha aşikârdır, bunun yanında nadir olarak vuku bulan bir mazerettir; bu sebeple de namazın iadesini düşürmez (yani iade edilmelidir.)

İmam Malik'in arkadaşlarının ise bu hususta iki görüşü yer almaktadır: İlki, Ebu Hanife'nin görüşü; ikincisi de, İmam Şafiî'nin görüşü yönündedir.

---

283 Bak: el-İnsâf, Cilt: 1, Sayfa: 284.

Doğru olan, iade etmenin gerekmediğidir. Zira Buharî ve Müslim'in üzerinde ittifak ettiği Hz. Âişe hadisinde geldiği üzere; Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hz. Aişe'ye ait olan gerdanlığı aramak için ashabından bazı kimseleri yolladı. Onlara namaz vakti ulaşınca, (yanlarında su olmadığı için) abdestsiz namaz kıldılar. Sonra bu yaptıkları işi Hz. Peygamber'e arz ettiler. Bunun akabinde Yüce Allah "Teyemmüm âyeti"ni inzal buyurdu."[284] Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onlara namazı iade etmelerini emrettiğine dair bir şey nakledilmemiştir. Bu da gösteriyor ki bu namazı iade etmek, vacip değildir. Çünkü bu, namazın şartlarından birisi olduğundan dolayı, aciz kalındığı için tıpkı diğer şart ve rükünleri gibi, hükmü düşmüş olmaktadır.

Teyemmüm ederken niyet etmek: Teyemmümün niyetsiz bir şekilde geçerli olmayacağı hususunda ihtilaf yoktur. Sadece Evzâi, Hasan b. Salih'ten aktarıldığına göre onlar, niyetsiz olarak da teyemmümün geçerli olacağını belirtmişlerdir. Abdest konusunda geçtiği üzere, diğer ilim adamları ise teyemmüm için niyet etmeyi vacip görmüşlerdir.[285]

"Namazı mübah kılmaya" dair niyet ederek başlar. Eğer hadesten (abdestsizlikten) kurtulmaya dair niyet ederek teyemmüm almaya niyet ederse bu geçerli olmaz; çünkü bu hadesi kaldırmaz. Bu, İmam Malik, İmam Şafiî ve diğerlerinin görüşüdür. Çünkü su bulacak olursa, teyemmümden önce o hadesi kaldırmak için onu kullanacaktır. Eğer hadesi kaldıracak olursa o zaman hepsi eşit olmuş olacaktır, yani her ikisinin bulunması hususunda eşitlenmiş olacaktır. Bir de bu, hadesi kaldırmayan zaruri bir temizliktir; tıpkı istihazeli bir kadının temizliği gibi. Bu şekilde su ayrılmış olur.

Ebu Hanife'den, bu şekilde niyet etmekle hadesi de kaldırmış olacağı nakledilmiştir. Çünkü bu namazı mübah kılan, hadesten taharet demektir. Böylelikle suyun temizliği (yani abdest) gibi, hades (abdestsizlik) de ortadan kalkar.

Bunun mübah, hadesi ise kaldırmayacağını söylemek gerekir. Farz kılmaya dair teyemmüme niyet ederse, namaz kılarken dilediği farz ve

284 Bak: Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 440; Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 279.
285 Abdestin farzları bölümünde geçen, Abdestte niyet etme konusuna bakınız.

nafileleri kılabilir. Nafile kılmaya ya da mutlak anlamda namaz kılmaya dair teyemmüme niyet ederse, onun yalnız nafile kılması caizdir. Bunu, İmam Şafiî demiştir. Öyleyse nafile kılacağına dair niyet etmemelidir. Çünkü farz, derece olarak daha yüksekte olduğu için, kendi altında olan namazları kapsamına almaktadır.

Ebu Hanife ise; İstediği gibi namaz kılabilir, demiştir. Çünkü ona göre bu teyemmüm şekli su ile alınan abdestin hükmü gibidir.[286]

Yüz ve avuçların meshedilmesi: Yüz ve avuçların meshedilmesinin vücûbiyeti hakkında ihtilaf yoktur. Çünkü Yüce Allah buyurdu ki: *"(...) temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve (dirseklere kadar) ellerinizi onunla meshedin."* (Maide Suresi: 6)

Her ikisini de meshetmek vaciptir. Su ile üzerleri yıkanan (malum yerleri toprakla vb.) kaplaması gerekir. Mazmaza, istinşâk ve ince kılların alt yeri dışında bu yerlerden bir şey düşmez (meshedilmesi terk edilemez.) Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü *"(...) temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve (dirseklere kadar) ellerinizi onunla meshedin."* ayet-i kerimesinin anlamı, Yüce Allah'ın: "*Yüzlerinizi ve ellerinizi yıkayınız...*" ayetinin anlamı gibidir. Dolayısıyla her ikisini de, yıkamakla genelleştirmenin vacip oluşu gibi, ikisini de birlikte genellemek gerekir. Bu durumda, bir defa (toprağa) vurup, el parmaklarının iç tarafıyla yüzüne mesheder ve ellerinin içi ile kollarını dirsekleriyle birlikte, avuçlarının dışına değin mesheder. Farz olan âzâ yerini kapladığı sürece bu teyemmüm yerine gelmiş demektir, ister (toprağa) bir defa vursun, iki defa vursun ya da üç veyahut daha fazla vurmuş olsun, fark etmez.

Teyemmüm alınacak şeyin temiz olma şartı: Ellerini vurduğu o şey eğer temiz olmazsa teyemmümü caiz olmaz. İbn Kudâme der ki: Bu hususta ihtilaf edeni bilmiyoruz; ancak Evzai şunu demiştir: Şayet kabir toprağı ile teyemmüm etmiş ve namazını kılmışsa, namazı geçmiş olur.

---

286 İmam Ahmed'den nakledildiğine göre teyemmüm, su ile abdest almak gibidir. Buna göre vakitten önce teyemmüm alır ve vakitten sonra da kalır ve dilediği namazı eda edebilir. Bunu Şeyhu'l İslam İbn Teymiyye de tercih etmiştir. Bak: el-Mubdî, Cilt: 1, Sayfa: 223; Mecmû'l Fetâva, Cilt: 21, Sayfa: 352 ve sonrası.

Caiz olmayacağına dair delil Allah'u Teâla'nın: "*Temiz toprakla teyemmüm edin.*" buyruğudur. Necis olan bir şey ise temiz değildir; teyemmüm ise bir tür temizlik olduğundan, abdestte olduğu gibi temiz olmayan bir şeyle teyemmüm caiz olmaz.

Yaralının ve hastanın teyemmüm alması: Yaralı ve hasta suyu kullanmaktan dolayı kendi canları hakkında korkacak olurlarsa, ilim adamlarının çoğunluğuna göre teyemmüm almaları caiz olur. Ata ise sadece su bulunmadığı vakit teyemmümü caiz görmüştür. Zira "*Su bulamayacak olursanız...*" ayetinin zahirinin bunu ifade ettiğini belirtir. Hasan'dan da bu yönde rivayet gelmiştir.

Caiz olduğuna dair ise Yüce Allah'ın: "*Nefislerinizi (kendinizi) öldürmeyiniz.*" (Nisa Suresi: 29) buyruğu delalet etmektedir. Cabir hadisinde geldiği üzere; "Bir sefere çıkmıştık, bizden bir adama taş isabet etti ve başını yardı. Sonra adam ihtilam oldu. Arkadaşlarına: Benim teyemmüm etmeme ruhsat buluyor musunuz? diye sordu. Onlar: Sen suyu kullanabilirsin, sana (teyemmüm için) ruhsat bulmuyoruz, dediler. Adam gusül aldı akabinde de öldü. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldiğimizde bu hadise haber verildi. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Onu katlettiler! Allah da onları katletsin. Bilmediklerini sorsalardı ya! Cehaletin ilacı ancak sormaktır. Onun teyemmüm etmesi, yarasının üzerine bir bez bağlayıp sonra üzerine meshetmesi ve vücudunun geri kalan kısmını da yıkaması ona yeterdi." diye buyurdu."[287] İbn Abbas'tan da bu konuda benzeri nakledilmiştir.[288] Zira bu kimseye, susuzluk ya da yırtıcı hayvandan korkması durumunda teyemmüm alması nasıl caiz ise burada da durum aynıdır. Çünkü korku hep aynıdır ve değişmez, değişen sadece ciheti ve şeklidir.

Teyemmüm için mübah olan korku: Teyemmüm almak için mübah olan korku şekli hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Mez-

---

287 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 240; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 190. Burada Ata'nın, Cabir'den yaptığı rivayetinde tek kaldığını, Zübeyr b. Harîk'in ise kuvvetli bir ravi olmadığını ifade etmiştir. et-Telhis, Cilt: 1, Sayfa: 147 eserinde geçtiği üzere İbn Seken ise bunu sahih saymıştır.

288 İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 189; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 178; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 190, 192. Ancak Dârakutnî munkat'ı (kopuk) senedi sebebiyle hadisi illetli saymıştır. Bak: et-Telhis, Cilt: 1, Sayfa: 147.

hebimizin zahirinde anlaşılan; hastalığın artması, iyileşmenin gecikmesi, sıkıntının ve muhtemel olmayan bir acının peyda olmasından korkulması durumunda teyemmüm almasının mübah olduğudur. Bu, Ebu Hanife ve iki görüşünden birisine göre İmam Şafiî'nin kabul ettiği görüştür. İmam Ahmed'den ise sadece yok olma korkusu varsa teyemmüme cevaz vermiştir. Bu da İmam Şafiî'nin ikinci görüşünü oluşturmaktadır.

Doğrusu ise; birinci görüştür. Çünkü *"Hasta yahut yolculuk halinde bulunursanız..."* (Maide Suresi: 6) ayet-i kerimesinin genel anlamı bunu ifade etmektedir. Bunun yanında malının bir kısmının telef olmasından, hırsız ya da yırtıcı hayvan sebebiyle kendi canından endişe etmesi halinde veyahut da su bulamadığında, suyu satan kimsenin bu su bedelini mislinden oldukça fazlasıyla satması (ve kendisinin de bunu alamaması) halinde, teyemmüm alması yine caiz olur. Şüphesiz bu gibi durumlarda caiz olması daha öncelikli sayılır. Bir de kıyamı terk edip orucu ertelemek, (sadece) yok olma korkusu konusunda söz konusu olmayabilir; işte burada da durum aynıdır.

Ama suyu kullanacağı vakit kendisine zararı dokunmayacak olan hasta ve yaralı ise bu suyu kullanmak durumundadır. İmam Malik ve Davud (ez-Zâhirî)'den; ayet-i kerimenin zahirinden anlaşılan, mutlak olarak hastaya teyemmümün mübah olduğu yönündedir.

Suyu kullanmakla zarar görmediği ve "suyu olan kimse" konumunda bulunduğu için, tıpkı sağlıklı bir kimse gibi, bu teyemmümü almasının caiz olmayacağı şeklinde cevap verilmiştir. Ayet-i kerimede ise suyun olmaması zikredilmiştir. Buna göre orada bir zaruretin gizlenmiş olması gerekir. Zaruret ise ancak zarar meydana geldiği vakit oluşur.

Yaralı ya da hasta kimsenin vücudunun bazı yerlerini yıkaması mümkün olursa: Yaralı ya da hasta kimsenin vücudunun birtakım yerlerini yıkaması mümkün olursa, o takdirde o yerleri yıkar ve diğer yerlere de teyemmüm eder. Bunu, İmam Şafiî söyler. Çünkü bu minvalde, kendisine taş isabet eden adamın hadisinde şöyle gelmiştir: "Onun teyemmüm etmesi, yarasının üzerine bir bez bağlayıp sonra üzerine meshetmesi ve vücudunun geri kalan kısmını da yıkaması ona yeterdi."[289]

289 "Yaralı ve hastanın teyemmüm alması" başlığında geçmişti.

Ebu Hanife ve İmam Malik der ki: Vücudunun çoğu sağlıklı ise yıkar, teyemmüm alamaz, çoğu yaralı ise teyemmüm alır ve yıkaması da gerekmez. Çünkü birleştirmek, bedel (değişen) arasında söz konusudur, değiştiren ise gerekmez.

Burada herhangi bir birleştirmenin söz konusu olmayacağı şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü teyemmüm ettiği yer, yıkadığı yerdir. Mestlere yapılan mesh buna bir delildir; çünkü diğer aza ve organlar abdestte yıkanmaktadır.

Şiddetli soğuktan korku: Şiddetli soğuktan korkacak olur da suyu ısıtması mümkün ise veyahut zarara girmekten emin bir şekilde suyu kullanacağı söz konusu olursa, mesela bölüm bölüm, aza aza yıkamak gibi ve neticede yıkadıkça orasını örtüp (üşümekten kendisini koruyacaksa), o halde bunu yapar. Eğer buna gücü yetmezse, bu takdirde ilim ehlinin çoğunluğuna göre teyemmüm alır ve namazını kılar.

Ata ve Hasan ise; Ölse dahi yıkanır, Yüce Allah ona bunda bir özür kılmamıştır, demişlerdir.

Caiz olduğuna dair Allah (c.c.)'un: *"Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah, sizi esirgeyecektir."* (Nisa Suresi: 29) buyruğu delalet etmektedir. Amr b. el-Âs hadisinde geldiği üzere, kendisi bir defasında "Zâtü's-Selâsil" gazvesinde iken soğuk bir gecede ihtilâm olmuştu. Kendisi şöyle dedi: "Gusledersem helak olacağımdan korkup teyemmüm ettim ve arkadaşlarıma sabah namazını kıldırdım. (Medine'ye döndükten sonra) bunu Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e haber verdiler, O da buna onay verdi ve karşı çıkmadı."[290] Çünkü kendi nefsi hakkında endişe etmiş ve

290 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 203, 204; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 238; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 177, 178; Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. İmam Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 454 ise muallak rivayet etmiştir. Hafız, el-Feth eserinde; İsnadı kavidir, der. İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre; "Adamın birisi kış vakti ihtilam oldu ve (yıkanıp yıkanmayacağına dair) soru sordu. Yıkanmasını emrettiler o da yıkandı. Bunun üzerine adam öldü. Hadise Hz. Peygamber (s.a.v.)e haber verildi. Bunun üzerine üç defa: "Onu öldürdüler, Allah da onları öldürsün, kuşkusuz Allah'u Teâla toprağı ya da teyemmümü temizleyici olarak kılmıştır, buyurdu." İbn Huzeyme, Sahih'inde, Cilt: 1, Sayfa: 138 rivayet etmiştir. et-Telhis kitabında şu ifade geçmektedir: "Bunu İbn Huzeyme, İbn Hibban ve Hakim, Velid b. Ubeydullah b. Ebu Rebâh hadisinden rivayet etmişlerdir. Velid b. Ubeydullah'ı ise Dârakutnî zayıf saymıştır. Bu hadisi sahih görenler de onu kuvvetli bir ravi olarak saymışlardır."

korkmuştu, bu nedenle de teyemmüm alması caiz olmuştu. Tıpkı yaralı ve hasta gibi ve tıpkı susuzluktan, yırtıcı hayvandan ya da hırsızdan korkan kimse gibi.

Peki, teyemmüm alır ve namaz kılacak olursa iade etmesi gerekir mi? İki rivayet vardır:

1) İade etmesi gerekmez. Bu, Sevri, İmam Malik, Ebu Hanife ve İmam Şafiî'nin de yolculuk hakkındaki iki görüşünden birisidir. (Geçen) Amr hadisinde geldiği üzere, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine namazı iade etmesini emretmemiştir. Eğer iade etmesi gerekli olsaydı bunu emrederdi. Bunun yanında o, emredileni yerine getirmiştir ve teyemmüm ile namaz kılan diğer kimselerden daha aşikar bir şeyi ifa etmiştir.

2) İade etmesi gerekir. Bu ise Ebu Yusuf, Muhammed ve İmam Şafiî'nin mukim hakkındaki ikinci görüşünden birisini oluşturmaktadır. Çünkü bu, devamlı olmayan ve nadir vuku bulan bir özür olduğundan iadesi sakıt olmaz. Birinci görüş ise daha doğrudur.

Vaktin çıkması ve girmesi sebebiyle teyemmümün bozulması: Mezhebimize göre teyemmüm, vaktin çıkması ve girmesi sebebiyle bozulur. İki vakit içinde iki namazı bu teyemmüm ile kılmak caiz değildir. Bu, İmam Malik, İmam Şafiî, Leys ve İshak'ın görüşüdür. Çünkü bu, zaruri bir temizlik olduğundan istihazeli kadın örneğindeki gibi vakitle kayıtlanmıştır.

İmam Ahmed'den nakledildiği üzere bu durum, suyu bulana ya da abdestini bozana kadar abdest konumunda sayılır. Bu ise Sevri ve Rey ashabının kabul ettiği görüştür. Çünkü bu minvalde Ebu Zerr hadisi bulunmaktadır: "On sene dahi su bulunmasa temiz toprak bir Müslüman'ın abdest suyudur."[291]

Namazın bu durumda kılınabileceğinin mübah oluşu noktasında bunun, abdest konusuna benzediği ve bu nedenle de tüm ahkam konularında eşit yapmanın gerekli olmadığı şeklinde cevap verilmiştir.

291 Hadisin kaynağı Teyemmüm başlığında, Mukim iken su olmadığı vakit bölümünde geçmişti.

Birinci görüşe göre –ki (Hanbeli) mezhebimizin görüşü de bu yöndedir- kişi farz namazları kılmak için teyemmüme niyet etse, bu durumda dilediği namazı kılması mümkündür. Mukim iken namazını kılar, iki namazın arasını cem eder, geçmiş namazları kaza eder ve farz namazdan hem önce ve hem de sonra nafileler de kılabilir.

İmam Malik ve İmam Şafiî ise; Bu teyemmüm ile iki farz namazı kılamaz, demişlerdir. İmam Ahmed'den rivayete göre, bu kişi teyemmüm ile sadece bir (vakit) farz namazı kılabilir, sonra diğer namaz için teyemmüm eder, demiştir. Tüm bunlar su ile abdest almada olduğu gibi, teyemmüm oluşu gerekçesine matuftur yahut da su ile abdest almak gibi değil de zaruret temizliği gibi olmasından kaynaklanmaktadır.

Susuzluktan korkacak olursa: İbnu'l Munzir der ki: Kendisinden ilim hıfzettiğimiz her bir ilim adamı, yolcu bir kimsenin yanında su olup da (abdest alması durumunda suyunun bitmesi sebebiyle) susuzluktan korkması halinde, kendisine içmesi için su bırakması ve teyemmüm alması noktasında icma etmişlerdir.

(Su vermediği takdirde) arkadaşının dostluğundan endişe eder ya da hayvanlarının (telef olmasından dolayı) korkacak olursa, bu da tıpkı kendi canı hakkında korkması gibidir.

Birtakım susuz kimseler görse ve yok olmalarından endişe etse, onları da sulaması ve kendisi için teyemmüm alması gerekli olur. Çünkü insanoğlunun hürmeti (değeri) namazdan önce gelir. Zira namazda olduğu halde yanmak üzere yahut boğulmak üzere olan bir kimseyi görmesiyle namazını bozabilmesi, buna delil teşkil etmektedir.

Vaktin çıkmasından korkacak olursa: İlim adamlarının çoğunluğunun görüşüne göre su mevcut olur; ancak onu elde etmesi yahut da kullanmasıyla namaz vakti çıkacak olursa, mukim ya da misafir de olsa, bu durumda teyemmüm etmesi mübah olmaz. Çünkü Yüce Allah: *"Şayet su bulamayacak olursanız teyemmüm alınız."* (Maide Suresi: 6) buyurmuştur. Ebu Zerr hadisi de buna işaret etmektedir. Çünkü ortada su vardır, hatta Bayram namazını kaçırmaktan endişe etmiş de olsa yine de ayet-i kerime ve söz konusu hadise göre teyemmüm alması caiz olmaz.

Evzâi ve Rey ashabı ise bu durumda teyemmüm alınabileceğini belirtmişlerdir; çünkü böylelikle namazların hepsini kaçırması da muhtemeldir. Öyleyse "su yok" gibi hüküm alması daha aşikardır.

Cenazeyi kaçırmaktan endişe ederse –zikredilen gerekçeler nedeniyle- iki rivayetten birisine göre teyemmüm alması caiz değildir. Diğer rivayete göre ise; teyemmüm alması ve bu şekilde cenaze namazını kılması caizdir. Nitekim Nehai, Leys, Sevri, Evzâi, İshak ve Rey ashabı da bunu söylemişlerdir. Çünkü bu durumdaki kimsenin abdest alarak cenazeye kavuşması mümkün olmadığından, "su yok" gibi hüküm alması da daha aşikar sayılır.

Cenabet olduğunu unutur ve abdestsizlikten dolayı teyemmüm alacak olursa: Cenabet olduğunu unutur ve abdestsizlikten dolayı teyemmüm alırsa, bu caiz olmaz. Bunu, İmam Malik ve Ebu Sevr demiştir. Çünkü Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Ameller ancak niyetlere göredir ve kişiye ancak niyet ettiği vardır."[292] hadisi bunu ifade etmektedir. Zira bu kişi, cenabetten dolayı niyet etmemiş olduğundan bu, onun için yeterli olmaz. Çünkü her ikisi de hac ve umrede olduğu gibi iki farklı sebebe matuf oldukları için, birisinin niyeti diğerinin yerine geçmez. Ebu Hanife ve İmam Şafiî ise bunun caiz olup yerine geçeceğini, çünkü her ikisinin de temizlik olarak aynı olduğunu belirtmişlerdir.

Şayet cünüplükten dolayı teyemmüm ederse, bu teyemmümü –geçen açıklamalara göre- küçük hadesi için yeterli olmaz. Söz konusu ihtilaf önceki izahlarda geçen ihtilaflar nedeniyledir. Buna göre küçük hades (abdestsizlik), cünüplük, hayız ya da necaset sebebiyle alacağı teyemmüm niyetinin tayin ve tespit edilmesine ihtiyaç vardır. Dolayısıyla teyemmümün de hepsine bir defa topluca niyet edecek olursa bu, hepsi için yeterli olur.

Teyemmüm almış kimse namazda olduğu halde suyu bulursa: Mezhebimizin meşhur görüşüne göre teyemmüm almış bir kişi, suyu kullanmaya güç bulması halinde namaz içerisinde de olsa dışında da olsa teyemmümü bozulmuş olur; zira bu temizliğini (teyemmümünü) iptal etmesi sebebiyle namazı batıl olur. Bu hali durumunda, hadesi varsa suyu

292 "Abdest alırken niyet etmek" bölümünde geçmişti.

kullanmak suretiyle abdestini alır, cünüp ise gusül alır. Bunu, Sevri ve Ebu Hanife demiştir. Çünkü Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır: "On sene dahi su bulunmasa temiz toprak bir Müslüman'ın abdest suyudur. Suyu bulduğu zaman derisini o suyla (ıslatıp) ellesin. Çünkü bu daha hayırlıdır."[293] Hadisin mefhumu gösteriyor ki suyun bulunması durumu ile "temiz" addedilmiş olmuyor ve hadisin mantûkuna göre de suyun mevcut olması halinde onun deriye değmesinin gerekli olduğu da söz konusu olduğunu göstermektedir. Çünkü teyemmüm, zaruri bir temizliktir ve zaruretin ortadan kalkmasıyla teyemmüm de iptal olup ortadan kalkar.

İmam Malik, İmam Şafiî ve Ebu Sevr ise şöyle demişlerdir: Şayet bu kimse namazda ise bu namazına devam eder. Çünkü suyu kullanmaya gücü yoktur, buna muktedir değildir. Çünkü onun bu muktedirliği namazını geçersiz kılıp iptal etmekle ilişkilidir. Hâlbuki namazını vb. iptal etmesi Yüce Allah'ın şu ayet-i kerimesine göre yasak kılınmıştır: *"Amellerinizi iptal etmeyin (geçersiz kılmayın.)"* (Muhammed Suresi: 33)

Onların; *"(...) buna muktedir değildir."* Sözlerine, şöyle cevap verilmiştir: Bir defa bu, doğru değildir. Çünkü su, yakınında mevcut ve bunu kullanacak âlet ve malzemesi de geçerli malzemelerdir. Buna dair kısıtlama ve engeller ise mevcut değildir. Onların; *"Hâlbuki namazını iptal etmesi yasak kılınmıştır."* sözlerine gelince; bunun da namazı iptal etmeyeceğini, tam tersine namazı iptal edecek olan şeyin temizliğin zail olup gitmesi olacağını ifade etmişlerdir.

Teyemmümü bozan hususlar: Hades konusuyla ilgili olup da abdesti bozan her şey, teyemmümü de bozar. Buna ek olarak suyu kullanmaya güç yetirmenin yanında, suyun görülmesi ve vaktin çıkması da teyemmümü bozar. (Hanbeli) ashabından bazıları; suyun mevcut olmasını zannetmenin bile teyemmümü bozacağını eklemişlerdir. Onlardan kimisi de; Sarığı ya da mesti çıkarttığı takdirde üzerine meshetmesinin caiz olacağını ve teyemmümünü de bozmuş olacağını eklemiştir. Çünkü bu abdesti bozacağı için dolayısıyla teyemmümü de bozmuş olacaktır. Doğrusu ise bunun teyemmümü bozmayacağıdır. Bu ise diğer fakihlerin kabul etti-

293 "Mukim iken suyun bulunmaması durumu" bölümünde geçmişti.

ği görüştür. Çünkü teyemmüm bir temizliktir ve bu noktada onda meshetme mevzu bahis değildir; dolayısıyla da (mest ve sarığın) çıkarılmasıyla teyemmüm bozulmuş olmaz; bu, üzerine meshedilmesi caiz olmayan bir giysi dahi olsa durum aynıdır.

Cünüplük sebebiyle teyemmüme gelince, suyun görülmesi, vaktin çıkması ve guslü gerektiren gerekçeler dışında bunu iptal etmez. Aynı şekilde hades, hayız ve nifas sebebiyle alınan teyemmüm de böyledir.

Vücuda isabet eden bir necaset sebebiyle teyemmüm almak: Vücut üzerinde bir necaset olur da suyun yokluğu ya da suyun kullanılması nedeniyle bir kimse zarar görme endişesi taşıyorsa ve bu gerekçelerden dolayı (su ile) yıkamaktan aciz kalırsa namazı için teyemmüm alır ve onunla namazını eda eder. Bu, Hasan'dan nakledilmiştir. Çünkü "(...) temiz toprak bir Müslüman'ın abdest suyudur." ile "Yeryüzü bana mescit ve temiz kılındı." hadislerinin genel manası bunu ifade etmektedir. Çünkü bu, beden ve vücutta bir temizlik anlamı taşıdığından namaz için mevzu bahis olmuştur ve bu noktada tıpkı hades konusu gibi teyemmüm alması caizdir.

Evzai ve Ebu Sevr'den nakledildiğine göre, bu kimse toprağa mesheder ve bu şekilde namazını kılar. Çünkü necasetin temizlenmesi başka bölgede değil sadece necaset mahallinde söz konusu olmaktadır.

Guslün, teyemmümden farklı olduğu şeklinde cevap verilmiştir. Hadesin temizlenmesi başka yerde de yerine getirilebilir; mesela ayağında bulunan bir yara sebebiyle o bölgeye teyemmüm almak gibi.

Fakihlerin bir çoğu ise şöyle söylemişlerdir: Bu kimse durumuna göre namazını eda eder. Çünkü şeriat, sadece hades sebebiyle teyemmümü meşru kılmıştır. Hâlbuki necasetin yıkanması, bu anlama gelmemektedir. Bunun yanında yıkanmaktan kasıt da necasetin yok edilmesidir; oysaki teyemmüm ile bu elde edilmemektedir.

Bu konunun, söz konusu haberlerin (hadislerin) genel anlamına ve hadesten taharet kapsamına girdiği şeklinde cevap verilmiştir.

Hem necaset hem de hades bir arada olursa: Kişide necaset ve hades bir arada toplanacak olur ve yanında sadece birisini izale ede-

bilecek (su) imkânı varsa bu durumda o ihtilafsız olarak necaseti yıkar ve hades için de teyemmüm alır. Çünkü hades sebebiyle teyemmüm almak nass ve icmayla sabit iken, necaset gerekçesiyle teyemmüm alma konusu ise ihtilaflıdır.

Cebâir (sargılar ve ateller) üzerine meshetmek: *Cebâir*: Kırılan yeri sarmak üzere koyulan bez ve atele denir. Kırılan yerlerin çok olmasıyla da "*cebâir*" ismi kullanılır. Bunlar, temiz hükmündedir. Kırılan bölgenin çok olmasıyla ancak o yerin üzerine sargının konulması halinde ve çıkartılmasıyla da zararın oluşması durumunda mütecaviz bir vaziyet almaktadır. Bu durumda, o kimsenin iyileşene değin o sargının üzerine meshetmesi mümkündür. Nitekim İmam Malik, İshak, Ebu Sevr ve Rey ashabı söz konusu meshetmeyi caiz görmüşlerdir. Çünkü bu noktada kendisine taş isabet eden adamın kıssasını[294] nakleden Cabir hadisi yer almaktadır. Bu, İbn Ömer'in görüşünü de oluşturmaktadır[295] ve Sahabe arasında buna muhalif olan da bilinmemektedir.

İmam Şafiî ise iki görüşünden birisine göre; bu kimse kılmış olduğu namazları iade etmelidir; çünkü bunun hükmünün yıkamak olacağını ve bunu da yerine getirmemiş olacağını ifade etmiştir.

Sargı ile mest üzerine meshetme arasındaki fark: Sargı üzerine meshetmekle mest üzerine meshetmek arasında beş tane fark vardır:

1) (Ayağa giyilen) mestin tersine, zaruret durumu olduğu zaman sargının çıkarılmasıyla üzerine meshetmek caizdir.

2) Mestin tersine sargıların (uzvun vb.) tüm yerini kapsamış olması gerekmektedir.

---

294 Bu, "Yaralı ve hastanın teyemmüm alması" başlığında geçmişti. Hz. Ali'den rivayet edildiği üzere, demiştir ki: "Bilek kemiklerimden birisi kırılmıştı ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'e sordum. Bana sargılar üzerine meshetmemi emretti." İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 215; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 226, 227. İsnadında Amr b. Hâlid el-Vâsıti bulunmaktadır çokça yalan söyleyen bir kimsedir. Beyhakî der ki: "Bu konuda Allah Resulü (s.a.v.)'den bir şey sabit olmamıştır. Bu minvalde gelen en sahih olanı Ata'nın, yani kendisine taş isabet eden adamın kıssasını nakleden Cabir'in hadisidir." Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 186-188.

295 Beyhakî, el-Mârife eserinde şöyle demiştir: "İbn Ömer'den mevkuf bir rivayet olarak söz konusu bir yara üzerindeki sargıya meshettiği sahih bir şekilde gelmiştir. Bak: et-Tâlîku'l Muğni ala Sünen-i Dârâkutnî, Cilt: 1, Sayfa: 227.

3) Sargıların üzerine meshetmede –iyileşene kadar- herhangi belirli bir vakit ve süresi yok iken mestlerin ise bir gün bir gece yahut da üç gün kadar belirli bir süresi bulunmaktadır.

4) Sargılarda (gusül gibi) büyük temizliklerde çıkarılması gerekmezken, mestlerde ise çıkarılması gerekmektedir.

5) İki rivayetten birisine göre sargıların sarılmasından önce temiz (abdestli) olma şartı yoktur. Bu, Hallâl'ın da tercih ettiği görüştür, nitekim açık olan da budur. Çünkü bu noktada formülize edilmiş bir bilgi yoktur. Zaten insanların abdestli bulunmuş olmaları da gerçekten çok güçtür; dolayısıyla bunun bir sakıncası yoktur. Bir de bunu, kendisine taş isabet eden adamın kıssasını nakleden Cabir hadisi de güçlendirmektedir. Orada şöyle buyurmuştur: "Onun teyemmüm etmesi, yarasının üzerine bir bez bağlayıp sonra üzerine meshetmesi... ona yeterdi."[296]

Burada "*abdestli olması*" zikredilmemiştir. Zira üzerine meshetmek, sargının çıkarılma güçlüğünü ortadan kaldırmak amacıyla caiz kılınmıştır. Abdestli olarak giyinmiş olduğu/sarılmış olduğu vakit elde edeceği zorluk, tıpkı abdesti olmadığı halde giyilmiş/sarılmış olan bir sargıyı çıkartmak gibi zor ve güçtür.

İkinci görüş ise; sargıların -abdestli olduğu halde- sarılmış olması halinde üzerine meshetmenin caiz olduğu yönündedir. Buna göre abdestsiz olduğu halde sargı sarılmış olur ardından çıkarmaktan korkacak olursa bu durumda teyemmüm eder. Aynı şekilde bir haceti sebebiyle biraz soymasıyla onu çıkarmış olacağından endişe edecek olursa, yine bu gerekçeyle teyemmümünü alır.

Meshedilmesiyle teyemmümü bir arada yapmak: Teyemmüm alırken sargıların meshedilmesine gerek yoktur. Sadece bir haceti gereği eğer sargı yeri açılacak olursa, o bölgenin meshedilmesi muhtemeldir. Bir de -abdestsiz olarak sargının üzerine meshetmenin caiz olduğu konusundaki ihtilaf sebebiyle ve her ikisi arasındaki tartışmadan çıkmak için- sargıyı açmış olmasıyla o yerin teyemmüm edilmesi de böyledir.

---

296 "Yaralı ve hastanın teyemmüm alması" başlığında kaynağı geçmişti.

Kendisine taş isabet eden adamın kıssasını rivayet eden Cabir hadisi nedeniyle, meshedilmesi ve teyemmüm alınması noktasında Şafiî mezhebinin de cümleten iki görüşü yer almaktadır.

Kırık yahut yara üzerine sargının çekilmesi hususunda ise bir ayrım yoktur. Kendisine taş isabet eden adamın kıssasını nakleden Cabir hadisinde gelen ifade "yara" üzerine yapılan mesh konusudur. Nitekim hadiste yer alan "*şucce*" kelimesi, özel olarak baştaki yaraya verilen isimdir.

MESTLER ÜZERİNE MESHETMEK

(Ayağa giyilen) mestler üzerine meshetme konusu ilim adamlarının geneline göre caizdir. İbn Munzir ve İbni'l Mubarek; "Mestler üzerine meshedilmesinin caiz olduğu hususunda herhangi bir ihtilaf yoktur." demişlerdir. Hasan'dan rivayete göre kendisi; Yetmiş tane sahabe bana mestler üzerine meshedilebileceğini aktarmışlardır,[297] demiştir.

Bir çok hadis-i şerifte sabit olduğu üzere Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), mestleri üzerine meshetmiştir.[298] Bu konuda Cerir b. Abdullah'tan nakledildiğine göre, kendisi küçük abdestini bozduktan sonra abdest alıp mestler üzerine meshetti. Kendisine: "Sen böyle mi yapıyorsun?" denilince, "Evet Ben, Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gördüm, küçük abdestini bozduktan sonra abdest alıp mestleri üzerine meshetmiştir." cevabını verdi. (Ravi) şöyle demiştir: Abdullah'ın arkadaşları bu hadis hakkında biraz hayret etmişlerdi; çünkü Cerir'in müslüman oluşu, Maide suresinin inmesinden sonra gerçekleşmişti." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Hadisin lafzı Müslim'e aittir.[299] Bir rivayet de şöyledir: "Ancak bu (Allah'ın Resulünün meshetmesi), Maide Suresi'nin inmesinden önce idi

---

297 el-Feth, Cilt: 1, Sayfa: 306 eserinde şöyle der: "İbn Ebu Şeybe ve başkalarında geçmektedir. Kuşkusuz hadis hafızlarının çoğu, ayağa giyilen mestlerin (huf) üzerine meshedilmesinin mütevatir şeklinde geldiğini açıkça ifade etmişlerdir. Onlardan kimisi de bu rivayetleri aktaranların seksen kadar olduğunu ve içerisinde Aşere-i Mübeşşere'nin de yer aldığını belirtmiştir."

298 Hadislerde yer alan sahabelerden bazıları şunlardır. Sad b. Malik, Muğira, Amr b. Umeyye, Cerir, Huzeyfe, Bilal, Hz. Ali ve diğerleridir. Onların naklettiği hadisler için bakınız: el-Feth ile beraber Sahih-i Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 305, 307, 308, 494; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 228, 229, 231, 232.

299 el-Feth ile beraber Sahih-i Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 494; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 228.

(galiba)?" deyince, Cerir: "Ben Maide Suresi indikten sonra müslüman oldum." cevabını verdi."[300]

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre, demiştir ki: "(Mestleri) meshetmek, yıkamaktan daha faziletlidir. Çünkü Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı hep en faziletli olanı isterlerdi." Bu aynı şekilde Şafiî ile İshak'ın da mezhebini oluşturmaktadır.

İmam Ahmed'den rivayete göre şöyle de demiştir: "Meshetmek de yıkamak da caizdir. Bu, İbn Munzir'in de görüşüdür. Kimisi de yıkamak daha faziletlidir; çünkü yıkamak Allah'ın kitabında farz kılınmış iken, meshetmek ise ruhsattır, demiştir.

Meshetmenin cevazı küçük hades hakkında mevzu bahistir. Dolayısıyla cünüplükten dolayı ya da vacip veyahut da müstehap bir gusül için söz konusu değildir. İbn Kudâme şöyle der: Bu noktada ihtilaf edeni bilmiyoruz. Buna, Safvân hadisi de ışık tutmaktadır: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yolculuk yaptığımızda üç gün üç gece boyunca -cünüplük hariç- küçük ve büyük abdest bozduğumuzda ve uykudan dolayı mestlerimizi çıkarmamamızı emretmişti."[301]

Temiz (abdestli...) olmanın şart olması: Mest giyerken öncesinde abdestli olmanın şartlığı noktasında bir ihtilaf yoktur. Muğira hadisinde, kendisi şöyle demiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber bir seferde bulunuyorduk. Bir ara çıkarmak için mestlere ellerimi uzattım. Bana; "Mestleri bırak! Çünkü ben onları ayaklarım temizken (abdestliyken) giydim." buyurdu ve ardından üzerlerine meshetti." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[302]

---

300 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 107; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 157; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 169. Kendisi: "Söz konusu lafızla ihtiyaç duyulmayacak bir şekilde Buharî ve Müslim tahriç etmedikleri halde bu hadis sahihtir." demiştir. Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 81. Cerir'in müslüman oluşu, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından çok kısa bir süre sonra gerçekleşmiştir. "İmam" adlı eserinde der ki: "Tarihi kayıtlara göre veda haccında müslüman olduğu aşikardır. Bunu Taberanî Mu'cemu'l Evsat eserinde rivayet etmiştir. Zeylâi ise: "Onun hakkında susulmuştur (görüş belirtilmemiştir)." der. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 163.

301 "Aklın gitmesi abdesti bozan konulardandır" başlığında kaynağı geçmişti.

302 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 309; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 230.

Şayet bir ayağını yıkamış olur, onu mestin içine sokar ve diğer ayağını da yıkar ve onu da mestin içine sokmuş olursa, bu durumda üzerlerine meshetmek caiz olmaz. Bu, İmam Şafiî ve İshak'ın görüşüdür. Benzeri de İmam Malik'ten nakledilmiştir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Mestleri bırak! Çünkü ben onları ayaklarım temizken (abdestliyken) giydim."* buyruğu ile her ikisinin temiz olma mevcudiyetinin illetini, ayakları mestin içine sokma vaktine bağlamıştır. Birisinin giyilmeden diğerinin temiz olması mevzu bahis olmaz. Çünkü bu durumda, ilki hadesin (abdestsizliğin) kaldırılmasından önce giyilmiş ve mestli olmuş hükmündedir.

Diğer bir rivayete göre de bu durumda meshedilmesinin caiz olduğu nakledilmiştir. Bu ise Ebu Sevr ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü abdestin ve mestin giyilmesi tamamlanmış olduğundan dolayı -birinci mesti çıkarmak gibi- üzerine mesh edilmesi ardından dönüp onu giyinmesi caizdir.

Meshetmenin süresi: Ahmed'in mezhebine göre meshetmenin vakit ve süresi, mukim için bir gün bir gece, yolcu için üç gün üç gecedir. Bunu, Sevri, İshak ve Rey ashabı söylemiştir. Şafiî'nin mezhebinin zahiri görüşü de bu yöndedir. Geçmiş olan Safvân b. Assâl hadisi bunu ifade etmektedir. Hz. Ali'den nakledilen bir rivayete göre, kendisi şöyle demiştir: "Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) yolcu için (mesti) üç gün üç gece, mukim için de bir gün bir gece tayin etmiştir."[303] Avf b. Mâlik el-Eşcâi'den

303 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 232. Nevevî, Şerhinde Cilt: 3, Sayfa: 176 şunları söylemiştir: Bunda yolcu için üç gün üç gece, mukim için de hazarda bir gün bir gece süreyle mestler üzerine meshetmeye dair cumhurun mezhebi için apaçık delil ve hüccet bulunmaktadır. Bu, Ebu Hanife, İmam Şafiî, İmam Ahmed ile sahabenin büyük çoğunluğunun ve kendilerinden sonra gelenlerin görüşüdür.
İmam Malik, meşhur olan görüşüne göre; süresiz olarak mestlerinin üzerine meshedebilir, demiştir. Bu, İmam Şafiî'nin önceden kabul ettiği zayıf görüşü de oluşturmaktadır. Onlar Ebu Davud ve başkasının İbn Ammâra'dan naklettikleri vakit ve süreyle ilgili hadisi delil göstermişlerdir. Ancak hadis âlimlerinin ittifakına göre hadis zayıftır. İbnu'l Arabi "el-Ârida..." Cilt: 1, Sayfa: 144, 145 adlı eserinde şunu söylemiştir: "Eşheb ve başkalarının Malik'ten rivayet ettiklerine göre; misafir olan üç gün üç gece, mukim olan da bir gün ve bir gece süreyle mesheder. Beldelerde bulunan fakihlerin hepsi ya da çoğu da bunu söylemişlerdir... Mestlerin vakitsiz (belirli bir süreye) göre hikayesi ve hazarda iken meshetmenin kerâhiyeti hakkında da: Bu hadis, uymak noktasında en doğru ve en sağlam olanıdır... demiştir. Hazar ve seferde iken vakit konusuna gelince, söz konusu bab hakkında gelen hadislerin sıhhatini göstermek-

rivayete göre; Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Tebük gazvesinde iken misafir için üç gün üç gece, mukim için de bir gün bir gece süreyle (mestlerinin üzerini) meshetmelerini emretmiştir."[304] İmam Ahmed şöyle der: "Bu, mestlerin üzerine meshetmenin caiz olduğunu gösteren en iyi hadistir. Çünkü Tebük gazvesi Allah Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in katıldığı en son gaza olmuştur."

Leys ise dilediği süreye kadar meshedebilir, demiştir. Aynı şekilde İmam Malik'in yolcu hakkındaki görüşü de budur. Yine ondan mukim hakkında da bunu söylediği rivayet edilmiştir. Nitekim Ebu b. Ammâra'dan rivayet edildiği üzere, kendisi: Ey Allah'ın Resulü! Mestlerimin üzerine meshedeyim mi? dedi. "Evet." buyurdular. Bir gün mü? diye sorunca, "Bir gün." buyurdu. İki gün olabilir mi? deyince, "İki gün de olabilir." buyurdu. Üç gün de olur mu? deyince "Evet, nasıl istersen." cevabını verdi."[305]

Bu hadisin zayıf, isnadının meçhul ve muhtemelen diğer hadislerle hükmünün kaldırılmış (mensuh) bir hadis olduğu şeklinde karşı çıkılmıştır. Çünkü bu hadis, daha sonradan gelmiştir. Zira Avf'ın naklettiği hadis Tebük gazvesinde söz konusu olmuştur, hâlbuki bu gazve ile Hz. Peygam-

---

tedir ki bu hadis sahihtir. Bunun yanında ruhsat konusunda tevakkuf da etmiştir... Sonra şöyle demiştir: "Doğru olan belirli bir vaktin olduğudur. Çünkü aslolan ayakların yıkanmasıdır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'den gerek hazar ve gerekse seferde iken mestlere dair bir vakit ve sürenin belirlenmiş olduğu sabittir."

304 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 27; Bezzâr, Keşfu'l Estâr, Cilt: 1, Sayfa: 157; Tahâvi, Cilt: 1, Sayfa: 82. Cilt: 1, Sayfa: 275, 276. Orada şöyle geçer: "Tirmizî der ki: Muhammed'e yani İmam Buharî'ye bu hadis hakkında sordum. O da: Hasen hadistir, demiştir." Heysemi ise ez-Zevâid, Cilt: 1, Sayfa. 259 kitabında der ki: "Bunu Bezzâr ve el-Evsat eserinde Taberâni rivayet etmiştir. Ravileri ise sahih ravilerdir.

305 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 109-111. Şöyle demiştir: Bu hadisin isnadı hakkında ihtilaf edilmiştir, kuvvetli değildir. İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 185; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 170-171. Kendisi der ki: "Bu, farklı bir isnada sahiptir ve onlardan hiç kimse cerhe tabi tutulmamıştır. Darâkutni, Cilt: 1, Sayfa: 198. Şöyle demiştir: "Bu hadisin isnadı sabit değildir. Bu noktada Yahya b. Adem hakkında çokça ihtilaf edilmiştir." et-Telhis, Cilt: 1, Sayfa: 162 eserinde şöyle der: "Buharî onu zayıf görmüştür ve sahih olmadığını belirtmiştir. İmam Ahmed'den rivayete göre, şöyle der: "Hadisin ravileri bilinmiyor." Ebu'l Feth el-Ezdi şöyle demiştir: "Bu hadis kaim değildir. İbn Hibban ise; Bu haberin senetlerine güvenmem, demiştir. İbn Abdilberr de; Bu sabit değildir ve kaim olan bir isnadı yoktur, demiştir. Nevevî'den nakledildiğine göre bu hadisin zayıf oluşu hakkında imamların ittifakı vardır. Bu hadis hakkında el-Cevzkâni ise aşırıya kaçmıştır; çünkü bunu uydurma hadisler kitabında zikretmiştir.

ber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefatı arasında oldukça az bir zaman dilimi bulunmaktadır.

Sürenin bitmesi nedeniyle abdestin bozulması: Mestin süresi bitince abdest de bozulmuş olur; çünkü ayakların yıkanması namaz için bir şarttır. Burada ise sadece süre içerisinde mestler söz konusu yıkamanın yerine geçmiş olduğundan dolayı, artık delil olmadıkça başka bir şeyin onun yerine geçmesi caiz olmaz.

Hasan ise; bu kimsenin abdestinin bozulmayacağını, abdesti bozulana değin de namazını o hali üzere kılabileceğini, sonra artık ayaklarını mestlerden çıkarmadıkça da meshedemeyeceğini, çünkü abdestin yalnız hades sebebiyle bozulacağını, sürenin bitmesinin de hades anlamına gelmeyeceğini, belirtmiştir.

Buna, suyu gördüğü vakit bir kimsenin teyemmümünün bozulacağı delili öne sürülerek karşı çıkılmıştır.

Meshettikten sonra ve süre bitmeden önce mestlerin çıkarılması: Süresi bitmeden önce mestlerini çıkarır ve sonrasında da üzerlerine meshederse abdesti geçersiz olur. Bunu, Evzâi ve İshak söylemiştir. İmam Şafiî'nin iki görüşünden birisi de bunu oluşturmaktadır.

İmam Ahmed'den gelen diğer bir rivayete göre ise ayakların yıkanmasıyla bu yeterli gelir. Bu, Ebu Hanife'nin mezhebini oluştururken, İmam Şafiî'nin de ikinci görüşüdür.

Söz konusu olan bu ihtilaf, abdestte yer alan "peşi sıra ile yapma" konusunun vacipliği ile ilgilidir. Buna göre ayrı ayrı yapmayı caiz sayanlara göre ayakların bu durumda yıkanması da caiz demiştir. Çünkü diğer azaları yıkanmış olduğundan geriye sadece ayakların yıkanması kalmıştır. Ayrı ayrı yapmayı kabul etmeyenler ise "peşi sıra ile yapma"[306] icra edilmediği için o kimsenin abdestini geçersiz saymışlardır.

İmam Malik'ten nakledildiğine göre kendisi mestlerini çıkardığı vakit yerine ayaklarını yıkardı ve bu şekilde abdestini geçerli sayardı. Ayaklarının yıkanmasını erteleyecek olduğunda abdestini baştan alırdı. Çünkü abdest almak, mestlerin çıkarılmasına değin tüm azalarda yerine gelmiş

---

306 Peşi sıra yapma anlamına gelen "Muvâla" konusunda geçmişti.

yıkanmış ve geçerli hüküm almış demektir. Buna göre hemen peşine ayaklarını yıkayacak olursa bu durumda "peşi sıra yapma"yı kaçırmamış olacaktır. Zira ertelememiştir ve diğer azalar doğru bir şekilde yıkandıkları için onlara yakın bir süreyle ayaklarını yıkadığı için o abdeste kavuşmuş sayılır.

Bu ise doğru değildir. Çünkü meshetmek onun hükmünü geçersiz kılmıştır. Bir defa peşi sıra yapma konusunda muteber olan sadece yıkamak konusunda peşi sıra yapılmasıdır (başkasında değil.)

Meshetme süresinin başlangıcı: Meshetme süresi mestin giyilmesinden sonra ilk hades (abdestsizlik) zamanından itibaren başlar. Bu, İmam Ahmed'in mezhebinin zahir görüşüdür. Bu, Sevri, Şafiî ve Rey ashabının da mezhebini oluşturmaktadır. Çünkü hadesten sonra artık meshetmek mübah olacaktır ve vakti de tıpkı mesh sonrası gibi olmuş olacaktır.

İmam Ahmed'den gelen bir nakilde ise meshin süresi, abdestini bozduktan sonra meshetme vaktiyle başlar; çünkü "yolcu olan üç gün üç gece süreyle mesheder..." hadisinin zahirinden bu anlaşılmaktadır.

Buna, meshetmeyi kendisine mübah saymayı sadece istemiş olduğu, ancak bunu gerçekleştirmediği şeklinde cevap verilmiştir. Allah, en iyisini bilir.

Şâbi, Ebu Sevr ve İshak ise: "Mukim olan bir kimse beş vakit namaz süresiyle mesheder, bundan fazlasını yapmaz." demişlerdir.

Bu görüşün de doğru olmadığı şeklinde karşı çıkılmıştır. Çünkü Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun -fiili olarak işlenmemiş olsa dahi- süre ve vaktini belirlemiştir.

Mukim olduğu halde abdesti bozulur, sonra da yolcu olursa: Mukim olduğu halde abdestini bozar ve yolculuğa çıkana kadar da meshetmeyecek olursa, bu durumda yolcunun meshetme süresi tamamlanmış demektir. İbn Kudâme: Bu konuda ihtilaf eden ilim ehli bilmiyoruz, demiştir. Nitekim "Yolcu olan üç gün üç gece süreyle mesheder..." hadisi de bunu ifade etmektedir. Çünkü misafir olduğu için, meshetmeye başlama durumu bu şekilde yerine gelmiş demektir. Ama mukim olduğu halde

mukim iken abdesti bozulur, ardından yola çıkacak olursa, işte bu konuda İmam Ahmed'den gelen bir rivayete göre ihtilaf edilmiştir:

Ondan nakledildiğine göre; bu durumda mukim iken söz konusu olan mesh tamamlanmış (bitmiş) demektir. Bu, Sevri, İmam Şafiî ve İshak'ın görüşüdür. Çünkü bu, gerek hazar ve gerekse seferde yerine getirilen bir ibadettir ve iki yönden birisiyle hazarda (mukim) iken meydana gelmiştir. Dolayısıyla da onda namaz konusunda olduğu gibi hazar hükmü icra edilir.

Yine ondan nakledildiğine göre; bu kimse, yolcunun yerine getirdiği meshi icra eder. Bu da Ebu Hanife'nin mezhebini oluşturmaktadır. Çünkü hadiste geçen "yolcu olan üç gün üç gece süreyle mesheder..." ifadesi bu manayı ortaya koymuştur. Yani bu kişi bir misafirdir. Bu görüş de Hallâl'ın tercih ettiğidir. Kendisi İmam Ahmed'in ilk görüşünden döndüğünü söylemiştir.

Yolcu olduğu halde meshetmeye başlamış, ardından da mukim olmuş ise: Bir gün bir gece süreden az olmak üzere kendisi yolcu meshini icra etmiş sonra da ikame etmiş ya da mukim olarak gelmiş olursa bu durumda mukim meshini tamamlar. Bir gün bir geceden fazla olmak üzere yolcu meshini icra etmiş sonra ikame etmiş ya da mukim olarak gelmiş olursa o zaman mestlerini çıkartır. Bu, İmam Şafiî ile Rey ashabının görüşüdür. İbn Kudâme şöyle demiştir: Bu konuda ihtilaf edeni bilmiyorum. Çünkü bu kişi artık mukim olduğundan misafir gibi meshetmesi caiz olmaz.

Üzerine meshedilecek şeyin özelliği: Sadece mestlerin üzerine ya da onların yerine geçebilecek durumda olan, farz yeri örtecek, üzerinde yürümeye elverişli bulunan ve bizzat kendisiyle sabit bulunan şeylerin üzerine meshedilebilir.

Topukları örtmesi şartıyla, dar ya da çekili olması hasebiyle bacağı örtmeyecek kadar kısa ama farz olan (ayak) yerlerini de örtmesi durumunda olan mestler üzerine meshetmek, caizdir. Bunu, İmam Şafiî ve Ebu Sevr söylemiştir. Şayet topukları açacak kadar kesilmiş (ya da kısa olursa) o zaman üzerine meshedilmesi caiz olmaz. İmam Malik'ten sahih olarak gelen görüşü de budur. Çünkü farz olan yeri kapatmamıştır.

Deriden yapılmış olsun başkasıyla olsun üzerinde sürekli yürümesine imkân verecek olan tüm mestlerin üzerine meshetmek caizdir.

Çorap üzerine meshetmek: Mestler üzerine meshedilme konusunda zikri geçen iki şartı taşıması halinde çoraplar üzerine meshetmek de aynı şekilde caizdir. *Birisi:* Topuğu ortaya çıkartmayacak özellikte kapalı ve örtülü olması. *İkincisi* ise: Üzerinde sürekli yürümesine imkân verecek nitelikte olması.

İmam Ahmed der ki: Çorapların üzerine meshedilme konusu, sahabeden yedi ya da sekiz kişiden nakledilmiştir. İbn Munzir şöyle demiştir: Çorapların üzerine meshetmenin mübah oluşu, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dokuz sahabesinden rivayet edilmiştir.

Mestlerin illâ deriden (kaplı) olmalarına ise itibar edilmez. Bunu, Sevri, Hasan b. Salih, İbnu'l Mubarek, İshak, Ebu Yusuf ve Muhammed söylemiştir. Zira bu noktada Muğira b. Şûbe, Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdest alıp, çoraplarını ve ayakkabılarını meshettiğini[307] rivayet etmiştir. Bu da gösteriyor ki ayakkabılar, çorapların üzerinde değillerdir. Çünkü sahabe-i kiram –Allah kendilerinden razı olsun- çorapları üzerine meshederlerdi ve bu noktada kendilerine muhalefet eden de çıkmazdı. Dolayısıyla bu, bir icma halini almış oldu.

Ebu Hanife, İmam Malik, Evzai ve İmam Şafiî ise bu çorapların (sertlik açısından) nâl (ayakkabı vb.) gibi olmadığı sürece üzerilerine meshedilmesinin caiz olmayacağını belirtmişlerdir; çünkü onlarla sürekli yürümek mümkün değildir.

---

307 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 252; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 112, 113; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 167. Kendisi: Hadis, hasen, sahihtir, demiştir. Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 283, 284. Kendisi hadisi Ebu Kays el-Evdi yoluyla onun da Huzeyl b. Şurahbîl ve onun da Muğira'dan yaptığı nakille aktarmıştır. Mestler üzerine meshetme konusunda hadis hafızlarının kendisinden yaptıkları rivayet sebebiyle Ebu Kays illetli ad edilmiştir. Ancak Şeyh İbn Dakik el-Îd şöyle demiştir: "Onun sahih bir kimse olduğunu söyleyenler; cumhurun rivayetine muhalif ve karşı olmayışı gerekçesiyle Ebu Kays'ın tâdil edilişinden sonrasına dayanmışlardır. Hatta cumhurun rivayet ettiklerine artı bir bir durum arz ettiğini, dolayısıyla da çelişki oluşturmadığını ifade etmişlerdir. Özellikle de bu, Hüzeyl'in, Muğira'dan yaptığı rivayetinin mustakil bir tariki olup senedinde meşhur raviler iştirak etmemiştir." Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 184-186. Bu hadisi son dönem âlimlerinden Şeyh Ahmed Şakir Sünen-i Tirmizî'ye yaptığı haşiyesinde, Cilt: 1, Sayfa: 167, 168 ve el-Albânî de el-İrva, Cilt: 1, Sayfa: 137, 138 eserinde sahih görmüşlerdir.

Buna, kendi başına ayakta durmasını şart koşacak olursak bu durumda üzerinde sürekli yürünebilmesine imkân verecek durumda olmuş olur, şeklinde cevap verilmiştir.

İmam Ahmed başka yerde ise şunu söylemiştir: Mestler gibi ezilmeyecek, ayakta durabilecek nitelikteki bir sertlikte olmadıkça çorapların üzerine meshetmek yeterli olmaz. Nitekim söz konusu olan topluluğun çorapların üzerine meshetmiş olmaları, bir kimsenin üzerinde gidip gelip yürümekle tıpkı bir mest konumundaki özellik gibi onu karşılayabilecek olmasından kaynaklanmaktadır.

Ama çorap eğer kendi başına ayakta durmayacak durumda olur ve ayakkabının vb. giyilmesi sonucu ayakta kalabiliyorsa, o zaman üzerine meshedilmesi mübah olur ve ayakkabının çıkartılmasıyla da abdesti bozulmuş olur. Çünkü çorabın ayakta sabit olması ve durması meshetmenin cevaz şartından birisini oluşturmaktadır ve bu ancak ayakkabının giyilmesi sebebiyle oluşmuş olduğundan, birisinin çıkartılması durumunda şart yok olacağından abdest de bozulmuş olacaktır. Bu noktada aslolan, "Çoraplarını ve ayakkabılarını meshetti." şeklinde gelen Muğira hadisidir. Zahiren anlaşılan ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ayağın üzerini kaplayan ayakkabısının üst kısımlarını meshetmiş olduğudur.

Yırtık mest: Az dahi olsa ayak görünüyorsa, farz olan bölgeden bir yerin açılması halinde üzerine meshedilmesi caiz olmaz. Yırtık dahi olsa eğer ayak içeride kalıyor ve ayak görünmüyorsa, üzerine meshedilmesi caizdir, bir sakıncası yoktur. Bu, İmam Şafiî'nin iki görüşünden birisidir. Çünkü ayağı örtmemesi nedeniyle üzerine meshedilmesi de caiz olmaz. Bir de açık olması hükmü onun yıkanması, örtülmesi hükmü de onun meshedilmesi demektir. Dolayısıyla her ikisi de bir çatı altında toplanacak olursa, tıpkı ayaklarından birisinin açılması durumunda olduğu gibi yıkama hükmü de galip gelmiş olur.

Sevri ve İshak; tüm mestlerin üzerine meshetmek caizdir, demişlerdir. Evzâi şöyle demiştir: "Yırtık meste ve ayağından görünen yerine meshetmez caizdir." Ebu Hanife ise şöyle der: "Eğer yırtık üç parmağın gireceği büyüklükte olursa üzerine meshetmek caiz olmaz, az olursa caiz olur." İmam Malik şöyle demiştir: "Yırtık çok olur ve artık aşikar olarak belirecek olursa üzerine meshetmek caiz olmaz, aksi halde caizdir." Onlar hadis-i

şerifin umum ifade eden yönüne göre bunları söylemişlerdir. Çünkü genelde Arapların kullanmış oldukları mestler yırtık olduğundan, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ayrıntıya girmeksizin mestlerin üzerine meshedileceğini bizzat emir buyurmuştur.

Meshetmenin niteliği: Sünnet olan; mestin üzerine meshetmektir, altına ya da arka tarafına değil. Elini ayak parmaklarının üzerine koyar ve bacağına doğru parmaklarıyla (yukarıya doğru) çekiverir.

Mestlerin altına ve arka tarafına meshetmek ise sünnet değildir. Bunu, Sevri, Evzai, İshak ve Rey ashabı söylemiştir. Bu bağlamda Hz. Ali'nin sözü şöyledir: "Şayet din akıl ile olsaydı, mestin üstünü değil de altını meshetmek daha uygun olurdu. Hâlbuki ben Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mestlerinin üzerine meshederken gördüm."[308] Çünkü mestin batın kısmı (yani altı), meshedilen farz yeri olmadığından dolayı sünnet kılınan yer de burası değildir. Bir de meshedilecek yer yine altı olsaydı, kişinin eli devamlı olarak eza görmüş ve pislenmiş olacağından, terk edilmesi daha evla sayılmıştır.

İmam Malik ve İmam Şafiî; mestin hem altına hem de üstüne mesheder, demişlerdir. Çünkü Muğira b. Şûbe'den nakledildiğine göre; "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) mestinin hem altını hem de üstünü meshetmiştir."[309]

---

308 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 114, 115; Darâkutni, Cilt: 1, Sayfa: 205. el-Hafız ise et-Telhis, Cilt: 1, Sayfa: 160 eserinde isnadının sahih olduğunu söylemiştir.

309 Muhtasaru'l Müzeni, Cilt: 1, Sayfa: 50 eserinde olduğu gibi İmam Şafiî tahriç etmiştir. Ahmed, Cilt: 4 Sayfa: 251; Davud, Cilt: 1, Sayfa: 116; Darâkutni, Cilt: 1, Sayfa: 195 Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 290 ise Sevr b. Yezid, onun Racâ b. Hayve, onun Muğira'nın kâtibinden ve onun da Muğira'dan yaptığı yolla nakletmiştir. Tirmizî der ki: Bu hadis illetlidir... Ebu Zür'â ve Muhammed'e –yani Buharî'ye- bu hadis hakkında sordum, ikisi de sahih değildir, demişlerdir. İbn Ebi Hâtim ise babasından ve Ebu Zür'â'dan, bunu mahfuz olmadığı şeklinde nakletmiştir. Dârakutnî şöyle der: Bu hadisi İbnu'l Mübarek, Sevr'den rivayet etmiş ve: "Bunu Reca b. Hayve'den, onun da Muğira'nın kâtibinden ve onun da Hz. Peygamber (s.a.v.)'den mürsel olarak rivayet ettim..." demiştir. Kendisi demiştir ki: Abdulmelik b. Umeyr'den, Muğira'nın kâtibi olan Vârid ve onun da Muğira'dan yaptığı rivayetle nakletmiştir, altındaki senedi ise zikretmemiştir. Bunu aynı şekilde Ahmed, Musa b. Harun, Ebu Davud ve İbn Hazrn da zayıf görmüştür. Nevevî ise; hadis ehlinin bunu zayıf saydığını söylemiştir ve geçen âlimlerden bazılarının isimlerini zikretmiştir. Ardından: "İmam Şafiî eski kitabında bunu zayıf görmüştür. O, bu noktada İbn Ömer'den gelen rivayete dayanmıştır, demiştir. Bak: Sünen-i Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 163, el-Mecmû, Cilt: 1, Sayfa: 517.

Bu hadisin, illetli ve sahih olmadığı şeklinde cevap verilmiştir.

Meshetmedeki ölçü: Meshetmenin ölçüsü, parmaklarla mestin ön tarafının çoğunluğunu alacak şekilde meshetmektir. Çünkü "*meshetme*" ifadesi mutlak olarak gelmiştir ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu bizzat uygulamasıyla da tefsir etmiştir.

İmam Şafiî der ki: Meshetme ismini ifade edecek az bir yerin meshedilmesi dahi bunu yerine getirir. Çünkü "meshetme" lafzını kullanmıştır ve bu noktada bir ölçüyü takdir etmemiştir. Ebu Hanife ise üç parmak kadar bir meshin yeterli olacağını belirtmiştir.

Mestin sadece altını mesheder de üstünü meshetmez ise bu, zahirine kıyasla -İmam Malik'in arkadaşlarından olan Eşheb'e ve bir kısım Şafiî ashabı dışında- yeterli gelmez. İmam Şafiî'den nakledilen görüşe göre de bu yeterli değildir. Çünkü burası meshedilecek farz yerin bölgesi değildir. Bir de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) mestin üst kısmına meshederdi. Meshin üst tarafının meshedilmesinin yeterli geleceğinde de ihtilaf yoktur.

Gelen haberlerin umum ifade etmesi hasebiyle erkek ve kadın (hepsi), mestler, hükmü ve şartları noktasında aynıdırlar.

Sarık üzerine meshetmek: Sarığın üzerine meshetmek caizdir. Bunu, Evzai, Ebu Sevr ve İbnu'l Munzir söylemiştir. Çünkü Muğira b. Şûbe'den nakledildiğine göre şöyle demiştir: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) mest ve sarık üzerine meshetmiştir."[310] Bilal'den nakledildiğine göre; "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) mest ve himâr (sarık) üzerine meshetmiştir."[311] İmam Ahmed der ki: Bu hadis, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den olmak üzere beş yönden gelmiştir.

İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ashabı ise sarığın üzerine meshedilmez, demişlerdir ve Yüce Allah'ın: *"Başlarınızı meshedin..."* ayetini ileri

---

310 Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 170, 171. Kendisi bu hadis hakkında, hasen, sahihtir, demiştir. Hadisin aslı ise "Başının ön tarafına, sarık ve mestlerinin üzerine meshetti." lafzıyla Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 230'da geçmektedir.

311 Sahih-i Müslim, Cilt: 1 Sayfa: 131. Hadiste geçen "himâr"dan kasıt sarıktır. Çünkü başı örtüp kaplamaktadır. Bu Sünen-i Ebi Davud, Cilt: 1, Sayfa: 106'da ise "Sarığının ve (başına giydiği) korumanın üzerine meshetti." lafzıyla gelmiştir.

sürmüşlerdir. Çünkü sarığın çıkarılmasında herhangi bir zorluk olmadığı için, üzerine meshedilmesi caiz değildir.

Söz konusu bu ayet-i kerimenin zikri geçen açıklamaları nefyetmeyeceği şeklinde cevap verilmiştir. Bir de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, Allah'ın kelamını açıklayan ve tefsir eden olduğunu, buna rağmen sarığına meshettiğini belirtmişlerdir. Bu da göstermektedir ki ayetten kasıt; başa ya da üzerinde bulunan hâile (engele) meshetmek demektir. Bunu, ortaya koyan ifade ise meshin, genelde başa isabet etmediğini, meshin sadece saça -ki el ile onun arasındaki engel de bu sayılır- yapıldığıdır. Sarıkta da durum böyledir.

Sarığın üzerine meshetmenin cevaz şartı: Sarığın üzerine meshetmenin caiz oluşu -genelin adeti üzere açılması söz konusu olan başın ön kısmı, kulaklar ve başın diğer yanları hariç- tüm yerin örtülü olması şartıyla mümkündür; çünkü bu yerler bağışlanmış, mazur görülmüştür. Zira zorluğun def edilmesi için bu yerlerin açık bulundurulması adeten kaçınılmaz bir hal almaktadır.

Üzerine meshetmenin şartlarından birisi de bu sarığın, Müslümanların takmış olduğu sarıkların vasfında; sarığın bir bölümünün çenenin altından sarkıtılmış olması gerekmektedir. Çünkü Arapların takmış olduğu sarıklar böyledir. Bu şekildeki sarık, diğer sarıklardan daha çok örtülü ve giyili durumda, çıkarılması da daha güç olduğundan üzerine meshetmek de buna göre caiz olmaktadır. İster perçemi bulunsun bulunmasın ve ister küçük ister büyük olsun farketmez.

Eğer sarığın bir bölümü çenenin altından sarkıtılmış değil ve perçemi de yoksa, bu durumda üzerine meshetmek caiz değildir. Çünkü bu tür sarıklar, zimmîlere ait sarıklardır ve çıkarılmaları da güç değildir. Bir de bunlardan men edildiğinden, üzerlerine meshetmek de yasaktır.

Açılması adeten söz konusu olan başın bir bölümü açık ise bu durumda sarıkla birlikte saçın da meshedilmesi müstehaptır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) başının ön tarafına ve sarığına meshetmiştir.[312] Peki, her ikisini de birlikte yapmak vacip midir? İmam Ahmed, bu noktada tevakkuf etmiş ve bu hususta iki görüş ileri sürmüştür:

---

312 Az önce hadisin kaynağı geçmişti.

1) Gelen haberden (hadis) dolayı vaciptir. Bir de sarık sadece örttüğü şeye bitişik ve bağlı olduğundan, bu nedenle de sadece o asla göre -tıpkı sargı gibi- bir durum arz eder.

2) Vacip değildir. Çünkü sarık yalnız başa bağlıdır, onun hükmüne tabidir ve baştaki farza intikal eder; dolayısıyla da açık hüküm gereği geride bir durum arz etmez.

Çıkarılması sebebiyle geçersiz olması: Sarık çıkarıldığı vakit ya da meshettikten sonra sarık çözülecek olursa abdesti bozulur. Ancak az olması durumu hariç, mesela başın bir kısmının açılması gibi. Çünkü bu adeten icra edilen ve kaçınılması zor olan bir durumdur. Şayet bir bölümü çözülecek olursa bunda ise iki rivayet gelmiştir.

Sarığın meshedilme süresi: Sarığın meshedilme süresi, mestlerin meshedilme süresi gibidir. Bu noktada Ebu Umâme'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yolculukta iken mest ve sarığına üç gün, üç gece (toplam üç gün) ve mukim iken de bir gün bir gece (tam bir gün) süreyle meshetmiştir."[313] Çünkü sarığa meshetme konusu da tıpkı mestteki süre gibi ruhsat yönüyle ele alınmaktadır.

Kadının başörtüsünün üzerine meshetmesi: Bir kadının başındaki örtüsüne meshetmesi hakkında iki rivayet yer almaktadır:

1) Caizdir. Çünkü Ümmü Seleme başörtüsünün üzerine meshederdi. Bunu, İbn Münzir zikretmiştir.

2) Üzerine meshetmek caiz değildir. Yine kadının başörtüsünün üzerine meshetmesinin caiz olmayacağını söyleyenler arasında; Nâfi, Nehâi, Hammâd b. Ebu Süleyman, Evzâi ve Said b. Abdulaziz de bulunmaktadır. Çünkü başörtü, tıpkı üzerine meshedilmesi ihtilafsız olarak caiz olmayan koruma başlığı gibi, kadının başında giyili bir şekilde yer alan bir giysidir ve üzerine meshetmek caiz değildir.

---

313 Heysemi, Mecmau'z Zevâid, Cilt: 1, Sayfa: 260. Taberanî, el-Kebîr eserinde rivayet etmiştir. Bu rivayette geçen Mervan Ebu Seleme hakkında Zehebî: Meçhuldür, demiştir. Buharî ise: Hadisi münkerdir, der. Bak: Mîzânu'l Îtidâl, Cilt: 4, Sayfa: 94.

HAYIZ (AY HALİ)

Hayız: Kadın buluğ çağına girdiği vakit, rahminden çıkıp akan kana denir. Sonra bu kan farklı zaman dilimlerinde adet şekliyle akmaya başlar. Genelde her ay içerisinde altı ya da yedi gün süreyle çıkar. Kimi zaman daha fazla ve daha az olmak üzere de gelebilmektedir. Kadının bu aybaşı halinin uzaması yahut da kısalması, Yüce Allah'ın onun yaratılışta nasip ettiği duruma göre farklılık arz etmektedir. *"Hayız"* denilmesinin nedeni ise Arapların: "Sel aktı, taştı." anlamına gelen *"hâdâ's seyl"* sözlerinden ileri gelmektedir.

Şeriat hayız konusunu bazı hükümlere bağlı kılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Hayızlı kadının fercinden cinsel ilişki kurmasını haram saymıştır. Çünkü Allah (c.c.) buyurdu ki: *"Sana hayız günlerinden sorarlar. De ki o bir ezâdır, Hayız günleri gelince kadınlardan uzak durun."* (Bakara Suresi: 222)

Bu durumdaki kadını namaz kılmaktan ve oruç tutmaktan men etmiştir. Hadiste şöyle buyrulur: "Kadın hayız oldu mu, namaz da kılmaz ve oruç da tutmaz ya!"[314]

Orucu değil ama namazın farzlığını kendisinden düşürmüştür. Hz. Âişe hadisinde şöyle gelmiştir: "Biz Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde hayız olduğumuzda orucu kaza etmekle emrolunduk ama namazı kaza etmekle emrolunmadık." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[315]

Kur'ân-ı Kerim'i okumasını men etmiştir.[316]

Mescitte beklemesini ve Kâbe'yi tavaf etmesini yasaklamıştır.[317]

Bu durumda iken boşanmasını haram kıldı. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: *"Kadınları boşayacağınız vakit onları iddetleri içerisinde boşayınız..."*

---

314 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 405.

315 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 421; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 265. Buharî'nin lafzı ise: "Bize namazı kaza etmeyi emir buyurmadı." yada "Bunu yapmazdık." şeklinde gelmiştir.

316 Kur'ân-ı Kerim'i abdestli iken okumak konusuna bakınız, orada geçmişti.

317 Abdestin farzları bölümünün sonunda geçen ve cünüp vb. kimsenin mescitte beklemesi konusuna bakınız.

Temiz olma sıhhatini engellemektedir. Çünkü onun bu hadesi, yer ettiğinden ancak kanın kesilmesi durumunda gusül alması gerekmektedir. Bu ise buna ulaşmasıyla bilinen bir husustur. Boşanan kadın ve benzerleri hakkında da yalnız bu şekilde iddetin bitimi ile bilgi sahibi olunabilir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: "*Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (evlenmeden) üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler.*" (Bakara Suresi: 228)

Bu hükümlerin çoğunda ümmetin âlimleri arasında icma edilmiştir. Bu sabit olduğuna göre, ahkama dair taalluk eden konuları bilmek için hayız (ay hali) konusuna dair bilgi sahibi olmaya götüren ihtiyaç, kaçınılmaz bir hal alır.

Hayızın en azı ve en çoğu: Mezhebimizin sahih görüşüne göre hayızın en azı, bir gün bir gece, en çoğu ise on beş gündür. En çoğunun on yedi gün olduğu da söylenmiştir. İmam Şafiî'ye ait bu rivayet gibi iki de görüşü yer almaktadır. Çünkü şeriatte hiçbir sınırlama gelmeksizin mutlak bir ifade gelmiştir. Ne dilde ve ne de dinde buna dair bir tahdid yoktur. Onun için bu noktada kabz, ihrâz, teferruk ve benzer konularda olduğu gibi örf ve adete rücu etmek gerekir. Zira hayızın bir gün sürdüğü adeten görülmüştür; ancak bundan daha az olarak görüldüğü hiçbir yerde ve dönemde görülmemiştir. Aynı şekilde daha fazlası da böyledir.

Sevri, Ebu Hanife ve iki arkadaşı (İmam Yusuf ve İmam Muhammed) ise şöyle demiştir: "Hayızın en azı üç gün, en çoğu da on gündür. Çünkü Vâsila b. Eskâ'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Hayızın en azı üç gün, en çoğu ise on gündür."[318] şeklinde buyurmuştur.

Bu hadisin zayıf olduğu ve delil olamayacağı şeklinde cevap verilmiştir.

---

318 Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 219 Muhammed b. Ahmed eş-Şâmi yoluyla rivayet etmiştir: "Bize Hammâd b. el-Minhâl el-Basrî, Muhammed b. Raşid'den tahdis etti, o da Makhûl'den tahdis etti..." Dârakutnî der ki: "İbn el-Minhâl meçhuldür. Muhammed b. Ahmed ise zayıftır." İbn Hibban der ki: "Muhammed b. Raşid rivayetlerinde münkerleri çok olan bir kişidir; dolayısıyla terk edilmeye müstehaktır." Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 218'de hadisin benzerini Ebu Umâme'den nakletmiştir. Senedinde ise zayıf ve yalanla itham edilmiş kimseler vardır. Aynı şekilde Muaz b. Cebel, Ebu Said el-Hudri, Enes ve Hz. Âişe hadisinden de nakletmiştir. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 191-193.

Temizlenme süresinin en azı: İki hayız arası en az temizlenme süresi on üç gündür. Hz. Ali ve Şüreyh'ten şöyle nakledilmiştir: "Dini hakkında kendisinden razı olunan ve Bitâne ailesine bağlı bir kadın, bir ay içerisinde üç kez hayız olduğuna dair bir delil ile geldi ve bu durumunu doğruladı."[319] Bu delil ise hayızın en az süresinin sadece on üç gün olduğu görüşüne döner. Nitekim hayızın en az süresi, bir gün ve bir gecedir. Bu ise hakkında ihtilafı bilinmeyen ve meşhur olmuş Sahabî görüşüdür.

Müstehâza (ay halinden fazla kanı, özür kanı gelen bayan) ve buna dair durumlar: Kan akışı uzar ve hayız süresi fazlasıyla taşacak olursa bu durumdaki kadın "*müstahaza*" hükmünü alır. Bu hususta, onun hayız hali, müstahaza (özür kanı) hali ile karışmış olacağından, her ikisinin arasını ayırmak ve her ikisine ait (özel) hükmü anlamak için bilgiye ihtiyaç duyulur. Bu noktada şu dört durum söz konusudur:

Adet olmaksızın, temyiz (açık ve belli olma) durumu: Burada bir kadının kanının gelişi ve gidişi bellidir. Bir kısmı koyu siyah ve kokulu iken, diğer kısmı da açık kırmızı ya da sarı olup kokusu yoktur. Siyah olan kan ya da koyu olan bu kan, hayız süresinin en çoğunu taşmayacağı gibi, en az süresinden de eksik olmaz. Hükmüne gelince; bu durumdaki kadının hayız hali, siyah, koyu ya da kokulu kanın gelmesi zamanıdır. Dolayısıyla bu kan kesildiği vakit kadın istihâzeli sayılır ve hayızdan dolayı gusül alır, her namaz için de abdest alır. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü Ebu Habiş'in kızı Fatıma'dan gelen bir nakile göre, o, bu şekilde hayız olunca bunu Hz. Peygamber'e sordu. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bu bir damardır ve hayız sayılmaz. Öyleyse hayız gelince namazı bırak, hayız gidince de gusül al ve namazı kıl." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[320] Bir rivayet de şöyledir: "Hayız kanı olunca bu kan siyah olur ve bilinir. Bu gelince artık namazı kılma. Diğer (kan) gelince de abdestini al ve namazını kıl; çünkü bu sadece dir damar (dan gelen)'dir."[321]

---

319 Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 424 muallak olarak, Dârimi ise Cilt: 1, Sayfa: 212, 213 mevsul şeklinde rivayet etmiştir. el-Hâfız ise el-Feth, Cilt: 1, Sayfa: 425 eserinde; Ravileri sahihtir, demiştir. Bak: Tağlîku't Tâlîk, Cilt: 2, Sayfa: 179.

320 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 332, 409, 420, 425, 429; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 262.

321 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 197, 213; Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 123; Tahavî, Muşkilu'l

Ebu Hanife ise şöyle demiştir: "Temyize itibar edilmez, itibar edilecek olan özel adetidir. Nitekim bu minvalde Ümmü Seleme'den rivayet edildiğine göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında bir kadının kanaması vardı. Bunun hükmü hakkında Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "İstihaze kanı başlamadan önce, bir ay içerisinde kaç gün ve gece hayız kanı gelmekte olduğuna baksın, her ay o kadar müddette namazı terketsin. Bu zaman çıkınca da hemen gusletsin..."[322]

Bunun ancak adete itibar etmek demek olduğu ve bu noktada herhangi bir anlaşmazlığın olmadığı şeklinde cevap verilmiştir.

Adetin olup, temyizin ise bulunmaması durumu: Bu ise niteliği değişiklik göstermeyen ve bir kısmı bir kısmıyla temayüz etmeyen kana sahip olma durumudur. Bu şekilde farklı olacak olursa, ama hayız için söz konusu olan bu kan, hayızın en alt süresinden az ya da en yükseğinden fazla olursa, o zaman buna ait bir temyizi (ayrımı) yok demektir. Şayet kadına ait hayız olma öncesi bir adeti varsa bu durumda adet gördüğü günler boyunca oturur. Bunu, Ebu Hanife ve İmam Şafiî söylemiştir. Zira az önce geçen Ümmü Seleme hadisindeki; "İstihaze kanı başlamadan önce, bir ay içerisinde kaç gün ve gece hayız kanı gelmekte olduğuna baksın..." rivayeti bunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında Ebu Habiş'in kızı Fatıma'dan gelen hadis de şöyledir: "Öyleyse hayız gördüğün günler boyunca namazı bırak, hayız gidince de gusül al ve namazı kıl." Bir lafız da şöyledir: "Hayız dönemi gidince sendeki kanı yıka ve namazı kıl."[323] Bunun yanında Cahş'ın kızı Ümmü Habibe hadisinde ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kandan sorunca, ona şöyle cevap vermiştir: "Ha-

---

Âsâr, Cilt: 3, Sayfa: 306; Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 174. Kendisi bunun Müslim'in şartına göre olduğunu ve Zehebî'nin de ona muvafakat ettiğini belirtmiştir. Yine bu hadisi Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 325'te rivayet etmiştir. Sahihliğini zedelemeyecek türde illetli görülmüştür. Bak: et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 169.

322 Malik, Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 62; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 187, 188; Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 119, 120, 182, 183 ve Beyhakî'nin, Cilt: 1, Sayfa: 332, 333'te Süleyman b. Yesâr hadisinden nakille rivayet etmiştir. Nevevî demiştir ki: "Hadisin isnadı Buharî-Müslim şartına göre gelmiştir." Beyhakî ise: "Bu hadis meşhurdur ancak Süleyman b. Yesâr hariç. Çünkü o, Ümmü Seleme'den bunu işitmemiştir." demiştir. Bak: et-Telhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 170.

323 Az önce geçmişti. Bu lafızlar Buharî'de geçen Fatıma hadisinde yer almaktadır.

yız (müddetin normalde ne kadar devam ediyor ve) seni bekletiyor idiyse o müddetçe bekle, sonra yıkan ve namazı kıl."[324]

İmam Malik der ki: İtibar edilecek olan adeti değil, söz konusu olan temyizdir. Şayet mümeyyiz (ayrı ve farklı) değilse –on beş günü geçmediği sürece- adetinden üç gün süreden sonra ortaya çıkması beklenir, sonrasında ise bu kadın istihazeli olmuş sayılır. Buna dair Fâtıma hadisini delil göstermiştir: "Öyleyse hayız gelince namazı bırak, hayız gidince de gusül al ve namazı kıl."[325]

Bu konuda, temyizi olmayan kadın hakkında, adetin terk edilmesinin kendi lehine bir delilin olmayacağı şeklinde cevap verilmiştir.

Kendisiyle adetin (ay halinin) sabit olması: Mezhebimiz, adetin bir defaya mahsus olmak üzere sabit olmayacağı noktasında ayrılığa girmemiştir. Çünkü adet (adet görmek), "*avdet etmek*" anlamına gelen "*muâvede*" kelimesinden alınmıştır ve muâvede ifadesi "tek bir kere" meydana gelmemektedir. Zira "istihaze kanı başlamadan önce... içerisinde kaç gün ve gece hayız kanı gelmekte olduğuna baksın..." buyruğu bu noktada bir hüccet sayılmaktadır. Çünkü hadiste geçen ve "*gelmekte olduğuna*" anlamındaki "*kâne*" ifadesi fiilin tekrar edildiğine ve devam ettiğine delalet etmektedir. Çünkü "tek bir defa" yapan bir kimse hakkında "*yapardı*" anlamındaki "*kâne yefâlu*" ifadesi söylenmez. Âdete delalet eden diğer hadis-i şerifler de bu manaya işaret etmektedir. Öyleyse hiçbir surette "bir kere yapılan" bir şey hakkında "adet" ismi anlaşılmaz.

Rivayete göre, iki kere ya da üç kere sabit olup olmayacağı hakkında ihtilaf edilmiştir. Ondan (İmam Ahmed) gelen bir rivayete göre bu, iki kere ile sabit olur; çünkü bu ifade muâvede (avdet, tekrar etmek) kelimesinden alınmıştır ve ikinci kere de ona avdet etmiştir. Ondan gelen bir rivayette de; Ancak üç kere ile sabit olur; çünkü hadislerin zahiri bunu ifade etmektedir. Bir de "*adet*" ifadesi çoğalan şeyler hakkında kullanılmaktadır ve en azı da üçtür.

İmam Şafiî'nin mezhebinin zahirinden anlaşılan, bunun sadece bir kere sabit olacağı yönündedir. Çünkü Ümmü Seleme'nin, kendisi hak-

324 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 264.
325 Az önce geçmişti.

kında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e fetva sormasını istediği o bayana, istihaze kanı görmeye başlamasının peşine, bir ay içerisinde (gelmekte olan kana) bakmasını istemiştir. Birinci görüş lehinde delil getirme hususunda zikri geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

Âdet görme iki kısımdır: İttifak edilen ve ihtilaf edilen.

İttifak edilen: Her ay içerisindeki dört gün gibi, günleri eşit olması. Buna göre kadın hayız kanı görmeye başlayınca sadece dört gün oturur.

İhtilaf edilene gelince: Bir ay içerisinde üç gün gibi, tertip üzere olmasıdır. İkincisinde dört, üçüncüsünde beş, sonra bu şekilde dönüp dolaşarak üç, dört ve beş gün olur. Bu durumdaki kadın ay içerisinde hayız kanı görmeye başlar ve bu tertip şeklini bilecek/anlayacak olursa ona göre de amel etmeye başlar. Sonrasında ise peşine adeti üzere olan gelir. Şayet (sayıyı vb.) unutacak olursa, kesin olarak bildiği sayıya göre oturur. Aynı şekilde farklılığı eğer normal seyrinde değilse, kesin olarak bildiği sayıya göre oturur -ki bu da en asgari olandır-. İhtiyaten adetinin çoğu gitmiş olacağı hesap edilerek gusül alır, buna ek olarak en azı üzerine ekleme yaparak da (tutmadığı) orucu kaza eder.

Kadın, hayız olduğu ayı, hayız zamanını ve temizlenme vaktini bilmedikçe adetli hükmündeymiş gibi değerlendirilmez. Kadının söz konusu olan bu ayı, hem hayız ve hem de temizlenme süresinden ibarettir. Bu hayızın en azı ondört gün olup, bir günde hayız olur ve on üç günde de temizlenir. Temizlenmenin çoğunda sınır olmadığından dolayı çokluğunda da bir sınır yoktur. Genelde ise bu insanlar arasında bilinen bir aydır.

Adeti olan ve temyizi bulunanın durumu: Bu, adet gören ve peşine istihâze kanı gelen kadının durumudur; kanı ise mütemeyyiz (ayrı ve bellli)'dir, bir kısmı siyah bir kısmı da kırmızı olarak gelir. Adet zamanında iken şayet kanı siyah gelecek olursa, bu durumda adet ile delalet konusundaki ayrım (temyiz) birleşmiş olacağından, her ikisiyle amel edilir. Eğer adetten daha çok yahut daha az olur ve hayızdan olmasına imkân verecek olursa, bu hususta iki rivayet gelmiştir:

İlki; Temyiz öne geçirilir, onunla amel edilir ve adeti terk eder. Bu, Şafiî mezhebinin zahiri görüşüdür. Çünkü kan, niteliği bakımından kendi-

siyle ayaktadır ve anlaşılan bir emâresi vardır. Adet ise değişik bir zamana haizdir ve de meni gibi, benzerlik açısından vasfına dönmekle gusül almayı gerektirecek harici bir özelliğe sahiptir. Nitekim Fatıma hadisinde de bu ifade öne çıkmaktadır: "Öyleyse hayız gelince namazı bırak, hayız gidince de gusül al ve namazı kıl." Bir de; "Hayız kanı olunca o siyah kandır, bilinir..."[326]

İmam Ahmed'in sözünün zahirinden anlaşılan, onun adete itibar ettiği yönündedir. Arkadaşlarımızın çoğunun kabul ettiği görüş de budur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ümmü Habibe'yi ve Ümmü Seleme'nin, kendisi hakkında soru sormasına dair aracı kıldığı o kadına, adetine göre bakmaları yönünde cevap vermiştir. Zira adeti ile onun ayrı (temyiz) durumunu ya da başkasının arasını ayırmamıştır.

Adeti olmayan ve temyizi de bulunmayanın durumu: Bu ise iki kısımdır: *Birincisi*; Unutkan kadın'dır, *İkincisi ise;* ilk olarak (adete) başlayan kadın'dır.

Unutkan kadının üç durumu bulunur:

1) Adetin vaktini ve sayısını unutan kadın. Bu tür kadına fıkıh âlimleri *"mütehayyira (şaşkın, unutkan)"* ismini vermişlerdir.

2) Adetin sayısını unutan, vaktini ise hatırlayan kadın.

3) Adetin vaktini unutan, sayısını ise hatırlayan kadın.

Birincisi: Vaktini ve sayısını unutan bir kadın, her ay içerisinde altı ya da yedi gün oturur ve bu, onun için hayız (vakti) olmuş olur. Sonra gusül alır ve sonrası o bayan hakkında istihâzeli (özür kanı) sayılmış olur, orucunu tutar ve namazını da kılar. Sonra kadın eğer ayını bilecek olur da bu ay bilinen aya ters düşecek olursa, bu aydan dolayı oturur. Eğer ayını bilmeyecek olursa bilinen aydan dolayı oturur; çünkü genellik arz eden budur. Nitekim Cahş kızı Hamne hadisinde geldiği üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurmuştur: "Altı ya da yedi gün, Yüce Allah'ın sana bildirdiği şeylerde kendini hayızlı say ve sonra da gusül al. Temizlendiğine kanaat getirdiğinde yirmi üç veya yirmi dört gün

326 "Adet olmaksızın, temyiz (açık ve belli olma) durumu" başlığında geçmişti.

namaz kıl ve oruç tut. Zira bu sana yeter. Kadınlar nasıl hayız vaktinde hayız oluyorlar, temizlik günlerinde de temizleniyorlarsa, sen de her ay bu şekilde yap…"[327]

Hadis, zahiri açıdan unutan bir bayan hakkındaki sabit hükmü vermektedir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona adetin temyizi hakkında bir soru sormamıştır. Çünkü kadının sözünün gelişinden anlaşılan onun, çokça kanının gelişi ve kanın niteliği hakkında soru sorduğudur. Bu yüzden de hakkında soru sormaya ihtiyaç bırakmamış olduğundan, kadının adet görüp görmediğini sormamış ve bu yönde de cevap vermemiştir. Zaten ortada buna ihtiyaç duyacak bir durum da olmamıştır; zira söz konusu durum meşhur olduğundan, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) o kadının bacısı olan Ümmü Habibe'ye bizzat bunu emretmiştir. Dolayısıyla geriye, kadının unutkan bir kadın olduğu kalmaktadır. Bir de kendi hayızı hakkında, miktarını, adetinin olup olmadığını ve de temayüz edip etmediğini de bilmemektedir. Bu durumda, genelde ilk defa adet gören bayanların adeti gibi bir duruma duçar olduğu şeklinde cevap verilmiştir.

İmam Şafiî ise bu iki durumu (adet vaktini ve sayısını) unutan bir bayan hakkında; onun kesin anlamda hayızının olmayacağını ve tüm zamanı içerisinde şüphe bulunmuş olacağını, her namaz için gusül alacağını, namazını kılıp orucunu tutması gerektiğini, kocasına ise ilişki için yaklaşamayacağını belirtmiştir. Çünkü bu günler, o bayan hakkında bilinen günlerdir ve başkasına onları çevirmek mümkün olmayacağından ona ait tüm zamanı hakkında şüphe bulunan zaman olacağını ifade etmiştir. Bu kadın hakkında, bilgisinin zail olmasından dolayı, olan bir şeyin yok hükmünü almış olacağı şeklinde cevap verilmiştir.

---

327 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 199, 201; Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 172, 173; Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 338, 339. Hepsi de Abdullah b. Muhammed b. Akîl, onun da İbrahim b. Muhammed b. Talha, onun da amcası İmran b. Talha, onun da annesi Cahş kızı Hamne'den yaptığı tarikle rivayet etmişlerdir. Tirmizî der ki: "Bu hadis hasen, sahihtir." (Yine) demiştir ki: "Muhammed'e –yani Buharî'ye- bu hadis hakkında sordum. "Hadis hasen, sahihtir." demiştir. İmam Ahmed de bu şekilde söylemiştir.
Derim ki: İnşaallah hadis onların dediği gibidir. Çünkü isnattaki raviler İbn Akîl hariç sikadırlar. Onun ezberinden dolayı onlardan kimisi hakkında konuşmuşlardır. Bunun yanında kendisi doğru sözlü bir kimsedir.
Zehebî der ki: "Bu hadisle İmam Ahmed ve İshak delil getirmiştir. Hadisi de hasen mertebesindedir." Bak: et-Telhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 163.

Peki, kadın, her ayın başındaki günlerde oturacak mı yoksa araştırıp ictihad mı edecek? Bu konuda ise iki görüş vardır.

İkincisi: Vaktini değil de sayısını unutan bir kadın. Mesela hayız halinin, ayın ilk on gününde olduğunu bilen bir bayan gibidir; ancak sayısını bilmeyendir. Bu bayanın sayı takdiri, iki rivayetin en sahih olanına göre altı ya da yedi gün oturan bir bayanın durumu gibi olur. Ancak ayın ilk on gününde oturur, başkasında ise oturmaz.

Üçüncüsü: Sayısını değil de vaktini unutan bir bayan. Mesela hayız süresinin beş gün olduğunu bilen bir bayan, bundan dolayı her ay içerisinde oturur. İki görüşten kaynaklanan ihtilafa göre, ya başında iken oturur yahut da araştırması sonucu oturur.

Hayız vaktinin her ayın ilk on günü gibi bilinen günleri olduğunu bilecek olursa, sadece bu vakit içerisindeki günlerde oturur, başkasında ise oturmaz. Unutkan kadın (gerçek hayız gününden) başkasında oturduktan sonra hatırlayacak olursa, bu durumda asıl adetine geri döner. Çünkü bunu terk etmiş olması sadece unutkanlığı sebebiyle olmuştur ve bu da yok olup gitmiştir artık. Dolayısıyla bu süre zarfındaki orucunu yahut da namazını kaza da edecektir.

İlk olarak adete yeni başlayan bayan: Öncesinde hiç hayız görmemiş ve ilk defa hayıza adım atan kadındır. İmam Ahmed'den meşhur olarak gelen görüşe göre, bu bayan kanı gördüğü vakit oturur. Çünkü hayız olması muhtemel kimselerden sayılır. Bu, dokuz yaş ve üstü kız çocuğudur. Bu halde iken orucu bırakır ve namazı terk eder. Şayet bir gün bir gece kanı fazlalaşacak olursa, bu durumda o günün peşine gusül alır, her namaz vakti için abdest alır, namaz kılar ve oruç tutar. Hayız süresinin çoğu ve onu aşan noktada kanı kesilecek olursa, kanın kesilmesi anında ikinci kere gusül alır. İkinci ve üçüncü aylarda da bunun aynısını yapar. Üç ayda da şayet kan günleri eşit olacak olursa, o zaman artık adet olmuş sayılır ve bunun hayız olduğunu bilmiş oluruz. Bu durumda, tuttuğu farz oruçları kaza etmesi gerekir. Çünkü onun hayız günlerinde olduğu halde oruç tutmuş olduğunu öğrenmiş oluruz. Şüphesiz ibadet, kesin bir şekilde olmak üzere zimmetinde vacip olan bir durumdur. Bunun yanında hayı-

zın en azı üzerine eklenmiş olanlar hakkında ise şüphe edildiği için, bu şüphe sebebiyle bunu o bayandan düşürmemiz söz konusu olamaz.

Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafiî şöyle demiştir: Hayız süresinin en fazlası içinde girmiş olduğu kan günlerinin hepsinde oturur. Çoğu ve bunu aşan noktada kanı kesilecek olursa hepsi hayız sayılmış olur. Çünkü biz, istihâzenin (özür kanının) mümkün olabileceği yanında, kan başlangıcının hayız olduğuna hükmetmiştik. Bu esnada gelmesi de böyledir. Hayız olduğuna dair hüküm vermiş olmamız, adetli bayan konusunda olduğu gibi, bunun caiz ve mümkün olabileceği görüşüne ters değildir. Çünkü hayız kanı, tabiatı ve fıtratı gereği gelen kandır; ancak istihâze kanı, hastalık yahut da damar (çatlaması vb.) sebebiyle gelen ârızi bir kandır. Dolayısıyla aslolan sağlıklı olmak, selamette bulunmak, hayız kanının tabiatı gereği geldiği, bir illet sebebiyle gelmediğidir.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre bu bayan, hayızın en fazla olması sebebiyle oturur; ancak ondan meşhur gelen ilk görüşüdür.

İlk kez hayız olan bir bayan hakkında doğru olan görüş; ondaki kan akışının üç kere tekrar edilmiş olmasına itibar etmektir. Bu şekilde üçüncü ayda kesin olan doğrudan başka bir yöne sapmamış olur.[328]

Kanı kesilmedikçe ya da hayızın en fazla süresi geçmedikçe, oturmuş olduğu sürenin fazlasında kocası, eşiyle cinsi ilişkiye giremez. Çünkü açık bir şekilde hayız olma ihtimali söz konusudur. Ancak ihtiyaten zimmetinin beri olması hasebiyle (vebale girmesin diye) o günde orucu tutması ve namazı kılması emredilir. Yine ihtiyaten eşiyle cinsel temas kurmasından da kaçınması gerekmektedir.

Eğer kan devam eder de temayüz edemeyecek (hangi kan olduğuna dair bir ayrım yapamayacak) olursa, her ay içinde altı yahut yedi gün süreyle oturur. Bu, İmam Şafiî'nin iki görüşünden birisidir. Çünkü genelde bu durumdaki kadınlar hayız görmektedirler. Genelde bu tür bir hayız, çoğunlukla kadınlarda görülen bir hayız şekli olduğundan, her ay içindeki hayız vaktinde uyulduğu gibi bunda da uyması lazım.

---

328 İmam Ahmed'den nakledildiğine göre, iki kere kan akışı sebebiyle o bayan adet görmüş sayılır. Bu durumda üçüncü ayda oturur. el-Kâdi ise; Bu kadın ikinci ayda oturur, demiştir. Takiyyuddin de bunu tercih etmiştir. Çünkü İmam Ahmed'in sözü bunu gerektirmektedir. Bak: el-İnsâf, Cilt: 1, Sayfa: 361.

İmam Ahmed'den gelen bir nakile göre ise bu durumdaki kadın, her aydan olmak üzere bir gün bir gece süreyle oturur. Bu ikinci görüş de İmam Şafiî'ye aittir. Zira bu kesindir, fazlası ise hakkında şüpheyi gerektirendir.

Ondan gelen üçüncü bir nakile göre ise bu bayan, hayızın en fazla süresine değin oturur. Bu da Ebu Hanife'nin mezhebini oluşturur. Çünkü bu, hayız zamanıdır ve kadın bu süre içerisinde kanı gördü mü artık adetli kadın gibi oturur.

Ondan gelen bir nakilde ise diğer kadınların adeti hali gibi oturur. Bu da Ata, Sevri ve Evzai'nin görüşüdür. Çünkü genelde bu durumda bulunan bir kadın, diğer kadınların haline benzemektedir.

İlk görüş ise Hamne hadisinden[329] dolayı daha doğrudur. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), onu altı yahut yedi gün süresine bağlı kalması üzere geri çevirmiş ve onu kesin olana, diğer kadınların adet durumuna yahut da hayızın en uzun süresine bağlı olarak geri göndermemiştir.

Şayet devam eden kan belirgin ve mümeyyez olursa -geçen konulardan dolayı- temyiz edilmesine dönüverir.

Hayız döneminde gelen sarı (safra) ve bulanık renk (kadra) akıntısı: Adet günleri içerisinde kadın sarı ya da bulanık bir akıntı görecek olursa, bu hayız sebebiyle gelen kandır. Hayız günlerinden sonra bunları görecek olursa, o zaman bunları adetten saymaz. Bunu, İmam Malik, Sevri, Evzai, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. Çünkü Yüce Allah'ın: *"Sana hayız günlerinden sorarlar. De ki: O, bir ezâdır..."* (Bakara Suresi: 222) ayeti bu minvalde gelmiştir. Ayet-i kerime, hem sarı (safra) ve hem de bulanık rengi (kadra) kapsamaktadır. Nitekim bazı kadınlar Hz. Aişe'ye, içinde sarı lekeli pamuk bulunan bir bez götürürlerdi de Hz. Aişe onlara: "Pamuğu beyaz göreceğiniz vakte kadar acele etmeyin." derdi. Zira o, bu sözü ile hayızdan temize çıkmayı kasdederdi.[330]

---

329 Unutkan kadın hakkındaki doğru görüş konusunda geçmişti.

330 Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 420. Muallak olarak, Malik ise el-Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 59 eserinde mevsul şeklinde rivayet etmiştir. Bak: et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 170, 171. Dârimi, Cilt: 1, Sayfa: 214 ve benzeri ise bunu Hz. Âişe'den hasen senetlerle nakletmiştir.

Ebu Yusuf ve Ebu Sevr ise: Kendisinden siyah kan geçmediği sürece hayız olmaz; çünkü Ümmü Atiyye'nin: "Biz temizlendikten sonra sarılığı ve bulanıklığı hiçbir şey addetmezdik."[331] sözü buna işaret etmektedir, demişlerdir.

Sadece temizlikten ve gusülden sonrasını içermesi açısından, ilk görüşün lehine bir delil olduğu şeklinde cevap verilmiştir.

Ferc hariç olmak üzere hayızlı kadından yararlanmak: Diz kapağı altından ve göbek üstünden olmak üzere hayızlı kadından yararlanmak, nas ve icmaya göre caizdir. Ferçten cinsel ilişki yapmak ise nas ve icmaya göre haramdır. Kadının diz kapağı altı ve göbek üstünden olmak üzere faydalanma konusunda ise farklı görüşler ileri sürülmüştür:

İmam Ahmed, bunun mübah olduğu görüşüne sahip olmuştur. Bunu, İkrime, Ata, Şâbi, Sevri ve İshak nakletmiştir. Zira Yüce Allah'ın: *"Sana hayızdan sorarlar. De ki: O, bir ezâdır..."* (Bakara Suresi: 222) buyruğu bunu ifade etmektedir. Ayette geçen "*mahîz*" ifadesi; "(mekîl) uyulan yer, (mebît) gecelenen yer" anlamında, hayızın ism-i mekan şeklidir. (Hayız günleri, hayız olma yeri... anlamlarına da gelir.) Kanı akan yerden (ferçten) kaçınılması şartıyla tahsis edilmiş olması, fercin dışındaki yerlerden istifade edilmesinin serbest olduğu anlamına gelmiş olmaktadır. Bu ifade, her ne kadar "hayız" anlamına da gelmiş olsa, maksadın "hayız mekanı" olması, şu iki yönden dolayı daha çok tercih edilmektedir:

1) Şayet *"hayız"* kasdedilmiş olsaydı, bu durumda tamamen hayız süresince kadınlardan uzak durmak emredilmiş olurdu. İcma ise bunun tersine gelmiştir.

2) Ayet-i kerimenin iniş sebebi şöyle cereyan etmiştir: Yahudiler, bir kadın hayız olduğu vakit, artık onunla temizlenene kadar beraber yemek yemezler ve evlerde onlarla bir araya gelmezlerdi. Ashab-ı kiram, hayız konusunu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sordular. Bunun üzerine, Yüce Allah: *"Sana hayızdan soruyorlar. De ki: O, bir eziyettir..."*

---

331 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 215; Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 174, 175. Kendisi: "Tahriç etmemiş olsalar da Şeyhayn'ın şartına göre sahihtir." demiştir. Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 426'da ise "temizlikten sonra" ifadesi yoktur. Dârimi, Cilt: 1, Sayfa: 215'te ise "gusülden sonra" lafzı vardır.

ayetini indirdi. Bunun üzerine Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Cima (cinsel ilişki) hariç her şeyi yapabilirsiniz." buyurdu.[332] Bu tefsir, Allah (c.c.)'un muradını ortaya koymuş olmaktadır. Öyleyse "*hayız*" kasdı üzerine yahudilerin muhalefetini hamletmek (doğru olmadığı gibi) tahakkuk da etmez; zira bu, onlara uygun düşmüş olacaktır. Nitekim "Cima (cinsel ilişki) hariç her şeyi yapabilirsiniz." buyruğu ayân beyan ortadadır. Bir eziyet olması hasebiyle cima yasaklanmış ve yeri de bizzat tahsis edilmiştir, dübür gibi.

Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafiî ise bunun mübah olmadığını belirtmişlerdir. Çünkü şu gelen hadisler bunu ifade etmektedir: Hz. Âişe der ki: "İçimizden (müminlerin annelerinden) birisi hayız olduğu vakit Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona emrederdi. O da bir izar bağlardı. Sonra kendisi o kadınla mübaşeret ederdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Buharî'nin lafzı şöyledir: "Hayız olduğum zaman Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana emrederdi, bir izar bağlardım. Sonra kendisi benimle mübaşeret ederdi."[333] Hz. Meymûne'den nakledildiğine göre, şöyle demiştir: "Allah Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), kadınlar hayızlı bulundukları zaman onlarla izar üstünden mübaşeret ederdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[334]

Bunun, izarın üstünden istifade etmenin helal olduğuna, başka yer için de haram olmadığına delil olduğu şeklinde cevap verilmiştir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), birtakım mübahları da kimi zaman çirkin göstermek amacıyla da terk ederdi. Sonra bu şekilde delil göstermek, anlaşılmasına katkı sağlamak yoluyla ifade edilmiştir. Mantuku geçecek olan şey de öne geçirilmiştir. Öyle ki Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bazı eşlerinden şöyle dedikleri nakledilmiştir: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), hayız olan eşinden bir şey istediği vakit fercinin üzerine bir elbise koyardı."[335]

---

332 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 246.

333 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 403; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 242.

334 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 405; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 243. Lafız ise Müslim'e aittir.

335 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 186. Bak: Sahihu'l Câmii's Sağir, Cilt: 2, Sayfa: 853.

Hayızlı kadınla ferçten cima yapmak: Hayızlı olan kadınla cima yapmak günahtır, Allah'tan istiğfarda bulunması gerekir. Kefareti hakkında ise iki rivayet gelmiştir:

1) Bu durumda kefaret vermek gerekir. Çünkü İbn Abbas hadisinde, Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) eşine hayızlı olduğu halde yaklaşan kimse hakkında: "Bir veya yarım dinar sadaka verir."[336] buyurmuştur.

336 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 230, 237, 245, 272, 306, 312, 325, 363, 367; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 181-193; Tirmizî, Cilt: 1, 254-256; Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 314-319. Bir çok yoldan merfu, mevkuf, mevsul ve mürsel şeklinde rivayet edilmiştir. Senet ve metin kısmının bir çoğunda ihtilaf edilmiştir. Hakim ise sahih görmüş ve: "Bu hadis mürsel şeklinde de gelmiştir aynı zamanda mevkuf olarak da gelmiştir. Biz de hadisin aslı üzere olduğunu kabul ediyoruz, söz konusu doğru görüşün ise buna müsned diyen ve ravinin sika olması halinde mevsul bir hüviyet kazanmış olacağı şeklindedir." demiştir. Nevevî der ki: "Muhaddisler, İbn Abbas'ın bu hadisinin zayıflığı ve muzdaripliği hususunda ittifak etmişlerdir..." Şöyle demiştir: "Bunu Hâkim, el-Müstedrek ale's Sahihayn eserinde zikretmiş ve: Sahih hadistir, demiştir. Hakim'in bu sözü, hadis imamlarının sözüne muhaliftir. Nitekim sahihlendirme (tashih) tasnifinde, Hakim'i onlar gevşek saymışlardır. İmam Şafiî, Ahkâmu'l Kur'ân eserinde: "Bu hadisin bir benzeri sabit değildir." demiştir. Beyhakî ise bu hadisin tariklerini cem etmiş ve açık şekliyle zayıf olduklarını beyan etmiştir. Beyhakî ki itkanı ve araştırmacılığı noktasında ittifak edilmiş olan hafız bir imamdır." el-Mecmû, Cilt: 2, Sayfa: 360. Hakim dışında bu hadise sahih diyenler de vardır, şeklinde cevap verilmiştir. Mesela İbn Kattân ve İbn Dakiku'l Îd de bu hadisi sahih görenler arasındadır. İmam Ahmed de bu hadisi hasen saymıştır. Ebu Davud ise: Bu şekilde sahih rivayetlidir, demiştir. el-Hâfız ise et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 166 eserinde şöyle der: "Bu hadisin sahihliği noktasında İbn Kattan dikkatli davranmıştır. Bunda yer alan eleştiri yollarına cevap vermek konusunda ise... İbn Dakik el-Îd ise İbn Kattan'ın bu hadisi sahih saymasına onay vermiş, el-İmam eserinde de ona destek vererek doğrunun bu olduğunu belirtmiştir. Öyle ki nice hadisler vardır ki ilim ehli onlarla delil göstermişlerdir; hâlbuki bunlarda bulunan ihtilaf bu hadisten bile daha fazladır. Mesela Bidâe kuyusu ve kulleteyn hadisi vb. gibi. Bu nedenden dolayı Nevevî'nin; Hadis imamlarının hepsinin, tashih noktasında Hakim'e muhalefet etmiş olmaları ve hadisin zayıf olmalarına dair ittifak etmiş bulunmaları... şeklindeki iddiasına cevap verilmiş olunuyor." el-İrva, Cilt: 1, Sayfa: 218 eserinde ise bu tariki zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Bu senet, Buharî şartına göre sahihtir. Hakim bunu sahih görmüş, Zehebî, İbn Kattân, İbn Dakiku'l İ'd, İbnu't Türkmân, İbn Kayyim ve İbn Hacer... ise ona muvafakat etmişlerdir." Ardından bu hadisteki lafıza ters düşen muhalif lafızlara işaret edip şöyle demiştir: "Ancak bunların tüm tarikleri çürüktür ve bu lafıza muarız değillerdir." Bak: Hâşiyetu Ahmed Şakir ale't Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 245-254. Hadisin tarikini cem etmede ve tenkid etmede özen göstermiş ve sonuç olarak bu hadisin sahih olduğunu söylemekle sözünü bitirmiştir. Bunun yanında muhayyerliğe işaret etmesi hasebiyle hadisteki emir vücup değil, mendupluk ifade etmektedir. Allah, en iyisini bilir.

2) Kefareti yoktur. Bunu ise İmam Malik, Ebu Hanife ve ilim ehlinin çoğu söylemiştir. Bu noktada, İmam Şafiî'ye ait iki rivayet olduğu gibi iki de görüşü[337] yer almaktadır. Çünkü bu eziyet sebebiyle haram olan bir ilişkidir; dolayısıyla dübürden yaklaşmak gibi kefareti de yoktur.

İbn Abbas hadisinin zayıf olduğunu iddia etmişlerdir. İmam Ahmed'in kefaret hakkındaki rivayetin farklı olması, hadisteki buyruğun farklı olmasına mebnidir. Nitekim ondan nakledildiğine göre, kendisi: "Şayet o kimsenin elinde imkânı varsa o takdirde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen o minvalde tasadduk verir." demiştir.

Kadının kanı kesilecek olur da yıkanmayacak olursa: İlim adamlarının çoğunluğuna göre hayızlı kadının kanı kesilmiş olsa dahi gusül almadan önce cinsel ilişki kurmak haramdır. İbn Munzir: Bu, onlardan sadır olan bir icma gibidir, demiştir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: "*Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın.*" (Bakara Suresi: 222) Yani bu gusül aldıkları vakit, demektir. Bu şekilde İbn Abbas tefsir etmiştir. O, cima (cinsel ilişki)'nin mübah olması için iki tane şart koşmuştur: Kanın kesilmiş olması ve gusül almak. Bunların ikisi olmaksızın cima mübah olmaz.

Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Şayet kan, hayızın en uzun süresini geçmiş ise bu durumda cima yapması mübah olur. Bu sürenin dışında kan kesilecek olursa gusül almadıkça, teyemmüm etmedikçe ya da üzerinden bir namaz vakti geçmedikçe cima yapması mübah olmaz. Çünkü gusül almanın vacip oluşu –cünüplük gibi- cima etmeye engel teşkil etmez.

Bu görüş, hayızın en az süresinde kanın kesilmesi durumuyla çelişki oluşturmaktadır. Çünkü hayızın hades oluşu, cünüplük sebebiyle oluşan hadesten daha büyük bir rol oynadığından, ona kıyas edilmesi de caiz olmaz.

---

337 Yeni olan doğru görüşü ise o kimseye kefaretin gerekli olmayacağı yönündedir. Bak: el-Mecmû, Cilt: 2, Sayfa: 359.

İstihâzeli (özür kanı gelen) kadının cima etmesi: İmam Ahmed'den istihâzeli kadının cima etmesi hususunda farklı bir görüş nakledilmiştir. Ondan rivayete göre; bir mahzura düşmesi tehlikesi olmadığı sürece, istihâzeli kadınla cima etmemelidir. Bu, İbn Sîrin, Şâbi ve Nehâi'nin mezhebidir. Bu minvalde Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre, kendisi şöyle demiştir: "İstihâzeli bir bayana eşi zorluk vermez."[338] Çünkü ona hayızlı kadın örneğinde olduğu gibi eziyet vermiş olacağından dolayı, cima etmesi haram sayılır.

İmam Ahmed'den mutlak olarak istihâzeli kadınla cima etmenin mübah olduğu da rivayet edilmiştir. Fakihlerin çoğunluğunun görüşü de bu yöndedir. Zira bu noktada İkrime'nin, Cahş kızı Hamne'den yaptığı rivayet yer almaktadır, şöyle ki: "Hamne müstehâza idi ve kocası kendisiyle cinsi temasta bulunurdu." İkrime şöyle de demiştir: "Ümmü Habibe istihâzeli idi ve kocası kendisiyle cinsi münasebette bulunurdu."[339] Çünkü Hamne, Talha'nın ve Ümmü Habibe de Abdurrahman b. Avf'ın nikahı altında bulunmaktaydılar. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e istihâze hakkındaki hükümlerden sorarlardı. Eğer bu durumda cinsel ilişki kurmaları haram olsaydı, bunu onlara açıklayıp haber verirdi.

İstihâzeli ve bu hükümde bulunanlar her namaz için abdest alırlar: İstihazeli, idrar kaçıran yahut da yarasından sürekli kan damlayan ve buna benzer sorunları bulunanlar, hadesi devam etmesi ve sürekli abdest üzere bulunması imkân dışı olursa, hades yerini yıkadıktan ve hadesin çıkmasından korunmak amacıyla elinden gelebildiği ölçüde (o bölgeye tampon yada) kapamak suretiyle, her namaz vakti için abdest alması gerekmektedir. Şayet yaranın pozisyonu ve büyüklüğü sebebiyle -ihmallik göstermeksizin- kapatılması mümkün görünmüyor ve buna rağmen dışarı çıkıyorsa bu durumda abdesti bozulmaz. Çünkü bundan

---

338 Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 329. Şâbi yoluyla, onun da Kumeyr'den yaptığı nakille rivayet etmiştir. Sonra bunu mufassal olarak rivayet etmiş ve: "Bu söz, tıpkı Ahmed b. Hanbel'in söylediği gibi, kadına zorluk verme noktasında Şâbi'nin görüşüne dönmüştür." demiştir.

339 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 216 ve onun tarikiyle de Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 329 rivayet etmiştir. Şöyle demiştir: "İbn Abbas'tan zikredildiği üzere kendisi istihâzeli bayanla cima yapılmasını mübah saymıştır. Bu, aynı zamanda İbnu'l Müseyyeb, Hasan, Ata, Said b. Cübeyr ve diğerlerinin de görüşüdür."

kaçınılması zordur. Nitekim Hz. Âişe hadisinde şöyle geçmektedir: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte kadınlarından biri, istihâzeli haliyle ve kanı görüp dururken itikâf etti. Bazen kanının akmasından dolayı altına bir leğen koyduğu da olurdu." Bir lafız da şöyledir: "Bu kadın, leğen altında iken (kırmızı) kanı ve sarılığı görüyor olduğu halde namazını kılardı."[340]

Söz konusu olan bu kimselerin hepsinin her namaz vakti için abdest almaları gerekmektedir. Bunu, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebu Hubeyş'in kızı Fatıma'ya hitaben: "(...) her namaz vakti için abdestini al."[341] buyurmuştur. Çünkü söz konusu akıntı, (tuvalet) yolundan gelmiş olduğu için, mezi gibi abdesti bozmuştur. Bunun yanında istihâzeli bir bayandan çıkan kan ferçten gelmektedir; dolayısıyla hayız kanı gibi, abdest almak gerekmektedir.

İkrime, Rabia ve İmam Malik ise şöyle demiştir: "Bu kimseye sadece hayızın kesilmesi durumunda gusül gerekmektedir ve istihâzeden dolayı da abdest gerekli değildir." Onlar, bunu söylerken Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, Ebu Hubeyş'in kızı Fatıma'ya hitaben: "Gusül al ve namazını da kıl."[342] buyruğunu gerekçe göstermişlerdir. Zira burada, kadına abdest almayı emretmemiştir.

Âlimlerden kimisi de şöyle demiştir: Bu durumdaki kadının her namaz için gusül alması gerekmektedir. Bu ise Hz. Ali, İbn Ömer, İbn Abbas

---

340 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 411.

341 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 209, 210 ve başkası rivayet etmiştir. Bu ise sahihtir. Bak: Meâlimu's Sünen bi Hâşiyeti Ebi Davud; et-Talhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 167, 168. Hadisin aslı ise Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 331, 332'de Hişam b. Urve yoluyla, onunda babasından ve onun da Hz. Âişe'den yaptığı nakille gelmiştir. Orada şöyle geçmektedir: "Hayızın gelince namazı bırak. Gidince de sendeki kanı yıka ve sonra namazını kıl." Babam dedi ki: "Sonra bu vakit gelene değin her namaz için abdest al." İmam Buharî'nin bu şekildeki durumu hakkında kimisi onun bu hadisi muallak olarak rivayet ettiğini sanmıştır. el-Hâfız ise el-Feth, Cilt: 1, Sayfa: 332 eserinde şöyle demiştir: "Kimisi bunun muallak olduğunu iddia etmiştir ancak bu doğru değildir. Bilakis bu, mezkur senetlerle Muhammed'den, onun da Ebu Muaviye'den, onun ise Hişam'dan yaptığı nakille gelmiştir. Tirmizî de bunu rivayetinde beyan etmiştir. Bak: Tâlîku Ahmed Şakir ale't Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 218, 219.

342 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 420; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 262, 263. Bu görüşe karşı, her namaz vakti için abdest almasını emrettiği sabittir, şeklinde cevap verilir. Allah, en iyisini bilir.

ve İbn Zübeyr'den rivayet edilmiştir. İmam Şafiî'nin şaşkın kadın hakkındaki iki görüşünden de birisini oluşturmaktadır. Hz. Âişe hadisinde geçtiği üzere, "Ümmü Habibe istihâze olunca durumu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sordu ve Allah'ın Elçisi ona gusül almasını emretmiştir. Bundan dolayı o da her namaz için gusül alırdı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[343] Bir rivayet de şöyledir: "Ona her namaz için gusül almasını emretmiştir."[344]

Onlardan kimisi; her gün için gusül alır, derken, kimisi ise; her iki namaz vaktini cem ederek, bir tane gusül alır ve sabah namazı için de Hamne hadisinde belirtildiği üzere gusül alır.[345]

İlim ehlinin çoğunluğuna göre gusül, hayızın kesilmesiyle alınır sonra kadın her namaz için de abdest alır. Buna dair deliller geçmişti. Bazı hadislerde geçen söz konusu bu gusüldeki "emir" ifadesi, vacipliğe değil müstehaplığa delalet etmektedir.

İhtilaftan kurtulmak ve ihtiyatlı olmak için her namaz için gusül almak ise daha faziletlidir. Çünkü böyle amel etmek, hakkında söylenenlerden daha ağır bir görevdir. Sonra da fazilet açısından, iki namazı birleştirerek ikisi için bir gusül etmek ve yine sabah için de gusül almak gerekir. Nitekim Hamne hadisinde böyle belirtilmiştir: "Eğer öğleyi (son vaktine kadar) geciktirip ikindiyi (ilk vaktinde) öne almaya ve yıkanıp bu iki namazı bir arada kılmaya, akşamı geciktirip yatsıyı öne almaya, sonra da yıkanıp iki namazı birleştirmeye gücün yeterse öyle yap. Sabah namazında yıkanabilirsen yıkan..." Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bu (iki namazı birleştirerek ikisi için bir gusul etmek), bana iki işin daha sevimli olanıdır."

---

343 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 426; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 263.

344 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 204. el-Hâfız, el-Feth, Cilt: 1, Sayfa: 427 eserinde şöyle demiştir: "Bu ziyade hakkında hadis hafızları eleştiri getirmişlerdir. Çünkü Zühri'nin arkadaşlarından olup da eklemede bulunanlar bu ziyadeyi zikretmemişlerdir..." Kendisi der ki: "Ancak Ebu Davud, Yahya b. Ebu Kesir tarikiyle, onun da Ebu Seleme, onun da Ebu Seleme kızı Zeynep'den yaptığı nakille bu kıssa hakkında şu ifadeyi rivayet etmiştir: "Ona her namaz için gusül almasını emretmiştir." Muhtemelen her iki rivayette yer alan emir ifadesi cem gerekçesiyle mendup hükmündedir. Bak: Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 263; Sünen-i Ebi Davud, Cilt: 1, Sayfa: 205.

345 Unutkan kadının durumu konusunda geçmişti.

buyurdu."[346] Sonra ise (fazilet bakımından) her gün için bir gusül almak gelir. Ardından da hayız bitimiyle gusül almak ve her namaz için abdest almak gelir. Bu da iş ve amel açısından en az olandır, yeterli de gelmektedir. Allah, en iyisini bilir.

İstihâzeli kadının abdest alması, teyemmüm gibidir: İstihâzeli bir bayanın abdest alma hükmü, teyemmüm hükmü gibidir. Şöyle ki; Kadın, namaz vakti içerisinde abdest alırsa, bu farz namazı kılar. Vakit çıkana kadar kaçırmış olduğu namazları hem kaza edebilir ve hem de nafileler kılabilir. Bunun yanında tek bir abdestle de iki namazın arasını cem edebilir.

İmam Şafiî ise tek bir abdestle iki namazın arasını cem edemez, demiştir. Bunun yanında geçirmiş olduğu namazları kaza edemez, iki namazın arasını cem de edemez. Tıpkı teyemmüm hakkındaki görüşü gibi. el-Harkî'nin "her namaz için" görüşü de muhtemeldir. Bu noktadaki delilleri ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Her namaz için abdest al..."[347] buyruğudur.

Bunun vakit üzere hamledildiği şeklinde cevap verilmiştir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu buyruğunda olduğu gibi: "Ümmetimden kime namaz yetişmiş olursa, namazını kılsın."[348] Yani hangi vakitte ona kavuşmuş olursa... anlamındadır. Hamne hadisi ise bir abdest ile iki namazın arasını cem etme konusu ile ilgilidir. Çünkü ikisi arasında abdest almasını kendisine emir buyurmamıştır. Bu, gizli kalan ve açıklanmaya muhtaç olan bir husustur ve ihtiyaç duyulan zaman diliminden bu açıklamayı ertelemek de caiz değildir.

Âdeti çoğalan ya da intikal eden: Kadının hayızı normal istikrar bulan bir adet şeklinde olduğu halde, sonrasında adeti dışı bir kan görecek olursa, iki rivayetten birisine göre bu hadise üç kez tekrar etmediği ya da diğer rivayete göre iki kere tekrarlamadığı sürece normal adet seyrinden çıkmamış sayılır. İmam Ahmed'den gelen rivayetlerin çoğuna göre üç

---

346 Unutkan kadının durumu konusunda geçmişti.
347 İstihâzeli kadın ve buna benzer durumlarda olanlar her namaz için abdest alırlar, konusunda geçmişti.
348 Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 436; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 371.

defa tekrar etmediği sürece âdetten çıkmış sayılmaz. Adeti kalmış, bu adet dönemi içerisinde kanı kesilmiş veyahut bir kısmı kesilmiş olsun, bunun yanında adetinden önce ya da sonra da kanı görmüş olsa fark etmez, iki ya da üç defa tekrar edene değin adet günleri içerisinde kendisi oturmaz. Şayet tekrar edecek olursa, bu durumda anlamış oluruz ki bu hayız intikal eden (geçiş yapan) bir hayızdır ve ona dönücüdür. Yani o zaman dilimi içerisinde namazını kılmaz ve orucunu da tutamaz, artık onun adet günleri girmiş demektir. Birinci adeti terk eder; çünkü diğer adetine intikal etmiş oldu. Söz konusu bu adet, o (ilk) adetinden daha çok olmuş oldu ya da başkasından olmuş oldu. Sonra içerisinde oruç tutmasını emrettiğimiz üçüncü defadaki tuttuğu farz orucunu kaza etmesi vacip olur. Çünkü tuttuğu ilk o orucu, hayız dönemi içerisinde tutmuş olduğunu anlamış oluruz. Bu zaman içerisinde kocası da kendisinden (cinsi) ilişki için uzak durması gerekir. Zira hayız olup olmadığından emin değiliz. Kadın, zaten ihtiyaten namaz kılıp, oruç tutmaktadır. Aynı şekilde cinsel teması da ihtiyaten terk etmektedir. Eğer hayızın en uzun süresini geçecek olursa, bu durumda kadın istihâzeli olmuş sayılır ve hiçbir durumda adet günleri dışında da oturamaz.

Öne sürülen delil ise önceden geçmiş olan: "Hayız (müddetin normalde ne kadar devam ediyor ve) seni bekletiyor idiyse o müddetçe bekle, sonra gusül al ve namazı kıl."[349] hadisidir. Çünkü kadına ait bir adeti vardır ve tıpkı istihâzeli kadın örneğindeki gibi o, kendisine dönüvermiştir.

Ebu Hanife ise; adetinden önce görmüş olduğu şey (kan), iki defa tekrar etmediği sürece hayız olmaz, sonrasında görmüş olduğu hayız olur, demiştir.

İmam Şafiî: Hayız süresinin en fazlasını aşmadığı sürece hepsi hayızdır, demiştir. el-Muvaffak (İbn Kudâme) ise şöyle der: Bana göre bu açıklama daha kuvvetlidir. Çünkü bazı kadınlar Hz. Aişe'ye, içinde sarı lekeli pamuk bulunan bir bez götürürlerdi de, Hz. Aişe onlara: "Pamuğu beyaz göreceğiniz vakte kadar acele etmeyin." derdi.[350]

---

349 Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 264.

350 Hayız döneminde gelen sarı (safra) ve bulanık renk (kadra) akıntısı, konusunda geçmişti.

Bunun anlamı şudur: Kan kesilmedikçe gusül almada acele etmeyin ki o yerden tekrar dışarı çıkacak bir şey olmasın. Böylelikle ona bir pamuk parçası girmiş olsa, beyaz renkte çıkmış olsun. Şayet hayız olarak fazla (kan) adet şeklinde söz konusu olursa, bu durumda –kan akıcı da olsa- adetin kesilmesiyle gusül alması gerekmektedir. Çünkü şârî, hayıza dair kişinin vakıf olamayacağı birtakım hükümler koymuştur. Şu halde bayan, bilindiği üzere insanların uydukları örflerine müracaat etmelidir. Kadınlar arasında oluşan bu adet ve örf ise şöyledir: Herhangi bir kadın, hayız kanı olduğuna dair bir kan görecek olursa, bunun hayız kanı olduğunu kabullenmelidir. Kadınların örfünde zikri geçen bu yönüyle nakile göre adete itibar etmek mevcut da olsa, kendisine hacet duyulmasının yanında gizlenmesini sürdürmek caiz olmaz. Bu yüzdendir ki Ümmü Seleme: "Ben, Hz. Peygamber ile beraber bir aba içinde yatmış halde idim. Derken hayz oldum. Yavaşça sıyrıldım. Ve hayız elbisemi alıp giydim. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Nifâslandın mı (yani adetin mi geldi)?" diye sordu. Ben de: Evet, dedim. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi beni çağırdı, ben de saçaklı kadifenin altında onunla beraber yattım."[351] İşte Allah'ın Peygamberi, ona ne bunun adeti üzerine gelip gelmediğini sormuş ve ne de öncesinde adetinin gelip gelmediğini sormuştur. Bunun yanında ne Ümmü Seleme ona bunu söylemiş ve ne de bunu sormuştur. Dolayısıyla bu olay, sadece kanın çıkması sebebiyle hayızın gerçekleşmiş olduğuna delalet etmektedir. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onun bu sözünü ikrar etmiştir. Aynı şekilde Hz. Âişe de Veda Haccı yılında umre yaparken hayız olunca[352], başkasıyla değil sadece kanın çıkması nedeniyle hayız olduğunu anlamıştı. Adetine dair bir şey zikretmediği gibi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bu noktada ona bir şey sormamıştır. Zahiren anlaşıldığına göre hayız, ona adeti vaktinde gelmemişti. Çünkü Hz. Âişe bunu (hayızın zamansız gelmesini), bir türlü kabullenemedi ve bu durum ona oldukça ağır da gelmişti. Hatta kanı gelince ağladı ve: Bu sene hac yapmasaydım keşke, demişti. Şayet normal adeti olsaydı, ne zaman geleceğini bilirdi ve o zaman zarfında da adet olurdu. Bu durumda bunu reddetmeyeceği gibi, bu ona ağır da gelmeyecekti. Eğer mezhebimizde zikredilen anlamda "adet" itibar edilmiş olsaydı, bu durumda Nebi

351 Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 402, 422, 423; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 243.
352 Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 400, 407.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 870-880.

(sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu ümmetine beyan etmiş olurdu, bunun açıklamasını ertelemezdi. Çünkü bilinmesi gereken bir konunun ertelenmesi caiz değildir. Gerek Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımları ve gerekse diğer tüm bayanların, her daim karşı karşıya geldikleri bu (önemli) konunun bilgisinden gafil olmaları da söz konusu olamazdı. Buna rağmen Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den adetin zikrine ve beyanına dair bir şey gelmiş değildir, başkası hakkında değil, yalnız istihâzeli bayan hakkında buyruğu gelmiştir. Ama hayız olması muhtemel vakit içerisinde kanı gelen ve ardından da kanı kesilen temiz bir bayan hakkında, aslen adet olmuştur, şeklinde bir şey zikretmemiştir. Bir de biz eğer adetten kaynaklanıp çıkan şeyin (kanın) tekrar ettiğini kabul etsek, hayız döneminde kanı görmelerine ve belirtilerin hayız olduğuna uygun olmasına rağmen bu durum, kadınların tam anlamıyla hayızdan uzak oldukları anlamına gelmiş olacaktır. Bu da adetin vaktinin her iki ya da üç ay zarfında tebeddül etmiş olacağı demektir ki, bu durumda da tam anlamıyla hayızdan beri olmuş anlamına götürecektir. Hâlbuki ortada buna dair bir yol yoktur.

Bu görüşe göre kadın, hayızın en fazla süresini aşmadığı sürece, adetinin öncesinde ve sonrasında kan görmüş olursa oturacaktır. Eğer bu süreyi taşacak olursa anlamış oluruz ki bu, istihâze kanıdır ve bu halde onu adetine çeviriveririz.[353]

İki kan arasında gelen temizlik: Kadın, temiz olduğunu görünce, artık temiz sayılmış olur ve bu durumda namaz kılıp oruç tutması gerekli olur; ister kanı adeti içerisinde yahut da adeti kesilince görmüş olsun fark etmez. Arkadaşlarımız temizliğin azı ile çoğu arasında bir ayrım gözetmemişlerdir. Bunun yanında bir günden az olan kan kesintisinin de nifas (loğusa) hakkındaki rivayette olduğu gibi, temiz hükmü olarak sayılma-

353 Muvaffakuddin (İbn Kudâme)'nin burada vurguladığı görüşü, inşallah doğru olanıdır. Ben de onun bu denli nefis ve harika olan uzun araştırmasına dair birtakım araştırma ve incelemelerde bulundum. Mirdâvi, el-İnsâf, Cilt: 1, Sayfa: 372 eserinde musannıfın söylediklerini zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Diyeceğim şudur ki: Doğru olan budur, amel de buna göredir. Kadınlar bunun dışındaki ile amel etmemelidirler. Nitekim İbn Temîm: Açık olan bu görüştür, der. İbn Ubeydân ise: Doğrusu da budur, demiştir. el-Fâik eserinde ise muhtar görüş budur, denmiştir. Şeyh Takiyyuddin (İbn Teymiyye) de bunu tercih etmiştir. Kitabın şarihi de bu görüşe meyletmiştir. Mansur'a ait rivayet noktasında da böyle dediğini ima etmiştir. el-Mecd ise: İmam Ahmed'den buna benzer bir rivayet de yer almaktadır, demiştir."

yacağını ifade etmişlerdir. İnşallah doğrusu da budur; çünkü kan, kimi zaman akar kimi zaman ise kesilir. Bir saatin ardından diğer saat içerisinde de gusül almadıkça temiz olmayacağını söyleyen ve burada gusül almayı vacip sayanların bu görüşü, Yüce Allah'ın: *"Size din konusunda bir zorluk yüklememiştir."* (Hacc Suresi: 78) buyruğu gereği bir zorlamadır ve bu görüş, ayetle son bulmuş olmaktadır. Zira biz, eğer bir saat kanın kesilmesini temizlik zamanı sayacak ve sonrasında gelen kanı da önemsemeyecek olursak, o bayan da hayız olmadığını söz konusu ederse, işte buna göre kanın bir günden az olmak üzere kesilmesi temizlik zamanı olmamış olur; ancak buna delalet eden bir işaret görürse başka.

Genel olarak kanın kesilmesini temizlik için muteber sayanların delili, Yüce Allah'ın: *"Sana hayız günlerinden sorarlar. De ki: O, bir ezâdır. Hayız günleri gelince kadınlardan uzak durun."* (Bakara Suresi: 222) ayetidir. Ne zaman ki eziyet verecek şey gidecek olursa, bu durumda kanın tekrar gelmediği gibi, hayızın gitmesi de gerekli olmuş olur.

Ebu Hanife ise; İki kan arasında temizlik olmaz, demiştir. Bu, İmam Şafiî'nin iki görüşünden birisini oluşturmaktadır. Zira kan kimi zaman akar, kimi zaman da kesilir. Çok olmadıkça az bir miktar kanın gelmesinin mazur görüleceği şeklinde cevap verilmiştir.

Adeti içinde kanı tekrar geri gelecek olursa: Şayet adeti içinde olduğu halde kanı tekrar geri gelecek olursa bunda iki rivayet yer almaktadır:

1) Bu kan, onun hayızından sayılır. Çünkü adet dönemi içerisinde bununla karşı karşıya gelmiştir. Zira kanın kesilmiş olması durumunda bu daha belirgin olurdu.

2) Bu, hayız değildir. Çünkü bu, geçerli bir temizlik süresinden sonra avdet etmiştir; dolayısıyla adetinden sonra avdet etmiş olması daha doğrudur.

Adetinden sonra kanı avdet edecek olursa: Eğer adetinden sonra kan avdet ederse, o zaman şu iki durum söz konusudur:

1) Bunun hayız olması mümkün değildir. Çünkü hayız süresinin en fazlasını geçirmiş, onunla öncesindeki kanı arasında en az temizlik süresi

de bulunmamıştır. Dolayısıyla kanı tekrar etse de etmese de bunun hepsi istihâze (özür) kanı sayılır.

2) Şu iki durumda bunun hayız olması mümkündür:

Birinci durum: İlk kanına olan katılışı, her iki taraf (hayız ve adet) arasında on beş günden fazla olmamalıdır. Tekrar etmesi durumunda bir hayız sayılmış olacak, diğeri de öbürüne birleştirilmiş olacaktır. Her ikisi arasında da temizlik dönemi olacaktır.

İkinci durum: İkisi arasında temizlik süresinin en azı olmalıdır. Bu iki kandan her birisinin tek başına hayız kanına ait olması mümkün olur. Eğer burada yine kan tekrar edecek olursa, o zaman gelen iki kan, hayız kanı olmuş olacaktır.

Hamile kadın ve hayız: İmam Ahmed'in mezhebine göre, hamile bir kadın hayız görmez. Onun gördüğü kan ise hastalık kanıdır. Bu, Tabiin'in cumhurunun, Sevri, Evzâi, Ebu Hanife ve Ebu Sevr'in görüşüdür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Hamile olan kadın doğurmadıkça, hamile olmayan kadın bir hayız görmedikçe kendisi ile ilişkide bulunulmaz."[354] Bu şekilde hayızın varlığını, kadının rahminde çocuğun olmamasına dair bir işaret kılmıştır. Bu da gösteriyor ki, hamilelik ve hayız bir arada toplanmaz.

İmam Malik, İmam Şafiî ve Leys şöyle demiştir: İmkan bulduğu takdirde kadının görmüş olduğu bu kan, hayız kanıdır. Çünkü bu kan, adet kanı ile birlikte gelmiştir.

Ama doğumuna yakın bir zaman diliminde kan görecek olursa bu, nifas (loğusa) kanıdır. Çünkü doğum sebebiyle kan çıkar ve bu "nifas" diye de isim alır. Bu kan, sadece doğuma yakın olması sebebiyle çıkmasıyla bilinmektedir. Bir de hayız günlerinde vb. gibi vakti içerisinde söz konusu olan alametlerinin görülmesiyle bilinir.

---

354 Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 28, 62, 78; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 614; Hâkim, Cilt: 2, Sayfa: 195. Müslim şartına göre (sahihtir), demiştir. Beyhakî, Cilt: 7, Sayfa: 449. et-Telhis, Cilt: 1, Sayfa: 172 eserinde; İsnadı hasendir, demiştir. İrvâ, Cilt: 1, Sayfa: 200, 202 eserinde ise tüm tarikleriyle sahih saymıştır. Bu, Dârimi'nin, Cilt: 1, Sayfa: 227, 228 rivayetine de şahidlik etmektedir. Kendisi bunu Hz. Âişe'den nakletmiştir. Hz. Aişe der ki: "Hamile bayanlar hayız olmazlar. Kan gördükleri zaman gusül alıp namaz kılarlar." İrvâ eserinde; isnadı sahihtir, denilmiştir.

Ama doğuma yakın bir alamet olmaksızın kan görecek olursa, bu nedenle ibadetleri terk etmez; çünkü açık görüşe göre bu gelen kan, özür kanıdır.

Ümitsizlik (adetten kesilme, menopoz) yaşı: İmam Ahmed'den bu mesele hakkında iki rivayet gelmiştir:

Ondan nakledildiğine göre kadın, altmış yaşına kadar (hayız olma konusunda) ümidini yitirmez. Elli ile altmış yaş arasındaki durumu ise şüphelidir. Bu durumda bulunurken namazını ve orucunu terk etmez. Çünkü bunların farziyeti kesindir ve şüphe ile kendisinden sakıt olmazlar. İhtiyaten orucunu kaza eder. Zira orucun da farziyeti kesindir ve kanaması olduğu günler içerisinde tuttuğu oruçların sahih olup olmaması şüphe arz edebileceğinden, farziyeti kesin olan bir hususta bu oruçlar asla kendisinden sakıt olmazlar.

Ondan, kadının elli yaşından sonra hayız olmayacağı yönde rivayet de gelmiştir. Aynı şekilde İshak da bu görüşü savunmuştur. Bu zaman diliminden sonra görmüş olduğu kan ise istihâze (özür) kanıdır.

Yine ondan rivayet edildiğine göre, Acem kadınları hayız noktasında elli yaşına girdikleri vakit ümitlerini keserken, Beni Hâşim ve diğer Arap kadınları ise altmış yaşına girdiklerinde ümitlerini keserler. Bu, Medine ehlinin de görüşüdür. Zira bu husustaki ölçü, bu hadiselerin var olup olmadığıdır. Şüphesiz bazı güvenilir kadınlar, bizzat kendileri hakkında verdikleri (sağlam) haberlere göre, elli yaşından sonra hâlen hayız kaldıklarını ifade etmişlerdir. Öyleyse ellisinden önce olduğu gibi bunların da hâlihazırda (altmış yaşında) hayız kaldıklarına inanmak gerekir. O zaman, ellisinde nasıl hayız olmaları bir delil sayılmışsa, bu zaman diliminde hayız kalmaları da birer delil sayılmalıdır.

Bu durumdaki kimselere namazı ve orucu gerekli saymak ve ihtilafa girmemek ihtiyat açısından daha doğrudur.

Doğrusu ise Arap kadınlarla, diğer kadınların arasında bir farkın bulunmadığıdır. Çünkü onlar hakkında hayıza dair hükümlerde bir farklılık olmadığı gibi, bu konuda da bir farklılıkları yoktur. Bir de hayız konusu gerçek bir konudur ve bundaki ölçü, hadisenin varlığına, meydana gel-

mesine bağlıdır. Bu yönden elli yaştan sonra da hayızın varlığını sürdürmesi konusu, inkâr edilmesi mümkün olmayan bir husustur.

Şayet; "Bu kan, özelliği hayıza da benzese, vakti ve adeti itibariyle nas olmaksızın hayız kanı değildir." denilecek olursa, kuşkusuz bu yargı makbul değildir ve kabul da edilemez.

Ama kadın altmış yaşına gelince, bu durumda şüphe ortadan kalkar ve artık o gelen kanın hayız olmayacağı kesinlik kazanır. Çünkü bu yaşta hayız olduğu görülmemiştir. Bilindiği üzere kadının bir hali vardır ve o zaman içerisinde ümidini yitirmiştir, adetten kesilmiştir. Çünkü Allah'u Teâla şöyle buyurur: "*Kadınlarınız içinden âdetten kesilmiş olanlar...*" (Talak Suresi: 4) İşte bu halinden sonra görmüş olduğu, istihâze hükmüne tabidir.

Kadının en erken hayız görme yaşı: Kadının en erken hayız görme yaşı, dokuz yaştır. Çünkü daha küçük olan bir kız çocuğu hayız görmez. Buna dair delil ise Yüce Allah'ın: "*Adet görmeyenler hususunda...*" (Talak Suresi: 4) buyruğudur. Sonra bu noktada var olan bir ölçüt de vardır ki, o da bu yaşın altında bulunan bayanların hayız olduklarının görülmediği hususudur. Nitekim Hz. Âişe'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Bir cariye (kız çocuğu) dokuz yaşına geldi mi kadın olur."[355] Buradan kasıt, artık o kız çocuğunun hükmü, normal bir kadının hükmüyle aynıdır. Bu, İmam Şafiî'nin görüşüdür.

Buna göre dokuz yaşındaki bir kız çocuğu, bir gün bir gece süreyle kan görecek olursa hayız olmuş sayılır. Böylece buluğ çağına girmiş olur ve tüm hayız hükümleri kendisi hakkında sabit olur. Dokuz yaşın altında iken kan görecek olursa, bu kan her halükârda fesat (hastalık, özür) kanı sayılır.

Hayızın sahih olma yaşının on iki yaş olduğu da rivayet edilmiştir; ancak doğrusu birinci görüştür.

Nifasın süresi: Nifasın (loğusanın) en uzun süresi kırk gündür. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. Tirmizi[356] der ki: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından, tabiin ve sonraki dönemlerin

---

355 Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 418, Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 320. Şöyle demiştir: "Allah en iyisini bilir, Hz. Âişe, her halde cariye kızın hayız olması durumunda artık bir kadın olacağını kasdetmiş olsa gerektir.

356 "Sünen" adlı eserine, Cilt: 1, Sayfa: 258 bakınız.

ilim ehli, loğusalı bir bayanın kırk gün namazı bırakması üzerinde görüş birliğine varmışlardır; ancak bu süreden önce temizlenirse yıkanıp namaz kılması gerekir, demişlerdir. Ebu Ubeyd ise; İnsanların hepsi de bu görüş üzeredirler, demiştir.

Sevri, İshak ve Rey ashabı da bunu söylemiştir. Çünkü Ümmü Seleme hadisinde şöyle geçmektedir: "Nifaslı kadınlar, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde kırk gün oturup beklerdi."[357] Muvaffakuddin (İbn Kudâme) şöyle demiştir: Çünkü bu noktada, isimlerini dahi sayabileceğimiz Sahabeden bir çok kimsenin görüşü bu minvalde gelmiştir. Onların döneminde bu görüşe muhalefet edeni de bilmiyoruz. Dolayısıyla bu, bir icma halini almıştır. Tirmizi de bu noktada bir görüş birliğinin olduğunu belirtir. Aynı şekilde Ebu Ubeyd'den de bu yönde bir nakil gelmiştir.

İmam Malik ve İmam Şafiî ise bu sürenin altmış gün olacağını söylemişlerdir. İmam Şafiî der ki: Bu süre, kırk günü geçer. Çünkü Evzâi'den nakledildiği üzere, kendisi; Bizdeki kadınlar nifas süresini iki ay görürler, demiştir. Buna benzer bir görüşü de Ata, babasından yaptığı rivayetle zikretmiştir. Bu konudaki ölçü, buna dair bir tecrübenin varlığıdır.

Buradaki fazlalık süresinin, hayız yahut da istihâze (özür) olacağı ihtimalinin söz konusu olabileceği şeklinde cevap verilmiştir. Aynı şekilde altmış günün üzerinde kanın görülmesi durumu da böyledir.

---

357 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 217, 218; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 256, Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 175. Kendisi: İsnadı sahihtir, demiştir, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 341'de ondan olmak üzere Messe yoluyla nakilde bulunmuştur. Ravileri, güvenilirdir ve Messe dışında bilinmektedirler. el-Hâfız, et-Telhis eserinde; Messe'nin hali meçhuldür, demiştir. et-Takrîb de ise; Messe makbuldür, der. Bu hadisin Enes'ten, zayıflıktan hali olmayan bir çok tarikten şahidi bulunmakadır. Herhalde bu hadisler, Nevevî'nin dediği gibi en azından hasen olsa gerektir. Nitekim Nevevî; hasen hadistir, demiştir. Der ki: "Hattâbî şöyle demiştir: Bu hadisi İmam Buharî övmüştür. Bu anlamda Ebu Derdâ, Enes, Muaz, Osman b. Ebu'l Âs ve Ebu Hureyre... rivayetinden gelen hadisleri delil getirmişlerdir. Şöyle der: Arkadaşlarımızdan bir çoğu başka bir cevap vermeye itimat ederek yani Ümmü Seleme hadisi hakkında onun zayıf olduğu yönde cevap vermişlerdir. Ancak bu cevap merduttur. Çünkü bu hadis, geçtiği üzere iyi bir hadistir. Bunu zikretmemin nedeni, bunu mağrur etmemesidir. Diğer hadislere gelince, hepsi zayıftır ve içlerinde Beyhakî'nin de yer aldığı hadis hafızları tarafından zayıf görülmüşlerdir. Beyhakî, bu hadislerin zayıf olma gerekçelerini de beyan etmiştir. Allah, en iyisini bilir." Bak: el-Mecmû, Cilt: 2, Sayfa: 525; Takrîbu't Tehzîb, Cilt: 2, Sayfa: 614.

Daha azı için bir sınır yoktur. Dolayısıyla hangi vakit içerisinde temiz olduğunu görecek olursa gusül alır ve artık temiz sayılır. Bunu, Sevri ve İmam Şafiî söylemiştir. İmam Malik ve Evzai ise: Kan görmeyecek olursa gusül alır ve namazı kılar. Çünkü bu durumdaki kanın sınırına dair bir açıklama şeriatte gelmemiştir. Öyleyse bu noktada tecrübenin varlığı göz önünde bulundurulur, az da olsa çok da olsa bunu bulmuş olacaktır, demişlerdir.

Kırk gününden önce temizlenecek olursa gusül alır, namazı kılar ve orucu tutar. Kırk günden önce eşine yaklaşmaması ise müstehaptır. Çünkü bu minvalde Osman b. Ebu'l Âs'ın haberine göre; Eşi kendisine kırk günden önce yaklaşmak için gelince, ona: "Bana (cinsel ilişki için) yaklaşma!"[358] demiştir. Çünkü münasebet sırasında kanın tekrar geri gelmesinden emin olunamaz; dolayısıyla da loğusalı kadınla cima etmiş gibi sayılmış olur. Muvaffakuddin (İbn Kudâme) ise şöyle demiştir: Bu, müstehaplık açısından böyledir. Çünkü biz, bu haldeki kadınların temiz olacağına hükmettik. Bu nedenle de o loğusalı bayanların gusül alıp namaz kılmaları ve oruç tutmaları gerekmektedir.

Nifas süresi içerisinde kan avdet edecek olursa: Kırk gün içerisinde kan avdet edecek olursa, bu hususta iki rivayet yer almaktadır:

1) Bu, o bayanın nifasından (loğusa halinden) sayılır, bundan dolayı namazı ve orucu bırakır. Temizlendiği vakit ise gusül alır, namazı kılar ve orucu da tutar. Çünkü bu zaman zarfında gelen kanı, nifas kanıdır, ilkindeki nifas gibidir ve kesintisiz (kanın) gelmesi gibidir.

2) Bu, hakkında şüphe bulunan bir husustur. Namazı kılar, orucu da tutar; sonra orucu ihtiyaten de kaza yapar. Bu rivayet ise İmam Ahmed'den meşhur olarak gelen rivayettir. Kocasına ise yaklaşmaz. Bu halinde bulunurken ibadetlerini yerine getirmesi gerekmektedir. Çünkü ibadetler onun hakkında kesinlik arz ederken, kan sebebiyle bu ibadet-

---

358 Dârimi, Cilt: 1, Sayfa: 229, Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 341, 342. Kimisi de bu manaya yakın rivayet etmiştir. Kimisi de başka yönlerden merfu olduğunu belirtmiştir. Ancak el-Hâfız, et-Telhis, Cilt: 1, Sayfa: 171 eserinde şöyle der: "Osman'dan gelen bu meşhur rivayeti mevkufdur." Bak: el-Mustedrek, Cilt: 1, Sayfa: 176.

lerin kendisinden sakıt olacağında şüphe vardır. İhtiyaten kaza yapması emredilir. Zira bu durumdaki kadının namaz ve oruç farziyeti kesindir. Bunun yanında ameliyle, kanın gelmesinden dolayı orucun sakıt oluşu ise şüpheli sayılmaktadır.

İmam Malik der ki: İki ya da üç günden sonra kan görecek olursa, bu nifas (loğusa) kanıdır. Bu iki süreden uzaklaşacak olursa, hayız kanıdır. Onbeş gün temizlikten sonra bir gün bir gece kan gören bir bayan hakkında İmam Şafiî'nin ashabına ait iki görüş gelmiştir:

1) Bu kan, hayız kanı olur.

2) Bu, nifas kanı sayılır. Bir defa bunu hayız kanı sayanlar, ancak ibareyi karıştırmış olsalar gerektir. Çünkü "hayız" ve "nifas"ın hükmü aynıdır. Şöyle ki; nifas gören ve hayız olan kadınlar -ihtilafsız olarak- kendilerine haram sayılan ve kendilerinden sakıt olan tüm konularda aynıdır, aynı hükme tabiidir. Cinsel temas kurmalarının haram oluşu, ferç dışında ellemek ve faydalanmanın helal oluşu konuları da böyledir.

İhtilaf ise kefaret konusundadır. Nifas konusunda iddet olmadığından bu yönüyle hayızdan ayrılmaktadır. Çünkü öncesinde doğum yapmakla sona ermektedir. Bunun yanında öncesinde hamile kalındığı için buluğa da işaret etmemektedir.

* * *

NAMAZ BÖLÜMÜ

- ► NAMAZ VAKİTLERİ
- ► EZAN
- ► KIBLEYE DÖNMEK
- ► NAMAZA GİTME ADABI
- ► NAMAZIN SIFATI
- ► KASDEN YAHUT SEHVEN TERK ETMESİYLE NAMAZI BATIL KILAN DURUMLAR
- ► İKİ DEFA YAPILAN SEHİV SECDESİ
- ► NECASETLE VB. NAMAZ KILMAK
- ► NAMAZ KILINMASI YASAK OLAN VAKİTLER
- ► İMAMLIK
- ► YOLCUNUN NAMAZI
- ► CUMA NAMAZI
- ► BAYRAM NAMAZI
- ► KORKU NAMAZI
- ► KÜSÛF NAMAZI
- ► İSTİSKÂ NAMAZI
- ► NAMAZI TERK EDENİN HÜKMÜ

NAMAZ BÖLÜMÜ

"Salât" kelimesi, sözlükte dua anlamına gelmektedir. Yüce Allah şöyle buyurur: *"Onlara salat getir (dua et.) Şüphesiz senin duan onlar için bir huzur ve sekinettir."* (Tevbe Suresi: 103) Buradaki "salat" ifadesi, onlara dua et, manasındadır.

Terim anlamı ise; malum fiillerden ibaret olan "namaz"dır. Şeriatte "salah" ya da buna dair bir emir buyrulduğu vakit, zahiri açıdan bununla kasdedilen şer'î anlamdaki namaz'dır. Namaz kılmak, kitap, sünnet ve icmaya göre farzdır.

Farz kılınan namazlar, her gün ve gece olmak üzere beş vakittir. Beş vakit namazın farziyeti hakkında Müslümanlar arasında bir ihtilaf yoktur. Bu namazların dışında farz bir namaz da yoktur; sadece adak ve benzeri durumlar sebebiyle arızî olan durumlar bunun dışındadır. Bu, ilim ehlinin büyük çoğunluğunun görüşüdür. Çünkü bu noktada gelen Mirac hadisinde şöyle geçmektedir: "Allah'u Teâla ümmetime elli vakit namazı farz kıldı... Bunun üzerine Rabbime müracaat ettim. Bunun üzerine: "Onlar beştir, yine onlar (sevap itibariyle) ellidir." buyurdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[359]

Talha'nın hadisi ise şöyledir: "Saçı darmadağın olmuş bir bedevi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldi ve: "Ey Allah'ın Resulü! Allah'ın bana namazdan neleri farz kıldığını haber ver." dedi. Bunun üzerine Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Gündüz ve gecede beş namaz (var), nafileleri ise dilersen kılabilirsin..." buyurdu. Bedevi: "Seni hakla gönderip ikram eden adına yemin olsun ki, Allah'ın bana farz kıldıklarının üzerine ne arttırırım ne de bundan eksiltirim." dedi. Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bunun üzerine: "Eğer doğru söylüyorsa, kurtulmuştur ya da doğru söylüyorsa, cennete girecektir." buyurdu. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Lafız ise Buharî'ye aittir.[360]

---

359 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 459; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 149.
360 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 102.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 40, 41.

Ebu Hanife ise vitir namazının vacip olduğunu söylemiştir. Çünkü hadiste şöyle buyrulmuştur: "Muhakkak ki Allah, size bir namazı eklemiştir... (o da vitirdir.)"[361] Bir hadis de şöyledir: "Vitir haktır..."[362]

Buna, sadece sünnetler konusunda namaz ziyadesi yapmanın caiz olacağı ve bunun farz anlamına da gelmeyeceği, zira vitrin mazeretsiz olarak bineğin üzerinde kılınabileceği ve bu haliyle tıpkı diğer ratip sünnet namazları gibi bir nafile sayılacağı şeklinde cevap verilmiştir.

NAMAZ VAKİTLERİ

Müslümanların icmasına göre beş vakit namaz, belirli zaman dilimlerinde yerine getirilen bir ibadettir.

---

361 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 397; Tahavî, Cilt: 1, Sayfa: 430; Hâkim, Cilt: 3, Sayfa: 593. Kendisi, bu hadis hakkında susmuştur ve Zehebî ise İbn Lehyaâ'yı illetli saymıştır. Ebu Basra el-Gifâri hadisinden nakledilmiştir ve bunu İbn Lehya'â tarikiyle nakletmiştir, ancak mutabaat olarak aktarmıştır ve buna dair şahidleri bulunmaktadır. el-İrvâ, Cilt: 2, Sayfa: 158, 159 eserinde ise bu hadis, sahih görülmüştür. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 2, Sayfa: 108-111. Ancak bu hadisin, vitrin vacip olduğuna delalet etmediği şeklinde cevap verilmiştir. Zira ekleme yapılacağı takdirde o ekleme yapılan şeyin cinsinden olması gerekmektedir. Buna dair delil ise Beyhakî'nin Cilt: 2, Sayfa: 469 sahih bir senetle Ebu Said el-Hudri'den naklettiği merfu şu rivayeti bulunmaktadır: "Şüphesiz Allah, size bir namaz ilave (ihsan) etti. O namaz sizin için kırmızı develerden bile daha hayırlıdır. O, sabah namazından önceki iki rekattır." Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 2, Sayfa: 111, 112.

362 Ebu Eyyüp el-Ensârî hadisinden... Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 132; Nesaî, Cilt: 3, Sayfa: 238; Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 302, 303. Hakim der ki: "Şeyhayn'ın şartına göre hadisin isnadı sahihtir." Ona bu hususta Zehebî de muvafakat etmiştir. el-Mecmû, Cilt: 4, Sayfa: 17, 22 eserinde geçtiği üzere Nevevî de bu hadisi sahih saymıştır. Bu hadisin sahih olduğuna el-Albânî de Salâtu't Terâvîh, Sayfa: 99 adlı eserinde katılmıştır. Ancak el-Hâfız, et-Telhis, Cilt: 2, Sayfa: 13 eserinde: "Bu hadisin bazı lafızları vardır ki Ebu Hâtim, Zehebî ve el-İlel eserinde Dârakutnî bunları sahih görmüşlerdir. Beyhakî ve başkası ise mevkuf rivayet saymıştır. Doğru olan da budur." Bulûğu'l Merâm, Sayfa: 74 kitabında ise: "Nesaî'nin ravileri mevkuftur" denmiştir. Ben derim ki: Merfu olduğunu doğru kabul etsek dahi, açık olan şu ki, bu hadisin devamında muhayyerlik ifade etmesi bunun vacip olmadığına işaret etmektedir. Devamı ise şöyledir: "Dileyen kimse onu, beş rekat olarak kılsın; dileyen kimse üç rekat olarak kılsın; dileyen kimse de bir rekat olarak kılsın." Bir lafız da şöyledir: "Kim de gücü yoksa imâ ile kılsın." Bu durumda "haktır" ifadesinin manası, cumhurun dediği minvalde "meşrudur" anlamına gelmektedir. Bu deliller de bunun tekid ifade ettiğini ortaya koymuştur.

Öğle namazının vakti: İlim ehli, öğlenin ilk vaktinin güneşin zail olmasıyla (zeval vakti, batıya meyletmesiyle) başladığı noktasında icma etmişlerdir. Bunu, İbn Munzir ve İbn Abdilberr söylemişlerdir. Bu hususta sabit olan haberler açıktır. Bunlardan birisi İbn Abbas'ın, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den nakilde bulunduğu şu hadistir: "Cebrail (a.s.), Kâbe yanında bana imamlık yaptı. Öğleyi güneş batıya eğilip (gölge) papucun tasması kadar olduğu zaman; ikindiyi (her şeyin) gölgesi kendisi kadar olunca; akşamı, oruçlunun iftar ettiği vakitte; yatsıyı, şafak kaybolunca; sabahı da oruçluya yemek ve içmenin haram olduğu zaman kıldırdı. Ertesi gün ise öğleyi, her şeyin gölgesi kendisi kadar; ikindiyi, iki misli olunca; akşamı, oruçlunun orucunu açtığı zaman; yatsıyı, gecenin üçte birine doğru; sabahı da ortalık ağarınca kıldırdı. Sonra da bana dönüp: "Ey Muhammed, bu, senden evvelki peygamberlerin vaktidir ve vakit de bu iki vaktin arasıdır." dedi."[363] Cabir'den buna benzer rivayet de gelmiştir.[364]

Bureyde'nin, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklettiğine göre; "Adam'ın birisi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e namaz vakitlerini sordu. Ona: "Bu iki gün bizimle beraber kıl!" buyurdu. Güneş, tam tepe noktasından (batıya doğru) meyledince, Bilal'e emredip ezan okuttu. Sonra emredip öğleye kamet getirtti. Sonra ona emretti, ikindi için kamet getirtti ve güneş bembeyaz ve yüksekte iken ikindi namazını kıldı. Sonra güneş batıda kaybolunca (bir lafızda ise güneş gidince) akşam namazı için

---

363 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 333, hadisin lafzı ona aittir. Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 274-278; Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 193; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 258, 259. Onda geçtiği üzere Tirmizî'de şöyle geçmektedir: "İkinci seferinde; Her şeyin gölgesi kendi boyu kadar olunca yani bir önceki seferde ikindiyi kıldırdığı vakitte öğle namazını kıldırdı." Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 282 der ki: "İbn Abbas'ın bu hadisi hasen, sahihtir." et-Telhis, Cilt: 1, Sayfa: 173 eserinde şöyle der: "Bu hadisin isnadında Abdurrahman b. Haris b. Ebi Rabîa vardır, hakkında ihtilaf edilmiştir, ancak mutabaatı bulunmaktadır..." İbn Dakik el-Îd: "Bu güzel bir mutabaattır." demiştir. Bunu, Ebubekir b. Arabi ve İbn Abdilberr sahih saymışlardır." Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 221, 222.

364 Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 330, 331; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 281; Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 195, 196. Kendisi: Bu hadis sahihtir, meşhurdur, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Tirmizî der ki: Bu hadis, hasen, sahih, gariptir. Muhammed yani İmam Buharî: "Namaz vakitleri hakkında gelen hadislerin en sahih olanı Cabir hadisidir." demiştir. Abdulhak: "Yani Cebrâil'in imamlığı hakkında..." demiştir. Bu hadisin şahidleri de vardır, aslı ise tafsilat olmaksızın Sahihayn'da yer almaktadır." Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 222-226.

ezan okunmasını emretti, sonra ufuktaki kızıllık kaybolunca (bir lafızda da kızıllık gidince) yatsı namazının ezanı için emretti. Sonra emretti ve fecir vakti doğana değin sabah namazı için kamet getirtti. (Bir lafızda ise yine Bilâl'e emretti, ezanı henüz gün ışımadan okuttu ve sabah namazını da fecrin doğmasına yakın kıldı.) Ertesi gün yine (Bilâl'e) emretti, havanın serinlemesine kadar bekleyerek öğleyi serinlikte kıldı, sonra güneşin son parlaklığı (bir lafızda ise sarılığın karışmadığı güneşin beyazlık) vaktine kadar ikindiyi geciktirdi, sonra emrederek akşam namazını şafağın kaybolacağı vakitte kıldı. Sonra yatsı için gecenin üçte birinde emretti ve yatsı namazı kılındı, ortalığın ağarmasına kadar da sabah namazını geciktirip kıldı. Sonra: 'Namaz vakitlerini soran kişi nerede?' buyurdu. O adam da; Benim, dedi. Bunun üzerine: 'Namazların vakitleri, bu iki zaman arasındadır.' buyurdu."[365]

Müslim'de Ebu Musa'dan benzer bir rivayet de gelmiştir, orada ise şöyle geçer: "Sabah namazı için, insanlar birbirlerini tanıyamayacak bir karanlık içerisinde bulunurken fecrin yarısında kamet getirmesini emretti... Sonra ertesi gün şafak gitmeye yakın sabahın sonuna doğru (gün doğumuna yakın) namazı erteledi. Öyle ki birisi: "Güneş doğdu ya da doğmak üzeredir." diyecek gibi olurdu."[366] Bu konuda hadisler çoktur.

Zevâlin manası: Güneşin zeval bulmasının anlamı; gökyüzünden gidip meyletmesi, zail olmasıdır. Bu durum, kişinin kendi gölgesinin kısalmasından sonra, uzaması vakti olarak bilinir. Gölgenin kısalması bittikten sonra gölge uzayacak olursa, anlarız ki güneş, zevale giriyor, meylediyor demektir. Bunu, adımlarla ölçebiliriz. Bunun yanında şehir ve ülkelere göre de bu farklılık arz edebilmektedir. Gündüz uzayacak olursa gölge kısalır, kısalacak olursa da gölge uzayıverir. Dolayısıyla her gün artar ve eksilir.

Farz olma vakti: Öğle namazının farz olma vakti, güneşin meyletmesi ile gerçekleşir. Aynı şekilde üzerine namaz farz olan kimseler hakkında, tüm namazların vaktinin girmesi gerekmektedir. Hayızlı, deli, çocuk ve kâfir gibi özürlü olanlara gelince, bunlar hakkında ise özür ortadan kalktıktan sonra o namazın vaktine kavuştuğu ilk bölümünde gerekmek-

---

365 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 428, 429.
366 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 429, 430.

tedir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü vaktin ilk bölümünde (zaman diliminde) iken bu namazla memur kılınmıştır. Yüce Allah'ın buyurduğu gibi: *"Gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı bastırıncaya kadar (belli vakitlerde) namaz kıl..."* (İsra Suresi: 78) Emir ise hemen onu yapmayı gerektirmektedir. Bir de vaktin girmiş olması, vacip ve farz olmasının bir sebebidir. Bu durumda, o kimsenin buna ulaşmasıyla vacip hükmü terettüp eder ve bu noktada farz niyeti şart olur. Zira üzerine namaz farz olmamış olsa, o zaman zaten farz niyeti onun hakkında geçerli olmaz.

Ebu Hanife (r.h.) şöyle demiştir: Vaktin çoğunu aşmayacak şekilde, geri kalan vakit içerisinde de kılması da farzdır (farz bu şekilde de yerine gelir.) Çünkü o kimse, vaktinin başında namazı kılması ve (onu erteleyip) o anda kılmaması noktasında muhayyerdir. Nafile gibi o ilk vaktinde kılması farz değildir.

Müzdelife gecesi, akşam namazını ertelemek ve yerine getirmeyi düşünmesi şartıyla diğer tüm ertelediği namazlar gibi bunları yerine getirmeye azmettiği sürece, namazı ertelemesi caiz olur, şeklinde cevap verilmiştir.

(Namazın) vacipliği, vacip olma vaktine göre anlam kazanır. Şöyle ki; Bir kimse namaz vaktinin başına yetişmiş olsa, ardından delirse ya da kadın hayız olsa, imkân bulduğu vakit o namazı kaza etmeleri gerekmektedir. Çünkü bu namaz, onlara vacip olmuştur, o vakte girmişlerdir bir defa... Öyleyse namazı kaçırması durumunda kaza yapması da vacip olur.

İmam Şafiî ve İshak ise şöyle demişlerdir: İçerisinde yerine getirmesine imkân verecek bir zaman geçmediği sürece, o vakti geçirmiş olmazlar ve sonrasında bunu kaza etmeleri de gerekmez. Çünkü vaktin, namaz kılacak bir bölümüne dahi yetişmiş değillerdir.

Öğle namazının son vakti: Zevalden sonra her şeyin gölgesi kendi katı büyüklüğünde olduğu zaman, öğle namazının son vakti girmiş olur. Bu da güneşin üzerine meylettiği şeyi zaptetmekle bilinir. Ardından bu fazlalığa bakılır. Şayet uzayıp giden miktar insan boyu kadar olmuşsa, öğlenin son ve ikindinin de ilk vaktinin bu olduğu anlaşılmış olur. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî, Sevri ve Evzâi söylemiştir. Buna benzer bir gö-

rüşü Ebu Yusuf, Muhammed, Ebu Sevr ve Davud (ez-Zâhirî) de ifade etmiştir. Çünkü Cebaril (a.s.) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, öğleyi güneş batıya eğilip gölge de papucun tasması kadar olduğu zaman ve ertesi gün de öğleyi, her şeyin gölgesi kendisi kadar olduğu vakit imamlık yaparak kıldırmış ve ardından da: "Vakit ise bu iki vaktin arasıdır."[367] şeklinde buyurmuştur.

Ebu Hanife ise; Öğle vakti her şeyin gölgesinin, kendisinin iki misli kadar olduğu vakittir, demiştir. Ancak bu dediğinin bir dayanağı yoktur. İbn Abdilberr der ki: Ebu Hanife bu görüşüyle söz konusu rivayetlere ve insanlara muhalefet etmiştir. Kendi arkadaşları (olan Ebu Yusuf ve İmam Muhammed) bile, ona bu noktada muhalefet etmişlerdir.

İkindi namazının vakti: İkindi namazının vakti, öğle namazı ile arada fasıla olmaksızın (hemen peşine) bitişik olarak bir mislini çok az geçmesiyle başlar. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Nitekim az önce geçen Cebrâil (a.s.) hadisinde[368] bunun açıklaması geçmişti. Ebu Hanife de geçen açıklamalara dayanarak; her şeyin gölgesi iki mislinden fazla olunca ikindi vakti girer, demiştir.

İkindi namazının son vakti: İmam Ahmed'den son ihtiyar (muhayyerlik) vakti hakkındaki rivayetinde ihtilaf edilmiştir. Rivayet edildiğine göre; her şeyin gölgesi iki misli oluncaya değin bu vakit gelmiş olur. Bu, İmam Malik, İmam Şafiî ve Sevri'nin görüşüdür. Cebrâil (a.s.)'ın imamlık yaptığı hadis ile "Vakit ise bu iki vaktin arasıdır."[369] buyruğu bunu ifade etmektedir.

İmam Ahmed'den ikindi namazının son vakti ile ilgili gelen bir rivayet ise; güneşin sararmadığı vakit şeklinde gelmiştir. Zira ondan sahih olarak gelen görüş de budur. Bu, Ebu Sevr, Ebu Yusuf ve Muhammed'in de kabul ettiği görüşü oluşturmaktadır. Buna benzer bir görüş de Sevri'ye aittir. Abdullah b. Amr hadisine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "(...) güneş sararmadıkça ikindi vaktidir."[370] Yine Büreyde hadisinde; "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ertesi gün yine (Bilâl'e)

367 Namaz vakitleri konusunun başlarında geçmişti.
368 Namaz vakitleri konusunun başlarında geçmişti.
369 Namaz vakitleri konusunun başlarında geçmişti.
370 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 427, 428.

emretti, sonra güneşe sarılığın karışmadığı, güneşin beyazlık vaktine kadar ikindiyi (geciktirip) kıldı."[371] Ebu Hureyre hadisinde ise: "İkindinin son vakti, güneş sararmaya yüz tuttuğundadır."[372] şeklinde gelmiştir. İbn Abdilberr der ki: İlim adamları, ikindi namazını güneşin beyazlık vaktinde kılan kimsenin bu namazını vakti içerisinde kılmış olacağı hususunda icma etmişlerdir. Bu da gölgenin iki misli olmasını gözetmenin onlara göre müstehap olduğuna delildir. Herhalde bu iki husus, birbirleri arasında yakın anlama gelmiş olmaktadır.

İkindi namazını, özür olmaksızın muhayyerlik vaktinin dışına ertelemek caiz değildir. Çünkü bu hususta gelen haber ve hadisler bunu ifade etmektedir. Müslim ve başkalarının Enes b. Malik'ten yaptığı rivayete göre, kendisi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurdu-

---

371 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 429.

372 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 232, Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 283, 284; İbn Hazm, el-Muhallâ, Cilt: 3, Sayfa: 168 ise Muhammed b. Fudayl, onun da Âmeş, onun da Ebu Salih tarikiyle merfu bir müsned olarak rivayet etmiştir. Tirmizî ise Buharî'den şu sözüyle nakletmiştir: "Muhammed b. Fudayl'in hadisi hatalıdır ve bu hadis de Muhammed b. Fudayl hata etmiştir." İlelu'l Hadis, Cilt: 1, Sayfa: 101 eserinde Ebu Hatim de bunu söylemiştir: "Bu, hatalıdır ve İbn Fudayl vehmetmiştir. Âmeş'in arkadaşları ise bunu Âmeşten, onun da Mücahid'den yaptığı nakille, bu sözüyle rivayet etmişlerdir. Buna benzer bir görüşü de Yahya b. Maîn es-Süneni'l Kübrâ eserinde söylemiştir." Dârakutnî ise: "Bu hadis, müsned olarak sahih değildir. İsnadında İbn Fudayl vehmetmiştir. Başkası ise bunu Âmeşten, onun da mürsel olarak Mücahid'den yaptığı nakille rivayet etmiştir." İbn Hazm ise bu hadisi sahih saymıştır. Söz konusu olan illeti de delilsiz bir iddia olarak değerlendirmiştir. Şöyle der: "Mevkuf rivayette bulunan kimselerin bu tür mevkuf nakli, isnada bir zarar vermez." İbnu'l Cevzi ise et-Tahkîk, (66) de: "İbn Fudayl sikadır (güvenilir bir ravidir). Dolayısıyla Âmeş'in bu hadisi mürsel olarak Mücahid'den işitmiş olması ve Ebu Salih'den de müsned olarak dinlemiş olması caizdir." demiştir. Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 321 eserinde İbn Kattân şöyle demiştir: "Âmeş nezdinde bunun iki yolla; Birisi mürsel diğeri de merfu olarak gelmiş olması uzak (ihtimal) değildir. Nitekim ilim ehlinden bazı kimseler, bunu doğru sözlü kimselerin merfu rivayeti olarak görmüşlerdir ve Ebu Maîn de sika saymıştır. Ben derim ki: Zikredilenlere göre insanın gönlü bu hadisin illetli olmadığına meyleder, özellikle de ravisi cemaatin sika ravisi olduğu ve şazlığa dair bir vasıfla nitelenmediği ortada ise... Bunun yanında, diğer sahih hadislerin manasına da çelişki oluşturmamaktadır. Allah, en iyisini bilir. Muhammed b. Fudayl'ın biyografisi için bakınız: et-Tehzîb, Cilt: 9, Sayfa: 405, 406. Zikredilenlere göre hadisin illetli olmayacağını Şeyh Ahmed Şakir de,Tirmizî'ye yaptığı tâlik, Cilt: 1, Sayfa: 285 ve Müsned'e, Cilt: 12, Sayfa: 162 yaptığı talikinde kabul etmektedir.

ğunu işitmiştir: "Bu (güneş sararıncaya kadar geciktirilen ikindi namazı), münafıkların namazıdır. Onlardan biri güneş sararıp şeytanın boynuzları arasına girinceye kadar oturur. Kalkar ve (kuşun yemi gagaladığı gibi) dört rekât namaz kılar. Allah'ı da o namazında çok az zikreder."[373] Şayet bu namazı tehir etmek mübah olsaydı, bu durumda onu erteleyeni kınamaz ve bunun münafık alameti olduğunu söylemezdi.

Kim, ikindi namazını erteler, sonra da güneş batmadan evvel o vakit içinde bir rekâtına yetişecek olursa, o namazı vaktinde kılmış ve yetişmiş sayılır. İster özür sebebiyle ertelemiş olsun, ister özürsüz ertelemiş olsun fark etmez. Ancak bir özüre binaen ertelenmesi caizdir. Mesela, hayızlı kadının temizlenme vaktinin gelmesi, delinin ayılması ya da uyuyan kimsenin uyanması gibi. Bu vakit içerisindeki bir rekâta yetişmiş olanın namazına yetişmiş olan kimseye gelirsek; bunda ise mazur olan ve diğeri aynı konumda sayılır. Dolayısıyla diğer tüm namazlar da öyledir... Vakti içerisinde bir rekâta yetişildiği takdirde o namaza yetişilmiş sayılır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Her kim namazın bir rekâtına yetişecek olursa, o namaza yetişmiş olur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[374] Bir lafız da şöyledir: "Kim, güneş batmadan önce ikindi namazından bir rekâtına yetişecek olursa, ikindiye yetişmiş sayılır." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[375] el-Muvaffak der ki: Bu noktada bir muhalefet bilmiyorum.

Kavuştuğu namaz, bir rekâttan az olursa bu durumda namaza yetişilmiş sayılır mı? Bu mesele hakkında ise iki rivayet gelmiştir:

1) Bir rekâttan az olursa, o namaza yetişilmiş olmaz. Bu, Maliki mezhebinin görüşüdür. Çünkü zikri geçen hadisin zahiri bu anlamı ifade etmektedir. Çünkü zikri geçen hadiste "bir rekât" şeklinde tahsis edilmiş olması, daha azı için söz konusu olmayacağını göstermektedir. Aynı şekilde, Cuma namazına kavuşma konusu da böyledir.

2) Namazın hangi parça ve rekâtına kavuşulmuşsa kavuşulsun, bu durumda o namaza yetişilmiş sayılır. Vakit çıkmadığı sürece iftitah tek-

---

373 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 434.
374 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 57; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 423.
375 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 56; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 424, 425.

biri kadar da olsa, namaza yetişmesi durumunda bu namaza kavuşmuş olur. Bu da Ebu Hanife'nin mezhebini ve -iki mezhepte olduğu gibi- iki kavlinden birisine göre İmam Şafiî'nin görüşünü oluşturmaktadır. Çünkü bu minvalde Ebu Hureyre hadisinde şöyle geçmektedir: "Güneş batmadan önce ikindi namazının bir secdesine de yetişecek olursa, namazını tamamlasın..."[376] Yetişme konusu, namaz hakkında söz konusu olursa, bu yetişme kapsamına -cemaatin yetişmesi ve yolcunun, mukimin namazına yetişmesinde olduğu gibi- rekât ve diğer hususlar da girmektedir.

Akşam namazının vakti: Akşam namazının vakti, güneşin batmasıyla girer. Bu noktada ilim ehlinin icması vardır ve hadisler de buna delalet etmektedir.

Akşam vaktinin sonu ise şafağın kaybolmasıyla gerçekleşir. Bunu, Sevri, İshak, Ebu Sevr, Rey ashabı ve Şafiî ashabından bazı kimseler söylemiştir. Bu hususta gelen Büreyde hadisinde; "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), ertesi gün olunca şafağın kaybolmasından önce akşam namazını kıldı."[377] Ebu Musa hadisinde de; "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şafağın kayboluşuna yakın akşam namazını ertelemiştir."[378] Abdullah b. Amr hadisinde ise şöyle geçmektedir: "Akşam namazının vakti şafağın henüz kaybolmadığı vakittir."[379] Ebu Hureyre hadisinde ise şöyle geçmektedir: "Akşam namazının ilk (başlangıç) vakti, güneşin batmaya yüz tuttuğu vakittir; son vakti ise ufuğun kaybolmaya yüz tuttuğu vakittir."[380] Bu deliller sahih olarak gelmiştir ve muhtemel açıklamalarla bunlara mu-

---

376 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 37, 38. Ancak buradaki "secde" ifadesi rekat anlamındadır. Zira: "Sizden her kim bir rekata yetişecek olursa..." lafzı gelmiştir. Anlaşılan o ki bu lafızlardaki ihtilaf ravilerden kaynaklanmaktadır. Nitekim Sahihayn da Malik yoluyla gelen: "Her kim bir rekata yetişecek olursa..." lafzı geçmişti. el-Feth eserinde şöyle der: Hadisin ravisi hakkında ihtilaf olmadığı için üzerinde itimad söz konusu olmuştur. Müslim'in, Cilt: 1, Sayfa: 424 Hz. Âişe'den rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: "Kim güneş batmadan önce ikindi namazının bir secdesine ya da güneş doğmadan önce sabahın bir secdesine yetişecek olursa, o namaza yetişmiş sayılır." Secdeden kasıt ise şüphesiz rekat'tır.

377 Namaz vakitleri konusunun başlarında geçmişti. Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 428, 429, 430.

378 Namaz vakitleri konusunun başlarında geçmişti. Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 428, 429, 430.

379 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 427.

380 İkindi namasının son vakti bölümünde geçmişti.

halefet etmek caiz değildir. Şu var ki; şafağın kaybolmadan önce, bu namazın (akşamın) devam etmesini ortaya koyacak vakti vardır; bu vaktin başlangıcı da o vaktin başı gibi olmuş olmaktadır ve diğer namazlara da kıyas edilir.

İmam Malik, İmam Şafiî ve Evzâi şöyle demiştir: Güneşin batma vaktinde akşam namazı için sadece bir tane vakit vardır. Çünkü Cebrâil (a.s.), Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iki günde tek bir vakit içerinde namaz kıldırmıştır. Hadiste ise şöyle geçmektedir: "Benim ümmetim, akşam namazını yıldızlar çoğalıncaya kadar ertelemedikleri sürece, hayır ya da fıtrat üzere devam ederler."[381]

Bu hususun, müstehaplık ve muhayyerlik anlamına geldiği, tehir edilmesinin ise mekruh sayılacağı, vaktin ilk zaman diliminde kılmanın özellikle istendiği şeklinde cevap verilmiştir. Şayet söz konusu hadislerin çelişkili olduğu söylenecek olursa, bu durumda o hadislerin mensuh olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü bu namazlar, Mekke'de ilk olarak farz kılınmıştır. Birinci görüşte yer alan hadis-i şerifler ise sonradan Medine'de zikredilmiştir. Öyleyse bunlar, önceki muhalif ve çelişkili olan hadislerin hükmünü kaldırmış olmaktadır. Allah, en iyisini bilir.

Yatsı namazının vakti: Yatsı namazının vaktinin, şafağın kaybolmasıyla gireceği hususunda bir ihtilaf yoktur. Ancak şafak nedir? Bu noktada farklı görüşler ileri sürülmüştür.

İmam Ahmed'in mezhebine göre; kendisiyle Akşam vaktinin çıktığı ve yine kendisiyle Yatsı vaktinin girdiği şafaktan kasıt, kızıllıktır. Bu, İmam Malik, Sevri, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Hanife'nin iki arkadaşı olan (Ebu Yusuf ve İmam Muhammed)'in görüşüdür. Nitekim Hz. Âişe hadisinde

381 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 147; Cilt: 5, Sayfa: 417, 422 Ebu Eyyüp ve Ukbe b. Âmir tarikiyle rivayet etmiştir. Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 291; Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 190, 191. Kendisi: "Buharî-Müslim tahriç etmemiş olsalar da bu hadis, Müslim şartına göre sahihtir." demiştir. Onun lehine ise şahidi vardır, isnadı da sahihtir..." demiştir sonra bunu Abbas b. Abdulmuttalib'den nakille serdetmiştir. Bu şahidi ise İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 225 rivayet etmiştir. ez-Zevâid, eserinde ise isnadı hasendir, şeklinde gelmiştir. Derim ki: Bu hadis, her ne kadar isnadında zaafiyet de bulunsa, öncesindeki rivayetler sebebiyle kuvvet kazanmıştır. Hadisin Taberanî ve diğerleri tarafından da şahidleri bulunmaktadır. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 246; Misbâhu'z Zücâce, Cilt: 1, Sayfa: 244.

şöyle gelmiştir: " O zamanlar müslümanlar ateme (yatsı) namazını, kırmızılığın kaybolmasından gecenin ilk üçte birine kadar olan vakit içinde kılarlardı."[382]

Bir hadis ise şöyledir: "Akşamın vakti, şafağın kırmızılığı düşmedikçe (kaybolmadıkça) devam eder."[383] Bir lafız da ise; "Şafağın feverânı..."[384] şeklindedir. Hadislerde geçen *"sevru'ş şafak"* ifadesi; kızıllığın çoğalması, *"fevru'ş şafak"* ise kızıllığın feverân etmesi ve kızıllığın yayılması demektir. Bu şekilde kızıllığı içermektedirler. Akşam vaktinin sonu ise Yatsı vaktinin başıdır. Bu manada İbn Ömer'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Şafak, kızıllıktır. Öyleyse kızıllık kaybolunca namaz farz olur."[385]

Evzâi ve Ebu Hanife ise (hadiste geçen) şafak ifadesinin beyazlık demek olduğunu söylemişlerdir. Çünkü Nûmân b. Beşir hadisinde şöyle der: "İnsanlar arasında bu namazın (yani) yatsı namazının vaktini en iyi bileni benim. Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) yatsıyı hilal üçüncü gecesinde kaybolduğu vakitte eda ederdi."[386] İbn Mesud hadisinde ise o, şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gördüm, yatsıyı ufuk karardığı zaman kılardı."[387]

---

382 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 49, 347.

383 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 427.

384 Sünen-i Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 281.

385 Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 269; Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 373 ise merfu ve mevkuf olarak nakletmiştir. Kendisi; Doğru olan bu hadisin mevkuf olduğudur, demiştir. el-Mârife eserinde şöyle der: "Bu hadis İbn Ömer'den, Hz. Ali'den, İbn Abbas'tan, Ubade b. Sâmit'ten, Şeddât b. Evs'ten ve Ebu Hureyre'den rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'den ise bu konuda sahih bir şey gelmemiştir." Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 233.

386 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 270, 274; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 291, 292; Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 194, 195; Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 448, 449. Ebubekir İbnu'l Arabi'nin, Âridatu'l Ahvezi, Cilt: 1, Sayfa: 277 eserinde dediği gibi, her ne kadar bu hadisin senedinde birtakım ihtilaflar bulunsa da hadis sahihtir. Bu hadiste söz konusu olan bazı hatalar ise bu hadisi sahih kapsamının dışına çıkartmamaktadır.

387 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 278; İbn Huzeyme, Cilt: 1, Sayfa: 181. el-Feth eserinde; "Bunu, İbn Huzeyme ve başkaları sahih görmüşlerdir." der. Hadisin aslı ise Buharî, Cilt: 2, Sayfa: 3 ve Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 425'te Malik ve diğerleri yoluyla "vakitler" zikri olmaksızın muhtasar olarak yer almaktadır. el-Hafız ise bu vakitlere dair rivayetleri zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Açıkça buna dair bir aslın olduğu ortada ve Malik ile kendisine tabi olanların muhtasarı olarak rivayeti de yer almaktadır.

Bu hususta onların lehine bir delillerinin olmadığı ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de namazı ilk vaktinden çok az olarak ertelediği şeklinde cevap verilmiştir.

Yatsı namazının son vakti: İmam Ahmed'den muhayyerlik vaktinin sonu hakkındaki rivayetinde ihtilaf edilmiştir. Kendisinden bunun, gecenin ilk üçte birlik vakti olduğu nakledilmiştir. Bu, İmam Malik'in görüşüdür. Nitekim bu minvalde Cebrail hadisinde geçtiği üzere, kendisi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kıldırdığı ertesi günkü namazda (yatsıyı), ilk üçte birlik vaktinde iken kıldırmıştır ve: "Vakit de bu iki vaktin arasıdır."[388] demiştir. Büreyde hadisinde ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yatsı namazını ikinci (ertesi) gün gecenin üçte birlik bölümü gittiği vakit kılmıştır."[389] Hz. Âişe hadisinde de şöyle geçer: "O zamanlar müslümanlar, ateme (yatsı) namazını, kırmızılığın kaybolmasından gecenin ilk üçte birine kadar olan vakit içinde kılarlardı."[390] Nesaî'de ise emir sikasıyla şu lafız gelmiştir: "Sonra Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Yatsı namazını kırmızılığın kaybolmasından gecenin ilk üçte birine kadar olan vakit içinde kılınız."[391] Çünkü "üçte bir"lik zaman dilimi tüm rivayetlerde gelmiştir. Söz konusu olan ziyadelikler ise bu noktada gelen haberlerin farklı farklı olmalarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla üçte bir ifadesi daha evla sayılır.

İkinci bir rivayete göre ise yatsı namazının son vakti, gecenin yarısıdır. Bu da Sevri, Ebu Sevr, Rey ashabı ve İmam Şafiî'nin iki görüşünden birisidir. Nitekim Enes hadisinde şöyle geçmektedir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yatsı namazını gecenin yarısına kadar ertelerdi..." Bir lafız da ise şöyle geçer: "Yatsı namazını, o gecenin yarısına değin ertelerdi."[392]

Nitekim İbn Abdilberr de bunu kesin olarak ifade etmiştir. Malik ve kendisine tabi olanların rivayetinde ise bu zikri geçen ziyadeyi nefyedecek bir durum yoktur. Durum böyle iken bu rivayetleri şaz şeklinde nitelemek doğru olmaz." Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa. 6.

388 Namaz vakitleri konusunun başlarında geçmişti.

389 Namaz vakitleri konusunun başlarında geçmişti.

390 Az önce geçmişti.

391 Sünen-i Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 267.

392 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 51, 148... Müslim, Cilt: 1, Sayfa. 443 ise şu lafızla rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v.) o gece yatsıyı gecenin yarısına değin erteledi ya da gecenin yarısı gitmeye yakın erteledi." Bir lafız da şöyledir: "O

Ebu Said el-Hudri hadisi ise şöyledir: "Şayet zayıfın acziyeti ve hastanın da bu hastalığı olmasaydı, yatsıyı gecenin yarısına kadar ertelerdim."[393] Abdullah b. Amr hadisi ise şöyle der: "Ve yatsı namazının vakti, gecenin yarısına değin devam eder."[394]

el-Muvaffak der ki: İnşallah-u Teâla evla olanı, yatsıyı gecenin üçte birine ertelememesi, gecenin ortasına kadar ertelemiş olması durumunda bunun da caiz olacağıdır. Yarısından sonraki vakitte ise -ikindi namazı hakkında açıklaması ve izahı geçen mazeret hükmü gibi- mazeret hükmü yer almaktadır. Sonra bu vakit, ikinci fecir doğana yakın da devam eder.

Sabah namazının vakti: Sabah vakti, -icmâya göre- ikinci fecrin doğmasıyla girer. Şüphesiz namaz vakitleri hakkında gelen haberler, buna işaret etmektedir. Bu zaman dilimi ise ufukta yayılmış olan beyazlıktır ve "fecr-i sâdık" diye isim alır. Birinci fecir ise ara olmaksızın yüksekte ince bir beyazlık olarak göze çarpar (kişiyi gerçek fecirmiş gibi aldatır) ve herhangi bir hükme bağlı değildir. Bu fecre ise "fecr-i kâzip" ismi verilir. Sonra muhayyerlik vakti, gündüzün ışımasına değin (gün doğmadan) devam eder. Zira bu noktada az önce geçen Cebrâil hadisi ile Büreyde hadisinde[395], bundan sonraki vakit içinde, güneş doğana değin bir mazeret vaktinin olduğu belirtilmiştir. Abdullah b. Amr hadisinde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Güneş doğmadıkça sabah vaktidir."[396]

Güneş doğmadan önce sabah namazının bir rekâtına yetişen kimse, o namaza yetişmiş demektir. Rey ashabı ise; Bir rekât kılmış olduğu halde güneş doğmuş olursa, yasak olan vakitte onu kıldığı için namazını ifsat

---

gece Allah'ın Resulü (s.a.v.)'e baktık, vakit gecenin yarısına gelmişti sonra (kalkıp) namaz kıldı..." Derim ki: Bu hadisin siyakı bunun nadir olarak işlendiği anlamına gelmektedir. Çünkü bu hadisin siyakı, Hz. Âişe'nin aktardığı "O gün insanlar..." hadisinin siyakına çelişki oluşturmaktadır. Zira Hz. Âişe hadisinde bunun devamlı bu şekilde yapıldığı anlaşılmaktadır ve Nesaî'nin emir sigasıyla yaptığı rivayeti de bunu pekiştirmektedir. Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa. 50.

393 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 293; Nesaî'nin lafzı ise şöyledir: Bu namaz, gecenin yarısına kadar ertelensin diye böyle emrettim." el-Hâfız: İsnadı sahihtir ve hadisin şahidleri vardır, demiştir. Bak: et-Telhisu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa. 176.

394 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa. 427, 428. Ona ait bir lafızda ise: "Gecenin orta yarısına kadar..." şeklinde gelmiştir.

395 Namaz vakitleri konusunun başlarında geçmişti.

396 Kaynağı geçmişti. Hadis Müslim, Cilt: 1, Sayfa. 427'de yer almaktadır.

etmiş olacağını söylemişlerdir. Bu görüş ise doğru değildir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu buyruğu bulunmaktadır: "Her kim, güneş doğmadan önce sabah namazının bir rekâtına kavuşmuş olursa, sabah namazına yetişmiş demektir..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[397] Yasak olan, sadece bu zaman diliminde kılınan nafileler hakkındadır. Ama farz olanlara gelince, bunlar her vakitte kılınabilir.

Vaktin girip girmediği hususunda şüphe edilecek olunursa: Kişi, vaktin girip girmediği hususunda şüphe edecek olursa, girdiğini kesin olarak bilmedikçe ya da ameli veyahut kıraati mikarı kadar zann-ı galip olmaz ise o namazı kılamaz. Bu durumda, -vaktin çıkmasından korkulmadığı müddetçe- zann-ı galip olana değin o namazı ihtiyaten ertelemesi müstehap sayılır.

Şayet (vakti bilen) bilgili bir kimseden aldığı güvenilir habere göre o namazı kılmayacak olursa, bununla amel eder. Aldığı haber, bir rey ve ictihaddan kaynaklanıyorsa, o zaman onu taklid etmez ve zann-ı galip olana kadar bizzat kendisi ictihad eder. Çünkü kendi başına ictihad etmekle de namaz kılabilmesi imkânı dahilindedir. Kıble konusundaki gibi namazı da başkasının ictihad ve araştırmasına göre kılmaz.

Namaz kılacak olur ve kıldığı namazın vakte denk düştüğünü yahut vakitten sonra gerçekleştiğini anlarsa, bu namazı yeterli gelir. Ama vakitten önce kıldığı anlaşılırsa, bu yeterli gelmez. Şüphe ile birlikte delilsiz (araştırma yapmaksızın) bir şekilde namaz kılarsa, isabet etmiş olsa da olmasa da bu namaz yeterli olmaz. Bu durum, tıpkı kıble tayininde araştırma yapmaksızın, kıbleye dönüp namaz kılmaya benzer.

Güvenilir bir kimsenin ezanı işittiğine dair vaktin girmiş olduğu haberi gelirse, ona uyması gerekir. Çünkü o, güvenilir bir kimsedir ve ezan vaktinin girdiğini haber veren bir bildirimdir. Şayet müezzinin okuduğu ezana uymak caiz olmasaydı, ezanın kendisi sebebiyle meşru olduğu hikmeti de hâsıl olmazdı. Bir de insanlar, müezzinin ezanı üzerine -itiraz etmeksizin-vakti içerisinde araştırma da yapmamaya devam ederlerdi. Ve bu, bir icma halini almış olurdu.

397 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 56; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 424.

Fazilet vakti: Cevaz ve mazeret vaktine dair bilgiler geçmişti. Fazilet vaktine gelince, bu da namazları ilk vaktinde kılmaktır. Sadece yatsının son dilimi ile sıcağın şiddetli olduğu zamanlarda kılınan öğle namazı, bunun dışındadır. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bu namazlarda böyle yapardı.[398]

el-Muvaffak der ki: Öğle namazının sıcak ve bulutlu (yağmurlu) günler dışında, ilk vaktinde kılmanın müstehap olduğu noktasında bir ihtilaf bilmiyoruz. Ama sıcağın şiddetli olduğu zamanlarda her halükârda bu namazı serin vakitte eda etmek müstehaptır. İmam Ahmed'in sözünün zahirinden anlaşılan da budur. Bu, İshak ve Rey ashabının da görüşüdür. Çünkü bu noktada Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sıcak şiddetlendiği vakitte namazı serinliğe bırakınız. Çünkü sıcağın şiddeti cehennemin kaynamasındandır." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[399]

Şöyle denilmiştir: Serinliğe bırakmak için üç şartın bulunması gerekir. Bunlar: Sıcağın şiddetli olması, namazın sıcak ülkelerde kılınıyor olması ve o yerin cemaatle kılınan mescidler statüsünde olması. Şayet bunlar olmaz ise bu durumda erken kılmak (ilk vaktinde eda etmek) daha faziletlidir. Bu, Şafiî mezhebinin görüşüdür. Zira namazı ertelemenin müstehap olması sadece sıcağın kırılması, duvar sınırlarının genişletilmesi ve cemaatlere çokça yürünmesi sebebiyledir.

Hadisin zahiri alınacak olursa, birinci görüş daha evladır. Cuma namazına gelirsek; serinliğe bırakmaksızın, zevalden sonraki vaktin herhangi bir yerinde erken kılmak sünnettir. Yatsı namazına gelince, zorluk olmadığı sürece vaktin sonuna değin ertelemek müstehaptır. Çünkü bu minvalde gelen Ebu Berze hadisinde şöyle der: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) sizin "Atemeh" diye söylediğiniz yatsıyı ertelemeyi müstehap saymıştır."[400] Ebu Hureyre hadisinde ise o şöyle demiştir: Allah'ın

---

398 Buharî, Cilt: 2, Sayfa: 22, 26, 41, 47, 73, 251; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 446, 447'de geçen Ebu Berze ve Cabir hadislerinde geçtiği gibi.

399 Ebu Hureyre ve Ebu Zer hadisinden rivayetle Buharî, Cilt: 2, Sayfa: 15, 18 ve Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 430-432'de geçmektedir. Ebu Said ve İbn Ömer hadisinden rivayetle de Buharî'de aynı bölümde geçmektedir.

400 Bu Buharî'nin, Cilt: 2, Sayfa: 26, 73 lafzıdır. Hadisin aslı ise Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 447'de şahid lafzı olmadan yer almaktadır.

Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Ümmetime zorluk vermiş olmasaydım, onlara yatsıyı gecenin üçte birine değin ertelemelerini emrederdim."[401]

Ertelemek isteyen kimse, cemaat de olsa münferid bir şahıs da olsa, bundan razı olmaları durumunda müstehap olur. Ama imama uyanlara yahut da bir kısmına bu zorluk verecek olursa, o zaman müstehap değil mekruh olur. Şüphesiz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), ümmetine zorluk olur endişesinden dolayı yatsıyı ertelemeyi terk etmiştir. Bunun yanında, Onun ertelemeyi bir ya da iki kere terkettiği de nakledilmiştir. Ama diğer vakitlerde ise O, Cabir'in rivayetine göre zaman zaman kılarmış: "Cemaatin toplandığını gördüğü vakit acele eder, yavaş hareket ettiklerini gördüğünde ise namazı ertelerdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[402] Dolayısıyla imamın her iki durumda da Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uyması müstehap sayılır. O zaman, imama uyan cemaati zor duruma sokacak kadar namazı ertelememelidir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), cemaate rıfk ile muamele eder, namazı hafif tutmayı emrederdi.

Sabah namazına gelince; alacakaranlıkta kılınması daha faziletlidir. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî ve İshak belirtmiştir. İbn Abdilberr der ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den, Ebubekir, Ömer ve Osman'dan sahih olarak geldiğine göre, onlar, alacakaranlık vaktinde sabahı kılarlardı. Onların fazileti terketmeleri ve daha düşük olana yönelmeleri imkânsızdır; çünkü faziletli işleri yapmada onlar zirvedeydiler."[403]

Buna, Ebu Berze'nin, Sahihayn'da[404] bulunan hadisi delalet etmektedir. Hz. Âişe'nin şu hadisi de bu yöndedir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi

---

401 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 250, 259, 433, 509; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 310-312. Kendisi; Hasen, sahihtir, demiştir. Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 146. Orada: "Gecenin yarısına kadar..." lafzı geçmektedir. Hadisin bazı rivayetlerinde ise şöyle geçer: "Gecenin üçte birine ya da gecenin yarısına kadar." Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 266'da ise şu lafız yer almaktadır: "Ümmetime zorluk vermiş olmasaydım onlara yatsıyı ertelemelerini emrederdim..." Hadis ise sahihtir ve şahidleri vardır. Bunun yanında "Yatsı vaktinin sonu..." şeklinde Ebu Said el-Hudri hadisi ise geçmişti. Bak: et-Telhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 176; Sahihu'l Câmi, Cilt: 2, Sayfa: 940.

402 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 41; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 446, 447.

403 et-Temhîd, Cilt: 4, Sayfa: 340.

404 Buna dair kaynaklar az önce dipnot bölümünde geçmişti.

ve sellem) sabah namazını kılardı da kadınlar, örtülerine bürünmüş olarak ayrılırlardı, karanlık sebebiyle tanınmazlardı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[405] İbn Mesud hadisinde geçtiği üzere Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabahı bir sefer alacakaranlıkta, başka bir sefer de ortalık ağarınca kıldı. Bundan sonra Onun sabah namazı, ölünceye kadar alacakaranlıkta oldu, bir daha ortalık ağarınca kılmadı."[406] Hattâbi: İsnadı sahihtir, demiştir.[407]

İmam Ahmed'den rivayet edildiği üzere bu noktada itibar edilecek husus, imama uyan cemaatin durumunu gözetmektir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), bunu yatsı namazında uygulardı ve aynı şekilde sabah namazında da uygulardı.

Sevri ve Rey ashabına göre ise efdal olan, ortalığın ağarma vaktidir. Çünkü Râfi b. Hadîc hadisinde geldiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Sabahı ortalığın ağarma vaktinde kılın. Çünkü ecir açısından bu, daha faziletlidir."[408]

Burada "ortalığın ağarmasıyla" kasdedilen, kesin olarak fecrin doğmasına değin sabah namazının ertelenmesidir, şeklinde cevap verilmiştir.

Hayızlı bir bayan güneş batmadan ya da fecir doğmadan önce temizlenecek olursa: Hayızlı bir bayan güneş batmadan önce temizlenecek olursa, öğle ve ikindiyi kılar. Fecir doğmadan önce temizlenecek olursa da akşam ve yatsıyı kılar. Bunu, Rabîa, İmam Malik, Leys, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr söylemiştir. İmam Ahmed şöyle demiştir:

---

405 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 482; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 445, 446.

406 İbn Mesud'un hadisinin kaynağı "Yatsı namazının vakti" bölümünde geçmişti. Bu hadisin lafzı Ebu Davud'a, Cilt: 1, Sayfa: 278, 279 aittir.

407 Meâlimu's Sünen, Cilt: 1, Sayfa: 295.

408 Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 465; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 294; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 289, 290. Kendisi; Hasen, sahihtir, demiştir. Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 272. Hadisi Tirmizî, İbn Hibban, Şeyhul İslam İbn Teymiyye ve diğerleri sahih görmüşlerdir. Bunun yanında son dönem âlimlerinden olan Ahmed Şakir ve el-Albânî de sahih görmüşlerdir; ancak bazılarından "esbehû (sabaha yakın kılın)" lafzıyla gelmiştir. Kimisi de sabahın ağarma vakti anlamına gelen "esfirû" lafzının mana açısından rivayeti olduğunu belirtmişlerdir. Tahavî ve başkaları da bunun "namazı uzatmak" manasına geldiğini ifade etmişlerdir. Allah, en iyisini bilir. Bak: el-Fetâvâ el-Kübrâ, Cilt: 2, Sayfa: 48; Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 55.

Sadece Hasan hariç Tabiinin âlimlerinin hepsi de bunu söylemişlerdir. Zira el-Esrem, İbn Munzir ve diğerlerinin isnatlarıyla, Abdurrahman b. Avf ve Abdullah b. Abbas'tan yaptıkları nakile göre, ikisi de bu şekilde söylemişlerdir.[409] Çünkü ikinci vakit, özür durumunda birincisi için bir vakit sayılır. Dolayısıyla mazeretli olan buna yetişecek olursa, bu vakit içinde yer alan farzını da –ikincisindeki farzda olduğu gibi- yerine getirmesi gerekmektedir.

Sevri ve Rey ashabı ise şöyle demişlerdir: Kadının, temizlendiği zaman sadece o vakit içerisindeki namazı kılması farzdır. Çünkü ilk vakit, özür durumunda iken çıkıp gittiği için (giden o vakitteki) namazı kılmak farz olmaz.

Mezhebimizde[410] güneş batmadan ya da fecir doğmadan önce müslüman olan kâfirin ve buluğa eren çocuğun durumu, temizlendiği vakit hayızlı kadının durumu gibidir.

Buluğa eren çocuk: Çocuk, vakit içerisinde namaz kılsa, namaz bittikten ya da namaz kıldığı esnada buluğa erse, o namazı iade etmesi gerekir. Bunu, Ebu Hanife söylemiştir. Çünkü o, namazı henüz farz olmadan kılmıştır ve bu, ona yeterli gelmemiştir; dolayısıyla da onun bu durumu, vakitten önce kılınan namaz gibidir. Onun hakkında bir nafile sayılmış olur ve bu da farz olanın yerine geçmez. Yani sanki nafileye niyet etmiş kimse gibi hüküm alır.

İmam Şafiî ise şöyle der: Bu, o (farz) namazın yerine geçer. Çünkü vakti içerisinde o görevi yerine getirmiştir. Tıpkı buluğa ermiş kimse gibidir ve o namazı iade etmesi zorunlu değildir.

Vakti içerisinde görevini yerine getirmenin buluğa ermiş kimse hakkında söz konusu olacağını ve bunu ise yerine getirmediği şeklinde cevap verilmiştir.

Deli ve baygın: Deli, mükellef değildir. Delirdiği zaman içerisinde terkettiği o namazı kaza etmesi -ihtilafsız olarak- zorunlu değildir; eğer namaz vakti içerisinde ayılmış olursa başka. Şu halde o, buluğa eren çocuğun durumu gibidir.

---

409 İbn Munzir, el-Evsat, Cilt: 2, Sayfa: 243, 244.

410 Müellif İbn Kudâme'nin "mezhebimiz" ifadesinden kastı, Hanbeli mezhebidir. (Mütercimin notu)

Baygın kişiye gelince; onun hükmü ise uyuyan kişinin hükmü gibidir. Namaz ve oruç gibi kaza edilmesi vacip sayılan farzlardan bir şeyi geçirmesi durumunda bunlar kendisinden düşmezler. Çünkü sahabenin ameli ve sözü bu yöndedir, onlara muhalefet eden de olmamıştır. Dolayısıyla bir icma haline dönüşmüştür.

İmam Malik ve İmam Şafiî şöyle demiştir: Baygın kimse sadece vaktin bir bölümünde ayılmış olursa, o namazı kaza eder.[411]

Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Şayet beş vakit süreyle baygın kalmış olursa, onları kaza eder. Bundan fazla baygın kalırsa, her halükârda farz namazları kaza etmesi kendisinde sakıt olur. Çünkü bu, tekrar kapsamına girmiş olur ve tıpkı deli gibi (o namazların) kazası sakıt olur.

Bayılmakla orucun farziyetinin düşmemiş olacağı, bayılan üzerinde velayet hakkının etki etmeyeceği, bu yönüyle uykuya benzediği, deliye ise kıyaslanamayacağı; çünkü deliliğin genellikle uzun süre devam ettiği, ondan kalemin (sorumluluğun) kaldırılmış olacağı, kendisine orucun gerekli olmayacağı ve bayılmanın tersine ona velayet hakkının etki edeceği, bunun yanında beş vakit namazın düşmesinde etki etmeyen şeyin ise daha fazlası hakkında da etki etmeyeceği ve uyku hükmü gibi olmuş olacağı şeklinde cevap verilmiştir.

---

411 Bu görüş için batıl olan bir hadisle delil gösterilmiştir. Bak: Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 82; es-Süneni'l Kübrâ, Cilt: 1, Sayfa: 388.

EZAN

Ezan; Namaz vaktini bildirme, haber vermedir. Ezanda aslolan bildirimdir. Yüce Allah buyurur ki: *"Allah ve Resulü'nden bir bildirimdir…"* (Tevbe Suresi: 3) Burada geçen ezan ifadesi, bildirim anlamındadır.

Terim anlamı olarak ezan; Belli lafızlarla namaz vakitlerini haber veren duyuru ve bildirimdir. Ezanda çok fazilet ve büyük ecirler bulunmaktadır. Buna dair delil, Ebu Hureyre'nin Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yaptığı şu rivayettir: "İnsanlar, ezan okumakta ve birinci safta ne türlü (bereket ve) hayırlar olduğunu bilselerdi, bunları elde etmek için kura atmaktan başka çare bulmazlardı…" Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[412] Bir hadis de şöyledir: "Müezzin, sesinin yetiştiği yere kadar insan, cin, hatta hiçbir şey yoktur ki, ezanı duymuş olsun da kıyamet gününde müezzin lehine şehadette bulunmasın."[413] (Başka) bir hadis de şöyledir: "Müezzinler, kıyamet gününde insanların en uzun boyluları olacaktır."[414]

Ezan mı daha faziletlidir yoksa imamlık mı? hususunda gelen rivayet hakkında ihtilaf edilmiştir.

Bir rivayete (görüşe) göre imamlık daha faziletlidir; çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu görevi bizzat kendisi yerine getirmiştir, aynı şekilde onun (Raşid) halifeleri de öyle. Ama müezzinliği icra etmemişlerdir. Onlar ki, sadece en faziletli olanı tercih ederlerdi. Bunun yanında imamlığın seçiminde en kâmil ve en üstün kimsenin hal ve durumu arandığı için, bu da imamlık makamının ne denli yüksek bir konuma haiz olduğunu göstermektedir.

---

412 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 96; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 325.

413 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 87, 88 Ebu Said el-Hudri hadisinden rivayetle…

414 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 290. Muaviye b. Ebu Süfyan hadisinden rivayetle…

Bir görüşe göre ise ezan okumak, (imamlıktan) daha faziletlidir. Zira ezan hakkında geçen deliller de bunu ifade etmektedir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile halifelerinin bunu icra etmemiş olması, sadece vakitlerinin kısıtlı olmasından kaynaklanmaktadır.

Ezanda aslolan, sünnet olduğudur. Ümmet, beş vakit için ezan okunmasının meşru olduğu noktasında görüş birliği (icmâ) etmişlerdir.

Tercih edilen ezan: İmam Ahmed'in ezan hakkındaki tercihi, Bilal'in okuduğu ezan şeklidir. Bu da Abdullah b. Zeyd hadisinde geldiği üzere, on beş kelimeden oluşmaktadır[415]: "(Dört kere) Allahuekber, (İki kere) Eşhedu en Lâ ilâhe illallah, (İki kere) Eşhedu enne Muhammeden

415 Meşhur kıssayı rivayet edenler: Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 43; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 337, 338; muhtasar olarak Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 359. Kendisi hasen, sahihtir, demiştir. Muhtasar ve uzun olmak üzere İbn Huzeyme, Cilt: 1, Sayfa: 189, 191, 193; Beyhakî, Cilt: 3, Sayfa: 390, 391 ise Muhammed b. İshak tarikiyle rivayet etmiştir. Kendisi dedi ki: Bana Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris et-Teymî, Muhammed b. Abdullah b. Zeyd b. Abd Rabbihî yoluyla tahdis etti, dedi ki: Bana da Abdullah b. Zeyd... hadisi tahdis etti. Şüphesiz İbn İshak burada açıkça tahdis ettiğini belirtip, onun tedlisinden emin olduğunu ifade etmiştir. Beyhakî ise Tirmizî'den nakille şöyle der: "Muhammed b. İsmail'e -yani Buharî'ye- bu hadis hakkında sordum. İmam Buharî de: Bu sahih bir hadistir, cevabını vermiştir." İbn Huzeyme, Sahih'inde der ki: "Bu hadis, nakil yönünden sabittir, sahihtir. Çünkü Muhammed b. Abdullah b. Zeyd bizzat babasından işitmiştir. Muhammed b. İshak ise bunu... et-Temimiy'den işitmiştir. Bu da tedlisin olmadığını ifade eder." İbn Huzeyme, Cilt: 1, Sayfa: 193 ve Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 391 Züheyli'den yaptıkları nakile göre, kendisi şöyle demiştir: "Abdullah b. Zeyd'in haberlerinde, ezan kıssasından daha sahih bir haberi yoktur." Hattâbî ise Meâlimu's Sünen bi Hâşiyet-i Ebi Davud, Cilt: 1, Sayfa: 338 eserinde: "Bu hadis ve kıssa, senetleri bir çok farklı yolardan gelmiştir ve en sahih olanı da budur." demiştir. Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 42, 43 ise İbn İshak yoluyla nakletmiş ve şöyle demiştir: Muhammed b. Müslim ez-Zühri, Said b. Müseyyep'den, onun da Abdullah b. Zeyd'den yaptığı nakille rivayet ettiğini zikretmiştir... Bunu aynı zamanda İbn Huzeyme, Cilt. 1, Sayfa: 193 ve Hakim de, Cilt: 3, Sayfa: 336 Abdullah b. Zeyd menkibeleri bölümünde rivayet etmiştir: O, fakihlerin tedavül ettikleri ezanı ortaya koymuştur. Sahihayn'da ise isnatları hakkında nakledenlerin ihtilafını tahriç etmemiştir. Bu noktada en belirgin rivayet; Said b. Müseyyeb'in rivayetidir. Nitekim kimi imamlarımız Said'in, Abdullah b. Zeyd ile karşılaşmadığını vehmetmiştir, ancak durum böyle değildir. Çünkü Said b. Müseyyebin ömrü, Hz. Osman ile Hz. Ali döneminin ortasına denk gelmiştir, Abdullah b. Zeyd ise Hz. Osman'ın halifeliğinin sonlarına doğru vefat etmiştir. Zühri'nin, Said b. Müseyyeb'den naklettiği hadisi ise meşhurdur ve Yunus b. Yezid, Muammer b. Raşid, Şuayb b. Ebu Hamza ve Muhammed b. İshak rivayet etmişlerdir. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 205, 260.

Resulullah, (İki kere) Hayyâla's Salâh, (İki kere) Hayyâle'l Felâh, (İki kere) "Allahuekber" ve (bir kere de) Lâ ilâhe illallah" demektir ve bunlarda tercî[416] yoktur. Bunu, Sevri, Rey ashabı ve İshak söylemiştir. Çünkü zikri geçen Abdullah b. Zeyd hadisinde bu ifade geçmektedir ve bunun alınması daha evla olandır. Çünkü Bilal, yolculukta olsun hazarda olsun hep Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanı başında müezzinlik yapmış ve Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Bilal'in bu ezanını ikrar edip onaylar, sonrasında Ebu Mahzûra ezanını onaylardı.

İmam Malik, İmam Şafiî ve onlara uyan Hicaz ehli ise; Sünnet olan ezanın, Ebu Mahzûra ezanı olduğunu söylemişlerdir. Bu ezan ise diğer ezanın aynısı olmasının yanında bir de tercî bulunmaktadır. Tercî; iki şehâdeti alçak sesle okuduktan sonra dönüp bir de yüksek sesle okumak demektir. Ancak İmam Malik; baştaki tekbirin iki kere[417] okunacağını söyler ve bu şekilde ezanın kelime sayısı on yedi olmuş olmaktadır. İmam Şafiî'ye göre ise on dokuz kelimedir ve Ebu Mahzûra hadisini delil göstermişlerdir.[418]

---

416 Terci' kavramı; iki şehâdeti alçak sesle okuduktan sonra dönüp bir de yüksek sesle okumaktır. (Mütercimin notu)

417 Gelen Ebu Mahzûra hadisi ile delil getirmiştir.

418 Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 287. Ezanın niteliği ile ilgili Abdullah b. Zeyd hadisinde olduğu gibi burada da mervidir, ancak burada fazladan tercî konusu bulunmakta ve başta bulunan tekbir ifadesi iki kere zikredilmiştir. Nevevî ise Şerhin'de, Cilt: 4, Sayfa: 81 şöyle demiştir: "Hadis, bu şekilde Sahih-i Müslim'de yer almaktadır, bir çok asılda başında sadece iki kere "Allahuekber" geçmekte, Müslim dışında ise dört kere "Allahuekber" geçmektedir. Kadı İyaz der ki: "Sahih-i Müslim'in, Farisi olan tariklerinden bazısında da dört kere ifadesi geçmektedir." Aynı şekilde Abdullah b. Zeyd hadisinde de iki ve dört kere söyleme noktasında bir ihtilaf yer almaktadır. Ondan meşhur olarak "dört kere" ifadesinin geldiği sabittir." et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 196, 197 eserinde der ki: "İbn Kattan şöyle demiştir: Sahih olan tekbirin "dört kere" ifadesiyle gelmiş olduğudur... Müslim'in bazı rivayetlerindeyse tekbir dört kere geçer ki bunu da sahih'de saymak gerekmektedir." Ebu Nuaym da bu hadisi el-Mustehrac eserinde, Beyhakî de İshak b. İbrahim yoluyla, onunda Muaz b. Hişam senediyle yaptığı tahriçle nakletmiştir. Orada da tekbir dört keredir, geçmektedir. Sonrasında ise şöyle der: Bunu Müslim, İshak'tan rivayet etmiştir. Aynı şekilde bunu Ebu Avâne, Müstahrec eserinde Ali b. el-Medîni, onun da Muaz'dan yaptığı tarikle nakletmiştir." et-Telhis müellifinin kelimeleri burada bitti. Hadis için bakınız: Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 340-344; Muhtasar olarak Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 366, 367. Kendisi hadis hasen, sahihtir, demiştir. Hadis, uzun ve muhtasar olarak rivayet edilmiştir. et-Telhis, Cilt: 2, Sayfa: 200 eserinde şöyle der: "Beyhakî bu hadis hakkında birtakım zayıf yönlerinden dolayı konuşmuş, İbn Dakik el-Îd ise el-İmam eserinde bunu reddetmiş ve hadisi sahih saymıştır."

el-Muvaffak der ki: Bu, mübah olan bir tartışma ve ihtilaf konusudur. Şayet tercî yapılacak olursa bunda bir beis yoktur, bunu İmam Ahmed açıkça ifade etmiştir. Aynı şekilde İshak da bunu söylemiştir. Çünkü her iki amel de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sahih olarak gelmiştir.

Kamet getirmek: Kamet ise on bir kelimeden oluşmaktadır: "Allahuekber, Allahuekber, Eşhedu en Lâ ilâhe illallah, Eşhedu enne Muhammeden Resulullah, Hayyâla's Salâh, Hayyâle'l Felâh, Kad kâmeti's Salâh, Kad kâmeti's Salâh, Allahuekber, Allahuekber, Lâ ilâhe illallah." Bunu, İmam Şafiî demiştir. Bu, az önce geçen Abdullah b. Zeyd hadisinde de gelmiştir. İbn Ömer hadisinde ise o şöyle demiştir: "Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde ezan ikişer ikişer, ikâmet (kamet) ise birer birer okunurdu. Sadece (müezzin) iki kere, *"Kad kâmeti's-Salâh, Kad kâmeti's-Salâh*" derdi..."[419]

Ebu Hanife der ki: Kamet, ezan gibidir; sadece kamette artı olarak iki kere "*Kad kâmeti's-Salâh*" ifadesi vardır. Zira bu hususta Abdullah b. Zeyd'in kıssasıyla ilgili gelen bazı rivayetlerde şöyle geçmektedir: "Sonra bir kâde miktarı oturdu, ardından da ayağı kalktı ve aynısını söyledi; sadece *Kad kâmeti's-Salâh* sözünü ilave etti."[420] Ebu Mahzura hadisinin

---

419 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 85, 87; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 350; Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 198. Kendisi; İsnadı sahihtir, demiştir. Hepsi de Şûbe yoluyla nakletmiştir. (O der ki): Ebu Cafer'den işittim, Müslim Ebu Müsenna'dan, onun da İbn Ömer ve Ebu Cafer'den –ki kendisi Muhammed b. Mehrân olur- hadisi nakletmiştir. Kendisi doğru sözlüdür, kimi zaman ise hata ederdi. Aynı şekilde et-Takrîb, Cilt: 2, Sayfa: 141 eserinde de bu şekilde geçer: "Onun hakkında mutabaatı bulunmaktadır." der. Ebu Avâne ise Müsned'inde, Cilt: 1, Sayfa: 329 ve Dârakutnî de Said b. Muğira es-Sayyâd tarikiyle rivayet etmiştir. Dedi ki: Bize İsa b. Yunus tahdis, etti, ona da Ubeydullah b. Ömer, ona da Nâfi ve ona da İbn Ömer tahdis etmiştir. et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 196 eserinde şöyle der: "Sanırım Said, bu hadiste vehmetmiştir, zira açıklaması geçtiği üzere bu hadisi İsa, Şûbe'den nakletmiştir. Ancak Said'i, Ebu Hâtim güvenilir adetmiştir." Bu hadisin, İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 241, 242 nezdinde iki şahidi; Sâd el-Kuraz hadisinden ve Ebu Râfi hadisinden şahidleri yer almaktadır. et-Telhîs eserinde ise bu ikisinin zayıf olduğu ifade edilmiştir.

420 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 345- 348 İbn Ebi Leyla tarikiyle nakletmiştir. Dedi ki: Bize arkadaşlarımız tahdis etti... Bir defasında da Muaz b. Cebel'den nakletmiştir. Hâkim, Cilt: 3, Sayfa: 336 Şöyle der: "Bu konuda Kufelilerin döngü noktası Abdurrahman b. Ebi Leyla hadisinde söz konusu olmaktadır. Onlardan kimisi de bunun Muaz b.

bazı lafızlarında ise şöyle geçmektedir: "Ona ezanı ond okuz kelime, kameti de on yedi kelime halinde öğretti."[421]

Açıklaması geçtiği üzere Abdullah b. Zeyd rivayetinin "sahih" olduğu şeklinde cevap verilmiştir. İbn Huzeyme şöyle demiştir: Sahih olan Muhammed b. Abdullah b. Zeyd'in, babasından yaptığı rivayettir: "Sonra başka bir çok kimse ertelemek istemiş, ardından onun dediğinin aynısını demiş ve bu kelimeleri tek bir defa söylemişlerdi ancak Kad kâmeti's-Salâh, Kad kâmeti's-Salâh ve Allahuekber, Allahuekber hariç..."[422] Bu ziyade, alınmayı gerekli kılacak ve şerhedilmiş bu rivayetle amel etmeyi gündeme taşıyacak bir izahtır. Kametin iki tekrarla okunması noktasında Ebu Mahzura hadisine gelince, şayet sabit ise eğer –tercih edilen ezan konusunda geçtiği üzere- Abdullah b. Zeyd'in haberini almak daha evla sayılır.

el-Muvaffak der ki: Ebu Mahzura hadisi, kamet konusunda tercî yapmada icmaya göre metruktur (terk edilir.) Bu nedenledir ki biz ve Ebu Hanife, onun ezan hakkındaki hadisi ile amel ettik. İmam Malik ile İmam Şafiî de onun ezanı hakkındaki hadisini aldılar ve ikisi de sadece kametin tek okunacağını öngörmüşlerdir.

İmam Malik der ki: Kamet, on kelimeden oluşur, *Kad Kâmeti's Salâh* ise bir keredir. Bu minvalde gelen Enes hadisi şöyledir: "Bilal'e, ezanı ikişer ikişer, kameti de tek bir kere okumasını emretti." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[423]

Cebel ya da Abdullah b. Zeyd hakkında söz konusu olduğunu söylemiştir. Kimisi de bunun, Abdurrahman, onun da Abdullah b. Zeyd tarikiyle olduğunu belirtmiştir. Abdullah b. Zeyd'in oğlu ise onların babalarından nakletmiştir. Ancak onların isnatları düzgün değildir." Hâkim'in bu sözüyle kasdı bu hadisin isnadı hakkında İbn Ebi Leyla üzerindeki ihtilaftır. Bak: et-Telhisu'l Habir, Cilt: 1, Sayfa: 197, 203.

421 Ebu Davud, Tirmizî, Nesaî ve diğerleri nezdinde yer almaktadır. Hadisin kaynağı ise az önce Ebu Mahzura hadisinde geçmişti.

422 Bu lafız, İbn Huzeyme'ye aittir. İbare şöyledir: Sahih olan Muhammed b. Abdullah b. Zeyd'in, babasından yaptığı rivayettir. Bu şekilde ise sahihinde bulamadım, ancak içeriği böyle olduğunu ifade etmektedir. Bak: Sahih-u İbn Huzeyme, Cilt: 1, Sayfa: 192, 193.

423 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 77, 82, 83; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 286. Buharî, Cilt: 2, Sayfa: 82, 84 lafzında ise şu ifade de geçer: "Kameti ise teklemesini sadece kameti (tek okumasını emretti.)" Yine Müslim'de de geçmektedir. Nefyedilen-

Sabah namazında tesvîb[424]**:** Sabah ezanında "Hayyâle'l Felâh"dan sonra iki kere "*es-Sâlâtû hayrun mine'n nevm* (Namaz uykudan hayırlıdır.)" demesi sünnettir. Buna, tesvîb denilir. Bunu, İmam Malik, Sevri, Evzâi, İshak, Ebu Sevr ve sahih bir görüşüne göre İmam Şafiî söylemiştir. Nitekim bu konuda "Hayyâle'l Felâh"dan sonra Ebu Mahzura hadisinde geldiği üzere: "Sabah namazı ise "*es-Sâlâtû hayrun mine'n nevm, es-Sâlâtû hayrun mine'n nevm.*" dersin…"[425] buyrulmuştur.

Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Sabah namazında ezan ile kamet arasında tesvîb yapmanın manası; iki kere "Hayyâla's Salâh" ve iki kere de "Hayyâle'l Felâh" demektir.

Onun bu sözünün, insanların ihdas edip ortaya çıkardıkları bir şey olduğu şeklinde cevap verilmiştir. Zira İshak ve Tirmizi der ki: Bu tesvîb şeklini ilim adamları kerih görmüşlerdir.[426] Hatta İbn Ömer bu şekilde tesvîb yapıldığını işittiği vakit mescidden dışarı çıkmıştır.[427]

---

den maksat ise; "Kad Kâmeti's Salâh" kelimesidir. Açık bir şekilde Abdurrazzak'ın, Musannaf'ın da ve Ebu Avâne'nin de Sahih'inde geldiği üzere bu rivayette idrac (ekleme) olduğu iddia edilmiştir ancak bu doğru değildir. Bak: Musannaf'u Abdurrazzak, Cilt: 1, Sayfa: 464.

424 Tesvîb: Sabah namazında müezzinin "es-Sâlâtû hayrun mine'n nevm (Namaz uykudan hayırlıdır.)" demesidir. (Mütercimin notu)

425 Tercih edilen ezan konusunda Ebu Mahzura hadisinin kaynağı geçmişti. Bu ziyadeyi tahriç edenler: Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 408-409; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 341-344. el-Hâfız, et-Telhis, Cilt: 1, Sayfa: 202 eserinde der ki: "Bunu Ebu Davud ve İbn Hibban uzunca rivayet etmişlerdir. Burada ise o ziyade vardır. Bu rivayette Muhammed b. Abdulmelik b. Ebu Mahzura yer almaktadır. Kendisi, durumu bilinmeyen bir şahıstır. Haris b. Ubeyd hakkında ise konuşulmuştur. Ebu Davud onu başka yollardan, Ebu Mahzura'dan nakille muhtasar biçimde zikretmiştir. İbn Huzeyme ise onu sahih saymıştır… Nesaî ise başka bir yönden rivayet etmiştir.… İbn Hazm da sahih görmüştür. (Kısaltılmış olarak.) Onun Enes hadisinden şahidi bulunmaktadır. Der ki: "Hayyâle'l Felâh dedikten sonra müezzinin "es-Sâlâtû hayrun mine'n nevm (Namaz uykudan hayırlıdır.)" demesi, sünnettendir." Bunu İbn Huzeyme, Sahih'inde, Cilt: 1, Sayfa: 202; Darâkutni, Cilt: 1, Sayfa: 243 ve onun yoluyla da Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 423 tahriç etmişlerdir. Beyhakî; İsnadı sahihtir, demiştir. et-Telhis, Cilt: 1, Sayfa: 201 eserinde şöyle demiştir: "İbn Seken bu hadisi sahih görmüştür… Ardından da İbn Ömer hadisinden olmak üzere başka bir şahid zikreder ve: "Senedi hasendir, der."

426 Sünen-i Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 381.

427 Bak: Sünen-i Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 367; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 381, 382.

Sabah namazından önce ezan okumak: Sabah namazının dışındaki (namaz) vakitlerinden önce ezanın yeterli gelmeyeceği hususunda, görüş ayrılığı yoktur. Çünkü ezan, vaktin girmiş olduğunu ilan etmekte, haber vermektedir. Dolayısıyla maksad kaybolmasın diye vakitten önce ezan okumak meşru değildir.

Ama sabah namazına gelince, bunda vakitten önce ezan okumak ise meşrû'dur. Bu, İmam Malik, Evzâi, İmam Şafiî ve İshak'ın görüşüdür. Çünkü hadiste şöyle buyrulmuştur: "Bilal, ezanı gece okuyor. Siz, İbn Ümmü Mektûm'un ezanını işitinceye kadar yiyin ve için." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[428] Bu hadis, vaktin devam ettiğine delalet etmiş olmaktadır. Öyle ki Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hem bunu ikrar etmiş ve hem de onu bundan men etmemiştir. Öyleyse bunun caiz olduğu ortada.

Sevri, Ebu Hanife ve Muhammed b. el-Hasen ise böyle bir uygulamayı men etmişlerdir. Çünkü bu noktada Bilal'in, fecrin doğmasından önce ezan okuduğu nakledildiği vakit, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona geri dönmesini ve: "Şüphesiz ki kul uyur (uyuya kalabilir), kul uyuya kalabilir." şeklinde nida etmesini emretmiştir."[429] Ancak bu hadisin mahfuz olmadığı şeklinde cevap verilmiştir.

Bilal'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine: "Fecir (vakti) sana bu şekilde açık olarak belirene kadar ezan okuma." buyurdu ve iki elini genişlemesine uzattı."[430] Bu hadisin munkat'ı (kopuk senetli) olduğu için delil olamayacağı yönünde cevap verilmiştir.

---

428 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 99, 101, 104.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 768.

429 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 364, 365'te bu hadisi nakletmiş ve manası hakkında şöyle demiştir: "Bu hadisi, Hammâd b. Seleme dışında rivayet eden olmamıştır. Bunu, Hammâd b. Zeyd ve ed-Darâverdî rivayet etmişlerdir. İkisi de ona muhalefet etmiş ve "Ömer'in müezzini..." şeklinde açıklama yapmışlardır. Bu ise daha doğrudur. Hadis ise Tirmizî, İbni'l Medîni, Hakim ve başkalarının ifade ettiği üzere, şaz (kural dışı)'dır ve mahfuz değildir. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 285, 286.

430 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 365 İyaz b. Âmir'in kölesi Şeddât tarikinden rivayet etmiştir. Ebu Davud der ki: "İyaz'ın kölesi olan Şeddât, Bilal'e yetişmemiştir. Aynı şekilde Beyhakî de bu hadisi el-Mârife eserinde munkatî şekliyle illetli saymıştır. İbnu'l Kattân ise şöyle demiştir: "Şeddâd da meçhuldür ve Cafer b. Burkân rivayeti dışında bilinmiyor." Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 283, 284.

Ezan okuyacak kimsede bulunması gereken şartlar: Ezan, sadece Müslüman, aklı başında ve erkek olan kimselerce geçerlidir. Kâfir ve deliye gelirsek, bunların ezan okuması geçerli değildir. Çünkü ibadetle yükümlü kılınmış kimselerden sayılmamaktadırlar. Kadının ezan okuması da geçerli olmaz; çünkü o, ezan okumanın kendilerine meşru sayıldığı kimselerden değildir. Bu, Şafiî mezhebinin görüşüdür. el-Muvaffak der ki: Bu noktada ihtilaf edeni ise bilmiyoruz.

Peki, ezan okuyabilmek için adil olmak, buluğ çağına girmiş olmak şart mıdır? Çocuk hakkında iki rivayet, fasık hakkında ise iki görüş gelmiştir:

1) Adalet ve buluğ, ezan için şarttır. Dolayısıyla çocuk ve fasığın ezan okuması geçerli olmaz. Çünkü ezan okumak, bildirim için meşru kılındığından, o ikisinin sözüyle bu bildirim hasıl olamaz; zira bu ikisi (çocuk ve fasık) haberi ve rivayeti kabul edilmeyen kimselerden sayılmaktadır.

2) Ezan okumaları geçerlidir. Bu, İmam Şafiî'nin görüşüdür. Bu hususta, İbn Munzir'in[431], Abdullah b. Ebubekir b. Enes'ten yaptığı rivayeti yer almaktadır. O, şöyle demiştir: "Ben henüz ihtilam olmayan bir çocuk iken, amcazâdelerim bana müezzinlik yapmamı emrederlerdi. Yanımızda bunu gören (sahabeden) Enes b. Malik ise buna ses çıkarmazdı. İşte ortada olup ve kimseye gizli kalmayan bu hadiseye karşı çıkan da olmadığından dolayı, bu bir icma halini almıştır. Bir de o (çocuk) bir erkek olduğundan, namazı da geçerli olmuş ve bu durumda ezan okumasıyla da buluğ çağına ulaşmış kimse gibi hüküm almış oldu. Durumu kapalı olan bir kimsenin ezanı hakkında ise ihtilaf yoktur; zira ihtilaf, sadece açıkça fısk işleyen kimse hakkında söz konusudur.

Müezzinlik yapacak kimsenin adil, güvenilir ve buluğ çağına ermiş olması müstehap sayılmıştır. Çünkü o, namaz ve oruç hususunda kendisine insanların itimad ettiği kimsedir. Bu özelliklere haiz olmayan ise insanları kandırıp kandırmayacağı noktasında güven vermez.

Müezzinin görüyor olması da müstehaptır. Çünkü kör olan bir müezzin, namaz vaktinin girdiğini bilmez ve hata yapma ihtimali de vardır. Bunun yanında kör olanın ezan okuması da geçerlidir. Çünkü İbn Ümmü

431 Bak: İbn Munzir, el-Evsat, Cilt: 3, Sayfa: 41.

Mektûm, gözleri kör bir kimse idi. Kendisine "sabah oluyor, sabah oluyor" denilmedikçe de ezan okumazdı.[432] Geçen bu hadisten yola çıkarak, Âmâ'nın yanı başında kendisine namaz vaktini haber veren bir kimsenin bulunması ya da gören bir müezzinden sonra kendisinin ezan okuması ise müstehap sayılmıştır.

Müezzinin namaz vakitlerini bilmesi de müstehaptır. Namaz vakitlerini araştırıp ona göre vaktin başında ezanı okur. Çünkü bu vakitleri bilmeyecek olursa, hata ve yanlışlık yapması muhtemeldir. Cahil bir kimse ezan okuyacak olursa, bu ezanı geçerli olur. Zira bir körün bile ezanı geçerli olduğuna göre, cahil bir kimsenin ezan okuması daha evladır.

Müezzinin sesinin insanlara işittirecek kadar gür olması müstehaptır. Bu noktada gelen Abdullah b. Zeyd hadisinde, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır: "Onu Bilal'e bırak. Çünkü onun sesi daha gürdür."[433] Sesinin güzel olması da müstehaptır; çünkü böylelikle dinleyenleri rikkate (kalbi takva ve huşuya) sokmuş olmaktadır.

Ezan'dan dolayı ücret almak: Mezhebimizin açık görüşüne göre ezandan dolayı ücret almak, caiz değildir. Evzâi ve Rey ashabı ise mekruh görmüşlerdir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Osman b. Ebu'l Âs'a: "Bir müezzin edin. Okuduğu ezan için ücret almasın."[434] buyurmuştur. Çünkü ezan, okuyan için Allah'a bir yakınlaşma (ibadet) sayıldığından, tıpkı imamlık gibi bundan dolayı ücret alınmaz.

İmam Ahmed'den; Ezandan dolayı ücret almanın caiz olduğu yönde bir rivayet de nakledilmiştir. İmam Malik ve bazı Şafiîler de buna ruhsat vermişlerdir. Çünkü bu, bilinen bir ameldir ve diğer amellerden elde edilen ücret gibi bundan dolayı da rızık elde edip ücret almak caiz görülmüştür.

---

432 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 99.

433 Abdullah b. Zeyd hadisinin kaynağı, "Tercih edilen ezan konusunda" geçmişti.

434 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 21, 217; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 363; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 409, 420. Tirmizî; Hasen hadistir, demiştir. Bir nüshada ise hasen, sahihtir şeklinde gelmiştir. Hâkim der ki: "Müslim'in şartına göre sahihtir." Zehebî ise ona muvafakat etmiştir. Hadis iki yoldan Osman'dan gelmiş, Ahmed Şakir ise ikisini de sahih görmüştür. Bak: Hâşiyetu Ahmed Şakir ale't Tirmizî. Hadisin aslı şahidsiz olarak Müslim'de, Cilt: 1, Sayfa: 341-342 geçmektedir.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Bununla rızık elde edilmesinin cevazı noktasında bir hilaf bilmiyoruz. Bu, Evzâi ve İmam Şafiî'nin de kabul ettiği görüştür. Çünkü Müslümanların buna bir ihtiyacı vardır ve kimi zaman, bunu ücretsiz yerine getiren de bulunamamaktadır. Buradan hareketle o kişiye rızık (ücret) verilmeyecek olursa, bu hususta gevşeklik de söz konusu olabilir. Bunu ücretsiz olarak yapacak bulunduğu vakit, -ihtiyaç duyulmayacağı için- başkasına bu hususta ücret verilmez.

Ezanı terk etmek: Beş vakit namazın ezanını terk etmek mekruh sayılmıştır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazları, ezan ve sonrasında kamet ile icra edilmekteydi. Malik b. Huveyris hadisinde de bunu bizzat emretmiş ve şöyle buyurmuştur: "Namaz (vakti) geldiğinde içinizden biri size ezan okusun. Sonra en büyüğünüz size imamlık yapsın." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[435]

el-Harkî'nin sözünün zahirinden anlaşılan ezanın vacip değil, müekked bir sünnet olduğudur. Bu, Ebu Hanife ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü ezan, namaza bir çağrıdır ve: "Namaz toplayıcıdır." kavli de bunu ifade etmektedir.

Arkadaşlarımızın çoğuna göre ise ezan farz-ı kifâyedir. Bu, aynı şekilde İmam Malik'in arkadaşlarından bazılarının da görüşüdür.

Ata, Mücahid ve Evzâi ise; Ezan farzdır; çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ezanı İbn Huveyris hadisinde bizzat emretmiş, kendisinden sonraki halifeleri ve ashabı da buna devam etmişlerdir. Emir ise vücup ifade eder, zira o amele devam edilmiş olması, vacip olduğuna delildir. Bunun yanında ezan, açık İslami şiârlardan sayılır ve cihad etmek gibi farz olan bir konuma haizdir.

Eğer bir cemaat, ezan ve kametsiz namaz kılacak olurlarsa -iki görüşten birisine göre- namazları geçerli olur.

Cem edilen (birleştirilen) namaz için ezan ve kamet: İki namaz arasında cem edilmiş olur ve bu ilk vakti (cem-i takdim vakti) olarak niyetlenmişse, müstehap olan ilk namaz için ezan okunup kamet getirilmesi ve ardından da ikinci namaz için kamet getirilmesidir. İkinci vakit (cem-i

---

435 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 110, 111, 142, 170.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 466.

tehir olarak) namaza cem edilmiş olursa, bu durumda o iki namaz için -kaçıran kimsenin namazı gibi- ezanın okunması zorunlu değildir. Çünkü bu namazlardan ilki, vakti dışında kılınmış olmaktadır. İkincisi ise öncesindeki namazla geçilmiştir. Bunun dayanağı Cabir'in naklettiği rivayettir; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir ezan ve iki kamet ile Arafat'ta iken öğle ile ikindi namazlarını, Müzdelife'de de akşam ile yatsı namazlarını birleştirdi."[436] İbn Ömer hadisinde ise; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), akşam ile yatsı namazlarını birleştirdi. Bu iki namazdan herbiri bir kametle kılındı ve Allah'ın Resulü bu iki namaz arasında (ve ardında) sünnet namazı kılmadı..."[437]

Ebu Hanife ise söz konusu olan bu iki cem namazı hakkında; ikincisi için kamet getirilmez, demiştir. Çünkü İbn Ömer'in rivayet ettiğine göre Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), akşam ile yatsı namazlarını tek bir kametle birleştirmiştir." Müslim rivayet etmiştir[438]

Bu noktada İmam Malik şöyle demiştir: Hem birinci ve hem de ikinci namaz için ezan da okunur, kamet de getirilir. Çünkü bunlardan ikincisinde yer alan ezan, okunması istenilen namaz vaktinde söz konusudur ve o zaman dilimi içerisinde câridir, o anda yerine getirilmektedir. Dolayısıyla bunda da -ilk namazdaki gibi- ezan okunur.

Bunun, sahih olan hadise[439] aykırı olduğu şeklinde cevap verilmiştir.

Müezzinin ezan okuduğu vakit duruşu: Ezanı ayakta okumak gerekir. İbn Munzir şöyle demiştir: Kendisinden ilim aldığım âlimlerin hepsinin icma ettiklerine göre sünnet olan, ezanı ayakta okumaktır.[440] Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in müezzinleri de ayakta oldukları halde ezan okurlardı. Bir özür olması durumunda oturarak okumakta ise bir sakınca yoktur. Özürsüz olarak oturduğu yerden ezan okumak, ilim adamlarına göre geçerlidir; ancak mekruhtur.

---

436 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 890, 891 Uzunca hadisten...
437 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 523.
438 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 937, 938. et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 192 eserinde der ki: "Ancak Ebu Davud, rivayetinde "tek bir kametle" ifadesine açıklık getirerek "her namaz için" açıklamasını yapmıştır. Bak: Sünen-i Ebi Davud, Cilt: 2, Sayfa: 475-477.
439 Daha fazla bilgi için bakınız: Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa. 252.
440 Bak: İbn Munzir, el-Evsat, Cilt: 3, Sayfa: 46.

İmam Ahmed'den meşhur gelen görüşe göre müezzin, elinin iki parmağını kulaklarının içine sokar. Tirmizi şöyle demiştir: "İlim ehline göre amel de bu şekildedir. Yani müezzinin ezan okurken iki parmağını iki kulağına sokmasını, onlar müstehap görmüşlerdir.[441] Çünkü bu minvalde Ebu Cuheyfe'den rivayete göre o, Bilal'i ezan okurken görmüş ve iki parmağı iki kulağında idi...[442]

İmam Ahmed'den gelen bir görüşte ise müezzin, ellerini kulaklarının üzerine de koyar. el-Muvaffak şöyle demiştir: Birincisi daha doğrudur. Çünkü hadis, daha sahih ve meşhur olup ilim adamları da bununla amel etmişlerdir. Bunun yanında ikisinden hangisini yapmak isterse bu da güzeldir, bunları terk etmekte ise bir beis yoktur.

Ezan okurken sesi yükseltmek müstehaptır. Çünkü ilan ve bildirim bu şekilde daha çok yayılmış ve sevabı da daha çok olmuş olur. Yüksek bir yerde ezan okumak da müstehaptır. Bu şekilde sesini daha uzak yerlere ulaştırmak için zemin hazırlamış olur. el-Muvaffak der ki: Kıbleye yönelmiş olarak ezan okumanın müstehap oluşu hususunda ihtilaf edeni bilmiyoruz. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in müezzinleri kıbleye yönelerek ezan okurlardı.

"*Hayyâla's Salâh*" dediği vakit sağ tarafına, "*Hayyâle'l Felâh*" dediğinde de sol tarafına yönelmesi müstehaptır. Bu yönelişinde ayaklarını kıble istikametinden çevirmez. Zira bu noktada Ebu Cuheyfe hadisinde geldiği üzere, kendisi Bilal'i ezan okurken görmüş, dönüyor ağzını sağa sola çeviriyordu..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[443] Müslim'in lafzı şöyledir: "Kendisi dönüp, ağzını sağa sola çeviriyor ve: *"Hayyâla's Salâh"*, "*Hayyâle'l Felâh*" diyordu."[444]

Ezanı işiten ne diyecek?: Müezzini işiten kimsenin, onun söylediklerinin aynısını söylemesi müstehaptır. el-Muvaffak der ki: Bunun müste-

441 Sünen-i Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 377.

442 Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 375-377. Tirmizî; Hasen, sahihtir, demiştir. Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 202. Kendisi; Buharî-Müslim şartına göre hadis sahihtir, demiştir. İbn Huzeyme, Cilt: 1, Sayfa: 203. Ancak onlara göre hadisin tarikinde Haccâc b. Ertâe bulunmaktadır. Bir kısmı zayıf olan senetlerinde ona ait şahidleri bulunmaktadır. Bak: Nâsbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 278, 179.

443 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 114; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 360.

444 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 360. Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 115.

hap oluşu hakkında ilim adamları arasında bir ihtilaf bilmiyorum. Bunda aslolan Ebu Said el-Hudri'nin Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklettiği rivayettir. Allah'ın Elçisi şöyle buyurmuştur: "Ezanı işittiğiniz zaman, siz de müezzinin söylediklerinin aynısını söyleyiniz." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[445] Müezzin *"Hayyâla's Salâh"*'ı dediğinde ise (işiten) kişi *"Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah"* der. Bu konuda ve fazileti hakkında bir çok hadis-i şerif gelmiştir.[446]

Cabir b. Abdullah'tan nakledildiğine göre, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kim ezanı işittiği zaman: "Allâhumme Rabbe hâzihi'd dâvetit tâmme ve's-salâti-l kâimeh, âti Muhammeden el-vesîlete vel-fadîlete ve'b 'ashu makâmen Mahmûden'illezî vaattehu (Ey Allahım, ey bu eksiksiz davetin ve kılınmak üzere olan bu namazın Rabbi! Muhammed'e vesileyi, fazileti ihsan et. Bir de kendisine va'dettiğin Makâm-ı Mahmûd'u verip oraya ulaştır) derse, kıyamet gününde benim şefaatim ona vacip olur."[447]

KIBLEYE DÖNMEK

Kıbleye dönmek, -açıklaması ileride[448] geleceği üzere- iki durum dışında namazın sıhhat şartlarından sayılmaktadır.

---

445 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 90; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 288.

446 Bir kısmı için bakınız: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 90-94; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 288, 290; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 359-362; Nesaî, Cilt: 2, Sayfa: 23-26.

447 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 94. Müslim ise Abdullah b. Amr hadisinden yaptığı nakile göre, kendisi Hz. Peygamber (s.a.v.)'den şöyle buyurduğunu işitmiştir: "Müezzinin nidasını işittiğiniz vakit, siz de onun demekte olduğu sözler gibi söyleyin. Sonra bana salavat getirin. Çünkü her kim bana bir salât okursa, bundan dolayı Allah ona on defa rahmet nazarıyla teveccüh buyurur. Sonra Allah'tan benim için vesîleyi isteyiniz. Çünkü vesîle Cennette bir derecedir ki, o, Allah'ın kullarından yalnız birinden başkasına lâyık olmaz. Benim o olduğumu umuyorum. Kim, benim için Allah'tan vesîleyi isterse, ona şefaatim ulaşır." Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 288, 289. el-Hâfız der ki: "Bunun vacip olduğunu iddia edenler, Müslim'in rivayetinde söz konusu olan "emir" lafzıyla gerekçe göstermiş olabilirler. Bunu, Hanefiler ve Malikilerden olan İbn Vehb söylerken, Tahavî ise (Hanefi olan) arkadaşlarına bu noktada karşı çıkmış, cumhurun görüşüne uymuştur." Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa. 94, 95.

448 Bu babın sonunda ele alınacaktır.

Bunda aslolan Yüce Allah'ın şu buyruğudur: *"Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin."* (Bakara Suresi: 144) Yani o yöne doğru çevirin... el-Berâ hadisinde ise şöyle geçer: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) on altı ya da on yedi ay Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kıldı. Kıblenin Kâbe istikametinde olmasını çok arzuluyordu. Nihayet Yüce Allah: *"Yüzünü çok kere göğe doğru çevirdiğini görüyoruz..."* (Bakara Suresi: 144) ayetini inzal buyurdu. Bir lafız ise; "Bunun üzerine Kâbe'ye doğru yöneldi." şeklinde gelmiştir. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[449]

Farz ile nafile arasında bir fark yoktur. Çünkü kıbleye dönmek namaz için bir şarttır ve bu noktada farz da nafile de aynı durumdadır, abdest ve setr-i avret konusu gibi. Yüce Allah'ın: *"Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin."* (Bakara Suresi: 144) buyruğu, hem farz ve hem de nafile olan (tüm) namazlar hakkında genel hüküm ifade etmektedir.

Sonra kişi, Kâbe'ye doğru dönmeyi tayin etmiş olmakla, bizzat o namazı farz etmiş olmasıyla ihtilafsız (Kâbe'ye dönmüş sayılır.) Mekke'den uzakta bulunan bir kimsenin -tam anlamıyla isabet edememiş olsa dahi-Kâbe yönüne dönmeyi talep edip araştırması gerekir. Bunu, Ebu Hanife ve iki görüşünden birisine göre İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu noktada buyurduğu hadisi şöyledir: "Doğu ile batı arası kıbledir."[450] Hadisin zahirinden anlaşılan şu ki; doğu

---

449 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 95, 502; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 374.

450 Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 171-173 iki yoldan olmak üzere Ebu Hureyre hadisinden nakletmiştir. İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 323 ise bir yolla nakletmiştir. Tirmizî; hasen, sahihtir, demiştir. ez-Zeylâi der ki: "Bunun hakkında İmam Ahmed konuşmuş ve Buharî ise bunu kuvvetli saymıştır." Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 205, 206 ise iki yoldan İbn Ömer hadisinden rivayet etmiştir. Birisinde: Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir, demiştir. Diğerinde ise: Sahihtir, Abdullah b. Ömer'in arkadaşlarından (cemaat) oluşan bir topluluk bunu mevkuf saymıştır, der. Zehebî de ona muvafakat etmiş ve şunu eklemiştir: "Ebu Hatim bu hadisi Abdullah üzerinde mevkuf olarak sahih saymıştır." Hakim'den nakille Beyhakî, Cilt: 2, Sayfa: 9'da iki senetle rivayet etmiş ve şöyle demiştir: İlki ile İbn Mecber tek başına kalmıştır. İkincisi ile de Yakup b. Yusuf el-Hallâl tek kalmıştır. Meşhur olan cemaatin rivayetidir: Hammâd b. Seleme, Zâide b. Kudâme, Yahya b. Said el-Kattân ve diğerlerinin Ubeydullah'tan, onun da Nafi b. Ömer'den, onun da Ömer'den yaptığı rivayettir... Ebu Hureyre'den merfu şeklinde rivayet edilmiştir. Yahya b. Ebi Kesir ise Ebu Kilâbe'den, onun da Hz. Peygamber (s.a.v.)'den yaptığı nakille mürsel olarak rivayet etmiştir. Ali'den ve İbn

ile batının arasında bulunan her yer kıble demektir. Çünkü farz namaz, tam Kâbe hizasına gelmiş olduğu farz edilirse, bu durumda uzun olan bir namaz safında bulunan kimselerin namazı, düz bir hat mesafesinde geçerli olmamış olacaktır.

İmam Şafiî'nin diğer görüşüne göre, bizzat kâbe'ye isabet etmesi farzdır. Çünkü Yüce Allah'ın: *"Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin."* (Bakara Suresi: 144) kavlinden bu anlaşılmaktadır. Âdeta bir pusula gibi kâbe'ye doğru yönelmesi gerekmektedir. (Ayette geçen) Kâbe'nin "*şatr*" ifadesinin, "kâbe'ye doğru, o istikamete doğru" anlamlarına geldiği şeklinde cevap verilmiştir.

Bizzat kâbe'ye isabet etmesi gerekmez, diyenler, (kıble yerine dair) kesin bir haberi bulunan ya da bunu görmüş olan kimsenin bu sözüne göre farz eder. Aynı şekilde, bir şehir ya da köyde bulunan bir kimse, orada yer alan mihrap ve dikili kıble işaretlerine yönelerek namazına koyulur. Çünkü bu tür kıble işaretlerini, bu dalda becerikli olan bilgin ve uzmanlar dikmişlerdir. Bu sebeple, haber verme hükmü gibi anlam kazanmıştır. Bir de kıble yönünü bilen uzmanlardan bir kimse kıble haberini vermiş olursa, araştırma yapmaksızın onun bu haberine de itimat edilir. Böyle bir kimse yoksa, o zaman da kıble delillerine vakıf bir kimsenin araştırma ve ictihadına müracaat edilir, aksi takdirde diğer araştırma yapanların görüşü taklid edilir.

Kıble konusunda ictihad eden: Kıble yönü hakkında ictihad eden kimse, şer'î konularda bilgisiz de olsa birtakım adet ve edevatla kıble yönünü araştırıp ortaya koyabilecek durumda olabilir. Çünkü hakkında delilleri (alet ve edevatları) olan her bir kimsenin bu bilgisi, -başkası bilgisiz olmuşsa dahi- bir müctehidin (araştırmacının) bilgisi gibi olabilmektedir. Mesela bu, bir fakihin kıble tesbitine dair delillerini bilmemesi ya da kör olması ve bu yönüyle –başkasını bilmiş olsa dahi- mukallit olmasını gerektirmektedir.

Abbas'tan ise sözlerinden nakledilmiştir." Öyleyse hadis bu tariklerle bu noktada –İnşallah- sahih derecesine çıkmış, mevkuf rivayetler de merfu rivayetleri teyid etmiş olmaktadır. Allah, en iyisini bilir. Bak: Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 196; Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 303.

Bunun en açık örneği, yıldızlara dair deliller konusudur. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Onlar, yıldızlarla da yollarını doğrulturlar."* (Nahl Suresi: 16) *"O, kara ve denizin karanlıklarında kendileri ile yol bulasınız diye sizin için yıldızları yaratandır."* (Enam Suresi: 97) Bunun da en bariz delili ve yol göstereni galaksi alemidir. Galaksi, kelebeğin değirmendeki dairesel döngüsü gibi, bir tarafında kutup yıldızı, diğer tarafında ise oğlak burcu bulunan bir yıldızdır; arasında ise küçük yıldız kümeleri yer alır... Güneş ve ay menzilleri vardır -ki bunlar yirmi sekiz menzilden oluşmaktadır-. Rüzgar ise çoğu kez bu menzillerden şu dört tanesinden etkileşim sağlar. Bunlar: Güneyden esen rüzgar, kuzeyden esen rüzgar, batıdan esen rüzgar (Debûr) ve doğudan esen rüzgar (Sabâ.) Her iki rüzgar arasında ise "Nükebâ adı verilen ve bilinen iki esas yön aralığından esen yel yer alır, malum rüzgar yoluyla etkileşim içindedir. Bu şekilde rüzgar, özellik ve evsafı ile bilinmiş olmaktadır. İşte kıble yönünün en doğru bir şekilde bulunmasına zemin hazırlayan da budur. Dolayısıyla bu şekildeki delil ve işaretlere dair ilmi bilen kimse, bu dalda bir müctehid sayılır. Kimi zaman da bazı araştırmacı bilginler, (kıble tespiti için) kendi memleketlerinde bulunan dağlarla, ovalarla, benzer şeyleri kullanmak suretiyle birtakım deliller elde edebilmektedirler.

O zaman her kim ictihad ehlinden olur da yolculukta iken kıbleyi bilmeyecek olur ve kendisine kıble yönünü haber veren de yoksa bu durumda, ictihad ve araştırmasına bağlı karar kıldığı yöne doğru farz edip namazını kılar. İctihad ettiği yöne doğru namaz kılar ve sonrasında başka bir namaz daha kılmak isterse, o ictihadını yenilemesi gerekir. Bu, Şafiî mezhebinin görüşüdür. Çünkü ictihadının değişmesi, ikincisi hakkında söz konusu bir amel olur ve ilkinde kıldığı namazın aynı hükmüne dahil değildir. el-Muvaffak der ki: Bu hususta ihtilaf edeni bilmiyoruz.

İki kişinin ictihadı farklı olursa: İki müctehidin görüşü farklı olur, her ikisi de kendi araştırmasıyla elde ettikleri kıble yönüne doğru kıbleyi kestirecek olurlarsa, bu yönü terk etmesi doğru olmadığı gibi, diğerini taklit etmesi de zorunlu değildir; ister diğerinden daha bilgili olsun ya da olmasın, fark etmez. İctihad edene kadar da namazı hemen kılmaz. İster vakit bol olsun isterse namaz vaktinin çıkmasından endişe edilecek kadar

kısıtlı olsun, fark etmez. Çünkü o kimsenin bu husustaki ictihadı, namazın bir sıhhat şartıdır. Dolayısıyla da diğer şartlar hakkında imkân bulması gibi, vaktin dar olmasıyla da bu sakıt olmaz.

İki kişi (kıble konusunda) farklı ictihadlarda bulunur ve herbirisi de başka yöne doğru namaz kılacak olurlarsa, birbirlerinin namazına uyma mecburiyeti yoktur. Bu, Şafiî mezhebinin görüşüdür. Çünkü herbiri, karşısındaki müctehidin yaptığı ictihad ve araştırmasını hatalı bulduğundan, ona uyması da caiz değildir. Bu, ikisinden birisi yellendiği halde, ikisinin de karşısındaki hakkında bu yellenmenin ondan çıktığına dair inanç beslemesi gibi bir durumdur.

Mezhebimizin kıyasına göre, bunda cevaz vardır. Bu, Ebu Sevr'in mezhebini de oluşturmaktadır. Çünkü her ikisi de diğerinin namazının geçerli olacağına inanmaktadırlar. Kendisinin yöneldiği yerin doğru yön olduğunu farz etse, bu durumda ihtilaf ettiği diğer yöne dönen kimseye uyması zorunlu değildir. Bu durum, Kâbe'nin etrafında dönüp de namaz kılan ve korku durumunda namazı eda edenlerin durumu gibidir. İkisinden birisinin diğeri hakkında, abdestinin bozulduğuna inanması durumunda ise ondan ayrı düşmüş olur; çünkü onun bu sebeple namazının geçerli olmayacağını bilmiş olur.

Kıble konusunda (başkasını) taklid etmek: Kıble konusunda başkasını taklid etmek demek, gözleri görmediği ya da bu noktada ehil olmadığından dolayı ictihad ve araştırmalarla namazını geçerli kılacak (bilgi ve tecrübeye) haiz olmamasıdır.

Kıble konusunda ictihadda bulunan kişinin hata yaptığı belli olursa: İctihad ve araştırmada bulunan kişi, bu ictihadına göre bir yere yönelmiş bir şekilde namazını kılar, ardından da Kâbe'den başka bir yöne doğru kılmış olduğunu anlarsa, baştan o namazı iade etmesi gerekli değildir. Aynı şekilde onu taklid etmiş olan bir mukallid de böyledir. Bunu, İmam Malik, Ebu Hanife ve iki görüşünde birisine göre İmam Şafiî söylemiştir. Bu noktada Âmir b. Rabia'nın yaptığı rivayete göre o, şöyle demiştir: "Karanlık bir gecede Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber yolculuk yapmıştık. Kıblenin hangi yönde olduğunu bilmiyorduk. Derken bizden herkes kendi görüş ve pozisyonuna göre namazını kıldı.

Sabah olunca bunu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sorduk ve bunun üzerine: *"Nereye dönerseniz Allah'ın vechi oradadır."* (Bakara Suresi: 115) ayeti nazil oldu."[451] Çünkü ona emredileni yerine getirmişti ve artık bu uhdesinden çıkmıştı. Bir de bu, yerine getirmekten aciz olunan bir (namazın) şartını içermekteydi ve bu yönüyle de yerine getirmekten aciz olunan ve sakıt olan diğer şartlarda olduğu gibi bir durumdan daha aşikar bir hal olmaktadır.

İmam Şafiî'nin diğer görüşü ise; bu durumdaki bir namazın iade edilmesi yönündedir. Çünkü namazın şartlarından olan bir şartı hakkında hata işlenmiştir; dolayısıyla da -namazı vaktinde kılmadığını anlayan kimse örneğinde olduğu gibi- iade edilmesi gerekmektedir.

"Vakitten önce namaz kılmış olan bir kimsenin, tekrar namazı iade etmesi emrolunmamıştır." diyen kimseye, bu durumda istenileni yerine getirmemiş olur, şeklinde cevap verilmiştir. Şüphesiz burada namazı iade etmekle emrolunmuştur, özellikle bu namazı kılması istenmiştir.

Namazda olduğu halde kesin olarak hata yaptığını anlayacak olursa, Kâbe istikametine doğru yönelir ve o namazına devam eder. Çünkü namazında geçen (rekâtlar vb.) geçerli olmuştur ve tıpkı hata yapmamış gibi, üzerine kıldığı namaza devam etmesi de caizdir.

Gözleri gören bir kişinin hazarda (mukim) olduğu halde namaz kılarken hata yapması: Gözleri gören bir kimse Kâbe'den başka yöne doğru namaz kılar, sonra hata yaptığını anlayacak olursa, delile göre

451 Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 176. Hadisin lafzı ona aittir. Beyhakî, Cilt: 2, Sayfa: 11 ve diğerleri Eşas es-Semmân tarikinden, onunda Âsım b. Ubeydullah, onun da Abdullah b. Âmir b. Rabiâ'dan yaptığı nakille rivayet etmişlerdir. Tirmizî der ki: Bu hadisin isnadı böyle değildir. Bu hadisi, sadece Eşas b. es-Semman'ın rivayetiyle bilmekteyiz. Bu kimsenin de hadis konusunda zayıf olduğu söylenmiştir." Ancak Tayâlisi nezdinde Amr b. Kays'ın mutabaatı vardır, kendisi ve diğer geri kalan raviler ona göre sikadır ve Müslim'in ravilerinden sayılmaktadırlar. Sadeve Âsım b. Ubeydullah hariç; çünkü o hafızası kötü bir kimsedir. Hafisin, Câbir'den kaynaklanan şahidi vardır: Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 271, Beyhakî, Cilt: 2, Sayfa: 10, 11, 12 Muhammed b. Sâlim, onun da Ata'dan yaptığı nakille rivayet etmiştir. Muhammed b. Sâlim ise zayıftır, ancak Dârakutnî ve Beyhakî'de geçtiği üzere mutaabatı vardır... Dolayısıyla el-İrva eserinde geçtiği üzere bu hadis, mutaabatı ve şahidleriyle –İnşallah- hasen derecesine çıkmış olur. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 304, 305; İrvâu'l Ğalîl, Cilt: 1, Sayfa: 323, 324.

kılmış olsa da olmasa da o namazı iade eder. Çünkü hazarda bulunması, ictihad etme yeri ve mekanı sayılmaz. Zira orada, mihrap ve dikilmiş kıble işaret panolarını bilen kimseler mevcut olacağından, ictihada gerek kalmadan orada kendisine kıblenin genelde şaşmaz kesin yerini haber vermiş olacaklardır.

Kör olan bir kişinin delilsiz olarak namaz kılması: Köre gelince şayet o da hazarda olursa, onun da hükmü gözleri gören kimsenin hükmü gibidir. Çünkü o da haber almaya ve mihrapların yerini öğrenmeye dair imkân bulmuş demektir. Bu konuda mukallidin hükmü, körün hükmüyle aynıdır.

Eğer âmâ olan ya da mukallid olan kişi, yolcu olur da kendisine kıbleyi haber veren olmaz ve ictihadı taklid edilecek bir müctehid de bulunmayacak olursa, bu kimsenin (namazı hakkında); isabet etmiş olsa da olmasa da namazı iade eder, denilmiştir. Çünkü delilsiz bir şekilde namazı kılmış olacağından, namazını tekrardan kılması gerekmektedir. Bu durum, ictihad etmeyen bir müctehidin namazı gibidir. Kimisi de şöyle demiştir: Bu durumda bulunan bir kişi, durumuna göre namazını kılar. İsabet etse de etmese de onu iade etmesi hususunda ise iki rivayet yer almaktadır:

1) Geçen açıklamalarda geçtiği üzere, o namazı iade eder.

2) Onu iade etmez. Zira o kimse, emredileni yerine getirmiştir ve onun bu pozisyonu, bir müctehidin (araştırmalarda bulunan bir bilginin) durumundan daha aşikar bir anlam kazanmaktadır. Bir de bu kişi, yerine getirmekten aciz olduğu bir şeyi yapamadığından dolayı bu, kendisinden düşmüş de sayılır. Kıbleye dönmekten aciz olanlar gibi bir hüküm alır. Kendisi bir delil de bulamamıştır. Bu yönüyle, havanın bulutlu olması veya hapiste olması gibi kısıtlamalardan dolayı (ictihad edemeyen) bir müctehidin durumundan daha aciz bir konumdadır. Hata yapması durumunda namazını iade etmeli, isabet edecek olursa, o zamanda iki görüş vardır, denilmiştir.

Ama kendisine haber veren olduğu ya da ictihad ve araştırması taklid edilecek kimse bulunduğu halde, haber almaz ya da onu taklid etmez veyahut habere ya da müctehide muhalefet edecek olursa, bu durumda namaz kıldığında onun bu namazı her halükârda geçersiz sayılır. Aynı şekilde bir müctehid, ictihad etmeden namaz kılar ya da elde ettiği yönden

başka bir yöne doğru namazını eda edecek olursa, – isabet etmiş olsun, olmasın- her halükârda onun bu namazı geçersizdir. Çünkü emredileni yerine getirmemiş sayılır.

Şiddetli korku durumunda kıble şartının düşmesi: Korku şiddetlenecek olursa; şöyle ki; namaz için kıble istikametine imkân bulamayacak olur, oraya kadar yürümeye ihtiyaç duyar veyahut namazın bazı rükünlerinin yerine getirilmesinden aciz kalırsa, bu durumda kıble şartı düşer. Ama mübah anlamda, düşmandan, selden, yırtıcı hayvandan veyahut yangından vb. kaçış gibi sadece kaçmakla mümkün olan bir durum söz konusu olursa yahut da -oraya buraya koşup kaçıp gitmek, saldırmak ve atılmak suretiyle- karşı karşıya savaşmak söz konusu olursa, o zaman imkân bulursa kıbleye doğru olmak üzere ayakta ve binek üstünde namazını kılar, eğer imkân bulamazsa başka yöne doğru namazını kılar.

Namaz için iftitah tekbirini kıbleye doğru alma imkânı varsa, bunu gerçekleştirmesi vacip midir? Bunun hakkında ise iki rivayetin geldiği belirtilmiştir:

1) Kıble ile ilgili diğer namazın bölümlerinde olduğu gibi bunu yapması vacip değildir.

2) Nafilede olduğu gibi bunu yapması vaciptir. İnşallah bu namaza dair açıklamalar, ilgili başlık altında gelecektir.

Yolculukta kıbleden başka yöne nafile namaz kılmak: el-Muvaffak der ki: Uzun yolculuklarda bir kimsenin bineğinin üzerinde iken namazını kılmasının mübah olduğu hususunda, ilim adamları arasında bir ihtilaf bilmiyoruz. Bu durum, namazın kısaltıldığı durumda olur ve bineği ne tarafa yönelmiş de olsa üzerinde bulunduğu halde namazını eda edebilir. Rükû ve secdesini ima ile kılar, secdesini ise rükû'dan biraz daha eğilmekle gerçekleştirir.

Namazın kasredilmesine cevaz vermeyen kısa yolcuğa gelince, namazı bineğin üzerinde kılmak serbesttir. Bu, Leys, Evzâi, İmam Şafiî ve Rey ashabının mezhebidir. Çünkü Yüce Allah: "*Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın vechi oradadır.*" (Bakara Suresi: 115) buyurmuştur. İbn Ömer der ki: "Bu ayet-i kerime, nafileler hakkında nazil olmuştur."[452]

452 Bak: Müsned-i Ahmed, Tahkik Ahmed Şakir, Cilt: 6, Sayfa: 323, 324; Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 486, 487.

Bu ise mutlaktır ve mutlak olan bu hükmü, tartışma mahallini ortaya koymaktadır. İbn Ömer'den nakledildiğine göre; "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), devesinin üzerinde vitir namazını kılardı." Bir lafız da ise; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), yolculuk yaparken binek devesi üzerinde, deve yönünü hangi cihete çevirirse çevirsin namaz kılardı. Farzlardan başka gece namazını da îma ederek eda ederdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Hadisin lafzı, Buharî'ye aittir.[453] Burada yolculuğun kısa ve uzunluğuna dair bir ayrım yapmamıştır.

İmam Malik der ki: Uzun yolculuklar dışında bu, mübah değildir. Çünkü bu, yolculuk için tanınan bir ruhsattır ve kısaltılması nasıl uzun yolculukta söz konusu oluyorsa, aynı şekilde nafilelerin binekte oturarak kılınması da uzun yolculuklara hastır.

Namazı kısaltma (kasr) ve oruç tutmama (iftar) hususlarında, meşakkatin bulunması nedeniyle böyle olacağı ve bunların da genellikle uzun olan yolculuklarda söz konusu olacağı şeklinde cevap verilmiştir.

Yolculukta namazı yürüyerek kılmaya gelince, bu noktada ise iki rivayet gelmiştir:

1) Yürürken namaz kılması mübah olmaz. Bu, Ebu Hanife'nin mezhebini oluşturmaktadır. Çünkü bu konuda, (caiz olduğuna dair) bir nakil yoktur ve nakledilenler de bunu yansıtmamaktadır. Zira kişi bunu yapmakla, amel-i kesirde bulunmuş ve ardı kesilmeksizin yürüyüş yapmış olacağından, namazından kopmuş olacak ve bu da namazını geçersiz kılacaktır. Hâlbuki bineğin üzerinde kılınan namaz da bu olmaz. Öyleyse yürümeyi, bineğe kıyaslamak doğru olmaz. Çünkü Yüce Allah'ın: *"Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin."* (Bakara Suresi: 144) buyruğu genel anlamda gelmiş ve burada, mevcut şartlarıyla icma konumunda terkedilmiştir. Buna göre kıbleye yönelme farziyeti dışındaki hüküm, genelin icabına göre söz konusu olur.

2) Yürüyerek namazı kılabilir. Namaz için iftitah tekbirini kıbleye doğru yönelmiş olarak getirmesi, rükû ve secdeyi de yere yapması gerekmektedir. Bu ise Ata ve Şafiî mezhebinin görüşüdür. Bineğinin üzerinde

---

453 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 488, 489, 573, 574, 575, 578; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 486, 487 Âmir b. Rabia'dan nakille benzerini de Buharî, Cilt: 2, Sayfa: 573, 575, 578 ve Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 488 rivayet etmiştir.

olduğu halde namaz kılmasına cevaz verilmesinin tek sebebi, yolculukta iken kafileden kopmamasıdır. Dolayısıyla bu durumun aynısı, yürüyen kimse için de mevcut ve geçerlidir. Bu görüşe ise birinci görüşte geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

NAMAZA GİTME ADABI

Namaza giderken korkuyla, takvayla, teslimiyet ve vakarla gitmek müstehap sayılmıştır. Çünkü hadis-i şerifte şöyle geçmektedir: "Kametin okunduğunu duydunuz mu namaza yürüyün. Sakin ve vakur olarak gidin. Sakın koşuşmayın. Yetiştiğiniz yerden kılın, kaçırdığınız kısmı da tamamlayın." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[454] Çok olsun diye adımlarını küçük ve birbirine yakın şekilde atmak da müstehap görülmüştür. Çünkü her atılan bir adıma, bir hasene yazılmaktadır. Parmakların birbirine geçirilmesi ise kerih görülmüştür. Zira bu minvalde Ebu Hureyre hadisine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sizden biri abdest alıp sonra da namaz kılma niyetiyle mescide giderse, evine dönünceye kadar namazda sayılır." buyurdu ve parmaklarını birbirine geçirerek: "Şu şekilde de konuşmayın." buyurdu.[455]

Mescide girmek: Kişi, mescide gireceği vakit oraya sağ ayağı ile girer. (Müellif) dedi ki: Bu noktada Müslim'in[456] rivayeti bulunmaktadır.

454 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 117, 390; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 420, 421 Ebu Hureyre hadisinden, onun da Ebu Katâde'den benzerini yine Buharî, Cilt: 2, Sayfa: 116 ve Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 422 rivayet etmiştir.

455 Dârimi, Cilt: 1, Sayfa: 327; Hâkim, Cilt. 1, Sayfa: 206. Hadis Şeyhayn şartına göre sahihtir, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. el-İrvâ, Cilt: 2, Sayfa: 102 eserinde; Hadis ikisinin dediği gibidir, şeklinde geçmektedir. Hadisin ise Kâb b. Ucre'den bir şahidi vardır ki, bunu da Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 241, 242, 243, 244; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 380; İbn Hibban, el-İhsan, Cilt: 3, Sayfa: 242; Hakim, Cilt. 1, Sayfa: 206. rivayet etmiş ve Hakim de: "Hadis, Müslim şartına göre sahihtir, demiştir. Ahmed Şakir ise hadisin senedini zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Bu hadisin senedi iyidir ve görüldüğü gibi İbn Hibban sahih saymıştır." Ben derim ki: Ancak hadisin isnadında büyük iztiraplık vardır ve sahih hükmünü vermeye elverişli değildir. Beyhakî, Cilt: 3, Sayfa: 230, 231 nezdinde başka bir tarik daha var ve onda şöyle der: "Şayet Hasan b. Ali er-Rika, bu hadisi hıfzetmişse, bu durumda hadisin isnadı sahihtir. Bu noktadaki mutabaatından sonra ise ben onun rivayetini bulamadım." Derim ki: Her halükârdaHer halükârda bu hadis, öncesindeki hadise şahidlik etmeye elverişlidir. Allah, en iyisini bilir.

456 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 494.

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden birisi mescide gireceği vakit: 'Allahım, rahmet kapılarını aç.' desin. Çıkacağı zaman da: 'Allahım, fazl-ı kereminden istiyorum.' desin." Fatımatül-Kübrâ (radıyallâhu anhâ)'dan gelen rivâyete göre, şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), mescide girdiği zaman salat ve selam getirir ve: 'Rabbim günahlarımı bağışla, Rahmet kapılarını aç.' derdi. Yine mescidden çıkarken de salat ve selam getirir ve: 'Rabbim günahlarımı bağışla, tüm nimet kapılarını aç.' diye dua ederdi."[457]

Tahiyyetu'l Mescid namazı: İki rekât namaz kılmadan da oturmaz. Çünkü bu minvalde gelen Ebu Katâde hadisi şöyledir: "Biriniz mescide girdiği zaman oturmadan önce iki rekât namaz kılsın." Bir lafız da ise; "İki rekât namaz kılmadan oturmasın." şeklindedir. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[458]

Kametten sonra nafile namazla meşgul olmak: Kamet getirdikten sonra nafile ile meşgul olunmaz, (farzın) ilk rekâtının kaçacağından korkulsa da korkulmasa da durum aynıdır. Bunu, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü bu konuda Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Farz için kamet getirildi mi artık (başka) namaz yoktur." buyurmuştur.[459] Zira imamla kaçıracağı namaz, o kişinin kıldığı nafileden daha üstündür. O zaman, bir rekâtın kaçmasından duyduğu endişe gibi, bu durumda nafile ile meşgul olmamalıdır.

İmam Malik der ki: Şayet (farz) namazın ilk rekâtının kaçmasından korkulmayacak olursa, bu durumda mescidin dışında iki rekât sabahın sünnetini kılabilir. Evzâi ve Ebu Hanife ise; farzın son rekâtının kaçmasından korkulmadığı sürece sünnetin iki rekâtını da kılabilir, demişlerdir.

---

457 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 282, 283; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 128. Tirmizî; Hasen hadistir, isnadı ise muttasıl değildir. demiştir. el-Mişkât, Cilt: 1, Sayfa: 228 eserinde şöyle nakledilmiştir: "Bu hadisin diğer bir illeti de vardır ki o da Hadiste yer alan Leys b. Ebu Süleym'in rivayetidir ve kendisi zayıftır." Tuhfetu'l Ehvezi, Cilt: 1, Sayfa: 262'de şöyle der: "Açık olan onun, şahidlerinden dolayı bu hadisi hasen saydığıdır. Önceden de açıkladığımız gibi Tirmizî, bu hadisi -şahidlere ait senetlerde zaafiyet de bulunsa- hasen olarak görmüştür."

458 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 537; Cilt: 3, Sayfa: 48; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 495.

459 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 494.

Tartışma meydana geldiği vakit bunu beyan edecek olan delil; sünnettir. Sünnet ise bu tür bir uygulamayı reddetmektedir.

Nafileye durmuş olduğu halde (farz) namaz için kamet getirilecek olursa, bu durumda cemaati kaçırmaktan korkmadığı sürece bu namazını kesmeyebilir. Çünkü Yüce Allah: *"Amellerinizi iptal etmeyiniz..."* (Muhammed Suresi: 33) buyurmuştur. Şayet cemaate kavuşamamaktan endişe edecek olursa, bunda da iki rivayet gelmiştir: Birincisine göre o namazı tamamlar; ikincisine göre ise o namazını keser. Çünkü onun cemaatle namaz kılmada elde edeceği ecir, tek başına kılıp kestiği o nafileden daha fazladır.

NAMAZIN SIFATI

Namaza kalkma vakti: Müezzin: *"Kâd kâmeti's Salâh"* dediği vakit, (farz) namaza kalmak müstehaptır. Bunu, İmam Malik söylemiştir. Çünkü bu ifade, emir anlamındaki bir haber verme ifadesidir. Maksadı ise namazı kılmak için kalkmak anlamındaki bir haber ve bildirimdir. Öyleyse bu emri yerine getirmek ve amacı gerçekleştirmek için, bu esnada ayağa kalmak müstehap sayılır.

İmam Şafiî der ki: Müezzin kameti bitirdikten sonra kalkılır. Ebu Hanife ise; Müezzin *"Hayyâla's Salâh"* dedikten sonra kalkılır, demiştir.

Namaza giriş: Müezzin kameti bitirmedikçe imam tekbir almaz. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), ancak kamet bittikten sonra tekbir alırdı. Buna delil ise onun, namazın kameti bittikten sonra safları düzeltmesi için girişimde bulunmasıdır. Nitekim Enes'ten rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: "Namaz için kamet getirildi ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize doğru yüzüyle yönelip şöyle buyurdu: "Saflarınızı düz ve sıkı tutun. Çünkü ben sizleri muhakkak sırtımın arkasından da görürüm."[460]

Ebu Hanife şöyle demiştir: Müezzin *"Kâd kâmeti's Salah"* dediği vakit imam tekbir alır. Çünkü Bilal'e buyurduğu: "Beni *"Âmin"* diyerek geçme..." kavli bunu göstermektedir. Bu da kameti bitirmeden Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in tekbir aldığına delalet etmektedir.[461]

---

460 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 207, 208, 211.

461 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 15; Beyhakî, Cilt: 2, Sayfa: 23, 56 Âsım yoluyla onun da Ebu Osman'dan yaptığı nakille rivayet etmiştir. Beyhakî der ki: Bu hadisi, Abdulvahid b. Ziyad, Âsım'dan mürsel olarak rivayet etmiştir. Zayıf bir isnatla Âsım'dan onun da Ebu Osman, onun da Selman'dan yaptığı nakille rivayet etmiştir. Hâkim'in, Cilt:

Buna, Bilal'in ezanı okuduğu yerde bulunurken kamet getirdiği şeklinde cevap verilmiştir. Aksi halde kamet lafızları ile kameti bitirme arasında Bilal'in, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in "*Âmîn*" sözü ile geçmiş olması mümkün değildir.

Safların düzeltilmesi: İmamın safları düzenlemesi ve bunu yaparken sağ tarafına ve aynı şekilde sol tarafına doğru yönelerek: "*İstevû rahikemullah (Safları düzgün yapın, Allah size rahmet etsin)*" demesi müstehaptır. Az önce geçen Enes hadisinde bu da yer almaktadır. Bir lafız da ise; "*Savvifû sufûfekum...* (Safları düzgün yapınız.) Çünkü safların düzgün olması namazın tamamından sayılır." ifadesi vardır. Buharî ve Müslim bunda ittifak etmiştir.[462]

İhram (iftitah) Tekbiri: Namaza "*Allahuekber*" denmeden başlanmaz. Önceki ve sonraki tüm ilim adamları da bu görüşü ileri sürmüşlerdir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Namazın ihram tekbiri, tekbir (Allahuekber) demektir."[463] buyurmuştur.

1, Sayfa: 219 ise başka bir lafızla Bilal'den naklettiğine göre Nebi (s.a.v.) şöyle buyurdular: "Beni Âmin diyerek geçme." Hakim: Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Aynı şekilde Beyhakî, geçen iki konumda rivayet edip şöyle demiştir: "Hadisin raci oluşuna göre Bilal, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Âmin demesinden önce Âmin demiş gibidir. İkincisinde ise; Sanki Bilal, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Âmin demesinden önce Âmin demiş gibidir, bunun üzerine Allah'ın Elçisi (s.a.v.): "Beni Âmin diyerek geçme." buyurmuştur. Şöyle buyurduğu gibi: "İmam, Âmin deyince siz de Âmin deyin." Allah, en iyisini bilir."

462 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 209; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 324.

463 Şafiî, Tertîbu Müsnedihi, Cilt: 1, Sayfa: 70; Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 123, 129; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 49, 411; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 9; Beyhakî, Cilt: 2, Sayfa: 173, 379 ve diğerleri Abdullah b. Muhammed b. Akil tarikiyle, onun da İbn el-Hanefiyye, onun da Hz. Ali (r.a.)'tan merfu olarak nakletmişlerdir. Tirmizî der ki: Bu hadis, bu babda en sahih olanıdır... Bu babda Cabir ve Ebu Said'den de rivayet yer almaktadır." demiştir. et-Talhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 216 eserinde şöyle der. "Hakim ve İbn Seken bu hadisi sahih görmüşlerdir." el-Ukayli ise şöyle demiştir: "Hadisin isnadında gevşeklik vardır, Cabir hadisinden ise daha düzgündür." el-Feth, Cilt: 2, Sayfa: 322 eserinde ise; "Ashabu's Sünen bunu sahih bir senetle nakletmişlerdir." denmiştir. Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 3; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 132 ise Ebu Said hadisiyle aktarmışlardır. Hakim der ki: Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Ancak Tirmizî: "Ali'nin hadisi isnat açısından Ebu Said hadisinden daha iyi ve güzeldir." demiştir. Hadisin iki tane de şahidi vardır, ancak zayıftırlar. Bunlardan birisi: Dârakutnî'de, Cilt: 1, Sayfa: 361 yer alan Abdullah b. Zeyd'den gelen, diğeri ise Taberanî nezdinde el-Kebir eserinde gelendir... Hadis ise şahidleri açısından sahihtir. Allah, en iyisini bilir. Bak: İrvâu'l Ğalîl, Cilt: 2, Sayfa: 9.

Namazında kötülük yapan kimse hakkında ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Namaza ikamet edildiği vakit tekbir getir." buyurmuştur. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[464] Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaza durduğu vakit, onu "Allahuekber" diyerek açardı. Dünyadan göçene kadar da bu sözü söylemekten vazgeçmemiştir. Bu da göstermektedir ki, bundan başkasını söylemek caiz değildir.

Ebu Hanife der ki: Yüce Allah'ı ta'zim ve yüceltme anlamına gelen isimlerle namazı açmak caizdir. Mesela: Allahu'l Azîm, Allahu'l Kebîr, Allahu'l Celîl, Subhanallah, Elhamdulillah, La ilâhe illallah vb. demek gibi. Çünkü bunlar da Allah'u Teâla'yı yüceltme anlamındadır ve *"Allahuekber"* sözünden farklı değildir.

Buna (Ebu Hanife'nin bu görüşüne), gelen hadislerin delaletine ters düşmesinden dolayı alınamayacağı yönünde cevap verilmiştir.

İmam Şafiî'ye gelince, o da namazın açılışının tekbir ile gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Sadece o, bu sözün *"Allahu'l Ekber"* şeklinde olacağını, çünkü elif ve lâm'ın, niyeti ve manası açısından bir değişiklik arz etmeyeceğini belirtmiştir.

Onun bu görüşünün de naslara ayrı düşeceği şeklinde cevap verilmiştir. Zira buna *"Allahu'l Azîm"* kavlini bir örnek olarak verecek olursa, onların da bunun, niyeti ve manası açısından bir değişiklik arz etmeyeceğini söylemeleri durumunda bu, doğru olmayacaktır. Çünkü onu nekralıktan (bilinmeyenden), mârifeliğe (bilinirliğe) nakletmiştir, gizli bir şeyi yahut da takdir edilmiş bir şeyi içermiş olacaktır ve bu da yok olup gitmiştir. Nitekim *"Allahuekber"* kavlinin takdiri: Allah en büyüktür yani her şeyin en büyüğü Allah'tır, demektir. Gerek Yüce Allah'ın buyruğunda, gerek Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kelamında ve gerekse fasih (Arapça konuşan) kimselerin marife kullanımında hep bu şekilde söz konusu olmuştur. Tekbir lafzı, mutlak olarak hep bu şekilde kullanılmıştır, başka şekilde kullanıldığı yoktur.

Tekbir, namazın bir rüknüdür ve ancak onunla namaz açılışı yapılır. İster kasden terk edilmiş olsun, ister olmasın fark etmez. Geçen bilgiler,

---

464 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 237, 277; Cilt: 11, Sayfa: 36, 549; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 298.

bunu ifade etmektedir. Namaz kılan kişinin -imam olsa da olmasa da- sesini işitmesi gerekir; ancak işitmekten kendisini engelleyecek bir mani varsa başka. Çünkü bu, bir zikirdir ve yeri, kişinin dilidir; işitenlerden kendisine en yakın olanı da şüphesiz kendisidir. Buna göre ne zaman ki sesini işitemeyecek olursa, bunu söylediği bilinmemiş olacaktır. Bunu söylemede ise erkek ile kadın arasında bir ayrım da yoktur.

Kendisine uyanların işittikleri vakit tekbir alabilmeleri için, imamın tekbiri sesli olarak söylemesi müstehaptır. Onlara işittirmesi mümkün değilse, ona uyanlardan bazıları işitmeleri için tekbiri sesli söylerler. Nitekim bu minvalde gelen Cabir hadisine göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), arkasında Ebubekir olduğu halde bize namaz kıldırdı. Allah'ın Elçisi tekbir getirince, Ebubekir de (sesli olarak) biz işitelim diye tekbir getirdi..."[465]

Tekbiri ayakta iken getirmesi gerekir. Çünkü tekbir getirmeden rükûya varacak olursa, namazı bağlamamış sayılır. Ancak bu namaz nafile ise başka; çünkü onda (farz olmadığı için) kıyamın sakıt olması, namazı bozmaz.

Yine namazı bağlamamış olacağı muhtemeldir; çünkü rükû'nun pozisyonu, oturma pozisyonu olmadığından dolayı, tekbiri ne ayakta ve ne de otururken getirmiştir.

İmam tekbiri bitirmeden, kendisine uyanlar tekbir almazlar. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "İmam, ancak kendisine uymak için görevlendirilmiştir. Öyleyse o, tekbir alınca siz de ardından tekbir alınız..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[466]

Rükû da aynı şekilde böyledir. Tekbir alındıktan sonra rükû edilir; ancak aksi durumda rükû ile birlikte alınması halinde namaza bir zarar vermez. Çünkü bir defa namaza girmiştir, burada ise tersi söz konusudur. Ebu Hanife der ki: "Tekbirle birlikte rükû edebileceği gibi, rükû ile birlikte tekbir de alabilir.

Namaza niyet etmek: Tekbir alarak farz namazlar için niyet eder. el-Harkî der ki: Namaz için niyetin gerekliliği ve niyet olmadan da bu namazın geçerli olmayacağı hususunda ümmet arasında bir ihtilaf bilmiyoruz.

---

465 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 309.

466 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 487; Cilt: 2, Sayfa: 216, 290, 584.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 308.

Bunda aslolan Yüce Allah'ın şu buyruğudur: "*Hâlbuki onlar, dini yalnız O'na has kılarak ve hanifler olarak Allah'a kulluk etmeleri... ile emrolunmuşlardı.*" (Beyyine Suresi: 5) İhlas, kalbî bir ameldir ve bu da niyet etmek, sadece Allah'ı kasdetmek, O'ndan başkasını kasdetmemek demektir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ameller, ancak niyetlere göredir. Her kişiye de ancak niyet ettiği vardır."[467] Niyetin manası; kasdetmektir ve yeri de kalptir.

Eğer farz namaz kılınacaksa, bizzat o namazın aynı hakkında, yani öğle, ikindi vb. şeklinde tayin edilerek niyet edilmesi gerekir. Bu durumda, iki şeye ihtiyaç duyulur: Amel ve tayin.

Nafile namaza gelince; Kusuf, İstiska, Teravih, Vitir, Revâtip (düzenli kılınan) sünnetler gibi "muayyen" namazların kılınması durumunda aynı şekilde tayine riayet edilir. Gece namazı gibi "mutlak" namazlar kılındığında ise tayin olmadığı için sadece "namaz kılmaya" diye niyet etmek yeterlidir.

Niyeti kesmek: Namaza başladığı vakit, namazı tamamlama ve kesme noktasındaki niyetinde tereddüt içerisinde olursa, bu geçerli olmaz. Çünkü niyet, kesin olarak azmedip karar vermektir, tereddüt etmek ise bu kesinliği yok eder. Sahih bir niyet barındırmış olsa, sonra da bu niyetini kesmiş olsa bu, geçersiz olur. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü bu durum, namaz bitmeden önce niyet hükmünü kesmek anlamına geldiği için, o namazı ifsat eder. Tıpkı namazda selam vermeye niyet etmekle namazdan çıkması gibidir. Zira niyet, tüm namazlarda söz konusu olan bir şarttır ve ortaya çıkan bir durum sebebiyle niyeti kesmekle de –şartını yok ettiği için- o namazı geçersiz kılmış olacaktır.

Ebu Hanife ise bunun namazı geçersiz kılmayacağını, çünkü namazın bir ibadet olduğunu ve ona bir şartın girmesiyle geçerliliğini sürdüreceğini, bunun yanında -hac konusunda olduğu gibi- namazdan çıkmaya dair niyet etmekle de onu bozmuş olmayacağını, ifade etmiştir.

Buna, namazın, hac konusundan farklı olacağı, çünkü namazın tersine, hacda iken işlenen mahzurlar ve yasaklar sebebiyle hac ibadetinden kişinin çıkmış olmayacağı şeklinde cevap verilmiştir.

467 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir, zikri geçmişti.

Niyet hükmünün devam etmesi: Vacip olan; hakikati dışında niyet hükmünün devam etmesidir; yani şu manayla ki kişi, bu niyeti kesmeye yanaşmamalıdır. Şayet namaz kıldığı bir esnada iken, niyetinden gafil olur ya da şaşıracak olursa, bunun, onun namazının sıhhatine bir etkisi olmaz. Çünkü bundan kaçınmak mümkün değildir. Zira niyetin, -oruç ve diğer konulardaki gibi- ibadet esnasında onun hakikatine bir tesiri olmaz. Şüphesiz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Namaz için ezan okunduğu vakit şeytan, ezanı işitmemek için arkasını dönüp yellene yellene kaçar... Kamet bitince tekrar geri döner ve nihayet kişi ile nefsi arasına girerek ona vesvese vermeye başlar. Ona: "Şunu hatırla, bunu hatırla." diyerek daha önce hiç hatırında olmayan şeyleri hatırlatır. O kadar ki kişi kaç rekât kıldığını bile bilemez olur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[468]

Niyeti öne almak: Niyeti, az bir süreyle tekbirin önüne almak caizdir. Arasında uzun bir süre geçerse şayet, o zaman yeterli olmaz. Bu, Ebu Hanife'nin mezhebini oluşturmaktadır. Çünkü niyet bir ibadettir ve niyetin -tıpkı oruç konusunda olduğu gibi- namazın öncesinde alınması caizdir.

İmam Şafiî ise şöyle der: Niyetin tekbir ile bir arada yapılması şarttır. Çünkü Allah'u Teâla şöyle buyurmuştur: "*Hâlbuki onlar, dini yalnız O'na has kılarak ve hanifler olarak Allah'a kulluk etmeleri... ile emrolunmuşlardı.*" (Beyyine Suresi: 5) Buradaki "*O'na has kılarak*" buyruğu, ibadet zamanındaki durumlarını ifade etmektedir. Yani ibadetle amel ettikleri vakit, bunu icra eden kimselerin durumunu ve halini nitelemektedir.

Niyetin, amel (namaz) üzerine takdim edilmesinin o kimseyi, "*niyet etmek ve ihlasla bunu icra eden kimse*" kapsamından dışarı çıkartmamış olacağı şeklinde cevap verilmiştir. Nitekim oruç ile malını vekiline elden veren kimsenin bu zekâtı, buna delildir.

Tekbir alırken ellerin kaldırılması: el-Muvaffak der ki: Namaza başlarken tekbir için iki ellerin kaldırılmasının müstehap olduğu hususunda ihtilaf edeni bilmiyoruz. İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre, şöyle

468 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 84, 85; Cilt: 3, Sayfa: 89, 103, 104; Cilt: 6, Sayfa: 327; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 291, 292, 398.

demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gördüm, namaza kalktığı vakit iki elini de omuzları hizasına kadar kaldırmıştı. Rükû için tekbir aldığında da böyle yapardı. Rükû'dan başını kaldırdığında da bunu yapar ve: *"Semiallah'u limen hamideh (Allah kendisine hamd edeni işitti.)"* der ve bunu (elleri kaldırmayı) secde de iken yapmazdı." Bir lafız da şöyledir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaza kalktığı vakit iki elini omuzları hizasına kadar kaldırırdı..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[469]

Hadis, iki ellerinin kulak memelerine değin ya da omuzları hizasına kadar kaldırıldığından haber vermektedir. Bu da parmak uçlarının o yere kadar kaldırılmış olduğu anlamına gelmektedir. Bu şekilde haber verilmiştir; çünkü bu iki pozisyonla amel ettiği Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bizzat rivayet edilmiştir. Omuzları hizasına kadar kaldırma hadisi önceden geçmişti, İbn Ömer ve başkalarından nakledilmiştir. Bu, İmam Şafiî ile İshak'ın da görüşüdür. Kulakları hizasına kadar kaldırmak ise Vâil b. Hucr ve Malik b. Huveyris'ten gelmiş, Müslim[470] de rivayet etmiştir. Bu görüşü ise ilim adamlarından bazıları savunmuştur.

İmam Ahmed ise birinci görüşe daha çok meyletmiştir. Bu noktada şöyle demiştir: Ben de İbn Ömer'in naklettiği "*omuzlara kadar*" görüşüne sahibim. Bunun yanında kulakları hizasına kadar kaldırma görüşüne sahip olmak da güzeldir. Ama ilk hadisin ravileri daha çoktur ve Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ameline daha yakındır. Diğerine de cevaz vermiştir. Zira rivayetinin sıhhati göstermektedir ki Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), kimi zaman bununla ve kimi zaman da diğeriyle amel etmiştir.

İmam da cemaat de ve tek başına kılan kimse de bu hususta (ellerini kaldırmakta) eşittir. Aynı şekilde hem farz ve hem de nafile namazlarda da bununla amel edilebilir. Çünkü gelen haber ve hadislerde bu noktada bir ayrım yapılmamıştır. Kadına gelince, onun hakkında ise İmam Ahmed'den iki tane rivayet nakledilmiştir:

---

469 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 218, 219; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 292, 293.

470 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 293, 301.

1) O da ellerini kaldırır. Çünkü hakkında tekbir alması meşru sayılan bir kimse, ellerini kaldırması da meşru sayılmıştır. Dolayısıyla erkekle aynı hükme dahildir. Buna göre kadın da ellerini biraz kaldırır.

2) Kadına meşru değildir. Çünkü böyle yapmakla kendisini bir tür belli etmiş gibi sayılacağından, bunu yapması meşru olmaz. Çünkü kadın gerek rükû, secde ve gerekse namazındaki diğer amellerde kendisini biraz gizleyerek namazını eda eder.

Sağ eli sol dirseğin üzerine koymak: İçlerinde Sevri, İmam Şafiî ve Rey ashabının da bulunduğu ilim adamlarının çoğunluğuna göre namazda iken sağ eli sol elin dirseğinin üzerine koymak, namazın sünnetlerindendir. Bunu, İbn Munzir, İmam Malik'ten nakletmiştir. Üzerinde (İmam Malik'in) arkadaşlarının yer aldığı görüşe göre ise eller, (bağlanmaz) salınır...[471]

Bu konudaki delil; Buharî'nin, İbn Hâzim'den, onun da Sehl b. Sâd'dan yaptığı rivayettir. Kendisi şöyle demiştir: "İnsanlara, namaz kılarken kişinin sağ elini sol dirseği üzerine koyması emredilirdi." Ebu Hâzim: "Benim bildiğime göre Sehl b. Sâd, bunu Hz. Peygamber'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ref ediyor." demiştir.[472]

---

471 el-Hafız, el-Feth, Cilt: 2, Sayfa: 224 eserinde İbn Abdilberr'den şunu nakletmiştir: Hz. Peygamber (s.a.v.)'den bu noktada (Yani namazda iken sağ elin, sol dirseğin üzerine koyma konusunda) bir hilaf varid değildir. Sahabe ve tabiinin cumhurunun kabul ettiği görüş de bu yöndedir. Bunu İmam Malik, el-Muvatta eserinde de zikretmiş, İbn Munzir ve diğerleri ise bunu, İmam Malik'ten başkasını aktarmamışlardır. İbn el-Kâsım'ın, İmam Malik'ten mürsel olarak rivayet ettiği görüşe ise bir çok arkadaşı sahip olmuştur. Ondan gelen bir rivayete göre de farz ve nafile namazlar arasında bir ayrım da söz konusudur. Onlardan kimisi de bağlamayı kerih görmüşlerdir. İbn el-Hâcib'in naklettiğine göre ise bu durum, rahatlamak kasdıyla tutma ile alakalıdır. Bak: el-Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 158, 159.

472 Buharî ile beraber el-Feth, Cilt: 2, Sayfa: 224. el-Hafız, el-Feth eserinde şöyle demiştir: "İnsanlar... emredilirdi." buyruğunun hükmü merfu olmasıdır. Çünkü bu, söz konusu emrin onlara Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından verilmiş olduğuna hamledilmektedir..." Dedi ki: Zira Sahabi'nin: "Şöyle yapmakla emrolunduk" gibi sözleri, zahiren bu şekilde Allah Resulü (s.a.v.) tarafından emir aldıkları şeklinde anlaşılmaktadır. Çünkü sahabi, şeriatın tanıtılması noktasındaki makamda yer almaktadır ve şeriatın kendisinden sadır olduğu kimseden aldıklarına yorumlanır. Buna dair bir misal Hz. Âişe'nin: "Biz orucu kaza etmekle emrolunduk..." sözüdür. Zira anlaşılan şu ki, bunu ona emir buyuran Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ta kendisidir. Beyhakî, bu noktada nakil ehli arasında bir ihtilafın olmadığını ifade etmiştir. Allah, en iyisini bilir.

İbn Mesud'dan nakledildiğine göre; kendisi namaz kıldığında sol elini sağ elinin üzerine koyardı. Böyle yaptığını Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) görünce, artık sağ elini sol elinin üzerine koydu.[473] Kubaysa b. Helb'den, onun da babasından gelen rivayete göre, o şöyle demiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize imamlık yaptı, sağ eliyle solunu tutmaktaydı."[474]

Elini dirseğinin üzerine ya da yakın yerine koyması müstehaptır. Çünkü bu noktada Vâil b. Hucr hadisinde şöyle gelmiştir: "Sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), sağ elini sol avucunun arkasına, bileğinin ve kolunun üzerine koydu."[475]

Ellerin koyulacağı yer: Ellerin nereye koyulacağı hakkında farklı rivayet yer almaktadır:

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre, eller göbeğin altına konur. Bu, Hz. Ali, Ebu Hureyre, Ebu Miclez, Sevri ve İshak'tan rivayet edilmiştir. Bu hususta, Hz. Ali'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Namazda iken göbek altına olmak üzere (sağ) avucun, (sol) avucun üzerine koyulması, sünnetten sayılır."[476]

---

473 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 480. Hadisin lafzı ona aittir. Nesaî, Cilt: 2, Sayfa: 126. Nesaî'nin lafzı ise şöyledir: "Nebi (s.a.v.) beni namazda iken sol elimi sağ elimin üzerine koyduğum halde gördü. Bunun üzerine sağ elimi alıp sol elimin üzerine koydu." İbn Mace'den buna benzer de nakledilmiştir. Bunu el-Hafız, el-Feth, Cilt: 2, Sayfa: 224 eserinde Sahih-i İbn Seken'e nisbet etmiş ve: "İsnadı hasendir." demiştir. Mecmâu'z Zevâid, Cilt: 2, Sayfa: 104 eserinde ise bunu Cabir hadisinden zikredip, sonra: "Hz. Peygamber (s.a.v.) bir adama emretti..." dedi, ardından hadisi zikretti ve şöyle dedi: "Ahmed ve el-Evsat eserinde Taberâni nakletmiştir, ravileri de sahih ravilerdir."

474 Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 32; Beyhakî, Cilt: 2, Sayfa: 29 ise es-Semmâk, onun da Kabisa hadisinden nakletmiştir. Tirmizî; Hasen, hadistir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ashabı, tabiin ve onlardan sonra gelen ilim adamları nezdinde amel de bu yöndedir, demiştir.

475 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 480. Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 286 ise bunu Abdurrahman b. İshak el-Vâsiti yoluyla aktarmıştır. Hadisinde de tek kalmıştır ve metruk bir kimsedir. Hadis ise ittifakla zayıftır. Bak: Nasbu'r Râye, 1, Sayfa: 314.

476 İbn Huzeyme, Cilt: 1, Sayfa: 243. Muemmil b. İsmail tarikiyle nakletmiştir. Kendisi et-Takrib eserinde geçtiği gibi hafızası kötü bir kişidir. Bu nedenle de hadisin senedi zayıftır. Îlâmu'l Muvakkîîn, Cilt: 2, Sayfa: 381 eserinde İbn Kayyim şöyle demiştir: "Hadiste geçen "göğsünün üzerine" ifadesini Muemmil b. İsmail'den başkası söyle-

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre, eller göbeğin üstüne de konur. Bu ise Said b. Cübeyr ve İmam Şafiî'nin kabul ettiği görüştür. Bu noktada, Vâil b. Hucr hadisinde şöyle geçmektedir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber namaz kıldım. Sağ eli, sol elinin üzerinde olmak üzere, göğsünün üzerine koydu."[477] İmam Ahmed'den bu şekilde haberin gelme sebebi ise hepsini de rivayet etmiş olmasından dolayıdır. Yani durum bu noktada, geniştir.

İstiftâh (namazda açılış yapmak): İlim adamlarının çoğunluğuna göre namazı açmak, namazın sünnetlerinden sayılmaktadır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), namazını açar ve ashabı da -Allah kendilerin razı olsun- böyle yaparlardı.

İmam Malik, bunu uygun görmez, sadece tekbir alınmasını ve kıraat edilmesini uygun görürdü. Nitekim Enes'in naklettiğine göre; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebubekir ve Ömer namazı "*el-Hamdulillahi Rabbi'l Âlemîn*" diyerek açarlardı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[478]

Buna, Enes hadisinden maksadın "kıraat" olduğu şeklinde cevap verilmiştir. Zira yorum da zaten bu noktada ortaya konmuştur.[479] Çünkü kendilerinden Enes'in nakilde bulunmuş olduğu hadiste, söz konusu olan namaz açılışı (olan İstiftah) ifade edilmiş, Hz. Ömer b. el-Hattab bile özellikle insanlar işitsinler diye[480] bunu (ayeti) sesli okumuştur.

---

memiştir. Bak: Bedâiu'l Fevâid, Cilt: 3, Sayfa: 91. Hülasa; Müemmil Vâil hadisindeki ziyadede muhalefet etmiş, bu yönüyle münker olmuştur. İbn Huzeyme de bu hadisi kitabında her ne kadar zikretmiş olsa da bunun sahih olduğuna dair açık bir ifade belirtmemiştir. el-Feth, Cilt: 2, Sayfa: 224 eserinde ise bu hadisi, "göğsüne yakın" lafzıyla Bezzar'a nisbet etmiştir. Nasbu'r Râye, 1, Sayfa: 315, 316 kitabında der ki: Nevevî sonuç olarak bu konuda onun dışındakini zikretmemiştir. Aynı zamanda el-İmam eserinde Takiyuddin (İbn Teymiyye) de öyle.

477 Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 33. Der ki: "Alimlerden kimisi, ellerin göbeğin üzerine konulacağını, kimisi de göbeğin altına konulacağını söylemiştir. Bütün hepsi de onlara göre geniş bir meseleye haizdir."

478 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 226, 227; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 299.

479 Bu yoruma, Müslim'in yaptığı rivayet delil sayılmaktadır: "Onlar, namazı "el-Hamdulillahi Rabbi'l Âlemîn" diyerek açarlardı ve bu kıraatin ne başında ve ne de sonunda "Bismillahirrahmanirrahim"i zikretmezlerdi."

480 Bak: Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 299.

İmam Ahmed ise Ebu Said ve Hz. Âişe'nin naklettiği[481] (Subhaneke duası) olan; "Ey Allahım, Seni hamdin ile tesbih ve tenzih ederim. İsmin mübarektir, azametin yücedir ve Senden başka hiçbir ilah yoktur." hadisine istinaden istiftah yapılmasını tercih etmiştir.

481 Ebu Said hadisi için, Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 50; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 9, 10; Beyhakî, Cilt: 2, Sayfa: 34, 35 Cafer b. Süleyman ed-Dabî tarikiyle, onun da Ali b. Ali er-Rıfâi, onun da Ebu'l Mütevekkil'den yaptığı nakille rivayet etmiştir. Heysemi, el-Mecmâ, Cilt: 2, Sayfa: 265 eserinde der ki: Bu hadisi, Ahmed güvenilir ravilerle aktarmıştır. Durum da onun dediği gibidir. Ali b. Ali ise her ne kadar onun hakkında Yahya b. Said konuşmuş da olsa, onu kaderî olarak ad eder. Onu ise İbn Main, Ebu Zür'â ve diğerleri sika görmüşlerdir. Ahmed der ki: Onda bir sakınca yoktur, sadece bazı hadisleri ref eder. Ben derim ki: Burada ise o (ravi), muhalefete düşmemiş olduğundan inşallah bu hadisi hasendir. Bak: Tehzîbu't Tehzîb, Cilt: 7, Sayfa: 366; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 265; Beyhakî, Cilt: 2, Sayfa: 34 Hârise yoluyla onun da Amra'dan yaptığı nakille rivayet etmiştir. Harise ise zayıftır. Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 322'de ise bu hadis, Hakim'e nisbet edilmiştir. Herhalde bu (hadis), tedavül olan nüshadan düşmüş olsa gerektir. Telhisu'z Zehebî, Cilt: 1, Sayfa: 491 eserinde ise bu hadis mevcuttur. Zehebî: "Sahihtir, Harise ise gevşektir." demiştir. Diğer bir yönden de Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 491 ve Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 33, 34 Talk b. Ganâm yoluyla, bize Abdusselam b. Harb el-Melâi'nin tahdis etmesine göre, onun da Bedil b. Meysere'den, onun ise Ebu'l Cevzâ'dan yaptığı nakille rivayet etmiştir. Hakim der ki: İsnadı sahihtir. Zehebî ise; Şeyhayn'ın şartına göre öyledir, demiştir. el-Hafız, et-Telhis, Cilt: 1, Sayfa: 299 eserinde, isnaddaki ravileri güvenilirdir, ancak kopukluk vardır. (Yani Ebu'l Cevzâ ile Hz. Aişe arasında inkıta bulunmaktadır). el-İrvâ, Cilt: 2, Sayfa: 51 eserinde ise; "Ancak buna ek olarak ilk tarike ceyyid şekliyle şahidlik yapan olduğundan bu hadis, hasen derecesine yükselmiş olmaktadır." der. Hadis aynı şekilde Darakutni, Cilt: 1, Sayfa: 300 ile Enes hadisinden nakledilmiştir ve Muhammed b. es-Salt tarikiyle gelmiş, bize de Halid el-Ahmar'ın, Humeyd'den yaptığı rivayetle nakletmiştir. ez-Zeylâi ise Cilt: 1, Sayfa: 320 bunu Darakutni'ye nisbet edip şöyle der: Tüm senetleri güvenilirdir. İbn Ebi Hatim ise İlelu'l Hadis, Cilt: 1, Sayfa: 135 eserinde babasından yaptığı nakille şöyle demiştir: "Bu hadis, yalandır ve aslı yoktur. Muhammed b. es-Salt da ise sakınca yoktur. Ondan (hadis) yazmıştım." Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 321'de şöyle der: "Bu hadisin başka bir tariki daha var ki Taberanî, el-Evsat eserinde yer almaktadır. Sonra şöyle demiştir: Hadisin isnadı, sahihtir. Ebu Hatim'in bu sözüne ise uyulmaz. Çünkü bu hadisin yalan olduğuna dair delili zikretmemiştir. Bunun yanında, İbn es-Salt bu hadisle tek başına da kalmış değildir. Tam tersine geçen iki tarikle bu noktada mutabaatı bulunmaktadır... (Kısaltılmış olarak). Mecmau'z Zevâit, Cilt: 2, Sayfa: 107 eserinde şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberanî, el-Evsat eserinde zikretmiştir ve ravileri güvenilirdir." et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 229'da ise der ki: "Bu konuda İbn Mesud, Osman, İbn Said, Hakem b. Umeyra, Ebu Umâme, Amr b. el-Âs ve Cabir'den nakil gelmiştir." Öyleyse bu hadis, tarik ve şahidleri açısından sorunsuz olarak sahihtir. İlletli olduğunu söyleyenlerin, eserlerinde ele aldıkları zaafiyetlerine gelince, bunlar, hadisin asli itibariyle zayıf olduğu anlamını gerektirmemektedir. Allah, en iyisini bilir.

Selef de bununla amel etmiştir. Zira Hz. Ömer (radıyallâhu anh), Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı önünde bununla namazını da açardı. Bu nedenledir ki İmam Ahmed bu görüşü tercih etmiş ve başkasıyla da namazın açılmasına cevaz vermiştir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu yönde sahih nakiller gelmiştir. Buna göre bir kimse Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den nakledilen rivayetlerin bir kısmıyla namazında açılış yapmış olsa, bu güzel bir davranış olur. Bu, içlerinde Sevri, İshak ve Rey ashabının da yer aldığı ilim ehlinin çoğunluğunun görüşüdür.

İmam Şafiî ise namazın açılışı minvalinde, Ali b. Ebu Talib'in, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiği hadisi ileri sürmüştür: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaza kalktığı vakit şöyle derdi: "*Veccehtu vechiye lillezi*... Yüzümü hak dine meylederek ve teslim olarak göklerle yeri yaratan (Allah'a) çevirdim. Ben müşriklerden değilim. Şüphesiz namazım ve bütün ibadetlerim, ölümüm ve hayatım âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir..."[482]

el-Muvaffak'ın, İmam Ahmed'den, Hz. Ali'nin hadisi hakkındaki kavlinden naklettiğine göre, onlardan kimisi bunun; Gece namazında iken okunduğunu ifade etmişlerdir. Sonra o, şöyle demiştir: Çünkü bununla amel etmek, metruk bir iştir. Zira biz, namazlarını bunun (bu duanın) hepsiyle açan bir kimseyi bilmiyoruz, onlar bunun sadece başıyla namazlarını açmaktadırlar.

Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre, "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), namazın başındaki iftitah tekbirini aldığı zaman okumaya başlamadan evvel biraz susardı... Ona: "Ey Allah'ın Resulü! Anam, babam sana feda olsun! Tekbir ile kıraat arasındaki şu sükutunu, orada ne dediğini bana haber verir misin?" diye sordum. O, "Şöyle derim" buyurdu: "Allahım! Beni günahlarımdan doğu ile batı arasını açtığın kadar uzak tut. Allahım! Beyaz kumaş, kirden, pastan nasıl temizlenirse beni günahlarımdan öyle temizle. Ey Allahım! (Geçmiş) günahlarımdan da beni su ile kar ve dolu ile tertemiz yıka!" Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[483]

---

482 Bak: Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 534, 535.
483 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 227; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 419.

İstiâze (Eûzü çekmek): Namazda kıraat etmeden önce eûzü çekmek, sünnettir. Bunu, Sevri, Evzâi, İmam Şafiî, İshak ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurdu: *"Kur'an okuduğun zaman, o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın."* (Nahl Suresi: 98) Ebu Said'den rivayete göre, şöyle demiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaza kalktığı vakit...... Orada şöyle geçer: Sonra şöyle derdi: *"Eûzu billahissemiil...* Kovulmuş şeytanın vesvesesinden, üfürmesinden ve nefesinden, işiten ve her şeyden haberdar olan Allah'a sığınırım."[484]

İmam Malik ise istiâze de bulunulmaz, demiştir. Çünkü az önce namazın açılışı konusunda geçen Enes'in hadisi, buna işaret etmektedir. Buna dair cevaplar ise geçmişti.

İstiâze'nin şekli; *"Eûzü billahi mineşşeytâni'r racîm (Kovulup taşlanmış şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım.)"* demektir. Zira Yüce Allah şöyle buyurur: *"Kur'an okuduğun zaman o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın."* İmam Ahmed'den nakledildiğine göre ise istiâzenin şekli şöyledir: *"Euzu billahi's Semî'l Alîmi mineşşeytani'r racîm (Şeytanın şerrinden işiten ve her şeyden haberdar olan Allah'a sığınırım."* demektir. Çünkü bu noktada Ebu Said hadisi gelmiştir. Bir de yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa, hemen Allah'a sığın. Çünkü O, işitendir, bilendir."* (Fussilet Suresi: 36) Bu ise ziyadeyi içermektedir. İmam Ahmed'den nakledildiğine göre kendisi, bundan sonra; *"Çünkü Allah, işitendir, bilendir."* lafzını da eklemiştir. Bütün bunların hepsi de uygundur ve hangisiyle istiâze yapılırsa güzeldir.

İstiâze sessiz yapılır. el-Muvaffak (İbn Kudâme): Bu noktada ihtilaf edeni bilmiyorum, demiştir.

Fâtiha okumak: İmam Ahmed'den gelen meşhur rivayete (görüşe) göre, namazda Fâtiha okumak farzdır, namazın ana rükünlerinden birisidir ve Fâtiha olmadan namaz sahih olmaz. Bu, aynı şekilde İmam

---

484 Bu, namaza başlangıçta okunacak duayı içeren Ebu Said hadisidir. Kaynağı, az önce geçmişti, hadis ise hasendir. Geçen lafız ise Tirmizî'ye, Cilt: 2, Sayfa: 9, 10 aittir. Şöyle demiştir: "Ebu Said'in bu hadisi bu konudaki rivâyetlerin en meşhurudur." Hadisin ise Cübeyr b. Mutam, İbn Mesud, Ebu Umâme ve Hz. Ömer'den şahidleri vardır. el-İrva,Cilt: 2, Sayfa: 53, 57 eserinde hadis tahriç edilmiş olup, orada bunların tarik ve hükmünü açıklamış, sahih olduğuna dair kesin hükümle bitirilmiştir. Bak: et-Telhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 229, 230.

Malik, Sevri ve İmam Şafiî'nin de görüşüdür. Zira bu noktada Ubâde b. es-Sâmit'ten gelen rivayete göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Fâtiha okumayanın namazı yoktur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[485]

İmam Ahmed'den gelen diğer bir rivayete göre ise; İlla Fâtiha'nın değil de Kur'ân'dan herhangi bir yerinden yeterli gelecek miktarda okunan bir ayetin bile bunu karşılayacağını belirtmiştir. Bu da Ebu Hanife'nin görüşüdür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, namazını kötü bir şekilde kılan kişiye şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Sonra Kur'ân'dan dilediğin yerinden oku..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[486] Bir de ayet-i kerime de: *"Ondan (Kur'ân'dan) kolayınıza geleni okuyunuz."* (Müzzemmil Suresi: 20) buyruğu bunu ifade etmektedir. Zira Fâtiha ile Kur'ân'daki diğer ayetler, nasıl ki diğer ahkâmlar konusunda aynı ise namaz konusunda da aynı hükümde sayılmaktadır.

Öne sürdüğü bu delillere verilen cevaba gelince; Bir defa namazını kötü bir şekilde kılan kişi ile ilgili hadiste geçen *"Dilediğin yerinden oku..."* buyruğunun açıklaması, Rifâe b. Râfi hadisinden merfu olarak "Sonra Fatiha'yı ve Allah'ın sana okumanı dilediği kadar Kur'ân'dan oku..."[487] şeklinde gelmiştir. Sonra Fatiha ve onunla beraber bir de ziya-

---

485 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 237; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 295.

486 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 237, 277; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 298.

487 Şafiî, Tertîbu Müsnedihi, Cilt: 1, Sayfa: 71; Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 340; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 537, 538; İbn Hibbân, İhsân, Cilt: 3, Sayfa: 138, 139. Bu hadisi, Ahmed, Ebu Davud, Zeylâi yoluyla, Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 364 eserinde serd etmiş ve herhangi bir yönden illetli görmemiştir. Tam tersine Ebu Hureyre'nin –namazında kötülük yapan o adamın hadisindeki gibi (1/366)- rivayetiyle delil gösterip cevap vermiştir. Hadisin aslı ise Rıfâe'den gelmiştir ve Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 242 tahriç etmiştir. Hakim: Hümam b. Yahya'nın isnadını ikame edişinden sonra hadis, Şeyhayn şartına göre sahihtir. Çünkü bu ravi hafızdır, sikadır. Kavlini ifsat eden her şeye rağmen söz Hümam'ın sözüdür, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. el-İrvâ, Cilt: 1, Sayfa: 322 eserinde der ki: "Bu hadis sadece Buharî'nin şartına göre böyledir." Aynı cüz içerisinde Rifâe hadisi için "İmam'ın arkasında kıraat etmek" (Sayfa: 30, 32) bölümüne bakınız. Buharî ise söz konusu bölümde (Sayfa: 29) Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ashabından olan Ebu es-Sâib hadisinden zikretmiştir. Orada şöyle geçer: "Allah'ın Elçisi (s.a.v.) buyurdu ki: "Namaza başla ve tekbir al, Allah'a hamd et ve Fatiha'yı oku..."

de olmak üzere kıraat okuduğuna hamledilmiştir.[488] Bu kimsenin Fatiha'yı iyi okuyamamış olacağı da ihtimal dairesindedir. Ama ayet-i kerimeye gelince, bununla Fatiha'yı ve ondan kolayına geleni kıraat etmek olacağı da muhtemeldir. Bunun yanında bu ayetin, Fatiha'dan önce nazil olduğu da muhtemeldir. Çünkü bu ayet, Mekke'de nazil olmuştur. Onların zikrettikleri anlama gelince, bu açıklamaların onların görüşlerine ters düşeceğinde ise görüş birliği vardır. Çünkü Fatiha'yı terk edecek kimse günahkar olurken, diğer sureleri terk eden kimse ise günahkâr olmaz.

Fâtiha'daki besmele: İlim ehlinin çoğunluğunun görüşüne göre, namazda iken Fâtiha'dan ve (diğer) tüm sûrelerden önce "*Bismillahirrahmanirrahim*" demek meşrûdur. İmam Malik ve Evzâi ise Fâtiha'dan önce "Besmele" okumaz, demişlerdir. Çünkü bu minvalde gelen Enes hadisine göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebubekir ve Ömer namazı "*el-Hamdulillahi Rabbi'l Âlemîn*" diyerek açarlardı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[489] Bunu kıraat etmeyi murad etmişti, şeklinde cevap verilebilir. Onlardan "*el-Hamdulillahi Rabbi'l Âlemîn*" dedikleri de duyulmuş olabilir, ihtimal dairesindedir. Çünkü bu, ayeti gizli olarak okuduklarına engel değildir. Çünkü haberler buna işaret etmektedir.

Besmeleyi sesli olarak okumanın sünnet olmadığı yönde İmam Ahmed'den gelen rivayette ihtilaf yoktur. Tirmizi der ki: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından pek çok ilim adamı bu hadisle amel

---

488 "Fatiha'yı ve Allah'ın sana okumanı dilediği kadar Kur'ân'dan oku..." buyruğundan murad, cem edilmesi muhtemeldir. Yani Fatiha'dan sonra... anlamındadır. Nitekim Ebu Said hadisi de buna işaret etmektedir. Şöyle demiştir: "Fâtiha'yı okumamızı ve yanında kolayımıza gelen (ayetleri) okumamızı emir buyurmuştur." Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa. 511, 512 Katâde tarikiyle, ondan da Ebu Nadra'dan rivayet etmiştir. el-Feth, Cilt: 2, Sayfa: 243 eserinde bunun kavi (kuvvetli) bir senetle geldiğini belirtmiştir. et-Telhis, Cilt: 1, Sayfa: 232'de ise hadisin isnadı sahihtir, denmiştir. Ancak Buharî, el-Kırâat cüzünde (Sayfa: 30) Katâde'nin, Ebu Nadra'dan işittiğini zikretmemiştir. el-Hâfız ise el-Feth eserinde şöyle der: "Hadisin bazı tariklerinde şöyle geçmektedir: "Sonra Kur'ân biliyorsan oku, eğer bilmiyorsan o zaman Elhamdulillah, Allahuekber ve La ilahe ilallah, de." Hadisin lafızları cem edilecek olursa, Kur'ân okumasını bilen kimse için, Fâtiha'nın tayin olarak aslı oluşturacağı aşikardır. Kim de FFâtiha'yı öğrenmekten aciz olursa, bu durumda Kur'ân'dan başka yerleri okumasını biliyorsa, onları okur, aksi halde söz konusu geçen zikirleri okur."

489 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 226, 227; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 299. Az önce geçmişti.

etmişlerdir. Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve daha başkaları ve tabiin alimleri bunlardandır.[490]

Evzâi, Sevri ve Rey ashabı da bu görüşü ileri sürmüşlerdir. Onlar da az önce geçen Enes hadisini ve bunun yanında Abdullah b. Muğaffel hadisini gerekçe göstermişlerdir. Abdullah b. Muğaffel'in oğlundan şöyle rivayet edilmiştir: "Namaz kılarken babam benim besmeleyi açıktan okuduğumu duydu ve şöyle dedi: "Ey oğlum! Bu yaptığın bidattır. Bidatten sakın, diyerek şöyle devam etti; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından İslam'da bidat çıkarma konusundan daha fazla kızdıkları bir şey görmedim. Şöyle dedi: "Ben Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Ebubekir, Ömer ve Osman'la beraber namaz kıldım, hiçbirinin sesli olarak besmele okuduğunu işitmedim, sen de Besmeleyi sesli olarak okuma, namaza başladığında *"Elhamdülillahi Rabbil Alemîn"* diyerek okumaya başla."[491]

Hz. Âişe'den rivayete göre, o şöyle demiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazını tekbir getirerek ve *"Elhamdülillahi Rabbil Alemîn"* diyerek açardı..."[492] Ebu Hureyre hadisi ise şöyledir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyururken işittim: Allah'u Teâla buyurdu ki: Ben Azimüşşân, namaz suresi olan Fâtiha suresini kulumla kendi aramda yarıya taksim ettim. Fâtiha suresinin yarısı benim, yarısı ise

---

490 Sünen-i Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 14.

491 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 85; Cilt: 5, Sayfa: 54, 55; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa. 12, 13. Tirmizî, hadisi hasen saymıştır. Beyhakî, Cilt: 3, Sayfa: 52. Nevevî der ki: Hafızlar bu hadisi zayıf saymışlardır, bunun yanında Tirmizî'nin bu hadisi hasen sayışına karşı çıkmışlardır. Mesela İbn Huzeyme, İbn Abdilberr ve el-Hatip bunlardandır. Onlar şöyle dediler: Bu hadisin döngü noktası İbn Abdullah b. Muğaffel hakkındadır ve kendisi meçhuldür. ez-Zeylâi ise bunu nakledip, üç kişinin bu hadisi İbn Abdullah Muğaffel'den aktardıklarını zikreder ki, bunlar: Kays b. Abâbe, Abdullah b. Berîde ve Ebu Süfyan es-Sâdî'dir... Şöyle demiştir: Ondan türeyen cehalet yükselip yayılmış olmaktadır... Dedi ki: Bu hadis her ne kadar sahih kısımlardan olmasa da hasen derecesine de inmez. Nitekim hasen hadisle delil getirilir, özellikle de şahidleri çok olur ve mutabaatı fazla olursa. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 332, 333. Ben derim ki: ez-Zeylâi'nin zikretmiş olduğu bu husus, halin cehaletini değil, aynın cehaletini kaldırmayı ifade etmektedir. Açık olan görüş şudur: Söz konusu hadisin hasen olarak görülmesi sadece şahidlerin ve mutabaatın bulunması hasebiyledir. Herhalde bu da Tirmizî'nin hasen tarifindeki bir metodu olsa gerektir. Allah, en iyisini bilir.

492 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 357.

kulumundur. Kulumun istediği verilecektir. Kul: *'Elhamdü lillahi Rabbil âlemîn'* deyince, Allah: 'Kulum bana hamd etti (övdü)' buyurur..."[493] İşte tüm bunlar besmelenin sesli olarak okunmayacağına delalet etmektedir.

Şafiî mezhebine göre ise besmele sesli okunur. Nuaym el-Mucmir'in rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: "Ebu Hureyre'nin arkasında namaz kıldım. O: *"Bismillahirrahmanirrahim"* dedikten sonra Fâtihayı okudu. *"Ğayril mağdûbi aleyhim ve lâ'd Dâllîn"* ayetine gelince, "Âmîn" dedi. İnsanlar da Âmîn, dediler... Selam verdikten sonra şöyle dedi: Nefsim elinde olana yemin olsun ki, namazı Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazına en çok benzeyeniniz benim."[494]

Ümmü Seleme'den şöyle nakledilmiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazda *"Bismillahirrahmanirrahim"* dedi ve bunu bir ayet sayardı, *"Elhamdü lillahi Rabbil âlemîn"* ise iki ayet sayardı..."[495]

Buna verilecek cevap şöyledir: Bir defa burada, besmelenin sesli olduğuna dair bir ifade yoktur. Onun, sessiz olan durumlarda bazen işittirmiş olabileceği de mümkündür. Zira Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kimi zaman gizlediği gibi, kimi zaman da açılışı ve istiâzeyi (eûzüyu) işittirmesi de söz konusu olmuştur. Şüphesiz Ebu Katâde'nin naklettiğine göre,

---

493 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 396.

494 Nesâi, Cilt: 2, Sayfa: 134; İbn Huzeyme, Cilt: 1, Sayfa: 251; İbn Hibbân, İhsân, Cilt: 3, Sayfa: 143, 145; İbnu'l Cârûd, Sayfa: 72; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 306; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 232 ... Dârakutnî der ki: Sahihtir ve tüm ravileri sikadır. Hakim ise Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Beyhakî ise; İsnadı sahihtir ve hadisin lehine şahidleri bulunmaktadır." demiştir. Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 335 eserinde olduğu gibi el-Hilâfiyyât eserinde demiştir: Hadisin tüm ravileri sika olup adil oluşları hakkında görüş birliğine varılmıştır, es-Sahih eserinde onlarla delil gösterilmiştir. İbn Abdulhâdi ise bu hadisi, Ebu Hureyre ashabından olan Nuaym el-Mucmir'in tek başına kalmasıyla illetli görür... Dedi ki: Ebu Hureyre'nin ashabından güvenilir olup da Namazda iken onun besmeleyi sesli okuduğuna dair ashabından hadis aktaran sabit değildir. Bunu, Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 335, 336 zikretmiştir.

495 İbn Huzeyme, Cilt: 1, Sayfa: 248, 249; Hâkim, Cilt. 1, Sayfa: 232 Ömer b. Harun tarikiyle, onunda İbn Cüreyc, onun İbn Ebi Müleyke'den yaptığı rivayetle... Hâkim der ki: Ömer b. Harun sünnette bir asıldır. Buharî ve Müslim ise tahriç etmemişlerdir, ben sadece şahid olarak naklettim. Ben derim ki: Ömer b. Harun metruktur. Hadisin aslı ise Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 302; Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 294; Hâkim, Cilt. 1, Sayfa: 232'de aynı tarik ile nakledilmiştir. Ancak "namaz" ifadesi yoktur.

"Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), kimi zaman öğle namazında (olan kıraati) işittirdiği olmuştur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[496] el-Muvaffak der ki: (Besmelenin) sesli okunacağına dair gelen diğer haberler ise zayıftır. Çünkü aynı raviler, sessiz okunacağına dair haberleri de nakletmişlerdir. Sessiz okunacağına dair gelen senetler ise ihtilafsız sahih ve sabittir. Bu da gösteriyor ki sesli okunabileceğine dair gelen rivayet zayıftır.[497]

Besmele'nin, Fâtiha'dan olup olmadığı noktasında, İmam Ahmed'den gelen rivayet (görüş) hakkında ihtilaf edilmiştir. Ondan nakledildiğine göre besmele, Fâtiha'dandır. Bu, İbn Mübarek, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Ubeyd'in görüşüdür.

(Yine) İmam Ahmed'den nakledildiğine göre besmele, ne Fâtiha'dandır ve ne de herhangi bir ayettir. Namazda iken okunması da vacip değildir. Bu ise onun ashabına bağlı âlimlerin, Ebu Hanife'nin, İmam Malik ve Evzâi'nin görüşüdür.[498]

Fâtiha'yı okuma şekli: Fâtiha'yı okurken, hareke ve şeddelere (bir de uzatmalara) uyması, manayı bozacak nağme ve çekişlerden de kaçınması gerekir. Şayet harekesini, tertip ve uzatmasını terk eder veyahut manayı bozacak nağme ve çekişler yaparsa, -mesela: "*iyyâke*"yi, *iyyâki* şeklinde esreyle okumak, "*enamte*"yi *enamtu* şeklinde *te*'nin ötresiyle okumak veyahut "*ihdinâ*"yı *ehdina* şeklinde elifle okumak gibi- bu durumda kıraat yapmış sayılmaz, ama bunları yapmaktan aciz olursa başka. Bu, Şafiî mezhebinin görüşüdür. Zira bu şekilde okunduğu vakit, mana bozulmuş olacaktır. Bir de şeddeli harf, iki harfin yerine bedel olarak gelmiştir.

Kıraatinin yeterli geleceği en az seviyesi, kendisinin de işiteceği seviyedeki kıraatidir. ya da işiten kimse olması durumunda işitme seviyesidir. Bundan daha az olursa kıraat sayılmaz.

---

496 Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 243, 246, 260, 261; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 333.

497 Bir çok musannıf bu meselede gerek "sesli" ve gerekse "sessiz" okuma konusunda uzunca izahlar getirmek suretiyle bazı delilleri ileri sürmüşlerdir. Anlaşılan o ki bu delillerden sahih olarak gelenlerin tümü; "sessiz" okumanın söz konusu olduğunu ve "sesli" okumanın ise söz konusu olmadığı yönündedir. Allah, en iyisini bilir.

498 Görüşleri sadece kısaltmak durumunda kaldım. Çünkü burada konuyu uzatmak yeri değil. Bu konu ile ilgili daha araştırma ve bilgiler için Üstad Ahmed Şakir'in ele aldığı ve Tirmizî'ye yaptığı haşiyesine (Cilt: 2, Sayfa: 16, 25) bakınız.

Müstehap olan bu kıraatini belirli bir tertil (ahenk) üzere, tane tane okumasıdır ve her bir ayet üzerinde durarak okumasıdır. Bunun yanında med ve lin harflerini de uzatmadan ve birleştirmeksizin okumalıdır. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Kur'an'ı tane tane oku."* (Müzzemmil Suresi: 4) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namaz kılma şeklini ortaya koyan Enes hadisinde ise o şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) uzatmaları çekerdi."[499] Şayet işin ucu uzatmaya ve nağmeye kadar nihayet buluyorsa, o zaman harekelerin, harflerin yerini alması söz konusu olabileceğinden dolayı mekruh olur.

Her rekâtta Fâtiha okumak: Mezhebimize göre doğru olan, Fâtihayı her rekâtta okumanın vacip (farz) olduğudur. Bu, İmam Malik, Evzai ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü bu hususta Ebu Katâde hadisi şöyledir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) öğle namazının ilk iki rekâtında Fâtiha ile beraber birer de sure okur, son iki rekâtta ise sadece Fâtiha okurdu..." Bir hadis de ise: "Beni nasıl namaz kılar görmüş iseniz, öylece kılınız." buyurmuştur. İkisini de Buharî rivayet etmiştir.[500] Şu var ki Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), namazını kötü kılan adama ilk rekâtında nasıl kılacağını da bizzat öğretmiş ve ardından: "Diğer tüm namazında da bunun aynısını yap."[501] buyurmuştur. Söz konusu emir, kıraati de içermektedir.

İmam Ahmed'den gelen nakile göre Fâtiha, namazda sadece ilk iki rekâtta farzdır. Buna benzer bir görüş, Nehâi'den, Sevri ve Ebu Hanife'den de gelmiştir.

Bu görüşün, sabitesi bulunmayan bazı mevkuf rivayetler dışında delili yoktur.[502]

Kıraat, arapça dışında yeterli olmaz, ister okuduğu dil arapçadan daha güzel okunmuş olsun, ister olmasın fark etmez. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, hem lafzı ve hem de manasıyla mucizedir. Dolayısıyla başkasıyla değişecek olursa, nazm-ı celili bozulmuş olur, artık ne Kur'ân ve ne de bir benzeri sayılır, sadece bunun bir tefsiri olmuş olur.

---

499 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 9, Sayfa: 91.
500 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 111, 260; Cilt: 13, Sayfa: **231**.
501 Hadisin Sahihayn olan kaynağı önceden geçmişti.
502 Bak: Tenkîhu't Tahkîk, Cilt: 2, Sayfa: 860, 861.

Arapçayı güzel kıraat edemiyorsa, bunu öğrenmesi gerekir. Gücü olduğu halde bunu yapmayacak olursa, namazı geçerli olmaz. Eğer buna gücü yetmiyor ya da vaktin çıkmasından endişe ediyorsa, Fâtiha'dan da sadece bir ayeti biliyorsa bu durumda o (bildiği) ayeti yedi defa tekrar edip okur, muhtemeldir ki bundan başkasıyla o kıraati tamamlayabilir. İmam Şafiî'nin arkadaşlarının bu iki durum gibi, iki de görüşü yer almaktadır. Eğer söz konusu olan bu kıraati iyi okuyamayacak olursa, bildiği başka ayetleri kıraat eder. Eğer Kur'ân'ın hiçbir yerinden güzel okumasını bilmiyorsa, vakit çıkmadan önce de bunları öğrenmesi mümkün değilse, o zaman tahmid, tehlil ve tekbir getirmesi ona yeterli gelir.[503]

"Âmîn" demek: Fâtiha'dan sonra hem İmam'ın ve hem de kendisine uyanların (cemaatin) "Âmîn" demesi sünnettir. Bunu, Sevri, İmam Şafiî, İshak ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü bu noktada gelen hadis şöyledir: "İmam, "*Âmîn*" dediğinde siz de "*Âmîn*" deyiniz..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[504]

İmam Malik'in ashabı ise; İmam'ın "*Âmîn*" demesinin sünnet olmayacağını ifade etmişlerdir. Nitekim bu minvalde Ebu Hureyre'nin rivayetine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İmam: "*ğayri'l mağdûbi aleyhim vela'd-dâllîn*" dediği zaman, sizler "*Âmîn*" deyiniz. Çünkü her kimin "*Âmîn*" demesi, meleklerin "*Âmîn*" demesine denk gelirse, onun geçmiş günahı bağışlanır." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[505] Bu, imamın "Âmîn" demediğine bir delildir.

Bu görüşün, bu konuda bir delil olamayacağı şeklinde cevap verilmiştir. Zira bu hadis, sadece "Âmîn" demenin zamanını belirtmekte, bunun da İmam: "*vela'd-dâllîn*" dediği zamana denk geldiğini, çünkü imamın "Âmîn" deme vaktinin ve yerinin bu olduğunu ifade etmektedir. Böylece hem imamın hem de cemaatin meleklerle beraber "Âmîn" demeleri muvafakat etmiş olsun. Bu husus, zaten açık bir şekilde Ebu Hureyre hadisinde gelmişti.[506]

---

503 Buna dair izahlar, bu konuda delil göstermeyi mümkün kılacak nitelikte "Fâtiha'nın okunması bölümünde" geçmişti.

504 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 262; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 307.

505 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 266; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 307.

506 Bu İbn Şihab'dan, Muammer'in yaptığı rivayeti olup şu lafızda gelmiştir: "İmam:

Geçen açıklamalardan anlaşılacağı üzere; açıktan okunan kıraatlerde imamın ve kendisine uyan kişinin, cehri olarak "Âmîn" demesi ve yine sessiz okunan kıraatlerde de imamın ve kendisine uyan kişinin sırrî olarak "Âmîn" demesi sünnettir. Çünkü imamın "Âmîn" demesi durumunda, kendisinin de bunu söylemesi emredilmiştir. Şayet "Âmîn" demeyi açıktan söylemez ise burada ona bağlı olması gerekmez. Vâil b. Hucr hadisinde geldiği üzere o, şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) "*vela'd-dâllîn*" dediği zaman, "Âmîn" derdi ve bunu derken sesini yükseltirdi." Bir lafız da şöyledir: "Bunu söylerken sesini çekerek yükseltirdi."[507]

Ebu Hanife ve iki rivayetinden birisine göre de İmam Malik; bunu (Âmîn sözünü) gizlemek sünnettir; çünkü bu, bir duadır ve teşehhüdde olduğu gibi sessiz söylenmesi müstehaptır, demişlerdir.

Kimisi de bu görüşün, Fâtiha'nın sonuyla –ki bu bölümü de bir duadır ve sesli olarak okunmaktadır- geçersiz olacağını, teşehhüd duasının ise bunu izleyerek sessiz okunmasını ortaya koyduğunu, hâlbuki "Âmîn" sözünün de kıraate tabi olması hasebiyle sesli okunacağını, buna tabi olacağını ifade etmişlerdir.

Fâtiha'dan sonra sûre okumak: el-Muvaffak der ki: Her namazın ilk iki rekâtında Fâtiha ile birlikte bir sureyi okumanın sünnet olduğu, Fâtiha'nın sesli okunduğu yerlerde bu surenin de sesli okunacağı ve gizli okunduğu yerde de surenin gizli okunacağı hususunda ilim adamları arasında ihtilaf edeni bilmiyoruz. Bu konunun temeli, Hz. Peygamber

---

"vela'd-dâllîn" dediği zaman, sizler de "Âmîn" deyiniz. Çünkü melekler de "Âmîn" derler, İmam da "Âmîn" der..." Bu hadisi Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 233 ve Nesaî, Cilt: 2, Sayfa: 144 rivayet etmiştir. Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa. 264.

507 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 574; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 27. Tirmizî hadisi hasen saymıştır. Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 334, 335. O ise sahih görmüştür. el-Hafız ise yine bu hadisi İbn Hibban'a nisbet etmiş ve şöyle demiştir: "Senedi sahihtir. Dârakutnî de sahih görmüştür. İbn Kattân da Hucr b. Anbese sebebiyle illetli saymıştır. Hâlbuki o, bunu bilmemekte ve hata etmektedir; çünkü o ravi hem biliniyor hem de güvenilirdir. Dârakutnî de başka bir yolla rivayet edip: İsnadı sahihtir, demiştir. Beyhakî ise: Diğer iki yönden Vâil b. Hucr nakletmiştir, der." Hadisin Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 335; Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 223; Beyhakî, Cilt: 2, Sayfa: 58 tarafından nakledilen Ebu Hureyre'den şahidi bulunmaktadır. Dârakutnî: Hadisin isnadı hasendir, demiştir. Hâkim ise Şeyhayn şartına göre sahihtir, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'in uygulamasına dayanmaktadır. Şüphesiz açıktan okunan namazlarda Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, Fâtiha'nın yanında bir de sure okuduğu konusu meşhurdur ve mütevatir şekilde nakledilmiştir.

Rükû etmek: Rükû etmek, nassa (Kur'ân ve Sünnet) ve icmaya göre farzdır. Yüce Allah: *"Ey İman edenler, Rükû ve secde edin..."* (Hacc Suresi: 77) buyurmuştur. Gücü yeten kimsenin namazda rükû yapmasının farz olacağı hususunda ümmet, görüş birliğine varmışlardır.

Rükûya başlarken tekbirle gider, inip kalkerken de yine tekbir getirir. Bunu, dört (mezhep) imamı ile diğerleri söylemiştir. Bu, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ameliyle sabit olmuştur[508] ve o: "Beni nasıl namaz kılar görmüş iseniz, öylece kılınız."[509] buyurmuştur. İftitah tekbiri konusunda geçtiği üzere imamın, cemaat kendisini duysun diye bunu (tekbiri) sesli olarak söylemesi sünnet sayılmıştır.

Rükû yaparken elleri kaldırmak: İftitah tekbirinde elleri kaldırdığı gibi rükû yaparken de ellerini kaldırır. Tekbir almasıyla ellerini kaldırırken, aynı şekilde tekbirin bitişiyle de ellerin kaldırma işi bitmiş olur. Bu, İbn Mübarek, İmam Şafiî, İshak ve iki görüşünden birisine göre İmam Malik'in kabul ettiği görüştür. Bu minvalde İbn Ömer'den gelen hadis[510] bulunmaktadır. Vâil b. Hucr hadisinde ise şöyle geçmektedir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) rükû'ya varmak istediği zaman ellerini elbisesinden çıkarır ve onları kaldırırdı. Başını rükû'dan kaldırmak istediği zaman ise tekbir getirir. *"Semiallahu'limen hamideh"* dediği zaman da ellerini kaldırırdı..."[511] Malik b. Huveyris'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), namaza kalktığı vakit tekbir alıp iki elini kulakları hizasına kadar kaldırırdı. Rükû için tekbir aldığında da iki elini kulakları hizasına kadar kaldırırdı. Rükû'dan başını kaldırdığında ise:

---

508 Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 269, 271, 272, 290; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 293, 295.

509 Buharî, Cilt: 2, Sayfa: 111; Cilt: 13, Sayfa: 231. Önceden geçmişti.

510 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. "Namaza başlarken elleri kaldırmak" konusunda geçmişti.

511 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 301 el-Hâfız, el-Feth, Cilt: 2, Sayfa: 221 eserinde şöyle demiştir: " el-Muhib et-Taberi vehime kapılarak bu hadisi müttefike nisbet etmiştir."

"Semiallah'u limen hamideh" der ve aynısını yapardı."[512] Sahabeden daha bir çok kişi bunu rivayet etmiş olduğundan dolayı bu hadis, ravilerinin çokluğu ve senedinin sahihliği açısından içerisinde şüphe barındırmayan mütevatir gibi bir durum arz etmiş olmaktadır. Sahabe-i kiram ve tabiin de bununla bizzat amel etmiş, bu hadisle amel etmeyen kimselere de karşı çıkmışlardır.[513]

Sevri ve Ebu Hanife ise: Sadece namaz için tekbir alırken ellerini kaldırır, demişlerdir. Çünkü İbn Mesud'dan nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Sizlere Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kıldığı namazın aynısını göstereyim mi? O, namaz kıldı mı sadece bir kere ellerini kaldırırdı."[514]

---

512 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 293.

513 Buharî'den "Elleri kaldırmak" cüz'ünde, el-Hasan ve Hamid b. Hilal'den naklettiğine göre; Sahabe de bizzat bununla amel etmişlerdi. İmam Buharî der ki: "el-Hasan kimseyi istisna etmemiştir." Orada İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre, kendisi rükû'ya giderken ve kalkarken ellerini kaldırmayan bir kimseye çakıl taşı atardı. Buharî'nin hocası olan Ali b. el-Medînî'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: Ali şöyle demiştir –ki kendisi döneminin en bilgili olanı sayılmaktadır- "Müslümanların rükûya giderken ve kalkarken ellerini kaldırmaları gereklidir; çünkü İbn Ömer hadisi bunu ifade etmektedir." Bak: el-Muhalla, Cilt: 4, Sayfa: 89, 90; et-Temhîd, Cilt: 9, Sayfa: 217, 219. Kimi muhalifler ise; ellerin kaldırılmasının namazı bozacağını söylerken, bazı son dönem âlimleri de elleri kaldıran kişinin bidat işlemiş olacağını ortaya koymuştur... İmam Buharî der ki: "Her kim, bunun bir bidat olduğunu düşünürse, sahabe hakkında ileri geri konuşmuş demektir. Çünkü sahabeden bunu (elleri kaldırmayı) terk ettiği sabit değildir." Dedi ki: Elleri kaldırmaya dair gelen senetlerden daha sahih senetler yoktur. Bu minvalde sahabeden on yedi kişinin bunu rivayet etmiş olduklarını zikretmiştir. Hâkim ve Ebu'l Kâsım b. Mendeh bunlar arasında Aşer-i Mübeşşere'nin de yer aldığını ifade etmişlerdir. el-Hâfız ise şunu demiştir: "Hocamız Ebu'l Fadl el-Hâfızın zikrettiğine göre; sahabeden nakilde bulunanların sayısı elliye ulaşmaktadır." Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 220.

514 Ahmed, Müsned, Cilt: 1, Sayfa: 388, 442; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 477, 478; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 40; İbn Hazm, Cilt: 4, Sayfa: 87, 88; Hadisi Tirmizî hasen saymıştır. İbn Hazm ve İbn Kattan ise sahih görmüşlerdir. Birtakım doğru olmayan nedenlerden dolayı hadis illetli de görülmüştür. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 394, 396. Ahmed Şakir, el-Muhallâ'ya, Cilt: 4, Sayfa: 87, 88 yaptığı talikinde şunu söylemiştir: "Bu hadis, sahihtir ve Tirmizî hasen saymıştır. Bunun yanında ellerin kaldırılmasıyla ilgili gelen hadislerin senetleri ise bundan daha sahihtir, hatta, gerçekten mütevatir bir şekilde gelmiştir. İbn Mesud ellerin kaldırılmasını nefyederken, sahabenin bir çoğu ise ellerin kaldırılmasını ispat etmişlerdir. İspat edilen bir şey ise nefyedenden daha önceliklidir. Belki de İbn Mesud ilk namazı, tıpkı rükûda yapılan uygulamayı aktardığı gibi nakletmiş de olabilir -ki o da mensuhtur." Bak: es-Süneni'l Kübrâ, Cilt: 2, Sayfa: 79.

el-Berâ b. Âzib'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), namaza başlarken ellerini kulakları hizasına yakın kaldırır, sonra namazı bitirinceye kadar bir daha ellerini kaldırmazdı."[515] Hanefiler: Bu iki hadisle amel etmek daha evladır; çünkü İbn Mesud, sürekli olarak Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte bulunmuş olan fakih ve âlim bir şahsiyet olmasının yanında, O'nun durumunun zahirini ve iç yüzünü de çok iyi bilirdi. Dolayısıyla durumu bunun gibi olmayan diğer rivayetlerin önüne geçmiş olmaktadır."[516] demişlerdir.

Bu her iki hadisin zayıf olduğu şeklinde cevap verilmiştir. Şayet bu iki hadis, sahih olmuş da olsalar, şu beş nedenden dolayı ellerin kaldırılmasıyla ilgili gelen hadisler, bu iki hadise tercih edilmektedir:

1) Bir defa ellerin kaldırılmasıyla ilgili gelen bu hadisler, daha sahih ve raviler de daha adaletli kimselerdir.

2) Bu hadislerin ravileri daha fazladır.

3) Bu raviler, sabitelerini ortaya koymuş kimselerdir. Sabit olan kişi ise daha fazla ilmi olması hasebiyle sözüyle öne geçirilir.

4) Bu raviler, naklettikleri rivayetleri fasıla fasıla ayırmışlardır. Hâlbuki diğerleri sadece umum ifade ederek nakilde bulunmuşlardır. Bu durum-

---

515 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 478; Beyhakî, Cilt: 2, Sayfa: 76 Yezid b. Ebu Ziyad tarikiyle, onun da İbn Ebi Leyla'dan yaptığı rivayetle nakletmiştir. el-Hâfız, et-Talhîs, Cilt: 1, Sayfa: 221 eserinde şöyle demiştir: Hafızların ittifakına göre hadiste geçen "Sonra namazı bitirinceye kadar bir daha ellerini kaldırmazdı." kavli, hadiste müdrec (bir ilavedir) ve Yezid b. Ebu Ziyad'ın sözüdür. Ondan ise bu ilave olmaksızın Şûbe, Sevri, Halid et-Tahhân, Züheyr ve diğer hafızlar rivayette bulunmuştur. İmam Ahmed der ki: "Bu hadis, sahih değildir." Aynı şekilde İmam Buharî, İmam Ahmed, Yahya, Dârimi ve Humeydi gibi daha başkaları da bu hadisi zayıf saymışlardır. Bak: es-Süneni'l Kübrâ, Cilt: 2, Sayfa: 76, 78; Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 402, 404.

516 İbn Mesud'un naklettiği hadisin sahih olduğunu ortaya koyanlara gelince; bu iddiayı ortaya koyan kimse lehine bir delil çıkmaz. Bilakis İbn Mesud'un, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in namazını aktarırken onun sadece bir defa ellerini kaldırdığı şeklindeki rivayetindeki gayesi, elleri kaldırmamanın da caiz olacağına delalet etmekte ve eller kaldırılmadığı zaman da o namazın geçerli olacağını ifade etmiş olmaktadır. Dolayısıyla -her ne kadar hadisin zahirine uyan bazı ilim adamlarının, elleri kaldırmanın vacip olduğunu söylemiş de olsalar- bu konu tartışma konusu değildir. Ama ellerin kaldırılmayacağı hususunda İbn Mesud'dan gelen diğer rivayetlere gelince, bunların içinde sabit olan yoktur.

da, nas ve hususiyet açısından onların ele aldıkları rivayetleri öne geçirmek vacip olur.

5) Ellerin kaldırılmasıyla ilgili gelen hadislerle, sahabe ve tabiinin selefi bizzat amel etmişlerdir.

Rükû yaparken müstehap olanlar: Rükû edenin ellerini dizlerinin üzerine koyması, parmaklarının arasını açması, başını kaldırmaksızın ve alçaltmaksızın belini de düz tutması müstehaptır. Bunu, imamlar ittifakla ele almışlardır. Çünkü bu minvalde gelen Ebu Humeyd es-Sâidi hadisinde şöyle geçmektedir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazını en iyi belleyeniniz ben idim. Ben O'nu görürdüm ki, iftitâh tekbirini aldığında ellerini omuzları hizasına getirirdi. Rükû'ya vardığında, elleriyle dizlerini tutardı. Sonra belini (düz bir şekilde) eğerdi..."[517] Ebu Davud'un lafzı da şöyledir: "Rükû'ya vardığı zaman elleriyle diz kapaklarını iyice kavrardı. Parmaklarının arasını ise açık tutardı. Başını yukarı kaldırmadan ve yüzünü göstermeden de sırtını aşağı eğerdi."[518] Hz. Âişe hadisi ise şöyledir: "Rükû yaptığı zaman başını ne çok eğer ne de dikerdi, ikisinin arası (dümdüz) bir yol izlerdi."[519]

Bunda vacip olan şekil; dümdüz bir şekilde eğilmektir, yani elleriyle diz kapaklarını ellemesidir. Çünkü bu şekilde yapmakla kıyamdan rükû'ya geçilmiş olur.

Seleften bazı kimselerden ise bu noktada bir tatbikat örneği şöyle rivayet edilmiştir: "Namaz kılan kişi, bir avucunu alıp diğerinin üzerine koyar, sonra rükû'ya gittiği zaman onları diz kapaklarının arasına koyar." Ancak bu uygulama İslam'ın başlarında bu şekildeydi, sonradan bu hüküm kaldırılmıştır. Bu minvalde Mus'ab b. Sâd şöyle der: "Babamın yanında namaz kılmıştım. Rükû esnasında diz kapaklarımın önünde iki avucumu birbirine kapattıktan sonra ellerimi ikisi arasına koydum. Babam bana, ellerini diz kapaklarının üzerine koy, dedi. Sonra diğer bir defa babamın yasakladığı o hareketi tekrar yaptım. Bu sefer babam ellerime vurdu

---

517 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 305.

518 Sünen-i Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 469 İbn Lehyeâ yoluyla rivayet etmiştir. Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 275, 308.

519 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 357.

ve: "Biz, öyle (ellerimizi birleştirip dizlerimizin arasına) koymaktan men edildik. Ve avuçları diz kapakları üzerine koymakla emrolunduk." dedi. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[520] Bunlar, Buharî'nin lafzıydı. Müslim'in lafzı ise: "diz kapakları arasına"[521] şeklindedir.

Mutmain olmak: Rükû'da mutmain olmak (tüm âzâların sükûnet içinde olması), vaciptir. Bu, Rükû'ya varırken biraz beklemek demektir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), namazını kötü kılan adama: "Rükû'da mutmain olana kadar o hal üzere kal (bekle.)" demiştir. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[522] Şöyle de buyurmuştur: "Rükû ve secdesinde belini dümdüz etmeyen kişinin namazı yeterli olmaz." Ebu Katâde'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Hırsızlık açısından insanların en kötüsü, namazından çalandır." Ashab: Ey Allah'ın Resulü! Kişi namazından nasıl çalar? diye sordular. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "O ki rükû ve secdesini tam yapmaz." demiştir.[523]

Ebu Hanife şöyle demiştir: Mutmain olmak vacip değildir. Çünkü Yüce Allah: *"Rükû ve secde ediniz..."* (Hacc Suresi: 77) buyurmuş, mutmainliğe dair ise bir şey zikretmemiştir. Zira bir şeyi emretmek demek, onun tam anlamıyla meydana gelmiş olacağı anlamını taşır.

Bu ayet-i kerimenin, bizim (Hanbelilerin) görüşümüze birer delil olacağı şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), rükû'yu bizzat kendi sözü ve ameliyle tefsir etmiştir ve bu ayette kasdedilen *"rükû"* ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in açıkladığı rükû'dur.

---

520 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 273; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 380. Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 273, 274.

521 "Fâtiha okumak" başlığında geçmişti.

522 Ebu Mesud el-Ensari hadisinden rivayetle... Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 534; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 51, 52. Kimisindeki lafız şöyledir: "Rükûsunu ve secdesini tam yapmayıp, belini dümdüz etmeyen kişinin namazı yeterli olmaz." Tirmizî: Hasen, sahihtir, demiştir. Dârakutnî ise "Hadis sabittir, sahihtir." der. Beyhakî ise; İsnadı sahihtir, demiştir.

523 Dârimi, Cilt: 1, Sayfa: 305; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 229. Tirmizî; Şeyhayn şartına göre sahihtir, demiştir. Zehebî ise ona muvafakat etmiştir. Söyledikleri gibi hadis sahihtir. Ebu Hureyre'den de bir şahidi yer almaktadır. Diğer yandan ise Ebu Said'den şahidi bulunmaktadır. Bak: Sahihu'l Câmi, Cilt: 1, Sayfa: 229.

Başını kaldırdığında, rükû edip etmediği hususunda şüphe edecek olursa ya da yeterli kadar yapıp yapmadığı noktasında endişe edecek olursa ve bu da devamlı olmuyorsa, o zaman rükûlu olarak mutmain oluncaya değin rükû eder. Çünkü aslolan, bu hususta bir şüphenin olmayacağıdır. Ancak bu şüphe ve endişesi bir vesveseden kaynaklanıyorsa, o zaman buna itibar etmez. Bu, aynı şekilde diğer rükünlerde de böyledir.

Rükû'da *"Subhâne Rabbiye'l Azîm"* demek: Rükû'da iken *"Subhâne Rabbiye'l Azîm"* demek meşrû'dur. Bunu, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir. Ukbe b. Âmir'in naklettiğine göre, o şöyle demiştir: *"O halde Rabbini o büyük adıyla tesbih (ve tenzih) et."* ayeti nazil olunca, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem); "Bunu rükûnuzda söyleyin." buyurdu. *"Rabbinin o çok yüce adını tesbih (ve tenzih) et."* ayeti nazil olunca da; "Bunu da secdenizde söyleyin." buyurmuştur."[524] Huzeyfe'den rivayete göre, kendisi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i rükûsunda "*Subhâne Rabbiye'l Azîm*" derken ve secdesinde ise "*Subhâne Rabbiye'l Alâ*" derken işitmiştir.[525] Bir rivayette de "üç kere"[526] ifadesi vardır.

Tek bir defa tesbih etmek de yeterlidir; çünkü Ukbe hadisinde gelen "emir" ifadesinde, sayı zikri geçmediği için, bu da sayı olarak en azı olan "bir" defaya delalet etmiş olmaktadır, kâmil derecenin en azı ise üç defadır.

---

524 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 155; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 542; Beyhakî, Cilt: 2, Sayfa: 86 Musa b. Eyüb tariklerinden nakletmişlerdir. O şöyle der: "Amcam İyâs b. Âmir'in: "Ben bunu Ukbe'den işittim." demiştir. Hakim: Sahihtir, demiştir. Zehebî ise; İyas biliniyor, demiştir. Başka bir yerde ise Zehebî, Hakim'e muvafakat etmiş ve bir şey zikretmemiştir. Ancak İyas hakkında ne Zehebî el-Mîzan eserinde ve ne de el-Hafız el-Lisân eserinde bir şey zikretmiştir. et-Takrîb kitabında ise "Doğru sözlüdür." denilmiştir. el-Acli der ki: "Onda bir sakınca yoktur." İbn Hibban onu es-Sükât eserinde zikreder, İbn Huzeme de sahih görür.

525 Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 536, 537'de "Kıyamu'l Leyl" bölümünde nakletmiştir. Orada kıraati, rükûyu, secdeyi ve kıyamı uzatmak söz konusu edilmiştir. Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 382, 394; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 48, 49. Tirmizî hasen, sahihtir, demiştir.

526 İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 287 İbn Ebi Lehyeâ tarikiyle... Tahavî, Cilt: 1, Sayfa: 235 ise Mecâlid tarikiyle... Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 241 ise Muhammed b. Ebu Leyla yoluyla aktarmışlardır. Üç ravi de zayıftır; ancak el-İrvâ, Cilt: 2, Sayfa: 40 eserinde şöyle der: Bu ziyade sahihtir; çünkü bir çok şahidi yer almaktadır... Her ne kadar birtakım sözler söylenmiş olsa da tüm tarikler, bu ziyadenin sabit olduğunu ifade etmektedir Allah, en iyisini bilir.

Geçiş tekbirleri ve tesbihin hükmü: İmam Ahmed'den meşhur olarak geldiğine göre; Yere iniş ve kalkış tekbirleri, rükû ve secde tesbihleri, "*Semiallahu'limen hamideh*, *Rabbenâ ve leke'l Hamd*" demek, iki secde arasında "*Rabbiğfirli*" demek ve ilk teşehhüdde bulunmak vaciptir. Bu, aynı zaman İshak ve Davud'un da kabul ettiği görüştür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), bunu emir buyurmuştur ve O'nun emretmesi, vacip olduğunu gösterir. Bunun yanında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ameli de bu istikamette olmuştur. Nitekim O (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Beni nasıl namaz kılar görmüş iseniz, öylece kılınız."[527] buyurmuştur. Rifâe b. Râfi hadisinde ise şöyle gelmiştir: "Gerçekten abdest almayı hakkıyla yerine getirmedikçe, sonra... "*Allahuekber*" deyip eklemleri yerine oturacak şekilde rükû'ya varmadıkça, sonra "*semialllahu'limen hamideh*" deyip dümdüz bir şekilde doğrulmadıkça, sonra "*Allahuekber*" diyerek eklemleri iyice yerine yerleşecek şekilde (birinci) secdeye varmadıkça, sonra "*Allahuekber*" diyerek dümdüz oturur hale gelinceye kadar başını kaldırmadıkça, sonra da "*Allahuekber*" diyerek eklemleri yerine yerleşinceye kadar (ikinci) secdeye kapanmadıkça ve nihayet başını kaldırıp "*Allahuekber*" demedikçe bir insanın namazı tamamlanmış olmaz. Bunları yerine getirirse şayet, namazı tamamlanmış olur." Bir lafız ise: "Bunları yapmadıkça namazı tamam olmaz."[528] şeklindedir. Bu ise vacip olduğuna açık delildir.

İmam Ahmed'den, bunların vacip olmadığına dair de görüş gelmiştir. Bu ise fakihlerin çoğunluğunun görüşüdür. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), bunları namazını kötü kılan o (malum) şahısa öğretmemiştir.[529] Hâlbuki ihtiyaç duyulan vaktin dışına bir bilgiyi ertelemek caiz olmaz. Şayet bu söz konusu olan (tekbir ve tesbihler) vacip olsaydı, – rükünlerde olduğu gibi- terk edilmesi durumunda sehiv secdesi gerekli olurdu.

---

527 Buharî rivayet etmiştir ve hadisin kaynağı bir çok kez geçmişti.

528 Hadisin kaynağı Rıfâe b. Râfi'in nakilde bulunduğu ve "Fâtiha okumak" bölümünde, "namazında kötülük yapan (namazını kötü kılan) adam" ile ilgili hadiste geçmişti. Burada söz konusu olan lafız ise Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 536, 537'de geçmektedir.

529 Ebu Hureyre hadisinden Buharî ve Müslim ittifak edip rivayet etmişlerdir. Bu hadise bir çok kere işaret edilmişti.

"Rifâe hadisinde bunları Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in öğrettiği" şeklinde cevap verilmiştir. Bunun yanında Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) tüm vacipleri öğretmeye imkân bulamamış da olabilir. Buna dair delil; o (malum) şahsa teşehhüdü ve selamı öğretmemesi verilebilir. Bir de ahkam konularındaki gibi, vacip konular konusunda bir eşitlik gerekli olmayabilir. Buna hac konusundaki vacipler bir örnektir.

Rükû'dan kalkış: Rükûsu bitince başını kaldırır, mutedil bir şekilde dümdüz olarak her bir uzuv yerine gelene ve mutmain olana kadar dikelir ve kalkarken de: "*Semiallah'u limen hamideh*" der. Bitişi de kalkışın bitmesine değin sürer ve ellerini kaldırır. Rükû esnasında elleri kaldırma konusunda geçtiği gibi, dimdik durur ve mutedil bir şekilde dikilir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), namazını kötü kılan adama: "Sonra dümdüz olacak şekilde rükû'dan kalk."[530] buyurmuştur.

Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazını vasfeden Ebu Humeyd es-Sâidi şöyle der: "Hz. Peygamber başını kaldırdığında omurga kemiklerinden herbiri yerli yerine gelinceye kadar dümdüz doğrulurdu."[531] Hz. Âişe ise şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) rükû'dan başını kaldırdığında dimdik doğrulmadan secdeye gitmezdi."[532]

Bu kalkış ve dik duruş vaciptir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), namazını kötü kılan o (malum) şahsa bunu yapmasını emir buyurmuş ve bunu kendisi de bizzat yapmaya devam etmiştir. Bu nedenle de bu, O'nun: "Beni nasıl namaz kılar görmüş iseniz, öylece kılınız." buyruğunun kapsamına girmiş olmaktadır.

Ebu Hanife ve İmam Malik'in arkadaşlarından bazıları; bunun vacip olmadığını belirtmişlerdir. Çünkü Allah'u Teâla bunu emretmemiş ve şüphesiz O'nun emretmiş olduğu sadece rükû ve secde ile kıyam konusudur; dolayısıyla bundan başkası vacip olmaz.

Birinci görüş hakkında verilen geçmiş açıklamalar ve bunun yanında onların: "Yüce Allah bunları (söylemeyi) vacip saymamıştır." sözlerine verilen cevap şöyledir: Bir defa Allah'u Teâla kıyamda durmayı emretmiştir

530 Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir. Bu hadis, bir çok kere geçmişti.
531 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 305.
532 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 357.

ve bu da kıyamdır. Sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu emir buyurmuş olduğu için artık O (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emrine uymak farzdır.

Rabbenâ ve leke'l Hamd: İmam Ahmed'den gelen meşhur görüşe göre her namaz kılan kişinin "*Rabbenâ ve leke'l Hamd*" demesi meşrû'dur. Bu, ilim ehlinin çoğunluğun görüşünü oluşturmaktadır. İmam Şafiî ve İshak bunlardandır. Ebu Hureyre'nin naklettiğine göre, kendisi demiştir ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) '*Semiallah'u limen hamideh*' dediği vakit, ayakta olduğu halde '*Rabbenâ ve leke'l Hamd...*' derdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[533] İbn Ebi Evfâ'dan rivayete göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) rükû'dan kalkınca: '*Semiallahu limen hamideh, Allahumme Rabbena leke'l hamdu miles-semâvâti ve mil'el'ardi ve mil'e mâ şi'te min şey'in ba'du*'[534] derdi." Ebu Said ve İbn Abbas'tan da buna benzer rivayet nakledilmiştir.[535]

İmam Ahmed'den nakledilen diğer bir rivayete göre; bu (tesbih ve duaları) münferid iken söylemez. Yani söz konusu bu haber, onun hakkında varid değildir. İmam Malik ve Ebu Hanife şöyle demiştir: Bunları söylemek, ne imam ve ne de münferid kimse hakkında meşrûdur. Zira Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "İmam '*Semiallahu limen hamideh*' dediği zaman siz: '*Allahumme Rabbena leke'l Hamd...*' deyiniz." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[536]

---

533 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 272, 282, 290; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 293, 294.

534 Manası: Allah, kendisine hamd edeni işitti, Ey Rabbimiz hamd sana mahsustur. Allahım! Ey Rabbimiz, gökle yer ve onlardan sonra dilediğin her şey dolusu hamd ancak sana mahsustur. (Çevirmen)

535 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 346, 347. Ebu Said'in lafzı ise şöyledir: "Allahumme Rabbena leke'l hamdu mile's semâvâti ve mil'el'ardi ve mile mâ şi'te min şey'in ba'du ehlessenâi ve'l Mecdi ehakku mâ kale'l-abdu ve kulluna leke abdun, lâ mania limâ a'tayte, velâ mu'tiye lima mena'te, Velâ yenfe'u zelceddi minke'l-ceddu" (Manası: Ey Rabbimiz, hamd sana mahsustur. Allahım! Ey Rabbimiz, gökle yer ve onlardan sonra dilediğin her şey dolusu hamd ancak sana mahsustur. Ey övgü ve senaya lâyık olan Allahım! Kulun -ki hepimiz sana kuluz- söyleyeceği en lâyık söz şudur: "Allahım, senin verdiğine mâni olacak yoktur, engellediğini de verecek yoktur. Senin katında hiçbir varlık sahibine varlığı fayda vermeyecektir." İbn Abbas'ın rivayetinde ise "Kulun -ki hepimiz sana kuluz- söyleyeceği en lâyık söz şudur" ifadesi yoktur.

536 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 283; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 306.

"Bu noktada onları haklı gösterecek bir delilin olmadığı" şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü bu hadiste, buna dair bir izah terkedilmiş olsa dahi, başka bir hadiste bu noktada ifadeler yer almaktadır. Ebu Hureyre'nin rivayeti, (mesela) başka bir rivayetinde açık bir şekilde bu ifade ile zikredilmiştir.

Doğrusu münferid olanın da imam gibi okuyacağı yönündedir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunları sahih hadislerinde bizzat buyurmuş ve bunları söylerken ne imamın ve ne de münferid olarak kılan bir kişinin arasını ayırmıştır.

el-Muvaffak der ki: İmama uyan kimsenin *"Semiallahu limen hamideh"* sözünü demesinin meşru olması noktasında mezhebimizde bir ihtilaf bilmiyorum. Bu, İmam Malik ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "İmam '*Semiallahu limen hamideh*' dediği zaman siz: *'Allahumme Rabbena leke'l Hamd...'* deyiniz."[537] Bu da onların, *"Semiallahu limen hamideh"* dedikten sonra ara vermeksizin hemen "*Rabbena leke'l Hamd*" demelerini gerektirmektedir. Zira (hadiste geçen *"fegûlû*" kavlindeki) "fe" harfi, takîbiye "fe"sidir ve "hemen peşine" anlamına gelmektedir. Bu da açıkça bellidir ve kıyasın önüne geçmesi gerekir.

Ebu Yusuf, Muhammed, İmam Şafiî ve İshak ise; Cemaat de tıpkı imam gibi bunları okuyabilir; çünkü -diğer zikirler gibi- bunlar hem imama hem de uyana (cemaate) meşrû olan bir zikir'dir.

Secde etmek: Secde etmek, nass (Kur'ân ve Sünnet) ile icmaya göre farzdır. Hükmü, tıpkı rükû konusunda geçenler gibidir. Secde yaparken mutmain olmak, namazını kötü kılan adama Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buyurduğu: "Sonra secdede iken mutmain bir şekilde secde yap." buyruğu nedeniyle ana bir rüknü teşkil etmektedir. Buradaki ihtilaf da aynı şekilde rükûdaki mutmainlik konusundaki ihtilafla aynıdır. Geçtiği üzere tekbir alarak kişi secdeye kapanır ve tekbir alışı ile kapanması aynı zaman diliminde gerçekleşir, bitişi de yine aynı zamanda nihayete erer.

---

537 Önceki hadis.

ve bu da kıyamdır. Sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu emir buyurmuş olduğu için artık O (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emrine uymak farzdır.

Rabbenâ ve leke'l Hamd: İmam Ahmed'den gelen meşhur görüşe göre her namaz kılan kişinin "*Rabbenâ ve leke'l Hamd*" demesi meşrû'dur. Bu, ilim ehlinin çoğunluğun görüşünü oluşturmaktadır. İmam Şafiî ve İshak bunlardandır. Ebu Hureyre'nin naklettiğine göre, kendisi demiştir ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) '*Semiallah'u limen hamideh*' dediği vakit, ayakta olduğu halde '*Rabbenâ ve leke'l Hamd...*' derdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[533] İbn Ebi Evfâ'dan rivayete göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) rükû'dan kalkınca: '*Semiallahu limen hamideh, Allahumme Rabbena leke'l hamdu miles-semâvâti ve mil'el'ardi ve mil'e mâ şi'te min şey'in ba'du*'[534] derdi." Ebu Said ve İbn Abbas'tan da buna benzer rivayet nakledilmiştir.[535]

İmam Ahmed'den nakledilen diğer bir rivayete göre; bu (tesbih ve duaları) münferid iken söylemez. Yani söz konusu bu haber, onun hakkında varid değildir. İmam Malik ve Ebu Hanife şöyle demiştir: Bunları söylemek, ne imam ve ne de münferid kimse hakkında meşrûdur. Zira Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "İmam '*Semiallahu limen hamideh*' dediği zaman siz: '*Allahumme Rabbena leke'l Hamd...*' deyiniz." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[536]

---

533 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 272, 282, 290; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 293, 294.

534 Manası: Allah, kendisine hamd edeni işitti, Ey Rabbimiz hamd sana mahsustur. Allahım! Ey Rabbimiz, gökle yer ve onlardan sonra dilediğin her şey dolusu hamd ancak sana mahsustur. (Çevirmen)

535 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 346, 347. Ebu Said'in lafzı ise şöyledir: "Allahumme Rabbena leke'l hamdu mile's semâvâti ve mil'el'ardi ve mile mâ şi'te min şey'in ba'du ehlessenâi ve'l Mecdi ehakku mâ kale'l-abdu ve kulluna leke abdun, lâ mania limâ a'tayte, velâ mu'tiye lima mena'te, Velâ yenfe'u zelceddi minke'l-ceddu" (Manası: Ey Rabbimiz, hamd sana mahsustur. Allahım! Ey Rabbimiz, gökle yer ve onlardan sonra dilediğin her şey dolusu hamd ancak sana mahsustur. Ey övgü ve senaya lâyık olan Allahım! Kulun -ki hepimiz sana kuluz- söyleyeceği en lâyık söz şudur: "Allahım, senin verdiğine mâni olacak yoktur, engellediğini de verecek yoktur. Senin katında hiçbir varlık sahibine varlığı fayda vermeyecektir." İbn Abbas'ın rivayetinde ise "Kulun -ki hepimiz sana kuluz- söyleyeceği en lâyık söz şudur" ifadesi yoktur.

536 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 283; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 306.

"Bu noktada onları haklı gösterecek bir delilin olmadığı" şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü bu hadiste, buna dair bir izah terkedilmiş olsa dahi, başka bir hadiste bu noktada ifadeler yer almaktadır. Ebu Hureyre'nin rivayeti, (mesela) başka bir rivayetinde açık bir şekilde bu ifade ile zikredilmiştir.

Doğrusu münferid olanın da imam gibi okuyacağı yönündedir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunları sahih hadislerinde bizzat buyurmuş ve bunları söylerken ne imamın ve ne de münferid olarak kılan bir kişinin arasını ayırmıştır.

el-Muvaffak der ki: İmama uyan kimsenin *"Semiallahu limen hamideh"* sözünü demesinin meşru olması noktasında mezhebimizde bir ihtilaf bilmiyorum. Bu, İmam Malik ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "İmam '*Semiallahu limen hamideh*' dediği zaman siz: *'Allahumme Rabbena leke'l Hamd...'* deyiniz."[537] Bu da onların, *"Semiallahu limen hamideh"* dedikten sonra ara vermeksizin hemen "*Rabbena leke'l Hamd*" demelerini gerektirmektedir. Zira (hadiste geçen *"fegûlû"* kavlindeki) "fe" harfi, takîbiye "fe"sidir ve "hemen peşine" anlamına gelmektedir. Bu da açıkça bellidir ve kıyasın önüne geçmesi gerekir.

Ebu Yusuf, Muhammed, İmam Şafiî ve İshak ise; Cemaat de tıpkı imam gibi bunları okuyabilir; çünkü -diğer zikirler gibi- bunlar hem imama hem de uyana (cemaate) meşrû olan bir zikir'dir.

Secde etmek: Secde etmek, nass (Kur'ân ve Sünnet) ile icmaya göre farzdır. Hükmü, tıpkı rükû konusunda geçenler gibidir. Secde yaparken mutmain olmak, namazını kötü kılan adama Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buyurduğu: "Sonra secdede iken mutmain bir şekilde secde yap." buyruğu nedeniyle ana bir rüknü teşkil etmektedir. Buradaki ihtilaf da aynı şekilde rükûdaki mutmainlik konusundaki ihtilafla aynıdır. Geçtiği üzere tekbir alarak kişi secdeye kapanır ve tekbir alışı ile kapanması aynı zaman diliminde gerçekleşir, bitişi de yine aynı zamanda nihayete erer.

---

537 Önceki hadis.

Mezhebimizin meşhur görüşüne göre, secde yaparken elleri kaldırmak müstehap değildir. Kendisinden el-Meymûni'nin naklettiğine göre ise o, ellerini kaldırırdı.

Doğrusu ise birinci görüştür. Çünkü İbn Ömer, sahih olan bir hadisinde: "Secdesinde iken ellerini kaldırmazdı..."[538] demiştir. Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namaz şeklini niteleyen Ebu Humeyd de secdeyi yaparken Onun ellerini kaldırdığını zikretmemiştir. Genel olarak gelen hadis-i şerifler, mufassal şekilde gelen hadisleri açıklamaktadır; dolayısıyla bu konuda bir ihtilaf da kalmamış olmaktadır.

Secdenin nasıl yapılacağı: Secdeyi yedi âzâ üzere yapmak vaciptir, bunlar: Alın, iki el, iki diz ve ayak uçlarıdır. Bunu, İshak ve iki görüşünden birisine göre İmam Şafiî ifade etmiştir. Çünkü bu minvalde gelen İbn Abbas hadisinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Yedi âzâ üzerine secde etmekle emrolunduk. Elbiseyi ve saçları el ile toplamaktan da men edildik." Bir lafız da şöyledir: "Ben, biri alın -alnını gösterirken eliyle burnunu da işaret etti- iki el, iki diz, iki ayak uçları olmak üzere yedi âzâ (organ) üzerine secde etmekle emrolundum." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[539]

İmam Malik, Ebu Hanife ve diğer görüşüne göre İmam Şafiî ise şöyle demiştir: Alın dışındaki bir yerle secde etmek vacip değildir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Yüzüm secde etti (Yüzümle secde ettim.)"[540] buyurmuştur. Bu da secdenin yüzle olacağına delalet etmektedir. Çünkü yüzüyle secde eden bir kimse "sâcid (secde eden)" olarak isim alır ve başka yeriyle yere secde etmesi durumunda ise ona "sâcid" denmez. Dolayısıyla secde etme emri sadece "sâcid" ismi alan kimse için kullanılır, başkası için kullanılmaz.

Buna, geçen açıklamalarla ve yüz ile secde etmenin, başkasıyla secde etmeyi nefy etmeyeceği şeklinde cevap verilmiştir.

---

538 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Bu, "İftitah tekbirinde elleri kaldırmak" konusunda geçmişti.

539 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 295, 297, 299; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 354, 355.

540 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 535 Uzunca bir hadisten...

Öyleyse bu yedi âzâ ile secde ihlal olursa, bunları vacip sayan kimselere göre onun namazı geçerli olmaz. Bu sınıflardan bazısını yerine getirmekten aciz olup bu şekilde secde edecek olursa, o zaman diğerleriyle secdesini yapar.

Burun hakkında iki görüş vardır:

1) Burunla birlikte secde yapmak vaciptir. Çünkü geçen hadis-i şerifte: "Eliyle burnunu da işaret etti..." ifadesi geçmektedir.

2) Burunla birlikte secde etmek vacip değildir. Bu da İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Ebu Hanife'nin iki arkadaşının (Ebu Yusuf ve Muhammed'in) görüşüdür. Çünkü hadiste: "Yedi âzâ üzerine secde etmekle emrolundum." buyrulmuştur.

Ebu Hanife'den rivayet edildiğine göre; burun olmaksızın sadece alnın değmesiyle de secdenin yeterli olacağını belirtmiştir. İbn Munzir ise bunun üzerine şöyle der: Bu görüşe sahip olan başkasını duymuş değilim.[541] Herhalde alın ile burnun aynı âzâdan sayıldığını kabul etse gerek... Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) alnı izah ederken eliyle de burnuna işaret etmiştir. Nitekim bir âzânın, bir kısmıyla da olsa secde edilmesi, o secde için yeterli sayılır.

Bu görüş, az önce geçen sahih hadise ve icmaya terstir, onun için de doğru değildir.

Kişi, secde yaparken mutedil olmalıdır. Enes hadisinde şöyle geçer: "Secdenizi mutedil (düzgün) yapınız. Sizden kimse kollarını köpeğin açıp yaydığı gibi yaymasın." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[542] (Secdede iken) kollarını yanlarına değdirmekten ve dizlerini de karnına değdirmekten uzak durur; çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle yapardı. Ayak parmaklarının kıble yönüne doğru çevrilmiş olması müstehaptır. Ebu Humeyd hadisinde şöyle geçmektedir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) secde ettiğinde kollarını yere yaymadan ve birbirine de yanaştırmadan koyar, ayaklarının parmaklarını da kıbleye doğru getirirdi."[543]

---

541 Bak: el-Evsat, Cilt: 3, Sayfa: 177. Orada: "Bu görüşü paylaşan ve ona bunda uyan kimseyi bilemiyorum..." demiştir.

542 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 15, 301; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 355.

543 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 305.

Bir rivayet ise şöyledir: "Secde ettiğinde, dizlerini karnından uzak tutacak şekilde açardı..."[544]

Secdede *"Subhâne Rabbiye'l Alâ"* demek: Secdede iken bu tesbihi yapmanın hükmü, geçen açıklamalarda olduğu gibi tüm rükûlar'da yapılan tesbihin hükmü gibidir. Dolayısıyla (secdede) fazladan dua okuyacak olur, nakledilip gelen me'sûr (virdlerden) veyahut zikir telaffuz edecek olursa bu da güzeldir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kulun Rabbine en yakın olduğu an, secde etme hâlidir. Öyleyse (orada) çokça dua ediniz."[545]

İki secde arasında oturmak: Secdesini bitirince tekbir getirerek başını kaldırır ve oturup (sırtını) dümdüz yaparak durur. Tekbir almasıyla kalkmış olur, aynı şekilde tekbirin bitişiyle de secdeden doğrulma işi de bitmiş olur. İşte bu kalkış ve dik duruş vaciptir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü namazını kötü kılan adama, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sonra secdede iken mutmain bir şekilde kalana değin otur, secde yap." buyurmuştur. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[546] Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu yapardı ve bunu ihlal eden bir şeyi yaptığı ise nakledilmemiştir. Hz. Âişe ise şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), secdeden başını kaldırdığında dimdik doğrulmadan diğer secdeye gitmezdi."[547]

İmam Malik ve Ebu Hanife ise bunun vacip olmadığını söylemişlerdir. Ebu Hanife'ye göre, bir kılıç sınırı kadar başın kaldırılması durumunda bile bu secdenin geçerli olacağı ifade edilmiştir. Çünkü bu oturuş, şekil açısından benzer iki oturuşun arasını ayırdığı için, vacip olan ilk oturuş gibi değildir.

"Teşehhüd oturuşunun vacip olmadığını söylemenin" kabul edilecek bir tarafının olmayacağı yönde cevap verilmiştir.

---

544 Sünen-i Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 471, 472. Bu da hasenliği içermektedir. Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 308.

545 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 350. Buna benzer örnekler için bakınız: Cilt: 1, Sayfa: 350, 353; Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 299, 300.

546 Az önce geçmişti.

547 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 357, 358.

Sünnet olan oturuş: Oturmada sünnet olan, iki secde arasında yayılmış bir şekilde oturmaktır. Bu oturma şekli şöyledir: Otururken sol ayağını yere yayıp, üzerine oturmak ve sağ ayağını da dikip altından geçirmektir. Nitekim Ebu Humeyd hadisinde şöyle ifade edilmiştir: "(Teşehhüd için) oturduğunda, sol ayağının üzerine oturup sağ ayağını dikerdi."[548] Bir rivayet ise şöyledir: "Sonra da sol ayağını yere yayıp oturdu, sağ ayak baş parmaklarını kıble istikametine doğru çevirdi, sağ elini sağ dizinin üzerine, sol elini de sol dizinin üzerine koydu. Ve (işaret) parmağı ile işaret etti."[549] Hz. Âişe hadisinde şöyle gelmiştir: "Oturduğunda, sol ayağının üzerine oturup sağ ayağını dikerdi."[550]

İki secde arasında *"Rabbiğfirlî"* demek: İki secde arasında *"Rabbiğfirlî (Allahım beni bağışla), Rabbiğfirlî (Allahım beni bağışla)"* demek ve bunu (diğerlerinde de) tekrar ederek söylemek müstehaptır. Ancak vacip olan, bunu bir defa söylemektir. Kemal anlamında ise en azı, bunu üç defa söylemektir; tıpkı secde ve rükû konusundaki tesbihlerde geçtiği gibi. Bunun temeli Huzeyfe'nin, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklettiği rivayetidir. Allah'ın Elçisi iki secdesi arasında: *"Rabbiğfirlî (Allahım beni bağışla), Rabbiğfirlî (Allahım beni bağışla)"* derdi.[551] İbn Abbas'tan rivayete göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki secde arasında: '*Allahummeğfirlî ve'rhamnî ve âfinî ve'hdinî ve'rzuknî (Ey Allahım, beni bağışla, bana merhamet et, bana afiyet ver, bana hidayet ver ve beni rızıklandır.)*' derdi."[552] Şayet *Rabbiğfirlî* yerine "*Rabbiğfirlenâ (Rabbim bizi bağışla)*" ya da *"Allahummeğfirlenâ (Allahım bizi bağışla)"* demiş olsa, bu da caizdir.

İki secde arasındaki oturma işi bitince, diğer secdeye varır ve az öncekinin aynısını icra eder. İcmaya göre bu oturuş vaciptir.

---

548 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 305.

549 Sünen-i Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 471.

550 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 358.

551 Nesaî, Cilt: 2, Sayfa: 200, 231; Hâkim, Cilt. 1, sayfa: 271. Hakim: Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Hâşiyetu'l Mişkât, Cilt: 1, Sayfa: 283 eserinde senedi sahihtir, denilmiştir.

552 Sünen-i Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 531; Hâkim, Cilt. 1, Sayfa: 262, 271. Hakim her iki şekilde de sahih saymıştır. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Bazı lafızları ise: "Rabbiğfirlî ve'rhamnî vecburnî ve'rzuknî ve'rfâni" şekinde gelmiştir.

İmam'a uymak: İmam'a uyan kişinin (me'mûm), namazdaki kalkış, oturuş amellerinde imam'ın bitirmesinden sonra bunları yapması müstehaptır. İlim adamlarının çoğunluğuna göre ise imamla aynı zamanda bunları (birlikte) yapmak ise mekruhtur. Çünkü bu noktada el-Berâ'dan nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Semiallâhu limen hamideh"* dediğinde, O, alnını yere koymadıkça, hiçbirimiz (secdeye varmak için) belini bükmezdi. Ondan sonra bizler secdeye varırdık." Bir lafız da şöyledir: "O, yere yüzünü koymadıkça hepimiz ayakta durmaya devam ederdik." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[553] Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "İmam, ancak kendisine uyulmak içindir. O, tekbir aldığı zaman siz de tekbir alınız. O, rükûya vardığı zaman siz de rükûya varınız. *"Semiallahu limen hamideh"* dediği zaman siz: *"Allahumme! Rabbena leke'l-hamd"* deyiniz. Secde ettiği zaman, siz de secde ediniz. Oturduğu halde kıldığı zaman hepiniz oturarak kılınız." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[554] Hadiste, harfi takîbiye *"fe"*si şeklinde geldiği için "Onun peşine" anlamına gelmektedir.

Şayet imamla namaz amellerinde, aynı zamanda rükû eder ve secde ederse bu durumda günaha girer, namazı ise geçerlidir.

İmamı geçmesi: İmamını geçmesi caiz değildir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Onun için rükû ederken, secde ederken, doğrulurken, namazdan selamla çıkarken sakın beni geçmeyin."[555] Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Herhangi biriniz başını secdeden imamdan önce kaldırdığı zaman, Allah'ın onun başını eşek başına çevirmesinden ya da onun şeklini eşek şekline çevirmesinden korkmaz mı?" Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[556]

---

553 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 181, 232, 295, 296; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 345.

554 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 209, 216; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 309, 311.

555 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 320.

556 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 182, 183; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 320, 321. eL-Feth eserinde der ki: Hadisin zahiri imamdan önce başını kaldırmanın haram olduğunu göstermektedir. Çünkü cezaların en şiddetlisi sayılan hayvan suretine

Şayet haram olduğunu bildiği halde, kasden ve bilerek imamdan öne geçecek olursa, bunun hakkında İmam Ahmed, risalesinde[557] şöyle demiştir: "İmamı geçen kimsenin namazı yoktur... Şayet namazı olsa dahi, ona bu noktada sevabın gelip gelmeyeceği ve azaba da düçar olup olmayacağı hakkında bir şey denilemez."

İkinci rekâta kalkmak: İkinci secdesi bittikten sonra tekbir alarak kıyama (ayağa) kalkar. Bu arada istirahat celsesi (oturuşu) yapıp yapılmayacağı hususunda, İmam Ahmed'den gelen rivayet hakkında farklı görüşler yer almaktadır:

Ondan gelen bir rivayete göre, istirahat celsesi yapıp, oturmaz. Bunu, İmam Malik, Sevri, İshak ve Rey ashabı söylemiştir. Nitekim İmam Ahmed: Hadislerin çoğu da bu yönde gelmiştir, demiştir. Nûmân b. Ayyâş ise: "Ben de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bazılarına yetiştim, onlar da böyle yaparlardı, yani oturmazlardı." demiştir. Tirmizi ise şöyle der: İlim adamlarının ameli bu hadis üzere olup onlar, kişinin namazda ayaklarının üstü yere değmeksizin ayağa kalkmasını tercih etmişlerdir. Ebu Zinâd ise bunun sünnet olduğunu ifade etmiştir.[558]

İkinci rivayete göre, istirahat celsesi yapıp, oturur. Bu ise İmam Şafiî'nin iki görüşünden birisidir. Çünkü bu noktada sahih olarak gelen Malik b. el-Huveyris[559] hadisinde bu, açıkça ifade edilmiş ve söz konusu olmuştur.

çevrilme tehditi bulunmaktadır. Bu nedenlerdir ki Nevevî, Şerhu'l Muhezzeb eserinde bunu haram olarak değerlendirmiştir. Cumhur ise bunun günah işlemiş olacağını, namazının ise kabul olacağını ifade etmişlerdir. İbn Ömer'den nakledildiğine göre; bu kimsenin namazı iptal olur. Bir rivayete göre İmam Ahmed ve Zahiri ehli de hadisteki söz konusu yasaktan yola çıkarak bu yasağın, namazı bozacağı anlamına geleceğini ortaya koymuşlardır.

557 er-Risâletu's Sünniyye, Sayfa: 446.

558 Bak: Musannaf'u Abdurrezzak, Cilt: 2, Sayfa: 178, 179; Sünen-i Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 80.

559 Buharî, Cilt: 2, Sayfa: 163, 288, 300, 303. Bu hadis hakkında Eyyüp: "O bir şey yapardı, ben ise onların bunu yaptıklarını görmedim." demiştir. Tahâvi der ki: "Eyüb, insanların bunu yaptıklarını görmemiştir; çünkü o, tabiinin büyüklerinden bir topluluğu bunu yaparken görmüştür ve bu durum onu, bunun sünnet olduğuna itmiştir." Kendisi bunu el-Cevheru'n Nuhkâ, Cilt. 2, Sayfa: 125 eserinde zikretmiştir.

Şöyle denilmiştir: Namaz kılan kişi zayıf (ve güçsüz) ise ihtiyacından dolayı istirahat oturuşu yapmak için oturur. Kuvvetli ise buna bir ihtiyacı olmadığı için oturmaz. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in oturuşu ise yaşının ilerleyen dönemlerinde, güçsüz düştüğü zaman diliminde söz konusu olmuştur, şeklinde yorumlanmıştır. Bu açıklama, hadisleri bir arada toplamak ve iki görüşün arasını bulmak açısından söylenmiştir. Her iki rivayete göre de kişi, dizleri üzerine dayanarak ayaklarının üstünden olmak üzere ayağa kalkar, yaşlı, ihtiyar vb. olması durumunda da ellerinden destek alarak kalkar (aksi halde elleriyle destek almaz.) İmam Ahmed der ki: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen rivayet de bu şekildedir.

İmam Malik ve İmam Şafiî ise; kalkarken ellerle destek almanın sünnet olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü Malik b. el-Huveyris[560] hadisinin birtakım rivayetlerinde: "Allah'ın Elçisi oturdu ve (elleriyle) yere dayanıp ardından da ayağı kalktı..." ifadesi geçmektedir.

Bu oturuş, "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yaşının ilerleyen dönemlerinde, güçsüz düştüğü zaman diliminde olduğu şeklinde yorumlandığı" yönünde cevap verilmiştir. Çünkü Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ben artık yaşlandım... Rükûyu ve secdeyi benden önce yapmayınız." buyurmuştur.[561]

İkinci rekât: Birinci rekâtta yaptıklarının aynısını ikinci rekâtta da yapar. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), namazını kötü kılan adama ilk rekâtı nitelerken: "Diğer namazlarının hepsinde de bu şekilde yap."[562] buyurmuştur.

el-Muvaffak der ki: Bildiğimiz kadarıyla bu noktada bir ihtilaf yoktur, sadece ikinci rekâtta (namaza) niyet etme, iftitah tekbiri alma ve açılış bulunmamaktadır. Çünkü bununla namazın açılışı kasdedilir... Demiştir

560 Geçen hadis.
561 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 92, 98; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 411, 412; Dârimi, Cilt: 1, Sayfa: 301, 302 Muaviye hadisinden hasen olarak nakletmiştir. Onun Ebu Musa hadisinden de şahidi yer almaktadır. Bunu da İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 309 tahriç etmiş ve senedinde ise meçhul bir ravi yer almaktadır. Bak: el-Ehâdisu's Sahîha, Cilt: 4, Sayfa: 303, 304.
562 Birkaç defa geçmişti.

ki: İlk rekât hariç olmak üzere, bu üç konunun terk edilmesi hususunda ihtilaf edeni bilmiyoruz.

İstiâze hakkında İmam Ahmed'den gelen rivayette ihtilaf edilmiştir:

Ondan gelen bir rivayete göre; istiâze (eûzü çekmek) ilk rekâta özeldir. Bu, Sevri'nin görüşüdür. Çünkü namazın tek bir konumu vardır ve tüm rekâtlarda kıraat etmek, tek kıraat etmek gibidir. Dolayısıyla ilk rekâtta getirilen bir istiâze, (namazın hepsine) yeterli gelmiş olacaktır.

İkinci rivayete göre ise; istiâze (eûzü çekmek) tüm rekâtlarda getirilir. Bu ise İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: *"Kur'an okuduğun zaman o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın."* (Nahl Suresi: 98) Bu da her kıraatin tekrar edilmesi durumunda, istiâzenin de tekrar edilmesini gerektirmektedir.

Birinci teşehhüd ve oturuşu: İki rekât kıldığı zaman teşehhüd için oturur. Bu oturuş ve onda icra edilen teşehhüd tartışmasız meşrû'dur. Kuşkusuz Halef bunu Selef'ten ve onlar da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den olmak üzere mütevatir bir şekilde nakletmişlerdir.

Şayet kılınan namaz akşam yahut da dört rekâtlık bir namaz ise iki rivayetten birisine göre bunlar da hem oturuş ve hem de teşehhüd yapmak vaciptir. Bu, Leys ve İshak'ın mezhebini oluşturmaktadır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu yapardı ve devamlı olarak bununla amel eder ve bunu da emrederdi. Unuttuğu zaman ise sehiv secdesi yapardı. Zira O (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle de buyurmuştur: "Beni nasıl namaz kılar görmüş iseniz, öylece kılınız."[563] Bir de bu, iki teşehhüdden birisidir ve diğeri gibi bu da vaciptir.

Diğer rivayete göre de bu ikisi vacip değildir. Bu da Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü bunlar (oturuş ve teşehhüd), unutulması durumunda sehiv ile namaz kurtarıldığı için, tıpkı sünnetler gibi bir konumda sayılırlar.

Bu ikisinin unutulması durumunda namazın sehiv secdesi ile kurtulmuş olmasının, hacda işlenen mahzurlar sebebiyle –sünnet olmadıkları halde- bedel olarak ödenebileceği şeklinde cevap verilmiştir.

563 Birkaç defa geçmişti.

Bu teşehhüd için icra edilen oturuşun niteliği ve durumu, iki secde arasındaki oturuşun niteliği gibidir. İster namazının sonu olsun ya da olmasın, fark etmez. Bunu, Sevri, İshak ve Rey ashabı söylemiştir. Geçen[564] Ebu Humeyd ve diğerlerinin aktardığı hadis buna işaret etmektedir. Ebu Humeyd'in, hadisinde[565] ifade edilen iki teşehhüdün arasını da bizzat kendisi beyan etmiştir, onun için söz konusu ziyadeyi almak gerekmektedir.

İmam Malik; Her halükârda metruk olur, demiştir. İmam Şafiî ise; Şayet (namazın) ortasında ise bu durumda birinci görüşte geçenler gibi olur. Şayet namazının sonunda ise o zaman durum İmam Malik'in dediği gibidir, demiştir.

Teşehhüd için oturduğu vakit, namaz kılanın sol elini sol dizinin üzerine, parmakların hepsi kıbleye doğru açık bir şekilde yayılmış olarak koyması ve (yine) sağ elini de sağ dizinin üzerine, parmaklarından küçüğü ve yanındakini kapatıp, baş ile orta parmağı halka yapıp, şehadet parmağı ile işarette bulunması müstehaptır. Çünkü bu noktada Vâil b. Hucr'un rivayeti yer almaktadır. Rivayete göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) sol ayağını yere yayıp oturdu ve sol elini sol dizinin üzerine koydu. Sağ dirseğinin sınırını sağ dizinin üzerine koydu ardından parmaklarını yumup bir halka yaptı. Ardından parmağını kaldırdığını gördüm onu hareket ettiriyor ve dua ediyordu."[566] Bir lafız da şöyledir: "iki parmağını (küçük parmakla yanındakini) yumdu (baş ve orta parmakları ile) bir halka yaptı... şehadet parmağı ile de işaret etti."[567]

İbn Ömer'den nakledildiğine göre; "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) teşehhüd için oturduğu vakit, sol elini, sol dizinin üzerine, sağ elini de sağ dizinin üzerine koydu, elli üç sayısı şeklinde parmaklarını yumdu ve işaret parmağı ile işarette bulundu."[568]

---

564 "Oturmada sünnet olan" konusunda geçmektedir.

565 Sahih-i Buharî, Cilt: 2, Sayfa. 305'te geçmektedir.

566 Bunun kaynağı "sağ eli sağ dirseğinin üzerine koyar" başlığında geçmişti. Senedi sahihtir ve lafız ise Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 318'de aittir.

567 Sünen-i Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 465, 466. Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 408'de İbn Zübeyr'den gelen hadis şöyledir: "İşaret parmağı ile işaret etti, baş parmağını da orta parmağının üzerine koydu."

568 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa. 308.

Teşehhüdde iken, Yüce Allah (isminin) zikri geçmesi durumunda, işaret parmağını kaldırır, işaret eder.

Teşehhüdde tercih edilen: İmam Ahmed'e göre teşehhüdde tercih edilen (tahiyyat duası); Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, İbn Mesud'a öğrettiği şu duadır:

التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

"*Ettehiyyatu lillahi vessalavatu vettayyibatu, esselamu aleyke eyyuhen nebiyyu ve rahmetullahi ve berekâtuh, esselamu aleyna ve ala ibadillahis salihin, Eşhedu enla ilahe illallah ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve resuluh.* (Anlamı: Selamet, rahmet ve tüm güzellikler Allah içindir. Ey Peygamber, Allah'ın rahmeti, bereketi ve selamı üzerine olsun. Selam olsun bize ve Allah'ın tüm iyi kullarına... Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir.)"[569]

Tirmizi şöyle demiştir: "İbn Mesûd'un hadisi başka yollarla da rivâyet edilmiştir. Teşehhüd hakkında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet edilen en sahih hadis budur. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından ve tabiinden pek çok kişi de bu hadisle amel etmişlerdir."[570] Dolayısıyla bunu almak ve bunu icra etmek, daha öncelikli ve daha kesindir. Bunu, Sevrî, İshak, Ebu Sevr ve Rey ashabı ile şark ehlinin çoğu ifade etmiştir.

İmam Malik der ki: En faziletli teşehhüd, Ömer b. el-Hattab'ın şu teşehhüdü'dür: "*Ettehiyyatulillahiez-Zâkiyâtulillahies-Selavâtulillahi...*"[571] şeklinde gelen ve geri kalanı da İbn Mesud'un hadisinde geçen şeklidir.

569 Buharî, Cilt: 2, Sayfa: 311, 320.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 301, 302.

570 Sünen-i Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 82.

571 Hz. Ömer'den mevkuf olarak Malik, el-Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 90'da rivayet etmiştir. er-Risale, Sayfa: 268 eserinde de İmam Şafiî, onunda Malik yoluyla nakilde bulunmuştur. Bunu ez-Zeylâi, Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 421, 422 zikretmiş ve: "İsnadı sahihtir" demiştir.

İmam Şafiî ise en faziletli teşehhüdün, İbn Abbas'tan nakledilen teşehhüd olduğunu belirtmiştir:

التَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلّٰهِ سَلامٌ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ سَلامٌ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللّٰهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلا اللّٰهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ

"Dilimizle, vücudumuzla ve tüm mallarımızla yapılan ibadetlerin hepsi sadece Yüce Allah'a mahsustur. Tüm kulluk ve ibadetler ondan başkasına yapılamaz. Ey son Peygamber olan Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)! Allah'ın rahmeti, bereketi, selam ve selameti senin üzerine olsun. Yine Allah'ın selam ve saadeti bizim üzerimize ve Allah'ın hayırlı ve iyi işler işleyen kullarına olsun. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir."[572]

Söz konusu olan ihtilaf namazın tamam olup olmaması hakkında değil, namazın daha faziletli ve daha değerli olan durumu hakkındadır. En değerli olan, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına öğretmiş olduğu, onların da bizzat alıp belledikleri teşehhüddür ki o da İbn Mesûd'un teşehhüdüdür. Onun hadisi, isnad açısından en sahih olanı ve ravileri de en fazla bulunanıdır. Zira onun bu rivayeti hakkında sahabeden bir topluluk ittifak etmişlerdir. Buna göre de daha evla bir teşehhüd halini almış olmaktadır.[573]

Teşehhüdden sonra ayağı kalkmak: Birinci teşehhüdü bitirdikten sonra, ön ayak parmaklarından destek alarak dizleri üzere ayağı (kıyama) kalkar. (Yani) birinci rekâtta secdeden kıyama kaldığı şeyleri yerine getirir. Sonra üçüncü ve dördüncü rekâtları da tıpkı ikinci rekât gibi kılar, sadece Fâtiha'dan sonra kıraat olarak bir şey okumaz, cehri namazlarda da bunu cehren (sesli şekilde) okumaz.

Son teşehhüd ve ondaki oturuş: İmam Ahmed'e göre sünnet olan "teverrük" oturuşunu, son teşehhüdde yapmaktır. Teverrük oturuşu: Sağ ayağı dikip, sol ayağın içini sağ ayağının diz altına geçirip uzatmak ve bu şekilde yerin üzerine oturmaktır.

---

572 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 302, 303; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 83. Tirmizî ise: "Selâmun aleyke... selamun aleyna..." lafzıyla nakletmiştir.

573 Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 315, 316.

İmam Malik ve İmam Şafiî bu görüşe sahip olmuşlardır. Çünkü Ebu Humeyd hadisinde şöyle geçmiştir: "Son rekâtta oturduğunda ise sol ayağını ileri alıp ve diğerini dikip, mak'adı üstüne otururdu."[574] Bir rivayet de şöyledir: "Tâ ki kendisinden sonra selam olan secdeye (son oturuşa) gelince de sol ayağını (sağ tarafa) çıkardı ve sol kabasının üzerine (teverruk yaparak) oturdu."[575] İbn Zübeyr'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazda oturacağı vakit sol ayağını, baldırının ve bacağının arasına koyar, sağ ayağını ise yayardı..."[576] Ebu Davud'un lafzı ise: "Sol ayağını, sağ baldırının altına ve bacağının arasına koyar, sağ ayağını ise yayardı..."[577] şeklindedir.

Sevri ve Rey ashabı şöyle demiştir: "Bu son oturuşta da tıpkı ilk oturuşunda olduğu gibi yayılmış bir şekilde oturur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu şekilde oturduğuna dair açıklamalar söz konusu edilmiştir.

Onların ilk teşehhüd konusunda ileri sürdükleri delillerin, bu noktada tartışma konusu olmayacağı şeklinde cevap verilmiştir. Nitekim hadisin ravisi olan Ebu Humeyd dahi, yayılmış bir şekilde oturmanın ilk teşehhüdde ve teverrük oturuşunun ise ikincisinde söz konusu olduğunu beyan etmiştir. İşte onun bu beyanını ve bu ilavesini almak ve ona dönmek vaciptir.

Kişi, sadece ikinci teşehhüdde olunca teverrük oturuşunu yapar. Çünkü Vâil b. Hucr hadisinde: "Sol ayağını yaydı."[578] ifadesi gelmiştir. Burada selam verdiği ve vermediği şeklinde bir ayrım ise yapmamıştır. Hz. Âişe ise şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) her iki rekâttan sonra tahiyyât okur, sol ayağını yayar, sağ ayağını ise dikerdi."[579] Bu her ikisi de tüm teşehhüdlerde, yayılmış bir şekilde oturulacağını gerektirmektedir; ancak Ebu Humeyd hadisinde ikinci teşehhüdle ilgili gelen hadis bunun dışındadır. O zaman bu, asıl konunun dışında kalmış olur.

---

574 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 305.
575 Sünen-i Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 468.
576 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa. 408.
577 Sünen-i Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 603.
578 Vâil b. Hucr hadisine dair bazı lafızlara değinilmişti. Bu lafız ise Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 316, 317, 318 ve Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 465'te geçmektedir.
579 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa. 357, 358.

İmam Şafiî der ki: İkinci rekât olmasa dahi, içerisinde selam bulunan tüm teşehhüdlerde teverrük oturuşu yapmak sünnettir.

Bu teşehhüd ve onun için söz konusu olan oturuş, namazın rükünlerindendir. Bunun vacip olduğunu söyleyenlerden birisi de İmam Şafiî'dir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu emir buyurmuş, bununla bizzat amel etmiş ve devamlı üzerinde durmuştur.

İmam Malik ve Ebu Hanife ise bunu vacip saymazlar; ancak Ebu Hanife, teşehhüd miktarı kadar oturmayı gerekli görmektedir. Bunun yanında her ikisi de buna dair bir delil olarak, Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, bedeviye bunu öğretmemesini de gerekçe göstermişlerdir. Ve bu da bunun vacip olmadığına bir delildir.

Bunun "muhtemel olarak teşehhüdün farz kılınmasından önce böyle olduğu" şeklinde cevap verilmiştir.

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)**'e salat-u selam getirmek:** Namazının son rekâtına oturur ve ilk teşehhüddeki gibi son teşehhüdünü de (ettehiyyatu'yu okuyarak) yerine getirir. Ardından da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) üzerine selavât getirir. Çünkü bu (salavat getirmek), mezhebimize göre vaciptir. Bu, İmam Şafiî ve İshak'ın görüşüdür. Çünkü bu hususta Kâb b. Ucra'dan şöyle nakledilmiştir: "Ey Allah'ın Resulü! Sana "selam" vereceğimizi öğrendik. Ama sana nasıl "salât" edeceğiz? diye sorduk. O, bize, şöyle buyurdu: *"Allahumme salli ala Muhammedin ve ala âli Muhammed, Kema sallayte ala âli İbrahîm. İnneke hamîdun mecîd. Allahumme barik ala Muhammedin ve ala âli Muhammed, Kema barekte ala âli İbrahîm, İnneke hamîdun mecîd. (Manası: Ey Allahım! İbrahim'in sânını yücelttiğin gibi Muhammed'in ve âlinin sânını da yücelt, İbrahim'e bol hayırlar verdiğin gibi Muhammed'e ve âline de bol hayırlar ver. Çünkü sen hamd edilensin, şerefli ve yücesin."* Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[580]

Evla olan Kâb b. Ucra hadisinde geldiği şekliyle Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) üzerine salât-u selam getirmesidir. Zira bu konuda rivayet edilen en sahih hadis, budur. Bunun yanında –teşehhüd (ette-

580 Bu konuda el-Hâfız'ın cem ettiği rivayetlerden geçmiş olanlar için bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 11, Sayfa: 156, 159.

yiyyatu) konusunda olduğu gibi- rivayet edilip gelen hadislerdeki hangi şekliyle Hz. Peygamber'e salât-u selam getirilecek olursa, bu da caizdir.

İmam Ahmed'den burada salât-u selam okumanın vacip olmadığı şeklinde rivayet de yer almaktadır. Bu ise İmam Malik, Sevri, Rey ashabı ve ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. Onlar ise bu noktada İbn Mesûd hadisini delil göstermişlerdir. Hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine teşehhüdü öğretip ardından şöyle buyurmuştur: "Bunu söyledikten ya da bunu okumayı bitirdikten sonra kuşkusuz namazını bitirmiş de olursun. Artık kalkmak istersen kalkabilir, oturmak istersen oturabilirsin."[581]

Buradaki ziyadenin, İbn Mesud'un sözüne ait bir idrac (ekleme) olduğu şeklinde cevap verilmiştir.

Dört şeyden de (Allah'a) sığınması ve şunu söylemesi müstehap sayılmıştır: "Cehennem azabından, kabir azabından, hayatın ve ölümün fitnesinden ve mesih-deccâl'ın fitnesinden Allah'a sığınırım."

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den, sahabeden ve seleften haberlerle varid olup gelmiş duaları namaz içerisinde okumak caizdir.

Namazda, Âdemoğlunun söz ve kuruntularına benzer tarzda, dünya lezzet ve şehvetlerini ifade edecek şeyleri (sözleri vb.) söylemek ise caiz değildir. Mesela namaz içerisinde: Allahım! Bana güzel bir kadın, lezzetli bir yiyecek nasip et, demek gibi. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ki bu namazda insanların sözlerinden hiçbiri yakışmaz ve uygun düşmez. Namaz ancak tesbih, tekbir ve Kur'ân okumaktır."[582] Dolayısıyla da bu, Âdemoğluna ait sözlerinden sayılır ve aksırana karşılık verilmesi de buna bir örnektir.[583]

581 Sünen-i Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 593; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 353. Kendisi şöyle demiştir: Bu hadiste Züheyr'den nakledilen bu rivayete bazıları eklemede bulunmuşlardır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sözüne bunu vasletmişlerdir. Şebâbe ise Züheyr'den bunu ayırmış ve bunu Abdullah b. Mesud'un sözü diye saymıştır. Onun bu sözü doğruya daha yakındır...

582 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa. 381, 382.

583 Yani namazda aksıran kimseye "yerhamukallah" demek namazı bozar. Çünkü bu söz insan sözüdür. (Çevirmen)

İmam Şafiî ise dilediği dualardan okuyabileceğini, ifade etmiştir. Çünkü teşehhüd'de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), İbn Mesud'a: "Sonra duadan istediğini okuyabilirsin." buyurmuştur. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[584] Müslim'de ise: "Sonra isterken, dilediğini ve sevdiğini tercih edebilirsin." şeklinde gelmiştir.[585]

Buna ise nakledilip gelmiş olan me'sûr (Kur'an ve Sünnet'ten oluşan) dualardan istediğini tercih edebilir, şeklinde cevap verilmiştir.

(Namazda iken) dünya lezzet ve şehvetlerini ifade edecek tarzda olmayan, me'sûr (Kur'an ve Sünnet'ten oluşan) dualardan da sayılmayan birtakım dualarla Yüce Allah'a yakınlaşmak ise İmam Ahmed'in arkadaşlarından gelen görüşün zahirine göre caiz değildir.

İbn Munzir ise ondan nakille şöyle demiştir: Bir kimsenin bütün ihtiyaçları için, dünya ve ahiret ihtiyaçlarından hepsi hakkında duada bulunmasında bir sakınca yoktur. İnşallah-u Teâla doğrusu da budur. Çünkü hadislerin zahiri bunu ifade etmektedir. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sonra dualardan dilediğini oku." buyurmuştur. Ebu Hureyre hadisinde ise: "Sonra istediği gibi dua edebilir."[586] ifadesi gelmiştir. Şüphesiz ashab-ı kiram, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendilerine öğretmemiş olduğu bazı duaları bile namazlarında okurlardı ve buna rağmen onlara karşı çıktığı olmamıştır. Bunun yanında: "Secde de olduğunuz zaman çokça dua ediniz."[587] buyurmuştur. Onların neyi okuyacağını da tayin etmemiştir. Bu da gösteriyor ki Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara her türlü duayı okumalarını serbest kılmıştır; ancak öncesinde delil ile istisna tuttukları bunun dışındadır.

Selam vermek: Namazı bitirip, ondan çıkmak istediği zaman sağ ve sol tarafına: *"Esselâmu aleykum ve rahmetullah"* (diyerek) selam verir. Bu

---

584 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 381, 382. Hz. Peygamber (s.a.v.) bunu, namazda olduğu halde askıran kişiye "yerhamukallah" diye karşılıkta bulunana demiştir.

585 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 320; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 302.

586 Beyhakî, Cilt: 2, Sayfa: 154. Hadisin aslı ise Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 412'de geçmektedir. el-Hâfız ise el-Feth, Cilt: 2, Sayfa: 322 eserinde der ki: "Bu şekilde, Beyhakî rivayette bulunmuştur. Hadisin aslı ise Müslim'dedir ve bu ziyade sahihtir. Çünkü Müslim'in nakilde bulunduğu yola ile tahriç edilmiştir."

587 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa. 348.

selam veriş vaciptir ve hiçbir şey onun yerine geçmez. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî demiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Namazın tahrimi, tekbir getirmek, helali (çıkışı) ise selam vermektir."[588] buyurmuştur. Aynı şekilde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazında (onun sonunda) selam vermiş ve bunu da sürekli yapmıştır. Bunu zedeleyecek bir amelde ise bulunmamıştır. Üstelik: "Beni nasıl namaz kılar görmüş iseniz, öylece kılınız."[589] buyurmuştur.

Ebu Hanife şöyle demiştir: Namazdan çıkmak için sadece selamın gerçekleşmiş olması şart değildir, zira namazını bozacak bir amel, abdestsizlik vb. gibi şeylerle de o, namazından çıkmış olur. Ancak selam vererek namazdan çıkmak sünnettir, vacip değildir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), namazını kötü kılan o (malum) şahsa namazındaki bu selamı öğretmemiştir. Nitekim buna dair cevap da geçti. Abdestsizlik namazı bozduğuna göre, selam namaz için bir vecibe olmamış olur.

Sağ ve sol tarafına selam vermesi meşrû'dur. Bunu, Sevri, İmam Şafiî, İshak ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü bu noktada gelen Câbir b. Semura hadisinde, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden birinizin elini dizinin üzerine koyup ardından sağ ve sol tarafında bulunan kardeşine selam vermesi yeterlidir."[590] Yine bu minvalde Âmir b. Sâd'dan, onun da babasından yaptığı nakile göre, kendisi şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, sağ ve sol tarafına selam verirken baktım, öyle ki yanağının beyazlığını dahi gördüm."[591]

İmam Malik ve Evzâi; Bir kere selam verir, demişlerdir. Bu noktada rivayet edilen Hz. Âişe hadisi şöyledir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüzünü çevirip bir kere selam verirdi."[592] Seleme b. Akvâ'dan rivaye-

---

588 Kaynağı "İhram tekbiri" bölümünde geçmişti.

589 Kaynağı defalarca geçmişti.

590 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa. 322.

591 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa. 409.

592 Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 90, 91; Hâkim, Cilt. 1, Sayfa: 230, 231; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 357, 358 Züheyr b. Muhammed tarikiyle, onun Hişam b. Urve, onun da babasından yaptığı nakille rivayet etmiştir. Tirmizî: "Bu hadisi, merfu olarak sadece bu yönden biliyoruz." İmam Buharî'den şöyle nakledilmiştir: Züheyr b. Muhammed Şam ehlindedir ve kendisinden münker (rivayetler) nakledilmiştir. el-İlelu'l Hadîs, Cilt: 1, Sayfa: 48 eserinde ise; Bu hadis münkerdir, Hz. Âişe'den ise mevkuf olarak

te göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i namaz kılarken gördüm, bir defa selam verdi."[593]

"Delillerinin zayıf olduğu" şeklinde cevap verilmiştir. Bunun yanında hadisin manası; bir defa selam verdiği şeklinde değil, kendilerine işittirmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Ardından birinci görüşün ileri sürdüğü hadisler ise bir ziyadenin olduğunu ifade etmektedir. Zira bir güvenilir raviden söz konusu olan ziyade, makbuldür, kabul edilir. Bu durumda, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) her ikisini de işlemiş olmaktadır ve böylece caiz olanla, sünnet olanı açıklamak için böyle yapmıştır.

Vacip olan selam: Vacip olan selamı bir defa vermektir, ikincisi ise sünnettir. İbn Munzir şöyle demiştir: Kendilerinden ilim aldığım her bir ilim adamı, namazın bir selamla yetinilmesinin caiz olduğunu ifade etmiştir.[594]

Ondan (İmam Ahmed) gelen başka bir rivayete göre ise ikinci selam da vaciptir. Çünkü bu noktada geçen Câbir b. Semura hadisi buna delildir ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu bizzat işlemiş ve bunu sürekli icra etmiştir.

Doğrusu ise birincisidir. Çünkü İmam Ahmed'den, ikinci selamın vacip olduğuna dair açık bir nas yoktur. Zira Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bazı zamanlarda tek bir selamla yetindiğine dair hadisler yer almaktadır. Bu görüşe göre; Haberler (hadisler) ile Sahabe görüşlerinin arası cemedilmiş, böylece iki selam meşru ve sünnete uygun olup, ikisinden birisiyle bir kez selam vermenin de vacip olduğu ortaya çıkmaktadır. İbn Munzir'in zikrettiği gibi, bunun doğru oluşuna, icmanın bulunmuş olması delalet etmektedir. Bundan dönüş de yoktur. Şu var ki Hz. Peygamber

---

gelmiştir, demektedir. Tahavî şöyle demiştir: "Bu hadisin aslı Hz. Âişe'de mevkuf olarak gelmiştir ve hafızlar bu şekilde rivayet etmişlerdir." et-Tenkîh, Cilt: 2, Sayfa. 922 eserinde der ki: "Züheyr b. Muhammed, "Sahihayn" ravilerindendir ancak ona ait münker rivayetleri de vardır, bu da onlardan birisidir." Bu hadisi Hakim sahih saymış, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 433; et-Talhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 270.

593 İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 297, Yahya b. Raşid tarikiyle... Misbâhu'z Zücâce, Cilt: 1, Sayfa: 317 eserinde der ki: "Bu isnad, Yahya b. Raşid'in zayıf olması nedeniyle, zayıftır." Bak: Tenkîhu't Tahkîk, Cilt: 2, Sayfa: 921, 922.

594 Bak: el-Evsat, Cilt: 3, Sayfa: 223.

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'in amel edişi, hem meşru ve hem de sünnet olduğunu ifade eder. O (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazda işlemiş olduğu amellerin çoğu vacip olarak değil, sünnet hükmünde gelmiştir. Dolayısıyla bir delil getirilmesi durumunda, söz konusu olan bu selamı sünnete hamletmeye dair bir engel de yoktur. Allah, en iyisini bilir.

Cabir hadisindeki: *"Sizden birisi için ... yeterlidir."* buyruğuna gelince; bununla sünnete isabet etmesi kasdedilmiştir; buna dair delil ise: *"Elini dizinin üzerine koyup ardından sağ ve sol tarafında bulunan kardeşine selam vermesi yeterlidir."* ifadesidir. İşte tüm bunlar, vacip değildir.

Bu ihtilaf, farz olan namaz için söz konusudur. Ama cenaze, nafile ve tilavet secdesine gelince, bunlarda tek bir selamla namazdan çıkabileceğinde ihtilaf yoktur. el-Kâdı (İyaz): "Bu, tek rivayet şeklinde gelmiştir." demiştir.

Selamdan sonra zikir ve dua: Selam verdikten sonra Yüce Allah'ı zikretmesi ve duada bulunması müstehaptır. Bu noktada müstehap olan ise hakkında delilin[595] geldiği şeyleri söylemektir. Nitekim İbn Abbas hadisinde şöyle geçmektedir: "İnsanların, farz namazı bitirdikten sonra yüksek sesle zikre başlaması, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde oldu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[596]

Selamdan sonra oturmak: Şayet imam ile birlikte erkek ve kadınlar varsa, bu durumda müstehap olan, imamın ve erkeklerin (yerinde) sabit kalmaları, imamın da kadınların ayrılmalarını görebilecek bir mesafede bulunmasıdır. Buharî'de[597] geçen Ümmü Seleme hadisinde şöyle geçmektedir: "Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde kadınlar, farz namaz bittikten sonra kalkar, Allah Resulü ile birlikte bir miktar namaz kılmak isteyen erkekler ise (ayağa kalkmadan önce) biraz beklerlerdi..."

Onlarla birlikte namazda kadınlar yoksa, bu durumda işini uzatmaz. Çünkü Hz. Âişe'nin rivayetine göre, o şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) selam verdikten sonra *"Allahumme ente's Selâm ve minke's Selam Tebârakte yâ Zelcelâli ve'l İkram"* diyecek kadar (bek-

---

595 Bu konudaki deliller için bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 325; Cilt: 6, Sayfa: 36; Cilt: 11, Sayfa: 132, 133, 306, 512, 513; Cilt: 13, Sayfa: 264.

596 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 324, 325; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 410.

597 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 349.

ler ve) otururdu."[598] Ayağı kalkmayacak olursa, o zaman -kıbleye doğru yönelmiş bir şekilde beklemeksizin- kıbleye karşı (sırtını vererek) dönmesi müstehap sayılır. Semura b. Cundep'ten nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazı bitince bize doğru yüzünü çevirirdi."[599]

İmama uyanların, imamdan önce ayağı kalkmamaları müstehaptır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Rükû ederken, secde ederken, doğrulurken, namazdan selamla çıkarken sakın beni geçmeyin." buyurmuştur.[600] Şayet imam, namaz sonrası oturmayı uzatma ve kıbleye doğru yönelmeyi yapmayacak olursa, o zaman uyanların (ondan önce) kalmalarında bir sakınca yoktur.

Sağı olsun, solu olsun dilediği tarafa doğru yönelebilir. Bu noktada İbn Mesud şöyle demiştir: "Sizden biri (mihrabın) sadece sağ tarafından ayrılıp da şeytana namazından bir nasib bırakmasın. Şüphesiz ben, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in çokça mihrabın sol tarafından çekildiğini gördüm." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[601]

Kadının namazı: Aslolan kadınların namazdaki durumlarının, erkekler ile aynı olduğudur. Çünkü söz konusu olan hitaplar, her ikisini de kapsamaktadır. Sadece kadınlar erkeklerle (namaz safında) aynı hizada durmazlar; çünkü kadınlar, avret sayılmaktadır. Dolayısıyla daha etkili tesettür sebebiyle (geride kalıp) kendilerini bu yönde kısıtlamaları ve toplu durmaları müstehap sayılmıştır. Çünkü erkeklerle yanyana kalmaları durumunda, onlardan ortaya çıkması muhtemel bir görüntüden emin değillerdir. Bundan dolayı rükû ve secde ederken onlar da biraz toplu dururlar.

598 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 414.
599 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 333.
600 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 320.
601 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 337; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 492. Lafız Buharî'ye aittir. Müslim'in lafzı ise şöyledir: "Sizden biri mihrabın sadece sağ tarafından ayrılıp da şeytana namazından bir cüz vermesin. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in çoğu kez mihrabın sol tarafından çekildiğini gördüm." es-Süddi'den nakilde bulunan Müslim, şunu rivayet etmiştir: Enes'e sordum, "Hz. Peygamber (s.a.v.) namaz kıldıktan sonra nasıl çekilirdi, sağından mı solundan mı? diye. Şöyle cevap verdi: İnan ben Hz. Peygamber (s.a.v.)'in en çok sağ tarafından çekildiğini gördüm."

Aynı şekilde secde ederken onlar –yanyana kalma konusunda zikri geçtiği üzere- ayaklarını sağ tarafına sokar ve onu yaymazlar. İmam Ahmed: Bana göre ayağını sokup yaymaması daha iyidir, demiştir.

İmam arkasında kıraat etmek: İmama uyan (cemaat), şayet imamın kıraatini işitiyorsa bu durumda kıraat etmesi gerekmez. İmam Ahmed, Sevri, İmam Malik, İshak ve Rey ashabına göre kıraat etmesi müstehap olmaz. Bu, aynı zamanda İmam Şafiî'nin iki görüşünden de birisini oluşturmaktadır. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.*" (Araf Suresi: 204) İmam Ahmed der ki: İlim adamları bu ayetin namaz hakkında söz konusu olduğuna dair görüş birliğine varmışlardır.[602] Çünkü ayet-i kerime, genel ifade ile gelmiş, bu genelliği de namazı içermektedir. Ebu Hureyre hadisinde: "Kur'ân okundu mu, sessiz olup dinleyiniz."[603] şeklinde gelmiştir. Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) sesli okuduğu bir namazda, namazını bitirince: Ben namazda okurken sizden biriniz de benimle birlikte okudu mu?" diye sordu. Bir adam, evet ben Ey Allah'ın elçisi! deyince; "Ben de niçin benim okumama karışılıyor diyordum!" buyurdu. Bunu duyan sahabeler Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sesli okuduğu namazlarda onunla beraber okumalarına son verdiler."[604] Çünkü bu, bir icma halini almış oldu. İmam Ahmed şöyle demiştir: İslam ehlinden olup da; "İmam sesli olarak kıraat ettiğinde, arkasından bir kimsenin okumaması halinde namazı yeterli gelmez." diyen bir kimseyi hiç işitmedik. Devamla şöyle dedi: İşte Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Onun ashabı ve tabiin ortada... Hicaz ehlinden İmam Malik ortada, Irak ehlinden Sevri ortada, Şam ehlinden Evzâi ortada ve Mısır

602 Mesâiluhu rivâyetu Ebi Davud, Sayfa: 31 eserine bakınız.

603 Bak: Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 304. Ancak Beyhakî, Ebu Davud, Yahya b. Main, Ebu Hâtim, Dârakutnî ve diğerlerinden bu lafzın mahfuz olmadığına dair görüşlerini nakletmiştir. Bak: es-Sünen-i'l Kübrâ, Cilt: 2, Sayfa: 156, 157. Nevevî, "Müslim şerh"inde, Cilt: 4, Sayfa: 123 der ki: "es-Sündi demiştir ki: Bu hadisi Müslim sahih görmüştür. Dolayısıyla bunu zayıf sayanların görüşüne itibar edilmez. Nitekim bu ziyade el-İrvâ, Cilt: 2, Sayfa: 38, 120, 121 eserinde sahih görülmüştür. Bir de bu hadise ait şahid ve mutabaatlar bulunmaktadır.

604 Malik, Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 86, 87; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 517; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 118, 119. Kendisi hasen saymıştır. Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 240, 284, 285, 302, 487. Hadis sahihtir. Bak: Hâşiyetu'l Mişkât, Cilt: 1, Sayfa: 270.

ehlinden Leys ortada... Onlardan hiçbirisi de; "İmamı sesli olarak okuduğu halde, arkasında bulunan kişinin okumaması durumunda onun namazı batıl olur." dememişlerdir. Nitekim bu kıraat, namaza sonradan yetişen kişiye de vacip değildir; dolayısıyla başkasına da vacip olmaz.

İmam Şafiî'ye ait olan diğer görüşüne gelince; İmam sesli kıraat ettiği zaman arkasına uyan da okur. Buna benzer bir açıklama Leys, Evzâi ve Ebu Sevr'den de gelmiştir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu gelen kavlinin umumu buna işaret etmektedir: "Fâtiha okumayanın namazı yoktur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[605]

Bunun, uyan (cemaat) hakkında olmayacağı şeklinde cevap verilmiştir.

Güzel olanı ise; imam sustuğu ve cehri olarak okumadığı vakit okumaktır. Bu ise ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. Çünkü haberlerin umumu, kıraatin tüm namaz kılanlar hakkında söz konusu olduğunu gerektirmektedir. Zikri geçen delillerce de tahsis edilmiştir ki bu da cehri olarak okuma halidir. Bunun dışında ise umum üzere kalır.

Sevri, İbn Uyeyne ve Ebu Hanife ise –geçenlere dayanarak- uyan kişinin (cemaatin), hiçbir durumda okumayacağını belirtmişlerdir. Buna verilecek cevap ise; söz konusu gelen tahsis ifadesinin "cehri okuma" durumuyla alakalı olmuş olacağıdır. Allah, en iyisini bilir.

Sessiz ve sesli okumak: Öğle ve ikindi namazlarında sessiz okurken, akşam ile yatsı namazının ilk iki rekâtında ve sabah namazının da hepsinde sesli okur. Sesli ve sessiz okumalarının yerli yerinde yapılmaları –ihtilafsız- istenilen bir şeydir. Bunda aslolan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in amelidir. Ve sabit olduğu üzere halef, buna dair nakilleri seleften aktarmıştır. Dolayısıyla her kim sessiz okunacak bir namazı, sesli olarak kılacak olursa, sünneti terk etmiş olur, namazı ise geçerlidir.

Bu cehri (sesli) okuma konusu, imam için meşrûdur, cemaate ise meşru değildir ve bunda ihtilaf da yoktur. Çünkü cemaat olan kişi, sessiz olup dinlemekle memurdur. Ama tek başına namaz kılan kişiye gelince, İmam Ahmed'den gelen açık görüşe göre kendisi muhayyerdir (sesli de

---

605 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 237; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 295.

sessiz de okuyabilir.) Aynı şekilde her kim, namazın bir bölümünü kaçırır, bunu kılmak için kalkacak olursa, bu durumda kaza etmesiyle, eda etmesi arasında bir fark yoktur; çünkü "cehri okuma" konusu cemaat hakkında söz konusudur.

İmam Şafiî der ki: Tek başına namaz kılanın sesli okuması sünnettir; çünkü sessiz olup dinlemekle memur değildir.

Namazda setr-i avret: Avret yerlerini göstermeyecek şekilde (giyinmek) ve gözleri de avrete bakmaktan kaçınmak vaciptir ve namazın sıhhat şartıdır. Bunu, İmam Şafiî ve Rey ashabı ifade etmiştir. Çünkü bu noktada gelen hadis şöyledir: "Allah hayız (vaktine erişmiş) bir kadının, başörtüsü olmadan namazını kabul etmez."[606] Seleme b. Akvâ'dan nakledildiğine göre, kendisi şöyle dedi: Ey Allah'ın Resulü! dedim, Ben avcı bir kişiyim. Tek bir kamisle namaz kılabilir miyim? diye sordum. "Evet, (ama) bir dal ile de olsa peştamalını bağla." buyurdu.[607]

İmam Malik'in arkadaşlarından bazıları ise şöyle demişlerdir: Kadının tesettüre girmesi vaciptir; ancak namazın sıhhat şartı değildir. Çünkü tesettüre girme vücubiyeti, namaza has olmadığı için namaz için de şart değildir. Bunun bozulacağını zikretmiş değillerdir, söz konusu mesele ise memnû bir husustur. İbn Abdilberr der ki: "Tesettüre girmeye muktedir olduğu halde çıplak olarak namaz kılan kimsenin, elbiseyi terk etmiş olmasıyla ifsat edici bir durumu meydana getirdiği için, tesettürün namazın farzlarından olduğunu söylemek icma ile sabit olur." diyen bir kimse delil gösterir. (Devamla) demiştir ki: İşte hepsinin icma ettikleri husus da budur."

Erkeğin avretini; diziyle göbeğinin arası olarak sınırlamıştır. Bu görüşü -içlerinde İmam Malik'in ve İmam Şafiî'nin mezhebi, Rey ashabı ile fakih-

---

606 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 150, 218, 259; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 215, 216. Hadisi hasen saymıştır. Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 251. Şöyle demiştir: "Müslim şartına göre hadis sahihtir." Ahmed Şâkir ise Tirmizî'ye yaptığı haşiyesinde ve el-Albânî ise el-İrva, Cilt: 1, Sayfa: 214, 217 eserinde bu hadise muvafakat etmişlerdir.

607 Nesaî, Cilt: 2, Sayfa: 70; Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 250; Beyhakî, Cilt: 2, Sayfa: 240. Hadisi Hakim sahih görmüş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Nevevî ise el-Mecmû, Cilt: 3, Sayfa: 174 eserinde şöyle demiştir: "Hasen bir hadistir. Ebu Davud, Nesaî ve diğerleri hasen isnatla rivayet etmişlerdir." el-İrva, Cilt: 1, Sayfa: 214, 217 eserinde ise; Hadis dediği gibidir, denilmiştir.

lerin çoğunluğunun yer aldığı bir cemaatten rivayetle- İmam Ahmed açıkça ifade etmiştir. Bu konuda gelen hadisler göstermektedir ki iki fercin dışındaki yerler "galiz" olmayan avrettir ve galiz ise ferçlere verilen isimdir.

Avret yerinden azıcık bir yer açılacak olursa namazı batıl olmaz. Bunu, İmam Ahmed belirtmiştir. Ebu Hanife de bunu söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde buna benzer durumlar meydana gelmişti, mesela Amr b. Seleme'nin, kavmine namaz kıldırıp imamlık yaptığı hadiste[608] olduğu gibi. Hadisteki bu olay meşhurdur ve buna karşı da çıkılmamıştır. Bir de azıcık bir yerin açılmasından kaçınmak zordur; tıpkı (elbiseye isabet eden) azıcık kan misali gibi- bu ise mazur görülmüştür.

İmam Şafiî ise bu şekilde namazın batıl olacağını söylemiştir. Çünkü durum, avret konusu ile ilgilidir. Azı da çoğu da aynıdır, bakmak gibi.

Bu sabit olduğuna göre, dolayısıyla çokluk sınırı bakmada aşırıya kaçmak, azlık sınırı ise bakınca aşırıya kaçmamak halidir. Çünkü hakkında şeriatın izah vermediği bir şeyde örfe müracaat edilir.

Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Avretinin galiz (ağır-müstehcen) olan yerinden bir dirhem miktarı veyahut muhaffef (hafif-az müstehcen) olan yerinden de dört dirhemden az bir miktarı açılacak olursa, namazı bozulmaz, bundan daha fazla olursa bozulur.

Takdir edilen bu ölçü hakkında şeriatın bir hüküm getirmediği, onun için de bu görüşü almanın caiz olmayacağı yönünde cevap verilmiştir. Şayet avreti kasden olmaksızın açılacak olur, o da uzun zaman geçmeksizin onu hemen kapatıverirse namazı bozulmaz. Çünkü bu durum, az bir yerin açılması hükmüyle eşdeğerdir.

Namaz kılan kişinin –eğer imkânı varsa- üzerine elbiseden bir miktarını omuzlarının üzerine dolaması vaciptir. Bu, İbn Munzir'in görüşüdür. Çünkü bu noktada hadiste şöyle geçmektedir: "Hiçbiriniz, üzerinde bir tek elbise varken onun bir miktarını omuzlarının üstüne dolamaksızın namaz kılmasın." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[609] Bu yasak, haramlığı

608 Bak: Sahih-i Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 8, Sayfa: 22, 23; Sünen-i Ebi Davud, Cilt: 1, Sayfa: 393, 394.

609 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 471; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 368. Cumhur âlimler ise buradaki emri müstehablığa ve söz konusu yasağı ise tenzihi (mekruhluğa) yorumlamışlardır. Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 472.

ifade etmektedir. Mezhebimizin zahirine göre de bu durum, namazın sıhhati için şart koşulmuştur. Çünkü yasak, kendisinden men edileni bozmak demektir.

Fakihlerin çoğu ise; bunun vacip olmayacağını ve namazın sıhhat şartı da olmadığını ifade etmişlerdir. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü omuzlar başlı başına avret olmadıkları için durum, bedenin diğer yerinde de aynıdır.

Örtecek bir şey bulamayan kimsenin hükmü: Avret yerinin sadece bir bölümünü örtecek bir şey (elbise vb.) bulacak olursa, ön ile arkasını örter; çünkü bu yerler avret konusunda daha belirgin yerler olduğundan, örtülmesi daha önem arz etmektedir. -İhtilafsız olarak- giyecek bulamayan bir kimseden namaz farziyeti de düşmez. Bu haliyle namaz kılacak olursa iade etmesi de gerekli değildir. Çünkü bu, namazın şartlarından sayılır ve bundan aciz kaldığı için -tıpkı kıbleye dönmekten aciz kalması gibi- (tesettür) şartı düşmüş olur.[610]

Hür bir kadının namazda açması caiz olan yerler: Namazda iken kadının yüzünü açmasının caiz olduğu hususunda bir ihtilaf yoktur. Eller hakkında ise iki görüş vardır:

1) Ellerin açılması caizdir. Bu, İmam Malik ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü ihramlı olan kadının –yüzünü peçe ile örtmesi haram olduğu gibi- ellerini eldiven ile örtmesi de haramdır. Ama ellerin namazda iken örtülmesi –yüzde olduğu gibi- haram değildir.

2) Ellerin namazda örtülmesi vaciptir. Çünkü kadının her tarafı –hadiste geçtiği üzere- avrettir: "Kadın avrettir."[611] Bu ise genel bir ifadeyle gelmiştir. İhtiyaç sebebiyle "yüz" ifadesi ise terk edilmiştir. Bunun dışındaki yerler için delil gerekir. Çünkü ellerin ihtiyaç sebebiyle açık bulundurulması, yüze duyulan ihtiyaç gibi değildir. Onun için ellerle yüzün birbiri ile kıyaslanması doğru değildir.

---

610 Peki, bu durumda (çıplak iken) ayakta mı, yoksa oturarak mı kılmak daha evladır. Bunun rükû ve secdesi nasıl olmalıdır. İmamın yeri ile çıplak olan cemaattekilerin vaziyeti nasıl olmalıdır... İşte tüm bu açıklamaları ayrıntılı olarak el-Muğnî, Cilt: 1, Sayfa: 592, 599 eserinde ayrıntısıyla bulabilirsiniz.

611 Trimizi, Cilt: 3, Sayfa: 476. Kendisi hadis hakkında hasen, gariptir, demiştir. el-İrvâ, Cilt: 1, Sayfa: 303 eserinde ise (el-Albânî) bunu sahih görmüştür. Bu hadise dair mutabaatları da zikretmiştir.

Ama hür bir kadının diğer yerlerine gelince, namazda bu yerleri örtmesi vaciptir. Bu yerlerden biri açılacak olursa –azı dışında- namazı geçerli olmaz. Bunu, İmam Malik, Evzâi ve İmam Şafiî demiştir. Çünkü hadis-i şerifte: "Allah hayız (vaktine erişmiş) bir kadının, başörtüsü olmadan namazını kabul etmez."[612] buyrulmuştur. Bununla bedenin ön tarafı ve diğer yerlerinin (her tarafının) kapatmasına dair dikkat çekilmiştir.

Ebu Hanife ise şöyle demiştir: İki ayak avret değildir. Çünkü genelde bu yerler açıkta bulunurlar. Eğer kadının saçlarının dörtte birlik bölümü açılırsa, dizinin dörtte birlik miktarı açılırsa veyahut karnının dörtte birlik bölümü açılırsa, namaz batıl olmaz.

Ancak bu hükmün bir delili yoktur. Zira bir şeyi sadece görüşü ve reyi ile takdir edip ona hüküm biçmek, caiz değildir.

Geçen namazları kaza etmede uyulacak tertip: Ne kadar çok da olsa geçmiş namazların kazasında tertibe uymak vaciptir. İmam Malik ve Ebu Hanife şöyle demişlerdir: Bir gün bir gece süreden fazla olan namazda tertibe uymak vacip değildir. Çünkü bundan fazla olması durumunda ondaki tertibe uymak oldukça zordur. İmam Şafiî ise; kaza orucunda olduğu gibi, bunda herhangi bir tertibin vacip olmadığını ifade etmiştir.

Tertibe uyma noktasında itibar edileni, İbn Ömer'den merfu ve mevkuf gelen şu rivayettir: "Her kim, bir namazı unutur ve bunu imamın arkasında namaz kılarken hatırlarsa, imam selamı verince unutmuş olduğu namazı hemen kılsın, sonra da öbür namazı (kıldığını yeniden) kılsın."[613]

Ebu Cumâ Habib b. Sabbâ'dan nakledildiğine göre –ki kendisi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) dönemine yetişmiş bir şahsiyettir- Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ahzap yılında akşam namazını kıldı ve bitirince: Sizden birisi benim ikindiyi kıldırdığımı biliyor mu?" diye buyurdu. Ashab: "Ey Allah'ın Resulü! Siz ikindiyi kılmadınız." dediler. Bunun üzerine

---

612 "Namazda setr-i avret" bölümünde hadisin kaynağı geçmişti.

613 Mevkuf olarak Malik, Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 168; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 421; Beyhakî, Cilt: 2, Sayfa: 221, 222 rivayet etmitir. Beyhakî ise merfu olarak rivayet etmiştir ancak şöyle demiştir: "Doğru olan İbn Ömer'in mevkufu şeklinde gelmiş olduğudur." Hadisin Dârakutnî ve Beyhakî'den nakille İbn Abbas'tan şahidler yer almaktadır, ancak senedinde meçhul ifadeler yer almaktadır.

müezzine emretti ve (ikindi) namazı için kamet getirdi, namazını kıldı ardından da akşam namazını tekrar kıldı."[614]

Vakit içerisinde ihram tekbiri alsa sonra bu esnada vaktini geçirmiş olduğu bir namazın kaldığını hatırlasa, vakit de varsa namazı tamamlar ve geçmiş namazı da kaza eder. Ardından o kılmakta olduğu namazı mutlaka olarak tekrar kılar. Bu, İbn Ömer, İmam Malik, Leys ve İshak'ın namaza uyan kişi hakkındaki görüşleridir.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre bu durumdaki kişi namazını keser ve geçmiş namazını da kaza eder. Bu da Nehâi, Zühri, Rabîa ve Yahya el-Ensârî'nin münferid kişinin namazı hakkındaki görüşleridir.

İmam Şafiî ve Ebu Sevr der ki: Bu kişi namazını tamamlar ve başkası olmaksızın sadece o kaçırdığı namazı kaza eder. Bu ise tertibe uymanın vücubiyeti hakkındaki ihtilaflara mebni olan bir husustur, buna dair izahlar ise geçmişti.

Vakit namazı kaçırma korkusu: Vakit namazı kaçırma korkusu varsa, bunu kılıp bitirene kadar tertip düşer, ister vakit namazına girmiş olsun, ister olmasın fark etmez. Bu, Evzâi, Sevri, İshak ve Rey ashabının görüşüdür.

Vakit geniş de olsa, dar da olsa tertibe uymanın vacip olacağı söylenmiştir. Bu da Leys ve İmam Malik'in mezhebidir. Vakit dar da olsa tertibe uymanın vacip olacağı görüşüne sahip olanlar, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Kim, bir namazı unutacak olursa onu hatırladığı zaman kılsın..." hadisini delil göstermişlerdir. Hadis hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[615] Bu hadis genel anlam (umûm) ifade etmektedir.

el-Muvaffak der ki: Bizim için, bu namaz şayet vakti oldukça dar olması durumunda dahi, bunun ertelenmesinin caiz olmayacağı yönündedir; tıpkı geçmiş namazı bulunmayan kimsenin durumu gibi... Zira vakit namazını kılmak, geçmiş bir namazı kaza etmekten daha önceliklidir; çünkü buna dair delil, vakit namazını terk edenin öldürüleceği gerçeğidir. Bir

614 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 106. Ona göre senedinde İbn Lehyeâ vardır.
615 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 70; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 477. Müslim'de ise: "Her kim namazı unutacak ya da uyumuş olursa..." şeklinde gelmiştir.

rivayete göre de küfre gireceği hususudur. Buna göre o vakit namazını, vaktinden çıkarıp ertelemek helal olmaz, hâlbuki geçmiş bir namazın durumu bundan farklıdır.

Bunu doğrulayan bir açıklama da şöyledir; Şayet vakit namazı kılan kimse, o namazını erteleyecek olursa, namazını kaçırmış olacaktır. Belki de bir çok namazı geçirmiş olacağından, bu durumu onu vakit içerisinde namaz kılmamaya bile itmiş olacaktır. Bunu terk etmesi halinde ceza gerekmeyecek, cemaatle de aslı itibariyle namaz kılmış da olmayacaktır. İşte bu, şeriatın getirmiş olduğu bir tarz değildir.

Onların namazı kaza etmeye dair ileri sürdükleri emir konusu, vakit içerisinde kılınan namaz amelinin emriyle çelişki oluşturmaktadır. Dolayısıyla ikisinden birisinin öne alınması gerekmektedir ve vakit namazını kılmak ise daha kuvvetlidir.

Cemaatle namazı kaçırma korkusu: Kaza namazları bulunan bir kimsenin, cemaatle namazı kaçırmaktan endişe etmesi durumunda iki görüş rivayet edilmiştir:

1) Bu durumda (namaz) tertibi düşer. Çünkü iki tane vacip bir arada toplanmış olur. O halde ikisinden birisini geçirmesi ve ikisinden birisi hakkında seçimini yapması gerekmektedir. Rivayete göre, ilk vakti içerisinde geçmiş namazların çok olması durumunda bunların, vakit namazının önüne alınıp kılınması caizdir. Çünkü vakit namazını bekleyen kişi, hazır olduğu zaman cemaatle o namazı eda eder ve tekrar kılmasına ihtiyaç da duymaz. İnşallah-u Teâla bu görüş daha güzel ve daha doğru olandır.

2) Bu şekilde tertip düşmez. Çünkü bu namaz, cemaatle kılınan namazdan daha kuvvetlidir ve buna dair delil; cemaatle kılınan namazın tersine, bunun namazın sıhhat şartından sayılmış olmasıdır. Mezhebimizin zahiri görüşü de bu yöndedir.

Çocuğa abdesti ve namazı öğretmek: Yedi yaşına ulaştığı vakit çocuğa velisinin abdesti ve namazı öğretmesi vaciptir. On yaşına girdiği zaman ise bunları te'dîp ederek anlatır. Bu konudaki temel Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu kavlidir: "Çocuklarınız yedi yaşına geldiklerinde namazı öğretin, on yaşlarına geldiklerinde kılmazlar ise dövmek suretiyle (te'dîp ederek) namaz kılmalarını sağlayın. Yataklarını da

ayırın."[616] Bu tâlim ve öğreti tıpkı, hat, Kur'ân, sanat ve vb. gibi konularda söz konusu olan tâlim, alıştırma ve te'dîp gibidir. Geçenlerden anlaşılacağı üzere aklı başında bir çocuğun -erkek olsun, kız olsun fark etmez- bunları yerine getirmekle, amel etmiş olacağında şüphe yoktur. Burada kasdedilen *"Te'dîb'in (edeplendirmenin)"* manası ise; dövmek, tehdit etmek ve zor kullanmaktır.

Kur'ân'da geçen secde ayetleri: Mezhebimizde meşhur olan görüşe göre; Kur'ân'da geçen secde ayetleri, ondört secdeden oluşmaktadır. Bu, Ebu Hanife'den gelen iki rivayetten birisini ve İmam Şafiî'nin de iki kavlinden birisini oluşturmaktadır. İmam Ahmed'den nakledildiğine göre bu secde ayetlerinin sayısı, "Sâd" suresindeki ayetle beraber on beştir. Bu, İshak'ın da görüşüdür.

Bir rivayete göre İmam Malik ve bir görüşe göre de İmam Şafiî; Söz konusu olan secde ayetlerinin on bir tane olduğunu ve mufassal (surelerde) ise secde ayetinin bulunmadığı şeklindedir.

Birinci rivayete göre; "Sâd" suresindeki secde ayeti, secde ayetlerinden değildir. Bu, İmam Şafiî'nin görüşüdür. İkinci rivayete göre ise bu suredeki secde ayeti, secde ayetlerinden sayılmaktadır. Bu da İmam Malik, Sevri, İshak ve Rey ashabının görüşüdür.

"Hac" suresinde ise bu ayetlerden iki tane vardır. Bunu, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr söylemiştir. İmam Malik ve Ebu Hanife ise; (Hac suresindeki) son ayetin secde ayeti olmadığını belirtmişlerdir.

Secde yaparken itibar edilecek olan şartlar, nafile namazdaki şartların aynısıdır. Tilavet secdesi yapacağı vakit, secde yapmak için tekbir alır. Namazın içinde de olsa, dışında da olsa, her halükârda kalkarken aynı şekilde tekbir alır. Bunu, İmam Şafiî, İshak ve Rey ashabı söylemiştir. İmam Malik ise şöyle demiştir: Eğer namaz içindeyse durum böyledir; ancak namazın dışında secde edecek olursa durum farklıdır.

---

616 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 187 Amr b. Şuayb hadisinden, onun babasından ve onun da dedesinden yaptığı rivayetle...; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 334; Beyhakî, Cilt. 3, Sayfa: 84 Sebra b. Mâbed hadisinden nakletmiştir ki onu da Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 404; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 259, 260 rivayet etmişlerdir. Tirmizî: Hasen, sahihtir, demiştir. Hakim ise; "Müslim şartına göre hadis sahihtir" der. Hadis şahidleri açısından sahihtir. Bak: İrvâu'l Ğalîl, Cilt: 1, Sayfa: 267.

Namazın dışında tekbir almanın meşruiyet yönü, bu secdenin tek başına (bağımsız) bir secde olmasından dolayıdır. Onun içindir ki ona başladığı vakit tekbir alınır ve kalkarken de yine tekbir alınır. Tıpkı selam verdikten sonra sehiv secdesi gibi.

Secde yaparken, namaz içerisindeki (diğer) secdede okuduklarının aynısını söyler. Ama bu minvalde rivayet edilenleri okumak isterse bu daha güzel olur.

Secde yaptıktan sonra selam verme konusuna gelince, İmam Ahmed'den bu yönde farklı rivayetler gelmiştir. Onun bu selama vacip dediği rivayet edilmiştir. Çünkü hadis-i şerifte: "(...) namazdan çıkış selam iledir."[617] buyrulmuştur. Ve yine ondan tilavet secdesinde selamın olmadığı şeklinde rivayet de gelmiştir. Bu, aynı zaman da Ebu Hanife'den de nakledilmiştir. Çünkü bu secdede teşehhüd olmadığı gibi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den buna dair bir nakil de gelmiş değildir. İmam Şafiî de bu konuda ihtilaf etmiştir.

Bir defa selam vermek ise yeterlidir.

Tilavet secdesinin hükmü: Tilavet secdesi vacip değildir, müekked sünnettir. Bunu, İmam Malik, Evzâi, Leys ve İmam Şafiî demiştir. Çünkü bu noktada Zeyd b. Sabit'ten gelen rivayete göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Necm suresini okudum, içinde (secde) ayeti olduğu halde secde yapmadı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[618] Cuma günü minberin üzerinde Nahl suresini okuyan Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'ın bu kıssasındaki durum da bu şekildedir (secde etmemiştir.) Bu hadise sahabenin ve diğerlerinin yanında meydana gelmesi ve hiçbirisi tarafından buna karşı çıkılmaması nedeniyle bir icma halini almış oldu.

Ebu Hanife ve ashabı ise bunun vacip olduğunu söylemişlerdir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Böyleyken onlar acaba neden iman etmezler? Onlar kendilerine Kur'an okununca secde de etmezler."* (İnşikak Suresi: 20, 21) Bu bir kınama içermektedir ve kınama da ancak vacibin terk edilmesi sebebiyle söz konusu olur.

---

617 "İhram (iftitah) tekbiri" konusunda geçmişti.
618 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 554; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 406.

Secdeyi terk edenlerin kınanmış olması, onun faziletine ve meşruiyetine inanmayan kimseler için mevzu bahistir, şeklinde cevap verilmiştir.

Secde ayetini işiten ve okuyan kimselere, secde etmeleri sünnettir. el-Muvaffak: Bunda ihtilaf edeni bilmiyoruz, demiştir.

Dinleme kasdı olmaksızın secde ayetini işitene gelince, onun secde etmesi müstehap değildir. Bu, sahabeden bir topluluk tarafından nakledilmiştir. İmam Malik de bunu söylemiştir. Rey ashabı ise; Bu kimsenin secde etmesi gerekir, demiştir. İmam Şafiî de; Bunun illâ ki secde yapmasını gerekli görmem, ancak secde etmesi güzeldir, der.

Dinleyen ile sadece işiten arasındaki farka gelince; kasdı olmayan kimse sadece işitmekle ecir noktasında okuyan kişiye ortak olmuş sayılmaz; dolayısıyla başkası gibi secde konusunda da ona ortak değildir. Ama dinleyen kişi, (kasıtlı dinleme niyeti olduğundan) ecir noktasında okuyan kişiye ortak olmuş olur. Okuyan kişi tilavet secdesi yapmaz ise onu dinleyen de yapmaz; çünkü ona tabiidir. İmam Şafiî ise secde yapar; çünkü dinleme olayı tahakkuk etmiştir, zaten secde etme sebebi de budur, demiştir.

Yolculuk yaptığı esnada bineğinin üzerinde bulunuyor ise -nafile namazda olduğu gibi- yüzü nereye dönük ise secdesini ima ile yapar. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir.

el-Muvaffak der ki: Bazı arkadaşlarımız şöyle demişlerdir: Cehri olmayan namaz da imamın secde ayeti okuması mekruh sayılmıştır ve okuması durumunda ise secde yapmaz. Bu, Ebu Hanife'nin de görüşüdür. Çünkü burada imama uyan kimselerin bir tür karıştırmalarına sebebiyet vermiş olmaktadır.

İmam Şafiî ise bunun mekruh olmayacağını söyler. Çünkü bu noktada İbn Ömer'den nakledildiğine göre, "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) öğle namazında (kıyamda iken) secde etti sonra, ayağa kalktı bir müddet sonra da rükû'ya vardı. Bunun üzerine biz O'nun *"Tenzîlü's-Secde"* suresini okuduğunu anladık."[619] Kuşkusuz Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uymak daha evladır.

---

619 Sünen-i Ebi Davud, Cilt: 1, Sayfa: 507.

İmam secde yapacak olursa, kendisine uyanlar da hep birlikte secde yaparlar. Uyanın (cemaatin), secde yapıp yapmama da muhayyer olduğu da söylenmiştir. Evla olan ise imama uyup (secde) yapmaktır.

Kerahat vaktinde secde yapmak: Nafile namazları kılmanın caiz olmadığı (kerahat) vakitlerinde secde yapılmaz. Bunu, Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü bu konudaki yasaklayıcı hadislerin genel manası bunu ifade etmektedir. İmam Malik de kerahat vakti içinde secde ayetini okumayı kerih görmüştür.

İmam Ahmed'den ise secde edebileceğine dair rivayet gelmiştir. Çünkü bu bir namazdır ve bir sebebe binaen eda edilmektedir. Bu durumda, kerahat vakti de olsa revâtip sünnetlerin kaza edildiği gibi bunlar da yapılabilir. Haddi zatında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in öğle ve ikindiden sonra, iki rekâtlık (sünnet) namazı kaza ettiği sabittir.[620]

Şükür secdesi: Erişilen nimetlerin yenilenmesi ve sıkıntıların kalkması neticesinde şükür secdesi yapmak müstehap görülmüştür. Bunu, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr ifade etmişlerdir. Çünkü Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle yapardı.[621]

İmam Malik ve Ebu Hanife ise şükür secdesi yapmanın mekruh olduğunu, çünkü eğer müstehap olsaydı Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunu aksatmayacağını belirtmişlerdir.

Bu görüşe, "Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu secdeyi kimi zaman terk etmiş olmasının, bunun müstehap olmayacağı anlamına gelmeyeceği, zira "müstehap" ifadesinin, kimi zaman yapmak, kimi zaman da terk etmek demek olduğu" şeklinde cevap verilmiştir.

Şükür secdesi; durum, şekil, şart ve hükümleri açısından tilavet secdesiyle aynıdır.

Cemaatle namazı terk etmedeki özür durumları: Şayet akşam yemeği hazır olur da kişi yemeğe iştah da duyuyorsa, bu durumda müs-

620 Bunun için bakınız: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 64; Cilt: 3, Sayfa: 488; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 571, 572. Ancak sahih olan görüşe göre bu, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e özel durumlardan sayılmıştır.

621 Bak: Sünen-i Ebi Davud, Cilt: 3, Sayfa: 216; Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 141.

tehap olan yemeğe başlamasıdır. Aynı şekilde def-i haceti olur da namaz kılacak pozisyonda olmaz ise cemaati kaçırmaktan korksa da korkamasa da o ihtiyacını giderir. Çünkü hadis-i şerifte: "Yemek koyuldu mu ve kişiyi ehbasân (küçük ve büyük tuvaleti) da kovalamakta iken namaz yoktur." buyrulmuştur.[622] İşte bu ikisi, cemaatle namazı terk edebilmeye dair özür bildiren durumlardır. Çünkü *"namaz yoktur"* ifadesi, bütün namazlar için genellik bildirmektedir.

Hastalık ve korku sebebiyle de cemaatle namaza gitmemesi de özür sayılır. Hastalığa gelince; cemaate katılması durumunda kendisine zorluk getireceğinden dolayı geri durmasının mazeret sayılacağında ihtilaf yoktur. Korkuya gelince; bunun üç şekli vardır: Kendi nefsi hakkında korkması, malı hakkında korkması ve ailesi hakkında korkmasıdır.

Elbiseyi ıslatan yağmur yahut da elbiseye bulaşıp da bedene ve giysiye eza veren çamur da böyledir. Aynı şekilde soğuk fırtınalı karanlık bir gecede ortaya çıkan rüzgar da böyledir.[623]

Yolculuğa çıkmak isteyenin, (birlikte yol) arkadaşlığı yapacağı şahsı kaybetmekten korkar veyahut da uyuya kalmasından endişe eder vb. gibi benzer durumlar söz konusu olursa, bunlar da yine mazeret sayılır. el-Muvaffak der ki: Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) akşam yemeğinin hazır olması ve tuvalete gitme zorunluluğunun doğması neticesinde, cemaatle namazı terk edebilmeye dair ruhsat vermiş ve -zikrettiğimiz tüm izahlarda geçtiği üzere- cemaatle namazı terk edebileceklerine de dikkatleri çekmiştir. Çünkü bunların zararı büyüktür.

KASDEN YAHUT SEHVEN TERK ETMESİYLE NAMAZI BATIL KILAN DURUMLAR

Namazda meşru sayılan durumlar ikiye ayrılır: Vacip ve sünnet. Vacip ise iki kısımdır:

1) Kasden ve sehven (bilmeden, kasıtsız) yapmakla namazı düşürmeyen durumlar. Bunlar on tanedir: İhram (iftitah) tekbiri, imam ve tek

622 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 393. Bu manada yine Enes ve İbn Ömer'den de Buharî, Cilt: 2, Sayfa: 159 ve Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 392'de rivayet gelmiştir.

623 Bu hadisler Buharî, Cilt: 2, Sayfa: 112, 156, 157, 384'te ve Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 484, 485'te rivayet edilmiştir.

başına kılan kişinin Fâtiha'yı okuması, kıyam, mutmain oluncaya değin rükû'ya varmak, mutmain oluncaya değin dümdüz şekilde doğrulmak, mutmain oluncaya değin secdeye varmak, mutmain oluncaya değin iki secde arasında dümdüz şekilde doğrulmak, namazın sonunda teşehhüd yapmak, onda oturmak (cülûs), selam vermek ve bu zikredilenlerde tertibe uymak. İşte bunlara *"namazın rükünleri"* denir, kasden ve sehven yapılması durumunda bunlar namazı sakıt etmezler (yani namaz kılınmış sayılmaz.) Bunlardan bazılarının vacipliği hakkında ise ihtilaf vardır ve buna dair açıklamalar geçmişti. Bunların vacip olduğuna dair delil, namazını kötü kılan o (malum) şahıs hakkında mevzu bahis olup gelen hadis-i şeriftir.[624] Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Sen namaz kılmadın..."* buyurmuştur ve ona namazını tekrar kılmasını emretmiştir. Zira Hz. Peygamber'e, namazı öğretmesini kendisinden talep edince, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ona namazdaki amelleri öğretivermiştir. İşte bunlar olmaksızın o adamın "namaz kılan bir kişi" olmayacağı anlaşılmış olmaktadır. Hadis ise yanılarak yapmakla da namazın sakıt olmayacağına işaret etmektedir. Çünkü yanılarak yapmasıyla namazı tamam olmuş olsaydı bu durumda o bedevinin –bilmediği için- namazı tastamam kabul edilmiş olacaktı (ama öyle olmamıştır), zira bilmeyen kişi, unutan kimse gibidir.

Bunların terk edilmesi sebebiyle namazın batıl olacağı konusuna gelirsek, bunda ise tafsilat vardır: Şayet kasden bunları terk edecek olursa, namazı her halükârda batıl olur. Şayet bunlardan sehven bir şeyi terk edecek olur ardından namazda iken bunu hatırlayacak olursa, beyan edeceği üzere onu yerine getirir. Eğer selam verene kadar bunu hatırlamayacak olur ve aradaki fasıla da uzun sürecek olursa, namazı batıl olur. Çünkü aradaki fasılanın uzun sürmesiyle beraber geçenlere bir şeyi bina etmesi mümkün olmamıştır. Şayet fasıla uzun olmaz ise üzerine onu bina eder. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Buna benzer bir açıklamayı İmam Malik de ifade etmiştir. Burada söz konusu olan fasılanın uzun yahut da kısalık durumunda adet ve örfe müracaat edilir.

Fasılanın kısa sürmesi durumunda bu namazın batıl olmayacağına gelince; şayet bir rekât yahut daha fazlasını terk eder, uzun fasıla gel-

---

624 Bu hadise dair açıklamalar defalarca geçmişti.

meden önce terk ettiği o rekâtı hatırlayacak olursa, icmaya göre namazı batıl olmaz. Çünkü Zu'l Yedeyn hadisi[625] buna işaret etmektedir. Öyleyse bir tane rükün terk etmiş olması durumunda evla olan, namazının batıl olmayacağıdır. Çünkü bu, bir rekâtı terk etmekten daha fazla olacak değildir. Fasılanın uzun olması nedeniyle namazın batıl olacağına dair delil ise *"peşi sıra kılma"* ilkesini ihlal etmiş olmasıdır; dolayısıyla da namazını sahih kılmamış olur. Mesela terk ettiği rüknü ikinci gün hatırlaması gibi.

Şayet selam vermeyi unutursa, durumuna göre onu (hemen) yerine getirir. Teşehhüd yapmış olsa dahi bunu yerine getirir ve selam verir. Bu ikisinin dışında bulunuyorsa, tam bir rekât kılar, teşehhüd getirir, selam verir ve ardından da sehiv secdesi yapar.[626]

İftitah tekbiri namazın rükünleri arasında sayılır ve namaza bu olmadan, başlanılmış sayılmaz. Çünkü namaza bu başlangıç tekbiri dışında giriş sağlanmaz.

2) Diğer vacipler: Bunlar da sekiz tanedir: Tekbir almak (iftitah tekbiri değil), Rükû'da tesbih etmek, secde de tesbih etmek, *"Semiallah'u limen hamideh"* demek, *"Rabbenâ ve leke'l Hamd"* demek, *"Rabbiğfirlî"* demek, ilk teşehhüdü yapmak ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e son teşehhüdde salat getirmek. Bunların vacip oluşu hakkında iki rivayet gelmiştir: *Birincisi:* Bunlar vaciptir. Bu, İshak'ın görüşüdür. *Diğeri ise*; Bunlar vacip değildir. Bu da fakihlerin çoğunluğunun görüşüdür. Sadece İmam Şafiî, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salat getirmeyi rükünler kapsamına sokar ve buna vacip demiştir. İmam Ahmed'den gelen diğer bir rivayete göre, o da İmam Şafiî gibi söyler ve bunun vacip olduğuna dair delili geçen açıklamalarda olduğu gibi zikreder.

Bu vaciplerin hükmüne bizler de "vacip" diyecek olursak, bu durumda bunları bir kişi kasden terk edecek olursa namazı batıl olmuş olacaktır. Şayet sehven terk edecek olursa, o zaman sehiv secdesi yapması vacip olur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), ilk iki rekâtın sonunda, birinci teşehhüd için oturmadan ayağı kalkınca, cemaat de ona uyarak kendisi ile beraber ayağa kalktılar. Namazını tamamladığı zaman onlar da selam

625 "Sehiv secdesi" konusunda gelecek.
626 Yani tüm zikredilenlerde bunu yapar.

vermesini beklerken selam vermeden önce tekbir aldı. Ve oturduğu halde (yanılmaktan dolayı) iki secde yaptı, sonra selam verdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[627] Şayet teşehhüd, sehiv secdesi yapıldığı halde tamamlanamamış olsaydı, Allah'ın Elçisi bunu yapmaz (baştan namazını) kılardı. Bir de bu vacip olmasaydı, sehiv secdesini de yapmaktan kaçınırdı. Teşehhüdün dışındaki bir şey, ona kıyas edilmiş ve ona benzetilmiştir. Öyleyse ibadetlere dair birtakım vecibeler vardır ki kişi bunlardan bazılarını terk etmesi durumunda muhayyer kalabilmektedir. Bazı rükünler de vardır ki, başkasıyla asla geçerli olamazlar; mesela haccın vacipleri ve rükünleri buna bir örnektir.

Namazda meşru olan ikinci kısım ise sünnetlerdir. Bu sünnetler de sözlü ve ameli sünnetler diye ayrılır.[628] Kasden de olsa sehven de olsa terk edilmesi durumunda namaz, batıl olmaz ve terk edilmesiyle sehiv secdesi de vacip olmaz.

Namazdaki mekruhlar: Namazın sünnetlerinden bir şey terk etmek mekruh sayılmıştır. Namazda iken (oraya buraya) iltifat etmek,[629] yanına bakmak, kitaba bakmak, gözlerini göğe çevirmek, elini yanındakinin üzerine koymak, namazı eğilerek kılmak, bağdaş kurmak, saçını ve elbisesini çekmek mekruhtur. Bunun yanında parmaklarını birbirine sokmak, parmaklarını çıdırdatmak, otururken elini yere koyarak yaslamak ve çakıl taşlarını süpürmek de mekruhtur. Tüm bunlar namazda abesle iştigaldir ve namazın huşusunu dağıtır. el-Muvaffak der ki: İlim adamları arasında bunların hepsinin mekruhluğu hakkında ihtilaf edeni bilmiyoruz. Bunlardan herhangi birisini yapmakla namaz iptal olmaz; ancak ameli olarak yapılan bir mekruh, çok kere peşpeşe yapılacak olursa bu durumda namazı batıl kılar.

---

627 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 309, 310; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 399.

628 "Namazın sıfatı" konusunda bunlardan bazılarına dair açıklamalar geçmişti. Bazılarında ise ihtilaf vardır ve dileyen kişi bunlara dair açıklamaları, yerine bakmak suretiyle müracaat edebilir.

629 İltifat etmekle namaz bozulmaz; ancak kıbleden tamamıyla iltifat edip yönünü başka yere çevirmesi durumu bunun dışındadır.

İKİ DEFA YAPILAN SEHİV SECDESİ

İmam Ahmed şöyle demiştir: Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu hususta beş şey gelmiştir: İki rekât kıldıktan sonra (yaptığı bir eksiklik sebebiyle) selam verip ardından sehiv secdesi yapmıştır. Üç rekât kıldıktan sonra selam verip ardından secde etmiştir. Fazla ve eksiklik durumda secde etmiştir. Bir de iki rekât kılıp da teşehhüd etmeden ayağı kaltıktan sonra sehiv secdesi yapmıştır.

Namazı bitirmeden önce selam vermek: Her kim, namazını bitirmeden önce işlediği bir sehiv (unutma, hata vb.) sebebiyle selam verir, sonra fasıla uzamadan önce durumu anlar;[630] ancak abdesti bozulmuş olursa, bu durumda onun (abdest aldıktan sonra) geri kalanı kısmını kılması gerekir. Peşine teşehhüd yapar ve selam verir, ardından sehiv secdesi yapar, teşehhüd eder ve selam verip namazını tamamlar. el-Muvaffak der ki: Bir rekâtı ve fazlasını unutan kimse hakkında, namazını tamamlayabileceğinin cevazı hususunda ihtilaf edeni bilmiyoruz. Bu noktadaki temel Ebu Hureyre'den gelen rivayettir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki rekât namazını kılıp bitirince, Zu'l Yedeyn ayağa kalktı ve: "Ey Allah'ın Resulü! Namaz kısaldı mı yoksa sen mi unuttun?" dedi. Hz. Peygamber: "Zu'l Yedeyn ne söylüyor?" buyurdu. Doğru söyledi, iki rekâtten başka kılmadınız, dediler. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki rekât daha kıldırdı ve selam verdi. Sonra iki tane (sehiv) secdesi yaptı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[631]

Müslim'in, İmrân b. Husayn'dan yaptığı nakile göre, o şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) üçüncü rekâtta iken selam verdi..." Devamla (der ki): "Terk ettiği rekâtı kıldı, ardından selam verdi sonra iki defa sehiv secdesi yaptı, sonra da selam verip (namazı bitirdi.)"[632]

Şayet fasıla uzayacak ya da abdesti bozulacak olursa, bu durumda namaza baştan başlar. Bu, aynı zaman da İmam Şafiî'nin de görüşüdür. Buna benzer bir açıklamayı İmam Malik de yapmıştır.

630 Hatırlamayacak olur da ayağı kalkacak olursa, bu durumda oturur ve oturduğundan geri kalanı ifa etmek için ayağı kalkar; çünkü bu kıyam namaz için vaciptir. Kıyamı kasdetmeksizin bunu yapacak olursa, o zaman da niyet ederek bunu eda eder.

631 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 565, 566; Cilt: 2, Sayfa: 205; Cilt: 3, Sayfa: 96, 98, 99; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 403, 404.

632 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 404, 405.

Yahya el-Ensâri, Leys ve Evzâi ise; Abdestini bozmadığı sürece (eksik kaldığını) bina edip tamamlar, demişlerdir.

Birinci görüşün ileri sürdüğü husus, bunun tek bir namaz olması hasebiyle, uzun bir fasılanın olmasından dolayı –tıpkı abdestinin bozulmasında olduğu gibi- namazın bir bölümünü üzerine bina etmekle caiz olmayacağı yönündedir.

İmamın galip zannına göre namazı bina etmesi: İmam kaç rekât kıldırdığına dair şüphe ederse, kendisini bir yoklar ve galip zannı üzere namazını bina eder. Bu, sadece imam hakkında özel bir durumdur. İmam Ahmed'den nakledildiğine göre ise imam da olsa münferit de olsa, her halükârda zann-ı galibine göre namazı bina ederek kılar. Buna benzer bir açıklamayı Nehâi de söylemiştir. Rey ashabı ise tekrar etmesi durumunda böyle olacağını, bunun yanında şayet bu ilk kez meydana gelmiş ise namazı tekrar kılacağını ifade etmiştir.

Bu noktada asloan, Abdullah b. Mesud'un Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aktardığı şu rivayettir: "Sizden birisi namazından şüphe edecek olursa doğru olmaya daha yakın olan ihtimali seçsin (bu doğrudur diyerek ona göre) de namazını tamamlasın. Sonra da iki defa secde yapsın." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Hadisin lafzı Buharî'ye aittir.[633] Bu hadisin münferit bir kişiye değil de sadece imam hakkında söz konusu olduğuna dair yorum yapılmıştır. Çünkü imamın, hata ettiği zaman kendisini uyaracak ve ona hatırlatacak kimseleri (cemaati) vardır. Buna göre de o, kendisine en doğru olanına göre namazı kıldırıp tamamlayacaktır. Doğru kıldıracağı vakit arkasında ona uyanlar da kendisini doğrular ve böylelikle doğru kıldırdığını o da anlar. Hata edecek olursa cemaat tesbih getirerek onu uyarır ve imam da geri adım atar. İşte böylece her iki durumda da doğruya ulaşmış olur. Ama münferit kılan böyle değildir. Çünkü o, tek başına olup kendisini uyaracak kimsesi olmadığından, (hata ettiği vakit) kesinlik üzere kıldığını bilemez.

Üçüncü görüşe göre ise; kesin olarak bildiği o duruma göre namazını bina edip kılar. Bu noktada münferit ile aynıdır. Bu ise Rabia, İmam Malik, İmam Şafiî, İshak ve Evzai'nin görüşüdür. Nitekim bu noktada gelen

---

633 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 503, 504; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 400, 402.

Ebu Said'in rivayetine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz namaz kılarken şüpheye düşecek olursa, bu şüphesini gidersin. Yakın bilgisi üzere amel etsin, namazının böylelikle tamam olduğu kanaatine sahib olursa oturduğu yerde iki secde yapsın. Şayet şüphelendiği namazda rekât sayısı beş olmuşsa o iki secde onu çift hale getirmiş olur; eğer kıldığı rekât sayısı dört ise o iki secde şeytana rağmen yapılmış olur."[634]

Bu hadisin de münferit hakkında söz konusu olduğu şeklinde cevap verilmiştir. Bunun yanında gelen hadislerin arasının bulunması ve birleştirilmesi noktasında ise İbn Mesud hadisi, imam hakkında geldiği şeklinde yorumlanmıştır. Zira imam nezdinde her iki durum eşitlenecek olursa, o zaman imam yine kesin karar bağladığına göre namazını bina ederek kıldırır. Böylece Ebu Said ve benzeri hadisler, kişinin zannının bulunmadığı durumlarda, İbn Mesud hadisi ise zannı bulunan durumlarda yorumlanmış olmaktadır.

Rey ashabının ileri sürdüğü; "İlk defa bu eksikliğin isabet etmesi durumunda o namazı baştan kılar." görüşü, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen sabit sünnete terstir. Ebu Hureyre'den gelen rivayete göre, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz namaz kılmaya kalktığı vakit, şeytan kendisine gelip kaç rekât kıldığını bilemeyecek kadar zihnini karıştırır. Birinize böyle bir şey olduğu zaman, oturarak iki defa secde yapsın." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[635]

İmam, yerinde olmayan bir hata işleyecek olursa, kendisine uyan cemaatin onu uyarması gerekmektedir. Bu noktada nakledilen Sehl b. Sâd es-Sâidi hadisinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Her kim, namazda iken farklı birşey olduğunu görürse "*subhanallah*" desin. Tesbih ettiğinde elbette kendisine (imam tarafından) iltifat ve karşılık olunur. Kuşkusuz el çırpmak ise kadınlara mahsustur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Buharî'nin lafzı şöyledir: "Kime farklı birşey düçar olursa, erkekler "*subhanallah*" desin. Kadınlar da el çırpsın."[636] Ebu

634 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 400.

635 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 104; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 398.

636 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 167; Cilt: 3, Sayfa. 77, 88, 107; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 316, 317. Hadiste geçen "tesfîh" ve "tesfîk" ifadeleri aynı anlamdadır. (Manası da el çırpmaktır).

Hureyre'den gelen rivayete göre, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Subhanallah demek erkeklere, el çırpmak ise kadınlara mahsustur."[637]

Sözlerine güven duyulan iki kişi *"subhanallah"* deseler –zann-ı galibine göre doğru söylemiş olsalar da olmasalar da- imamın buna uyması ve ona göre dönüş yapması gerekmektedir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cemaate, imamı tesbih çekmek suretiyle uyarmalarını ve imamın da onların sözlerine uymasını emretmiştir. Öyle ki Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de aynı şekilde sahabenin kendisini uyarmaları neticesinde dönüş yapmış ve: "Ben de ancak bir beşerim, sizin unuttuğunuz gibi ben de unuturum. Bir şey unuttuğum zaman bana hatırlatınız."[638] buyurmuştur.

İmam Şafiî şöyle demiştir: İmamın zann-ı galibine göre cemaatin hata yaptığı söz konusu olursa, bu durumda onların sözlerine uymaz. İmam, şayet kesin doğru yaptığı ve kendisine uyanların ise hata etmiş olduklarını düşünmesi durumunda onlara uyması caiz değildir. Ebu'l Hattab ise cemaatin sözlerine uyması gerektiğini belirtmiştir. Ama bu doğru değildir. Çünkü hata ettiklerini (kesin olarak) bilmektedir, onun için de hata konusunda onlara uymaz.

İmam (hata yaptığı) bir yerde, dönmek zorunlu olduğu halde dönüş yapmaz ise: İmama uyanlar "subhanallah" dedikleri halde, dönüş yapması mecburi olan bir yerde imam durumunu bozmazsa (aynı şekilde kılmaya devam ederse) namazı batıl olur ve cemaat de bu durumda kendisine uymazlar. Uyacak olurlarsa, ki bu halde imama uymanın haram olduğunu bilmeyebilirler ve konu hakkında bilgi sahibi de olmayabilirler… Şayet bunu bilecek olurlarsa namazları batıl olur; çünkü kasden vacip olan bir emri terk etmiş olurlar. Evla olan cemaatin, imamı terketmesi ve imamın unutkanlığı yerine getirmekte olduğu fazlalık konusunda gerçekleşmiş ise selam verip ayrılmalarıdır.

Şayet haram olduğunu bilmedikleri halde imama uyacak olurlarsa, bu durumda namazları geçerlidir. Çünkü Hz. Peygamber'in ashabı,

---

637 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 77; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 318. Buharî'de, Sehl b. Sâd'dan da benzeri gelmiştir.

638 Az önce geçen İbn Mesud hadisinden gelmiş, Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.

Zu'l Yedeyn hadisinde selamda iken ve İbn Mesud hadisinde de beşinci rekâtta iken Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uymuşlardır, namazları da batıl olmamıştır.

Geçen iki yerin dışında yapılan sehiv: İmam Ahmed'e göre bütün secdeler, selamdan önce yapılır; ancak geçen iki yer bundan müstesnadır. Bunlar; eksiklik sebebiyle selamın verilmesi ya da imamın zannı galibine göre rekât bina etmesi halidir. Bunlar dışında ise selamdan önce secde yapılır. Mesela: Kesin bilgisine göre münferit bir kimsenin rekât bina etmesi gibi. ya da oturma anında ayağı kalkanın, kıyam yerinde iken oturanın, beş rekât kılanın veyahut başka bir sehiv yapanın durumu gibi.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre sehiv secdelerinin hepsi selamdan önce yapılır. Bu, aynı zamanda Şafiî mezhebinin de görüşüdür. Çünkü İbn Buhayne ve Ebu Said hadisleri[639] bunu ortaya koymaktadır.

İmam Ahmed'den nakledildiği üzere namazda bir eksikliğin olması durumunda selam vermeden önce secde yapılır. (Yine) İbn Buhayne hadisi buna işaret etmektedir. Fazla kılınması durumunda ise selamdan sonra secde yapılır. Zu'l Yedeyn ve İbn Mesud hadisleri ise beş rekât kılınması durumundaki sehiv secdesine işaret etmektedir.[640] Bunlar, İmam Malik ve Ebu Sevr'in mezhebini oluşturmaktadır.

Rey ashabı ise şöyle der: Sehiv secdesi selamdan sonra yapılır, bunun yanında ilk iki konumda bu secdeleri selamdan önce yapması da caizdir.

"Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sehiv secdelerini, selamdan önce ve sonra yaptığına dair üzerinde ittifak edilmiş sahih hadislerin sabit olduğu" şeklinde cevap verilmiştir. Geçen tafsilata dair açıklaması geçenlerin hepsinde hadislerle amel edilmiş, onlardan hiçbirisi terk edilmeksizin araları da cem edilmiştir. Nitekim bunların, imkân bulunduğu vakit yerine getirilmesi vaciptir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir haberi dahi hüccettir, alınması ve kendisine dönüş yapılması vaciptir. Bir benzeri çelişki oluşturduğu ya da kendisinden daha güçlü olması durumunda ancak terk edilebilir. Zira Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in

---

639 İbn Buhayne hadisi az sonra gelecek. Ebu Said hadisi ise geçmişti.

640 Bu iki hadise yakında işaeret edilecek.

selamdan önce ya da sonra olmak üzere sehiv secedesini herhangi bir surette yapmış olması, onun başka bir yerde yaptığı secdesine aykırı bir durum anlamına gelmiş olmaz.

İlk teşehhüdü terk etmek: Birinci teşehhüdü terk edip, ayağa kalkacak olursa şu üç durum söz konusudur:

Birinci durum: Ayağa kalkarken tam doğrulmadan önce uyarılacak olursa, direk teşehhüde dönmesi gerekmektedir. Bunu, Evzâi ve İmam Şafiî söylemiştir. Muğira b. Şûbe'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İmam, iki rekâtta kalktığı zaman, eğer iyice doğrulmadan önce hatırlarsa otursun. İyice doğrulursa, oturmasın, (sonunda) iki defa sehv secdesi yapsın."[641]

İkinci durum: Ayağa kalkıp tam doğrulduktan sonra ve kıraate başlamadan önce uyarılacak olursa, bu durumda evla olan oturmamasıdır, ama oturması da caizdir. el-Muvaffak der ki: Muğira hadisinden dolayı bunun caiz olmaması ihtimal dairesindedir.

Üçüncü durum: Kıraate başladıktan sonra uyarılacak olursa, bu durumda artık dönmek caiz olmaz. İlim adamlarının çoğunluğunun görüşüne göre de namazına devam eder ve selamdan önce sehiv secdesi yapar. Çünkü bu minvalde gelen İbn Buheyne hadisi şöyledir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerine öğle namazını kıldırdı. Sonra birinci teşehhüd için oturmadan ayağı kalktı. İnsanlar da (ona uyarak) kendisi ile beraber ayağa kalktılar. Namazını tamamladığı zaman onlar da selam vermesini beklerken, selam vermeden evvel tekbir aldı. Ve oturduğu halde (yanılmaktan dolayı) iki secde yaptı, sonra selam verdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[642]

---

641 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 253, 254; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 629; Beyhakî, Cilt: 2, Sayfa: 343. Bu tarikle onlara göre hadiste Cabir el-Câfi vardır ve zayıftır ancak Tahavî, Cilt: 1, Sayfa: 440 nezdinde ona ait Kays b. er-Rabî'den mutabaatı bulunmaktadır. O, her ne kadar hıfzı kötü bir kimse de olsa, ona ait yine Tahavî nezdinde İbrahim b. Tahmân'dan mutabaatı yer almaktadır. Hadis tüm tarikleri ve mutabaatı açısından inşallah sahihtir. Bak: İrvâu'l Ğalîl, Cilt: 2, Sayfa: 109, 111.

642 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 309, 311; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 399.

İlk secdede iken ayağı kalkmak: Birinci secdede iken ayağı kalkıp, iki secde arasında fasıla (ara) için oturmayacak olursa, bu durumda iki rüknü, yani fasıla/ara rüknü ve ikinci secdeyi terk etmiş sayılır. İşte o zaman iki durum söz konusudur:

1) Kıraate (Kur'ân okumaya) başlamadan önce uyarılacak olursa, geri dönmesi gerekli olur. Bu, İmam Malik ve İmam Şafiî'nin kabul ettiği görüştür. el-Muvaffak der ki: Şu konularda bir ihtilaf bilmiyorum: Bu kimse dönecek olursa, o zaman fasıla oturuşu yapıp oturur, ardından ikinci secdeyi yapar, sonra da diğer rekât için ayağı kalkar.

Secde dışındaki bir rüknün terk edilmesindeki hüküm de böyledir. Mesela rükû etmek ya da dümdüz doğrulmak gibi. Çünkü yerine getirdiği, ardından kalanını da eda ettiği diğer rekâta başlamadan önce, (hatasını) hatırlayacak olursa geri dönüş yapar.

2) Rekâta durur, peşine kıraat okuduktan sonra (eksiğini ya da hatasını) hatırlayacak olursa, içerisinde rüknü terk etmiş olduğu rekâtı geçersiz olur ve yerine kıraate başladığı o durumu geçer. Bu, İshak'ın kabul ettiği görüştür.

Son teşehhüdden kalmak: Son teşehhüdden, fazla olan bir rekâta kalkacak olursa bu durumda hatırladığı zaman ona rücu eder. İşte bu üç durumda da selamdan önce secde etmesi gerekmektedir.

Ayağa kalkması gerekirken oturmak: Bu, birinci ya da üçüncü rekâtta olduğu halde teşehhüd oturuşunda veyahut ara oturuşunda olduğunu sandığı durumda ortaya çıkan bir husustur. (Hata ettiğini) hatırlayacağı zaman kalkar ve kalktıktan sonra da namazını tamamlar, sehiv secdesi yapar.

Namaz da fazlalık yapmak: Fazlalık ikiye ayrılır: Amel olarak fazla yapmak ve sözlü olarak fazla yapmaktır. *Amel olarak yapılan fazlalıklar ise iki kısma ayrılır:*

1) Namaz cinsinden olan fazlalık. Mesela oturacağı yerde kalkması ya da kalkacağı yerde oturması, bir rekât yahut da rükün eklemesi gibi. İşte bu kasden yapılırsa namazı bozar. Az da yapsa çok da yapsa kişi

sehiv secdesi yapar. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kişi namazda fazlalık yahut eksiklik yaparsa iki tane secde yapsın."[643]

2) Namaz cinsinden olmayan fazlalık. Mesela (namaz içinde) yürümek ve gülmek gibi. Bu, çok olursa namazı bozar, az yapılması durumu ise mazur görülmüştür ve bundan dolayı da secde yapılmaz. Kasden yahut sehven yapılması arasında bir fark yoktur.

Sözlü olarak yapılan fazlalıklar da iki kısma ayrılır:

1) Kasden söylenmesi durumunda namazı iptal edenler. Selam vermek ve insanlara ait bir sözü söylemek bundan sayılır. Bunları eğer sehven söyleyecek olursa, hemen selam verip, secde eder. Nitekim buna dair açıklamalar Zu'l Yedeyn hadisinde ifade edilmişti.[644] Peki, namazda sehven (hata ve yanlışlıkla) konuşacak olursa, bu namazı bozar mı yoksa sehiv secdesi mi yapılır? Bu noktada iki rivayet (görüş) gelmiştir.

2) Kasden söylenmesi durumunda namazı iptal etmeyenler. Bu da iki kısımdır:

a) Namaz içerisinde meşrû olan bir zikri, başka yerde okuması. Mesela; rükû ve secdede kıraat (Kur'ân) okuması, kıyamda tahiyyat okuması ve buna benzer durumlar gibi. Bunları yanılarak yapmış ise sehiv secdesi yapması meşrû olur mu? Bu hususta iki görüş vardır. Bu durumda, sehiv secdesi yapmasının meşru olduğunu söyleyenlerin görüşü, bunun vacip değil müstehap olduğu yönündedir.

b) Namaz içerisinde şeriat tarafından varid olmayan bir zikri ya da duayı okuması. Mesela; *"Âmin, Rabbel Âlemîn"* demesi ya da tekbir alırken *"Allahuekber Kebîran"* vb. demesi gibi. Bu durumda, sehiv secdesi yapması meşru olmaz.

Fazladan bir rekât için ayağı kalkmak: Dört rekâtlık bir namazda beşinci rekâta, akşam namazını kılarken dördüncü rekâta veyahut sabahı kılarken üçüncü rekâta kalkan bir kişi, (hata yaptığını) hatırlar hatırlamaz rücu eder ve oturur. Şayet namazını bitirmekte olduğu o rekâtın akabinde

---

643 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 403.
644 "Namaz bitmeden önce selam vermek" konusunda geçmişti.

teşehhüd etmiş ise sehiv secdesi yapar ve ardından selam verir. Teşehhüd yapmış ama Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salat getirmemiş ise o zaman salat getirir sonra sehiv secdesi yapar ve ardından selam verir. Teşehhüd etmemiş ise o zaman teşehhüdünü yapar sonra sehiv secdesi yaptıktan sonra selam verir. Namazını bitirine kadar (hata yaptığını) hatırlamayacak olursa, hatırlamasının hemen peşine iki defa secde yapar, teşehhüd eder ve ardından selam verir, namazı ise geçerli olur. Bunu, İmam Malik, Leys, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr söylemiştir. Zira İbn Mesud'dan nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) öğle namazını beş rekât kıldırınca: "Namazda bir artma mı oldu? dediler. "Bu da ne demek?" buyurdu. "Beş rekât kıldınız da ondan." dediler. Bunun üzerine (hemen teşehhüd vaziyetini almak üzere) iki bacağını kıvırdı ve iki secde yaptı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[645]

Ebu Hanife şöyle demiştir: Secde etmeden önce (hata yaptığını) hatırlayacak olursa, teşehhüd etmek için oturur. Secdeden sonra hatırlayacak olur ve dördüncü rekâtın akabinde teşehhüd miktarı kadar oturmuş olursa, namazı geçerli olur ve diğer fazlalığa –nafile olması için- izafe eder. Şayet dördüncü rekâtta oturmamış olursa kıldığı farz namazı batıl olur ve nafileye dönüşmüş olur. Bu durumda, namazını tekrar kılması gerekir. Çünkü Ebu Said hadisinde şöyle gelmiştir: "Eğer beş rekât kılmışsa secdeleri onun için şefaatçi olur."[646]

İbn Mesud'un hadisinden açıkçası anlaşılan, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dördüncü rekâtın peşine oturmadığıdır; çünkü nakledilmemiştir. Bir de O (sallallâhu aleyhi ve sellem), üçüncü rekâta kalktığını sanarak, beşinci rekâta kalkmıştır ve bu da söz konusu o namazını geçersiz kılmamıştır. Diğer olan beşinci rekâta da ilave etmemiştir. Ebu Said hadisi ise onların söyledikleri görüşlerinin aleyhine bir delildir. Çünkü aradaki fasıla ile öncesindeki oturuş arası dışında, fazla olan rekâtı nafile kılmıştır. İki secdenin ise buna şefaatçi olacağını belirtmiş, diğer fazla olan rekâtı ise buna eklememiştir. İşte tüm bunlar, onların söylediklerine tezattır ve şüphesiz hepsi de bu iki hadise muhalif düşmüş oldular.

---

645 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 507; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 401, 402.
646 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 400.

Sehiv secdesi yapması gerektiğini unutursa: Bu konuda iki durum söz konusudur:

Birinci durum: Sehiv secdesini unutur, sonra mescidde iken arada uzun fasıla geçmeden önce bunu hatırlayacak olursa, konuşmuş olsa da olmasa da sehiv secdesini kalkıp yapar. Bunu, İmam Malik, Evzai, İmam Şafiî ve Ebu Sevr söylemiştir. İbn Mesud'un rivayet ettiği hadise göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) selam ve kelamdan sonra iki tane sehiv secdesi yapmıştır."[647] Zu'l Yedeyn hadisinde[648] belirtildiği üzere, konuşma sonrasında ve namazdan ayrıldıktan sonra dahi iki rekâtlık namazı tamamlamak caiz olduğuna göre, secde yapmak daha önceliklidir.

Ebu Hanife der ki: Namazdan sonra konuşacak olursa artık sehiv secdesi ondan düşer; çünkü bunu bozacak bir şey (kelam) icra etmiştir. Ancak bu delil getiriş, geçen bilgiler sebebiyle merduttur, kabul edilemez.

İkinci durum: Uzun süreden sonra hatırlayacak olursa, bu durumda sehiv secdesi yapmaz. Bu sürenin kapsamı hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kimisi; Mescidde kaldığı sürece derken, kimisi de buradaki uzunluk ve kısalık süresinde adete müracaat edileceğini ifade etmiştir. Bu, İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü İmran b. Husayn hadisinde geçtiği üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), mescidden çıktıktan sonra tekrar (namazını tamamlamak için) mescide geri dönmüştür.[649]

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; kendisi çok uzun bir süre geçmiş olsa dahi sehiv secdesi yapmıştır. Bu, aynı zamanda İmam Şafiî'nin de görüşüdür. Şayet fasıla uzayıncaya değin secde yapmayı unutacak olursa namaz iptal olmaz. Bunu da İmam Şafiî ve Rey ashabı ifade etmiştir.

(Yine) İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; şayet kişi mescidden çıkmış olursa bu durumda namazını tekrar kılar. Bunu ise selamdan önce yapılan (sehiv) secdesi hakkında İmam Malik ve Ebu Sevr'in görüşüdür.

Sehiv secdesinin hükmü: Kasden yapılması durumunda namazın iptali sebebiyle yapılacak olan sehiv secdesi vaciptir. Çünkü Nebi (sallallâhu

---

647 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 402.

648 "İki tane sehiv secdesi" konusunun başında geçen bu hadis hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.

649 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 404, 405.

aleyhi ve sellem) bunu emretmiş ve bizzat kendisi de icra etmiştir. Ve şöyle buyurmuştur: "Beni nasıl namaz kılar görmüş iseniz siz de öylece namaz kılınız."

Bunun vacip olmadığı da söylenmiştir. Bu da İmam Şafiî ve Rey ashabının görüşüdür. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Şayet namazı tam kılmış olursa o rekât ve iki sehiv secdesi (onun için) nafile sayılır."[650]

Buradaki "*nafile*" ifadesiyle, sevap kazanmış olacağı şeklinde cevap verilmiştir. Aynı şekilde o rekâta da nafile denilmektedir ki –ihtilafsız olarak- şüphe durumunda bunun yerine getirilmesi vacip sayılmıştır.

Kasden yapılmasıyla namazı iptal etmeyen sehiv secdesi ise vacip değildir. İmam Ahmed: Vacip olan secde, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından rivayet edilen secdedir, demiştir. el-Muvaffak bununla alakalı olarak şöyle der: Yani bu anlamda gelmiş olan secdelerdir... Bu şekilde fazla kılınmış olan beşinci rekâtı, diğer namaz cinsinden sayılan fazlalık amellere kıyas edebiliriz. Teşehhüdün terk edilmesini, diğer vacip olup terk edilen amellere, eksik yapılan selamı ise kasden iptal edilen sözleri eklemeye kıyaslarız.

İki ya da daha fazla kez yanılmış olan: Cinsi itibariyle kişi iki ya da daha fazla kez yanılmış olursa, hepsi için toplam iki tane sehiv secdesi yapması yeterlidir. el-Muvaffak şöyle der: Bu konuda ihtilaf edeni bilmiyorum. Şayet yanılma iki cins hakkında söz konusu olmuşsa durum yine aynıdır. Bu konuda İbn Munzir, İmam Ahmed'den de bir görüş nakletmiştir. Bu, içlerinde Nehâi, Sevri, İmam Malik, Leys, İmam Şafiî ve Rey ashabının da yer aldığı ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. Çünkü hakkında emir gelen secde, iki (değişik) konumda gelen yanılmayı ihtiva eden iki secdedir.

"*İki cins*"in manası ise birisinin selamdan önce ve diğerinin de sonrasında söz konusu olan cinsidir. Çünkü bu durumdaki konumları, hem sebep ve hem de hüküm açısından farklı ve değişik iki tane cins olmuş olacaktır.

---

650 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 621, 622 Ebu Said hadisinden rivayet etmiştir. Hadisin aslı ise bu lafız olmaksızın Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 400'de yer almaktadır.

İmama uyan kişi, imamdan bağımsız olarak, imam da cemaatten bağımsız olarak yanılacak olursa: İmama uyan kişi (cemaat), imamdan bağımsız olarak yanılırsa, âlimlerin çoğunluğuna göre secde etmesi gerekmez. Ama imam yanılacak olursa, cemaat secde yapma da imama uymak zorundadır, ister cemaat kendisiyle birlikte yanılmış olsun isterse imam tek başına yanılmış olsun fark etmez. İbn Munzir der ki: Kendisinden ilim ezberlediğimiz ilim ehlinden herkes bu noktada icma etmişlerdir. İshak ise ilim adamlarının bu husustaki icmalarının hem selamdan öncesi ve hem de sonrası hakkında söz konusu olduğunu belirtmiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "İmam ancak kendisine uyulmak içindir. O, tekbir aldığı zaman siz de tekbir alınız. Secde ettiği zaman, siz de secde ediniz." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[651]

Peki, imamı yanılırsa bu durumda kendisine uyan da secde edecek mi? Bu konu hakkında ise iki rivayet gelmiştir:

1) Secde yapar. Bu, İmam Malik, Leys, İmam Şafiî ve Ebu Sevr'in görüşüdür. Çünkü imama uyanın bu namazı, imamın yanılması sebebiyle eksik sayılacağından, secde etmesi kaçınılmaz bir hal almıştır, artık imama uyanın da zorunlu olarak secde etmesi gerekmektedir.

2) Secde yapmaz. Bu ise Sevri ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü imama uyan kişi sadece uymak amacıyla secde yapmaktadır. Ancak birinci görüş daha evladır.

Mesbuk'a[652] gelince, şayet uyduğu imamı yanılacak olursa, bir rivayete göre o namazının sonunda sehiv secdesi yapar. Yine bir rivayete göre imama uyan bir kişi, o namazda (ayrı olarak) tek başına kaza namazı kıldığı namazında yanılacak olursa, secde yapar. Çünkü tek olarak kılıyor olduğundan imam onun yanılmasından sorumlu tutulmaz. Aynı şekilde yanılsa ve imamı ile birlikte selam verirse ayağı kalkar, namazını tamamlar ardından selam verdikten sonra secdesini yapar. Tek başına kılan kimse gibi aynıdır.

---

651 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 487.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 308.

652 Mesbuk: Cemaatle kılınan namazın birinci rekatını kaçıran kişi demektir. (Çevirmenin notu.)

Ama mesbuk'un imamı –henüz o namaza yetişmediği halde- yanılacak olursa bu durumda secde de imama uyması gerekmektedir, ister selamdan önce ya da sonra olsun fark etmez. Bu, Nehâi'den, Ebu Sevr ve Rey ashabından nakledilmiştir. Çünkü "*Secde ettiği zaman, siz de secde ediniz.*" buyruğu buna işaret etmektedir. Bir de secde etmek, namazın tamamındandır ve mesbuk olmasa dahi bu noktada imama uyulması gerekir.

İbn Sîrîn ve İshak ise; Kaza eder ardından da secde yapar, demişlerdir. İmam Malik, Evzâi, Leys ve İmam Şafiî ise selamdan önce secde etme konusunda ilk görüşün aynısını söylemişlerdir. Sonrasında ise İbn Sîrin ve İshak'ın görüşünü öne sürmüşlerdir. Bu, İmam Ahmed'den de nakledilmiştir; çünkü bu, namazın dışında bir ameldir ve bunda imama uyulmaz.

Birinci görüşü göre, şayet imama uyan kişi kaçırdığı bir namazı kaza etmek için ayağı kalkar, imamı da selamdan sonra secde edecek olursa bunun hükmü -doğrulmadan önce ya da sonra veyahut kıraate başladığı vakit- ilk teşehhüd yaptıktan sonra ayağı kalkan kimsenin hükmü gibi olur.

Namaz içerisinde konuşmak: Namazda bulunduğunu, dini bir maslahat açısından veya konuşmasını zorunlu kılacak bir durum olmadığı halde, namaz içerisinde konuşmanın da haram olduğunu bildiği halde konuşacak olursa, icmaen namazı batıl olur. Şüphesiz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ki bu namazda insanların sözlerinden hiçbiri yakışmaz ve uygun düşmez. Namaz, ancak tesbih, tekbir ve Kur'ân okumaktır."[653] Zeyd b. Erkam'dan nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Biz, (önceleri) namazda konuşurduk. Kişi namazda bulunduğu halde yanındaki arkadaşına bir ihtiyacı için bir şeyler söylerdi. Nihayet "*Namazlara önem gösterin, özellikle orta namaza; Ve Allah'a derin bir saygı ve korku içinde el bağlayıp divana durun!*" (Bakara Suresi: 238) ayeti nazil oldu. Bunun üzerine susmamız emredildi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Müslim'de ise "ve konuşmamız yasaklandı." ifadesi gelmiştir.[654]

---

653 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa. 381, 382.
654 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 73; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 383.

Bunun dışındaki konuşmalar ise beş kısma ayrılır:

1) Namazda konuşmanın haram olduğunu bilmediği halde konuşmak. Bunun namazı bozmayacağı söylenmiştir. Çünkü konuşmak, önceleri namazda serbest idi ve bunu bilmeyen bir kimse hakkında nesh edildiğine dair hüküm sabit olmaz. Bu görüş, Şafiî mezhebinin görüşüdür. Evla olan, bunun "unutarak konuşan" kimseler kapsamında gelen iki rivayette ele alınmasıdır. Çünkü o da bunlar gibi mazur sayılır.

2) Unutarak konuşmak. Bu da ikiye ayrılmaktadır:

a) Namazda olduğunu unutması -ki bunun hakkında da iki görüş gelmiştir: 1) Namazı bozmaz. Bu, İmam Malik ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Zu'l Yedeyn hadisinde bizzat konuşmuştur. 2) Namazı bozar. Bu ise Rey ashabının görüşüdür. Çünkü konuşmayı yasaklayıp gelen hadislerin umumi manası bunu ifade etmektedir.

b) Namazının bittiğini sanıp konuşması. Bu, şayet selam idiyse -bir görüşe göre- namazı bozulmaz. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı bunu bizzat yapmışlar ve namazlarını da bunun üzerine bina etmişlerdir. Şayet selam değil idiyse, İmam Ahmed'den açıkça nakledildiğine göre; namazda tekâmül edecek ya da namazla alakalı bir durum hakkında konuşmuş olursa –ki Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, Zu'l Yedeyn hadisinde konuşması buna bir örnektir- o zaman namazı bozmaz. Ama namazla alakalı bir şey hakkında konuşmayacak olursa –mesela; Ey delikanlı, bana bir su ver, demek gibi- bu durumda namazı bozulur.

c) Bir tür konuşmada bulunmuş olması. Bu ise üç kısımdır:

Birincisi: Elinde olmadan ağzından birtakım harflerin çıkması. Mesela: Namaz içinde esnerken, öksürürken ya da takılarak okurken (bazı harflerin çıkmasıyla), Kur'ân'dan olmayan bir kelimenin yahut da ağlama neticesinde bir kelimenin ortaya çıkmış olması durumu. İşte bu, namazı bozmaz. Çünkü bu durumdaki kelam ve söz, normal konuşma türleri içerisinde ele alınmaz ve bununla alakası da yoktur.

İkincisi: Namaz içerisinde iken uyuyup konuşması. Gerçekten İmam Ahmed, buna cevap verme hususunda tevakkuf etmiştir. Bunun yanında bu kimsenin namazının bozulmaması gerekir. Çünkü bir defa o kimseden kalem (sorumluluk) kaldırılmıştır; dolayısıyla konuşmasına da itibar edilmez.

Üçüncüsü: Konuşmaya zorlanması. Bu kimsenin de "unutan kişi"nin durumu gibi ele alınması ihtimal dairesindedir. Ama doğrusu –inşallah- bunun namazı bozacağıdır. Çünkü namazı kasden bozan kimsenin durumu gibidir ve mesela; Sabah namazını dört rekât kıldırmaya zorlanan kimseye benzer. Bu kimsenin unutan kişiye kıyas edilmesi geçerli olmaz. Çünkü unutmak çoğu kez vuku bulabilir ve ondan sakınmak da güçtür ama ikrah (zorlama) konusu böyle değildir.

Dördüncüsü: Konuşmak zorunda kalması. Mesela bir çocuğu ya da muhtacı helaka götürecek bir şeye vaki olmalarından korkulması ya da gaflette olan, uyumuş olan bir kimseye yaklaşacak bir yılanın vb. bulunması ve *"Subhanallah"* deyip de uyarıda bulunulmasının imkânlı olmaması halinin ortaya çıkması. Bu konu hakkında mezhebimize bağlı ashap; bu durumda namaz bozulur, demişlerdir. Bu, aynı zaman da İmam Şafiî'ye bağlı ashaptan bazılarının görüşüdür. Bu, zorlanan kimse hakkında anlatılanlar gibidir. Bunun yanında namazın bu şekilde bozulmayacağı da muhtemeldir. İmam Ahmed'in sözünün zahirinden anlaşılan da budur. Şafiî mezhebinin zahiri de bu yöndedir. Onun ashabına göre doğru olan; bu kısımların hepsinde söz konusu olan konuşmanın namazı bozmayacağıdır.

Beşincisi: Namazın düzelmesi için konuşması. Şöyle ki; Bir eksik sebebiyle selam vermesi, namazının ise bittiğini sanması ve ardından konuşması durumu. Bunun hakkında da üç görüş gelmiştir:

1) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve ashabının, Zu'l Yedeyn hadisinde konuşmaları örneğinde olduğu gibi, namaz konusu hakkında konuşulmuş olması namazı bozmaz. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı, bizzat konuşmuş ve namazlarını da bunun üzerine bina etmişlerdir.

2) Namazlarını bozar. Bu da Rey ashabının mezhebinin görüşüdür. Zira konuşmayı yasaklayan hadislerin umumiyeti buna işaret etmektedir.

3) İmamın namazı bozulmaz, ama kendisine uyup konuşanların namazı bozulur.

Bu, namaz ile alakalı olup olmaması yönüyle ele alınan bir konudur. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı, sadece namazla ilgili olarak konuşmuşlardır ve bu serbestlik de nassın varid olmasıyla söz konusu olmuştur. Çünkü buna ihtiyaç duyulmuştur, başkasına değil; dolayısıyla da bunun, başkasına kıyas edilmesi doğru değildir.

Ama selam vermeksizin namazın ortasında iken ve bittiğini de düşünmeksizin konuşursa -imam da olsa, başkası da olsa ve bir maslahata binaen de konuşsa, başkası hakkında da konuşsa- onun namazı bozulur. el-Muvaffak der ki: el-Kâdı bu konuda üç görüş zikretmiştir ve el-Harkî'nin sözünü ihtimal dahilinde görmüştür... Ardından (el-Muvaffak) şöyle demiştir: Ne Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ne ashabından ve ne de bir imamdan, namazın bittiğini sanarak selam verip, ardından selamdan sonra konuşma halinden başka açık bir görüşü bildirdiklerini bilmiyorum. Zira konuşmanın, namazın ortasında bilerek yapılmasına kıyas edilmesi mümkün değildir. Çünkü bu, kendisinden kaçınılması güç olan unutma halidir. Aynı şekilde bu durum, namaz içerisinde konuşmanın haram olduğunu bilmeyen bir kişinin durumuna da haiz olabilecek tarzdadır. Dolayısıyla bu iki durumdan ayrıldığı halde onu, bu konuya kıyas etmek doğru değildir.

Namazı bozacak kelam: Namazı bozacak kelam, iki harf oluşturacak sözdür. Bu görüş, İmam Ahmed'in ashabının ve İmam Şafiî'nin ashabının görüşüdür. Çünkü iki harf "kelime" sayılır.

Şayet kişi, güler ve iki tane harf ortaya çıkarsa, namazı bozulur. Aynı şekilde kahkaha atıp da iki ses çıkartmayan kişinin namazı da böyledir. Bunu, Evzâi, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir. el-Muvaffak der ki: Bunda ihtilaf edeni bilmiyoruz. İbn Munzir ise şöyle demiştir: İlim adamları (kahkaha ile) gülmenin namazı bozacağında icma etmişlerdir. İlim adamlarının çoğu ise tebessüm etmenin namazı bozmayacağını ifade etmişlerdir.

Başkasını uyarma kasdı ile meşru bir zikri söylemek: Başkasını uyarmak için meşru bir zikrin söylenmesi halinde, üç durum söz konusudur:

1) Namazda meşru olan bir zikir olması. Mesela: İmamın yanılması durumunda tesbih ederek (*Subhanallah* diyerek) hatırlatmada bulunması, imamı zikirde yalnız bırakarak cemaatin uyarma amacıyla zikirle seslerini yükseltmeleri, bir kişiye bir konu hakkında, konuşmasına yahut bir şeye niyetlenmesine dair –kendisinin namazda olduğunu bildirmek için tesbih getirerek- izin vermesi, tehlikeye maruz kalmasından endişe ettiği bir kimseyi tesbihle uyarması vb. gibi. İşte ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüne göre bunların namaza bir etkisi yoktur. Evzâi, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr bu görüşe sahip olanlardandır. Çünkü hadis-i şerifte şöyle gelmiştir: "Her kim namazda iken farklı birşey olduğunu görürse '*subhanallah*' desin." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[655] Bu, her konuda namaz kılanın kişiyi bağlayan genel bir hükmü ifade etmektedir. Ebu Hanife'den ise nakledildiğine göre; Her kim, imamından başka olmak üzere tesbih getirmeye çalışırsa namazı bozulur; çünkü bu, insana hitap şekli sayılır. Bu durumda, (konuşmakla ilgili) yasak ifade eden hadisler kapsamına girmiş olur.

Bu noktada gelenlerin ve "*subhanallah*" deyip, tesbih getirmekle uyarıda bulunmanın, imamın tesbih getirmesinden daha öncelikli olacağı, şeklinde cevap verilmiştir.

2) İnsanın uyarısına bağlı kalmayan ancak namaz dışından bir sebebe ait olması durumu. Mesela: Aksırması neticesinde "*Elhamdulillah*" demesi, akrep sokması neticesinde "*Bismillah*" demesi veyahut hayret verici bir durum karşısında "*Subhanallah*" demesi gibi. Bunların namaz içerisinde söylenmesi müstehap olmadığı gibi, namaz da bozulmaz. Bu, İmam Şafiî ile Ebu Yusuf'un görüşüdür. Nitekim bu minvalde gelen Âmir b. Rabîa rivayetine göre, o şöyle demiştir: "Ensardan bir genç Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkasında namaz kılarken aksırdı ve; *"Elhamdulillahi hamden kesîran... Bize bağışladığı dünya ve ahiret nimetlerinden dolayı Yüce Allah'a pek çok, güzel ve her an ziyadeleşen hamdler olsun."* dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) **namazı bi-**

655 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 167; Cilt: 3, Sayfa. 77, 88, 107; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 316, 317.

tirince: "Duayı okuyan kimdi?" buyurdu. (Amir) dedi ki, genç sükût etti. Ardından: "(Bu) duayı okuyan kimdi? Gerçekten o kimse sakıncalı birşey söylemedi." buyurdu. Bunun üzerine (o genç): O duayı ben okumuştum, ey Allah'ın Resulü! Ben, bu dua ile hayırdan başka bir şey kasdetmedim, diye cevap verdi. Sonra Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "(Kuşkusuz bu dua) zikri yüce ve sonsuz derecede büyük olan Rahman'ın Arşına erişti." buyurdu."[656] Ebu Hanife ise insan kelamı olması sebebiyle bunun namazı bozacağını ifade etmiştir.

3) İnsanı uyarmak kasdıyla Kur'ân okuması. Mesela: Kişiye izin vermek amacıyla; *"Oraya selametle gir..."* (Hac Suresi: 46) ayetini okuması ya da ismi Yahya olana; *"Ey Yahya, kitabı kuvvetle al..."* (Meryem Suresi: 12) ayetini okuması gibi. İmam Ahmed'den rivayet edildiğine göre bu niyetle okumakla namaz bozulur. Bu, aynı zamanda Ebu Hanife'nin de görüşüdür. Çünkü insana hitap edilmiştir. Bunun namazı bozmayacağına dair de İmam Ahmed'den rivayet gelmiştir. Çünkü o, ancak Kur'ân okumuştur ve bu da namazı bozmaz, sanki hiç kimseye uyarı kasdetmemiş kimse gibidir. Okumayı ve uyarıda bulunmayı kasdetmiş olduğu sürece bu görüş, Şafiî mezhebine aittir.

Namaz kılana selam vermek: Namazda olana selam verildiği vakit, ona sözlü olarak karşılıkta bulunamaz. Şayet karşılık verecek olursa namazı batıl olur. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr söylemiştir. Bu noktada gelen Câbir hadisine göre, o şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber bulunuyorduk, beni bir iş için göndermişti. Sonra ona, yüzü kıbleye yönelmiş olmadığı halde bineğinin üzerinde namaz kılarken yetiştim. Ve kendisine selam verdim. O ise bana mukabelede bulunmadı. Namazı bitirince, bana yönelip: 'Biraz önce sen selam verdin, hâlbuki ben namaz kılıyordum, mukabelede bulunmam söz konusu değil.' buyurdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[657] İbn Mesud hadisinde ise: "Kuşkusuz namaz içinde bir tür meşguliyet vardır..."[658] şeklinde gelmiştir.

---

656 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 490. Hadisin senedinde Âsım b. Ubeydullah b. Âsım vardır ve kendisi zayıftır.

657 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 86, 87; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 384. Hadisin lafzı Müslim'e aittir.

658 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 82, 86; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 382.

Bu anlaşıldığına göre; o zaman (namazda iken kendisine selam verildiğinde) işaret ile selama mukabelede bulunur. Bu, İmam Malik, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr'in görüşüdür. Namazını bitirdikten sonra selamına mukabelede bulunsa, bu da güzeldir.

Namazda bir şeyler yemek: Farz namaz içerisinde kasden bir şey yer ya da içerse -bir rivayete göre- namazı bozulur. el-Muvaffak: Bu konuda ihtilaf edeni bilmiyoruz, demiştir.

Nafile namaz içinde böyle yapması durumunda, mezhebimizin sahih olan görüşüne göre bu da namazını bozar. Bu, aynı zaman da fakihlerin çoğunluğunun görüşüdür. Çünkü diğer bozan durumlarda olduğu gibi farzı bozan bir şey, nafileyi de bozar.

İmam Ahmed'den gelen diğer bir rivayete göre ise namaz içinde yeme ve içme, o namazı bozmaz. Bu, aynı zamanda İshak'ın da görüşüdür. Zira bu tür yeme içmeler, tam anlamıyla "yemek yeme" anlamına gelmeyen küçük ve az yeme türüdür. Ama çok yiyecek olursa bu durum şüphesiz namazı bozar. Çünkü yemek yeme dışındaki ameller dahi, çok yapılması durumunda namazı geçersiz kıldığına göre, bunun yeme ve içme şeklinde meydana gelmesi elbetteki bozma noktasında daha önceliklidir.

NECASETLE VB. NAMAZ KILMAK

Namaz kılanın beden ve elbise temizliği: İçlerinde İmam Malik, İmam Şafiî, Rey ashabı ve İmam Ahmed'in de yer aldığı ilim adamlarının çoğunluğuna göre namaz kılan bir kimsenin hem beden ve hem de elbisesinin temiz olması, namazın sıhhat şartı sayılmaktadır. Çünkü Yüce Allah: *"Elbiseni de temiz tut."* (Müddessir Suresi: 4) buyurmuştur. Hadis-i şerifte ise şöyle buyrulmuştur: "Sizden birinizin elbisesine hayız kanı bulaşırsa onu (bezle, pamukla) ovalasın sonra su ile yıkasın ve namazını kılsın." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[659] Kabirlerinde azap gören iki kişi hakkında da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Onlardan birisi de idrarından sakınmazdı..." buyurmuştur. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[660] Bir lafız ise "korunmazdı..." şeklinde gelmiştir.

659 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 410; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 240.

660 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 317, 322; Cilt: 3, Sayfa: 223, 242; Cilt: 10, Sayfa: 469, 472; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 241 Bir lafızda ise "lâ yestebriu (korunmazdı)" şeklinde gelmiştir. Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 318.

Namaz kılınan yerin temizliği: Namaz kılınan yerin de temiz olması şarttır. Burası, azalarıyla üzerinde namaz kıldığı ve elbisesinin üzerine değmiş olduğu yeri oluşturmaktadır.

Kişi namaz kılsa sonra bedeninde ya da elbisesinde bir necasetin olduğunu görse ve bu necasetin de namaz kıldığı zaman üzerinde olup olmadığını bilmese, bu durumda onun namazı geçerli sayılır. Çünkü aslolan namazda necasetin bulunmamasıdır.

Üzerinde necasetin olduğunu bilse, ama namazı bitirdikten sonra bu aklına gelmiş olsa bu durumda ise iki görüş yer almaktadır:

1) Namazı bozulmaz. Bu, İbn Ömer[661], Said b. el-Museyyeb, İshak ve İbn Munzir'in görüşüdür. Buna dair delil şöyledir: Ebu Said hadisinde geldiği üzere, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakkabısını çıkardı... Ardından namazını bitirince, şöyle buyurdu: "Kuşkusuz bana Cebrail gelip ayakkabıların içerisinde bir tür pisliğin bulunduğunu haber verdi."[662] Dolayısıyla necasetin olduğu bilinmemesiyle söz konusu olan bu temizlik bir şart olsaydı, o zaman namazın başından kılınması gerekli olurdu.

2) Namazını iade eder. Bu ise İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü temizlik, namaz için şart koşulduğundan dolayı –hadesten taharette olduğu gibi- unutulması durumunda bu farz düşmez.

Hadesten taharetin bundan daha öncelikli olacağı şeklinde cevap verilmiştir; çünkü azının olması durumunda bile mazur sayılmamaktadır. Nitekim İmam Malik: Vakit içerisinde bu söz konusu olursa, o namazı iade eder, vakitten sonra ise iade etmez, demiştir. Aynı şekilde necaset olduğunu bilir de sonra bunu unutursa, işte bunda bilinmemesi mazur olacağı gibi, unutulması da mazur sayılır, hatta unutmak daha önceliklidir; çünkü bu hususta unutmanın mazur olacağına dair açık nas gelmiştir.

661 Bak: es-Sünen-ü'l Kübrâ, Cilt: 2, Sayfa: 403.

662 Bundan daha uzun bir şekilde Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 20, 92; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa. 426, 427; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 260 rivayet etmiştir. Hâkim; Müslim şartına göre hadis sahihtir, demiştir. Zehebî ise ona muvafakat etmiştir. Nevevî ise el-Mecmû, Cilt: 3, Sayfa: 132 eserinde; İsnadı sahihtir, demiştir. Bak: el-İlelu'l Hadis, Cilt: 1, Sayfa: 121.

Namaz kıldığı esnada necasetin bulunduğunu anlayacak olur da biz de onun mazur olabileceğini söyleyecek olursak; bu durumda namazı geçerli olur. Sonra (namaz içinde) uzun bir süre geçmeksizin ve ameli kesir de yapmaksızın, onun necaseti atması mümkün olursa şayet, o halde onu atar ve namazına devam eder. Ama bu ikisinden (uzun süre ya da ameli kesir) birisini işleyecek olursa, namazı batıl olur.

Kabristanlıkta ve buna benzer yerlerde namaz kılmak: Kabristanlıkta, bostanlıkta, hamamda ya da deve ağıllarında namaz kılmakla ilgili İmam Ahmed'den farklı bir rivayet gelmiştir. Nakledildiğine göre buralarda namaz kılmak hiçbir surette geçerli olmaz. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Yeryüzünün her tarafı mescittir, hamam ve kabristanlık hariç." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[663] Cabir b. Semura hadisinde ise... kendisi: "Koyun ağıllarında namaz kılayım mı?" diye sorunca, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Evet" buyurdu. "Peki, deve ağıllarında kılayım mı?" diye sorunca, "Hayır!" buyurdu."[664]

İmam Ahmed'den gelen diğer bir rivayete göre –necaset olmadığı sürece- bu yerlerde namaz kılmak geçerlidir. Bu ise İmam Malik, Ebu Hanife ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı, öyleyse ümmetimden herhangi bir kimseye namaz vakti ulaştığı zaman, namazını kılsın." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[665]

Bu noktada gelen yasağın has (özel) olarak geldiği ve bu nedenle de söz konusu olan bu genel hükmün önüne geçeceği şeklinde cevap verilmiştir.

---

663 Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 83, 96; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 330; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 251 ve Beyhakî, Cil: 2, Sayfa: 435 Ebu Said el-Hudri hadisinden nakille aktarmışlardır. Bu hadis hem mürsel hem de mevsul olarak rivayet edilmiştir. Bu nedenledir ki Tirmizî, bunu muztarip şekliyle illetli saymıştır. İnşallah doğrusu, mevsul şekilde sabit olması nedeniyle illetli olmadığıdır. Hakim ise iki yoldan naklettikten sonra şöyle demiştir: "Bu senetler Buharî ve Müslim şartına göre sahihtir." Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Ahmed Şakir der ki: İkisi de doğru söylemiştir. Bak: Hâşiye ale't Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 133, 134.

664 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 275.

665 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 436, 533; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 371.

Pis olan bostanlara (ve bataklıklara) gelince, bunlar hakkındaki hüküm uyarı amacıyla gelmiştir. Çünkü pis ve necaset yerlerini akla getirdiği için bu yerlerde namaz kılmak yasaklandığına göre elbette bostanlar (ve bataklıklar) necasetin oluştuğu yerlerin başında gelir. Dolayısıyla buralarda namaz kılmaktan kaçınılması daha öncelikli sayılır.

Arkadaşlarımız ise hayvan kesim yerlerini, çöpleri, yol ortasını ve Kâbe'nin damında da namazın kılınmasını bu yasağa eklemişlerdir. Ama el-Harki bunları zikretmemiştir. Muhtemeldir ki o, buralarda namaz kılmayı caiz saymıştır. Bu, aynı zamanda ilim ehlinin çoğunluğunun da görüşünü oluşturur. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı..."* buyruğunun genelinden bu anlaşılmaktadır. Hadis ise üzerinde Buharî ve Müslim'in ittifak ettikleri bir hadistir. Zira bu hadis-i şeriften yine has olan sahih hadislerle kabir, hamam ve deve ağılları istisna edilmiştir. Bunların dışındaki yerlerde ise hüküm, umum üzere kalmıştır. Bu ise daha doğru olandır.

Kabre ve diğerlerine doğru namaz kılmak: Bu yerlere doğru namaz kılmak mekruhtur. Kılmış olursa şayet, namazı geçerlidir. Bunun yanında "namazının iadesi" noktasında iki görüşün geldiği de rivayet edilmiştir. Doğru olan görüş ise –kabir hariç- bu yerlere doğru namaz kılması durumunda bir sakıncanın olmadığıdır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı..." buyurmuştur. Bu da namaz kılınacak yeri ve namazın o kıble istikametinde kılınacak olan mekanını içermektedir. Kabrin de bu yere dahil olacağını kıyas etmek doğru olmaz. Çünkü bu yerde namaz kılmanın engellenmesi şayet mantığın geçmediği taabbudî bir konu da olsa, aynı şekilde diğer yerlere kıyas edilmesi ve onlarla aynı kefeye konması mümkün değildir. Özel bir anlama da haiz olsa -ki bu da kabirlerin mescid edinilmemesi ve kabirlere tazim gösterip oraya doğru namaz kılanlara benzememektir- aynı anlam diğerlerinde olmadığı için kabrin, diğer yerlerle aynı hükümde ele alınması doğru değildir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Dikkat edin! Şüphesiz sizden öncekiler peygamberlerinin ve salih kimselerin kabirlerini mescid ediniyorlardı. Dikkat edin, sakın kabirleri mescid edinmeyin. Ben size bunu yasaklıyorum."[666] Şöyle de buyurmuştur: "Al-

666 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 378.

lah, yahudi ve hıristiyanlara lanet etsin! Çünkü onlar, peygamberlerinin kabirlerini mescid edindiler." Böylece onların bu amellerinden (bizleri) sakındırmış olmaktadır. Hadis hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[667] Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle de buyurmuştur: "Kabirlere doğru namaz kılmayın, üzerlerine de oturmayın."[668]

Söz konusu gelen yasak sebebiyle kabirlere doğru namaz kılmak sahih değildir. Diğerlerine karşı namaz kılmak sahihtir. Çünkü bunlar, ibâhanın (mübah sayılma) umumi anlamı içinde kalmaktadır. Bu durumda onların, hakkında yasaklama gelen şeylere kıyaslanması mümkün değildir. Allah, en iyisini bilir.

Kâbe'de namaz kılmak: Kâbe'nin içinde ve damında nafile namaz kılmak sahihtir. el-Muvaffak der ki: Bu noktada ihtilaf edeni bilmiyoruz. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) içerisinde namaz kılmıştır.[669]

Kâbe'nin içerisinde ve damında farz namazı kılmak ise sahih değildir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: "*Nerede olursanız yüzünüzü oraya (Kâbe'ye) çeviriniz.*" (Bakara Suresi: 150) Bu durumda, kâbe içerisinde ya da damında namaz kılmış olan bir kişi kâbe yönüne dönmüş olmayacaktır. Ama nafile namazı ise bu noktada bir hafifletme ve müsamahadan kaynaklanmaktadır. Nitekim nafile namazın, oturarak ve yolculukta binek üzerinde kıble yönüne dönmeksizin dahi kılınmasının caiz olması buna delil teşkil etmektedir. İmam Şafiî ve Ebu Hanife ise bunu caiz görmüşlerdir. Çünkü burasının, hem nafile ve hem de farz namaza ait olan bir yer olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Gasp edilen toprak parçasının üzerinde namaz kılmak: Gasp edilen yerin üzerinde kılınan namaz hakkında iki görüş gelmiştir:

1) Bu namaz sahih olmaz. Bu, İmam Şafiî'nin iki görüşünden birisidir. Çünkü namaz bir ibadettir ve yerine getirildiği yer, yasak bir yer olduğundan dolayı -hayızlı bir kadının namazı gibi- o da sahih olmaz. Zira yasak, bir fiilin haram olacağını ve sakınılması gerektiğini icap ettirmek-

---

667 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 495; Cilt: 8, Sayfa. 140; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 377.

668 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 668.

669 Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 578; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 966.

tedir. Bu şekilde o, asiliği sebebiyle itaatkâr olmadığı gibi, aynı zaman da haram kılınan bir şeyi de bizzat işlemiş sayılır.

2) Bu namazı sahihtir. Bu da Ebu Hanife'nin, İmam Malik'in ve İmam Şafiî'nin iki görüşünden diğer görüşünü oluşturmaktadır. Çünkü yasak onun namazına dönmeyeceği gibi, onun namazının sıhhatini de etkilemez.

İmam Ahmed; Cuma namazı gasp edilmiş bir toprağın üzerinde kılınabilir, demiştir. Yani Şayet cami yahut da namaz kılınan o yer, gasp edilmiş bir yerin üzerindeyse, orada kılınan namaz geçerlidir. Çünkü burada kılınacak olan cumaya gitmemesi durumunda namazı kaçırmış olacaktır. Bu sebeple Haricilerin ve bidat ehlinin arkasında namaz kılmaya cevaz verilmiştir. Aynı şekilde bu yerlerde bir ihtiyaca binaen dua ederken yollarda ve mescid rehaplarında kılınan namaz da sahihtir. Bayram ve cenaze alanları da böyledir.

Yünden vb. yapılan halıların üzerinde namaz kılmak: Yünden ve kıldan yapılan hasır ve halıların üzerinde kılınan namazda bir sakınca yoktur. Bunun yanında pamuk ve keten vb. gibi temiz olan şeylerden yapılan giysi ile kılınan namazda da bir beis yoktur. Bu, ilim adamlarının genelinin kabul ettiği görüştür.

Cabir'den nakledildiğine göre, kendisi hayvanlardan mamul olan tüm şeylerin üzerinde namaz kılmayı mekruh saymıştır. Buna benzer bir açıklamayı İmam Malik de yapmıştır, ancak o, yün ve kıldan yapılan halı hakkında; Secde edeceği vakit toprak üzerine yaptığı sürece, ayakta kılarken o halının üzerine basmasında bir sakınca görmem, demiştir.

Doğrusu ise bunlardan herhangi birisi üzerinde namaz kılmanın mekruh olmayacağıdır. Çünkü –keten ve hasır gibi- kendisiyle namaz kılmanın mekruh olmayacağı bir şey, üzerinde namaz kılmayı da mekruh yapmaz.

Rükünlerini tam yapması mümkün olduğu sürece hayvanın sırtında namaz kılması sahihtir, aynı şekilde yolculuktaki nafile de böyledir. Hatta hayvan necis olsa ve üzerinde temiz bir halı (ve semer) bulunsa namaz kılması sahihtir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) eşeğin üzerinde namaz kılmıştır.[670]

---

670 Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 576; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 487.

Elbise üzerinde bulunan az bir necaset: Az dahi olsa elbisesinin üzerinde bir parça necaset olan kişi namazını iade eder. İğne ucu kadar az da olsa idrarın mazur sayılamayacağını söyleyenlerden birisi de İmam Malik, İmam Şafiî ve Ebu Sevr olmuştur. Çünkü Yüce Allah'ın *"Elbiseni de temiz tut."* (Müddessir Suresi: 4) buyruğunun umumi manası ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "İdrardan kaçının; çünkü kabir azabının çoğu idrar sebebiyledir."[671] kavli bunu ifade etmektedir.

Kanın vb. az olması durumu: İlim adamlarının çoğu, kanın ve irinin az olması halinde mazur sayılacağını ifade etmişlerdir. Evzâi, iki görüşünden birisine göre İmam Şafiî ve Rey ashabı bunlardandır. Bu bağlamda Hz. Âişe'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Bizim her birimiz için, içinde hayız olduğu bir tek elbiseden başkası yoktu. Eğer o elbiseye kandan bir şey bulaşırsa, tükürüğü ile onu ıslatır, peşine onu tırnağı ile ovalar (temizlerdi.)"[672] Bu, kanın af edilip mazur görüldüğünü gösterir. Çünkü tükürükle kan temizlenmez ve tırnakla ovalanmasıyla da tırnak pislenir. Dolayısıyla bu, fiilin devam ettiğini haber verme anlamında gelmiştir ve buna dair hadiseler, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gizli kalmayan ve sadece Onun emriyle sadır olan konular arasındadır. el-Muvaffak der ki: Sahabeden isimlerini sayabildiğimiz bir çok kimsenin görüşü de bu yönde olmuştur. Nitekim onlar, kendi dönemlerinde buna muhalefet etmemiş oldukları için bu bir icma halini de almış oldu. Bir de İbn Ömer'den nakledilip gelen rivayete gelince; tam buna aykırı şekilde kendisinden başka bir rivayet de gelmiştir... Zira onun bazı pozisyonlarda bundan kaçınmış olması, onun bu rivayetinin bulunmadığı anlamını doğurmaz. Haddizatında bir insan, kimi zaman caiz gördüğü halde bazı şeylerden kaçınamamaktadır; çünkü eli kolu bağlanmıştır artık... Bu sebeple de mazur sayılmaktadır. Mesela istincâ ederken (iç çamaşır üzerinde) izin belli olması buna bir örnek sayılır.

---

671 Dârakutnî, Cilt: 1 Sayfa: 127 Enes hadisiyle; Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 326, 388, 389 Ebu Hureyre hadisiyle rivayet etmiştir. İbn Abbas hadisinde ise yine Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 125, Hakim ve başkaları rivayet etmişlerdir. Hadis ise şahidleri açısından sahihtir. Bak: İrvâu'l Ğalîl, Cilt: 1, Sayfa: 310, 312.

672 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 412.

Az olan (kanın) sınırı, kalbin abartılı bulmadığı ölçüdür. Abartı ise her insanın içinden aşırı ve fahiş gördüğü şeydir. Çünkü bunun şeriatte bir sınırı olmadığından dolayı, örfe müracaat edilir.

İrin, sarı su ve buna benzer kandan türeyen sıvılar da aynı şekilde kanla aynı konumdadır. Hatta kandan daha kolay çıkarlar. Buna göre kandan çıkan mazur ölçüden daha fazla olarak ondan çıkanlar mazur sayılmaktadır. Çünkü içindeki kanı daha fazla olması durumunda ancak fahiş bir ölçüye ulaşmış sayılır. Zira bunda herhangi bir nas yoktur, sadece onda bulunan necaset sabittir. Çünkü bu, pis olma haline gelene değin kandan ayrıdır.

Yerinden dolayı necasette af edilenler: Üç yerde ağır necasetler, yerleri sebebiyle mazur sayılmıştır:

1) Temizlendikten ve söz konusu sayılar yerine getirildikten sonra temizleme yapılan istincâ yerindeki izler mazur sayılmıştır (af edilmiştir.) el-Muvaffak: Bildiğim kadarıyla bunda ihtilaf eden yoktur, demiştir.

2) Mest ya da ayakkabının altına bir pislik isabet etmesi halinde, necaseti gidene kadar onları toprağa sürer. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı ayakkabıları ile namaz kılarlardı. Zira Enes hadisinde, kendisine: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakkabıları ile namaz kılar mıydı?" diye sorulunca, O: Evet, cevabını vermiştir. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[673] Şu bir gerçek ki ayakkabılar genellikle necasetten hali olmazlar, o zaman ayakkabıların (yere) sürülmesi yeterli şekilde yapılmayacak olursa onlarla namaz kılmak da sahih olmaz.

Üçüncü görüşe göre, diğer necasetlerin yıkandığı gibi bunun da yıkanması gereklidir. Yine üçüncü görüşe göre idrar ve dışkının yıkanması vacip, diğerleri ise vacip değildir. Birinci görüş ise daha evladır; çünkü bu noktada gelen rivayetlere uymak vaciptir.

3) Kırık olan kemiğini necis bir kemikle düzeltmeye kalkar ve sonrasında kemik kaynayacak olursa –zarar oluşturmasından endişe edilmesi durumunda- o pis kemiği oyması gerekmez ve namazı ise bu haliyle kılması caiz olur. Çünkü bu tür bir necaset, izale edilmesi halinde zarar

673 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 494; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 391.

veren batini bir necaset türüdür. Dolayısıyla da damarlarda akan (pis) kan gibidir.

Necasetin değdiği yer kendisine gizli olursa: Beden ya da elbiseye isabet etmiş olan necasetin yeri kendisine gizli kalırsa (o yeri unutacak olursa), onu kesin olarak izale etmediği sürece o şekilde namaz kılması yeterli olmaz. Bu durumda bir kesinliğe erişmesi ise necasetin isabet ettiği muhtemel yerin her tarafını yıkamasıdır. Elbisenin hangi tarafına değdiğini bilmiyorsa, elbisenin hepsini yıkar. (Pisliğin) elbisenin iki tarafından hangisinde olduğunu biliyorsa, sadece tarafını yıkar. Necasetin vücuduna yahut elbiseye değmiş olduğunu gözüyle görüyorsa, sadece o isabet etmiş olup da gördüğü o yeri yıkar. Bunu, Nehai, İmam Şafiî ve İmam Malik söylemiştir. Çünkü o (bu yönüyle), hadeste kesin kanaat getirmiş, abdestte ise şüphe etmiş kimsedir.

İki yoldan (ön ve arkadan) çıkan şeyler: İnsandan yahut eti yenmeyen hayvanlardan dışarı çıkan şeyler necistir. Bunlar, idrar, mezi, vedi ve buna benzer necisler gibidir. el-Muvaffak der ki: Azı dışında bunların da tıpkı diğer necisler gibi olduğu noktasında ihtilaf edeni bilmiyoruz.

Buraki *"azı"*ndan kasıt; mezi (zevk suyu) hakkında onun meni ile aynı konumda olacağı yahut tükürük ve sümkürük gibi sayılacağıdır veyahut onun, ovalanmak suretiyle yeterli gelmiş olacağıdır. Doğrusu ise bunun (mezinin) necis olduğu ve yıkanmasının vacip olacağıdır. Bu, Şafiî, İshak ve Ebu Sevr'in meshebi ile ilim adamlarından çoğunluğunun görüşüdür. Çünkü Mikdât hadisinde geldiği üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bundan dolayı tenasül uzvunu yıkamayı emretmiştir. Çünkü mezi, bir necasettir ve diğer necisler gibi yıkanması gereklidir.

Eti yenen hayvanlardan çıkan şeyler: Eti yenen hayvanların idrar ve dışkısı temizdir. Bu, Ata, Nehâi, Sevri ve İmam Malik'in görüşüdür.

İmam Malik şöyle demiştir: İlim ehli, eti yenen hayvanların idrarlarını pis görmez ve sütünün içilmesini de necis saymazlar. İbn Munzir ise şöyle der: Kendilerinden ilim ezberlediğimiz herkes, koyun ağıllarında namaz kılmanın mübah olduğunda görüş birliğine varmışlardır; ancak İmam Şafiî hariç. Çünkü o, ağılların dışkı ve idrarlardan uzak olmasını şart koşmuştur.

Bu husustaki delil, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, Urenîler kabilesine devenin idrarını içmelerini emretmiş olduğudur.[674] Necis olan bir şeyin kuşkusuz içilmesi mübah değildir, şayet bir mazerete binâen onların içmelerine izin vermiş olsaydı bu durumda namaz kılacakları vakit o idrarların izlerinin silinmesini emir buyururdu. Hâlbuki Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), koyun ağıllarında namaz kılmıştır. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[675] Bu ise söz konusu olan bu hususta -İbn Munzir'in dediği gibi- bir icma'nın bulunduğunu ifade etmektedir.

İmam Ahmed'den bunun necis olduğuna dair görüş rivayet edilmiştir. Bu, aynı şekilde İmam Şafiî ve Ebu Sevr'in de kabul ettiği görüştür. Çünkü Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: İdrardan kaçınınız."[676] hadisinin umumu kapsamına girmektedir.

İki yolun dışındaki yerlerden çıkan şeyler: İki yolun dışındaki yerlerden çıkan şeyler noktasındaki canlılar dört kısımdır:

1) *İnsan.* Ondan iki tür şey çıkar: Birisi tükürüğü, gözyaşı, teri ve sümüğü gibi "*temiz*" olanlar. Diğeri ise kan ve bundan türeyen irin, sarı su ile mideden çıkan kusmuk gibi *"pis"* olanlar.

2) *Eti yenilen hayvanlar.* Bunlardan ise üç şey çıkar: Birisi, kan ve bundan türeyen şeyler gibi *"pis"* olanlar. İkincisi, tükürük ve süt gibi "*temiz*" olanlar. Üçüncüsü de hükmü idrar gibi olan kusmuk ve benzeri şeylerdir. Bu, hayvanların idrarının temiz olduğuna işaret edilmişti, nitekim bu konuda evla olan da budur.

3) *Eti yenilmeyen hayvanlar.* Bunlardan sakınmak ise mümkündür ve bunlar iki türdür:

a) Köpek ve domuz. Bunların tüm parçaları, artıkları ve kendilerinden ayrılanları necistir.

---

674 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 335.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1296, 1297.

675 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 341.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 373, 374.

676 "Elbise üzerindeki az necaset" konusunda geçmişti. Bu delil getirme hakkında, hadiste geçen idrar anlamındaki "el-Bevl" ifadesindeki "lâm" harfinin, ahd için gelmiş olacağı, onun için de kasdedilenin insanların idrarı olduğu şeklinde cevap verilmiştir.

b) Bu ikisi dışında bulunan tüm yırtıcı hayvanlar ile kuş, katır ve eşek gibi hayvanlar. İmam Ahmed'den gelen bir rivayete göre; bunlar –azı müstesna- tüm parçaları ve artıkları necistir. Yine İmam Ahmed'den gelen bir rivayette de bunların temiz olduğu ve hükmünün ise –ayrımı geçtiği şekliyle- insanın hükmüyle aynı olduğu anlaşılmaktadır.

4) *Kendisinden sakınılması mümkün olmayan hayvanlar.* Bunlar da iki türdür:

a) Ölümü sebebiyle necis olanlardır. Kedi ve yaratılış bakımından ondan daha küçük olanların artığı buna dahildir. Hükmü insanın hükmü gibidir, menisi hariç; çünkü o necis sayılır.

b) Akıcı bir kana (cana) sahip olmayanlar. Bunların da tüm parçaları ve artıkları temizdir.

Henüz yemek yemeyen bir çocuğun idrarı: Henüz yemek yemeye başlamamış bir oğlan çocuğun idrarında (üzerine) su serpmek yeterlidir. Bu da o idrarı giderene değin üzerine su döküp ovalamaktır. Kız çocuğu ise -henüz yemek yemeye başlamamış da olsa- idrarı yıkanır. Bu, İmam Şafiî ve İshak'ın görüşüdür. Nitekim Ümmü Kays'ın naklettiğine göre; Kendisi bir defasında henüz yemek yemeyen bir oğlan çocuğunu Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e getirdi ve çocuğu onun kucağına koydu. Çocuk da işeyiverdi. Allah Resulü suya işaret etti ve suyu (onun üzerine) serpelemekten fazla bir şey yapmadı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[677] Hz. Ali'den gelen merfu bir hadis ise şöyledir: "Oğlanın idrarında su serpilir, kızın idrarı ise yıkanır."[678]

---

677 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 326; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 238.

678 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 76, 97, 137; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 263; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 509, 510; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 175. Tirmizî; Hasen, sahihtir, demiştir. Hakim ise; Buharî ve Müslim şartına göre sahihtir, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. el-Hafız ise et-Telhîs, Cilt: 1, Sayfa: 38 eserinde: "İsnadı sahihtir ancak hadisin, merfuluğu, mevkufluğu, mevsulluğu ve mürselliği hakkında ihtilaf edilmiştir. Nitekim İmam Buharî de hadisin sahih olduğunu tercih etmiştir. Beyhakî de öyle." demiştir. el-Feth, Cilt: 1, Sayfa: 326 eserinde de; "İsnadı sahihtir. Said bunu Katâde'den nakletmiş, o da vakfetmiştir ancak bu, zedeleyici bir illet sebebiyle olmamıştır." der. el-İrvâ, Cilt: 1, Sayfa: 188 eserinde ise şöyle der: "Bu hadisi kimileri mevkuf olarak, kimileri de mürsel olarak aktarmışlardır, aleyhinde bir şey yoktur... Hadis lehine şahidleri yer almaktadır."

Sevri ve Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Kız çocuğunun idrarı gibi, oğlanın idrarı da yıkanır. Çünkü onun da idrarı necis olduğundan, diğer necisler gibi bunun da yıkanması vaciptir.

Bu görüşün, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen sahih delillere muhalif olduğu şeklinde cevap verilmiştir. Kuşkusuz bu delillere uymak daha evladır.

Meni: Mezhebimizde gelen meşhur görüşe göre meni, temizdir. Bu, Şafiî mezhebinin, Ebu Sevr ve İbn Munzir'in de görüşüdür. Çünkü bu minvalde gelen Hz. Âişe hadisine göre, o şöyle demiştir: "Ben kendim, onu Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in elbisesinden ovalayıp sürttüğümü biliyorum. Sonra da kendisi bu elbise içinde namaz kılardı."[679] Onun içindir ki meni kuru olduğu zaman, yıkanması vacip değildir. Çünkü sümük gibi meni de necis değildir. Zira meni, âdemoğlunun yaratılış başlangıcında bulunan temiz bir şeydir; tıpkı çamur gibidir.

İmam Malik ise; ihtilam sebebiyle (çıkmış olan meninin) yıkanmasının vacip olduğunu belirtmiştir. Evzai ve Sevri'nin mezhebi de bu yöndedir. Rey ashabı ise şöyle demiştir: Meni necistir, kuru olması durumunda ise çitilemek yeterlidir. Çünkü bu noktada Hz. Âişe'den şu rivayet nakledilmiştir: "Ben Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in elbisesinin üzerindeki meniyi yıkardım. Sonra o namaza çıkardı ve üzerinde yıkadığım yerlerin su lekesi görülürdü." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[680]

el-Muvaffak şöyle demiştir: el-Kâdı (İyaz) cinsel münasebet sebebiyle gelen meninin necis olacağını, çünkü bunun mezi ile karışmış olabileceğini ifade etmiştir. Ancak biz bu görüşün geçersiz olduğunu belirttik. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in menisi cinsel ilişkiyle söz konusu olmuştur. Buna rağmen söz konusu haberler (hadisler), meninin çitilenmesi hakkında gelmiştir. Başkası hakkındaki temizlik ancak onun temiz olmasından dolayı ele alınır. Allah, en iyisini bilir.

Yerde bulunan ıslak necaset: Yer, şayet idrar, içki ve benzer necislerle pisletildiğinde, buranın temizlenmesi suyun dökülüp değişikliğe

---

679 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 238. Hadisin aslı ise şahid olma lafzı olmaksızın Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 332'de yer almaktadır.

680 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 324; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 236.

uğratılmasıyla gerçekleşir. Yani necasetin rengi ve kokusu giderilir. Bunun yanında (suyun dökülmesiyle) o pislikten ayrılıp da değişikliğe uğramayan kısmı ise temizdir. Bunu, İmam Şafiî söyler. Çünkü Enes'in naklettiğine göre, o şöyle demiştir: "Bir Bedevi gelip Mescide işedi. Cemaatin bir kısmı hemen ona doğru hücum ettiler. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Onu serbest bırakınız." buyurdu. Bedevi işini bitirince Allah Resulü, bir kova su istedi ve suyu sidiğin üzerine döktürdü." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[681] Öyleyse arta kalan kısım şayet pis olsaydı, bu durumda o pisletilen şey için de fazladan su isterdi. Çünkü o bir yerde iken diğer başka yerlere de sirayet etmiş olmaktadır. Hâlbuki Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), sadece mescidin temizlenmesini murad etmişti. Dolayısıyla necasetin yıkanmasından sonra arta kalan o kısım, damlalar (ve ıslaklıklar) temizdir ve bir bölümü de ayrı yerdedir. İşte ayrı şekilde bulunmasının durumu budur.

Ebu Hanife ise şöyle der: (Karışmış) o suyun artığı tam temizlenmedikçe o yer temiz olmaz. Çünkü o kısım da necistir, zira necaset o suya intikal etmiştir; dolayısıyla -sanki üzerinden necaset bir kez daha geçmiş gibi- pistir.

Bunun temizleme sonrasında hasıl olduğu şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü su onu temizlememiş de olsa, zaten pisliğe bulaşması sebebiyle onu necis yapacaktır. Su necasete değmediği sürece de o yer temizlenmiş sayılmaz ve ondan arta kalan da yerde pislik olarak kalmış olur.

Şayet yere yağmur suları aksa ya da toprağı sel bassa, bu şekilde pisliğe değerek üzerinde akıp gitse, bu durum sanki o necasetin üzerine su dökme hükmü gibidir. Çünkü pisliğin temizlenmesinde niyet ve amele itibar edilmeyebilir. Bu durumda, insanın onun üzerine su dökmesiyle, o yere kişiden bağımsız olarak suyun dökülmüş olmasının hükmü aynıdır.

Yerdeki pislik güneşle, rüzgarla ya da kurutma ile temizlenmez. Bu, Ebu Sevr, İbn Munzir ve iki görüşünden birisine göre İmam Şafiî'ye aittir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Onun idrarının üzerine bir

681 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 332, 334, 335; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 239.

kova su dökünüz."[682] buyurmuştur. Emir ise vücup ifade etmektedir. Çünkü burası necaset mahallidir -ve elbisede olduğu gibi- yıkamanın dışında temiz olmaz.

Ebu Hanife ve Muhammed b. el-Hasen ise; Necaset izi gittiği takdirde bu temizlenmiş olur, demişlerdir.

İmam abdestsiz olduğunu bilmediği halde cemaate namaz kıldıracak olursa: İmam, abdestsiz olduğunu bilmediği halde cemaate abdestsiz ya da cünüp olarak namaz kıldıracak olur ve namazı bitirene değin de gerek o ve gerekse ona uyanlar bunu anlamayacak olurlarsa, cemaatin namazı geçerli, ama imamın namazı batıl olur. Bunu, İmam Malik, Evzâi, İmam Şafiî ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü bunda sahabeler icma etmişlerdir. Bir de imamın abdestinin olmayacağını ona uyan cemaatin bilmesi mümkün olmayacağından onlar, bu noktada imama uymada mazur sayılırlar. İmam, şayet kendi abdestinin bozulduğunu biliyor idiyse o zaman bu hükümden ayrılır; çünkü böyle yapmakla namazıyla alay etmiş olur ve helal olmayan bir işi icra etmiş sayılır. Aynı şekilde cemaat eğer abdestsiz olduğunu biliyor idiyse, o imama uymasıyla mazur sayılamaz.

Ebu Hanife ve arkadaşları; (İmamın abdestsiz olduğunu bilmiyor idiyseler), bu durumda hem imam ve hem de cemaat namazlarını iade ederler, demişlerdir. Çünkü imam, cemaate abdestsiz olarak namaz kıldığı için bu durum sanki bunu biliyorlarmış gibi bir hükme tabidir. Ancak özrü olanın, özürlü olmayana kıyas edilmesinin sahih olmayacağı belirtilmiştir.

Necasetteki hüküm ile hadesteki hüküm aynıdır. Çünkü ikisi de temizlik konularıyla ilgilidir ve birbirine benzemektedirler. Bunun yanında hem cemaatin ve hem de imamın "necaset" noktasına bir tür gizli kalmaları da aşikardır. Hatta necaset hükmü daha gizlidir, necasetin gizliliği daha çok sirayet eder. Ancak necaset hakkında gelen diğer bir rivayete göre; imam üzerinde necaset olduğunu şayet unutmuş olursa namazı yine de geçerli olur.

682 Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 323'te Ebu Hureyre'den nakille Bedevi hadisinde rivayet etmiştir.

İmam hakkında -setr-i avret ve kıbleye dönmek gibi- diğer şartlar ihlal olacak olursa şayet, cemaat hakkında bu mazur sayılmaz. Çünkü genellikle bunlar, hades ve necasetin tersine cemaate gizli kalan konular değildir. Aynı şekilde bir rüknü terk etmesi sebebiyle imamın namazı fasit olursa, cemaatin namazı da fasit olur.

İmam'ın abdesti bozulacak olursa: İmamın abdesti bozulacak olursa, yerine cemaate namazı kıldırıp tamamlayacak bir kişiyi geçirir. Bu husus, Hz. Ömer, Hz. Ali, Alkame, Ata, el-Hasen, Nehâi, Sevri, Evzâi, İmam Şafiî ve Rey ashabından nakledilmiştir. Çünkü Hz. Ömer namaz kıldırdığı esnada geçirdiği bir sıtma sebebiyle, eliyle Abdurrahman b. Avf'ı (imamlık yapması için) öne çekmiş, o da cemaate namazı kıldırıp tamamlamıştır. Söz konusu olan bu hadise sahabenin gözleri önünde cereyan etmiş, kimse de buna karşı çıkmamıştır. Dolayısıyla da bu bir icma halini almış oldu.

İmam, şayet birisini ön tarafa çekmeyecek olursa bu durumda cemaat birisini öne geçirir. Onun namazı tamamlaması caizdir, bunun yanında herkes namazı tek başına da kılsalar, bu da caizdir. İmam Şafiî ise diğer görüşüne göre; daha çok tercih edilenin herkesin tek başına namazı tamamlamaları yönünde olduğudur.

İmam Ahmed'den bu konuda tevakkuf ettiğine dair görüş aktarılmıştır. Ama onun bu tevakkufu herhaldeki cemaatin namazlarının sıhhati hakkında değil, ön tarafa bir kişiyi geçirme konusunda olması gerektir. Şayet cemaatten her bir grup kendisine bir imamı öne geçirmiş olsalar ve o da kendilerine namazı kıldırmış olsa, mezhebimizin kıyası buna cevaz vermektedir. Bu, aynı zamanda Şafiî mezhebinin de görüşünü oluşturur. Rey ashabı ise bu durumda hepsinin namazlarının geçersiz olacağını, ifade etmiştir. Bu hususta, herkesin tek başına namazı kılmaları gerektiği şeklinde cevap verilmiştir. Böylece onlar ilk namaza başlandığında olduğu gibi tek bir kişiyi imam olarak öne geçirmeleri gerekmektedir.

Bir cemaatin başka bir cemaate intikal etmesi: Özür sebebiyle imamın yerine birisini geçirmesine cevaz verenler, bir cemaatin başka bir cemaate intikal olmasına (geçmesine) de cevaz vermişlerdir. Buna Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefatı ile neticelenen hastalığındaki:

“Ebubekir’e emredin, insanlara namazı kıldırsın...” buyruğu şahidlik etmektedir. Nitekim Allah’ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), vücudunda hafiflik hissedip namaz kılmak için çıktı. Ebubekir, halka namaz kıldırıyordu. Ebubekir, Hz. Peygamber’i görünce geriye çekilmek için davrandı. Hz. Peygamber ona: Geriye çekilme, diye işaret etti. Ardından (cemaatten kimisi) Hz. Peygamber’i Ebubekir’in yanına oturttular. Ebubekir ayakta olduğu halde Peygamber’in namazına uyarak namaz kıldırıyordu. Cemaat de Ebubekir’in namazına uyarak namaz kılıyorlardı.” Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[683] Bu da bir özür sebebiyle imamın yerine birisini geçirmesinin ve bir cemaatin de başka bir cemaate intikal etmesinin kesinlikle caiz olduğuna delildir.

Bu delilden şu hüküm çıkmaktadır: Mesela namazın bir bölümünde imama iki kişi yetişmiş olsalar, ardından imam selam verdikten sonra ikisinden birisi diğerine imamlık yapsa ve öbürü de imamlık yapacağına dair niyet etse, bu namaz sahihtir. Çünkü bu, yerine imamı geçirme gibi sayılmaktadır. Yerine imam geçirmeyi (istihlâf) caiz görmeyenlere göre bu da caiz değildir.

NAMAZ KILINMASI YASAK OLAN VAKİTLER

İbn Abbas’tan nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: “Kendilerinden râzı olunmuş bir çok kimse -ki bana göre onların en râzı olunanı Hz. Ömer’dir- Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in, sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra da gün batıncaya kadar namaz kılmaktan nehyetmiş olduğunu benim yanımda şehadet etmişlerdir.” Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[684]

Ebu Said el-Hudri’den rivayet edildiğine göre o, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in şöyle buyurduğunu işitmiştir: “Sabah namazından sonra güneş yükselinceye kadar ve ikindi namazından sonra da güneş kayboluncaya kadar hiçbir namaz olmaz.” Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[685]

---

683 Buharî ile beraber Fethu’l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 151, 152, 166, 172, 173, 203, 204; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 311, 312.

684 Buharî ile beraber Fethu’l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 58; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 567. Buna benzer yine Buharî ve Müslim’de (1/566) geçen Ebu Hureyre’den nakilde gelmiştir.

685 Buharî ile beraber Fethu’l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 61; Cilt: 4, Sayfa: 73, 239, 241; Müs-

İbn Ömer'den rivayete göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Güneşin hâcibi doğup da güneş yükselinceye kadar, bir de güneşin hâcibi batıp da kaybolana kadar namazı erteleyiniz." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[686]

Ukbe b. Âmir'den rivayete göre, o şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) üç vakitte namaz kılmamızı ve ölülerimizi gömmemizi men etti: Güneşin doğuşundan bir mızrak boyu yükselişine kadar olan vakit, tam tepe noktasına gelişinden yana kayışına kadar olan vakit, guruba meyletmesinden tamamen batışına kadar olan vakit."[687]

Amr b. Abese hadisinde geldiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sabah namazını kıl, ardından güneş doğuncaya kadar namaz kılma. Güneş doğarken kalkan gibi durdukça namazdan geri dur; ta ki yükselip ışık saçsın. Çünkü güneş şeytanın iki boynuzu arasından doğmaktadır ve kâfirler o esnada güneşe secde ederler. Sonra namaz kıl; çünkü artık güneş tam görünür ve yapılan ibadet makbul olur. Direğin gölgesi kendi misline varıncaya dek kıl, sonra bırak; çünkü o vakitte cehennem kızdırılmaktadır. Sonra güneş zevale erdiğinde ikindiye kadar kıl. Sonra namazı bırak; çünkü güneş şeytanın iki boynuzu arasından batmakta ve kâfirler ona secde etmektedirler." Müslim ittifak etmiştir.[688]

Yasak vakitlerde geçmiş namazların kaza edilmesi: Yasak vakit olsun başka vakit olsun her halükârda geçmiş farz namazların kaza edilmesi caizdir. Bunu, İmam Malik, Evzâi, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü bu noktada Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadisi gelmiştir: "Her kim bir namazı unutmuş olursa onu hatırladığı

---

lim, Cilt: 1, Sayfa: 567. Ona ait lafız şöyledir: "İkindiden sonra güneş batana değin namaz yoktur ve sabah namazından sonra da güneş doğana kadar namaz yoktur." Buharî'nin lafzı ise şöyledir: "Şu iki namazdan sonra namaz yoktur: İkindiden sonra güneş batana kadar ve sabah namazından sonra da güneş doğana kadar."

686 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 58. Hadisin lafzı ona aittir. Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 568. Bir lafız da ise; "Bariz olana kadar..." ifadesi geçmektedir. Müslim'de ise şöyle geçer: "Güneşin hâcibi ortaya çıkınca, güneş bariz olup çıkana değin namazı erteleyiniz."

687 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 568, 569.

688 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 570.

vakit (kalksın) kılsın. Bundan başka bir kefareti de yoktur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[689]

Rey ashabı şöyle demiştir: Ukbe b. Âmir hadisinde zikri geçen üç vakit içerisinde geçmiş namazların kazası olmaz. Ancak o günün ikindi namazını güneş batmadan önce kılabilir. Bu hususta, yasak bildiren rivayetlerin umumi manası buna işaret etmektedir ve bunlar hem farzları hem de diğer namazları kapsamaktadır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) uykuya dalıp sabah namazını kılamayınca, güneşin doğumundan sonra, güneş etrafı beyazlatıncaya kadar o namazı kılmayı ertelemiştir.[690]

Buradaki yasağın, kazâ'nın son iki vakit ve o gün içerisindeki ikindi namazına has olduğu şeklinde cevap verilmiştir. Bu durumda, has olan bu konu hakkındaki tartışma mahallini kıyas etmiş oluyoruz. Onların, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazını ertelemesi[691] ile ilgili zikrettiklerine gelince bu, ertelemenin caiz olduğuna delalet etmektedir yoksa o amelin haram olduğunu göstermez.

İki rekât tavaf namazı: Tavaf namazı, yasak vakitler içerisinde yapılabilir. Bu, Şafiî mezhebi ile Ebu Sevr'in görüşüdür. Nitekim bu minvalde gelen Cübeyr b. Mutâm hadisinde, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Ey Abdumenâf oğulları! Şu beyti tavaf eden bir kimseyi gündüz veya gece istediği saatte namaz kılmaktan alıkoymayınız."[692] Çünkü

---

689 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 70; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 477. Onda ise "ya da uyuya kalmış olursa..." ziyadesi vardır.

690 Bu hadis Müslim'de, Cilt: 1, Sayfa: 475, İmran b. Husayn hadisinde gelmiştir. Aslı ise Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 477'de yer almaktadır. Bir de bu hadis Müslim'de, Cilt: 1, Sayfa: 472'de Katade hadisinde de gelmiştir. Onda ise "tâ ki güneş yükselinceye kadar..." ifadesi vardır.

691 Söz konusu olan ertelemenin, güneşin yükselmesi sebebiyle olmadığı ortadadır. Çünkü güneş zaten ertelemeden önce yükselmiş durumda idi. Buna dair delil Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 447'de yer alan: "Bizi uyandıran güneşin sıcaklığı olmuştur..." ifadesidir. Bu da gösteriyor ki güneş öncesinde yükselmiş durumda idi. Buharî'nin, Cilt: 6, Sayfa: 580 başka lafzı ise şöyle gelmiştir: "Güneş yükselmişti ki onlar da gözlerini açıvermişlerdi..."

692 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 80, 81, 82, 83, 84; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 449, 450; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 220; Hâkim, Cilt. 1, Sayfa: 448. Tirmizî; Hasen, sahihtir, demiştir. Hakim ise; Müslim şartına göre hadis sahihtir, demiştir. Zehebî de muvafakat etmiştir. el-İrvâ, Cilt: 2, Sayfa: 239 eserinde: "Hadis ikisinin dediği gibidir" denilmiştir.

tavaf namazı Kâbe'ye bağlı bir namazdır, bu sebeple kendisine uyulan mübah olunca, ona uymak da mübah olur.

İçlerinde Ebu Hanife ve İmam Malik'in de bulunduğu bir topluluk bu görüşe karşı çıkmıştır ve yasak olduğunu bildiren hadislerin genelini gerekçe göstermişlerdir.

Söz konusu yasağın, geçmiş olan namazlara has olduğu şeklinde cevap verilmiştir. Cübeyr hadisinde ise herhangi bir tahsisin olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla daha evladır.

Yasak vakitlerde cenaze namazı kılmak: Cenaze namazını, güneş doğana kadar sabah namazından sonra ve güneş batıya meyledinceye kadar da ikindi namazından sonra eda etmekte bir ihtilaf yoktur. Bu noktada İbn Muınzir şöyle demiştir: Sabah ve ikindi namazından sonra cenaze namazının kılınmasında müslümanlar arasında görüş birliği vardır.

Cenaze namazını, Ukbe hadisinde geçen yasak sayılan üç vakit içerisinde değerlendirmek ise caiz değildir. Bu bağlamda el-Hattâbi: Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür, demiştir. Zira Ukbe b. Âmir hadisinde; *"Allah'ın Elçisi* (sallallâhu aleyhi ve sellem)*, üç vakitte namaz kılmamızı ve ölülerimizi gömmemizi men etti..."*[693] şeklinde buyurmuştur ve böylelikle de namaz için defnedilmeyi peşi sıra zikretmiştir -ki bu da cenaze namazını kasdetmiş olduğuna delildir.

Ebu'l Hattâb şöyle der: İmam Ahmed'den gelen diğer bir rivayette cenaze namazının tüm yasak vakitler içerisinde bile kılmanın caiz olduğu yönündedir. Bu, Şafiî mezhebinin de görüşüdür. Çünkü bu namaz nasıl sabah ve ikindiden sonra mübah ise aynı şekilde -farz namazlarda olduğu gibi- diğer vakitlerde de kılmak mübahtır.

Bu noktada farz namazların daha kesinlik bildirdiğini, dolayısıyla cenaze namazına kıyaslanamayacağı şeklinde cevap verilmiştir. Bunun yanında söz konusu olan üç yasak vaktin, diğer iki vakte kıyas edilmesinin sahih olmayacağı, zira bu hususta yasağın daha önem arz edeceği, cenaze namazının süresinin daha kısa olması hasebiyle ölü hakkında (bekletmek gibi) herhangi bir korkuyu oluşturmayacağı, çünkü o zaman

693 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 568, 569.

içerisinde defnedilmesinin men edilmiş olmasıyla ve namazın defni ile peşi sıra zikredilmiş olmasının, cenaze namazını içermiş olacağı, ve'l hâsıl son iki vaktin tersine tahsisten çıkaracağı karineyi engellemiş olacağı ifade edilmiştir. Allah, en iyisini bilir.

Namaz kılarken, cemaatin namazına katılanın namazını iade etmesi: Kim (tek başına) farz kılarken sonrasında aynı namazı kılan bir cemaati görürse, o namazını baştan kılması müstehaptır. Bu, hangi namaz olursa olsun böyledir; ancak mescidde kılınmış olması şartıyla yahut mescide girdiği esnada cemaat namaz kılarken bu söz konusudur. Çünkü bu noktada Yezid b. el-Esved'in yaptığı rivayet de o şöyle demiştir: "Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Hac'da beraberdim. Onunla birlikte Sabah namazını Hayf mescidinde kıldım. Namazı bitirip dönünce arka tarafta cemaatle namaz kılmayan iki kişi gördü ve o ikisini bana getir, buyurdu. Adamlar getirildiğinde korkudan göğüsleri titriyordu, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bizimle namaz kılmanıza engel nedir?" deyince; Ey Allah'ın Rasûlü, biz çadırlarımızda namazı kılmıştık, dediler. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): Böyle yapmayın, evinizde veya çadırınızda namaz kılar, sonra bir cemaate rastlarsanız onlarla birlikte tekrar namaz kılınız, bu sizin için nafile namaz olur, buyurdu."[694]

Ebu Zer hadisi ise şöyledir: "Namazı vaktinde kıl. Şayet onlara (cemaate) yetişecek olursan onlara birlikte de namaz kıl; çünkü bu sana nafile sayılır."[695]

Ebu Hanife şöyle demiştir: Ne sabahı ne ikindiyi ve ne de akşamı iade eder. Çünkü bu nafiledir ve nafile namaz, yasak vakitler içerisinde yerine getirilemez. Akşam namazında da iade etmez; çünkü nafile namazların (sayısı akşamın üç rekâtı gibi) tek rekât olamazlar.

İmam Malik, Sevri ve Evzâi ise namazların hepsi -akşam namazı hariç- iade edilir, şayet tek başına kılmışsa onu iade eder, cemaatle kılmışsa iade etmez, demişlerdir.

---

694 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 160, 161; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 386, 388; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 424, 426. Hadisin lafzı ona aittir. Tirmizî; Hadis hasen, sahihtir, demiştir. Hadisi aynı zamanda et-Telhîs, Cilt: 2, Sayfa: 29'da geçtiği üzere İbn Seken ve Bulûğu'l Merâm, Sayfa: 80'de geçtiği üzere İbn Hibban da sahih görmüşlerdir.

695 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 448.

Söz konusu olan hadislerin, umumi olarak tartışma konusuna delalet ettiği şeklinde cevap verilmiştir. Bunun yanında Yezid b. el-Esved'in naklettiği hadisin açıkça sabah namazının ve aynı şekilde ikindi namazının iade edileceğini ortaya koyduğunu göstermektedir. Yine mutlak anlamda gelen bu hadislerin tek başına da olsa, cemaatle de olsa tekrar edileceğini ifade etmektedir.

Akşam namazını iade edecek olursa bunu çift şeklinde dörde tamamlar. Bunu, İmam Şafiî ve İshak demiştir. Çünkü bu namaz nafile sayılacağı için, nafilelerin de tek rekât olarak kılınması meşru değildir.

Yasak vakitlerin sınırı: İkindiden sonra namaz kılmanın yasak oluşu, namaz kılma fiiline bağlıdır. Buna göre kim ikindi namazını kılmamış olursa bu durumda istediği nafileyi kılabilir, başkasını da kılabilir. İkindinin farzını kılacak olursa şayet, o zaman –kendisiyle beraber kılan bulunmasa dahi- nafile kılması doğru değildir. el-Muvaffak der ki: İkindiden sonra namaz kılmayı yasak sayanlara göre bu noktada ihtilaf edeni bilmiyoruz.

Sabah namazından sonraki yasağa gelince, bu ise güneşin doğuşuyla alakalıdır. Bu da mezhebimizdeki meşhur görüştür. Rey ashabı da bu görüş üzeredir. Nitekim bu minvalde rivayet edilen İbn Ömer'in kölesi Yesâr'ın hadisinde, o şöyle demiştir: "Ben güneş doğduktan sonra namaz kıldığım bir esnada İbn Ömer beni gördü ve: Ey Yesâr! Bir defasında biz de bu durumda namaz kılarken Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizi gördü ve şöyle buyurdu: "Burada olanlar olmayanlara ulaştırsın. Sabah namazının vakti girdikten sonra sadece iki rekât sünnet kılınır."[696]

İmam Ahmed'den gelen diğer bir rivayete göre; Söz konusu olan yasak -ikindi namazında olduğu gibi- namaz kılma fiiline bağlıdır. Buna

---

696 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 104; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 58 Hadisin lafzı ona aittir. Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 279, 280. Tirmizî; "Hadis gariptir… İlim adamları bu konuda ittifak ederek şöyle demişlerdir: "Sabah namazının vakti girdikten sonra sabahın ilk sünnetinden başka namaz kılmak hoş değildir." demiştir. Ben derim ki: Bu hadisin isnadında her ne kadar bazı ihtilaflar bulunmuş da olsa inşallah hadisin manası sahihtir. Hadisin lehinde şahidleri yer almaktadır. Beyhakî de bu hadisi, Said b. el-Müseyyeb hadisiyle mürsel olarak sahih isnatla rivayet etmiştir. Bak: es-Sünenü'l Kübrâ, Cilt: 2, Sayfa: 465, 466; Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 255, 257.

benzer bir ifade el-Hasen ve İmam Şafiî'den de nakledilmiştir. Müslim'de geçen Ebu Said hadisinde şöyle geçmektedir: "Güneş doğana değin sabah namazından sonra namaz yoktur."[697] Amr b. Abese hadisinde ise şöyle geçmektedir: "Sabah namazını kıl, ardından güneş doğuncaya kadar namaz kılma..."[698]

Buna, güneş doğduktan sonra namaz kılmanın yasak olduğunun murad edildiği mücmel bir lafız olduğu şeklinde cevap verilmiştir. Zira bununla, namazdan sonra kılma yasağı ile tahsis oluşu arasında bir çelişki yoktur. Çünkü bu, hitap eden bir delil iken, diğer ise hadisenin mantığını ifade etmektedir; dolayısıyla daha evladır.

Yasak vakitlerde sebepsiz kılınan namaz: el-Muvaffak der ki: Mezhebimiz içerisinde hiçbir gerekçe ve sebep olmaksızın nafile namazların (yasak vakitler içerisinde) kılmanın caiz olmayacağı noktasında ihtilaf edeni bilmiyorum. Bu, aynı şekilde İmam Şafiî ve Rey ashabının da görüşüdür. Çünkü bu noktada konunun başında zikri geçen açık sahih hadis-i şerifler bunu ifade etmektedir.

Güneşin doğmasından sonra vitir kılmak: Vitir hakkında İmam Ahmed'den açıkça nakledildiğine göre, sabah namazından önce vitir kılmak caizdir, yani güneş doğduktan sonra da vitir kılmak caizdir. Bunu, İmam Malik, Sevri, Evzâi ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü bu görüşü sahabeden bir topluluk da söylemiştir. Bunun yanında Ebu Said hadisinde nakledildiğine göre; Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim vitrini kılmadan uyuya kalır ya da onu unutursa, sabah olunca veya hatırlayınca onu kılsın."[699]

---

697 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 567. Konunun başında geçmişti.

698 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 570. Konunun başında geçmişti. Bu hadis hakkında, söz konusu hadisenin mekruh olmayacağı bağlamında açıkça gelmemiş olduğu şeklinde cevap verilebilir. Nitekim bu bağlamda en sahih olarak gelen rivayet İbn Ömer'in, Hafsa'dan yaptığı şu nakildir. Hafsa der ki: "Hz. Peygamber (s.a.v.) güneş doğduğu vakit sadece iki rekat hafif bir namaz (sünnet) kılardı." Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 500. Hadisin aslı ise bu lafız olmaksızın Buharî, Cilt: 3, Sayfa: 50'de yer almaktadır.

699 Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 44; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 330; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 375. Hadisin lafzı, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem tarikiyle, onun babasından, onun Ata b. Yesar'dan yaptığı nakille, İbn Mace'ye aittir. Abdurrahman ise zayıftır ancak Muhammed b. Mutarrıf, onun da Zeyd b. Eslem tarafından mutabaatı vardır -ki bunu

Ancak bu hadisten dolayı vitir namazını kasden sabaha kadar da terk etmemelidir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Her kim sabah vaktinden endişe edecek olursa bir tek rekât kılsın." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[700] Aynı şekilde İmam Malik de bu görüştedir. O şöyle demiştir: "Her kim gece namazını kaçırırsa onu, sabahtan sonra, sabah namazından önce kılabilir." Bu görüş, İmam Ahmed'in mezhebinde vitire kıyas edilerek aktarılmıştır. Çünkü bu vakit hakkında açıkça bir yasak sabit olmuş değildir. Onun için buna dair hüküm de hafif sayılır.

Sabah namazından sonra sabahın sünnetini kaza etmek: Sabah namazından sonra sünnetini kaza etmek caizdir. Ancak İmam Ahmed, bu sünnetin kuşluk vaktinde kılınmasını tercih etmiş ve sabah namazından sonra sünnetini kılmış olması durumunda bunun yeterli geleceğini de söylemiştir. İmam Şafiî şöyle der: Sabah namazından sonra onun sünnetini kaza edebilir. Çünkü bu minvalde gelen Kays b. Amr hadisinde, o şöyle demiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazından sonra iki rekât kılmakta olan bir adam gördü. Bunun üzerine: "İki kere sabah namazı mı?" buyurdu. Adam: Ben iki rekât (farz)dan önceki iki rekât (sünnet)i kılmamıştım, şimdi onları kılıyorum, diye cevab verdi. Bunun üzerine Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) sükut etti."[701] Kuşkusuz Onun sükut edip seslenmemesi bunun caiz olduğunu göstermektedir.

Rey ashabı ise bunun caiz olmayacağını söylemişlerdir. Çünkü konu hakkında yasak bildiren hadislerin umumi manası buna işaret etmektedir.

---

da Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 137 ve Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 302 tahriç etmiştir. Hakim: Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Hadis dedikleri gibidir. Bak: el-İrva, Cilt: 2, Sayfa: 153.

700 Bir lafız da şöyledir: "Sizden her kim sabah vaktinden endişe edecek olursa bir tek rekat kılıp kıldığı namazı vitir yapar." Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 561, 562; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 516, 517, 519.

701 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 447; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 285, 286; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 365; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 274, 275. Hakim şöyle der: "Kays... Bir sahabî'dir. Onun bu tariki ise Şeyhayn (Buharî-Müslim) şartına göre sahihtir." Zehebî de sahih saymıştır. Onun lehine tarikler yer almaktadır. Ahmed Şakir demiştir ki: "Sonra bu tariklerin her biri birbirini destekler mahiyette geldiği için bu hadis-i şerif sahih bir hadis sayılır ve bunun sahihliğinde şüphe yoktur." Bak: Tirmizî'ye yaptığı haşiyesi, Cilt: 2, Sayfa: 286, 287.

Bir de bu konuda gelen Ebu Hureyre hadisinde, o şöyle demiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Her kim sabah namazının iki rekâtlık sünnetini kılamazsa, güneş doğduktan sonra onu kılsın."[702]

Emir, bu şekilde geldiğine göre, o namazı kuşluk vaktine kadar ertelemeyip kılmak –ihtilaftan kurtulmak için- daha güzeldir. Yasak bildiren umumi hadislere de çelişki oluşturmuş olmayız. Öyleyse bunu, bu zaman dilimde kılmak caizdir; çünkü bu haber caiz olduğuna dair delaleti engellemez. Allah, en iyisini bilir.

Belirli bir sebebe bağlı namazların yasak vakit içerisinde kılınması: Mezhebimizde meşhur olan görüşe göre; Tahiyyetu'l Mescid ve Küsûf namazı gibi belirli bir sebebe matuf olan namazların yasak olan vakitler içerisinde kılınması caiz değildir. el-Kâdı der ki: Bu noktada iki tane görüş gelmiştir. En doğru olanı, bunun caiz olmayacağı yönündedir. Bu, aynı şekilde Rey ashabının da görüşüdür, zira yasak hakkında gelen delillerin umumiliği buna işaret etmektedir. İkincisi ise caiz olduğu yönündedir. Bu ise İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sizden birisi mescide girdi mi, iki rekât namaz (Tahiyyetu'l mescid) kılmadan oturmasın." buyurmuştur. Bu hadis hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[703] Küsûf hakkında ise şöyle buyurmuştur: "Ay ve güneşin tutulduğunu gördüğünüz vakit (Küsûf) namazı kılınız."[704]

Söz konusu yasağın haramlık, emrin ise mendupluk bildirdiği, zira haramı terk etmenin de mendup bir işi yapmaktan daha evla olduğu şeklinde cevap verilmiştir.

Nafile namaz: Nafile namazlar; "gece" ve "gündüz" olarak iki kısma ayrılır. Geceleyin kılınan nafile namaza gelince, bunun ancak ikişer ikişer yani her iki rekâtta bir selam vermek suretiyle kılınması caizdir. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. Ebu Yusuf ve Muhammed de

---

702 Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 287; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 274. Hakim der ki: Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Bak: Ahmed Şakir, Tirmizî'ye yaptığı haşiyesi, Cilt: 2, Sayfa: 288.

703 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 537; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 490 Ebu Katâde hadisinden nakille…

704 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 526; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 630 İbn Ömer hadisinden nakille…

bunu ifade etmişlerdir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Gece namazı ikişer ikişer kılınır." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[705] Ebu Hanife: Dilersen iki rekât, dört, altı yahut sekiz rekât olarak da kılabilirsin, demiştir.

Gündüz kılınan nafile namaza gelince, bunun da ikişer ikişer kılınması daha faziletlidir. Çünkü bu hususta Ali b. Abdullah el-Bâriki'nin, İbn Ömer'den naklettiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu aktarmıştır: "Gece ve gündüz nafile namazları ikişer ikişer kılınır."[706] Çünkü sahih olan Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nafile namazlarının "iki rekât" şeklinde ifa edilmiş olduğudur. Bu nedenledir ki el-Hasen, Said b. Cübeyr, İmam Malik, İmam Şafiî ve Hammâd b. Ebu Süleyman, gece ve gündüz nafile namazlarının ikişer ikişer kılınacağı görüşüne sahip olmuşlardır.

Doğrusu gündüz vaktinde nafile namaz kılacağı vakit bunun "dört rekât" şeklinde kılmasında bir sakıncanın olmayacağıdır. Nitekim İbn

705 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 561.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 516, 517, 519.

706 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 26, 51; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 65; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 491, 492; Beyhakî, Cilt: 2, Sayfa: 487 Ya'la b. Ata tarikleriyle aktarmıştır. Tirmizî der ki: Şûbe'nin arkladaşları (Ya'la'dan rivayet eden) ihtilaf etmişlerdir. Kimisi hadisi merfu sayarken, kimisi de mevkuf saymıştır... Sika raviler ise Abdullah b. Ömer'den, Onun da Hz. Peygamber (s.a.v.)'den naklettiğini ve orada gündüz namazını zikretmediklerini aktarmışlardır. Nesaî der ki: "Bana göre bu hadis hatalıdır." Beyhakî ise İmam Buharî'den naklederek, kendisine Ya'la hadisinin sahih olup olmadığını sorunca; İmam Buharî: "Evet (sahihtir.)" cevabını vermiştir. el-Hâfız ise el-Feth eserinde söylenenlere işarette bulunarak, İbn Ömer'in ashabının bu ziyadeyi zikretmediklerini belirtmiştir. Sonra İbn Vehb'in bunu kuvvetli bir senetle İbn Ömer'den aktardığını, onun "Gece ve gündüz nafile namazları ikişer ikişer kılınır." kavli hakkında bunun mevkuf olduğunu ve tarikiyle İbn Abdilberr'in tahriç ettiğini söylemiştir. Her halde el-Ezdi –ki kendisi el-Bâriki olur- mevkufu, merfu ile karıştırmış olsa gerektir. Bu şekilde söz konusu olan ziyade, "sahihte şaz bulunmaması şarttır" görüşünü kabul edenlerin tarikine göre sahih olmamış olur. Ahmed Şakir şöyle der: Bu hadisi el-Ezdi aktarmıştır, kendisi sikadır ve Abdullah b. el-Umeri'nin onun hakkında mutabaatı vardır... Buharî de onu sahih görmüştür, bu da onun delil olacağına yeterlidir. Bir de onun lehine merfu olarak gelen el-Fadl b. el-Abbas hadisinden şahidi de yer almaktadır. "Namaz ikişer ikişer kılınır." şeklinde gece namazına dair bir kayıt olmaksızın gelmiştir. Bak: Ahmed Şakir, Tirmizî'ye yaptığı haşiyesinde, Cilt: 2, Sayfa: 492.

Ömer de böyle yapmıştır.[707] İshak ise şöyle demiştir: "Gündüz nafile namazı dört rekât kılmayı tercih ediyorum, ama iki rekât kılmak da caizdir." Evzâi ile Rey ashabının görüşü de bu minvalde gelmiştir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Gece namazı ikişer ikişer kılınır."[708] buyruğunun umumi ifadesi bu yöndedir. Bunun yanında Ebu Eyyüp'ten nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Öğle namazından önce arasında selam verilmeden kılınan dört (rekât namaz) için gök kapıları açılır."[709]

En faziletli olanın -geçen delilden anlaşılacağı üzere- iki rekât olacağı yönünde cevap verilmiştir. Üzerinde (Buharî ve Müslim'in) ittifak ettiği hadisin mefhumu ise sadece dört rekât kılmanın cevazına delalet etmektedir, yoksa bu daha faziletli olduğunu göstermez. el-Bâriki hadisine gelince; *"en-Nehâr (gündüz)"* lafzı ile o, diğer raviler arasında tek kalmıştır… İbn Ömer'in dört rekât kılardı, rivayeti ise onun rivayetinin zayıflığına delalet etmektedir yahut başkası caiz olduğu halde bunun faziletine işaret etmektedir. Allah, en iyisini bilir.

Cemaatle de kılanabilecek nafile namazların kısımları: Bu noktadaki nafileler iki kısımdır:

1) Küsûf, İstiskâ ve Teravih namazları gibi cemaatle kılınması sünnet sayılan nafileler. Bunlara dair açıklamalar inşallah yerinde gelecek.

---

707 Bak: Musannıf İbn Ebi Şeybe, Cilt: 2, Sayfa: 119, 200; Şerh'u Meâni'l Âsâr, Cilt: 1, Sayfa: 334, 335. Ancak ben bu ikisinde onu bulamadım. "Selam olmaksızın" hepsinde bu açık bir ifadeyle yer almamaktadır. Onun şu gelen rivayeti de buna muarız sayılmaktadır. O der ki: "Gece ve gündüz namazı ikişer ikişerdir ve her iki rekatta bir selam verilir." Malik, el-Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 119. Beyhakî, Cilt: 2, Sayfa: 487 ise mevsul olarak aktarmıştır. Geçen dipnota bakınız.

708 Hadis az önce geçmişti. Bu delil göstermeye, mefhumu lakap şeklinde cevap verilmiştir, tercih edilen görüşe göre delil sayılmaz. Hadis alınacak olursa şayet, dört rekat konusuna münhasır değildir. Zira gece namazı hakkında soru soran kimseye bir cevap olarak söylenmiş, bu cevapla izah edilmiş olduğundan soruya mutabık olarak takdir edilmiştir. Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 479.

709 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 53; İbn Huzeyme, Cilt: 2, Sayfa: 222 Ubeyde b. Mûtep tarikiyle… Ebu Davud der ki: Ubeyde zayıftır. İbn Huzeyme ise; Bu, ravi haberlerini bilen kimselerce haberi alınması caiz olmayan kimselerden birisidir, demiştir. Derim ki: Hadise ait başka tarikler de vardır, ama şahidi yoktur. Kimi alimler ise bu hadisi hasen hadis derecesine çıkartmışlardır.

2) Tek başına kılınan nafileler. Bunlar da ikiye ayrılır: Muayyen sünnetler ve Mutlak nafileler.

Muayyen (belirli) sünnetlere gelince; bunun da birtakım kısımları vardır, şöyle ki:

Birincisi; Farzların yanında kılınan revâtip sünnetler. Bunlar on rekâttır: Öğleden önce iki rekât ve sonrasında iki rekât, akşamdan sonra iki rekât, yatsıdan sonra iki rekât ve sabah namazından önce iki rekât. Bu minvalde gelen İbn Ömer hadisinde, o şöyle emiştir: "Ben Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den on rekât namaz ezberledim: Öğle farzından önce iki rekât; öğlenin ardından iki rekât; akşam namazından sonra da Hz. Peygamber'in evinde iki rekât; yatsı namazından sonra yine Onun evinde iki rekât; sabah namazından önce iki rekât sünnet namaz. Sabah namazından önceki bir zamanda, Hz. Peygamber'in yanına girilmeyecek bir saat idi. Hafsa bana dedi ki: Müezzin ezan okuyup fecir doğduğu vakit Hz. Peygamber iki rekât (sünneti) kılardı."[710]

İmam Şafiî; Öğle namazından önce dört rekât sünnet kılınır, demiştir. Çünkü bu noktada Abdullah b. Şakîk rivayeti gelmiştir. O şöyle demiştir: "Hz. Âişe'ye Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kıldığı nafile namazdan sordum, o da şöyle cevap verdi: "Öğleden önce evimde dört rekât (sünnet) kılar, sonra çıkar cemaate namazı kıldırdıktan sonra tekrar evime gelir iki rekât daha kılardı. Cemaate akşam namazını kıldırır. Ardından evime döner iki rekât daha namaz kılardı. Cemaate yatsı namazını kıldırdıktan sonra da evime girip iki rekât daha kılardı... Sonunda ise (şöyle dedi:) Sabah olunca da iki rekât (sünnet) kılardı."[711]

---

710 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 58. Benzeri de Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 504'te geçmektedir. "Cuma namazından sonra da iki rekat..." ziyadesi vardır ve "sabah namazından önce iki rekat" lafzını ise zikretmemiştir.

711 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 504. Buharî, Cilt: 3, Sayfa: 58'de ise Hz. Âişe rivayetiyle şöyle geçmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) öğle farzından önce dört rekat, sabah farzından önce de iki rekat kılmayı terketmezdi." el-Hafız der ki: "Evla olan bunu şu iki duruma hamletmektir: Allah'ın Resulü (s.a.v.) kimi zaman iki, kimi zaman da dört rekat kılardı... Nitekim Ebu Cafer et-Taberi şöyle demiştir: Allah'ın Elçisi (s.a.v.) çoğu zaman dört rekat, nadiren de iki rekat (nafile) kılardı." Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 58, 59.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Hz. Âişe hadisi hakkında ihtilaf edilmiştir. Çünkü ona ait tıpkı İbn Ömer hadisine benzer bir rivayeti de nakledilmiştir. Sünnet namazların evde kılınması müstehap sayılmıştır; çünkü İbn Ömer hadisinde geçen ifadeler bunu ortaya koymaktadır.

Bu sünnetlerin vakti: Namazlardan önce eda edilen tüm sünnetlerin vakti, farz namazın vaktinin girişiyle başlar, o namazı kılma fiiline kadar devam eder. Farzlardan sonra kılınan sünnetlerin vakti ise namazların kılma fiiliyle başlar ve namaz vaktinin çıkışına kadar da devam eder. Bu sünnetlerden birisi geçecek olursa sahih olan görüşe göre onu kaza eder. İbn Hâmid şöyle demiştir: Yasak vakitlerin haricinde bütün revâtip sünnetlerin her biri bütün vakitlerde kaza edilebilir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), bazılarını bizzat kaza etmiştir. Biz de diğerlerini buna kıyaslayabiliriz.

İkincisi; Revâtip sünnetlerin yanında kılınan nafileler: Revâtip sünnetlerin yanında kılınan nafile namazlar; öğleden önce ve sonra dört rekât, ikindiden önce dört rekât, akşamın sünnetinden sonra dört rekât ve yatsıdan sonra dört rekât namaz.[712]

Üçüncüsü ise; Bunların dışındaki muayyen namazlar: Kuşluk (Duhâ) namazı bunlardan sayılır. Bu konu hakkında gelen Ebu Hureyre hadisine göre, o şöyle demiştir: "Halîlim (yani dostum Hz. Peygamber) bana üç şeyi vasiyet etti: Her aydan üç gün oruç tutmamı, kuşluk namazı kılmamı ve uyumadan önce vitir namazını kılmamı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[713] Bu namazın asgarisi iki rekât, en çoğu ise sekiz rekâttır. Vakti ise güneşin illetlenip sıcağını şiddetlendirdiği zamandır. Hadiste şöyle gelmiştir: "Evvâbin namazı, sıcaktan deve yavrularının ayakları yandığı zamanda kılınır."[714]

Tahiyyetu'l mescid namazı da bu konuya dahildir. Dolayısıyla mescide giren kimse oturmadan evvel iki rekât namaz kılması sünnettir. Çünü Ebu Katâde hadisinde şöyle buyrulur: "Sizden birisi mescide girdi mi, iki

---

712 Tün bunların hepsi hakkında hadisler gelmiştir, kısaltmada bulunduğum için zikretmiyorum.

713 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 56. Lafız ona aittir. Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 499.

714 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 516.

rekât namaz (Tahiyyetu'l mescid) kılmadan oturmasın." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[715] Şayet önceden oturmuş olursa, bu durumda ayağı kalkıp kılması da sünnettir. Çünkü Cabir hadisinde nakledildiğine göre, o şöyle der: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cuma günü hutbe irad ederken Süleyk el-Katafânî çıkageldi ve yere oturdu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: "Ey Süleyk! Kalk iki rekât namaz kıl ve onu hafif tut." buyurdu.[716]

Mutlak nafilelere gelince; hepsini geceleyin kılmak meşrudur. Gündüz vaktinde kılmak ise -yasak vakitlerin dışında- meşrudur. Geceleyin nafile kılmak, gündüzleyin kılmaktan daha faziletlidir. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bu şekilde emir buyurmuştur. Yüce Allah şöyle buyurur: *"Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafile olmak üzere namaz kıl."* (İsrâ Suresi: 79) Ebu Hureyre'den rivayete göre, o şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "Orucun en faziletlisi Ramazan'dan sonra Allah'ın ayı Muharrem'dir. Farz namazdan sonra en fazletli namaz ise gece namazıdır."[717] Teheccüdün en faziletli olanı gecenin son orta vaktidir. Çünkü Yüce Rab Teâla, gecenin sonunda yeryüzü semasına iner. Yine Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Gecenin son üçte biri kaldığı zaman Yüce Rabbimiz Tebâreke ve Teâla, her gece dünya semasına iner ve: "Bana kim dua ederse onun duasına icabet ederim! Benden kimin bir isteği olursa ona dileğini vereyim! Benden kim mağfiret dilerse onun için mağfiret edeyim." buyurur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[718]

Oturarak nafile namaz kılmak: el-Muvaffak şöyle demiştir: Nafilenin oturarak kılınmasının cevazı noktasında ihtilaf edeni bilmiyoruz. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır: "Kim (nafile) namazı ayakta kılarsa bu daha faziletlidir. Kim de oturarak kılarsa, ayakta kılanın yarı ecrini (sevabını) alır."[719]

---

715 "Namaza giderken edepli olmak" konusunda geçmişti.

716 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 597.

717 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 821.

718 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 29... ; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 521, 523.

719 Buharî, Cilt: 2, Sayfa: 584, 586'da geçen hadisten bir bölüm, İmran b. Husayn hadisinden...

Şöyle de buyurmuştur: “Bir kimsenin oturarak namazı kılması namazın yarı (sevabı) demektir.”[720]

Ayakta durmaya gücü yetmeyen hasta: el-Muvaffak der ki: İlim adamları, ayakta namaz kılmaya gücü yetmeyen kimsenin oturarak namazı kılabileceğinde görüş birliğine varmışlardır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), İmrân b. Husayn'a: “Ayakta namazını kıl. Buna gücün yetmiyorsa oturarak kıl, buna da gücün yetmiyorsa yan üzere yatarak kıl.” buyurmuştur.[721]

Ayakta durmaya gücü var ancak hastalığının artmasından endişe ediyorsa ya da hastalığının geç iyileşmesinden korkuyorsa veyahut çokça zorlanıyorsa bu durumda oturarak namazı kılabilir. Buna benzer bir açıklamayı İmam Malik ve İshak da söylemiştir. Çünkü Yüce Allah: *“O din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi.”* (Hacc Suresi: 78) buyurmuştur. Bu durumlarda ayakta namazı kılmak nefse zorluk yüklemek demektir.

Şayet bir bastona yaslanarak ya da duvara dayanarak ayakta namazı kılmayı gerçekleştirebiliyorsa, bunu yapması gereklidir. Çünkü herhangi bir zarara uğramaksızın ayakta kılmaya güç yetiriyor demektir, bu nedenle böyle yapması gerekir.

Kim ayakta kılabiliyor, ama rükû ve secdeyi yapmaktan aciz ise onun ayakta kılma eylemini (kıyamı) yerine getirmesi kendisinden düşmez, ayakta namazını kılar, rükûsunu ima ile yapar ardından oturur ve secdeyi de yine ima ile yapar. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü kıyamda durmak - tıpkı kıraat gibi- bir rükündür, onu yapmaya muktedir olduğu için yerine getirmesi şarttır. Kıraat bilmeyenden diğer namaz amellerinin düşmemesi gibi, kıyamın dışında bir amelin yerine getirilmemesi de o kıyamı düşürmez.

Ebu Hanife der ki: Bu durumda kıyam yapması sakıt olur. Çünkü bu, içerisinde rükûsu ve secdesi olmayan bir namazdır ve bu şekilde –tıpkı bineğinin üzerinde nafile namaz kılmada olduğu gibi- kıyamı düşüverir.

720 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 507 Abdullah b. Amr hadisinden...

721 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 587.

Bu kıyaslama birkaç nedenden dolayı geçersizdir:

1) Bir defa bineği üzerinde namaz kılmakla rükû yapmak sakıt olmaz.

2) Nafile namazda kıyamda durmak vacip değildir.

3) Bu husus cenaze namazıyla geçersiz sayılmaktadır.

Oturmaya gücü yetmeyen hasta: Oturarak namaz kılmaya gücü yetmeyen kimse, yüzünü kıbleye çevirerek yan tarafına uzanmış bir şekilde kılar. Bu, İmam Malik ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "(...) buna da gücün yetmiyorsa yan üzere yatarak kıl."[722] buyurmuştur.

Ebu Sevr ve Rey ashabı ise; Bu kimse ayaklarını kıble tarafına yönelterek, kendi yüzünü de ima etmek suretiyle yatar bir durumda olmak üzere namazını kılar, demişlerdir.

Şayet yan tarafına yatma imkânı olduğu halde sırt üstü yatar bir şekilde namazı kılacak olursa, İmam Ahmed'in açık görüşüne göre onun namazı sahihtir. Çünkü bu da bir tür kıbleye dönme demektir. Ancak delil bunun sahih olmayacağını gerektirir. Çünkü bu, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"(...) yan üzere yatarak kıl."* buyruğundaki emrine muhaliftir. Çünkü O'ndan, yan tarafı üzere kılmaktan da aciz kaldığı vakit, sırt üstü kılabileceğine dair nakil[723] gelmiştir. Bu da yan tarafı üzere duramayan kimsenin sırt üstü kılabileceğinin caiz olduğuna işaret etmektedir.

Rükû ve secde yapmaya gücü yetmeyen kimse, bunları ima ederek yapar. Secdesini rükûsundan biraz daha eğerek yerine getirir. İkisinden birisini yerine getirmekten aciz olursa diğerini yerine getirir. Sırtını eğmeye gücü yoksa, o zaman dizlerini büker. Kafasıyla ima etmeye gücü yoksa, kalbiyle niyet ederek bir tarafı ile ima eder ve aklı sabit olduğu sürece ondan namaz da düşmez.

722 Az önce geçmişti.

723 Musannıf bu sözüyle Nesaî'nin şu kavline işaret etmektedir: Nesaî şunu eklemiştir: "Eğer o şekilde de namaz kılmaya güç yetirmeyecek olursa sırt üstü kılsın." (Mektebetu'l Cumhûriyye Basımı: Cilt: 2, Sayfa: 144 ve Hecer Basımı, Cilt: 2, Sayfa: 570.) Sonrasını ise ben Nesaî'de bulamadım. Nesaî'de, Cilt: 2, Sayfa: 223, 224 başka bir rivayetle gelen İmrân b. Husayn hadisine bakınız. Bu konu hakkında el-Hâfız (İbn Hacer el-Askalâni) şöyle demiştir: "Hz. Ali hadisinde vaki olduğu üzere, sırt üstü yatma hadisesi, yan tarafa yatmaktan aciz kalındığı durumda söz konusu olur."

Hasta olan bir kişi namaz kıldığı esnada, aciz kaldığı konularda... bir süre sonra onları yerine getirmeye muktedir olursa, namazından geçenleri o namazına bina ederek kılar. Aynı şekilde muktedir olduğu halde, namaz kılarken aciz düşecek olursa, namazını durumuna göre eda eder. Çünkü kılıp da geçenler onun adına sahih olarak geçmiş sayılır ve -durumu hiç değişmemiş kimse gibi- o, namazını bina ederek kılar.

Vitir: Vitir tek rekâttır. Bunu, İmam Ahmed açıkça ifade etmiştir. Bu, aynı zamanda İmam Malik, Evzâi, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr'in de görüşüdür. Onlar: Kişi iki rekât namaz kılar sonra selam verir. Ardından da bir rekât kılarak vitir yapar, demişlerdir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Vitir, gecenin sonunda kılınan bir rekâtlık (namazdır.)"[724] Gece namazı hakkında ise Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Bunu ikişer ikişer kıl. Sabahın geçmesinden endişe edersen şayet bir rekât da vitir kıl." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[725]

Muhtemeldir ki İmam Ahmed'in sözünden kasıt, vitrin hepsinin bir rekât olduğu ve öncesinde kılınan namazın da vitirden sayılmadığıdır. Yine muhtemeldir ki vitrin asgarisi de bir rekâttır. Vitrin üç rekât olduğu da rivayet edilmiştir. Bunu, Rey ashabı söyler. Ebu'l Hattâb der ki: Vitrin asgarisi bir rekât, en çoğu da onbir rekâttır. Kemâlât açısından en düşüğü ise üç rekâttır. Sevri ve İshak; Vitir, üç, beş, yedi, dokuz ve on bir rekâttır,[726] demişlerdir.

Vitirde kunut yapmak: Senenin bütün vaktinde vitir içerisinde kunut yapmak sünnettir. Bu, İshak ve Rey ashabının görüşüdür. Buna dair delil ise şöyledir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) vitir yapardı ve onu rükû'dan önce icra ederdi."[727] Bu ise devam ettiğini gösterir.

---

724 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 518.

725 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 561, 562; Müslim, Sayfa: 516. Lafız ona aittir.

726 Bu görüşler hakkında gerek sahih ve gerekse sünen kitaplarında bir çok hadis ve rivayetler gelmiştir. Vitri emreden görüşler -Yüce Allah'ın izniyle- oldukça geniş kapsamlıdır.

727 İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 374; el-İrvâ, Cilt: 2, Sayfa: 167, 169 eserinde ise bu hadis lehinde şahid ve mutabaatlar zikredilmiş, hadisi de sahih görmüştür.

İmam Ahmed'den gelen bir rivayete göre; kunut sadece Ramazan ayının son yarısında yapılır. İmam Malik ve İmam Şafiî de bunu söylemiştir. Bu minvalde el-Hasen (Basrî)'nin rivayet ettiğine göre; "Ömer b. el-Hattab insanları, Ubey b. Ka'b'ın arkasında topladı, Ubey onlara (Ramazan ayının) kalan yirmi gece teravih kıldırır, sadece sonraki yarısında kunut yaptırırdı..."[728]

Ubey'in bu amelinin kendi görüşü olduğu ve sahabenin de bu konuda ihtilafına karşı çıkmadığı şeklinde cevap verilmiştir.

Kişi rükû'dan sonra da kunut yapabilir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü Ebu Hureyre ve Enes'in aktardıklarına göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) rükû'dan sonra da kunut yaptı.[729]

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; rükû'dan önce de kunut yapsa bunda bir sakınca yoktur. İmam Malik ve Ebu Hanife ise geçen *"(...) kunutu rükû'dan önce icra ederdi"* hadisinden dolayı, rükûdan önce kunut yapılır, demişlerdir.

İmam kunuta başlayınca arkasındaki cemaat da (yaptığı dualarının peşine) *"Âmîn"* derler. el-Muvaffak: Bu konuda ihtilaf edeni bilmiyoruz, demiştir.

Vitir dışında kunut yapmak: Vitir hariç, sabah ve diğer namazlar içinde kunut yapmak sünnet değildir. Bunu, Sevri ve Ebu Hanife söylemiştir. Çünkü Enes hadisine göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir ay boyunca kunut yaptı ve arap kabilelerinden bazıları aleyhinde dua etti sonra ise kunutu terk etti."[730]

İmam Malik ve İmam Şafiî ise şöyle demişlerdir: Sabah ve diğer tüm zamanlarda kunut yapmak sünnettir. Çünkü Enes hadisinde şöyle der:

---

728 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 136. Hadiste el-Hasan (Basri) ile Hz. Ömer arasında irsal bulunmaktadır. Munziri ise Muhtasar eserinde, Cilt: 2, Sayfa: 127 şöyle demiştir: "Hasan-ı Basri H. 21 yılında doğmuş, Hz. Ömer ise H. 23. yılın sonunda veya 24. yılın Muharrem ayının başında vefat etmiştir. (Yani karşılaşmış olmaları mümkün değildir.)

729 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 467, 469.

730 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 469. Aynı şekilde Buharî, Cilt: 7, Sayfa: 385'te "sonra onu terk etti" lafzı olmadan rivayet etmiştir.

"Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), sabah namazında kunutu sürekli yapardı ve bu vefatına kadar da devam etti."[731]

Muhtemeldir ki kıyamın uzatılmasını kasdettiği için buna "kunût" adı verildiği söylenmiştir. Müslümanların başına bir nâzil (sıkıntı, işkence, musibet vb.) geldiği vakit imam sabah namazında kunut okur. Bunu, Ebu Hanife ve Sevri söylemiştir. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir ay boyunca kunut yapıp sonra bunu terk ettiği sabittir.

Vitir rekâtını ayırmak: İmam Ahmed'den gelen muhtar göüşe göre vitirin rekâtı, öncesinden ayrılır. Bu ayırmayı İmam Malik, İmam Şafiî ve İshak kabul etmiştir. Çünkü geçen Hz. Âişe hadisinde şöyle geçmektedir: "Her iki rekât arasında selam verir ve bir rekâtı ile vitir yapardı."[732]

Ebu Hanife ise selam vererek (rekâtın arası) ayrılmaz. Evzâi şöyle demiştir: "Ayıracak olursa da güzeldir, ayırmayacak olursa da güzeldir." Ayırmanın dayandığı delil Hz. Âişe'den gelen: "Dört rekâtlık namazın üç, altı rekâtlık namazın üç, sekiz rekâtlık namazın üç ve on rekâtlık namazın da üç rekâtını... (ayırarak) vitir yapardı."[733] hadisidir. Zahrinden anlaşılan O (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir selam ile üç rekât kıldığıdır.

Bununla "tek selam vererek vitir yaptığına" dair görüşün aşikar olmayacağı yönde cevap verilmiştir. Zira Hz. Âişe, diğer hadisinde; *"Her iki rekât arasında selam verirdi..."* demiştir.

On bir, dokuz, beş ve üç rekâtla da vitir yapmak caizdir. Bu konu hakkında gelen haberler[734] buna işaret etmektedir. Geçtiği üzere on bir rekâtta vitir yapmakla o, her iki rekâtta selam verir, şayet üç rekâtta vitir yaparsa, ikinci rekâtta selam verir ve bir rekâtla da vitir yapar. Beş rekâtte vitir yaparsa sadece sonunda vitir yapar. Çünkü Hz. Âişe hadisi, bunu ifade eder: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin onüç rekât kılardı,

---

731 Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 162; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 39. Ben derim ki: Bu hadisin tarikinde Ebu Cafer er-Râzi vardır, münkerleri bulunmaktadır. Tek başına kaldığı hadislerle delil getirilemez. Öncesinde geçen sahih hadisle de çelişki oluşturmaktadır. Bak: et-Telhîsu'l Habîr, Cilt: 1, Sayfa: 244, 245.

732 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 508.

733 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 97.

734 Bu haberlerden kimisi geçti, kimisi de gelecek.

bunun beş rekâtıyla vitir yapardı, bunların sadece sonunda otururdu."[735] Şayet yedi rekâtta vitir yaparsa, altıncısının peşine oturur, teşehhüd yapıp selam vermez, sonra da yedinci rekâttan sonra oturur, teşehhüd yapar ve selamını verir. Şayet yedi rekâtla vitir yapar sadece sekizinci rekâtın peşine oturursa, teşehhüd yapar sonra ayağı kalkar, dokuzuncu rekâta gelir ve selam verir. Çünkü bu minvalde gelen Hz. Âişe hadisi vardır: "(...) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) dokuz rekât kıldı, onun sadece sekizinci rekâtında oturdu. Yüce Allah'ı zikretti, O'na hamdetti ve duada bulundu. Sonra oturup selam vermeden ardından kalktı ve dokuzuncu rekâtı kıldı. Sonra oturup Allah'ı zikretti, O'na hamdetti ve duada bulundu. Sonra bizim işiteceğimiz seste selam verdi..." Orada şöyle de geçer: "İhtiyarlayıp zayıflayınca da yedi rekâtte vitir yaptı..."[736] Bir lafız ise şöyledir: "Sadece altı ve yedinci rekâtta oturdu, selamı ise sadece yedinci rekâtta verdi."[737]

Vitir müekked bir sünnettir.[738] İmam Ahmed: Her kim kasden vitri terk edecek olursa o kötü bir adamdır ve şahidliğinin kabul edilmemesi gerekir, der. O, vitrin önemini söylemek için bir mübalağaya kaçmıştır. O, bu konu hakkında gelen hadislerin, vitri emretmiş ve teşvikte bulunmuş olduğunu ibraz etmek istemiştir. Sahih görüşe göre vitir, sabah namazının iki rekâtlık sünnetinden daha elzemdir. Çünkü vitrin vacip olup olmadığı noktasında gelen haberlerde ihtilaf edilmiştir; hâlbuki sabahın sünneti hakkında böyle bir şey yoktur. Ancak kuvvetlilik bakımından vitirden hemen sonra sabahın iki rekâtlık sünneti gelir. Allah, en iyisini bilir.

Vitrin vakti: Vitrin vakti, yatsı ile ikinci fecrin doğuşu arasındaki süredir. Faziletli olan vitri gecenin sonunda kılmaktır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadisi şöyledir: "Her kim, gecenin sonunda kalkamamaktan endişe ederse, vitrini gecenin başında kılsın. Kim de gecenin sonunda kalkmayı umuyorsa gecenin sonunda vitrini kılsın. Çünkü gecenin sonunda kılınan namaz meşhûd (şahid olunan zaman) dilimidir. Bu yüzden daha faziletlidir."[739]

---

735 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 508.
736 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 513, 514.
737 Sünen-i Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 88.
738 Vitrin vücûbu hakkındaki ihtilaf, kitabın başında geçen "Namaz bölümü"nde geçmişti.
739 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 520.

Kıyâm-ı Ramazan, "Terâvih namazı": Terâvih müekked bir sünnettir. İlk defa onu sünnet kılan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) olup, şöyle buyurmuştur: "Kim ramazan gecesini, sevabına inanarak ve bunu elde etmek niyetiyle namazla ihya ederse geçmiş günahları affedilir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[740]

Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir gece mescidde (nafile) namazı kılmıştı. Bir çok insan da bunun üzerine namaz kıldılar. Ertesi gece de Allah'ın Elçisi namaz kıldı. Bu sefer insanların sayısı iyice arttı. Üçüncü veya dördüncü gece insanlar yine toplandılar. Fakat Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanlarına çıkmadı. Sabah olunca: "Yaptığınızı gördüm. Sizin yanınıza çıkmaktan beni alıkoyan şey, namazın sizlere farz kılınmasından korkmamdır." buyurdu. İşte bu hadise Ramazan'da cereyan etmişti." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[741]

Teravih namazı Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'a nisbet edilmiştir; çünkü o, insanları Ubey b. Ka'b'ın arkasında toplamış, Ubey de onlara (Ramazan ayında) teravih kıldırmıştır.[742]

Teravih namazının rekât sayısı: İmam Ahmed'den gelen muhtar görüşe göre teravih namazı, yirmi rekâttır. Bunu, Sevri, Ebu Hanife ve İmam Şafiî de söylemiştir. Çünkü Hz. Ömer, halkı Ubey b. Ka'b'ın arkasında topladığında Ubey, onlara teravih namazını yirmi rekât olarak kıldırmıştır.[743]

---

740 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 92...; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 523.

741 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 10; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 523.

742 Bak: Sahih-i Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 250, 253.

743 el-Hâfız der ki: "İmam Malik, Yezid b. Hasîfe, onun da es-Sâib b. Yezid tarikiyle gelen, "teravihin yirmi rekat" olduğuna dair hadisini nakletmiştir. On bir, on üç, yirmi bir ve yirmi üç şeklindeki rekatların arasındaki rivayetlerin ihtilafını zikrettikten sonra o şöyle demiştir: Bu rivayetlerin arasını cem etmek, durumların farklı olması hasebiyle mümkündür. Muhtemeldir ki bunların farklı rakamlarda gelmiş olması (İmam'ın) kıraati uzatması ve kısa tutması neticesinden kaynaklanmaktadır... Dedi ki: Yirmi rekattan fazla şeklinde gelen ihtilaf, vitir hakkındaki ihtilafa râcidir. (Yani) Kimi zaman bir, kimi zaman da üçüncü rekatta vitir yapardı." Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 254.

İmam Malik ise; Otuz altı rekâttır, demiştir. O, bunu Medine ehlinin ameline bağlı kılmıştır. Nitekim İmam Malik: Bu, insanların devamlı bu şekilde kıldıkları eski bir emre dayanmaktadır,[744] demiştir.

el-Muvaffak der ki: Şayet Medine ehlinin hepsinin bu (otuz altı sayısına) göre kılmış oldukları sabit olmuşsa, bu durumda Hz. Ömer'in (yirmi rekât) ameli ve o dönemdeki sahabelerin bu noktadaki icması uyulmaya daha evla sayılır. Bazı ilim adamları şöyle demişlerdir: Medine ehlinin bu şekilde yapmalarının sebebi; ancak onların Mekke ehli ile aynı konuma gelmeyi istemiş olmalarıdır. Çünkü Mekke ehli her iki teravih arasında yedi (şavtla Kâbe'yi) tavaf ederler, Medine ehli de bu her yedi şavtın yerine dört rekât namaz saymışlardır. Ancak Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabının üzerinde bulundukları yol, uyulmaya daha evla ve daha hak sahibidir.

Teravihi cemaatle kılmak: İmam Ahmed'den gelen muhtar görüşe göre teravih namazı cemaatle kılınır. Bunu, el-Müzeni, İbn Abdulhakem ve Ebu Hanife'nin ashabından bir topluluk söylemiştir. Çünkü Bu noktada sahabe-i kiramın icması bulunmaktadır. Bir de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hem ashabını ve hem de ailesini teravihi cemaatle kılma noktasında bir araya getirmiştir. Şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz bir kişi imamla beraber namaz kılsa, nihayet ayrılıp gitse ona, kıyam-ı leyl (gece namazı) kılması yeterlidir."[745]

İmam Malik ve İmam Şafiî şöyle demişlerdir: Bize göre şayet ramazan kıyamını (teravih namazını) sağlam bir şekilde evinde kılabilecek ise bu daha güzeldir. Çünkü bu noktada Zeyd b. Sâbit şunu nakletmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescidde bir oda edindi. Geceleyin çıkıp orada namaz kılar, sahabelerden de bazı kimseler onunla birlikte namazı kılarlardı..." Bir yerinde şöyle geçer: "Sizin şu yaptığınızı gördüm. Bu namazın (teravihin) size farz kılınacağından korktum. Siz bu namazı evlerinizde kılınız. Çünkü kişinin farz namazın haricinde kıldığı namazların en hayırlısı, evinde kıldığı namazdır." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[746]

---

744 Bak: el-Mudevvene, Cilt: 1, Sayfa: 222, 223.

745 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 159, 160, 163; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 105; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 169. Tirmizî der ki: Hasen sahih bir hadistir. el-İrvâ, Cilt: 2, Sayfa: 193 eserinde der ki: "Hadisin isnadı sahihtir, tüm ravileri de güvenilirdir."

746 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 214; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 539, 540.

Birinci görüşün delilinin Ramazan kıyamına (teravih namazına) has olduğu, dolayısıyla umum ifade eden görüşün önüne geçeceği şeklinde cevap verilmiştir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in söz konusu geçen bu buyruğu ise sadece onlara teravihin farz kılınacağı endişesini dile getirmektedir. O (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefatından sonra ise artık bu hususta emin olunmuştur.

İMAMLIK

Cemaatle namaz kılmak: Beş vakit namazın cemaatle kılınması farzdır.[747] Bunu Ata, Evzâi ve Ebu Sevr[748] söylemiştir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: *"Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman..."* (Nisa Suresi: 102) Şayet cemaatle namaz farz olmasaydı korku durumunda kılınmamasına ruhsat verilirdi. Ancak bu nedenden dolayı namazın vecibelerini yerine getirmemek caiz değildir. Nitekim Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Nefsim elinde olana yemin olsun, içimden öyle geçiyor ki, birine cemaate namaz kıldırmasını emredeyim. Sonra o cemaati bırakıp namaza gelmeyen kimselere gideyim. Onlar için birçok odun demetleri yığdırayım da kendileri içlerinde iken üzerlerine evlerini yakıversinler!" Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Müslim'de ise: "Namaza şahid olmayan topluluğa..."[749] şeklinde gelmiştir. Bir de gözleri görmeyen şahısla ilgili gelen hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Namaz'a çağrılan nidayı (ezanı) işitiyor musun?" buyurdu. Âmâ: "Evet" deyince, bunun üzerine: "O zaman icabet et." cevabını vermiştir."[750]

---

747 Yani farz-ı ayındır.

748 el-Hâfız der ki: "Cemaatle namaz kılmanın farz-ı ayn olduğu görüşüne Ata, Evzâi, İmam Ahmed ve Ebu Sevr, İbn Huzeyme, İbn Muznir ve İbn Hibban gibi Şafiî hadisçilerden müteşekkil bir topluluk sahip olmuştur." Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 126.

749 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 125; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 451, 452. el-Hâfız şöyle demiştir: "İmam Ahmed nezdinde Aclân'ın, Ebu Hureyre'den yaptığı rivayet şöyledir: "Yatsı namazına toplu olarak -yani cemaatle- şahid olmazlar." İbn Mace'de merfu olarak gelen Usâme b. Zeyd hadisi ise şu şekildedir: "Cemaatle namaz kılmaktan geri duranlar bu işten ya uzak dururlar yahut da ben onların evlerini (bu gerekçeyle tutuşturup) yakıveririm." Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 126. Bak: Müsned-i Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 292 İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 260 hadisinde ise "cemaatle namazı terk edenler..." ifadesiyle gelmiştir.

750 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 452.

İmam Malik, Sevri, Ebu Hanife ve İmam Şafiî ise cemaatle namazı vacip (farz) saymamışlardır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir." buyurmuştur. Hadisi hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[751] Bir de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Biz namazımızı bineklerimizin üzerinde (tek başına) eda ettik."[752] diyen kişilere karşı çıkmamıştır.

Bunun, cemaatle namaz kılmanın şart olmayacağına delalet ettiği şeklinde cevap verilmiştir. Nitekim bu konu hakkında bir tartışma da gelmemiştir. Haccın vaciplerinde olduğu gibi burada da söz konusu olan "vaciplik" ile şart olması anlaşılmamaktadır.

Cemaat kaç kişiden oluşur: Cemaat iki kişiyle ve üstüyle oluşur. el-Muvaffak der ki: Bunda bir ihtilaf bilmiyoruz.

Cemaatle namazın gerek evde ve gerekse çölde yerine getirilmesi caizdir. Şöyle denilmiştir: İmam Ahmed'den gelen başka bir rivayete göre, şayet mescid yakın ise orada cemaate katılmak vacip olur.

Cemaatin çok olduğu mescidlerde namazın kılınması daha faziletlidir. Şayet cemaat sayısı eşit olursa bu durumda en eski olan mescidde kılmak daha faziletlidir. Çünkü eski camiide ibadet daha çok yapılmıştır. Mescidin yanında veyahut daha başka bir yerinde mescid olur da içerisinde cemaat olmuyor da sadece oraya gelinmesi halinde cemaatle doluyorsa, bu durumda orada namaz kılmak daha evla olur. Çünkü mescidler, içerisinde cemaatle namaz kılındığı için imar edilmiştir, içerisinde namaz kılanlar sebebiyle de cemaat sevabı alınmış olmaktadır.

İmamlığa en çok layık olan: Kıraat (Kur'ân) ve fıkıh bilgisinin, diğer hususlardan daha öncelikli olduğu hususunda ihtilaf yoktur. İmamette ikisinden (kıraat mi, fıkıh mı?) hangisinin daha öncelikli olacağı konusunda ise ihtilaf edilmiştir: İmam Ahmed'in mezhebine göre kıraat, fıkıhtan önceliklidir. Bunu, Sevri, İshak ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü Ebu Said hadisinde geldiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)

---

751 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 131; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 449, 450.

752 "Başka bir cemaatle kılanın namazını, iade etmesi" bölümünde geçen "Yasak olan vakitlerde kılınan namaz" konusunda geçmişti.

şöyle buyurmuştur: "(Namaz kılacak kimseler) üç kişi iseler içlerinden biri imamlık yapsın. İmamlığa en hak sahibi olan, kıraati (Kur'ân'ı okumayı) en iyi bilendir."[753] Ebu Mesûd el-Ensâri'den nakledildiğine göre, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Cemaate, Kitabullah'ı en iyi okuyan kimse imamlık yapar. Eğer kıraatte herkes eşit olursa, sünneti en iyi bilen; sünneti bilmede eşitseler, hicret etmede öncelikli olan; hicrette de eşitseler, ilk olarak müslüman olan imam otur." Bir rivayette ise "yaşça büyük olan imam olur" ifadesi gelmiştir.[754]

Ata, İmam Malik, Evzâi, İmam Şafiî ve Ebu Sevr ise şöyle demişlerdir: Namaz için yeterli kadar kıraat edebiliyorsa aralarında fıkıh bilgisi daha fazla olan kişi öncelikle imam olur. Çünkü bir şey bilmeyen kimse dahi namazda iken imamın naibi olarak çekilirken sadece fıkıh bilgisini bilmesi hasebiyle o yere çekilmiştir; çünkü o buna daha evladır. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), öncelikli olarak kıraat bileni takdim etmiştir; çünkü O, en iyi okuyanı ve en iyi fıkıh bilgisine sahip olanı yeğlerdi. Şüphesiz onlar, Kur'ân-ı Kerim'i öğrendikleri zaman yanında bir de onun hükümlerini (fıkıh bilgisini) de öğrenirlerdi.

Buna şöyle cevap verilmiştir: Bir defa hadisteki bu lafız, genel anlamda gelmiştir, onun için de umum olarak alınması vacip olur. Zaten bu hadiste gelen ifade şekli, bu yoruma karşı çıkar mahiyettedir. O da: *"Eğer kıraatte herkes eşit olursa, sünneti en iyi bilen imam olur."* kavlidir. Yani kıraatte eşit olmaları durumunda aralarındaki fazilet, sünneti en iyi bilmededir. Dolayısıyla kıraati bilen kişinin artı olarak bir de (fıkıh) bilgisine sahibi olması yönüyle burada öne geçmiş olsaydı, bu durumda "eşit olmaları durumunda sünneti en iyi bilen" ifadesini nakletmezdi.

Bir okuyucunun diğerinden daha üstün olma yönü, daha çok Kur'ân-ı Kerim'i kimin ezbere bildiğiyle tercih edilmektedir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Cemaate, Kur'ân-ı Kerim'i en çok ezbere bilen kimse imamlık yapsın..."[755] Kur'ân'ı Kerim'in ezberi noktasında da eşit olmaları durumunda, aralarında Kur'ân'ı ve irabını en doğru ve güzel şekilde okuyan imamlık yapar. Çünkü bu şekilde daha iyi kâri (okuyucu) sayılmış

753 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 464.
754 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 465.
755 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 8, Sayfa: 22.

olur. Şayet ikisinden birisi daha çok ezber biliyor, diğeri ise ses-sedası az ancak kıraati iyi ise bunun imamlığa geçmesi daha evladır.

Şayet bunda eşit olurlarsa hicret etmede öncelikli olan imam olur. Bunda da eşit olurlarsa, mesela birlikte hicret etmiş iseler ya da birisi hicret etmemiş ise o zaman yaşı daha büyük olan imam olur. Çünkü geçen hadis-i şerif buna delildir. Bir de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Yaşca büyük olanınız imamınız olsun." buyruğu bunu ortaya koymaktadır. Hadis hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[756] Hicret yapmış olmasının önceliğinin tercihi gibi, aynı şekilde Müslüman olmasının önceliği de tercih edilebilir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Önce Müslüman olan imam olur..." buyurmuştur. Çünkü "İslam" hicretten daha şereflidir. Şayet bunların hepsinde eşit olurlarsa din ve dünya noktasında daha şerefli olanı öne geçer. Bunda da eşit olmaları halinde artık kura çekilir.

İşte tüm bunlardaki öncelik sırası, şart ve vacip değil, sadece müstehap anlamındadır. Nitekim el-Muvaffak şöyle demiştir: Bu konuda ihtilaf edeni bilmiyoruz. Daha faziletli olmayan bir husus öne geçmiş de olsa, bu da caizdir.

Bidatçi bir kimsenin arkasında namaz kılmak: Bidati aşikar olan, bu minvalde konuşan, bu bidatine çağıran ya da bu fikri üzere tartışmada bulunan kimsenin arkasına namaz kılanın o namazı iade etmesi gerekir. Şayet bu fikrini ilan etmiyor (gizli tutuyorsa) bu namazın iade edilmesi hususunda iki görüş gelmiştir. Bu iki durum arasındaki fark şöyledir: Bidatini aşikar olarak alenen ortaya koyan kimsenin arkasında namaz kılmada bir mazeret olamaz; çünkü ne olduğunu ortaya koymaktadır. Bu noktada namazın iade edilmesiyle ilgili merfu olarak gelen Câbir hadisiyle delil gösterilmiştir. Orada şöyle buyurulur: "Fâcir (fâsık) bir kimse, mümin olan bir kimseye imamlık yapamaz; ancak kılıcı ya da kamçısı ile sultanın onu zorlaması olursa başka."[757]

756 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 110, 111, 142, 170, 300.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 466.

757 İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 343. el-Busayri der ki: "Bu hadisin isnadı, Ali b. Yezid b. Cüdân ve Abdullah b. Muhammed el-Adevi'nin zaafiyeti sebebiyle zayıftır." Bak: et-Telhîs, Cilt: 2, Sayfa: 32, 33.

el-Hasen (Basrî), Ebu Cafer ve İmam Şafiî ise bidat ehlinin arkasında namaz kılmayı mübah saymışlardır. Çünkü: "Lâ ilâhe illallah, diyen kimsenin arkasında namaz kılınız."[758] hadisi bunu ifade etmektedir. Çünkü bu kişinin kendi namazı geçerli olduğu için -başkasının arkasında kılmak gibi- onun arkasında kılmak da sahihtir.

İbn Munzir ve bazı Şafiîler ise şöyle demişlerdir: Bidati sebebiyle kendisini tekfir edebileceğimiz kimsenin arkasında namaz kılmayız, tekfir edemediğimiz kimsenin arkasında ise namaz kılmak sahihtir (ve geçerlidir.)[759]

Fâsık bir kimsenin arkasında namaz kılmak: Fâsık kimsenin arkasında namaz kılınmaz. Bunun dayanağı; "Fâcir (fâsık) bir kimse, mümin olan bir kimseye imamlık yapamaz..."[760] hadisidir. Çünkü onun -taharet alması gibi- birtakım namaza ait şartları yerine getirmemiş olacağı söz konusudur.

İmam Ahmed'den gelen diğer bir rivayete göre fâsığın arkasında namaz kılmak caizdir. Bu, Şafiî mezhebinin de görüşüdür. Buna dair açıklamalar geçmişti. (Mesela) İbn Ömer, Haccâc'ın arkasında namaz kılmıştır.[761] Bunun yanında (Hz. Peygamber'in torunları) olan Hüseyin ve Hasan da

---

758 Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 56 İbn Ömer'den üç yolla ve hepsi de yalanla itham edilmiş tariklerden nakletmiştir. Hadis hakkında bazı şahidler zikretmiş ardından şöyle demiştir: "Bu tariklerde sabit olan bir şey yoktur." Bak: et-Telhîs, Cilt: 2, Sayfa: 35.

759 Herhalde buna duyulan itimad, Sahabe'den sabit olan bazı nakillerdir. Nitekim Buharî'nin, Sahih'inde, Ubeydullah b. Adiy b. Hayyâr'dan yaptığı nakli şöyledir: "Kendisi Hz. Osman b. Affân (r.a.)'ın yanına –o muhasara altında iken- gider ve: "Sen Halkın imamısın, sana olanları görüyoruz. Bize ise fitneci bir imam namaz kıldırıyor ve zorluk çekiyoruz" der. Hz. Osman da ona şöyle cevap verir: "Namaz insanların icra ettikleri en güzel ameldir. Dolayısıyla insanlar iyilik yaparsa sen de onlarla birlikte iyilik yap. Kötülük yaparlarsa sende kötülüklerinden sakın." Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 188. el-Hasan: "Bidati de olsa o kimsenin arkasında namaz kıl." demiştir. Bu haberi ise Buharî muallak olarak aktarmıştır. Said b. Mansur ise bunu, mevsul olarak İbn Mübarek'ten, onun da Hişam b. Hassân'dan yaptığı nakille rivayet etmiştir. Geçen yerde yine Fethu'l Bâri'de bu şekliye geçmektedir. el-İrvâ, Cilt: 2, Sayfa: 3210 adlı eserde: "Senedi sahihtir" denilmiştir.

760 Bu hadisin kaynağı ve zayıf olduğu bilgisi geçmişti.

761 Bak: "Müsnedu'ş Şâfii" Tertibu's Senedî, Cilt: 1, Sayfa: 109; Musannıf'u İbn Ebi Şeybe, Cilt: 2, Sayfa: 378; es-Sünenü'l Kübrâ, Cilt: 3, Sayfa: 121, 122. Hadisin senedi sahihtir.

Mervan ile birlikte (arkasında) namaz kılmışlardır.[762] Ziyâd ve oğlunun velayetinde bulun (müslümanlar) da o ikisinin arkasında namaz kılmışlardır. Velid b. Ukbe'nin de arkasında namaz kılmışlardır; hâlbuki o, içki içerdi ve bu icma haline gelmişti. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebu Zerr'e: "Sana namazı vaktinden geri bırakan ya da vaktinden çıkararak namazını öldüren emirler (devlet başkanları), âmir olunca hâlin acaba nice olur?" buyurunca, (Ebu Zerr şöyle der:) "Bana ne emir buyurursun?" dedim. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Namazı vaktinde kıl! Şayet namaza o emirlerle birlikte yetişecek olursan tekrar kıl. Çünkü bu senin için nafile olur." buyurdu. Bir lafız da şöyledir: "Namazı vaktinde kıl! Eğer vaktinde onu kılacak olursan bu senin için bir nafile sayılır. Aksi durumda namazını yerine getirmiş olursun."[763] Çünkü bu fasığın tek başına kıldığı namazı geçerli olduğu için, onun arkasında durmak da –adaletli birinin arkasında durmak gibi- geçerli ve sahihtir.

Cuma ve bayram namazlarına gelince; her âdil ve facir (fâsık) kimsenin arkasında bu namazlar kılınır. Şüphesiz İmam Ahmed, Mutezilî olan bir kimseyle beraber (arkasında) Cuma kılmıştır. Aynı şekilde onun devrinde yaşayan ilim adamları da böyle yapmışlardır. Çünkü bu Cuma namazı, âşikar olan İslam'ın şiarlarından sayılır. Onların arkasında bunları kılmayı terk etmek, diğer namazların hepsinin terk edilmesine de zemin hazırlayabilir.

Fürû konularında muhalefet eden kimselerin imamlık yapması: Fürû konularında muhalefet eden Ebu Hanife'nin, İmam Malik ve İmam Şafiî'nin arkadaşlarının arkasında namaz kılmaya gelince, bu namaz sahihtir ve mekruh değildir. Bunu, İmam Ahmed belirtmiştir. Çünkü aralarında birtakım fürû meselelerde farklılıklar ve ihtilaflar bulunduğu halde sahabe, tabiin ve onlardan sonra gelenler, birbirleri arkasında namaz kılmaya devam etmişlerdir. Ve bu bir icma halini almıştır. Bir de muhalefette bulunan kişi, ya ictihadında isabet eder ve bu durumda iki ecir alır, yaptığı ictihadı sebebiyle isabet ettiği için ecir alır yahut da ictihadında hata eder ve ictihadı sebebiyle sadece bir ecir alır, hata ettiği için de günah kazanmaz; çünkü bu vebal kendisinden düşmüş sayılır.

762 Bak: Müsnedu'ş Şâfii, Cilt: 1, Sayfa: 109; Musannıf'u İbn Ebi Şeybe, Cilt: 2, Sayfa: 378; es-Sünenü'l Kübrâ, Cilt: 3, Sayfa: 122. Hadisin senedi ise sahihtir.
763 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 448.

Kölenin imamlık yapması: Kölenin imamlığına gelince; bu caizdir. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. el-Hasen (Basrî), Şâbî, Nehai, el-Hakem, Sevri, İmam Şafiî, İshak ve Rey ashabı bunlardandır. Çünkü "Kitabullah'ı en iyi okuyan kimse imamlık yapar." hadisinin umumî manası bunu ifade etmektedir. Bunda sahabenin icması da vardır.[764] Ebu Miclez ise kölenin imamlık yapmasını mekruh görmüştür. İmam Malik ise; Cemaat ümmi olup, köle de (Kur'ân) okumasını biliyorsa bu durumda imamlık yapabilir, demiştir.

Durum böyle sabit olursa, hür olanın imameti köleden daha evladır. Çünkü o köleden daha kamil ve daha şerefli sayılır. Cuma ve Bayram namazını kılar, hâlbuki köle bunun tersinedir.

Âmâ'nın imam olması: Âmâ olan bir kimsenin imamlık yapması -ihtilafsız olarak- sahihtir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), (sahabeden) bir âmâ olan Ummu Mektum'u, insanların önünde imamlık yapması için tayin etmiştir.[765]

Ümmî'nin arkasında namaz kılmak: Ümmî; Fâtiha'yı ya da bir kısmını güzel okuyamayan yahut da bazılarını güzel de okusa, diğer harflerini bozan kimsedir. Dolayısıyla Fâtiha'yı güzel (doğru) okuyamayan kimsenin imamlık yapması caiz değildir. Aynı seviyede olana ise bir ümmî'nin imamlık yapması caizdir. Kârî'nin (okumasını bilenin), ümmîye uyduğu namazı tekrar kılması gerekir. Bunu, İmam Malik ve yeni görüşüne göre İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü bu kimse, kendisine uyan kişinin muktedir olduğu bir rüknü yapmaktan aciz kalmıştır ve ona uyulmuş olduğundan, namazı sahih olmaz. Tıpkı rükû ve secdeyi yapmaktan aciz olanın imam-

---

764 Bu minvalde Sahabe ve tabiinden gelen rivayetler için bakınız: Musannıf'u İbn Ebi Şeybe, Cilt: 2, Sayfa: 217, 219.

765 Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 192; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 398; Beyhakî, Cilt: 3, Sayfa: 88. Beyhakî ise bunu hasen bir senetle tahriç etmiştir. Hadisin lehine şahidi vardır ve Heysemi ise el-Mecmâ, Cilt: 2, Sayfa: 65 eserinde Hz. Âişe'den mevsul olarak aktarmıştır: Bu hadisi Ebu Yâla ve el-Evsat eserinde Taberâni rivayet etmiştir, Ebu Yâla'nın ravileri ise sahih ravilerdir. el-İrvâ, Cilt: 2, Sayfa: 312 eserinde şöyle der: Taberanî'nin ravileri de sahih ravilerdir. Şâbi'den nakille, İbn Sâd'ın, et-Tabakât, Cilt: 4, Sayfa: 205 eserinde başka mürsel şahidi de yer almaktadır. Bunun yanında İbn Ebu Şeybe'nin, el-Musannıf, Cilt: 2, Sayfa: 213 eserinde; hadis mürseldir, isnadı da sahihtir, denilmiştir.

lık yapması gibi. Çünkü imam, aynı zamanda kendisine uyan cemaatin kıraatini de omuzlamış kimse olduğundan -başkasına kıraatin ulaşmasına götürmesin diye- bu durumda bunu omuzlamaktan aciz kalmıştır; dolayısıyla da namazı sahih olmamaktadır.

İmam Şafiî'den; Cehri olmayan, sırrî (içten okunan) namazlarda ümmî'ye uymanın caiz olduğu şeklinde bir rivayetin olduğu belirtilmiştir. Yine ondan nakledildiğine göre; her iki durumda da bu imama uymak caizdir. Çünkü rüknü yerine getirmekten aciz kalmış olduğu için, buna muktedir olan bir kimsenin (aciz olan bu) ümmînin arkasında namaz kılması caiz olur. Bu durum ayakta kılanın, oturan bir imama uyması gibidir.

Bu kıyaslamanın, "sağır olan ve rükû ile secde yapmaktan aciz kalan" kimselerin örneği ile iptal edilmiş olacağı, bir de -kıraatin tersine- bunu tahammül etmeye de bir çarenin olmayacağı yönünde cevap verilmiştir.

Ebu Hanife der ki: Aynı zamanda imamın namazını da bozar. Çünkü Kâri (okumayı bilen) ümmiye uyup ihram tekbiri aldı mı, onun kıraat okuması gerekli olur; çünkü imam olan, kendisine uyanın kıraatini yüklenir; ancak bunu yerine getirmekten aciz kaldığı için namazını bozmuş olur.

Selam verilmemesi halinde imamın namazının geçersiz olacağı şeklinde karşı çıkılmıştır; çünkü o, kendisine imamlık yapması sahih olmayan kişiye imamlık yapmış olduğundan, namazı da bozulmamış olur. Tıpkı bir erkek ve kadına imamlık yapan bir kadın gibi. Bu âlimlerin; "Kâri adına da kıraat etmesi gerekli olur." sözlerine gelince bu, doğru değildir. Çünkü Yüce Allah: "*Allah kimseye gücünün üstünde yük yüklemez.*" (Bakara Suresi: 286) buyurmuştur. Kendisi hakkında bile kıraat etmesi gerekli değil iken, başkası adına kıraat etmesi hiç gerekli sayılmaz.

Ümmî olan ve buna benzer bir kişi şayet Fâtiha'yı güzel bir şekilde okumaya muktedir olduğu halde böyle okumayacak olursa, ne onun ve ne de kendisine uyanın namazı sahih olmaz. (Okumasıyla) manasını tam veremeyecek şekilde nağme ile okuyan bir kimsenin imamlığı mekruhtur. Şayet Fâtiha dışında bir yerin manasını veremeyecek olursa bu, hem kendi namazını ve hem de ona uyanın namazının sıhhatine mani değildir. Ancak kasden manayı bozacak olursa her ikisinin de namazını bozmuş olur.

Kâfirin, kadının ya da şüpheli olan hunsâ'nın arkasında namaz kılmak: Kâfirin arkasında kılınan namaz hiçbir surette sahih değildir. Kılan bir kimsenin o namazı iade etmesi gerekir. Kadına gelince; fakihlerin geneline göre erkeklerin de hiçbir surette -ne farz ve ne de nafile için- ona cemaat olması sahih değildir. Farz namazlarda kadının imamlık yapacağı hususunda bir ihtilaf bulunmamaktadır. Hunsâ (çift cinsiyetli) bir kimseye de bir erkeğin namazda uyması sahih değildir. Çünkü onun kadın olma ihtimali vardır.

Kadınların namazda kendisine uyacağı bayan: İmam Ahmed'den, kadınların cemaatle namaz kılarken bir kadına uymasının müstehap olup olmadığı noktasında farklı bir görüşü gelmiştir. Rivayete göre bu müstehaptır. Bunu, Sevri, Evzâi, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü bu noktada Ümmü Varaka'dan gelen rivayete göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona kendi memleketindeki insanlara (bayanlara) imamlık yapmasını emretmiştir.[766]

İmam Ahmed'den, bunun müstehap olmayacağı şeklinde rivayet de gelmiştir. Rey ashabı ise bu durumu (bir bayanın, kadınlara namaz kıldırmasını) kerih görmüştür ve kıldıracağı durumda ise namazlarının olacağını söylemişlerdir.

---

766 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 405; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 397; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 203; Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 406. Beyhakî hadiste zayıflık vardır, demiştir. İbn Hacer der ki: "Hadisin isnadında Abdurrahman b. Hâllâd bulunmaktadır ve onda belirsizlik vardır." Bak: et-Telhîsu'l Habîr, Cilt: 2, Sayfa: 27. Bulûğu'l Merâm, Sayfa: 84'te şöyle der: Hadisi İbn Huzeyme sahih saymıştır." Hadis lehine Hz. Âişe'den mevkuf gelen bir şahidi vardır, o da: "Hz. Âişe'nin kadınlara cemaatle namaz kıldırdırğı ve ortalarında durduğu..." şeklindedir. Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 404; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 203, 204. Hadisi Nasbu'r Râye, Cilt: 2, Sayfa: 31 eserinde Abdurrezzak'ın Musannıf'ına nisbet etmiş ve şöyle demiştir: "Nevevî "el-Hulâsa" eserinde bu hadis sahihtir, demiştir." Ümmü Selemenin'de kadınlara cemaatle namaz kıldırdırğı ve ortalarında durduğu, rivayet edilmiştir. Dârakutnî, Cilt. 1, Sayfa: 405; İbn Hazm, Cilt. 4, Sayfa: 219, 220. Kendisi: "Bu isnad altın (sened) gibidir." demiştir. Nasbu'r Râye eserinde bu hadisi Abdurrezzak'ın Musannıf'ına ve İbn Ebi Şeybe'nin Musannıfı'na nisbet etmiş ve şöyle demiştir: "Nevevî bu hadisin senedi sahihtir, demiştir." İbn Abbas'tan gelen nakile göre o şöyle demiştir: "Bir bayan, kadınlara imamlık yapar ve ortalarında durur." Nasbu'r Râye, Cilt. 2, Sayfa: 32 eserinde geçtiği üzere bu hadis de Abdurrezzak'ın Musannıf'ında geçmektedir.

İmam Malik ise bir bayanın kadınlara imamlık yapmasının uygun olmayacağını, çünkü onun ezan okumasının keraheti sebebiyle ve ezan da cemaate ait bir dua sayıldığı için, ezanın maksadı yerine gelmeyeceği gerekçesiyle onun imamlık yapmasının mekruh olacağını ifade etmiştir.

Buna, sadece seslerini yükseltmeleri halinde, buna ehil olmadıkları için kadınların ezan okumasının mekruh olacağı yönünde cevap verilmiştir.

Durum anlaşıldığına göre bir bayan, kadınlara cemaatle namaz kıldırmak istediği vakit onların ortasında durup kıldırır. el-Muvaffak der ki: Bir bayanın, kadınlara cemaatle namaz kıldırabileceğini caiz görenlere göre bu hususta ihtilaf edeni bilmiyoruz. Çünkü bir bayanın, kadınların içerisinde bu şekilde tesettürlü bulunması müstehap sayıldığı için, onun cemaatin orta saffında bulunması elbetteki tesettürlü olması için en uygun durumu ifade eder.

Kadınların erkeklerle birlikte cemaate katılması: Kadınların erkeklerle beraber cemaate katılması mübahtır. Çünkü kadınlar, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kılıyorlardı. Zira Hz. Âişe'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Mümin kadınlar, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber sabah namazını kılarlar, sonra örtüleri ile bürünerek dönerlerdi..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[767] Bir hadis ise şöyledir: "Allah'ın cariye kullarını Allah'ın mescitlerinden engellemeyin!" Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[768] Bunun yanında kadınların kendi evlerinde namaz kılmaları daha hayırlı ve daha faziletlidir. Nitekim İbn Ömer'in naklettiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kadınlarınızı mescidlerden alıkoymayın, evlerinde (namaz kılmaları) ise daha hayırlıdır."[769]

---

767 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 482; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 445, 446.

768 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 382; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 327.

769 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 76, 77; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 382; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 209. Hakim: Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir, demiştir. Zehebî de muvafakat etmiştir. Ahmed Şakir ise el-Müsned'e yaptığı haşiye'sinde, Cilt: 7, Sayfa: 232, 233 "İsnadı sahihtir." demiştir. Hadisin alsı ise ziyadesiz olarak Sahihayn'da yer almaktadır. Önceki hadise bakınız.

Bir erkeğin arkasında namaz kılmak isterse, kadın onun arkasında durur. Bir adam daha varsa, o adam imamın sağ tarafında durur, kadın da ikisinin arkalarında durur. Enes'in rivayet ettiği gibi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir defasında gelip Enes'in annesine ya da teyzesine namaz kıldırmıştı... Enes dedi ki: "Beni sağ tarafına, kadını da arkamıza durdurdu."[770]

İmamla beraber bir adam, çocuk ve kadın bulunuyor ve nafile namaz kılıyorlarsa, bu durumda adam ve çocuk imamın arkasına, kadın da onların arkasına durur. Çünkü bu minvalde gelen Enes hadisi şöyledir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), namaza durdu. Yetim ile beraber ben de ardında bir saf olduk. Yaşlı kadın da arkamızda durdu. Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize iki rekât namaz kıldırdı sonra ayrıldı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[771]

Şayet kılınan namaz farz namaz ise bu durumda adam imamın sağ tarafında, çocuk da sol tarafında durur. Bunun yanında her ikisi imamın sağ tarafında dururlarsa, bunda da bir sakınca yoktur. Arkasında duracak olurlarsa, bu hususta el-Esrem'den nakledildiğine göre İmam Ahmed, bu meselede tevakkuf etmiş ve "Bilmiyorum." demiştir. Ardından Enes hadisini zikrederek: "Bu nafile namaz hakkında böyledir." demiştir.

Kadın erkekle aynı safta yer alırsa: Kadın, erkeğin yanında saf bağlayacak olursa bu mekruh olur ancak bu, onun ve yanında duran erkeğin namazını bozmaz. Bu, Şafiî mezhebinin görüşüdür. Çünkü kadın namazda değil iken, erkek de namaz kılarken yanında durmasıyla nasıl onun namazını bozmuyorsa, aynı şekilde namaz kılarken de onunkini bozmaz.

Yanında ve arkasında duran erkeğin namazının bozulacağı, kadının namazının ise bozulmayacağı söylenmiştir. Bu da Ebu Hanife'nin görüşüdür. Çünkü erkeğin, kadının yanında durması yasak olunca, elbetteki o kadının imamın önünde durması daha sakıncalı olur.

Kadının bizzat kendisi erkeklerin yanında durması yasak olduğu halde onun namazı bozulmadığına göre, yanında bulunan erkeklerin namazları elbetteki daha evla sayılır, şeklinde cevap verilmiştir.

---

770 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 458.
771 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 488; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 457.

Ev sahibi imam olmaya daha hak sahibidir: Şayet ev içinde cemaatle namaza duruluyorsa, bu durumda arkasındakilere imamlık yapması mümkün ve namazlarını da sahih kılacak ölçüde olduğu sürece –içlerinde kıraati ve bilgisi kendisinden daha iyi olan bulunmuş da olsa- evin sahibinin onlara imamlık yapması, başkasından daha evladır. Bunu, İmam Şafiî söyler. el-Muvaffak der ki: Bu konuda ihtilaf edeni bilmiyoruz. Bu konunun temeli, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu kavline dayanır: "Bir kimse, misafir olduğu evin sahibine ya da (emri altında çalıştığı) sultanına imamlık yapmasın, ev sahibinin baş köşesine de izni olmadan oturmasın."[772]

Eğer evin içinde sultan (devlet başkanı vb.) varsa bu durumda o, evin sahibinden daha hak sahibi olur; çünkü ev onun velayetinde ve onun emrinde yer alır. Mescidde sürekli imamlık yapan bir kişi (Camii imamı), namaz kıldırmaya başkasından daha hak sahibidir. Çünkü o da bir tür ev sahibi ve sultanmış gibidir.

Söz konusu hak sahiplerinden herhangi birisine imamlık yapmasına dair ev sahibi izin verecek olursa, bu caizdir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*İzni olursa başka...*" buyurmuştur. Zira imamlık onun hakkıdır ve onu dilediğine verebilir.

İmama uyan kişi, imamın yukarısında bulunursa: İmama uyan kişinin (me'mûm), imamın yukarısında ve üst tarafında bir yerde bulunması caizdir. Mesela mescidin çatısında yahut yüksek bölümünde imama uyup kılması gibi. Bunu, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü her kisi de mecidin içerisinde bulundukları için -sanki aynı yer seviyesinde beraber kılıyorlarmış gibi- bu şekilde ona uymak sahihtir. İmam Malik ise; Cuma namazında imama uyarken eğer mescidin çatısında kılacak olursa, onu iade eder, demiştir.

Safların birleştirilmesi: Safların hepsi mescid içerisinde olduğu sürece birleştirilmiş olmasına itibar edilmez. Bu, Şafiî mezhebinin görüşüdür. Çünkü mescidler cemaatler için bina edilmiş olduğundan, içerisinde bulunulduğu müddetçe cemaat meydana gelmiş demektir.

772 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 465.

Şayet imama uyan kişi mescidin dışında olursa yahut cemaatten her biri mescid dışında bulunursa, imama uymaları sahihtir. İster imamın aynı seviyesinde bulunsunlar isterse imamdan seviye olarak daha yüksek bir yerde olsunlar, fark etmez. Ama safların bitişik olması ve arkadan (bakıldığında) imamın görülmesi şartı ile bu geçerli olur. Bu, Şafiî mezhebinin görüşüdür ancak iki görüşünden birisine göre imam ile cemaatin arasını yol gibi ayıracak bir engelin bulunmaması gerekir.

İmama uyma noktasında bu durumun engel teşkil etmeyeceği şeklinde cevap verilmiştir. Zira bu hususta bir yasak varit olmadığı gibi, bu anlama gelecek bir şey de yoktur. Dolayısıyla bu durumda –saflar arasında az bir aralığın bulunması gibi- imama uyulmasının sıhhatini engelleyecek bir şey yoktur.

Safların muttasıf (birleşik) olmasının manası; adeten arada uzak bir mesafenin bulunmaması ve imama uymayı engellememesi halidir. Çünkü bu hususta sınırı belirleyecek bir nass varit değildir ki ona müracaat edilsin ve itimad edilen bir icma da yoktur. Öyleyse bu durumda örfe müracaat edilmesi gerekmektedir.

İmamı ya da arkasındakini görmeme gibi, imam ile uyan cemaat arasında bir engel varsa, bu konuda iki rivayet gelmiştir:

1) Bunda imama uymak sahih olmaz; çünkü genelde bu durumda imama uymak mümkün olmaz.

2) İmama uymak sahihtir. Çünkü imama uymak imkân dahilindedir. Körün durumunda olduğu gibi, imama şahid olmasa dahi namazı sahih olur. Çünkü şahid olmak, imamın halini bilmesine dayanır. Tekbir almasıyla da bu bilgi meydana geleceğinden, sanki onu görmüş gibi hükümde değerlendirilir.

Şahid olmayı kabul ettiğimiz her yerde, imamın arkasından şahid olma yeterli gelecektir. İster önünden, sağından, solundan olsun ve isterse arkasındaki saf cihetinden olsun, fark etmez. Şayet söz konusu şahid olma, namazın bazı pozisyonlarında meydana geliyor ise o zaman açık görüşe göre bu namaz da sahih olur. Çünkü bu minvalde gelen Hz. Âişe rivayetinde, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), gece namazını odasında eda ederdi. Odanın duvarı ise kısa idi. İnsanlar

da Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şahsını görüp buna göre O'nun namazına uyarak namazlarını kılıyorlardı..."[773] Açık olan şu ki; sahabe, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazında o kıyama kalktığı vakit kendisini görüyorlardı.

Şayet imam ile cemaat arasında bir yol ya da gemilerin geçtiği bir nehir varsa, bu noktada iki görüş yer almaktadır:

1) Bu durumda imama uymak sahih olmaz. el-Muvaffak der ki: Arkadaşlarımızın tercihi ve Ebu Hanife'nin mezhebi de bu yöndedir. Çünkü yol, namaz kılınacak mahal olmayacağından safların muttasıf olmasına engel teşkil eder.

3) İmama uymak sahihtir. el-Muvaffak der ki: Bana göre doğru olan görüş de budur. İmam Malik ve İmam Şafiî'nin mezhebi de bu doğrultudadır. Çünkü bunu men eden ne bir nass, ne icma ve ne de bu anlamda bir şey gelmiştir.

Şayet bu durum cenaze, cuma ya da bayram namazında olursa, yine bunu etkilemez; çünkü bunların yolda kılınması da sahihtir.

İmam kendisine uyan cemaatin üst tarafında bulunamaz: Mezhebimizin meşhur görüşüne göre imamın, cemaatin (seviye olarak) üst tarafında bulunması mekruhtur. İster kendilerine namazı öğretmesi için yüksekte bulunmayı kasdetmiş olsun ya da olmasın, fark etmez. Bu, İmam Malik, Evzai ve Rey ashabının görüşüdür. Zira rivayet edildiğine göre Huzeyfe (b. el-Yemân), Medâyin'de bir sedir üzerinde halka imam olmuştu. Ebu Mesûd, onu gömleğinden tutup çekti (ve oradan aşağı indirdi.) Namazı kıldıktan sonra, (Ebu Mesûd ona): "Sahabîlerin böyle yüksek yerde namaz kıldırmaktan nehyedildiklerini bilmiyor muydun?" dedi. O da: "Evet biliyorum. (Lakin unutmuşum.) Sen beni çekince hatırladım." dedi.[774]

---

773 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 213.

774 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 399; Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 210; Beyhakî, Cilt: 3, Sayfa: 108. Hâkim: Buharî ve Müslim şartına göre hadis sahihtir, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. el-İrvâ, Cilt: 2, Sayfa: 332'de der ki: Hadis ikisinin dediği gibidir. Hadisi Hakim, Ziyâd el-Bukâ'dan şu lafızla aktarmıştır: "Ebu Mesûd dedi ki: "İmamın cemaatten yüksek yerde namaz kıldırmasını Hz. Peygamber (s.a.v.)'in men ettiğini bilmiyor muydun?" Hadisi aynı şekilde Darâkutni, Cilt: 2, Sayfa: 88'de nakletmiştir. el-İrvâ, Cilt: 2, Sayfa: 88'de şöyle der: "Hadisin isnadı sahihtir."

İmam Ahmed'den bunun (imamın, cematten yüksekte kıldırmasının) mekruh olmadığına dair rivayet de gelmiştir. İmam Şafiî: İmam yüksek bir yerde olduğu halde, arkasında namaz kılan cemaati biliyor da o arkadakilerin kendisine uyabildiklerini de görüyorsa (bunun caiz olacağı görüşünü) tercih ediyorum, demiştir. Çünkü bu minvalde gelen Sehl b. Sâd b. es-Sâidî şunu rivayet etmiştir: "Ben, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onun –yani minberin- üstüne çıktığını gördüm. İftitah tekbirini aldı. Arkasındaki insanlar da tekbir aldılar. Kendisi minber üzerinde bulunduğu halde sonra rükûdan başını kaldırdı ve gerisin geriye giderek aşağıya indi. Nihayet minberin dibinde secde etti. Sonra minber üzerine döndü. Namazının sonunu getirinceye kadar böyle yaptı. Sonra insanlara dönüp şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Bunu böyle yapmamın nedeni bana uyasınız ve namazımın nasıl olduğunu öğrenip anlayasınız diyedir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[775]

el-Muvaffak der ki: Sehl hadisine gelince, açıkça anlaşılan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in alt basamakta bulunduğudur ki bu şekilde çıkış ve iniş noktasında çokça bir ameli yapmaya ihtiyaç duymamış olsun. Böylece çok azıcık yüksekte bulunmuş sayılır ki bunda da bir sakınca yoktur. Böylelikle gelen haberlerin arası cem edilmiş olur. Bir de bu uygulamanın Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e has olması da muhtemeldir. Çünkü O, bir şey yapmış ve ardından bunu men ettiğini göstermiştir. Böylece ameli O'na, yasağı da başkası içindir. Bu nedenledir ki bunu yapmak Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den başkasına müstehap sayılmamıştır. Artı tartışmış olduğumuz konunun tersine Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), namazını minberin üstünde iken tamamlamış değildir; çünkü O'nun secdesi ve oturuşu kuşkusuz yerin üzerinde gerçekleşmiştir.

Safın arkasında tek başına durmak: Her kim (cemaatle namaz kılarken arkada) tek başına tam bir rekât kılacak olursa bu namazı sahih olmaz. Bu, Nehai, el-Hakem, el-Hasen b. Sâlih, İshak ve İbn Munzir'in görüşüdür. Çünkü bu noktada Vâbısa b. Mâbed'in naklettiğine göre; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), tek başına safın dışında namaz kıldığını görmüş ve ona bu namazını iade etmesini

775 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 397; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 386, 387.

emretmiştir.[776] İmam Ahmed; Vâbısa hadisi hasendir,[777] demiştir. Ali b. Şeybân hadisinde, o şöyle der: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), safın arkasında tek duran bir adamı gördü. O adam dönüp gideceği zaman Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun başına dikilerek: "Namazına yönel. (Çünkü) Safın arkasında tek duranın namazı yoktur." buyurdu."[778]

Bunu İmam Malik, Evzâi, İmam Şafiî ve Rey ashabı ise caiz görmüşlerdir. Çünkü Ebu Bekre, saf dışında rükû ettiği halde Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine namazı iade etmesini emretmemiştir.[779]

Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onu men ettiği, bunun yanında da: "İade etme" demiş olacağı şeklinde cevap verilmiştir. Zira men etmek, amelin fasit olmasını ortaya koyar. Bunun yanında haram olduğunu bilmemesinden dolayı da kişi, o ameli hakkında mazur sayılır. Nitekim bilmemenin, af edileceğine dair bir etkisi söz konusudur.[780]

---

776 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 228; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 439, 440; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 445, 448. Tirmizî: Vâbısa'nın hadisi hasen bir hadistir, demiştir. Bu hadis başka tariklerden gelmiş olup kimi ilim ehli tarafından da karışıklıkların ve muztaripliklerin olduğu öne sürülmüştür. Kimi ilim adamları ise bu senetlerden bazıları arasında bir tercihe gitmiştir... Dedi ki: "Tercih edilen doğru görüş, bu senelerden bazılarının diğerlerini güçlendirmiş olduğu ve birbirleriyle mudarebe etmediğidir. Her bir isnadı sahih ve ravileri de güvenilir ravilerdir." Tirmizî haşiye'sinden, Cilt: 1, Sayfa: 450 kısaltılmış olarak... İbn Hibban ve İbn Hazm'ın zikrettikleri de bu manaya gelmektedir. Aynı şekilde el-İrva eserinin sahibi de böyledir. Bak: İrvâu'l Ğalîl, Cilt: 2, Sayfa: 322-325.

777 et-Telhîsu'l Habîr, Cilt: 2, Sayfa: 37. el-Feth, Cilt: 2, Sayfa: 268 eserinde der ki: Ahmed, İbn Huzeyme ve diğerleri bunu sahih görmüşlerdir.

778 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 23; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 320. el-Busayri der ki: Bu isnad sahihtir ve ravileri güvenilirdir. Bak: el-Muhallâ, Cilt: 4, Sayfa: 53; el-İrvâ, Cilt: 2, Sayfa: 329.

779 Bak: Sahih-i Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 267.

780 Ebu Bekre hadisine benzer diğer hadisler hakkında da tam bir rükû yapmaktan dolayı af edilmiştir, şeklinde bunun gerekli olmayacağını söylemek de mümkündür. Şüphesiz İmam Ahmed'in, Mesâil'in de, Ebu Davud, Sayfa: 35 rivayetinde, o şöyle demiştir: "Ahmed'i işittim, kendisine saf dışında bir adamın yalnız başına yaptığı rükûsu ardından imam henüz doğrulmadan saffa dahil olmasıyla saffa yetişmesi hakkında soru sorulunca, o: "Bir rekat ona yeterli gelir. Şayet safın arkasında tek olarak kılmışsa namazı iade eder" şeklinde cevap vermiştir. Ben derim ki: Her halde Vâbısa ve benzeri hadislerle, Ebu Bekre hadisi arasındaki doğru olan cem bu olsa gerektir. Allah, en iyisini bilir.

İmamın sol tarafında duran kişi: Bir kimse imamın sol tarafında duracak olur da bu esnada imamın sağ tarafında da bir kimse olursa, bu durumda namazı geçerli olur. Çünkü İbn Mesud, Alkame ile el-Esvedin arasında olduğu halde namaz kıldı (kıldırdı) ve namazı bitince: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu şekilde yaptığını gördüm, dedi."[781]

İmamın sağ tarafında kimse yoksa bu durumda sol tarafına durmasıyla namazı fasit olur. İster tek olsun ya da cemaat olsunlar, fark etmez. İlim ehlinin çoğunluğu imamın sağ tarafında durulmasını (gerekli) görmüşlerdir. Çünkü imamın sol tarafında durmasıyla sünnete muhalefet etmiş sayılır. Zira İbn Abbas hadisinde şöyle geçmektedir: "Sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazda ayağı kalktı ve ben de Onun sol tarafına durdum, bunun üzerine beni sağ tarafına aldı..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Müslim'in lafzı ise şöyledir: "Onun sol tarafında durdum, derken beni arka tarafından (tutarak), sağ tarafına doğru aldı."[782]

İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ashabı şöyle demişlerdir: Şayet kişi imamın sol tarafında duracak olursa bu namazı geçerlidir. Zira İbn Abbas, o namaz için iftitah tekbiri aldığı ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onu sağ tarafına doğru çevirince, o namazını bozmamış (ve ona devam etmiş) oldu. Şayet bu muvafık bir davranış olmasaydı iftitah tekbirini baştan alması gerekirdi.

"Rükû öncesinde yapılan şeylerin bir etkisinin olmayacağı, çünkü imamın kendisine uyan cemaatten evvel iftitah tekbiri almış olmasının, cemaatin tekbir almasından önce tek başına bunun bir zarar oluşturmayacağı ve bunun afedilmesinin ise tam bir rekâtı af etmeyi gerektirmeyeceği" şeklinde cevap verilmiştir.

Safların düzeltilmesinde sünnet olan: Sünnet olan, ilk safa faziletli ve sünneti yaşayan kimselerin geçmesi, imamın arkasına ise içlerinden en olgun ve en faziletli olanının geçmesidir. Çünkü hadis-i şerifte

781 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 414; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 408, 409; Nesaî, Cilt: 2, Sayfa: 84. Hadisin isnadı sahihtir. Bak: Ahmed Şakir'in, el-Müsned'e yaptığı haşiye'si, Cilt: 6, Sayfa: 13, 14, 52, 136, 150.

782 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 212.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 526, 531.

şöyle buyrulur: "(Namaz için) sizden faziletli ve değerli (takvalı) kimseler arkamda dursun, sonra onların arkalarında daha sonra gelenler... dursun."[783]

Erkeklerin en hayırlı safı birincisi, en şerlisi ise sonuncusudur. Kadınların safı ise bunun tersinedir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Erkeklerin en hayırlı safı birincisi, en şerlisi de sonuncu olandır. Kadınların en hayırlı safı sonuncusu, en şerlisi ise birincisidir." buyurmuştur.[784]

Enes'ten nakledildiğine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "Önce ilk safı, ondan sonra onu takip eden safı tamamlayın. Eksiklik kalırsa son safta kalsın."[785]

İmamın safın ortasına mukabil yerde durması müstehaptır. Mescid dar olmadığı sürece de (mihraptaki) kıble girintisine girmesi hoş değildir. Çünkü böyle yapmakla kendisine uyan cemaatten gizlenmiş gibi olur. İmam'ın sütunlar arasında durması mekruh değildir; ancak cemaate mekruhtur; çünkü bu şekilde namaz saflarının arası ayrılmış olmaktadır.

Hasta olan bir imamın namazı oturarak kıldırması: İmam hastandığı ya da ayakta kalmaktan aciz olduğu vakit, yerine birisini geçirmesi müstehaptır. Çünkü insanlar, bu durumdaki imamın kıldırması noktasında ihtilaf etmişlerdir. Bir de ayakta namazı kıldırmak daha faziletlidir.

Şayet oturarak cemaate namaz kıldıracak olursa bu da caizdir ve arkasındaki cemaat namazı oturarak kılarlar. Bunu, Evzâi ve İshak demiştir. Çünkü bu minvalde gelen Ebu Hureyre hadisine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "İmam ancak kendisine uyulmak içindir. O halde ona muhalefet etmeyiniz." Bir lafzı ise şöyledir: "İmam oturarak kılarsa, siz de hep beraber oturarak kılınız." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[786]

---

783 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 323.

784 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 326.

785 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 435; Nesaî, Cilt: 2, Sayfa: 93. Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 322'de ve benzerlerinde Cabir b. Semura'dan şu lafızla nakledilmiştir: "Meleklerin Rabbleri huzurunda saf bağladığı gibi saf teşkil etmez misiniz?" Melekler Rabbleri huzurunda nasıl saf bağlarlar, diye sorduk. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): Öndeki safları tamamlarlar ve saf da sıkışık dururlar, buyurdu."

786 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 209, 216; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 309, 310.

Hz. Âişe'den aktarıldığına göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hasta iken evinde namaz kıldı. Hasta ziyaretine gelenler de ayakta dikilerek onun namazına uyup namaz kıldılar. Allah Resulü onlara: Oturunuz, diye işaret etti. Onlar da oturdular. Namazı bitirdiğinde: "İmam, ancak kendisine uyulsun diye imam yapılmıştır. Öyleyse, rükûya gittiği zaman siz de rükûya varınız, başını kaldırdığı zaman siz de başınızı kaldırınız. Oturduğu halde kıldığı vakit siz de oturarak kılınız, buyurdu." Buna benzer Enes de rivayet etmiş, Buharî ve Müslim de ittifak etmiştir.[787] Cabir'den buna benzer Müslim'de geçen rivayet de yer almaktadır.[788]

İki rivayetinden birisinde İmam Malik şöyle demiştir: Ayakta namaz kılmaya gücü yeten bir kimsenin, oturan bir imam arkasında namaz kılması sahih olmaz. Bu, aynı zamanda Muhammed b. el-Hasen'in görüşüdür. Çünkü Şâ'bi, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunu nakletmiştir: "Benden sonra hiç kimse oturarak imamlık yapmasın."[789] Çünkü kıyam, namazın bir ana rüknü olduğundan, ayakta durmaya gücü yetenin –diğer rükünlerde olduğu gibi- ayakta durmaktan aciz olan imama uyması sahih değildir.

"Şâ'bi hadisinin mürsel olduğu ve Câbir el-Câfi tarafından rivayet edildiği, onun ise metruk bir ravi olduğu ve bunun yanında da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefatından sonra Onun ashabından dört kişinin bununla amel ettiği"[790] şeklinde cevap verilmiştir.

Sevri, İmam Şafiî ve Rey ashabı ise şöyle demişlerdir: Bu durumda arkasındaki cemaat ayakta namazı kılarlar. Çünkü Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre; Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) vücudunda bir hafif-

---

787 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 173, 584; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 308, 309.

788 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 309.

789 Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 398. O şöyle demiştir: "Bunu Şâ'bi'den, Cabir el-Câfi dışında nakleden olmamıştır. O ise metruk bir ravidir. Hadis mürsel olduğu için bu hadis hüccet değildir."

790 el-Hafız'ın, el-Feth, Cilt: 2, Sayfa: 176 eserinde zikrettiğine göre bunu İbn Munzir, Useyd b. Hudayr'dan olmak üzere sahih isnatla nakletmiştir. Cabir'den olmak üzere de İbn Ebi Şeybe rivayet etmiştir. Bunun yanında Ebu Hureyre'den de rivayet etmiştir ve onun bu minvalde fetva verdiğini belirtmiştir. İsnadı da sahihtir.

lik hissedip namaz kılmak için (mescide) çıktı. Ardından Hz. Peygamber, (namaz kıldırmakta olan) Ebubekir'in yanına oturdu. Ebubekir ayakta olduğu halde Hz. Peygamber'in namazına uyarak namaz kıldırıyordu. Cemaat de Ebubekir'in namazına uyarak namaz kılıyorlardı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[791] İşte Allah Resulü'nün en son yaptığı uygulama bu ikisi olmuştur. Çünkü bu bir ana rükündür ve -diğer namazın rükünlerinde olduğu gibi- terk edilmesi caiz değildir.

Bunun delil olmayacağına dair cevap verilmiştir. Çünkü Hz. Ebubekir namaza başlamış ve bu başlangıcını ayakta iken yapmış, cemaat de kendisine ayakta oldukları halde uymuşlardır. Bu durumda, her iki hadisin arasının cem edilmesi şöyle mümkündür: Birincisinde oturarak namaza başlanılmıştır, ikincisinde ise ayakta iken namaza başlanılmış sonra bir sebebe binaen oturarak kılınmıştır. Zira iki hadis arasında cem etmek imkân verdiği vakit, bunu gerçekleştirmek vacip olur, neshedildiğine hamledilmez. Sonra Hz. Ebubekir'in imamlık yaptığı da muhtemeldir.[792]

Oturarak kılan kimse ancak iki şartla ayakta durmaya gücü yetmeyen imama uyabilir:

Birincisi; İmamın hasta olması. Bunu, İmam Ahmed söylemiştir. Çünkü bu durumda -sürekli kıldıran bir imam yoksa- cemaatin kıyamda durmaktan aciz olanı takdim etmelerine hacet yoktur. Bu şekilde hacet dışında namazdaki bir rüknün düşmesi söz konusu olmaz. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunu yapmış olması, O'nun sürekli namazı kıldıran bir imam olmasından dolayıdır.

---

791 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 204.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 311, 315.

792 el-Hafız İbn Hacer şöyle demiştir: "İmam Ahmed'in bu kavlini, içlerinde İbn Huzeyme, İbn Munzir ve İbn Hibban'ın da bulunduğu Şafiî muhaddislerinden bir topluluk da söylemiştir. Onlar bu babda yer alan hadise, diğer bazı hadislerle cevap vermişlerdir. Bunlardan birisi de İbn Huzeyme'nin şu kavlidir: İmama uyan kişinin, imama uyarak oturmayı emreden ilgili hadis-i şeriflerin sıhhati ve siyakı hakkında herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in oturarak namaz kılmasına gelince, bu namazını bir imam olarak mı yoksa imama uyan kimse olarak mı kıldığı noktasında ihtilaf edilmiştir. Nitekim hakkında ihtilaf bulunmayan bir meselede, söz konusu olan ihtilaf sebebiyle terk edilmesi zorunlu değildir." el-Feth, Cilt: 2, Sayfa: 176.

İkincisi; Hastalığının, iyileşmesi ümit edilen bir hastalık olması. Çünkü zamanın ve kıyamda durmaya gücü yetenin ümit edilmediği kişinin sürekli namaz kıldıran bir imam oluşu, (cemaatin) devamlı ayakta durmalarını terk etmelerine götüreceğinden, buna hacet yoktur. Bir de bunda aslolan, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in pratiğidir zira O, iyileşmeyi ümit ederdi.

Buna göre şayet ayakta iken cemaate namaz kıldırmış olur da sonra bir illet sebebiyle oturacak olursa, cemaat ayakta oldukları halde o namazı tamamlarlar. Çünkü Hz. Ebubekir'in imamlığı ile ilgili gelen habere göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelip cemaate oturduğu halde namazı tamamlayınca, cemaat de oturmaksızın ayakta iken namazı tamamlayıp kılmışlardır.

Yan yatmış şekilde kılan kimse ve rükû ile secdeyi yapmaktan aciz olan kimse gibi birisinin imamlığında söz konusu olan amellerin rükünlerinden birisini terk etmek caiz değildir. Bunu, Ebu Hanife ve İmam Malik söylemiştir. Çünkü bu kimse nafile namazda sakıt olmayan bir rüknü ihlal etmiş olduğundan, gücü yeten kimsenin diğerine (yani gücü yetmeyene) uyması caiz değildir. Mesela ümmi olana, okumasını bilen kimsenin uyması gibi. Kıyamda (ayakta) durma hükmü nafile namaz konusunda sakıt oluşu deliliyle daha hafif hükümde yer almaktadır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) oturarak kılan imamın arasındaki cemaatin de oturarak namaz kılmalarını emir buyurmuştur. Dolayısıyla yan yatarak kılan kimsenin arkasında namaz kılanın da yan yatarak kılamayacağı hususunda bir ihtilaf yoktur.

İmam Şafiî ise bunun caiz olduğunu söyler. Çünkü bu, hastalık sebebiyle cevaz verilen bir amel olup, namaza uyma hükmünü değiştirmemektedir. Mesela bu, ayakta kılan kimseye oturanın uyması gibidir. Buna ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

Abdest almış kimsenin, teyemmümlü birisine uyması: Abdestli olan bir kimsenin teyemmüm almış bir imama uyması sahihtir. el-Muvaffak der ki: Bu konuda ihtilaf edeni bilmiyorum. Çünkü Amr b. el-Âs, arkadaşlarına teyemmümlü olduğu halde namaz kıldırmıştır. Söz

konusu bu hadise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca da O, buna karşı çıkmamıştır.[793] Zira temiz bir (toprakla) teyemmüm aldığından dolayı bu kimse abdestli kimsenin durumu gibi sayılır.

Nafile namaz kılan kimsenin arkasında farz kılanın namazı: Farz kılan kimsenin, nafile namaz kılan arkasındaki namazı hakkında iki tane görüş gelmiştir:

1) Bu namazı sahih değildir. Bu görüşü çoğunluk kabul etmiştir. Bu, İmam Malik ve Rey ashabının da görüşüdür. Çünkü bu noktada Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "İmam ancak kendisine uymak için görevlendirilmiştir. Öyleyse ona muhalefet etmeyiniz..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[794] Bir de uyan bir kişinin niyeti, imamın niyetine bağlı da değildir. Zira bu noktada öğle namazı kılanın arkasında Cuma namazı kılınmasının (caiz olmayışı) buna dair açık bir örnek teşkil eder.

2) Namazı (sahih ve) caizdir. Bu ise Evzâi, İmam Şafiî ve Ebu Sevr'in görüşüdür. el-Muvaffak şöyle der: Bu konuda en doğrusu da budur. Çünkü Cabir'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Muaz, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber yatsıyı kılardı, sonra kavminin mescidine gelip oradakilere yatsıyı kıldırırdı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Bu hadisin lafzı ise Müslim'e aittir.[795] Zira bu iki (farklı) namaz da işlenen ameller aynı olduğundan dolayı -farz ve nafile kılan kimsede olduğu gibi- birisinin diğerine uyması caiz olmaktadır. Onların ileri sürdükleri hadisteki *"öyleyse ona muhalefet etmeyiniz..."* ifadesine gelince; bununla murad edilen, ona namazın amellerinde muhalefet etmeyiniz, demektir. Buna dair delil ise şu gelen buyruktur: O rükûya vardığı zaman siz de rükûya varınız... Oturduğu halde kıldığı zaman hepiniz oturarak kılınız." Bu yüzden niyetleri farklı da olsa farz namaz kılanın, nafile kılan kişiye uyması sahih olmaktadır. Bir de onların, Cuma namazında iken bir rekâttan daha az bir miktarında yetişen ve cuma namazına uyan kişinin arkasında öğle namazına niyet eden mesbukla kıyas etmeleri çelişki oluşturmaktadır.

---

793 Temizlik bölümü, Teyemmüm konusunda mevzu bahis olan "Şiddetli soğuk sebebiyle korkup teyemmüm almak" başlığı altında geçmişti.

794 Az önce geçmişti.

795 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 192, 203; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 340.

Mezhebimize göre farz kıldıran bir kişinin arkasında, nafile namaz kılmanın geçerli olacağında bir ihtilaf yoktur. el-Muvaffak der ki: Bu konuda ilim adamları arasında bir ihtilaf edeni bilmiyoruz.

Bir kimse ikindi namazını kıldıran bir kişini arkasında öğle namazını kılacak olursa, bunun hakkında da iki rivayet gelmiştir: Birisi caiz olduğu, diğeri de yasak olduğu yönündedir. Şayet her iki namaz, amelleri farklı olan iki namaz olursa, gelen bir rivayete göre bu namaz sahih olmaz. Çünkü bu durum onu namazın amelleri hakkında imama aykırı düşürmüş olacaktır ki bu da yasaktır.

Farz namazda çocuğun imamlık yapması:Büluğ çağına ermiş bir kimsenin farz namazda bir çocuğa uyması sahih değildir. Bunu, İmam Malik, Sevri, Evzâi ve Ebu Hanife söylemiştir. Çünkü imamlık kemal olma halidir. Çocuk ise henüz kemale ermemiştir. Dolayısıyla -erkeğin kadına uymasında olduğu gibi- bu tür bir imamlık doğru değildir. Zira çocuğun, namazın şartlarından birisini ihlal edip etmediğinden emin olunmayacağı yahut da gizli okunan namazlarda kıraati yerine getirip getirmeyeceği söz konusudur.

İmam Şafiî ve İshak ise buna cavaz vermişlerdir. Buna dair ileri sürdükleri husus, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Cemaate, Kitabullah'ı en iyi okuyan kimse imamlık yapar."[796] buyruğunun genel anlamıdır. Amr b. Seleme el-Cürmî'nin naklettiğine göre, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), kavmine şöyle buyurmuştur: "Aranızda Kur'ân'ı en çok bileniniz imamlık yapsın." (İbn Seleme) der ki: Bunun üzerine insanlar etrafa bakınmaya başladılar, hâlbuki benden daha çok Kur'ân bilen yoktu. Zira Kur'ân-ı Kerim'den pekçok âyeti ben yolculuk yaparken ezberlerdim. Beni öne geçirdiler, onlara üzerimde sarı küçük bir hırkam olduğu halde imamlık yapıyordum. Secdeye vardığım zaman hırka vücudumdan sıyrılıp kasılıyordu. Kavmin içinde bulunan kadınlardan biri: "İmamınızın avret mahallini bizden gizleyiniz" demeye başladılar..."[797]

Amr b. Seleme el-Cürmî'nin hadisi hakkında el-Hattabi şöyle demiştir: "İmam Ahmed, Amr b. Seleme'nin bu durumunu zayıf sayardı. Bir de-

796 "İmamlığa layık olan" konusunda geçmişti.
797 Uzunca bir hadisten Buharî rivayet etmiştir. Bakınız bir de Fethu'l Bâri, Cilt: 8, Sayfa: 22, 23.

fasında o: Bırak onu, açık bir şeye sahip değildir, demiştir."[798] Ebu Davud ise şöyle demiştir: "İmam Ahmed'e, Amr b. Seleme'nin hadisi hakkında sorulunca, o: Bunun ne anlama geldiğini bilemeyeceğim, demiştir."[799] Her halde o, bu sözüyle hakkında tevakkuf etmiş olsa gerek! Çünkü söz konusu durumun Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kadar ulaşmamış olması söz konusudur. Zira o, Medine'den çokça uzakta bulunan ve çöllerde yaşayan bir Arap kavmi içerisinde yaşamıştır. Bu ihtimale ışık tutan izah hadiste yer alan: *"Secdeye vardığım zaman hırka vücudumdan sıyrılıp kasılıyordu."*[800] ifadesidir. Bu da âşikar değildir.

Çocuğun nafile namazda imamlık yapmasına gelince, bunun hakkında iki ise görüş gelmiştir:

1) Sahih değildir. Farz namazda geçen aynı izahlar nedeniyle nafileyi kıldırması da geçerli değildir.

2) Sahihtir. Çünkü bu namaz nafile namazdır ve nafile kılanlara bu namazı kıldırabilir. Zaten nafile namazlarda bir tür hafifletme de yer almaktadır.

İmamın ve kendisine uyanların niyeti: Cemaatle kılınan namazlarda yer alan şartlardan birisi de imam ve uyan cemaatin durumlarına göre niyet etmeleridir. İmamın kendisi, imam olduğuna ve uyanlar da ona uyduklarına dair niyet ederler. Bu durumda, iki kişi namaz kılacak olur, her ikisi de diğerine imam olmaya ya da birbirlerine uymaya dair niyet ederlerse her ikisinin de namazı geçersizdir. Çünkü ilkinde, imam olmadıkları halde imamlık yapmaya ve ikincisinde de imam olmadıkları halde imamlık yapmaya dair niyet etmiş olurlar.

Bir kimse tek başına iftitah tekbiri alır, sonra başkası gelip onunla birlikte imamlığına uyarak namaz kılacak olursa, bu namazı nafile bir namaz ise o takdirde sahih olur. Bunu, İmam Ahmed söylemiş ve buna dair İbn Abbas hadisini delil göstermiştir. Orada şöyle geçmektedir: "Hz. Pey-

---

798 Meâlimus Sünen, Cilt: 1, Sayfa: 306.

799 Mesâil'u Ahmed, Sayfa: 41, 42. Rivayetin tamamı şöyledir: Onu bir defasında işittim, bu hadisi zikretmiş ve: "Her halde bu İslam'ın ilk yıllarında söz konusu olmuştu..." demiştir.

800 Bu lafzı Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 394 rivayet etmiştir.

gamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) uykusundan uyandı ve abdest alıp ardından kalkıp namaz kıldı. İbn Abbas dedi ki: Bunun üzerine ben de kalkıp Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yaptığı aynı şeyi yaptım. Ardından gidip O (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sol tarafına dikildim. O da beni alıp sağ tarafına doğru çevirdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[801]

Farz namaza gelince -şayet mescidin imamı gibi- beklenen bir kimse olursa, tek başına ihram tekbiri alır ve kendisiyle beraber kılacak olan bir kimseyi bekler, onunla birlikte namazı kılarsa işte bu caizdir. Bunu, İmam Ahmed söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), tek başına iftitah tekbiri almış sonra (sahabelerden) Cabir ve Cebbar gelip O'nunla birlikte tekbir almışlar, Allah'ın Resulü onlara namazı kıldırmış ve ikisinin yaptığı bu uygulamaya ses çıkarmamıştır.[802] Açıkçası bundan anlaşılan, söz konusu olan bu namazın, farz bir namaz olduğudur; çünkü onlar seferî idiler.

Şayet kendisi beklenmeyen bir kimse olursa bu durumda İmam Ahmed'den nakledildiğine göre bu namaz sahih olmaz. Bu, gerek farz ve gerekse nafile namazların hepsi için söz konusu olan Sevri, İshak ve Rey ashabının kabul ettiği görüştür. Çünkü namazın başında imamlığa niyet etmediği için namazı sahih olmaz. Tıpkı (imama) uyan cemaate uyan kimsenin durumu gibidir.

İmam Ahmed'den gelen rivayete göre o; kişinin kendisi hakkında bunun sahih olacağını söylemiştir. Çünkü İbn Abbas hadisi, bunu güçlendirmektedir. Bu, Şafiî mezhebinin görüşüdür. el-Muvaffak der ki: Yüce Allah'ın izniyle doğrusu da budur. Zira nafile hakkında İbn Abbas'ın hadisi sabittir. Hz. Âişe hadisinde ise o, şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) gece namazını odasında eda ederdi. Odanın duvarı ise kısa idi. İnsanlar da Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şahsını görüp buna göre Onun namazına uyarak namazlarını kılıyorlardı..."[803] Aslolan farz ve nafilelerdeki niyetin aynı hükümde olduğudur. Zaten farz namaz ile ilgili

801 Hadis bu manada Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 212, 238, 287.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 525, 531 geçmektedir.

802 Hadis bu manada uzunca bir hadis şeklinde Müslim'de, Cilt: 4, Sayfa: 2305'te geçmektedir. Bak: Cilt: 1, Sayfa: 532.

803 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 213.

Cabir ve Cebbar hadisi bu açıklamayı güçlendirmektedir. Bir de ihtiyaç, kimi zaman niyetin imamlığa geçişini zorunlu hale getirebilmektedir, bu durumda -imamın yerine başkasını geçirmesinde olduğu gibi- bu namazı sahih olur. Onların kıyasları ise bu durumla çelişmektedir.

İmama uyan bir kimse iftitah tekbiri alacak olur, sonra imamdan ayrılmaya dair niyet edecek olur ve tek başına namazı tamamlamasına dair bir mazereti bulunacak olursa, o zaman namazı caizdir. Çünkü bu minvalde Cabir hadisinde şöyle geçmektedir: "Muaz (b. Cebel), Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber yatsıyı kılardı. Sonra kavmine gelip, onlara imam olurdu. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) yatsıyı ertelerdi ve O'nunla beraber namazı kılardı. Sonrasında Muaz kavmine geri döner ve Bakara suresini okurdu. Bunun üzerine cemaatten bir kimse selam verip ayrıldı, sonra namazı yalnız başına kılıp çıktı..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[804] Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), namazı baştan kılmasını ona emretmediği gibi, bu ameli sebebiyle ona karşı da çıkmamıştır.

Namazdan çıkmayı gerektirecek mazeretlere; İmamın namazı uzatmasını, hastalığı, şiddetli uykunun bastırmasından korkulmasını, namazı bozacak bir durumun arız olmasını, malın telef olmasından endişe edilmesini, arkadaşının kaybolmasını ve buna benzer örnekleri verilebiliriz.

Özrü olmadığı halde imama uymayı terk eden kimse hakkında ise iki görüş gelmiştir:

1) Bu durumda namazı bozulur.

2) Bu kimsenin namazı sahihtir.

Safta olmadığı halde rükû edip, ardından safa dahil olursa: Bir kimse safta olmadığı halde rükû edip, ardından safa dahil olursa burada üç durum söz konusudur:

1) Tam bir rekât kılması durumu. İşte o zaman namazı sahih olmaz. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Safın arkasında tek duranın namazı yoktur."[805] buyurmuştur.

---

804 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 192, 200.; Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 339, 340.

805 Hadisin kaynağı "Safın arkasında tek durmak" başlığında geçmişti.

2) İmam başını rükûdan kaldırmadan evvel, kişinin rükû ederek safa girmesi yahut başkası gelip onunla birlikte -imam kalkmadan önce- safa dahil olması. Bu durumda, namazı sahihtir. Çünkü bu şekilde imamla birlikte rekâta, safta olduğu halde yetişmiş sayılır. Safa yakın olduğu sürece buna Zühri, Evzâi, İmam Malik ve İmam Şafiî de cevaz vermiştir.

3) Rükû'dan başını kaldırdıktan sonra safa girecek olur ya da rekât tamamlanmadan önce başkası gelip de onun yanında durmuş olursa, bu durumda eğer bu şekilde namazı kılmanın haram olduğunu bilmiyor idiyse namazı sahih olur, ama bunu biliyor idiyse namazı sahih olmaz. Çünkü bu noktada geldiği üzere Ebu Bekre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazına -O rükü da iken- yetişince safa ulaşmadan önce rükü etmiştir. Söz konusu hadise Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e intikal edince: "Allah hırsınız daim kılsın. Daha da yapma!" buyurmuştur.[806] Yani ona namazı iade etmesini emretmemiştir; ancak bunu, bir kez daha yapmasını ise yasaklamıştır. Şüphesiz yasak bir şeyin geçersiz olmasını gerektirir.

İmam Ahmed'den rivayet edildiğine göre bu (şekildeki namaz) sahihtir ve arası ayrılmaz. Bu, Maliki, Şafiî ve Rey ashabının mezhebine göre de böyledir. Çünkü Ebu Bekre, bizzat bunu bu şekilde yapmış ve ashabı kiramdan bazıları da böyle amel etmişlerdir.

İmam Ahmed'den gelen başka bir rivayete göre ise bu şekildeki namaz –bilse de bilmese de- sahih olmaz. Çünkü rekâta yetişmemiş ve safa girmemiştir. O bu haliyle sanki (bağımsız olarak) bir rekât kılmış kimse gibidir. Buna göre Ebu Bekre hadisi, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in başını kaldırmadan evvel safa girmiş olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

Namaz kılanın sütre koyması: Namaz kılanın sütreye doğru kılması müstehaptır. Eğer mescid içinde ise ya da evde bulunuyorsa, bu durumda duvara ya da direğe doğru yönelerek kılar. Çölde ise o zaman önüne müşahhas bir şeyi koyarak ona doğru kılar yahut önüne bir süngü yahut baston diker veyahut bineğini önüne sütre olarak koyar. el-Muvaffak der ki: Sütrenin müstehap oluşu hakkında ihtilaf edeni bilmiyo-

806 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 267.

ruz. Bunun dayanağı Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in süngüsünü (sütre yaparak) ortalaması ve ona doğru namaz kılmış[807] olduğudur. (Kimi zaman da) devesini yana getirerek sütre yapar, ona doğru namaz kılardı.[808] Talha'dan nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: Allah'ın Elçisi buyurdular ki: "Sizden biriniz önüne, semerinin arka kemerinin boyu kadar bir şey koyunca, önünden geçen kimse ona zarar vermez."[809]

İmamın sütresi arkasında bulunana da sütre sayılır: İmamın sütresi, arkasında bulunan kişiye de sütre olur. Bunu, İmam Ahmed söyler. Bu, aynı zamanda ilim ehlinin çoğunluğunun görüşüdür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), sütreye doğru namaz kıldırmış ve sahabelere başka sütre koymalarını emretmemiştir.

Bu âlimlerin: *"İmamın sütresi arkasında bulunana da sütre sayılır."* sözlerinin manası şudur: İmam ile sütresinin arasını kesecek bir engel olmadığı sürece, arkasında duranların (cemaatin) da namazı geçerlidir. Dolayısıyla safın bir kısmında önlerinden bazılarının geçmiş olması onların namazına bir zarar vermez. Kendileriyle imamları arasında da bir zarara sebep olmaz. Eğer imam ile sütresi arası kopacak olursa, bu durumda hem imamın ve hem de kendisine uyanların namazı kesilmiş sayılır. Bu hususa Amr b. Şuayb'ın, onun da dedesinden yaptığı rivayet delalet etmektedir. Kendisi şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte "Ezâhir" yolundan inmiştik. Derken namaz vakti geldi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) duvarı (sütre yaparak) kıblesine alıp namaza durdu. Biz de arkasındaydık. Hemen bir kuzu gelerek önünden geçmeye yeltendi. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) karnı duvara değinceye kadar ona engel olmaya çalıştı. Kuzu da (mecburen) O'nun arkasından olmak üzere (cemaatin önünden) geçiverdi."[810] Şayet Onun (imamın) sütresi, cemaatin de sütresi olmamış olsaydı, o zaman o hayvanın imam ile cemaatin önünden geçmiş olmasında bir ayrım olmazdı.

---

807 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 573, 575; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 359.

808 Biraz sonra gelecek.

809 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 358.

810 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 196; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 455; Ahmed Şakir: Hadisin isnadı sahihtir, demiştir. Bak: el-Müsned'e yaptığı Haşiyesi, Cilt: 11, Sayfa: 76, 77.

Sütrenin niteliği: Sütrenin niteliği uzunluk olarak bir zirâ (bir adım) ya da buna yakın bir uzunluktur. el-Esrem der ki: Ebu Abdullah'a, bineğin semerinin ne kadar olduğu hakkında sorulunca, "Bir zira (yaklaşık bir adım) boyunda" olduğunu belirtmiştir. Sevri ve Rey ashabı da bunu söylemişlerdir. İmam Ahmed'den nakledildiğine göre sütrenin uzunluğu kol kemiğinin uzunluğu kadardır. Bu da İmam Malik ve İmam Şafiî'nin görüşüdür.

Açık olan şu ki; bu nitelik ve miktar takribi bir açıklamadır yoksa kesin bir ölçüyü getirmemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sütreyi, bineğindeki arka semeriyle takdir etmiş, söz konusu "semer" ise gerek boy ve ebat olarak (yöreden yöreye) farklılık içermektedir. Kimi yerde bir semer bir zirâ iken, kimi yerde ise daha kısadır. Öyleyse bir zirâ'ya yakın da olsa onunla sütre yapmak yeterli gelir. Allah, en iyisini bilir.

Sütreye yakın olmak: Namaz kılan kişinin sütreye yakın durması müstehaptır. Sehl b. Sâd'dan nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kıldığı namazgah ile duvar arasında bir koyunun geçişi kadar aralık bulunurdu."[811] Ebu Said'den rivayet edildiği üzere, o şöyle der: Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden birisi namaz kıldığı vakit sütreye doğru kılsın ve ona yakın dursun..."[812] Sehl b. Hasme'den aktarıldığına göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden birisi sütreye doğru namaz kıldığında ona yakın olsun. Şeytan onun namazını kesmesin (buna izin vermesin.)"[813] Çünkü sütreye yakın durmak, kişinin namazını daha çok sağlama alır, kendisiyle sütresi arasında bir engel olduğu için de aralarında bir şeyin geçmesini daha çok uzakta tutar.

Hayvan ile sütre yapmak: Namaz kılan kişinin deve ya da (başka) bir hayvanla sütre yapmasında bir sakınca yoktur. Bu konuda İbn

---

811 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 574.

812 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 448; İbn Mace; Cilt: 1, Sayfa: 307. Bak: Sahih'u İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 157.

813 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 2; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 446; Nesaî, Cilt: 2, Sayfa: 62; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 251, 252. Hakim der ki: "Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir." Zehebî ise ona muvafakat etmiştir. Bak: Silsiletu'l Ehâdîsu's Sahîha, Cilt: 3, Sayfa: 275.

Ömer'den gelen rivayete göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir defasında devesini yana getirerek sütre yaptı ve ona doğru namaz kıldı..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[814] Şayet bir insanla sütre yapacak olursa bunda da bir beis yoktur. Çünkü o da bir tür sütre görevini yerine getirmiş olmaktadır.

Namaz kılanın önünden geçeni engellemek: Önünde sütre olmadığı halde namaz kılanın önünden geçmek doğru değildir. önünde sütre varsa onunla sütresinin arasından da geçemez. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Namaz kılanın önünden geçen bir kimse, ne kadar günah işlediğini bilmiş olsaydı kırk (sene) beklemeyi önünden geçmekten daha hayırlı bulurdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[815] Şüphesiz Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), namaz kılanın önünden geçeni "şeytan" diye isimlendirmiştir; ona karşı çıkmayı ve onu engellemeyi de bizzat emir buyurmuştur. Buna göre her kim namaz kılanın önünden geçmek isterse, ilim adamlarının çoğunluğuna göre bu kimseyi engelleyebilir. Bu, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabının görüşüdür. el-Muvaffak der ki: Bu konuda ihtilaf edeni bilmiyorum. Bu hususta aslolan Ebu Said'in rivayetidir. O der ki: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu işittim: "Sizden biri namaz kılarken hiç kimseyi önünden geçirmesin. Elinden geldiği kadar ona engel olsun. Eğer o kimse diretirse, onunla döğüşsün. Çünkü o, ancak birer şeytan'dır." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[816] Bir lafız şöyledir: "(...) gücü yettiği kadar onu def etsin. Şayet yüz çevirecek olursa şu bilinsin ki o, ancak bir şeytandır."[817] Hadiste geçen "*onu def etsin*" ifadesi, ilk olarak yapılması gereken eylemdir. Şayet yüz çevirecek olursa, bu durumda onunla dövüşsün; yani önünden geçirmemek pahasına sert bir şekilde mücadele göstersin, dö-

---

814 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 580; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 359, 360. Müslim'e ait lafızda ise "Nebi (s.a.v.) deveye doğru namaz kılmıştır." ifadesi geçmektedir.

815 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 584; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 363. Ravi olan Ebu Nadr: "Kırk gün mü, ay mı, yoksa sene mi dediğini bilemiyorum." demiştir.

816 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 582; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 362, 363.

817 Ebu Davud'un lafzına aittir, Cilt: 1, Sayfa: 447, 448.

vüşsün, demektir. Çünkü karşısındaki ancak bir şeytandır, onun amelini işlemiş ya da şeytan kendisini buna itmiştir. Bu ifadenin anlamının "şeytan kendisiyle beraberdir" şeklinde olduğu da söylenmiştir.[818]

Rivayetlerin çoğunluğu Ebu Abdullah (İmam Ahmed)'dan gelmiştir. Namaz kılanın önünden geçen kişi geri dönmeyecek olması durumunda -namazda ameli kesir yapmadığı sürece- namaz kılan tarafından def edilebilir ve kendisini savmak için çabalayabilir. Çünkü ameli kesir (namazda olmayan çokça amel işlemek) ile fitneye düşebilir ve namazı bozulmaya maruz kalabilir. Şu var ki Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu def etmekle, kendi namazını bozmasından engellemek için ona karşı çıkmasını emir buyurmuştur. Bilmelidir ki namazını ifsat edecek ve tamamen bozacak bir karşı çıkışı emretmemiştir. Bu durumda, hadiste yer alan *"mukâtele (dövüşsün, mücadele etsin)"* lafzı, muhtemeldir ki def edip karşı çıkmaya göre yorumlanması, birinci manasından daha beliğ bir anlam ifade etmiş olmaktadır. Allah, en iyisini bilir.

Eğer bir kimse namaz kılanın önünde geçecek olur da (tam önünde) duracak olursa, bu durumda geldiği yönden onu geri çevirmek müstehap olmaz. Bu, Şâ'bi, Sevri, İshak ve İbn Munazir'in görüşüdür. Çünkü o zaman iki tane gidiş geliş sayılmış olur. Zira geldiği yerden geri dönecek olursa bu halde namaz kılan onu engellemekle memurdur, durup bekleyenin de bir defa daha önünden geçmesi helal olmaz.

Namaz kılanın önünden geçmek namazı nakzeder ama onun irtibatını kesmez. el-Kâdi ise; Buradaki *"namazın nakzedilmesi"* ifadesi hakkında, engelemeye gücü yettiği halde bunu yapmayan kimseye hamledilir, demiştir.

Namazın ilişkisini kesen (bozan) şey: Namaz kılanın önünden geçen simsiyah (behîm) bir köpek sebebiyle namaz bozulur. Bu, İmam Ahmed'den meşhur gelen görüştür. Behîm'den kasıt ise üzerinde siyahın dışında rengi bulunmayan (kapkara) köpektir.

818 Sahih-i Müslim,Cilt: 1, Sayfa: 363'te İbn Ömer'den nakledilen bir rivayete göre, Nebi (s.a.v.)'in kavli şöyledir: "(...) Şayet yüz çevirecek olursa, onunla mücadele et; çünkü onunla beraber yakını (şeytan) vardır."

İmam Ahmed'den gelen diğer bir görüşe göre ise namazı sadece vahşi siyah bir köpek, önünden geçen bir bayan ve bir eşek keser (bozar.) Bunun dayanağı[819] Ebu Hureyre'den gelen rivayettir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Namazı kadın, eşek ve köpek bozar. Bineğin semeri gibi (bir sütre ile) bunlardan korunulur."[820] Ebu Zer'den nakledildiğine göre, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Sizden birisi namaz kılacağı zaman önünde eğerin arka kemeri kadar bir nesne ile sütre yapmasıyla namazını eda eder. Çünkü bu sütre ile eşek, kadın ve siyah köpek (kişinin önünden geçmekle) namazı bozulmamış olur." Orada geçen bir rivayette ise: "Siyah köpek şeytandır." ifadesi geçmektedir.[821]

Hz. Âişe hadisi hakkında, onun bu noktada delil olamayacağı söylenmiştir. Çünkü önünden geçen kişi, burada yatmış vaziyettedir (dolayısıyla geçmiş gibi sayılmaz.) Bunun yanında söz konusu hadise, nafile namaz hakkında mevzu bahis olmuştur ki bu, farz namazdan daha hafif sayılmaktadır. İbn Abbas hadisine gelince o da burada delil olmaz. Zira imamın sütresi aynı şekilde cemaatin de sütresi yerine geçer.

Sevri, İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ashabı ise; namaz (bunlardan) hiçbir durumda bozulmaz, demişlerdir. Çünkü bu minvalde gelen Ebu Said hadisine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Namazı hiçbir şey kesmez (bozmaz.)"[822]

---

819 Birinci görüşün dayanağı; Kadın ve eşeğin (namaz kılanın önünden geçmesiyle) namazın bozulmayacağı yönündedir. Kadının geçmesine gelince; bu noktada gelen Hz. Âişe hadisi bulunmaktadır: "Kendisi, Allah'ın Resulü (s.a.v.) namaz kılarken cenaze gibi kıble istikametinde Hz. Peygamber'in önüne aykırı uzandığı olmuştur." Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 491, 492, 590.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 366, 367. Eşeğin geçmesine gelince; İbn Abbas hadisi gelmiştir. O der ki: "Hz. Peygamber (s.a.v.) Mina'da sütresiz olarak namaz kıldırdığı bir sırada dişi bir merkebe binerek karşıdan geliyordum. Derken saflardan birinin önünden geçtim. Merkebi otlasın diye salıverdim. Ondan sonra safa girdim ve bu yaptığıma kimse karşı çıkamadı." Buharî, Cilt: 1, Sayfa: 171, 571.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 361, 362.

820 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 365, 366.

821 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 365.

822 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 460. el-Hâfız, el-Feth, Cilt: 1, Sayfa: 588 eserinde der ki: "Namazı... bozmaz." hadisini cümleten Malik, el-Muvatta eserinde Zühri'den, onun Salim b. Abdullah b. Ömer'den, onun da babasından yaptığı nakille rivayet etmiştir. Dârakutnî ise diğer taraftan merfu olarak Salim'den nakletmiştir ama isnadı zayıftır.

Fadl b. Abbas rivayetinde ise o şöyle demiştir: "Kendimize ait olan bir arazide bulunduğumuz sırada Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Abbas ile birlikte bizim yanımıza geldiler. Önünde bize ait bir eşekle bir dişi köpek oynaşırken, sütresiz olarak kırda namaz kıldı ve onlara da aldırmadı."[823]

el-Muvaffak şöyle demiştir: Bizim lehimize Ebu Hureyre ve Ebu Zer hadisi bulunmaktadır. *"Namazı hiçbir şey kesmez (bozmaz.)"* şeklinde gelen Ebu Said hadisini, Mecâlid b. Said rivayet etmiştir ve kendisi ise zayıftır. Bununla da sahih olan bir hadis çelişki oluşturmaz. Sonra bizim ileri sürdüğümüz hadis daha özel bir anlamdadır. Sıhhati ve özel olması yönüyle bu hadisin öne geçirilmesi vacip olur... Bir de bu hadislerin her biri kadın ve eşek hakkında gelmiştir. Dolayısıyla Ebu Hureyre ve Ebu Zer hadisleriyle çatışmaktadır. Buna göre geriye sadece "*kara köpek*" ile ilgili hüküm kalmış oluyor. Dolayısıyla sabit olduğu ve çelişkiden arındığı için geriye "kara köpek" ile ilgili görüş kalmış olmaktadır.

Eğer sütre yoksa: Şayet namaz kılanın önünde sütresi yoksa ve önünün yakınından namazı bozacak birisi geçecek olursa, namazı bozulur. Eğer namazını bozmayan birisi geçecek olursa o zaman mekruh olur, uzağından geçecek olursak o zaman bu, herhangi bir hükme tabi olmadığı gibi, secde edecek yerle kayıtlanmasına imkân da vermemiş olur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "(...) önünde eğerin arka kemeri kadar bir nesne ile sütre yapmasıyla namazını eda eder. Çünkü bu sütre ile eşek, kadın ve siyah köpek (kişinin önünden geçmekle) namazı bozulmamış olur." Bu da gösteriyor ki sütre ileride olur da aradan bir köpek geçecek olursa namaz bozulacaktır. Zaten sütre, secde yapılan

---

Yine Ebu Davud merfu olarak Ebu Said'den rivayet etmiştir. Dârakutnî de ise Enes ve Ebu Ümame hadisiyle, Taberanî, el-Evsat eserinde ise Cabir hadisiyle gelmiştir. Ancak tüm senetlerde zaafiyet vardır. Said b. Mansur ise sahih bir isnatla Ali, Osman ve daha başkalarından benzeri olarak merfu şekilde nakletmiştir. Bak: el-Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 156; Sünen-i Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 367, 368.

823 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 212; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 459, 460; Nesaî, Cilt: 2, Sayfa: 65; Tahavî, Cilt: 1, Sayfa: 460. Ancak hadisin isnadı zayıftır; çünkü kopukluk vardır. İbn Hazm ise el-Muhalla, Cilt: 4, Sayfa: 13 eserinde şöyle demiştir: "Bu rivayet batıldır; çünkü Abbas b. Ubeydullah, amcası olan Fadl'a kavuşmamıştır." Ahmed Şakir ise: "Bu hadis bana göre farklı izahlara mebnidir." demiştir. Bak: el-Müsned'e yaptığı Haşiyesi, Cilt: 3, Sayfa: 228, 237.

yerden daha uzakta bulunur. Doğrusu ise sütrenin uzaklığının, ona kadar yürüme mesafesinin söz konusu olmasıyla sınırlandırmaktır. Bu durumda, tam önünden bir kimsenin geçişini engellemesiyle onun namazı bozulmayacaktır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), namaz kılanın önünden geçenin engellenmesini emretmiştir. Öyleyse kendisine doğru yürümekle, kendisine yakın olması yönüyle icma delaleti şeklinde kayıtlanmış olur, onun namazı da bozulmamış olur. Her iki hadiste geçen lafız aynıdır ve her ikisini de mutlak anlamda ele almak mümkün değildir. Şüphesiz ikisinden birisi diğerini bir kayıda bağlı olarak icma delaletiyle kayıt altına alırken, diğeri de öbürünü kayıt altına almaktadır. Allah, en iyisini bilir.

YOLCUNUN NAMAZI

Yolcunun namazını kasretmesindeki (kısaltılmasındaki) temel kitap, sünnet ve icmâ'ya dayanmaktadır. Yüce Allah şöyle buyurur: *"Yeryüzünde yolculuğa çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur."* (Nisa Suresi: 101)

Yâ'la b. Umeyye der ki: Bir defasında Ömer b. el-Hattâb'a, *"Namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur"* ayetini sordum ve artık insanlar emniyet içindedirler, dedim. O da şöyle cevap verdi: "Ben de senin şaşırdığın gibi şaşırıp konuyu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sordum, O (sallallâhu aleyhi ve sellem) da: Bu, Yüce Allah'ın size bahşetmiş olduğu bir sadaka (ikram)'dır. Dolayısıyla O'nun sadakasını kabul edin, buyurdu."[824] Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in seferlerinde, hac ve umre yaptığı yolculuklarında ve savaşa katıldığı gazvelerinde namazı kısalttığı mütevatir olarak gelmiştir. İlim adamları da bu noktada icma etmişlerdir. Yolcu olan kimse, dört rekâtlık namazlarını iki rekât olarak kısaltarak eda eder.

Yolculuk mesafesi: Ebu Abdullah'ın (İmam Ahmed) mezhebinde namazı kısaltma demek olan "kasr" mesafesinin, dört bürüd'den az olması caiz değildir. Bürüd ise 16 fersahtır ve bir fersah ise 3 mildir. Böylece mesafe 48 mil eder. el-Kâdı der ki: Bir mil, 12 bin adımdır.[825] Bu da iki günlük yürüme mesafesidir. Bu, İbn Abbas ve İbn Ömer'in görüşüdür. İmam

824 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 478.
825 Adımdan kasıt, insan adımıdır.

Malik, Leys, İmam Şafiî ve İshak bu görüşe sahip olmuşlardır. el-Muvaffak der ki: Arkadaşlarımız İbn Abbas'ın[826] ve İbn Ömer'in görüşü ile delil göstermişlerdir. el-Hattâbi ise şöyle demiştir: Bu, İbn Ömer'den gelen en sahih iki rivayetten birisidir.[827] Bundan başkası yeterli olmaz. Çünkü kendisinde namazın kısaltılmasını gerektirecek başka bir delil sabit değildir.

Evzâi ise şöyle der: Âlimlerin geneli; Yolculuğun süresi tam bir gün boyunca yürümektir, demişlerdir ve biz de bu görüşü alıyoruz.

Sevri ve Ebu Hanife ise üç günlük bir mesafe olmadıkça namaz kısaltılmaz, demişlerdir. Çünkü "üç gün" hakkında ittifak edilmiştir, hâlbuki bundan daha azı hakkında ne bir tevakkuf ve ne de bir ittifak vardır.

Bir günden daha azı için de namazın kısaltılmasının caiz olduğuna dair Seleften bir topluluktan bir rivayet de gelmiştir. Cübeyr b. Nefîr'den aktarıldığına göre, o şöyle demiştir: "Şurahbil b. es-Samt ile birlikte onyedi yahut onsekiz mil mesafe uzaklıkta bulunan bir köye gitmiştik, kendisi (dört rekâtlık namazı kısaltarak) iki rekât kıldı. Ben ona bunun sebebini sorunca, o şöyle cevap verdi: "Hz. Ömer'i gördüm, Zü'l-Huleyfe'de iki rekât kılmıştır. O'na bunun sebebini sorunca: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in böyle yaptığını gördüğüm için ben de böyle yaptım." dedi.[828] Enes der ki: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) üç mil yahut üç fersahlık (ravi olan Şû'be burada şüphe etmiştir) bir mesafeye yolculuğa çıkınca, namazı iki rekât kılardı."[829]

Muhtemeldir ki uzun bir yolculuğa çıktığı ve söz konusu yolun uzunluğu üç mile ulaştığı vakit namazı kısalttığı şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü Enes başka bir lafızda şöyle demiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte öğle namazını Medine'de dört rekât, Zü'l-Huleyfe'de iki rekât olarak kıldım..."[830]

---

826 İbn Abbas'tan sahih olarak gelmiştir. Bak: el-Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 148; Sünen-i Darâkutni, Cilt: 1, Sayfa: 387.

827 Bak: el-Meâlimu's Sünen, Cilt: 2, Sayfa: 50.

828 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 481.

829 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 481. el-Hattâbî, Meâlimu's Sünen, Cilt: 2, Sayfa: 49 eserinde der ki: "Eğer bu hadis sabit ise bu durumda namazın kısaltılmasına dair sınırın üç fersah olduğu ortadadır. Ancak fakihlerden birisinin bunu söylediğini bilmiyorum."

830 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 569.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 480.

Musannıf (İbn Kudâme) der ki: Bu imamların ortaya koydukları görüşlerin delil olamayacağı kanaatindeyim.[831] Çünkü sahabelerin kavilleri farklı ve birbiriyle çelişkilidir. İhtilafın bulunduğu yerde ise delil olmaz. Nitekim İbn Abbas ve İbn Ömer'den rivayet edilen bir ihtilafı bizim (Hanbeli) arkadaşlarımız delil göstermişlerdir. Sonra eğer bu mevcut değil ise bu durumda -Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kavli ve ameli yanında- onların kavillerinde hüccet de yok demektir. Bu, sabit olmayacak olursa o zaman da zikrettikleri takdirde bir çıkış yolu, şu iki yönden mümkün olmayacaktır:

1) Açıkladığımız üzere bu, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetine ve Kur'ân'ın zahirine muhaliftir. Çünkü Kur'ân'ın zahiri, yeryüzünde sefere çıkıldığı zaman ... namazı kısaltmayı mübah kılmıştır.

2) Söz konusu olan takdir, mevkuf şeklindedir. Mücerret bir görüşe göre hareket etmek ise caiz değildir. Özellikle de aslı olmadığı ve kıyas edilecek benzeri bulunmadığı zaman... Öyleyse delil –aksine bir icma olmadığı sürece- bütün yolcular hakkında namazı kısaltmanın mübah olduğu yönündedir.

Yolculukta niyet: İtibar edilen niyetle olandır, amelle yapılan değildir. Muteber olan namazı kısaltmayı mübah kılacak olan mesafeye niyet etmektir. Öyleyse uzak bir yola çıkmayı kasdederek niyet etse namazını kısaltır, bir müddet sonra geri dönmek zorunda kalsa, kılmış olduğu geçmiş namazları geçerli sayılır. Dönüşünde ise artık namazlarını kısaltmaz ancak dönüş mesafesi, kısaltılması mübah ölçüde olursa başka.

---

831 Musannıfın zikrettiklerinden yola çıkılacak olursa; şüphesiz aslolan tamamlamaktır. Bu durumda vacip olan kısaltma sabit olana değin tamamlamaktır. Zira mesafenin sınırına dair açık bir delil varit olmadığı için -tıpkı imamların yaptığı gibi- sahabenin görüşlerine müracaat etmek gerekmektedir. Daha ihtiyatlı olan kesin olanı elde etmek amacıyla en uzun mesafe süresini almaktır. Üç gün ile ilgili sınıra gelince, bu sahabeden gelen bir nakil değildir. Çünkü bu, kadın üç günlük mesafe yolculuğundan men edildiği ile ilgili delilden bir çıkarımdır. Dolayısıyla her ikisi arasında bir gerekliliği ifade etmemektedir. İmamların bu noktada zabtu rapt altına almaya ihtiyaç duyup kuvvetli gördükleri bazı ifadeleri de sahabeden nakledilmiş değildir. Diğer delil getirmeler de muhtemel kapsamındadır. Meseleyi uzatmaya da konumumuz müsait değil. Allah, en iyisini bilir.

Yolculuğa niyet ettiği vakit ne zaman namazı kısaltmaya başlar: Yolculuğa niyet eden bir kimse, köyünün (memleketinin) evlerinden çıkıp da onları arkasında bırakmadığı sürece namazı kısaltamaz. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî, Evzâi, İshak ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü Yüce Allah'ın: *"Yeryüzünde yolculuğa çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz..."* buyruğu gelmiştir. Yola çıkmadığı sürece de yolcu sayılmaz. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ameli de bu minvalde olmuştur. Hatta Enes şöyle demiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte öğle namazını Medine'de dört rekât, Zü'l-Huleyfe'de ise iki rekât olarak kıldım." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[832]

Yolculuğa özel ruhsatlar: Yolculuğa özel olan ruhsatlar, namazın kısaltılmasını, cem edilmesini, orucun tutulmamasını, üç defa meshedilmesini ve bineği üzerinde nafile kılınmasını kapsamına almaktadır. Bunların vacip, mendup ve mübah olan yolculuk ve seferlerde yapılması da mübah sayılmıştır. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. Bunu, Evzâi, İmam Şafiî, İshak, Medine ehli ile Rey ashabı söylemiştir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Yeryüzünde yolculuğa çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur."* (Nisa Suresi: 101); *"Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder."* (Bakara Suresi: 184)

---

832 Bu az önce geçen hadistir, diğer lafzı da şöyledir: "İkindiyi de Zü'l Huleyfe'de iki rekat olarak kıldı." şeklindedir. Buharî, Cilt: 3, Sayfa: 407; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 480. el-Feth, Cilt: 2, Sayfa: 569 eserinde şöyle geçer: Bu konu, hakkında ihtilaf edilen konulardan sayılmaktadır. İbn Munzir şöyle demiştir: Yolcu, bulunduğu köyün evlerin hepsinden çıktığı anda namazı kısaltabileceği hakkında ilim adamları icma etmişlerdir. Evlerin arasından çıkmaması halinde ise ihtilaf etmişlerdir. Cumhur âlimler bu kimsenin evlerin hepsinden ayrılmış olmasının zorunlu olmadığını söylemişlerdir. Bazı Kufeliler ise kişi yolculuğa çıkmak istediğinde kendi evinin içinde dahi olsa namazı iki rekat kılabileceğini belirtmişlerdir. Onlardan kimisi de; Yolculuk için (hayvanına, aracına) bindiği vakit, dilerse namazını kısaltabileceğini söylemişlerdir. İbn Munzir birinci görüşü tercih etmiş ve ilim adamlarının yolcunun evlerden ayrılmasıyla namazı kısaltabileceğinde ittifak ettiklerini belirtmiştir. Bundan öncesi hakkında ise ihtilaf etmişlerdir. Bu durumda üzerine aslı itibariyle mesafeyi tamamlaması gerekir ki namazı kısaltabilsin. Şöyle demiştir: Ben, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yoculuklarında iken Medine'den çıkmadığı sürece namazından herhangi bir şeyi kısalttığını bilmiyorum."

Hz. Âişe şöyle demiştir: "Namaz hazarda ve seferde iki rekât olarak farz kılındı. Sonra yolculuk namazı olduğu gibi bırakıldı, hazar namazına ise ilâve yapıldı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[833] İbn Abbas'tan nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Allah'u Teâla, Peygamberiniz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dili üzere hazarda dört, seferde iki ve korku durumunda ise bir rekât namaz kılmanızı farz kılmıştır."[834]

Günah yolculuğu: Söz konusu geçen bu ruhsatlar, kölenin kaçması, eşkiyalık-yol kesimi ve haram üzere yapılan ticaret yolculuklarında mübah olmaz. Bu, İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü Yüce Allah: *"Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa, başkasının hakkına saldırmadan ve haddi aşmadan bir miktar yemesinde günah yoktur."* (Bakara Suresi: 173) diye buyurmuştur. Haddi aşmayan ve başkasının hakkına saldırmayan kimseye bunlardan yemeye izin vermiş iken, haddi aşan ve başkasının hakkına saldırana ise bunu mübah kılmamıştır. Çünkü ruhsat, mübah olan bir maksada yardımcı olmak ve neticede maslahata ulaştırması için meşru kılınmıştır. Şayet burada meşru kılmış olsaydı, o zaman harama yardım edilmiş ve fesada ulaştırmış olurdu. Hâlbuki şeriat bundan münezzehtir. Öyleyse bunun, her iki nas (delil) arasında cem edilerek hamledilmesi gerekmektedir.

Sevri, Evzâi ve Ebu Hanife ise bu durumdaki kimsenin yolculuk yaparken söz konusu ruhsatlara hak sahibi olacağını söylemişlerdir. Buna dair getirdikleri delil ise zikri geçen naslar olmuştur. Bir de bu kimse yolcudur onun için –itaatkarın durumunda olduğu gibi- onun da ruhsatları kullanması mübahtır. Ters olması sebebiyle "günah" ile "itaat ve sevabın" birbirleriyle bu konuda kıyas edilmelerinin, (haktan) oldukça uzak düşeceği şeklinde cevap verilmiştir.

Sabah ve Akşam namazı kısaltılmaz: Sabah namazı ve akşam namazı kısaltılmaz. Bunda hilaf yoktur. İbn Munzir der ki: İlim ehli, sabah ve akşam namazının kısaltılmayacağı, kısaltmanın yalnız dört rekâtlık namazlarda söz konusu olacağı hususunda icma etmişlerdir.

833 Buharî, el-Feth ile beraber, Cilt: 2, Sayfa: 569; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 478.
834 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 479.

Yolcunun namazı kısaltma ve tamamlama noktasında muhayyer olması: İmam Ahmed'den gelen meşhur görüşe göre, yolcu isterse iki rekât kılar, isterse de tam kılar. Nitekim yolcu iken tam kılınacağına Evzâi, İmam Şafiî de cevaz vermiştir. Bu, aynı zamanda İmam Malik'ten gelen meşhur görüştür. Çünkü Yüce Allah: *"Yeryüzünde yolculuğa çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur."* (Nisa Suresi: 101) buyurmuştur. Bu da gösteriyor ki kısaltma, yapıp yapmama noktasında –diğer ruhsatlar gibi- bir tercih nedenidir. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bu, Yüce Allah'ın size bahşetmiş olduğu bir sadaka (ikram)'dır. Dolayısıyla O'nun sadakasını kabul edin."[835] buyurmuştur. Bu ise kısaltmanın azimet değil, bir ruhsat olduğuna delalet etmektedir, yani namazlar kasredilebilir... Bir de sahabe-i kiramın icması da buna delildir; çünkü onlardan kimisi (seferde) namazı tam kılardı da diğerleri buna ses çıkarmazlardı.

Hammâd b. Ebu Süleyman ise; Seferde iken tam kılması doğru değildir, demiştir. Bu, Sevri'nin ve Ebu Hanife'nin de kabul ettiği görüştür. Onlar seferi namazın iki rekât olduğuna dair Hz. Âişe'nin; "Namaz, hazarda ve seferde iki rekât olarak farz kılındı. Sonra yolculuk namazı olduğu gibi bırakıldı, hazar namazına ise ilâve yapıldı."[836] kavlini ve İbn Abbas'ın: "Allah'u Teâla, Peygamberiniz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dili üzere hazarda dört, seferde iki ve korku durumunda ise bir rekât namaz kılmanızı farz kılmıştır."[837] kavlini delil göstermişlerdir.

Hz. Âişe'nin kavli hakkında onun, namazın ilk önce iki rekât olarak farz kılındığını, ardından hicretten sonra (iki daha) ilave edilip, sonuç olarak dört rekât olarak tamamlandığını murat ettiği şeklinde cevap verilmiştir. Bu nedenle de "namaz tamamlandı" denildi, şayet onların dedikleri gibi murad etseydi, "tamamlandı" denilmezdi. İbn Abbas'ın kavli de Hz. Âişe'nin kavliyle aynı anlamda ele alınır, hatta ondan almış olması da uzak ihtimal değildir. Çünkü namazın farz olduğu zaman içinde, onun yaşı itibariyle söz konusu ahkamı ve bunlara dair hakikatleri akledebilmesi mümkün de olmayabilir. Hatta belki de o zaman o hayatta bile değildi

---

835 "Yolcunun namazı" bölümünde geçmişti.
836 Az önce "Yolculuğa özel ruhsatlar" bölümünde geçmişti.
837 Bu da "Yolculuğa özel ruhsatlar" bölümünde geçmişti.

ya da namazın farz kılındığı o sene içerisinde doğmuştu... Açıkçası İbn Abbas da tıpkı Hz. Âişe gibi, farz namazın başlangıç serüvenini murad etmiş olduğudur.

İbn Abdilberr der ki: "Fakihlerden müteşekkil cumhur âlimler; Yolcu şayet mukimlerin kıldığı namaza dahil olur da bu namazdan bir rekâtına yetişmesi halinde o namazı, dörde tamamlaması gerekli olması durumunun, (seferde namazı) kısaltmanın bir ruhsat olduğu görüşüne açık bir delil teşkil edeceği noktasında icma etmişlerdir. Zira kıldığı bu farzı iki rekât olsaydı, bu durumda hiçbir surette dört rekât kılması ona gerekli olmazdı."[838]

Kısaltmak daha faziletlidir: Cumhur âlimlere göre (seferde) namazı kısaltmak, tam kılmaktan daha faziletlidir. el-Muvaffak der ki: Bu konuda İmam Şafiî'nin iki görüşünden birisi dışında ihtilaf edeni bilmiyorum. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), namazı kasretmeye devam ederdi. İbn Ömer şöyle demiştir: "Gerçekten ben Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte yolculuk yaptım. İki rekâttan fazla kılmazdı. Aynı şekilde Ebubekir, Ömer ve Osman da böyle yaparlardı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[839] Çünkü kişi namazı kasrettiği (kısalttığı) vakit, farzı icma ile eda etmiş demektir, tam kılmakla ise hakkında ihtilaf vardır. Şüphesiz ilim adamlarından bir topluluk ise tam kılınmasını mekruh görmüştür. İmam Ahmed de; Bu hoşuma gitmez, demiştir.

İki namaz arasını (öğle ile ikindiyi, akşam ile yatsıyı) cem etmek: Yolculukta iken iki namazı cem etmek ilim ehlinin çoğunluğunun görüşüne göre caizdir. Bunu, İmam Malik, Sevri, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü bu minvalde gelen İbn Ömer hadisi şu

---

838 Bak: et-Temhîd, Cilt: 16, Sayfa: 314, 315. Bu manada gelmiştir... Zira İbn Abdilberr'in ibaresinde "cumhur" kelimesi geçmemektedir. Hatta ibaresi şöyledir: "Bundan başkası hakkında ilim adamları icma ettiklerine göre, bu gösteriyor ki yolcunun namazı kısaltması farz değil, sünnettir... İlim adamları; yolcunun, mukimin namazından bir rekatına yetişmesi durumunda o namazı tamamlamasının gerekli olacağı hususunda icma etmişlerdir." Dolayısıyla et-Temhîd kitabındaki (bu) ibare daha evladır. Çünkü delil, hepsinin icması hakkındadır, cumhurun icması şeklinde değildir.

839 Buharî, el-Feth ile beraber, Cilt: 2, Sayfa: 577; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 480. Hadiste uzun bir girişin ardından her birisi hakkında "Allah Teâlâ ruhunu kabz edinceye kadar..." ifadesi geçmektedir.

yöndedir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), acele yola çıkmasını gerektiren bir iş olduğu vakit, akşam namazını tehir edip onu yatsı ile birleştirirdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[840] Enes'ten nakledildiğine göre, o der ki: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) güneş batıya meyletmeden yola çıkınca, öğle namazını ikindi vaktine erteler, ikindi olunca da mola verir, ikisini cem ederdi (birlikte kılardı.) Yola çıkmazdan önce güneş batıya meyletti (öğle vakti girdi) ise öğleyi kılar sonra (bineğine) binerdi.'' Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[841] Müslim'de şöyle geçmektedir: "Acele yürümek gerekirse öğleyi ikindiye erteler, ikisini cem ederdi. Aynı şekilde ufuktaki aydınlık kaybolunca da akşamla yatsıyı cem ederdi."[842]

Rey ashabı şöyle demiştir: Cem (namazların birleştirilmesi) sadece Arefe günü Arafatta ve o Müzdelife gecesinde yapmak caizdir. Bu, İbnu'l Kâsım'ın, İmam Malik'ten yaptığı rivayeti ve tercihi olmuştur. Onlar, namaz vakitlerinin tevatüren sabit olması sebebiyle bunların, haber-i vahid haberle terkedilmesinin caiz olmayacağını gerekçe göstermişlerdir.

Bu (haber-i vahid) haberlerle, tevatürü terk etmiş olmayacağımız, sadece onları tahsis etmiş olacağımız, şeklinde cevap verilmiştir. Nitekim mütevatirin, sahih haberlerlerle tahsis edilmesi icmaya göre caizdir. Zira kitabın (Kur'ân'ın) dahi haber-i vahid ile tahsis edilmesi icmâen caiz iken, sünnetin sünnet ile tahsisi daha önceliklidir. Bu, gerçekten de âşikar bir konudur.

Şayet; "Haberlerde gelen cem'in (birleştirmenin) manasının, ilk namazı, son vaktinde kılmak ve son vakitteki namazı da ilk vaktinde kılmak demek olduğu" söylenilecek olursa, buna şöyle cevap veririz: Bir defa bu söz, iki yönden geçersizdir:

1) Haberde açık bir şekilde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in iki namazı da bir vakit içerisinde birleştirdiği gelmiştir. Bu durumda, az önceki yorum batıl olmuş olur.

---

840 Buharî, el-Feth ile beraber, Cilt: 2, Sayfa: 572, 579, 581.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 488, 489.

841 Buharî, el-Feth ile beraber, Cilt: 2, Sayfa: 582, 583; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 489.

842 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 489.

2) Cem etmek bir ruhsattır. Şayet durum onların iddia ettikleri gibi olsaydı o zaman, tüm namazların vakti içerisinde yerine getirilmesiyle büyük bir zorluk ve aşırı bir sıkıntı meydana gelirdi. Çünkü tüm namazları vakti içerisinde yerine getirmek, iki vaktin tarafını gözetmekten daha kolaydır... Anlaşılması bağlamında geçen haberle amel etmek, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözünün yorumlanıp korunduğu bu tekliften daha evladır.

Cem-i tehîr ve Cem-i takdîm: el-Muvaffak der ki: el-Harkî'nin sözünün zahirinden anlaşılan cem'in, sadece ilk vakit içerisinde fiilen yolculukta olması sebebiyle (o namazı) ikinci vakte tehîr etmesinin ve sonra da ikisini bir arada birleştirmenin (yani cem-i tehir etmenin) caizliği yönündedir.

İmam Ahmed'den gelen rivayette ise ikinci namazı ilk vakte takdim etmenin (yani cem-i takdim etmenin) cevazı şeklindedir. Doğru olan da budur. Buna göre şayet ilk vakitte kılmak üzere iki namazın arasını cem etmek (birleştirerek kılmak) isterse bu caizdir; ister mola vermiş olsun, ister fiilen yolcu olsun veyahut namazı kısaltması mümkün olmayan, ikamet ettiği memleketinde mukim bir durumda olsun, fark etmez. Bu, Ata, Medine âlimlerinin cumhûrunun, İmam Şafiî ve İshak'ın görüşüdür. Bu noktada gelen Muaz b. Cebel'in rivayeti şöyledir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Tebuk gazvesinde iken güneş (batıya doğru) kaymadan önce yola çıkmış ise öğleyi ikindi ile birleştirerek tehir eder ve cem ile ikisini birlikte kılardı. Eğer güneş (batıya) kaydıktan sonra yola çıkacak olursa, ikindiyi acele ile öğle vaktinde (cem-i takdim ederek), öğle ile ikindiyi birlikte kılardı ve sonra yoluna devam ederdi. Akşamleyin de aynı şekilde yapardı. Akşamdan önce yola çıkmışsa, akşam namazını yatsıya tehir eder, (o vakitte) birleştirerek kılardı. Eğer akşamdan sonra yola çıkmışsa, yatsıyı acele ile akşam vaktinde (cem-i takdim ederek) akşamla birlikte kılardı."[843]

---

843 Ahmed, Müsned, Cilt: 5, Sayfa: 241, 242; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 12, 13, 18, 19; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 438, 442; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 392, 393. Hadisin lafzı Tirmizî'ye aittir, hadisi hasen saymıştır. Başka bir yerde ise; "Hasen, sahihtir." demiştir. Ahmed Şakir der ki: Hadis sahihtir, bir illeti de yoktur. el-İrvâ, Cilt: 3, Sayfa: 29 eserinde ise: İsnatlar sahihtir, ravileri güvenilirdir, Kütüb-ü Sitte ravileridir. Hakim ise hadisin sıhhatini etkilemeyecek bir illetin olduğunu belirtmiştir. Hadi-

İmam Mâlik'in, *el-Muvatta*[844] eserinde, Ebu Zübeyr'den ve onun da Ebu't Tufayl'dan yaptığı rivayette ise Muaz b. Cebel'in kendilerine haber vermesine göre onlar, "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber Tebuk gazvesinde öğle ile ikindi namazını, akşam ile yatsı namazını bir arada kılardı."(Ravi) şöyle der: "Bir defasında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazı erteledi, sonra çıktı ve öğle ile ikindiyi birlikte cem ederek kıldı. Sonra (içeri) girdi ve bir müddet sonra çıkıp akşam ile yatsıyı birlikte kıldı..."[845] Bu hadis-i şerif; *"Yürümediği (ya da yolculuk yapmadığı) sürece iki namazın arasını cem etmek yoktur."* diyenin sözünü reddeden, en açık ve en kuvvetli delillerin başında gelen hadislerden birisidir. Çünkü Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kimi zaman yolcu olmayıp, konakladığı yerde ve çadırında (mola verip) beklediği durumda dahi namazları cem ederdi. Dışarı çıkar, iki namazı cem ederek birlikte kılar, sonra da çadırına geri dönerdi... Bu hadisi almak, kesinlikle doğrudur. Çünkü sübûtu ve oluşumu, hükmen açık ve aşikârdır, çelişkiyi barındırmamaktadır. Bir de namazı cem etmek, yolculuğa ait ruhsatlardan sayılır, onun için -namazların kısaltılması ve meshetme konusunda olduğu gibi- seyir durumuna mahsus değildir. Ancak faziletli olan (cem), tehir etmektir. Çünkü bu, ihtiyatı almak, ihtilaflardan kaçınmak ve konu hakkındaki hadislerle amel etmek, demektir.

Mübah bir yolculukta cem konusu: Cem etmek, sadece namazı kısaltmanın mübah olduğu bir yolculukta caizdir. Çünkü bu, bir ruhsattır ve yolculukta zorluğu kaldırmak için sabit olmuştur. Uzun olması durumunda bu da -namazın kısaltılması ve üç defa meshetme konusunda olduğu gibi- bir ruhsata hastır. Çünkü cem etmek, (namaz) ibadetini vaktinden tehir edip ertelemektir, bu şekliyle de (yolcu iken) orucu tutmama konusundan daha belirgindir. Bir de namazların cem edildiğinin delili,

---

sin İbn Abbas'tan gelen şahidi yer almaktadır ve Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 367, 368; Dârakutnî, Cilt: 1, Sayfa: 388, 389; Beyhakî, Cilt: 3, Sayfa: 163, 164'te geçmektedir. Kendisi dedi ki: Bu hadis öncesinde geçen şahidlerce kuvvet kazanmıştır. Aynı şekilde hadisin Beyhakî, Cilt: 3, Sayfa: 162'de geçen Enes hadisinden şahid olarak bazı rivayetleri de yer almaktadır. Nevevî der ki: "İsmâili ve Beyhakî bu hadisi sahih bir isnatla rivayet etmişlerdir." Bak: el-Mecmû, Cilt: 4, Sayfa: 372.

844 Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 143.

845 Sahih-i Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 1784.

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in fiilidir ve bu fiil bir siga şeklinde gelmemiştir. Bu da kesin bir şekilde yerine getirilmiş, amel edilmiş olduğudur. Dolayısıyla buna dair hüküm de ancak benzeriyle gerçekleşir. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in uzun yolculuk dışında namazı cem ettiği nakledilmemiştir.

İmam Malik ve iki görüşünden birisine göre İmam Şafiî ise; Kısa yapılan yolculuklarda dahi namazları cem etmenin caiz olduğunu söylemişlerdir. Çünkü Mekke halkı, hem Arafat ve hem de Müzdelife'de namazları cem ederlerdi; hâlbuki bu yolculuk, kısa bir yolculuktur. Buna ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

Yağmur sebebiyle akşam ve yatsı namazını cem etmek: Yağmur sebebiyle akşam ve yatsı namazını cem etmek caizdir. Bu, Fukahâu-s Sebâ'nın (yedi fakihin), İmam Malik, Evzâi, İmam Şafiî ve İshak'ın kabul ettiği görüştür. Çünkü bu minvalde Ebu Seleme b. Abdurrahman şöyle demiştir: "Yağmurlu günde akşam ve yatsıyı birlikte cem ederek kılmak, sünnetten sayılır." Bunu el-Esrem rivayet etmiştir. İşte bu da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetine rücu etmektedir. Nâfi'den gelen rivayete göre; "Abdullah b. Ömer, emirleri (devlette hizmet gören amirleri) akşam ve yatsı arasında yağmurlu bir zamanda bir arada topladığında, onlarla birlikte bu namazları cem ederek kılardı."[846] Bu cem şekline ise Rey ashabı cevaz vermemiştir.

"Mübah kılacak yağmur" elbiseyi ıslatacak kadar olan miktardır. Çünkü bu durumda dışarıya çıkmak zorluk oluşturacaktır. Ancak elbiseyi ıslatmayacak kadar, serpinti şeklinde ya da hafif yağan yağmur ise (cem'i) mübah kılacak yağmur değildir.

---

846 Malik, Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 145. Bu yoldan Abdurrezzak, Cilt: 2, Sayfa: 556 ve Beyhakî, Cilt: 3, Sayfa: 168'de rivayet etmiştir. Hadis sahihtir. Tabiinin büyüklerinden bir topluluk tarafından da sahih olarak geldiği üzere, onlar yağmurlu günde namazları cem ederlerdi. es-Süneni'l Kübrâ, Cilt: 3, Sayfa: 168, 169. Bu da gösteriyor ki; yağmurda namazları cem etmek onlar tarafından kabul edilen bir konudur. Nitekim Müslim'de, Cilt: 1, Sayfa: 493'te İbn Abbas'tan gelen hadis de bunu güçlendirmektedir: "Hz. Peygamber (s.a.v.) … korku ve yağmur olmadığı halde namazı cem etti." Şayet yağmur, cem etmeye dair mübah bir sebep olmasaydı bu durumda nefyinin bir faydası olmazdı.

Yoğun şekildeki çamura gelince; bu da sırf bu şekliyle özür sayılır. Çünkü ayakkabılara çamurun bulaşması bir tür zorluk oluşturmaktadır. Aynı şekilde yağmurun ıslattığı elbise de böyledir. Bu görüş, İmam Malik'e aittir. Bir görüşe göre bunlar cem için mübah olmazlar. Bu da Şafiî mezhebinin ve Ebu Sevr'in kabul ettiği görüştür. Ancak birinci görüş daha doğrudur; zira çamur hem elbiseye ve hem de ayakkabılara bulaşır, kimi zaman insan kayıp (yere düşmekle) kendisi eziyet çeker ve elbisesi de (kirlenir.) Bu ise yağmurun ıslatmasından daha sıkıntılı bir durumdur.

Hastalık sebebiyle cem etmek: Hastalık sebebiyle cem etmek caizdir. Bu, İmam Malik'in görüşüdür. Bu noktada İbn Abbas'ın rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'de, öğle ile ikindiyi, akşam ile de yatsıyı, korku olmadığı ve yağmur da yağmadığı halde cem etti." Bir rivayet ise "korku olmadığı ve yolculuk halinde bulunmadığı halde..." şekindedir. Her iki hadisi de Müslim rivayet etmiştir.[847] Biz (Hanbeliler) ise özür olmadığı halde cem etmenin caiz olmayacağında görüş birliği yaptık. Dolayısıyla bir hastalığa binaen cem ettiği sabittir.

İmam Şafiî ve Rey ashabı ise bunun (hastalık sebebiyle cemin) caiz olmayacağını ifade etmişlerdir. Çünkü namaz vakitleriyle ilgili haberler sabittir, ihtimallerle terk edilemezler.

"Namaz vakitlerine dair haberlerde, üzerinde namazların cem edilebileceği noktasında icma ettiğimiz birtakım suretlerin bulunduğu ve bunlardan birisinin de, zikri geçen açıklamalarca tartışma mahalli olduğu" şeklinde cevap verilmiştir.

Cem etmeyi mübah kılacak olan hastalık, vakti içinde yer alan tüm namazları, bir tür zorluk ve zaafiyetle yerine getirme şeklindeki hastalıktır.

Hasta olan kişi, yolcu gibi namazları takdim ve tehir etmekte muhayyerdir. Şayet iki durumla eşit şekilde karşı karşıya gelirse, cem-i tehir etmesi daha evladır. Yağmur sebebiyle cem edecek olursa bunu da ilk vakitte (takdim ederek) kılması daha evladır. Çünkü selef, bu durumda namazları ilk vakitte (takdim ederek) cem ederlerdi. Bir de namazı ikinci vakte tehir etmek, bir tür zorluğa kapı açmayı da gerektirebilmektedir. Bunun yanında tehir etmeyi seçmişlerse, bu da cazidir.

847 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 489, 491.

Hazarda (mukim) iken namaz kılmayı unutmuş olur da onu yolcu iken hatırlayacak olursa yahut tam tersi olursa: Hazarda iken namaz kılmayı unutmuşsa ve o namazı seferde iken hatırlayacak olursa bu durumda namazı icmaya göre tam kılar. Bunu, İmam Ahmed ve İbn Munzir zikretmiştir. Çünkü bu durumda namaz dört rekât olarak kesinlik kazanır ve sayısının azaltılması artık caiz de olmaz.

Yolcu iken bir namazı unutur da onu hazarda iken hatırlayacak olursa bu durumda İmam Ahmed; İhtiyaten o namazı da dört rekât olarak kılar, demiştir. Bunu, Evzâi, Davud (ez-Zahiri) ve iki görüşünden birisine göre İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü namazın kısaltması demek olan "kasr", seferin ruhsatlarındandır ve seferin bitmesi durumunda –üç defa meshetme konusu gibi- bunun da hükmü ortadan kalkar. Zira hazarda olmasıyla artık tam kılması vacip olur. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "(...) o namazı hatırlayacağı vakit kılsın." buyurmuştur. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[848]

İmam Malik, Sevri ve Rey ashabına göre; Bu durumda o, namazını seferi namaz olarak kılar. Çünkü o ancak kaçırmış olduğunu kılmaktadır ki, bu kaçırdığı da iki rekâttır, demişlerdir. Ancak onların bu şekilde ele aldıkları kıyasa, "kaçırılan Cuma namazı konusuyla çelişki oluşturacağı" şeklinde cevap verilmiştir.

Vaktin girmesinden sonra yolculuk yapılacak olursa: Namaz vakti girdikten sonra yolculuk yapacak olursa, bu durumda İbn Akîl iki rivayet aktarmıştır:

1) O halde namazı kısaltarak kılar. Bu, İmam Malik'in, Evzâi'nin, İmam Şafiî ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü vaktin çıkmasından önce yolculuk yapmıştır.

2) Kısaltması gerekmez. Çünkü namaz, o henüz hazarda iken kendisine vacip olduğundan dolayı, artık bu namazı tam kılması gerekmektedir.

Yolcu olan kimse mukim olana namazda uyacak olursa: Yolcu olan birisi mukim olan kimseye namazda uyacak olursa, o namazı tam kılması gerekir. İster namazın hepsinde ona yetişmiş olsun, ister bir

---

848 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 70; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 4779.

rekâtında yahut daha azında ona yetişmiş olsun, fark etmez. Bunu, Sevri, Evzâi, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabı söylemiştir. Nitekim bu noktada İbn Abbas'tan gelen rivayete göre; Bir defasında kendisine: "Sizinle birlikte namaz kıldığımız zaman dört rekât kılıyoruz. Bineklerimizin yanına vardığımız zaman ise iki rekât kılıyoruz?" diye soruldu. Bunun üzerine İbn Abbas şöyle cevap verdi: "İşte bu, Ebu'l Kâsım (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetidir."[849] Çünkü bu uygulamayı bazı sahabeler de icra etmiş ve dönemlerinde kendilerine muhalefet eden de çıkmamıştır. Nâfi der ki: "İbn Ömer (seferde iken) imamla birlikte namaz kıldığı vakit dört, tek başına kıldığı zaman ise iki rekât kılardı."[850]

İshak şöyle demiştir: "Yolcuya düşen, namazı kısaltmasıdır." İmam Malik der ki: (Yolculukta iken imamla) bir rekâta yetişecek olursa, onu tamam kılar. Daha azına yetişecek olursa kısaltarak kılar. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Her kim namazın bir rekâtına yetişecek olursa, o namaza yetişmiş olur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[851] Zira Cuma namazının bir rekâtına yetişen de onu tamamlamakla cumayı kılmış sayılır.

"Cuma namazına yetişme konusunun, bizim ele aldığımız bu konu ile çelişki oluşturacağı" şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü eğer cumanın bir rekâtına yetişilecek olursa iki rekâta rücu etmiş olur, hâlbuki bu, tam tersidir. Bunun yanında Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İmam, ancak kendisine uyulmak içindir. O halde ona muhalefet etmeyiniz." buyurmuştur. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[852] İmamından ayrılması ise ona muhalefet etmek olduğu için, bu durumda ona uyması mümkün olduğu halde yaptığı caiz olmamıştır.

Mukim olan yolcuya uyarsa: İlim adamlarının icmasına göre mukim olan bir kimse (namazda) bir yolcuya uyacak olursa, yolcu iki rekâtın sonunda selam verdikten sonra mukim (kalkar ve) namazı tamamlayarak

---

849 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 216. Hadisin isnadı sahihtir. Bak: Hâşiyet'u Ahmed Şakir, Cilt: 3, Sayfa: 260.
850 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 482.
851 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 57; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 423.
852 İftitah tekbiri konusunda geçmişti.

kılar. Şüphesiz bu minvalde İmran b. Husayn'dan nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Ben Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile bazı gazvelerde bulundum. Onunla (Mekke'nin) fethinde beraberdim. Mekke'de on sekiz gece kaldı. Namazları ikişer rekât kılardı ve: Ey Mekke halkı! Namazları dört rekât kılınız. Biz (Medineliler) seferiyiz, buyurdu."[853]

Yolcu şayet mukim olanlara imamlık yapacak olursa, onlara namazı tam olarak kıldırır. Bu durumda, onların namazları hem tam hem de sahih olur. Bunu, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir.

Ebu Hanife ve Sevri ise; Bu durumda mukimlerin namazı bozulur, imam ile yolcunun namazı ise sahih olur. İmam Ahmed'den buna benzer bir görüş de gelmiştir. Çünkü son iki rekât imam hakkında nafile olurken, buna farz namaz kılanlar uyamazlar.

Birinci görüş daha doğrudur. Çünkü yolcuya, niyeti üzere tam kılmaya uyması gerekmektedir. Bu şekilde herkese (uymak) vacip olur. Şayet namaz nafile olacak olursa, farz namaz kılan bir kimsenin nafile kılana uyması -geçen açıklamalarda geçtiği üzere- zaten caizdir.

Yolcu olan kimse, memleketinde ikamet edeceğine dair niyet ederse: İmam Ahmed'den meşhur olarak geldiği üzere; yolcuyu ikamet niyetiyle tam kılmasına ilzam eden müddet, yirmi bir namaz vaktinden (yirmi bir günden) daha fazla kalması durumudur. İmam Ahmed'den gelen nakile göre; dört gün ikamet edeceğine dair niyet edecek olursa, namazı tam olarak kılar. Daha azına niyet ederse, namazı kısaltarak kılar. Bu, İmam Malik, İmam Şafiî ve Ebu Sevr'in kabul ettiği görüştür. Çünkü üç gün azlığın haddidir. Buna dair delil Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğudur: "Mekke'ye hicret eden kişi (muhacir), hac ibadetlerini üç gün süreyle yerine getirdikten sonra ikame eder."[854] Bu da söz konusu "*üç gün*" ifadesinin, seferî hükme delalet ettiğini, bundan fazlasının da mukim olacağını gösterir.

---

853 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 23, 24. Hadisin isnadında Ali b. Yezid b. Cüd'ân bulunmaktadır. (Hakkında konuşulmuştur.)
854 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 985.

Şüphesiz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem),[855] Mekke'ye (Zilhicce ayının) dördüncü günü geldi. Dört, beş, altı ve yedinci günleri orada kaldı. Sekizinci gün sabah namazını "Ebtah" bölgesinde kıldı. Namazları bu günler de kısaltarak kılardı. Onun bu günlerde ikamet ettiği hususunda görüş birliğine varılmıştır. Buna göre, şayet -Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ikamet ettiği gibi- ikamet edip kalacağına dair karar verirse, namazı kısaltarak eda eder. Daha fazla kalacağına dair karar verise, o zaman da namazı tam kılar.

İşte bu, dört gündür. Bu günler içinde yer alan Terviye günündeki sabah namazı, yirmi bir vakitle tamamlanıp kasredilen namazdır. Bu da gösteriyor ki her kim, yirmi namaz vakti kadar ikamet edecek olursa, namazları kısaltarak kılar. Bunlar da dört günü ziyadesiyle geçmektedir. İşte bu da sadece *"dört gün"* sınırını koyanların tersine apaçık bir delili teşkil etmektedir.

Sevri ve Rey ashabı şöyle demiştir: Yola çıkacağı gün dahil olmak üzere kim on beş gün ikamet edecek olursa, namazları tam olarak kılar. Bundan daha azına niyet ederse namazları kısaltarak kılar. Çünkü bu minvalde İbn Ömer ve İbn Abbas'tan rivayet bulunmaktadır.[856]

İbn Abbas'tan nakledildiğine göre, o şöyle der: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) on dokuz gün ikamet edip namazı kısaltarak kıldı. Biz de yolculuk yapıp on dokuz gün kalınca namazı kısaltırdık, daha fazla kaldığımız zaman ise tam kılardık."[857]

Bu gibi durumlara, "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ikameti (mukim olarak kalmayı) düşünmediği" şeklinde cevap verilmiştir.[858]

---

855 Bak: Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 881, 883, 884; Müsned-i Ahmed, Cilt. 3, Sayfa: 262; Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 562, 565.

856 Bak: İbn Ebu Şeybe, el-Musannıf, Cilt: 2, Sayfa: 453, 455; Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 562.

857 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 561.

858 Dört gün yahut yirmi bir vakit namaz, ikamet durumunda kalmanın rivayet edildiği maksimum sınırdır. İhtiyatlı olan bu noktada kasretmeye gitmesidir. Bunun üzerinde olursa şayet, bu durumda kısaltmaya dair bir şey sabit olmadıkça namazları tam olarak kılmasıdır. Allah, en iyisini bilir.

İkamet etmeyi düşünmeyecek olursa: Yirmi bir namaz vaktinden fazla ikamet etmeyi düşünmeyecek olursa, o zaman –iki sene boyunca orada kalmış olsa dahi- namazları kısaltarak kılar. Hastalığının iyileşmesini ümit ettiği (sağlıklı) bir ortamda kalması, düşmanla cihad edilmesi, devlet başkanının hapsetmesi yahut hasta olması buna bir örnektir. Bunun yanında seferi hükmü oluşmayan müddet içerisinde, hastalığının gitmemesi ihtimalinden sonra o kişi, zannı galibine göre az bir müddet yahut çok kalmakla da hastalığının iyileşmemesi durumu olsa dahi yine durum aynıdır.

İbn Munzir şöyle demiştir: İlim adamları, yolcunun -iki sene dahi olsa- ikamet etmeyi (mukim olarak kalmayı) düşünmediği sürece namazları kısaltarak kılabileceği hususunda icma etmişlerdir. İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) on dokuz gün ikamet etti de namazları kısaltarak kıldı..."[859]

İbn Ömer'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Üzerimize kar yağıyordu ve biz savaşçılarla birarada Azerbeycan'da altı ay kaldık..." İbn Ömer (devamla) dedi ki: "Namazları iki rekât kılardık." [860]

859 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 561.
860 Beyhakî, Cilt: 3, Sayfa: 152. hadisin isnadı sahihtir. Bu minvalde sahabeden gelen hadisler ise çoktur.

Cuma'nın farz oluşunun temeli; kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağırıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın."* (Cuma Suresi: 9) Cuma'ya koşmayı (yürümeyi) emretmiş ve söz konusu emir ise vücup ifade etmektedir. Zira koşma yalnız vacibe (farza) olur. Cuma'dan alıkoymasın diye de alışverişi yasaklamıştır. Zaten bu emir vacip olmasaydı, bu gerekçeyle alışverişten men de edilmezdi. Ayette geçen "sây"den kasıt; Cuma'ya gitmektir, yoksa koşmak demek değildir. Çünkü *"say (yürüme)"* ifadesi, Allah'ın kitabında "koşmak" anlamında gelmiş değildir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Birtakım insanlar, ya Cuma namazını terk etmekten kaçınırlar yahut da Allah onların kalplerini mühürler, artık gafillerden olurlar."[861]

Müslümanlar, Cuma namazının farzlığı hususunda icma etmişlerdir.

Cuma'nın vakti: Müstehap olan Cuma (namazının), zevalden sonra kılınmasıdır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle yapardı. Bu noktada gelen Seleme b. el-Akvâ'nın rivayetinde o, şöyle demiştir: "Biz, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Cumayı kılardık ve henüz duvarların gölgesi yokken de (mescitten) ayrılırdık." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[862] Enes'ten nakledildiğine göre; "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Cuma namazını güneş meylederken kılardı."[863] Çünkü böylelikle ihtilaftan çıkış vardır. Zira ümmetin âlimleri, Cuma namazının vaktinin, zevalden sonrası olduğu noktasında ittifak etmişlerdir. Söz konusu ihtilaf

---

861 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 591.

862 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 7, Sayfa: 449; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 589. Hadisin lafzı Müslim'e aittir.

863 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 386.

ise sadece öncesiyle ilgilidir. Şiddetli sıcak ve diğeri arasında, zevalin hemen peşine Cuma namazının kılınmasının müstehaplığı hususunda ise bir fark yoktur.

Cuma hutbesindeki minber: İnsanlara hutbeyi işittirmek için minberin üzerine çıkmak müstehaptır. Şu var ki; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlara hutbe verirken onu minberin üzerine irad ederdi."[864] Sehl b. Sâd ise şöyle demiştir: Allah'ın Resulü (Ensar kadınlarından) birisine haber gönderip şöyle buyurdu: "Marangoz köleni gör de benim için insanlara hutbe irad ettiğim zaman üzerinde durabileceğim tahtadan bir yer yapsın..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[865]

İmam minbere çıktıktan sonra ezan okumak: İmam'ın, insanların huzuruna çıktığında onlara selam vermesi müstehaptır. Ardından minbere çıkar, cemaate dönüp onlara selam verir ve müezzin ezanı okuyup bitirene kadar da imam oturur, (bekler.) Çünkü bu noktada gelen Cabir rivayeti şöyledir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) minbere çıktığında (cemaate) selam verirdi."[866] Evzâi ve İmam Şafiî de bunu söylemişlerdir.

İmam Malik ve Ebu Hanife ise; Cemaate döndüğünde onlara selam vermesinin sünnet olmayacağını, çünkü selamı, çıkıp gitmesi halinde söyleyeceğini, ifade etmişlerdir.

İmam'ın minbere çıkmasından sonra ezanın okunmasının meşruiyeti hakkında bir ihtilaf bulunmamaktadır. Şüphesiz bu minvalde es-Sâib b. Yezid şöyle demiştir: "Cuma günü ilk nidâ (ezan), Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Hz. Ebubekir (radıyallâhu anh) ve Hz. Ömer (radıyallâhu anh) döneminde imam minbere oturduğu vakit başlardı. Hz. Osman (radıyallâhu anh) halife olduğu ve insanlar da (Medine'de) çoğaldığı vakit o, "Zevrâ" üzerinde okunan üçüncü nidayı ilave etti."[867]

---

864 Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 397, 402, 413.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 595, 597.

865 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 397; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 386, 387. Hadisin lafzı Buharî'ye aittir.

866 İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 352. Hadisin senedinde İbn Lehyeâ vardır. Bak: Sahih'u İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 183.

867 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 393, 395, 396, 397.

İşte bu ezan, alışverişi yasaklayan ve say edilmesini (namaza gidilmesini) gerekli kılan ezandır. Çünkü Yüce Allah, ezandan sonra namaza gidilmesini (say) emretmiş ve alışveriş yapmayı da men etmiştir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanındaki ezan, imamın minbere çıktıktan ve oturduktan hemen sonra okunan ezandır. Buna göre hüküm de başkasına değil, buna bağlanmıştır.

Evi uzakta olduğu için Cuma'ya ezan okunduğu vakit hemen gelemeyen bir kimse ise Cuma'ya yetişebildiği vakte kadar tez zamanda gelmesi gerekmektedir. Çünkü Cuma, farzdır. Ezan öncesinde hemen gelmek ise Cuma'ya yetişme zaruretini ifade eder. Zira vacibin kendisiyle tamam olduğu o şey de vaciptir.

Cuma'ya gelmek ve Cuma'ya gelmesi gerekenler: Alışverişin haram olması ve Cuma'ya gidilmesinin vacip oluşu, üzerine Cuma namazının gerekli olduğu muhataplarına hastır. Ama başkalarına, mesela; kadın, çocuk ve yolcular gibi kimseler hakkında bu böyle değildir. Çünkü Yüce Allah'ın alışverişi yasaklaması, sadece Cuma'ya gitmesini kendisinden talep ettiği kimse hakkında mevzu bahistir. Dolayısıyla gitmeyi kendisini muhatap kılmadığı kimseyi yasak kapsamaz.

Cuma'ya say etme (hemen gitme) vakti iki tanedir:

1) Vacip olan vakit,

2) Faziletli olan vakit.

Vacip olan vakte dair açıklamalar geçti. Faziletine dair vakte gelirsek; bu ilk vakti kapsamaktadır. Nitekim ilk olarak (Cuma'ya) gelmesi daha evla ve daha faziletlidir. Bu, Evzâi, İmam Şafiî ve Rey ashabının mezhebidir. Çünkü bu hususta Ebu Hureyre'nin rivayetine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır: "Kim Cuma günü cünüplükten temizlendiği gibi yıkanıp ardından (vakit kaybetmeden ilk vakit içerisinde Cuma namazına) giderse, bir deve kurban etmiş gibi, ikinci vakitte giderse bir sığır kurban etmiş gibi, üçüncü vakitte giderse boynuzlu bir koç kurban etmiş gibi, dördüncü vakitte giderse bir tavuk sadaka vermiş gibi, beşinci vakitte giderse bir yumurta tasadduk etmiş gibi sevap kazanır. İmam hutbeye çıkınca Melekler hazır olurlar ve zikri (hutbeyi) dinlerler." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[868]

---

868 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 366; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 582.

İmam Malik şöyle demiştir: Zevalden önce Cuma'ya erken gelmek müstehap değildir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Her kim Cuma'ya revâh vaktinde gelirse..."[869] buyurmuştur ki, burada geçen "*revâh vakti*" zevalden sonraki zaman dilimidir, ilk vakti ise daha öncesidir.

İmam Malik'in bu görüşünün gelen rivayetlere muhalif olduğu şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü Cuma namazının zeval vaktinde yerine getirilip kılınması müstehaptır. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Cuma'yı erken kılardı. Zira imam ne zaman çıkacak olursa, artık sahifler dürülmüş olur ve bundan sonra artık Cuma'ya gelenlere bir şey yazılmaz. O zaman söz konusu fazilet nasıl elde edilecek? Şayet bundan sonra biraz geç gelecek olursa, men ve kınamaya müstehak olmuş olur. Daha geç gelecek olursa artık Cuma'yı kaçırmış sayılır. Bu durumda, onlar -kınanmış olacakları için- deve ya da sığır kurban (sevabını) veyahut herhangi bir fazileti nasıl elde edecekler? Öylesye hadiste geçen *"Cuma'ya revâh vaktinde gelirse..."* buyruğu, Cuma'ya giderse, demektir ve başka bir anlama gelme ihtimali de yoktur.

Cuma'ya gitmek farzdır ve Cuma'yı kıldıran sünnî de olsa, bidat ehli de olsa, adil yahut fasık da olsa (arkasında kılmak) gereklidir. el-Muvaffak der ki: Bu konu hakkında ilim ehli arasında bir hilaf bilmiyorum. Bunda aslolan; *"Cuma günü namaza çağırıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın."* (Cuma Suresi: 9) ayet-i kerimesinin genel hükmü ve sahabe-i kiramın icmasıdır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından İbn Ömer ve başkaları, Haccâc ve benzeri (zalimlerin) arkasında bizzat Cuma'yı kılmışlardır ve onların arkasında kılmaktan uzak durduklarına dair bir şey işitilmiş değildir.

Hutbe ve ayakta durmak: Hutbe okumak, Cuma namazı için şarttır ve başkasıyla sahih olmaz. el-Muvaffak der ki: Hasan (Basri) hariç bu konuda ihtilaf edeni bilmiyoruz. Çünkü Yüce Allah: "(...) *hemen Allah'ı anmaya (zikre) koşun.*" buyurmuştur ve ayette geçen "*zikir*" hutbe demektir. Bir de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), hiçbir Cuma'da hutbeyi terk etmemiştir, üstelik O: "Beni nasıl namaz kılar görmüş iseniz, öylece kılınız."[870] buyurmuştur. Ömer b. el-Hattap'tan nakledildiğine göre, o şöyle demiştir:

869 Az önce geçen hadis.
870 Hadis birkaç defa geçmişti. Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 111.

"Cuma dört rekât idi. Hutbe sebebiyle iki rekât kılındı. Öyleyse kim cumayı kaçıracak olursa, onu dört rekât olarak kılsın."[871]

Hutbeyi imam ayakta okur. Muhtemelen hutbenin ayakta okunması şart koşulmuş olabilir. Bunun yanında mazeretsiz olarak, oturarak hutbe verecek olursa bu sahih olmaz. Bu, Şafiî mezhebinin görüşüdür. Zira Yüce Allah: *"Ve seni (ey Muhammed hutbede) ayakta olduğun halde terk ettiler..."* buyurmuştur. Bu esnada Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakta hutbe vermekteydi. Bu noktada gelen İbn Ömer rivayetinde, o şöyle demiştir: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakta hutbe irad ederdi sonra oturur ve (ikinci hutbe için) kalkardı..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[872] Câbir b. Semura'dan rivayete göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakta hutbe verirdi. Sonra oturur, sonra kalkıp yine ayakta hitap ederdi. Sana kim Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in oturarak hutbe irad ettiğini söylerse, yalan söylemiştir. Allah'a yemin olsun ki ben Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte iki bin (vakit)den fazla namaz kıldım."[873]

Hastalık ve ayakta duramama gibi bir özür sebebiyle oturarak hutbe verecek olursa, bunda bir sakınca yoktur. Çünkü namaz dahi ayakta durmaya gücü yetmeyen kimseye oturmayı sahih kıldığına göre, hutbe bu konuda daha önceliklidir.

Müezzin (iç) ezanı okuduktan sonra peşine hutbeye başlamak müstehap sayılmıştır.

Hatip, hutbe verdiği vakit insanlara yönelmesi müstehaptır. Bu, İmam Malik, Sevri, Evzâi, İmam Şafiî, İshak ve Rey ashabının görüşüdür. İbn Munzir: Bu bir tür icma gibi sayılır, demiştir. Bu konuda Adiy b. Sâbit, babasından yaptığı nakile göre, o şöyle demiştir: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) minberde ayağa kalktığı zaman ashabı ona yüzleriyle dönerlerdi."[874]

---

871 İbn Ebu Şeybe, el-Musannıf, Cilt: 2, Sayfa: 128 rivayet etmiştir ancak hadis, munkatî (kopuk) senetlidir.

872 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 401, 406; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 589.

873 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 589.

874 İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 360. Bak: et-Telhîsu'l Habîr, Cilt: 2, Sayfa: 64; Sahih'u İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 187.

Cuma için iki hutbe vermek şarttır. Bu, Şafiî mezhebinin görüşüdür. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) -İbn Ömer ve Câbir b. Semura hadisinde geçtiği gibi[875]- Cuma'da iki tane hutbe irad etmiştir. Bunun yanında; "Beni nasıl namaz kılar görmüş iseniz, öylece kılınız." buyurmuştur. Çünkü söz konusu olan bu iki hutbe, iki rekât yerine geçmektedir. Yani bir hutbe bir rekât demektir. Dolayısıyla bir rekâtı ihlal etmek, bir hutbeyi ihlal sebebidir.

Her iki hutbede şart olan; Yüce Allah'a hamd etmek, Allah Resulü'ne salat getirmek, Kur'ân-ı Kerim'den bir bölüm okumak ve vaaz vermektir.

Ebu Hanife der ki: Bir tane tesbih de getirse (*"Subhanallah"* dese), bu da yeterli gelir. Çünkü Yüce Allah: *"Hemen Allah'ı anmaya koşun..."* buyurmuş ve herhangi bir zikri tayin etmemiştir. Öyleyse "zikir" denilecek her şeyle bu, yerine gelebilir. İmam Malik'ten de bu iki mezhep hakkında, iki görüş gelmiştir.

"Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buradaki "zikir" ifadesini, bizzat ameli ile tefsir etmiş olduğu, dolayısıyla bu konuda da O (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in tefsirine dönüş yapılmasının vacip olacağı" şeklinde cevap verilmiştir. Cabir b. Semura şöyle der: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazı da hutbesi de orta idi."[876] Câbir ise şöyle demiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlara hutbe verirdi. Hak sahibi olan O Allah'a hamdeder ve O'nu överdi... Sonra şöyle buyururdu: "Allah'ın hidayet verdiğini kimse saptıramaz, şaşkın kıldığını da kimse doğruya iletemez..."[877] Tesbih ya da tehlil getirmeye gelince, buna "hutbe" denilmez. (Ayette) geçen *"zikir"*den kasıt, hutbe irad etmektir. Bundan başkası mecazdır. Bu nedenledir ki insanlara bir soru yöneltilmiş olsa bu ittifakla yeterli gelmemiş olacaktır.

el-Muvaffak der ki: Muhtemeldir ki Yüce Allah'ı hamd etmek ve öğüt vermek dışındaki bir şey, vacip değildir. Çünkü bu, hutbe diye isimlendirilir ve bundan amaç da hasıl oluyorsa, bu yeterli gelmiş olur. Ama bunun dışındakinin şart olması yönünde bir delil ise yoktur.[878]

---

875 Az önce geçmişti.
876 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 591.
877 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 593.
878 et-Temhîd, Cilt: 2, Sayfa: 166 eserinde şöyle der: Müellifin kelamına göre; "kendisine

İki hutbe arasında hafif (ve kısa) bir oturuşta bulunmak müstehaptır. Çünkü İbn Ömer ve Câbir b. Semura hadislerinde geçtiği[879] üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle yapardı. İlim ehlinin çoğunluğuna göre bu vacip değildir. Çünkü bu, içinde meşru bir zikri bulunmayan bir oturuştur; dolayısıyla -ilki gibi- vacip değildir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in oturuşu ise istirahat amaçlı olmuştur ve –ilkinde olduğu gibi- vacip sayılmaz.

İbn Abdilberr der ki: İmam Şafiî hariç olmak üzere, İmam Malik ve arkadaşları, Iraklılar ve diğer belde fakihleri şöyle demişlerdir: İki hutbe arasında oturmak, sünnettir. Oturmaması halinde bir şey olmaz.[880]

Sünnet olan, hutbeyi temiz olarak okumasıdır. Ondan (İmam Ahmed'den) nakledildiğine göre temiz bulunması hutbenin şartlarından sayılmaktadır. İmam Şafiî'den de bu konuda, iki görüş gibi iki kavli gelmiştir. Mezhebimizin usulüne göre açık olan görüş, cünüplükten temiz olmasının şart olduğu yönündedir. Çünkü onlar, bir ayet ve daha fazlasını okumanın bunun için şart olacağını söylemişlerdir. Ancak cünüp olan böyle değildir (temizlenmeden hutbe okuyamaz.) Küçük temizliğe (abdeste) gelince, bu hutbe için şart değildir. Çünkü bu, namaz öncesi – tıpkı ezan gibi- bir tür zikir olduğu için bunda abdestli bulunmak şart değildir. Ancak hadesten ve necasetten arınmış olarak, abdestli bulunması müstehaptır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazın hemen peşine hutbeyi irad ederdi ve bu da gösteriyor ki O (sallallâhu aleyhi ve sellem) abdestli olarak hutbeyi okurdu. Bu hususta O'na uymak her ne kadar vacip olmasa da sünnettir.

Sünnet olan, hutbeyi verenin, namazı da kendisi kıldırmasıdır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), her ikisini de bizzat kendisi yapmıştır. Aynı şekilde O'ndan sonra gelen halifeleri de böyle yapmışlardır.

"hutbe" ismi verilen her bir söz içinde, Yüce Allah övülüyor, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e salat getiriliyor ve Kur'ân'dan bir bölüm okunuyorsa, bu hutbe için yeterli gelir." Bana göre de en azından "hutbe" ismi verilebiliyorsa yeterli olur. Ebu Hanife'nin dediği gibi, "sadece tek bir tekbir, tesbih yahut tehlilin dahi yeterli geleceği" görüşüne ise katılmıyorum (bu yeterli gelmez.)

879 Az önce geçmişti.

880 et-Temhîd, Cilt: 2, Sayfa: 165.

Bir özre binaen kişi hutbe verir ve başkası da namazı kıldıracak olursa, bu da caizdir. Eğer bir özür yoksa, muhtemelen o zaman bunu yapmak yasaktır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Beni nasıl namaz kılar görmüş iseniz, öylece kılınız." buyurmuştur. Bir de hutbe iki rekâtın yerine geçmektedir. Bunun caiz olması da ihtimal dairesindedir. Çünkü hutbe, namazdan ayrı bir ameldir, sanki ikisi ayrı iki namaz gibidir. Buna göre namaz namazı kıldıracak kişinin, hutbeyi dinlemiş olması şart mıdır? İşte bu konuda iki görüş gelmiştir.

1) Hutbeyi dinlemiş olması şarttır. Bu, Sevri, Rey ashabı ve Ebu Sevr'in görüşüdür. Çünkü o, Cuma imamı olacağı için -sanki yerine bir imam görevlendirmemiş gibi- onun hutbeyi dinlemiş olması şart olur.

2) Şart değildir. Bu ise Evzâi ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü onunla cemaat bağlanmış olacağından dolayı, bu durumda hutbeye uyan (başka) bir kimsenin de imamlık yapması caiz olur.

Bir yay yahut bastona dayanarak (hutbe vermesi) müstehaptır. Bu minvalde el-Hakem b. Hazen el-Kulfî'den rivayete göre, kendisi Cuma'ya katılmıştı. Derken Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yay üzerine dayanarak ayağı kalktı" Yahut şöyle dedi: "Bastonuna dayandı ve Allah'a hamd etti..."[881] Çünkü bunlar, bir tür yardımcı araçlar sayılmaktadır.

(Hutbe konuşmasını) peşi sıra yapmak da hutbenin sıhhat şartıdır. Uzun bir konuşma yaparak yahut uzun bir süre susarak veyahut herhangi bir amelde bulunarak hutbenin bir kısmıyla diğer hutbe arasında ara verecek olursa, peşi sıra (şartını) kesmiş olur, buna göre hutbeyi baştan okur. Arayı uzatmanın ya da kısaltmanın ölçüsünü, adet belirler. Aynı şekilde hutbe ile namaz arasında da "peşi sıralık" şart koşulmuştur.

---

881 Ahmed, Müsned, Cilt: 4, Sayfa: 212; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 658, 659; Beyhakî, Cilt: 3, Sayfa: 206. et-Telhîs, Cilt: 2, Sayfa: 65'te der ki: "İsnadı hasendir. İbn Seken ve İbn Huzeyme hadisi sahih görmüşlerdir." Bak: Sahih'u İbn Huezeyme, Cilt: 3, Sayfa: 141. el-İrvâ da ise şöyle der: Hadisin senedi hasendir. Hadisin iki tane şahidi yer almaktadır: 1) Sâd el-Kuraz'dan gelen ve İbn Mace, Hakim ve Beyhakî'nin rivayeti. 2) Bu ise Ata'dan mürsel olarak gelen ve Şafiî ile Beyhakî'nin yaptıkları rivayettir. Bu hadis ise mürseldir, sahihtir." el-İrva, Cilt: 3, Sayfa. 78. Cabir hadisine gelince, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v.) iki bayramda ezan ve kamet olmadan, hutbeden önce namaz kılarak başladı..." (Ravi) dedi ki: "Sonra yaya dayanarak insanlara hutbe irad etti..." Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 314'te sahih bir senetle Müslim şartına göre rivayet etmiştir. el-İrva, Cilt: 3, Sayfa: 99 eserinde bu zikredilmiştir.

(İmamın) mümin erkek ve kadınlara, kendisi ve orada hazır bulunan cemaate dua etmesi müstehap sayılmıştır. Müslümanların devlet başkanına dua etmesi de güzeldir. Çünkü onun huzur içinde olması, cemaatin de huzur içerisinde olması demektir, ona yapılan dua, cemaate de dua anlamı taşımaktadır.

Cuma namazındaki kıraat: Hutbenin peşine kılınan Cuma namazı iki rekâttır. Her rekâtında "Elhamdulillah... (Fâtiha suresini)" ve yanında bir de sureyi sesli olarak okur. Bunların hiçbirisinde ihtilaf yoktur.

İlk rekâtta "Cuma" suresini, ikinci rekâtta ise "Münafikûn" suresini okuması müstehaptır. Bu, Şafiî mezhebinin ve Ebu Sevr'in görüşüdür. Çünkü bu noktada Ebu Hureyre: "Ben, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Cuma günü bu iki sureyi okuduğunu işittim." demiştir.[882] Birinci rekâtta "Sebbehe yani Âla" suresini, ikincisinde de "Ğâşiye" suresini okusa, bu da güzeldir. Zira bu hususta en-Nûmân b. Beşir'in rivayetine göre, o şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma ve bayramlarda "Sebbehe (yani Âla)" suresini ve "Ğâşiye" suresini okurdu."[883] Hangisini okuyacak olursa bu da caizdir; ancak Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu konuda da uymak en güzel olandır.

Cuma namazının bir rekâtına uymakla, Cuma'ya uyulmuş olacağı: İlim ehlinin çoğunluğuna göre kişi imamla birlikte Cuma'nın bir rekâtına yetişmiş olursa, o Cuma'ya yetişmiş sayılır. Bu durumda, eksik kaldığı rekâtı tamamlar ve namazı geçerli olur. Bu, İmam Malik, Sevri, İmam Şafiî, İshak, Ebu Sevr ve Rey ashabının görüşüdür. Bu bağlamda Ebu Hureyre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet eder: "Kim Cuma'nın bir rekâtına yetişecek olursa, Cuma'ya yetişmiş demektir." Bir lafız ise: "Geri kalanını tamamlayarak kılsın."[884]

---

882 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 598.

883 Aynı kaynak.

884 Nesaî, Cilt: 3, Sayfa: 112: İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 356; Hâkim, Cilt: 3, Sayfa: 203. Hâkim ise bu hadisi üç yoldan belirttikten sonra: "Tüm bu üç isnat, Şeyhayn şartına göre sahihtir." demiştir. Zehebî de ona bunun sahihliği noktasında muvafakat etmiştir. Bu hadis bir çok yoldan da nakledilmiştir ve bunlardan her birisi zayıf bir ravi ile ya da metruk bir ravi ile illetli görülmüştür. Sadece üç tane senet gelmiştir ki bunlar söz konusu bu illetlerden salimdir, sadece şaz olarak illetli sayılmıştır. Zira güvenilir (hadis) topluluğunun rivayetlerine göre onlar, "el-Cuma" lafzının tersine, Süfyan ve

şeklindedir. Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Her kim namazın bir rekâtına yetişecek olursa, o namaza yetişmiş olur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[885]

Ata, Tavûs, Mücahid ve Mekhûl şöyle demiştir: Hutbeye yetişemeyen kimse, dört rekât olarak kılar. Çünkü hutbe, Cuma'nın bir şartıdır. Buna göre hakkında Cuma'nın şartı oluşmamış kimsenin, Cuması da yoktur, demektir. Önceden geçen deliller, onların aleyhine bir delil sayılmaktadır.

Bir kimse imam ile birlikte bir rekâttan daha azına yetişmiş olursa, Cuma'ya yetişmiş olmaz. Bu durumda, dört rekât kılar. Bu, öncesinde zikri geçen hadislerin mefhumu noktasında, bu meseleden önce açıklamada bulunan herkesin görüşünü teşkil etmektedir. Bu mefhuma göre, Cuma'nın bir rekâttan daha azına yetişmiş olursa, Cuma'ya yetişmiş değildir. el-Muvaffak şöyle der: Bu, sahabe ve tabiinden isimlerini tesmiye ettiğimiz kimselerin görüşüdür ve onlara bu noktada muhalefet eden olmadığı için, bu bir icma halini almıştır.

Ebu Hanife şöyle der: İmam ile birlikte Cuma'nın hangi yerine yetişirse, o Cuma'ya yetişmiş sayılır. Çünkü bir rekât dahi olsa imamın namazına yetişmiş olan bir kişi namazı tamamlaması nasıl gerekli ise aynı şekilde daha azına da yetişmiş olsa durum aynıdır. Mesela mukime uyan yolcunun namazı böyledir.

"Yolcunun (namaza) yetişmesinin gerekli bir yetişme olacağı, diğerinin yetişmesinin ise sayı düşmesi sebebiyle yetişme olacağından dolayı birbirlerinden farklı olduğu" şeklinde cevap verilmiştir. Aynı şekilde yolcu olan kişi, mukim olanın arkasında dururken, o namazı tam kılarken, mukim ise yolcunun arkasında kılarken namazı kısaltamaz.

Zühri'den nakille "es-Salat (namaz)" lafzıyla zikretmişlerdir. Ancak üzerinde ittifak edilen "es-Salat (namaz)" lafzı, diğer namazları kapsadığı gibi, Cuma ifadesinin de genel anlamını kapsamaktadır. Bu hadisin, Nesaî, Cilt: 1, Sayfa: 274, İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 356 ve Dârakutnî'nin, Cilt: 2, Sayfa: 12, 13 tahriç ettikleri, İbn Ömer'den merfu olarak gelen şahidi de yer almaktadır. el-İrva, Cilt: 3, Sayfa. 90 eserinde der ki: "Ezcümle, bu hadis-i şerif, "Cuma" zikriyle de İbn Ömer hadisinden merfu ve mevkuf şekilde, sahih olarak gelmiştir."

885 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 57; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 423.

Kim (kalabalık sebebiyle) zahmet çekerek rükû ve secde etmeye güç yetiremez ise: Her kim imam ile beraber iftitah tekbiri alsa sonra bir zahmet sebebiyle imam selam verene kadar rükû ve secde etmeye güç yetiremez ise işte bu mesele hakkında İmam Ahmed'den farklı görüşler gelmiştir:

Ondan gelen bir rivayete göre; Bu kimse Cuma'ya yetişmiş sayılır, iki rekât namaz kılar. Bu, Evzâi ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü o kimse, imamla birlikte ilk rekâtta iken namaz için iftitah tekbiri aldığı için, imamla birlikte rükû ve secde etmiş olduğu aşikardır.

Ondan nakledilen başka bir görüşte; Bu kimse namazı bu durumda dört rekât olarak tamamlar. Bu ise İmam Şafiî ve Ebu Sevr'in görüşüdür. Çünkü o, tam bir rekâta yetişmiş olmadığı için Cuma'ya yetişmiş de olmaz; tıpkı öncesi gibidir.

Zahmet çeken kimse secde etmeye güç yetirecek olursa, bir insanın sırtına ya da ayakları üzerine secde edebilecekse, bunu yapar ve bu, ona yeterli gelir. Bunu, Sevri, Ebu Hanife, İmam Şafiî ve Ebu Sevr söylemiştir. Hz. Ömer'den rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: "Cuma günü (kalabalık sebebiyle) zahmet oluşursa sizden birisi kardeşinin sırtına secde yapsın." Bunu Said "*Sünen*"inde[886] rivayet etmiştir. Bunu, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cuma günü, sahabenin yanında iken buyurmuş ve muhalefet eden de çıkmamıştır; dolayısıyla icma halini almıştır. Bir de acizlik durumunda mümkün olacak bir şeyi gündeme getirmiş ve -hastalık gibi- bunun da geçerli olacağı ifade edilmiştir.

İmam Malik ise; Bu kimse böyle yapamaz. Çünkü yapacak olursa, yere alnını değdirmediği için namazı iptal olur, demiştir.[887]

Bunun "aciz olanı kapsamayacağı; çünkü Yüce Allah'ın bir cana, kaldıramayacağı yükü yüklemediği" şeklinde cevap verilmiştir.

Cuma vaktine ne ile yetişilmiş olur: el-Harkî'nin sözünün zahirinden anlaşılan; vakti içerisinde bir rekâtına yetişildiği takdirde, Cuma namazına yetişilmiş olacağı yönündedir. rekâttan önce ikindi vakti girdi

---

886 Abdurrazzak, Cilt: 2, Sayfa: 233, 234; Beyhakî, Cilt: 3, Sayfa: 182, 383.
887 Bak: Müsned-i Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 340; Sünen-i Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 471; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 59, 60.

mi artık Cuma olmaz. Çünkü hadis şöyledir: "Kim Cuma'nın bir rekâtına yetişecek olursa, Cuma'ya yetişmiş demektir."[888] Çünkü Cumanın bir rekâtına yetiştiği için -tıpkı bir rekâta yetişen mesbuk gibi- ona yetişmiş olur. Buna göre rekâttan önce ikindi vakti girerse, el-Harkî'nin sözünün kıyasına göre namazı bozulur ve baştan öğle namazını kılar. Ebu İshak b. Şâkila'nın görüşüne göre ise öğle namazı olarak o namazı kılarak tamamlar.

İmam Ahmed'den nakledildiği üzere; (imamın) teşehhüdünden sonra ve selamından önce ikindi vakti girdiği zaman, o kişi selam verecek olursa, bu namazı yeterli gelmiş olur. Bu, Ebu Yusuf ve Muhammed'in de görüşünü oluşturmaktadır. Anlaşılan şu ki, bu amellerden önce vakit girmiş olursa, namaz geçersizdir ya da öğle namazı yerine geçer. Ebu Hanife'nin mezhebi de açıkçası bu zikredildiği gibidir. O şöyle der: Cuma namazını bitirmeden evvel Cuma'nın vakti çıkacak olursa namazı batıl olur ve üzerine artık öğle namazı bina edilemez. Çünkü bunlar, iki tane farklı namazdır; mesela öğle ile ikindi gibidir, birbirleri üzerine bina edilemezler.

İmam Şafiî ise bu noktada şöyle demiştir: Bu şekilde Cuma namazı tam olmaz, üzerine öğleni bina eder. Çünkü ikisi, bir vakit içerisinde meydana gelen iki tane namazdır ve hazar ile seferdeki namaz gibi, birisini diğerine bina ederek kılmak ise caizdir.

Cuma olarak tamam olmayacağı yönünde delil göstermişlerdir. Çünkü -abdest konusunda olduğu gibi- bir kısmının şart olması, tümünde de şart olmaktadır.

"Bunun cemaat sebebiyle son bulmuş olacağı, zira Cuma'ya bir rekâtta yetişmiş olmasının yeterli geleceği" şeklinde cevap verilmiştir.

İmam hutbe verirken "Tahiyyetu'l Mescid" namazı kılmak: Bir kimse, imam hutbe verirken (mescide) girecek olursa, hafif tutarak iki rekât namaz kılmadan oturmaz. Bunu, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü bu hususta gelen Cabir rivayetinde o, şöyle demiştir: "Cuma günü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbe verirken, mescide biri girdi. Hz. Peygamber ona: Ey filan! Sen namaz kıldın mı, diye sordu. O da: Hayır, dedi. Bunun üzerine: Kalk, namaz kıl, buyurdu."

888 "Bir rekata yetişildiği vakit, Cuma'ya yetişilmiş olur" başlığında geçmişti.

Bir lafız da: "İki rekât namaz kıl." şeklindedir. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[889] Müslim'de ise şöyle geçmektedir: "Sonra şöyle buyurdu: Sizden birisi Cuma günü gelir de imam hutbe veriyor ise iki rekât namaz kılsın ve onu hafif tutsun."[890] Bu bir delildir; çünkü mescide namazın yasak olmadığı bir vakitte girmiş olduğu için, namaz kılması sünnettir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden birisi mescide girdiği vakit, oturmadan iki rekât namaz kılsın." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[891]

Sevri, İmam Malik, Leys ve Ebu Hanife ise; Bu durumda oturur ve namaz kılması mekruhtur, demişlerdir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), insanların omuzlarından atlayarak ileri geçmeye çalışan kişiye: "Otur, şüphesiz eziyet ettin ve geciktin."[892] buyurmuştur.

Bu hususun, "bizzat o kişi hakkında özel olarak söz konusu olabileceği" şeklinde cevap verilmiştir. Muhtemelen bu kimsenin kılacağı namaz yeri oldukça dar olduğundan yahut hutbenin sonuna yetişmiş olabileceğinden dolayı, bu durumda namaz kılması halinde Cuma için iftitah tekbirine kavuşamayabilir. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözünün zahirinden anlaşılan, onun insanlara eziyet vermemesi için bunu emir buyurmuş olduğudur.

Hutbe okunduğu vakit susmak: İmam hutbeye başladığı zaman susmak vacip olduğu için artık orada hazır bulunanların (cemaatin) konuşması caiz olmaz. Bu durumda konuşmayı, içinde İmam Malik, Ebu Hanife ve Evzai'nin de yer aldığı ilim ehlinin geneli mekruh saymıştır. Nitekim bu noktada Ebu Hureyre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Cuma günü imam hutbe okurken arkadaşına "sus" diyecek olursan, boş konuşmuş, Cumanın sevabını kaçırmış olursun." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[893] Ubey b. Kâb ha-

---

889 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 407, 412; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 596, 597.

890 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 597.

891 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 537; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 495.

892 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 188, 190; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 354; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 668 ise "geciktin" lafzı olmaksızın rivayet etmiştir. Bak: Sahih'u İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 184.

893 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 414; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 583.

disinde ise (Hz. Peygamber hutbe verdiği esnada) kendisine "Tebâreke (Mülk)" suresinin ne zaman nazil olduğu sorulunca; "Senin kıldığın namazdan ettiğin kâr sadece konuştuğun lüzumsuz sözdür." demiştir. Söz konusu hadiseyi Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e intikal ettirince, O: "Ubey doğru söylemiş." buyurdu.[894]

İmam Ahmed'den gelen diğer bir rivayete göre, (hutbe verilirken) konuşmak haram değildir. Bu konuda İmam Şafiî'ye ait de iki rivayet gibi, iki de görüşü vardır. Buna cevaz verenler, Enes'in aktardığı şu rivayetle delil göstermişlerdir: "Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir Cuma günü ayakta hutbe okurken bir adam içeri girdi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü! Beygir sürüleri ve koyunlar helak oldu. Yüce Allah'a dua et de bize yağmur versin!" Bir rivayet de şöyledir: "Bir Cuma günü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakta hutbe okurken kapıdan bir kimse mescide girdi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in karşısına dikilerek şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü! Mallar (hayvanlar) helak oldu, yollar kapandı. Yüce Allah'a dua et de bize yağmur versin..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[895] Onun bu sırada konuşmasına Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ses çıkarmamıştır.

Buna, "muhtemelen imamla birlikte konuştukları ya da imamın kendisiyle konuşmak isediği yönünde" cevap verilmiştir. Çünkü bu şekilde konuşma olunca, hutbeyi dinlemenin önüne geçilmemiş olur. Böylece gelen haberler (hadis ve rivayetler), kesin olarak uyum içerisinde cem edilerek hamledilmiş olmaktadır ve artık bundan başkasına kıyas etmek de sahih değildir. Çünkü imamın konuşması –başkasının tersine- hutbe dışında gerçekleşen bir konuşma olarak ad edilir.

---

894 İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 353. el-Busayri der ki: Bu hadisin isnadı sahihtir ve ravileri sikadır. Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 198 Ebu Derdâ'dan nakletmiştir. et-Tayâlisi, Sayfa: 312 ise Ebu Hureyre'den nakletmiştir. el-İrvâ eserinde: "İsnadı hasendir." demiştir. İbn Huzeyme, Sahih'in de, Cilt: 3, Sayfa: 154, 155 Ebu Zer'den nakletmiştir: Buna benzer bir rivayeti İbn Hibban, Cabir'den rivayet etmiştir. el-İhsân, Cilt: 3, Sayfa: 200. Söz konusu hadisi şerif sahihtir ve "Sahihayn"da yer alan anlama da uygundur. Bak: el-İrvâ, Cilt: 4, Sayfa. 80.

895 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 413, 501, 507, 508, 509, 512, 516, 519.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 612, 615.

Zikredilen hadislerin genel anlamı itibariyle (kişinin hutbeyi dinlerken) yakın ya da uzakta olması arasında bir fark yoktur. Yani uzakta olup da hutbeyi işitemeyen bir kimse, kendi içinden Yüce Allah'ı zikredebilir, Kur'ân okuyup, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salat getirebilir. Bunu yaparken de kendi sesini yükseltmemelidir ki, hutbeyi dinleyebilecek yakın mesafede olanın dinlemesini engellememiş olsun.

Bir kuyuya düşüp de zarar görmek, üzerine ateşin sıçramasından endişe etmek, yılanın bulunması yahut başka bir zarar sebebiyle konuşulması zorunlu olanlara gelince, bunları ise söyleyebilir. Çünkü namazın içerisinde bile, namazı bozabileceği halde bunu söylemek caiz iken, hutbe esnasında bunu söylemek daha önceliklidir. Aksırana, (*"yerhamukallah"* diyerek) cevap vermek ya da selama karşılık vermek hakkında ise iki görüş gelmiştir:

1) Selama ve aksırmaya karşılık verilebilir. Buna ruhsat verenler; Hasan (Basri), Nehai, Sevri ve İshak olmuştur. Zira bu bir vecibedir ve -zarar verecek bir şeyden sakındırma da olduğu gibi- hutbede bunlar da yerine getirilebilir.

2) Eğer hutbeyi işitemiyorsa selama ve aksırmaya karşılık verebilir. Eğer işitiyorsa karşılık vermez. Çünkü susmak vaciptir ve -bir mazeret olmadıkça- dinlemeden kendisini men edecek bir şey konuşmak caiz olmaz, ama işitemiyorsa o zaman durum farklıdır.

el-Kâdı (İyaz) ise şöyle demiştir: (Hutbe okunurken) selama ve aksırmaya karşılık verilmez. Bu, İmam Malik, Evzai ve Rey ashabının görüşüdür. İmam Şafiî'nin ise bundaki görüşü farklıdır. Muhtemeldir ki onun bu görüşü, hutbeyi işiten ve işitmeyen kimseye dair verilen (fetvaya) özgüdür bu durumda ikinci rivayet (görüş) ile aynıdır. Belki de hazır olup hutbeyi işiten ve işitmeyen herkese dair genel bir hüküm ifade etmiş de olabilir. Çünkü susup dinlemek hepsi için vacip sayılmaktadır.

Hutbeye başlamadan önce yahut hutbe bittikten sonra konuşmak ise mekruh değildir. Bu, İmam Malik, İmam Şafiî, İshak, Yakup ve Muhammed'in görüşüdür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle bu-

yurmuştur: “Cuma günü imam hutbe okurken arkadaşına ‘sus’ diyecek olursan, boş konuşmuş, Cumanın sevabını kaçırmış olursun.”[896] Bunu, hutbe zamanına tahsis etmiştir. Çünkü hutbe okunduğunda susulması gerektiği için, bu esnada kouşmak haram sayılmıştır. Onun içindir ki hutbe olmadığı vakit konuşmak haram olmaz.

Ebu Hanife ise; İmam (hutbeye) çıktığı vakit konuşmak haram olur, demiştir. Onun bu görüşüne ise önceki bilgilerle cevap verilmiştir.

Peki, imam dua etmeye başladığında konuşulabilir mi? Bu konuda iki görüş gelmiştir:

1) Konuşmak caizdir. Çünkü hutbe bitmiş ve başka bir konuya girilmiş demektir. Sanki imam minderden aşağı inmiş gibi hüküm alır.

2) Muhtemelen caiz değildir. Çünkü dua da hutbeye tabidir, onunla sabitesini korur. Mesela vaazı uzatmak gibidir. Muhtemeldir ki şayet dua; mümin erkek ve kadınlara ve (İslam) devlet başkanına yapılan dualar cümlesinden (hutbeye ait) meşru sayılan dualardan ise susup dinler. Başka konular hakkında yapılan bir dua ise susmak gerekmez; çünkü bu durumda susmamak haram olmaz.

Hutbe esnasında abesle iştigal etmek: İmam hutbe verirken abesle iştigal etmek mekruhtur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Her kim çakıl taşını ellerse, boş bir iş yapmıştır.” buyurmuştur.[897] Çünkü bu tür bir amel, abesle iştigal etmektir ve huşu ile hutbenin anlaşılmasını engeller.

Hutbeyi işitiyorsa şayet onun (bir şey) içmesi mekruhtur. Bunu, İmam Malik ve Evzâi söylemiştir. Çünkü bu amel de kişiyi meşgul eden bir iştir ve çakıl taşının ellenmesinden daha aşikardır.

İmam Şafiî ise buna ruhsat vermiştir; çünkü bunun, işitmeyi engellemeyeceğini ifade etmiştir.

896 Kaynağı az önce geçti.
897 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 588.

Cuma namazının vücup şartları: Cuma için şu yedi şart gereklidir:

1) Köyde (kasaba, şehir vb.) kılınması,

2) Sayının kırk kişi olması,

3) (Cemaatin) erkeklerden oluşması,

4) Büluğ çağına girmiş olmaları,

5) Akıl sahibi olmaları,

6) Müslüman olmaları,

7) O yerin vatandaşı olmaları.

Bunlar, ilim adamlarının genelinin kabul ettiği görüştür.

Köye gelince; bu noktada itibar edilen, adeten taş, çamur, tuğla, sütun, ağaç ve benzeri maddelerle bina edilmiş olan yapılarla müteşekkil olan (yerleşim) yeridir. Çadırda yaşayanlara ve kıldan yapılan evlere gelince, burada yaşayan kişilerin Cuması yoktur. Çünkü genelde (konar göçer olmaları hasebiyle) bunların vatanları yoktur. Aynı şekilde Medine etrafında bulunan Arap kabilelerinin durumu da böyledir, bunlar da Cuma kılmazlar. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), onlara Cuma kılmalarını emir buyurmuş değildir. Şayet onlara Cuma namazı gerekli olmuş olsaydı -çokça nakledilmiş ve çokça gündeme gelmiş olacağından dolayı- bu konu belli olurdu ve bunun hakkında nakil de gelmiş olurdu. Ancak bulundukları yerde, ezanı işitecek olurlarsa bu durumda namaza gelmeleri gerekli olur. Mesela şehire bağlı merkez köylerde yaşayanlar gibi.

Müslüman olmak, akıl sahibi ve erkek olmaya gelince; Cumanın vücubiyeti ve gerçekleşmesi için bunun şart oluşunda ihtilaf yoktur. Çünkü Müslüman ve akıl sahibi olmak, mükellefiyet ve tam olarak yerine getirilen bir ibadetin sıhhat şartlarıdır. Erkeklik ise Cumanın vücubiyeti ve gerçekleşmesi için şarttır. Çünkü Cuma namazında erkekler toplanıp cemaat olurlar. Kadın ise erkeklerle birlikte cemaatte hazır bulunan kimselerden sayılmaz. Ancak cemaate iştirak etmeleri sahihtir. Çünkü kadınlar, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber cemaate iştirak ederlerdi.

Büluğ çağına girmiş olmaya gelince; bu da yine mezhebimizin sahih olan görüşüne ve ilim adamlarının çoğunluğunun kavline göre Cumanın

vücubiyeti ve gerçekleşmesi için şarttır. Çünkü mükellefiyet şartlarından sayılır.

el-Muvaffak der ki: Bazı arkadaşlarımız, mükellef olmasına binaen temyiz haline erişmiş bir çocuk hakkında, cumanın kendisine vacip (farz) olduğu hususunda diğer bir görüş ortaya koymuşlardır. Bu ise tercih edilen bir görüş değildir.

"Kırk kişi" olmaya gelince; mezhebimizde meşhur olan görüşe göre bu da Cumanın vücubiyeti ve sıhhati için şarttır. Bu, İmam Malik ve İmam Şafiî'nin de görüşüdür. Bu noktada Kâb b. Malik'ten şöyle rivayet edilmiştir: "Bizi ilk defa Cuma için toplayan Esad b. Zürâre oldu... Ben: "O gün kaç kişiydiniz?" diye sordum. Kırk, dedi."[898]

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; Cuma namazı, üç kişiyle de kılınabilir. Bu, Evzai ve Ebu Sevr'in de görüşüdür. Çünkü "kırk kişi" nasıl cemaat ise "üç kişi" ile de cemaat (topluluk) ismi gerçekleşmiş olur. Bir de Yüce Allah: *"Hemen Allah'ı anmaya koşun..."* (Cuma Suresi: 9) buyurmuştur ve bu çoğul siga kapsamına, "üç kişi" de girmektedir.

Ebu Hanife ise; (Cuma) dört kişi ile kılınır, demiştir. Çünkü bu şekilde mutlak çoğulun en asgari sayısına (bir kişi) ilave edilmiş olur, kırk sayısına (çoğul açıdan) daha yakın anlam ifade eder.

Rabîa ise; On iki kişi ile kılınır, demiştir. Çünkü bu noktada Cabir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Cuma günü beraberdik. Bu sırada bir kervan geldi. İnsanlar, o kafileye doğru gitmeye başladılar ve geride sadece oniki kişi kaldı. Bunun üzerine Yüce Allah: *"Onlar bir ticaret veya bir eğlence gördükleri zaman ona yönelip dağıldılarda seni ayakta bıraktılar..."* (Cuma Suresi: 11) ayetini inzal buyurdu."[899] Başta şart koşulan sayı, devamı için de şart koşulmuştur.

---

898 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 645, 646; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 343, 344. Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 281. Hakim; Müslim şartına göre hadis sahihtir, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Onun tarikiyle İbn İshak aktarmıştır. Darekutni ve Hakim rivayetinde "tahdis şeklinde" açıkça aktarmıştır. Beyhakî der ki: "Muhammed b. İshak, semâ yoluyla rivayeti aktarırsa ve ravi de güvenilir olursa, isnat düzgündür, demektir. Bu hadis ise isnadı hasendir, sahihtir." et-Telhîs, Cilt: 2, Sayfa: 56 eserinde; İsnadı hasendir, der.

899 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 590.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Muhtemelen onlar (o sahabeler) geri döndüler de vacip olan sayı miktarı tekrar geri gelmiş olsa gerek... Uzun bir ara öncesinde geri dönmüş olmaları da muhtemeldir. "Üç" ve "dört kişi" görüşüne gelince, bunlar rey'e bağlı görüşlerdir ve bu noktada bağlayıcı değildir. Çünkü takdir edilecek şeyler noktasında delillerle (tevkifi) gelen bir hüküm olması gerekmektedir ve burada rey'in bir müdahelesi söz konusu olamaz. Çoğul olmasını şart kılacak bir anlamı da yoktur, çoğula yapılan bir ilavenin manası da yoktur. Çünkü bu görüşlerinde ne bir nas ne de bu anlama gelen bir anlam yatmaktadır. Burada sadece "cemaat" olması yeterli olsaydı, bu durumda iki kişi ile de Cuma kılınmış olurdu; çünkü iki kişi de "cemaat" sayılır.

Vatanı (Vatandaş) olmasına gelince; bu da ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. Bu, yaz olsun, kış olsun toprağından ayrılmadığı ve mezkur özelliklere sahip köyünde (memleketinde) ikamet etmesi demektir.

Devlet başkanının izni: Rivayete göre; şu iki şart hakkında ise ihtilaf edilmiştir:

1) Hür olmak. Buna dair açıklamalar gelecek.

2) Devlet başkanının izni. Sahih olan bunun şart olmadığıdır. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü Hz. Osman, (halife olarak) muhasara altında olduğu halde Hz. Ali Cuma namazını kıldırmıştır, kimse de buna ses çıkarmamıştır. Bu durumu duyan Hz. Osman da bu ameli doğru bulmuş ve onun arkasında namaz kılmalarını emretmiştir. Bu noktada Ubeydullah b. Adiy b. Hayyâr'dan rivayete göre; "Kendisi Hz. Osman b. Affân (radıyallâhu anh)'nın yanına –o muhasara altında iken- gider ve: "Sen, Halkın imamısın, sana olanları görüyoruz. Bize ise fitneci bir imam namaz kıldırıyor ve zorluk çekiyoruz." der. Hz. Osman da ona şöyle cevap verir: "Namaz insanların icra ettikleri en güzel ameldir. Dolayısıyla insanlar iyilik yaparsa sen de onlarla birlikte iyilik yap. Kötülük yaparlarsa sende kötülüklerinden sakın."[900] Çünkü Cuma namazı kılmak farz-ı ayn olan hususlardandır; dolayısıyla bunda -öğle namazı gibi- devlet başkanının (halifenin) izni şart değildir.

900 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 188.

İkinci rivayete (görüşe) göre, devlet başkanının izni şarttır. Bu ise Hasan (Basri)'den, Evzai ve Ebu Hanife'den nakledilmiştir. Çünkü Cuma namazı, her dönem devlet başkanları tarafından yerine getirilmiş olduğundan dolayı, bu bir icma halini almıştır.

Onların "icmâ" diye zikrettikleri görüşün doğru olmadığı şekilde cevap verilmiştir. Çünkü insanlar cumayı birtakım köylerde bile -kimseden izin almadan- kılmaktadırlar. Sonra şayet bu doğru ise bu durumda izinsiz kılmanın haramlığına dair icma değil, caiz oluşuna dair icma olurdu. Mesela devlet başkanların yönettiği hac ibadeti gibi. Zira onların izni bu konuda da şart değildir.

Cuma'nın, öğle namazı olarak iade edilmesi: Cuma'nın vücubiyeti için şart olan bir şey, gerçekleştirilmesi için de şarttır. Buna göre şartlarından bazıları ihlal olmuş olduğu halde kılınan bir Cuma, sahih olmaz. O zaman öğle namazını kılmaları gerekmektedir.

İki hutbede vacip olan miktar kadar da şartların devam ettirilmesine itibar edilir. Bir rivayete göre Ebu Hanife şöyle der: Bu iki hutbede sayı şart değildir. Çünkü bu, bir zikirdir ve namazdan önce icra edilir. Öyleyse -ezanda olduğu gibi- bunda sayı şartı yoktur.

el-Muvaffak der ki: Bizim mezhebimize göre bu (hutbe), Cuma'nın şartlarından sayılan bir zikirdir. İftitah tekbiri gibi onun da bir sayı şartı vardır. Ezandan farklıdır; çünkü ezan'da bu şart değildir. Ezandan kasıt zaten bir bildiridir, hâlihazırda olmayanlara bir duyuru niteliğindedir. Hutbeden kasıt ise öğüt ve vaaz vermektir, sadece orada hazır bulunanlara verilir.

Şartların devam ettirilip sürdürülmesi, namazın hepsinde gözetilmektedir. Zira namazın tamamlanmasından önce sayıda bir eksiklik söz konusu olursa, İmam Ahmed'in görüşünün zahirinden anlaşılan, bu Cuma'nın tamam olmayacağıdır. Bu, İmam Şafiî'nin iki görüşünden de birisini oluşturmaktadır. Çünkü namazın birtakım şartlarını yitirmiştir olması, bu yönüyle abdestin bazı şartlarını yitirmeye benzemektedir.

el-Harkî'nin görüşünden elde edilen kıyasa göre, şayet cemaat bir rekâtı kıldıktan sonra namaz bitirilecek olursa, bunu Cuma olarak tamamlayabilirler. Bu, İmam Malik'in de görüşüdür. el-Müzeni şöyle demiştir:

Bana göre aşikar olan da budur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Kim, Cuma'nın bir rekâtına yetişecek olursa, geri kalanını ona tamamlayarak kılsın."[901] Çünkü bir rekâtına yetişmiş oldukları için Cuma'ya da yetişmiş oldular. Tıpkı sonradan namaza yetişen mesbû'kun bir rekâta kavuşması ve bir rekâtı kıldıkları halde, ikindi vaktinin girmiş olması gibi.

Ebu Hanife ise; rekâtın bir secdesini dahi kıldıktan sonra namaz bitirilecek olursa, onu Cuma olarak tamamlayabilirler. Çünkü onlar, rekâtın çoğuna yetişmiş durumdadırlar, öyleyse iki secdesine de yetişmiş olmaları daha aşikar sayılır, demiştir.

İshak der ki: Bu durumda iken kendisiyle beraber oniki kişi kalmış olursa, bunu Cuma olarak tamamlayabilir. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı, on iki kişi kaldıkları halde (diğerleri) O'nun yanından ayrılıp gitmişlerdi.[902]

İmam Şafiî ise görüşlerinden birisinde şöyle der: Kendisiyle beraber iki kişi kalacak olursa onu Cuma namazı olarak tamamlar. Bu, aynı zamanda Sevri'nin görüşüdür. Çünkü "iki kişi" en asgari cemaat anlamını taşımaktadır.

el-Muvaffak der ki: Bizim mezhebimize göre onlar Cuma'nın şartlarından olan, "tam bir rekât"a yetişmemiş sayılırlar. Buna ilk rekâtta, rükûdan evvel hepsinin namazdan ayrılması örneğinin verilmesi daha aşikar olur. Onların: *"Rekâtın çoğuna yetişmiş olurlar."* sözlerini ise iki secdesi dışında bir rekâtı kaçıran kimsenin durumu geçersiz kılmaktadır; çünkü bu durumda o, rekâtın çoğuna zaten yetişmiş sayılır. İmam Şafiî'nin: *"Kendisiyle beraber, cemaatin oluşabileceği sayının bulunmasıyla onun namazı da olur."* sözü de sahih değildir. Çünkü bu durum, namazın başında dahi yeterli değil iken, namazın devamında da yeterli olmaz.

Bir beldenin bir çok yerinde kılınan Cuma namazı: Söz konusu belde büyük olur da halkın bir mescidde toplanması güç duruma düşecek olursa, bunun yanında yerin uzak bir bölgede bulunması ya da mescidin cemaati alamayacak kadar dar olması gibi mazeretlerin yer alması neticesinde, cemaatin ihtiyaç duydukları Cuma namazını (baş-

---

901 "Bir rekatına yetişmekle, cumaya yetişilmiş olacağı" başlığında geçmişti.
902 Cuma'nın şartları" bölümünde geçmişti.

ka) yerde kılmaları da caiz olur. Bu, Ata'nın görüşüdür. Ebu Yusuf da bunu sadece Bağdat için caiz görmüştür. Çünkü aynı sınırlar içerisinde iki yerde Cuma kılınmış olacaktır... Hâlbuki Cuma, sınırların bulunduğu o yerde (tek mescidde) ifa edilir. Onun sözüyle, başka bir belde sınırları bulunacak olursa, orada iki yerde Cuma kılınabilir, şeklinde anlaşılmaktadır. O zaman orada (belde büyük ve mescidlerde farklı ve uzak yerlerde olduğu için) iki yerde Cuma kılınması caiz olur. Bu da İbn Mübarek'in görüşüdür.

Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafiî şöyle demiştir: Cuna namazı bir belde de birden çok yerde kılınmaz. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cumayı sadece bir mescidde kılmış/kıldırmıştır. Aynı şekilde O'ndan sonra gelen halifeleri de öyle yapmışlardır.[903] Şayet birden fazla yerde kılmak caiz olsaydı, bu yerlerde de kılarlardı. Hatta İbn Ömer şöyle demiştir: "Cuma, yalnız içerisinde imamın (devamlı olarak) namaz kıldırdığı en büyük mescidde ikame edilir."[904]

el-Muvaffak der ki: Bizim mezhebimize göre Cuma, cemaat ve hutbe ile meşru olan bir namazdır. Dolayısıyla bayram namazı gibi birtakım yerlerde kılınmasına ihtiyaç duyar. Sabit olduğuna göre Hz. Ali, bayram günü namazgâha çıkar ve yerine insanlara namazı kıldırması için Ebu Mesud el-Bedrî'yi geçirir, o da insanlara bayram namazını kıldırırdı."[905]

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in iki cumayı (bir yerde) kıldırmayı terk etmiş olmasına gelince, onlardan bir cumayı bizler de ilğâ etmiş bulunmaktayız. Çünkü sahabe, hutbeyi işittikleri ve cumaya şahid oldukları vakit, evleri uzakta dahi olsa iştirak edip onu eda ederlerdi. Çünkü cumayı ulaştırılan Yüce Allah ve ona dair hükümleri koyan da yine O'dur. Birtakım belde ve şehirlerin (büyüyüp) ihtiyaç haline gelmesiyle, Cuma, bazı yerlerde kılınmaya başlandı ve buna kimse ses de çıkarmadı; bu haliyle bir icma halini almış oldu. İbn Ömer'in sözüne gelince, bununla kasdedilen Cuma'nın küçük mescidlerde kılınmadığını, büyük olanın da terk edildiği şeklinde anlaşılmaktadır. Bunun yanında Cuma'nın, sınırlar-

903 Bu şekilde tüme vararak delil getiriş için bakınız: et-Telhîsu'l Habîr, Cilt: 2, Sayfa: 53, 55.
904 Bunu İbn Munzir'in, et-Telhis adlı eserine nispet etmiştir. Geçen kaynak...
905 Bak: Sünen-i Nesaî, Cilt: 3, Sayfa: 181, 182.

da kılınmasına itibar edilmesinin ise bir izahı yoktur. Ebu Davud[906] der ki: "İmam Ahmed'i işittim, kendisine; Medine'nin hangi sınırında Cuma kılınmıştı, diye sorulurken, kendisi şöyle cevap verdi: "Musab b. Umeyr öne geçer ve sahabeler bir evde toplanırlardı. Sayıları kırk kişi oldukları halde onlara cumayı kıldırırdı."

Ama ihtiyaç duyulmayacak olursa bu durumda caiz olmaz. Şayet ikisinde cemaat Cuma için sığabiliyorsa, Cuma üçüncüsünde caiz olmaz. Artışı bu şekilde devam eder gider... el-Muvaffak der ki: Ata dışında bu noktada ihtilaf edeni bilmiyoruz. O'na ise: "Basra halkı en büyük mescide sığmaz oldular!" denilince, O: "Her bir topluluğa ait bir mescidi bulunur da orada kendi aralarında cumayı kılarlarsa, bu, yeterli gelir ve en büyük mescid için toplanmış gibi olurlar." cevabını vermiştir. Ancak cumhurun görüşü daha evladır. Çünkü ne Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ve ne de halifelerinden Cuma'yı birden çok mescidde kıldıklarına dair bir nakil yoktur. Çünkü buna gerek ve ihtiyaç yoktur. Bir de delil olmadığı halde ahkama dair bir şeye hüküm vermek caiz değildir.

Yolcuya, köleye ve kadına Cuma yoktur: el-Muvaffak şöyle demiştir: Kadına gelince, ona Cuma'nın olmayacağı hususunda ihtilaf bulunmamaktadır.

Yolcuya gelince, ilim ehlinin büyük çoğunluğuna göre ona Cuma namazı yoktur (farz değildir.) Bunu, Medine ehli içerisinde İmam Malik, Irak ehli içerisinde Sevri ve bunun yanında İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem). yolculuk yaptığında Cuma'yı kılmazdı. Veda haccında da Cuma günü Arafatta iken öğle ile ikindiyi cem ederek kıldı, Cuma'yı ise kılmadı. Raşid halifeler de hac vb. için sefere çıkınca hiçbirisi bu seferinde Cuma'yı kılmamıştır. Aynı şekilde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in diğer ashabı ve onlardan sonra gelenler de böyle yapmışlardır. İşte böylece, sabit sünnete göre bu, bir icma halini almıştır ve artık buna muhalefet etmek de doğru olmaz.

Zühri ve Nehai'den nakledildiğine göre yolcuya Cuma farzdır. Ancak bu görüşe, icmaya muhalefet etmiş olacakları şeklinde karşılık verilmiştir.

---

906 Mesâil'u Ahmed, Sayfa: 57.

Köleye gelince, onun hakkında iki görüş gelmiştir:

1) Ona, Cuma namazı farz değildir. Bu, yolcu hakkında isimleri geçen (alimlerin) görüşüdür. Nitekim bu noktada gelen Tarık b. Şihâb rivayetine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "Köle, kadın, çocuk ve hasta dışındaki tüm müslümanlara cemaatle cuma kılmaları farzdır."[907] Çünkü uzak bir yerden de olsa Cuma'ya gitmek (say), vaciptir. Köleye ise -hac ve cihad'da olduğu gibi- vacip değildir. Çünkü o, efendisine bağlı ve onun istifadesine sunulmuş mahbus bir köledir; dolayısıyla din konusunda daha mahbus bir konumdadır.

2) Köleye Cuma namazı farzdır ve o, efendisinin izni olmadan gidemez. Bunu, bir topluluk söylemiştir. Ancak efendisi men edecek olursa Cuma'ya gitmez. Onlar, buna delil olarak Yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağırıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın."* (Cuma Suresi: 9) buyruğunu delil göstermişlerdir.

"Şayet köleye Cuma farz olacak olursa, bu durumda -efendisi izin vermemiş olsa dahi- oraya gitmesi caiz olurdu; çünkü efendisinin --diğer farz ibadetleri gibi- onu bundan alıkoyma hakkı yoktur." şeklinde cevap verilmiştir. Bir de ayet-i kerime özür sahipleri hakkında (istisna olarak) gelmiştir. Köle de söz konusu olan bu özür sahiplerinden birisini oluşturmaktadır.

el-Hasan ve Katâde'den nakledildiğine göre Cuma, darîbesini (bir tür borcunu) ödemeye çalışan köleye farzdır. Çünkü onun, kimi zaman mala tehavvül edip dönüş yapma hakkı olduğundan dolayı din konusundaki hakkı daha önceliklidir. Buna da önceki açıklamalarla karşılık verilmiştir.

---

907 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 644. Kendisi şöyle demiştir: Tarık b. Şihâb, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i görmüş fakat O'ndan birşey işitmemiştir." Ancak Nevevî, el-Hulâsa eserinde şöyle demiştir: "Bu durum, hadisin sıhhatini zedelemez. Çünkü bu sahabe mürselidir ve delil olmaktadır. Hadis ise Sahihayn şartına göredir." Bu Nasbu'r Râye, Cilt: 2, Sayfa: 199'da geçer. Beyhakî, Cilt: 3, Sayfa: 183 ise şöyle der: "Bu hadis, her ne kadar içerisinde irsal da bulunsa, bu iyi bir mürseldir. Tarık ise tabiinin hayırlıları arasındadır ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'i işitmemiş olsa da O'nu görmüştür. O'nun bu hadisinin lehine şahidler yer almaktadır." et-Telhîs, Cilt: 2, Sayfa: 65'te şöyle denmiştir: "Bu hadisi başkaları da sahih görmüştür." el-İrvâ, Cilt: 3, Sayfa: 58 eserinde der ki: "Ezcümle, şahidleri ve tarikleri açısından bu hadis-i şerif sahihtir."

Bu zikredilenlerden (yolcu, köle ve kadın) birisi Cuma kılacak olursa, öğle namazı yerine geçmiş olur. el-Muvaffak; Bunda bir ihtilaf bilmiyoruz, demiştir.

Cuma namazı, bunlardan birisi ile yerine gelmez, şöyle ki; bunların imamlık yapması sahih olmaz. Çünkü onlara Cuma farz olmadığı için, kendileriyle Cuma da akdedilmiş sayılmaz. Dolayısıyla -kadın ve çocuklar gibi- imamlık yapmaları caiz değildir.

Ebu Hanife ve İmam Şafiî; Bir köle ve yolcunun Cuma namazı için imamlık yapmaları caizdir, demişlerdir. İmam Malik ise (sadece) yolcunun imamlığı hakkında onlara muvafakat etmiştir. Ebu Hanife'den nakledildiğine göre; Cuma namazında (imamlık), köle ve yolcular için sahihtir. Çünkü onlar, haklarında Cuma namazı sahih olan kişilerdendir.

"Onlardan Cuma'nın sahih olması, yalnız o Cuma'ya tabi olup (cemaat olmaları) durumunda söz konusudur. Şayet onlar, Cuma'ya katılsalar yahut imamlık yapsalar, bu durumda uyanlar, kendilerine uyulmuş kimseler olurlar. Bunun yanında şayet onlarla Cuma münakid oluyorsa, o zaman –hür ve mukimler gibi- tek başına kılmalarıyla da münakid olur. Kıyası ise kadın ve çocuklarla çelişki oluşturmaktadır." şeklinde cevap verilmiştir.

Hastaya yahut yağmur ya da korku sebebiyle özrü bulunanlara gelince; Eğer Cuma'ya katılmaya güç bulurlarsa bu durumda Cuma üzerlerine farz olur ve Cuma kendileriyle münakid olur. Bu durumda, imamlık yapmaları da geçerlidir. Çünkü Cuma'nın kendilerinden sâkıt olması, ancak gelmeye bir meşakkat oluşturması nedeniyledir. Öyleyse camiye gidebilmeye imkân ve güç bulurlarsa meşakkat da gitmiş demektir ve -diğer özür grupları hakkında olduğu gibi- onlara da Cuma farz olacaktır.

Üzerine Cuma farz olduğu halde, İmam'dan önce öğle namazı kılan kişi: Üzerine Cuma farz olan kimsenin -imam Cuma'yı kıldırmadan önce- öğle namazı kılması sahih olmaz. Cuma'ya gitmesi halinde namaza kavuşmuş olacağını zannederse hemen Cuma'ya gitmelidir, aksi halde imamın Cuma'yı kıldırıp bitirdiğini kesin olarak bilmelidir ki, peşine öğle namazını kılabilsin. Bu, İmam Malik, Sevri ve yeni görüşüne göre İmam Şafiî'nin kavlidir. Çünkü bu kimse, muhatap olmadığı bir namazı

kılmış ve muhatap olduğu namazı da terk etmiştir. Onun için –tıpkı ikindi yerine öğle namazını kılan kimse gibi- bu namazı sahih olmaz. Zira onun Cuma namazı ile muhatap (sorumlu) olduğunda şüphe yoktur. Nitekim buna nas (Kur'ân ve Sünnet) ve icma delalet eder. Cuma'yı terk etmesiyle ve Cuma'ya gitmemesiyle günaha girmiş olacağında hilaf yoktur. Bundan anlaşılan şudur ki; o gün o, öğle ile muhatap (sorumlu) değildir. Çünkü bir vakit içerisinde iki namazla sorumlu değildir. Bunun yanında –öğle namazını kılsa dahi- Cuma'yı terk etmesi sebebiyle günahkar olmuştur. Buna karşılık Cuma'yı kılıp, öğleyi de terk etmekle –icmaen- günahkar olmamaktadır. Öyleyse vacip olan; terk edildiği vakit günaha girilmeyeni yapmak, günaha sokacak şeyden kaçınmaktır.

Ebu Hanife ve eski görüşüne göre İmam Şafiî şöyle demiştir: İmamın Cuma namazından önce, onun öğle namazını kılması sahihtir. Çünkü öğle namazı, vakit içerisinde yerine getirilen bir fariza iken, Cuma namazı da bu namazın yerine bedel olarak gelmiştir. Öyleyse ne zaman ki öğle kılınmış olsa bu durumda –diğer günlerde olduğu gibi- aslı yerine getirmiş ve yeterli gelmiş sayılır.

Önceki bilgilerle bu görüşe karşı cevap verilmiştir. Onların: "*Öğle namazı, vakit içerisinde yerine getirilen bir farizadır.*" sözleri, doğru değildir. Çünkü eğer bu asıl olsaydı, o zaman (Cuma günü) öğleyi de kılmak farz olurdu ve öğle terk edildiği için günaha da girilmiş olurdu. Bunun yanında Cuma namazı kılmak mümkün olduğu halde, öğle namazının kılınması caiz olmazdı. Çünkü bedele, sadece bedel olunan şey imkânsız hale geldiği vakit dönülebilir.

Ebu Hanife şöyle demiştir: Bu durumda onun Cuma'ya gitmesi gerekir. Şayet Cuma'ya gidecek olursa öğle namazını bozmuş olur, eğer gitmeyecek olursa öğleni kılması yeterli gelir.

"Öğle namazının, şayet sahih olmasıyla -diğer namazlarda olduğu gibi- Cuma'ya gitmesiyle onu bozmuş olmayacağı" şeklinde cevap verilmiştir. Şayet sahih kılmış olursa, bu durumda Cuma'dan dolayı zimmeti beri olur ve onun yerine kıldığı o farzı düşürmüş olur.

Ama Cuma'yı kaçırmış olsa bu durumda öğle namazına dönüşür. Çünkü Cuma'nın kazası mümkün değildir, zira Cuma, ancak şartlarıyla

sahih olabilmektedir. Bu namazın kazası olmadığı içindir ki, Cuma kaçırıldığı zaman artık öğle namazı, dönüş yapmış olur. İşte bu da bedel olma halidir.

Yolcu, köle, kadın, hasta ve diğer özrü bulunan ve üzerine Cuma kılmak farz olmayanlara gelince, bunlar -ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüne göre- imam Cuma'yı kıldırmadan önce öğleyi kılabilirler. Çünkü Cuma ile sorumlu değillerdir ve –Cuma yerine çok uzak bulunan kimsenin durumu gibi- onların da öğle namazını kılmaları sahih olur.

Ebubekir b. Abdulaziz ise; İmamdan önce öğleyi kılmak sahih olmaz. Çünkü özrün devam edeceği kesinlik bildirmemektedir, demiştir.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa kadına gelince; onun özrü devam eder, bu malumdur. Kadının dışındakine gelince; açık olan özrünün kaldığıdır, aslolan özrünün devam ettiğidir. Teyemmüm alan kişinin ilk vakit içerisinde namaz kılması, buna aşikar bir örnek teşkil etmektedir.

Daha faziletli olan, imam Cuma'yı kıldırdıktan sonra onların öğleyi kılmalarıdır. Çünkü bu durumda ihtilaftan çıkılmış olur. Bir de muhtemelen özürleri gidebilir ve bu gerekçeyle Cuma'ya da yetişme imkânı bulabilirler.

Cuma'ya gelenin gusül alması ve koku sürmesi: Cuma'ya gelen kimsenin, gusül almasının, temiz elbise giyinip, kokulanmasının müstehap oluşunda bir ihtilaf yoktur. Bu minvalde bir çok sahih rivayetler gelmiştir. Bunlardan birisi de Selman el-Fârisi'nin yaptığı rivayettir. O der ki: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Cuma günü bir kimse, gusül alıp elinden geldiği kadar paklanır ve yağından yağlanır ya da evindeki kokudan sürünür, ardından Cuma'ya gelir, yanyana oturan iki kimsenin arasını açmaz, daha sonra (Yüce Allah tarafından) ona takdir olunduğu kadar namaz kılar, daha sonra da imam söze başlayınca (namaz bitene kadar) sesini keserse, şüphesiz o cuma ile öteki cuma arasındaki günahları bağışlanır."[908] İlim ehlinin çoğunluğuna göre ise bunu yapmak vacip değildir. Bu, Evzâi, Sevri, İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ashabının görüşüdür. Bu noktada icmâ'nın olduğu söylenmiştir.

---

908 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 370, 392.

Mescidde insanların boyunlarından/omuzlarından aşarak geçmek: Kişi mescide geldiğinde, insanların boyun (ve omuzlarından) aşarak geçmesi mekruhtur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Yanyana oturan iki kimsenin arasını açmaz..."[909]; "Müslümanın boynuna çarparak geçmez ve kimseye eziyet vermez."[910] buyurmuştur. Cuma günü insanların boyunlarına çarparak geçen kişiye de: "Otur, şüphesiz sen eziyet verdin."[911] şeklinde buyurmuştur.

İmam'ın geçecek başka bir yolu yoksa, bu durumda –ihtiyaca binaen- omuzların üzerinden geçmesi mekruh olmaz. Şayet bir kimse bir boşluk görse ve oraya da ancak omuzların üzerinden geçmekle ulaşılacaksa, bu hususta iki görüş gelmiştir:

1) O zaman (omuzların üzerinden) geçebilir. Zira önünde bir boşluğu bırakan ve başka yere oturan kimsenin üzerinden geçmek haram değildir. Buna yakın bir görüş Evzâi'den de zikredilmiştir. el-Hasan der ki: Mescidlerin kapı girişlerinde oturanların omuzlarının üzerinden geçin. Çünkü bunda bir haramlık yoktur."

2) İmam Ahmed'den gelen ikinci rivayeti ise şöyledir: Şayet bir ya da iki kişinin omuzlarının üzerinden geçiyorsa bunda bir beis yoktur. Çünkü bu, azdır, bağışlanmıştır. Ama bu geçiş çoğalacak olursa, bu durumda mekruh sayarız. Aynı şekilde bunu İmam Şafiî de söyler; ancak o, namazgâha giden bir yol bulamaz ve ancak omuzların üzerinden geçmesiyle oraya ulaşabiliyorsa –inşallah- bu durumda o yeri açmasında bir sakıncanın olmadığını ifade etmiştir. Herhalde İmam Ahmed'in ve ona uyanların birinci maddede (geçen) görüşü, geniş bir yeri terk etmeleri halinde söz konusu olsa gerek. Örneğin -el-Hasan'ın dediği gibi- Boş bir safı (doldurmayı) terk etmiş oldukları halde, Mescidin sonunda saf bağlamış olanlar gibi. Çünkü bunların yaptıklarında bir haramlık yoktur. Çünkü on-

---

909 Geçen hadisten bir bölüm.

910 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 214; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 666... Hepsi de Amr b. Şuayb tarikiyle, onun babasından ve onun da dedesinden yaptığı nakille tahriç etmişlerdir. Haşiyetu'l Müsned, Cilt: 11, Sayfa. 183 eserinde der ki: "Hadisin isnadı sahihtir." Nâsıruddin (el-Albânî) ise "Hâşiyet'u Sahih-i İbn Huzeyme" eserinde: "İsnadı hasendir, söz konusu ihtilaf ise Amr b. Şuayb, onun babasından ve onun da dedesindeki senette olmuştur."

911 "İmam hutbe verirken Tahiyyetu'l Mescid kılmak" başlığında geçmişti.

lar, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emrine karşı gelmiş oldular belki ancak daha faziletli olanına rağbet ettiler. Nitekim safların en hayırlı olanını elde etmek istediler, ama en şerli olanında oturmak durumunda kaldılar. Dolayısıyla omuzların üzerinden geçmeleri, kaçınılmaz bir hal almış oldu. Onun (İmam Ahmed'in) ikinci görüşü ise ifrata kaçmayan kimseler hakkında mevzu bahistir. Önleri dolu olduğu için onlar sadece yerlerinde oturmak durumunda kalmışlardır.

Bir yerde oturur da sonra bir ihtiyacı peyda olsa ya da abdest almak durumunda kalsa, o zaman (dışarıya) çıkabilir. Nitekim Ukbe şöyle demiştir: "Medine'de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkasında ikindi namazı kıldım. O, selam verdi. Sonra kalktı, acele acele ve cemaatin omuzları üstünden aşarak, eşlerine mahsus hücrelerden birine gitti..." (Sonra gelip Hz. Peygamber) şöyle buyurdu: "Bizde biraz altın olduğunu hatırladım da onun beni alıkoymasını istemedim, taksim edilmesini (ve dağıtılmasını) emrettim."[912] Oturduğu yerden kalkacak olur ve sonra tekrar geri gelecek olursa, oraya oturmaya o daha çok hak sahibidir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Kim, oturduğu yerden kalkar sonra oraya geri dönecek olursa, oraya oturmaya o daha çok hak sahibidir."[913] Bunun, yerine aşarak geçme hükmü, önünde bir boşluk görenin hükmü ile aynıdır.

Zevalden önce Cuma namazı kılmak: Şayet altı saatte zevalden önce Cuma namazını kılacak olurlarsa, sünnet ve icma'ya göre Cumaları olur. Sünnete gelince, bu noktada Cabir'in yaptığı rivayete göre; "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu –yani Cuma namazını- kılardı sonra biz develerimizin yanına giderdik de güneşin zevaline değin onları (dinlenmeleri için) rahatlatıp serinletirdik."[914] İcma'ya gelince; bununla bazı sahabeler de amel etmişlerdir ve kimse buna ses çıkarmamıştır.

İlim ehlinin çoğu şöyle demiştir: Cuma'nın vakti, öğle vaktidir. Ancak Cuma'nın ilk vakit içerisinde yerine getirilmesi müstehap sayılmaktadır. Çünkü Seleme b. el-Akvâ şöyle der: "Biz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte cumayı kılardık ve henüz duvarların gölgesi yokken de

---

912 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 337.
913 Sahihi Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 1715.
914 Sahihi Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 588.

(mescitten) ayrılırdık." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[915] Enes'ten nakledildiğine göre; "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Cuma namazını güneş meylederken kılardı."[916]

el-Muvaffak der ki: Öne sürdükleri hadisler, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir çok zaman diliminde Cuma'yı zevalden sonra kılmış olduğuna işaret etmektedir. Zaten bunun caiz olduğunda ihtilaf da yoktur, zira bu daha faziletli ve daha evladır. Bizim öne sürdüğümüz hadisler ise Cuma'nın, zevalden önce de kılınmasının caiz olduğuna delalet eder. Zaten ikisi de birbirini nefyetmemektedir.

Gündüzün başında Cuma'yı kılmaya gelince, doğrusu bunun caiz olmayacağıdır. Çünkü vakitlendirme ancak delil ile sabit olur. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ve halifelerinden gündüzün başında Cuma kıldıklarına dair bir şey sabit olmamıştır.

Evla olan Cuma'yı zevalden sonra kılmaktır. Çünkü bu şekilde ihtilaftan çıkılmış olur. Bu da Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in çoğu kez kıldığı o zaman dilimi içerisinde onu kılmaktan geçer.

Bayram ve Cuma aynı güne denk gelirse: Bayram, Cuma gününe denk gelecek olursa -imam hariç- bayram namazını kılmaya gelmiş olanlardan Cuma namazı düşer. Cuma namazının düşeceğini söyleyenler arasında Şâ'bi, Nehai ve Evzâi bulunmaktadır. Çünkü bu hususta gelen Zeyd b. Erkam hadisine göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bayramı (aynı güne rastladığı) bir günde gündüzün ilk vaktinde iken kıldı sonra cuma için ruhsat verip "kılmak isteyen kılsın." buyurdu."[917] Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizin şu gününüzde iki bayram bir araya geldi. Dileyen (sadece bayramı kılar), cumayı kılmayabilir ama biz cumayı kılacağız."[918]

---

915 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 7, Sayfa: 449; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 589. Hadisin lafzı Müslim'e aittir. Buharî rivayetinde ise "güneş zail olunca" ifadesi yoktur.

916 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 386.

917 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 372. Hadisin lafzı ona aittir. Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 646; Hakim, Cilt. 1, Sayfa: 288. Hakim hadisi sahih, saymıştır. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. İbn el-Medîni de bu hadisi sahih görmüştür Bak: et-Telhîsu'l Habîr, Cilt: 2, Sayfa: 88.

918 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 647; İbn Mace, Cilt, Cilt: 1, Sayfa: 416; Hakim, Cilt. 1, Sayfa: 288. Hakim: Hadis Müslim şartına göre sahihtir, der. el-Busayrî şöyle demiş-

İmama gelince ondan ise bunlar (bayram ve cuma namazı) düşmez. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"(...) ama biz cumayı kılacağız."* buyurmuştur. Zira, eğer imam Cuma namazını terk edecek olursa bu durumda, hakkında bunu kılması vacip olanların bu namazı eda etmeleri imkânsız olacak ve yine hakkında bu namazın sâkıt olduğu diğer insanların -tam tersi- olarak bunu kılmaları imkânsız olacaktır.

Fakihlerin büyük çoğunluğu ise; Söz konusu Cuma ayetinin umûmu ve haberlerin, Cuma'nın vücubuna delalet etmesi sebebiyle, bu durumda Cuma kılmanın vacip olacağını, söylemişlerdir. Onların delil göstermelerinin ise zikri geçen ifadelere mahsus olduğu şeklinde cevap verilmiştir.

Cuma kılınacak yere uzak olan kimse: Şehir ve yerleşim yerlerinde yaşayan halk -uzakta da olsalar, yakında da bulunsalar, ezanı işitseler de, işitmeseler de- Cuma kılmaları zorunludur. Çünkü tek bir belde, Cuma namazının kılınması için bina edilmiş olmasıyla, bu durumda yakın ve uzak arasında bir fark yoktur. Bu, Rey ashabının görüşüdür ve buna yakın İmam Şafiî'nin de bir kavli yer almaktadır.

Şehir ve yerleşim yerlerinde yaşamayanlara gelince, şayet onlarla cami arasındaki mesafe, bir fersah ya da daha az olursa, Cuma'ya gelmeleri gerekir. Eğer mesafe daha uzak olursa, üzerlerine Cuma yoktur. Buna benzer bir görüş Said b. el-Müseyyeb'den de aktarılmıştır. Bu, İmam Malik ve Leys'in de görüşüdür.

İmam Şafiî ve İshak der ki: Cuma, ezanı işiten herkese zorunludur. Nitekim Abdullah b. Amr hadisinde şöyle gelmiştir: "Cuma, nidayı (ezanı) işiten kimselere gereklidir."[919] Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), gözleri görmeyen bir âmâ'ya; "Namaz'a çağrılan nidayı (ezanı) işitiyor musun?" buyurdu. Âmâ: Evet, deyince, bunun üzerine: O zaman icabet et, cevabını vermiştir."[920] Bir de nidayı işiten kişi Yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler!*

---

tir: "Bu hadisin isnadı sahihtir, ravileri ise güvenilirdir." Bak: Sahih-i İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 220.

919 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 640; Beyhakî, Cilt, Cilt: 3, Sayfa: 173. Hafız şöyle demiştir: "Bu hadisin merfu ve mevkuf oluşu hakkında ihtilaf edilmiştir." Bak: et-Telhîsu'l Habîr, Cilt: 2, Sayfa: 66; el-İrvâ, Cilt: 3, Sayfa: 58, 60.

920 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 452.

Cuma günü namaza çağırıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın." (Cuma Suresi: 9) buyruğunun umumi kapsamına dahildir.

Rey ashabı şöyle demiştir: Şehir ve yerleşim merkezinin dışında bulunan kimselere Cuma yoktur. Zikri geçen açıklamalara gelince, nidayı (ezanı) işittikleri vakit, şehir ve yerleşim merkezinin dışında kalanları ise kapsamamaktadır.

el-Muvaffak der ki: Nida'nın gerçek anlamda muteber olmasına gelince, bu mümkün değildir. Çünkü insanlar içerisinde sağır olan ve kulağı ağır duyan kimseler vardır. Kimi zaman ezan, minberin arasında okunur ki, bu durumda o ezanı sadece caminin içerisinde olan işitebilir. Kimi zaman müezzin, sesi kısık olan birisi olabilir yahut da bazı zamanlarda hava çok rüzgarlı olabilir, ezanı işitecek kişi de uykulu yahut kendisini nida'dan engelleyecek bir şeyle meşgul olması nedeniyle, ezanı işitemeyebilir. Hatta daha uzakta olan birisi ezanı işitirken, daha yakında olan birisi onu işitememekle, böylece uzakta olana Cuma vacip olurken, yakın olana olmamış sayılır. Öyleyse ihtilaflı olmayan bir ölçünün belirlenmesi gerekir. Genelde ezanın işitildiği yer, müezzinin onu sesli bir şekilde yüksekte okuması, rüzgarın olmayışı, (dinleyenlerin) seslerinin kısıldığı, işitenlerin sessizce ve uyanık iken dinlemeleriyle bir fersah olan yahut buna yakın bir ölçüde bulunan mesafe ile sınırlanmasıdır. Allah, en iyisini bilir.

Cuma'dan sonra kılınan namaz: İsterse kişi Cuma'dan sonra iki rekât, isterse de dört rekât namaz kılar. Çünkü İbn Ömer'in rivayetine göre, "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Cuma sonrasında iki rekât namaz kılardı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Bir lafız da ise: "Cuma'dan sonra hemen bir şey kılmazdı, nihayet ayrılır sonra iki rekât namaz kılardı." geçmektedir. Müslim'de ise: "(...) evinde kılardı..."[921] şeklindedir. Ebu Hureyre'den rivayete göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Her kim, Cuma'dan sonra namaz kılacak olursa, dört rekât kılsın."[922]

921 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 425.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 600, 601.

922 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 600.

Cuma ile sonrasında kılınacak namazın arasının bir sözle, geçişle yahut da eve gitmeyle -araya fasıla koyarak- ayrılması müstehaptır. Çünkü Muaviye şöyle demiştir: "Cuma'yı kıldığın vakit konuşmadıkça veya (mescidden) çıkmadıkça ona bir namaz ekleme. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), bize bunu yani konuşmadıkça ya da (mescidden) çıkmadıkça bir namaza başka bir namazın eklenmemesini emir buyurdu."[923]

Cuma günü sabah namazında okunacaklar: Cuma günü sabah namazında "Secde" ve "İnsan" suresini okumak müstehaptır. Çünkü bu mivalde gelen Ebu Hureyre hadisine göre, o şöyle demiştir: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Cuma günü sabah namazının ilk rekâtında: "Elif lâm Mîm Tenziilu... (Secde Suresi: 32) ve ikinci rekâtta ise: "Hel etâ ale'l-İnsâni... (İnsan Suresi: 76) okurdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[924]

---

923 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 601.

924 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 377, 552; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 599. Müslim'in buna benzer olarak İbn Abbas'tan gelen rivayeti de yer almaktadır.

Bayram namazının temeli, kitap, sünnet ve icma'ya dayanmaktadır. Yüce Allah şöyle buyurur: *"Rabbin için namaz (bayram namazı) kıl, kurban kes."* (Kevser Suresi: 2) Sünnete gelince; tevâtüren sabit olduğuna göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), bayram namazlarını kılmış ve Müslümanlar da bayram namazlarının sabit oluşu hakkında icma etmişlerdir.

Bayram namazı, mezhebimizin zahir görüşüne göre farz-ı kifâyedir. Bunu, Şafiî'in ashabından bazıları da söylemişlerdir. Çünkü Allah'u Teâla: *"Rabbin için namaz (bayram namazı) kıl, kurban kes."* (Kevser Suresi: 2) buyurmuştur. Emir ise vücup ifade eder. Bunun yanında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu namazları devamlı kılmış olması da yine bunun vacip olduğuna işaret etmektedir. Çünkü bayram namazları bu dinin açık ilâmıdır ve tıpkı Cuma gibi vaciptir.

Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Bayram namazı farz değildir, sadece vacib-i âyandır. Çünkü bu namazda hutbe meşru kılınmıştır ve böylelikle vacib-i âyandır (herkesin kılması vaciptir); ancak Cuma namazı gibi farz değildir.

"Bunda ezanın meşru olmaması hasebiyle, vacib-i âyan olmayacağı ve tıpkı cenaze namazı hükmünde olduğu" şeklinde cevap verilmiştir.

Bayram namazının vacip değil de, müekked sünnet olduğu söylenmiştir. Bunu, İmam Malik ve Şafiî ashabının çoğu söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir bedeviye: "(Beş vakit namazın dışında sorumlu tutulacağı bir namazın olmadığını, sadece) nafile olarak kıldığın namaz hariç…"[925] buyurmuştur.

Buna, "bir vatana ve yerleşim yerine sahip olmadığı için o bedeviye Cuma namazının vacip olmayacağı, bayram namazının ise bundan daha öncelikli sayılacağı" şeklinde cevap verilmiştir. Sonra buna benzer bir du-

---

925 "Namaz kitabı" bölümünde geçmişti.

rum, vacip olduğuna dair delillerde zikri geçen ifadelere mahsustur. Zira orada ise "beş vakit namazın" vacip (farz) olduğu açıkça ifade edilmiştir. Nitekim beş vakit namazı özellikle ifade etmiş, pekiştirmiş, farz-ı ayn olduğunu belirtmiş, her gün ve gece tekrar edilerek sürekli olarak kılınmasını ibraz etmiş olmaktadır. Beş vakit namazın dışındaki namazlar ise bazı durumlarda ve bir arızî sebebe bağlı olarak yerine getirilen vaciplerdir: Cenaze ve Bayram namazı buna birer örnektir.

Bayram gecelerinde tekbir almak: İnsanların bayram gecelerinde, mescidlerinde, evlerinde ve yollarında –yolcu da olsalar mukim de olsalar- aşikar (aleni) olarak tekbir getirmeleri müstehap sayılmıştır. Çünkü Allah (c.c.) şöyle buyurur: *"Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık, Allah'ı tazim etmeniz (tekbir getirmeniz), şükretmeniz içindir."* (Bakara Suresi: 185) Tekbirin izhar edilmesinin anlamı ise sesin (tekbir getirilerek) yükseltilmesidir. İslam şiarlarını izhar ettiği ve başkasına bunu hatırlattığı için bunların izhar edilerek söylenmesi müstehap görülmüştür.

Bayram için temizlik yapmak ve süslenmek: Cuma'da olduğu gibi (Bayramda da) kişinin temizlenmesi, bulduğu en güzel giysiyi giymesi ve kokulanıp misvak kullanması müstehaptır. İbn Ömer şöyle demiştir: "Hz. Ömer bir defasında ipekten bir cübbe buldu, onu alıp Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e getirdi ve: Ey Allah'ın Resulü! Şu cübbeyi alıp da bayram günleri ve sana elçiler geldiğinde giysen, dedi. Buna karşılık Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): Bunu ancak ahirette nasibi olmayanlar giyer, buyurdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[926] Bu da gösteriyor ki bu günlerde süslenmek sahabelerce de meşhur idi.

Namazdan önce bir şey yemek: Sünnet olan, (bayram) namazından önce bir şey yemektir. Kurban bayramı günü ise namaz kılıncaya kadar bir şey yenmez. Bu, ilim ehlinin çoğunluğunun görüşüdür. el-Muvaffak der ki: Bu noktada bir ihtilaf bilmiyoruz. Enes şöyle der: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ramazan bayramında, sayıca tek olan birkaç hurma yemedikçe namaza gitmezdi."[927] Büreyde'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ramazan bayramı günü bir

926 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 439; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1639.
927 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 446.

şey yemeden namaza çıkmaz, Kurban bayramında ise namazı kılıncaya kadar bir şey yemezdi."[928]

Namazgahta eda edilen Bayram namazı: Sünnet olan, bayram namazının (büyük) namazgâhta kılınmasıdır. Bunu, Evzâi ve Rey ashabı güzel görmüşlerdir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), namazgaha çıkar, mescidinden ayrılırdı. Ondan sonra halifeleri de aynısını yapmışlardır. Şüphesiz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), mescidi yakınında olduğu halde en faziletli olanı terketmezdi, uzakta da bulunmuş olsa ameli tam olarak gerçekleştirmeyi yeğlerdi. O (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in -bir özür olmadıkça- mescidinde bayram namazı kıldırdığı nakledilmiş değildir. Bunda, müslümanların icması da vardır. Çünkü -mescid dar da olsa geniş de olsa- insanlar her zaman ve her yerde (bayram namazını eda etmek için) namazgaha çıkmaktadırlar.

İmam Şafiî'den nakledidiğine göre; Şayet beldenin mescidi geniş olursa, orada namaz kılmak daha faziletlidir. Çünkü bu, yerin en hayırlı ve en temiz yeri sayılır. Bu nedenledir ki Mekke halkı, Mescid-i Haram'da namazlarını kılarlar.

Buna ise "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, şerefli olmasına rağmen mescidinde bayram namazını kılmayıp namazgâha çıkmasıyla cevap verilmiştir. Bir de evde nafile namazı kılmak, şerefli olmasına rağmen mescidde kılmaktan daha faziletlidir."

Sabah namazından sonra bayram namazına erkenden gitmek müstehaptır; ancak imam bunun dışındadır; çünkü o, bayram namazına yakın vakitte gider. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), böyle yapardı. Bu minvalde Ebu Said hadisinde şöyle geçmektedir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kurban ve Ramazan Bayramı günlerinde namaz için namazgâha giderdi ve orada öncelikle namaza başlardı..."[929] İmamın dışındakilerin ise erkenden gitmeleri ve imamın yakınında yer almaları müstehap sa-

928 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 360; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 426. Hadisin lafzı Tirmizî'ye aittir. Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 294. O da hadisi sahih görmüş ve Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Aynı şekilde bu hadisi İbn Kattan da sahih görmüştür. Bunu da "et-Tâlîku'l Muğnî ale'd Dârakutnî"de zikretmiştir. Hâşiyetu'l Müşkât, Cilt: 1, Sayfa: 452 eserinde: Hadisin isnadı sahihtir, denmiştir.

929 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 605.

yılmıştır. Böylelikle erken gelmenin ecrini ve namazı bekleme sevabını elde etmiş olur. İmama yakın olmak için ilerlerken, insanların üzerinden (omuzlarına) çarpmaksızın ve onlara eziyet vermeksizin gitmelidir.

Bayrama giderken -tıpkı Cuma'daki gibi- yürüyerek, vakarlı ve sakin bir şekilde gitmek müstehap sayılmıştır. Yürüyerek gitmeyi müstehap sayanlardan birisi de Ömer b. Abdulaziz, Nehai, Sevri, İmam Şafiî ve başkaları olmuştur.

Yolda ilerlerken sesli şekilde tekbir alır (*Allahuekber*, der). Bunu, İmam Malik, İshak ve Ebu Sevr söylemiştir. Ebu Hanife ise; Kurban bayramında tekbir getirir, Ramazan bayramında ise tekbir getirmez, demiştir.

Kadınların namazgâha çıkmaları: Bayram namazını kılmak için kadınların namazgâha çıkmalarında bir sakınca yoktur. Çünkü Ümmü Atiyye hadisine göre, kendisi şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) her iki bayramda da bize, evlenmemiş genç kızları, perde ehli hanımları namazgâha götürmemizi emretti. Hayızlı kadınlara da müslümanların namaz kılacakları yerden uzaklaşmalarını emir buyurdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[930]

Nehai, Yahya el-Ensâri, Süfyan ve İbn Mübarek ise bunu kerih görmüşlerdir. Bunun yanında Rey ashabı ise yaşlı kadının namazgaha çıkmasına ruhsat verirken, bir tür fitnenin çıkabileceği endişesinden dolayı genç bir kızın namazgâha çıkmasını ise kerih görmüşlerdir. Hz. Âişe şöyle demiştir: "Şayet Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), kadınların ortaya çıkardıkları şeyleri görmüş olsaydı, İsrail oğullarının, kadınlarını engelledikleri gibi O da onları engellerdi."[931]

el-Muvaffak der ki: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti (her konuda) uyulmaya daha layıktır. Hz. Âişe'nin sözü ise sadece birtakım kadınların ihdas ettikleri konulara has bir mevzu ile ilgilidir. Elbetteki (fitne çıkartan) bu tip kadınların namazgaha çıkmalarının mekruhluğunda şüphe yoktur.

---

930 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 423, 466.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 605, 606.

931 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 349; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 329.

Bayram namazının vakti ve sayısı: el-Muvaffak şöyle demiştir: İlim ehli, imam ile birlikte kılınan bayram namazının iki rekât olduğu hususunda ihtilaf etmemişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den mütevâtir olarak geldiğine göre O, bayram namazını iki rekât olarak kılardı. Ondan sonra günümüze değin gelen imamlar da yine bu namazı iki rekât kılmışlardır. Bundan başkasını kılanların varlığını ise bilmiyoruz ve bu konuda bir hilaf da yoktur.

Bayram namazının vakti, güneş doğup, bir mızrak boyu yükseldikten sonra başlar, bir kişinin öğle boyunu aştığı yani zeval vaktine kadar devam eder. Bu, nafile namazı kılmanın yasak olduğu iki vakit arasındaki zaman dilimidir.

Şafiî ashabı şöyle der: Bayram namazının ilk vakti, güneşin doğmasıyla başlar. Çünkü bu hususta, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkadaşı Abdullah b. Busr'un naklettiği hadis şöyledir: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ramazan veya Kurban bayramı günü insanlarla birlikte çıktı. İmam'ın gecikmesini yadırgayıp; Biz bu saatte namazı bitirmiş olurduk. Şüphesiz bu vakit, nafile (kuşluk) vaktidir, buyurdu."[932]

"Söz konusu o imamı yadırgaması, yalnız cemaatle kılınacak olan o vakti geciktirmesi sebebiyle olmuştur." şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü durum, bundan başkası olsaydı bir gecikme olmazdı ve yadırganması da caiz olmazdı. Dolayısıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), bunu yasak bir vakit içerisinde yapmış şeklinde yorumlanması caiz olmaz; çünkü yasak vakit içerisinde namaz kılmak, ittifakla mekruhtur, faziletli olan da bunun tersini yapmaktır. Kuşkusuz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), ne bir mekruhta ve ne de faziletsiz bir konuda devamlılık göstermiştir.

Kurban kesimine bol vakit kalsın diye Kurban bayram namazını daha öne alarak kılmak ve buna mukabil, fıtır sadakasını çıkarmaya vakit kalsın

---

932 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 675; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 418; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 295. Hakim: "Hadis Buharî şartına göre sahihtir." demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Nevevî, el-Hülâsa eserinde –aynı şekilde Nasbu'r Râye, Cilt: 2, Sayfa: 211 de: "Hadisin isnadı Müslim şartına göre sahihtir. Bunu İmam Buharî kesinlik sigasıyla muallak aktarmıştır" der. Bununla beraber bakınız: el-Feth: Cilt: 2, Sayfa: 456.

diye de Ramazan bayram namazını ertelemek sünnettir. Bu, Şafiî mezhebinin görüşüdür. el-Muvaffak: Bu konuda ihtilaf edeni bilmiyorum, demiştir.

Bayram namazında ezan ve kamet yoktur: el-Muvaffak şöyle der: Bu konuda, muhalefet eden olarak bilinen kimselerden dahi bir ihtilaf bilmiyoruz. Şöyle denilmiştir: Bayram da ilk defa ezan okuyan İbn Ziyâd olmuştur. Bu da göstermektedir ki, ondan önce bayramda ezan ve kametin olmadığı noktasında icma edilmiş olmaktadır. Bunu, İmam Malik, Evzâi, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir. Sabit olduğuna göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), bayram namazını ezansız ve kametsiz olarak kılardı. Cabir'in naklettiğine göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), namaza hutbeden önce, ezansız ve kametsiz olarak başladı..."[933] Câbir b. Semura'dan rivayete göre, o dedi ki: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber bir değil, iki değil... (bir çok kez) bayram namazını ezansız ve kametsiz olarak kıldım."[934]

el-Muvaffak şöyle der: Bizim arkadaşlarımızdan bazıları: "O gün; *"es-Salâtu Câmiatun (Namaz toplar, bir araya getirir.)"* diye nida edilir, demişlerdir. Bu, İmam Şafiî'nin de görüşüdür. (Ancak) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti uyulmaya daha layıktır.

Bayram namazındaki kıraat ve cehri okunması: el-Muvaffak şöyle demiştir: İlim ehli arasında; Bayram namazının her rekâtında, "Fâtiha suresi"ni ve bir (zammı) surenin okunmasının meşruiyeti hakkında ve bunları sesli olarak okumanın sünnet olduğu, sadece Hz. Ali'den, onun bayram namazlarında yanı başındakilere kıraatı işittirdiği, ama sesli olarak okumadığı rivayeti[935] dışında bir ihtilaf bilmiyoruz. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bayramlarda (açıktan) kıraat ettiğine dair gelen haberler, Onun sesli olarak okuduğuna delildir. Çünkü bu namazlar, bayram namazlarıdır ve Cuma namazına benzemektedir.

---

933 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 603, 604. Yine Müslim, İbn Abbas ve Cabir'den şöyle dediklerini nakletmiştir: "Ne Ramazan ve ne de Kurban bayramında (bayram namazı için) ezan okundu." Aynı şekilde Buharî'de rivayet etmiştir. Bakınız: Buharî, el-Feth ile beraber, Cilt: 2, Sayfa: 451.

934 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 604.

935 İbn Ebu Şeybe, Cilt: 2, Sayfa: 180.

Birinci rekâtta "sebbeha (yani Âlâ), ikinci rekâtta ise "Ğâşiye" suresini okuması müstehaptır. Çünkü bu hususta gelen en-Nûman b. Beşir hadisine göre, o şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Cuma ve Bayramlarda "Sebbehe (yani Âla)" suresini ve "Ğâşiye" suresini okurdu. (en-Nûman b. Beşir) şöyle demiştir: Eğer bayram ve Cuma namazı aynı güne rastlarsa bu durumda yine her iki namazda da aynısını okurdu."[936]

İmam Şafiî ise şöyle demiştir: "Kâf" ve "İkterebeti's-sâatu ve'n-Şakka'l-Kamer" surelerini okur. Çünkü Ebu Vâkıd el-Leysi şöyle demiştir: "O –yani Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)- bu namazlarda "*Kâf ve'l-Kur'ani'l-Mecid*" ile "*İkterebeti's-sâatu ve'n-Şakka'l-Kamer*" surelerini okurdu."[937]

Ebu Hanife ise; Bu hususta zorunlu bir şey yoktur, demiştir.

Kişi, bu ikisinden hangisini okuyacak olursa, kâfidir. Ancak birinci rivayette olanı okuyacak olursa, bu daha güzeldir.

Bayram namazında tekbir getirmek: İlk rekâtta iftitah (başlangıç) tekbiri ile birlikte yedi tekbir getirir ve buna, rükû'ya vardığı tekbiri eklemez. İkinci rekâtta da kalkış ve rükû'ya gidiş tekbirleri olmaksızın beş tekbir getirir. Bu, Yedi Medine fakihlerinden, Ömer b. Abdulaziz, Zühri, İmam Malik ve el-Müzeni tarafından rivayet edilmiştir. Bunu, aynı zaman da Evzai, İmam Şafiî ve İshak da söylemiştir. Ancak onlar: Birinci rekâtta iftitah tekbiri dışında yedi tekbir getirir." demişlerdir.

İbn Abdilberr şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den hasen yoluyla gelen bir çok nakilde O (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, bayram namazlarının ilk rekâtında yedi, ikinci rekâtında da beş tekbir getirdiği vakidir. Bunlar; Abdullah b. el-Âs, Cabir, Hz. Âişe, Amr b. Avf, İbn Ömer ve Ebu Vâkid el-Leysi'den... gelen hadislerdir."[938] Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bunların tersine dair kuvvetli ve zayıf bir nakil ise gelmemiştir. Amel edilen en evla şekli de budur.

Ebu Hanife ve Sevri ise; birinci ve ikinci rekâtta üçer defa tekbir alınır, demişlerdir ve bu görüşlerine ise zayıf hadisle delil göstermişlerdir.[939]

936 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 598.
937 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 607.
938 et-Temhîd, Cilt: 16, Sayfa: 37, 38. Bak: İrvâu'l Ğalîl, Cilt: 3, Sayfa: 107, **112**.
939 Bak: Meâlimu's Sünen, Cilt: 2, Sayfa: 31.

İftitah tekbiri ile birlikte, tekbir alırken elleri kaldırmak müstehaptır. Bunu, Ata, Evzâi, Ebu Hanife ve İmam Şafiî söylemiştir. Tekbir alırken ellerin kaldırılması hakkında geçen bilgiler ile Hz. Ömer'in uygulaması[940] bu yönde olmuştur. Bir de sahabeden buna muhalefet eden bilinmemektedir.

İmam Malik ve Sevri ise; İftitah tekbiri dışında, tekbir alırken eller kaldırılmaz. Çünkü bu tekbirler, namaz esnasında yerine getirildiği için bunlar, secdeye giderken alınan tekbirler gibidir.

"Bunların secdeye gidilen tekbirlerden olmayacağı, çünkü bunların kıyam halindeyken iki elin kaldırılmasıyla icra edildiğini, böylelikle de İftitah tekbiri hükmünde sayılacağı" şeklinde cevap verilmiştir.

Namaza açılış yapmak ve tekbirler arasında zikirde bulunmak: Birinci tekbirin peşine açılış duası yapar. Sonra bayram tekbirlerini alır ardından "Eûzü" çeker ve (Kur'ân) okur. Bu, Şafiî mezhebinin görüşüdür.

İmam Ahmed'den gelen başka bir rivayete göre; açılış duaları (Subhâneke vb.) tekbirlerden sonra okunur. Bu ise Evzâi'nin görüşüdür. Çünkü açılış, "Eûzü"nun peşine alur ve bu da "Eûzü" ise (Kur'ân) kıraatinden önce olur. Ebu Yusuf der ki: Bu kimse tekbirden önce "Eûzü"yu çeker ki bu şekilde açılış ile Eûzü'nün arasında fasıla olmamış olsun.

el-Muvaffak der ki: Bizim mezhebe göre açılış (duaları), kendisiyle ilk olarak namaz açıldığı için meşru kılınmıştır. Onun için –diğer namazlarda olduğu gibi- bu namazda da başta okunur. "Eûzü" ise kıraat için meşru kılınmıştır, kıraate tabidir, kıraatin başında söz konusu olur.

Açılışı (dualarını) bitirdiği zaman Allah'a hamd ve sena eder, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salat getirir sonra da bunu her iki tekbir arasında yapar. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Nitekim bu noktada Alkame'nin, İbn Mesud'dan yaptığı nakile göre, "tekbir" konusunda o şöyle demiştir: "Namazı açacağın (iftitah) tekbirini alırsın, Rabbine hamd eder, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salat getirirsin. Sonra dua

---

940 Beyhakî, Cilt: 2, Sayfa: 293. Bak: Müsned-i Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 133, 134.

eder, tekbir alır ve bunun aynısını yaparsın. Sonra da tekbir alır, bunun aynısını yaparsın..."[941]

Ebu Hanife, İmam Malik ve Evzâi ise şöyle demişlerdir: Peşpeşe tekbir alır ve aralarda herhangi bir zikirde bulunmaz. Çünkü aralarında şayet meşru bir zikir bulunmuş olsaydı, bu bize –tekbirlerin nakledildiği gibi- nakledilmiş olurdu. Bir de bu, sünnet cinsinden bir zikir olduğundan dolayı –rükû ve secdedeki tesbihler gibi- peşpeşe gelmiştir.

"Tekbirin tersine tesbih'in, gizli olup, açıktan söylenmeyen bir zikir olduğu şeklinde" cevap verilmiştir. Onların bu noktadaki kıyasları, cenazedeki tekbirlerle çelişki oluşturmaktadır ki, bu tekbirlerde zikir söz konusudur.

Tekbirlerle, zikrin arasında bulunanlar sünnettir, vacip değildir. Dolayısıyla kasden ya da sehven terk edilmiş de olsa namazı bozmaz. el-Muvaffak: Bunda ihtilaf edeni bilmiyorum, demiştir.

Bayramda hutbe: Bayram hutbeleri namazdan sonra verilir. el-Muvaffak der ki: Bu hususta Ümeyyeoğulları dışında, müslümanlar arasında ihtilaf edeni bilmiyoruz... Şüphesiz Ümeyyeoğullarının ihtilaf oluşturmasına itibar edilmez. Çünkü onlardan önce de bu hususta icma edilmiştir. Onların bu ihtilafı, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sahih sünnetine de terstir. Onların bu amellerine karşı çıkılmıştır, bir bidat türetmiş olacakları ve sünnete tezat oluşturmuş oldukları ortada... Nitekim İbn Ömer'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer, bunların hepsi iki bayram namazını hutbeden önce kıldırırlardı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[942]

941 Beyhakî, Cilt: 3, Sayfa: 291, 292. Hadisin isnadı iyidir. el-İrvâ, Cilt: 3, Sayfa: 114, 115 eserinde de bu şekilde geçer. Bu hadise ait diğer tarikleri de zikretmiştir ki, bunlar; Taberanî'nin, el-Kebîr eserinde ve el-Mehâmili'nin Salatu'l Îdeyn'de geçer, hadisi ise o sahih saymıştır. Beyhakî şöyle demiştir: Bu, Abdullah b. Mesud'un kavli olup mevkuf rivayetidir. Biz de her iki tekbir arasında zikredilmesine dair mevkufluğu noktasında mutabaat ediyoruz. Zira bunun hilafına ondan başka nakleden olmamıştır."

942 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 453; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 605.

İbn Abbas'tan rivayete göre, o şöyle demiştir: "Bayram namazını, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman ile birlikte kıldım. Onların hepsi de bayram namazını hutbeden önce kılarlardı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[943]

Bu durumda kim namazdan önce hutbe verecek olursa, bu kimse hutbe vermemiş kimse gibidir. Çünkü o, hutbe mahalli (zamanı) dışında hutbe vermiş demektir; tıpkı Cuma namazından sonra hutbe vermiş gibi olur.

Bu, sabit olduğuna göre iki (bayram) hutbesinin sıfatı, tıpkı Cuma hutbesinin sıfatı gibi olmuş sayılır; ancak birinci (bayram) hutbesi, peşpeşe dokuz tane tekbirle açılış yaparken, ikinci hutbe ise peşpeşe yedi tane tekbirle hutbe açılışı yapar. Hutbede tekbirleri çoğaltmak ise müstehap görülmüştür.

Şayet Ramazan bayramı ise bu durumda (imam) onlara fıtır sadakasını emreder, bunun vacip ve sevap olduğunu hatırlatır. Bunun yanında fıtır sadakasının miktar ve cinsini, kimlere vacip olduğunu ve ödeme vaktini de beyan eder. Şayet Kurban bayramı ise; onlara kurbanı, faziletini ve bunun müekked sünnet olduğunu, yeterli olan hususu, kesim vaktini, kusurlu hayvanların kurban olamayacağını, aradaki ayrım keyfiyetini ve kurban keserken ne söyleyeceğini hatırlatır. Bu iki bayram hutbesi de sünnettir ve orada hazır bulunup onları dinlemek ise vacip değildir.

Bayram namazından önce ve sonra nafileyi o yerde kılmak: İmam ve uyanlar için, Bayram namazından önce ya da sonra nafile namazı aynı yerde kılmak mekruhtur. Bunu, İmam Malik ve başkaları söylemiştir. Çünkü bu noktada İbn Abbas'ın rivayetine göre; "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ramazan bayramında iki rekât namaz kıldırdı, ne öncesinde ve ne de sonrasında (nafile) kılmadı..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[944] Zira bu noktada icma vardır.

Bayram namazından önce nafile kılınmayacağı, ama sonrasında kılınabileceği söylenmiştir. Bu, Sevri, Evzâi ve Rey ashabının görüşüdür.

---

943 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 453; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 602.

944 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 453, 476; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 606.

İmam Şafiî der ki: Cemaatin değil de imamın nafile kılması mekruhtur. Çünkü imamın bu durumda namazla meşgul olması müstehap sayılmaz, kendisine uyanlara (cemaate) ise mekruh değildir. Çünkü bu vakit, içerisinde namaz kılmanın yasaklandığı vakit değildir.

Bu hadisi, sahabelerin rivayet ettikleri ve bununla da amelde bulundukları yönünde cevap verilmiştir. Sahabelerin yaptıkları tefsir ve izahlar ise başkalarının tefsir ve izahlarından daha önceliklidir. Şayet, (bu vakitte) namazla meşgul olduğu için imamın nafile kılması mekruh olursa, o zaman namaz öncesindeki durumu da bu yönde tahsis edilecektir. Çünkü namazdan sonra da kendisini meşgul eden bir kimse kalmayacaktır. Bir de bayram namazı vaktinde namazgahta nafile kılmış olmakla -kendisine selam verenler gibi- mekruha girmiş olacaktır.

Nafile namaz kılmanın mekruh oluşu, sadece Bayram namazı kılınan o namazgah için geçerlidir. Başka yerde kılmaya gelince, bunda bir sakınca yoktur. Aynı şekilde namazgahtan dışarı çıkıp gitse ve sonra geri dönüp gelse, Bayram namazından sonra nafile namazı kılmasında bir beis yoktur.

Bayram namazını kaçıran kimse: Bayram namazını kaçıran kimse, onu kaza yapmaz. Çünkü bu namaz farz-ı kifâyedir ve onu bir topluluğun kılmasıyla söz konusu farz yerine getirilmiş olur. Eğer bunu illâ da kaza yapmayı isterse, bu durumda dilerse onu dört rekât olara kılar. Bu, Sevri'nin kavlidir. Çünkü bu hususta gelen İbn Mesud hadisinde, o şöyle der: "Kim, bayram namazlarını kaçıracak olursa, dört rekât kılsın."[945]

Dilerse de bunu -nafile namaz gibi- iki rekât kılar. Bu ise Evzâi'nin görüşüdür. Çünkü bir nafile namazı konumunda olmuş olur. Dilerse de onu, tekbirlerle (normal) bir bayram namazı gibi kılar. Bu ise Nehai, İmam Malik, İmam Şafiî ve Ebu Sevr'in kabul ettiği görüştür. Zira bu minvalde gelen Enes rivayetine göre; "Kendisi imamla birlikte bayram namazını kaçırdığı zaman, ailesini toplar ve onlara imamın cemaate bayram namazı kıldırdığı gibi namaz kıldırırdı."[946]

---

945 Abdurrezzak, Cilt: 3, Sayfa: 300; İbn Ebu Şeybe, Cilt: 2, Sayfa: 183.
946 İbn Ebu Şeybe, Cilt: 2, Sayfa: 183; Beyhakî, Cilt: 3, Sayfa: 305. Hadisin lafzı ona aittir.

Bayram namazının sadece zevalden sonra olacağı bilinecek olursa: Şayet Bayram namazının sadece zevalden sonra olacağı bilinecek olursa, bu durumda (imam) bir gün sonrasında çıkıp, bayram namazını kıldırır. Bunu, Evzai, Sevri ve İshak söylemiştir. Çünkü bu noktada Ebu Umeyr, ashabdan olan amcalarından rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: "Bulutlar sebebiyle Şevval hilalini göremedik. Bunun üzerine oruçlu sabahladık. Bir süre sonra gündüzün sonlarına doğru bir kervan gelerek, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir gün evvel hilâli gördüklerine dair şahidlik ettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber onlara oruçlarını açmalarını sabah olunca da Bayram namazını kılmak için musallaya gelmelerini emretti."[947]

el-Hattâbi şöyle demiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti daha evladır ve Ebu Umeyr hadisi de sahihtir; öyleyse buna dönüş yapmak vacip olur.[948]

Ebu Hanife'den nakledildiğine göre; Bayram namazının kazası olmaz. İmam Şafiî ise; Şayet güneş battıktan sonra bayram bilinecek olursa, ertesi gün kılınır. Ama zevalden sonra bilinecek olursa o zaman kılınmaz; çünkü artık vaktini geçirmiştir. Bu namaz, ancak güneş battıktan sonra bilinmesi durumunda kılınır; zira bu halde bayram ertesi gün olmuş olur. Bunlara "birinci görüşte" gösterilen delil çıkarımlarıyla karşılık verilmiştir.

Kurban bayramında tekbir getirmek: Kurban bayramında ifa edilen tekbirlerin meşruiyeti hakkında ilim adamları arasında bir ihtilaf yoktur. Onlar sadece bu tekbirlerin süresi hakkında ihtilaf etmişlerdir. İmam Ahmed'e göre bu tekbirler, Arefe günü sabah namazında başlar ve son teşrik günlerinin ikindi namazına kadar devam eder. Bu görüşe, Sevri, İbn Uyeyne, Ebu Yusuf, Muhammed, Ebu Sevr ve bazı görüşlerine göre İmam Şafiî sahip olmuştur. Çünkü Cabir'den rivayete göre, o şöyle der: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Arefe günü sabah namazında tekbir almaya başladı ve son teşrik günlerinin ikindi namazına kadar

---

947 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 58; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 684; Nesaî, Cilt: 3, Sayfa: 180; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 170. Dârakutnî: "Hadisin isnadı hasendir" demiştir. Beyhakî ise: "Bu isnad sahihtir" demiştir. et-Telhîs, Cilt: 2, Sayfa: 87 eserinde der ki: "Bu hadisi İbn Munzir, İbn Seken ve İbn Hazm sahih görmüşlerdir."

948 Meâlimu's Sünen, Cilt: 2, Sayfa: 33.

bu (tekbirler) devam etti."[949] Çünkü bu noktada sahabenin icması yer almaktadır.

Ebu Hanife ise; (tekbirler) Arefe sabahından, kurban/kesim günü ikindi namazına kadardır. Çünkü Yüce Allah: "*Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine belli günler de Allah'ın ismini ansınlar.*" (Hac Suresi: 28) Bunlardan kasıt ise Zilhicce'nin ilk on günüdür. İcmamıza göre arefe gününden önce tekbir alınmaz, bu durumda arefe ve kurban gününde tekbir getirilmesi gerekmektedir.

İmam Malik ve meşhur görüşüne göre İmam Şafiî ise şöyle demiştir: Tekbirler; kurban bayramı günü öğle namazında başlar ve son teşrik günlerinin sabah namazına kadar devam eder. Çünkü insanlar bunda hac yapanlara tabilerdir. Hacılar ise ilk (şeytan) taşlama ile beraber telbiyeyi keserler ve kurban günü taş atarak tekbir getirirler. Sonrasındaki ilk namaz ise öğle namazı, son namaz ise teşrik günlerinde üçüncü gün olarak eda ettikleri mina sabahındaki (sabah) namazıdır.

"*Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine belli günler de Allah'ın ismini ansınlar.*" (Hac Suresi: 28) ayetine gelince, bundan kasdedilenin, hediyelik ve kurbanlıklar... üzerinde Yüce Allah'ı anmak ve zikretmek olduğu şeklinde cevap verilmiştir. Şayet onların bu açıklamaları doğru ise kuşkusuz bilinmelidir ki Yüce Allah: "*Sayılı günlerde (eyyam-ı teşrikte telbiye ve tekbir getirerek) Allah'ı anın...*" (Bakara Suresi: 203) buyurmuştur. Bu sayılı günler ise teşrik günleridir ve bunlarda da yine (tekbirlerle) amel edilmektedir. Ama ihramlı olanlara gelince, onlar kurban günü öğle namazında tekbir getirirler; çünkü onlar öncesinde telbiye getirmekle

---

949 Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 49, 50; Beyhakî, Cilt: 3, Sayfa: 315'te Amr b. Şemr tarikiyle, Cabir el-Câfi'den, onun da Abdurrahman b. Sâbit'ten aktarmıştır. Beyhakî der ki: "Amr b. Şemr ve Cabir el-Câfi ile delil gösterilemez." Beyhakî, Cilt: 3, Sayfa: 314'te mana itibariyle Hz. Ali'nin bu yöndeki amelini aktarmış ve senedi sahihtir, demiştir. Bunun benzerini de İbn Abbas'tan nakletmiştir. Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 299, 300 ise bunun benzerini Hz. Ali'den, İbn Mesud ve İbn Abbas'tan aktarmıştır. el-Feth, Cilt: 2, Sayfa: 462'de şöyle der: "Bu noktada Hz. Peygamber (s.a.v.)'den bir hadis sabit olmamıştır. Bu konuda en sahih olarak gelen sahabelerden Hz. Ali ve İbn Mesud'un: "Tekbirler, Arafe günü sabah namazından, Mina günlerinin sonuna kadardır." sözleridir. Bunu İbn Munzir ve başkaları rivayet etmişlerdir. Allah, en iyisini bilir.

meşgul idiler. Ancak muktezanın varlığı sebebiyle ve haklarında kısıtlayıcı bir durum olmadığı (yani hacı olmadıkları) için, hacıların dışındakiler ise Arafe gününden olmak üzere tekbirlere başlarlar. Onların: "*İnsanlar hacılara tabidirler*" sözlerine gelince, bu, delilden yoksun ve kimseden işitilmemiş mücerret bir iddia dan öteye geçmez.

Tekbirin sıfatı şöyledir: "*Allahuekber, Allahuekber, Lâ ilâhe illallahu vallahuekber, Allahuekber ve lillahi'l Hamd.*" Bunu, Sevri, Ebu Hanife ve İshak söylemiştir.

İmam Malik ve İmam Şafiî ise; tekbirin şekli üç defa: "*Allahuekber, Allahuekber, Allahuekber.*" şeklinde demektir. İmam Ahmed'den meşhur olarak geldiğine göre cemaat, farz namazların peşine tekbirleri getirir. Bu, Sevri ve Ebu Hanife'nin mezhebidir. Çünkü bu noktada İbn Ömer'in bir pratiği[950] de bulunmaktadır. İbn Mesud'un kavline gelince; "Tekbir sadece cemaatle namaz kılanlar için gerekir." şeklindedir. Bu iki sahabeye muhalefet eden bir sahabe çıkmamıştır, o halde bu bir icma halini almış oldu.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; tek başına dahi olsa kişi farz için tekbir getirir. Bu, İmam Malik'in mezhebini de oluşturmaktadır. İmam Şafiî ise şöyle der: Farz olsun, tek olarak kıldığı nafile olsun yahut da cemaatle kıldığı bir namaz olsun peşine tekbir alır.

Zikredilenler konusunda yolcular da mukim olanlar gibidir. Aynı şekilde kadınlar da cemaatle namaz kılarken tekbir getirirler. Tek başına namaz kılarken, tekbir getirmelerinde –erkeklerde olduğu gibi- iki görüş gelmiştir. Bunun yanında kadınlar, tekbir getirirken, erkekler duymasın diye seslerini kısmaları gerekmektedir.

İmam Ahmed'den gelen diğer bir rivayete göre; kadınlar tekbir getirmezler. Çünkü tekbir, sesli olarak yerine getirilmesi meşru bir zikirdir; dolayısıyla -ezan gibi- kadınlar hakkında meşru değildir.

Namazın bir bölümüne yetişmiş (mesbûk) kişi de aynı şekilde namazından kaçırdığını kılıp tamamlamasıyla tekbir alır. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. Şayet namaz kılan kişi, selam verdikten sonra sehiv secdesi yapacak durumda olursa, secdesini yapar ardından da tek-

---

950 Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 461, 462.

bir getirir. Bunu, Sevri, İmam Şafiî, İshak ve Rey ashabı söylemiştir. el-Muvaffak; bu noktada ihtilaf edeni bilmiyorum, demiştir.

Mutlak olarak (her yerde) tekbir getirmek: Namazların dışında da tekbir getirmek meşrû'dur. Nitekim İbn Ömer, tüm bu (teşrik) günlerinde Mina'da iken, namazların akabinde, yatağının üzerinde, evinde (çadırında), oturduğu sohbet yerinde ve yol güzergahında hep tekbir alırdı."[951]

Aynı şekilde Zilhicce'nin ilk on gününde tekbir almak da müstehaptır. İbn Abbas der ki: "Eyyâm-ı Mâlûmât, Zilhicce'nin ilk on günüdür. Eyyâm-ı Mâdûdât ise teşrik günleridir."[952] İmam Buharî[953] şöyle demiştir: "İbn Ömer ve Ebu Hureyre, öşür günlerinde çarşıya çıkar, tekbir getirirlerdi ve insanlar da onların bu tekbirlerine katılarak tekbir alırlardı."

Zilhicce'nin ilk on gününde zikir, namaz, oruç, sadaka ve diğer güzel hayır amellerini gayretle yerine getirmek, müstehap sayılmıştır.

---

951 Bunu, Buharî muallak olarak rivayet etmiştir. el-Hâfız der ki: "İbn Munzir, bu hadisi vasletmiş ve el-Fâkihi ise Ahbâr-u Mekke eserinde, İbn Cüreyc tarikiyle; Bana Nâfi haber verdi ki, İbn Ömer... şeklinde aynısını aktarmıştır." Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 461, 462.

952 Buharî muallak olarak rivayet etmiştir. el-Hâfız der ki: "Bunu Abd b. Hamid vasletmiştir... Aynı şekilde İbn Mardûyeh de öyle... Hadisin isnadı ise sahihtir." Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 457, 458.

953 Muallak olarak rivayet etmiştir. el-Hâfız şöyle demiştir: "İkisinden (İbn Ömer ve Ebu Hureyre) bu hadisi mevsul olarak bulamadım." Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 457, 458.

KORKU NAMAZI

Korku (havf) namazı, kitap ve sünnet ile sabittir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman...*" (Nisa Suresi: 102) Sünnete gelince; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), korku namazını bizzat kıldığı sabit olmuştur. Âlimlerin cumhuru, bu namazın Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra da halen devam edeceği noktasında ittifak etmişlerdir.

Ebu Yusuf şöyle demiştir: "Korku namazı sadece Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e mahsustur. Çünkü Yüce Allah: "*Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman...*" şeklinde buyurmuştur." Ancak onun bu yorumu doğru değildir. Çünkü Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında sabit olan bir şey –sadece O (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e tahsis edildiğine dair bir delil olmadıkça- bizim hakkımızda da geçerli sayılır. Bir de sahabe-i kiram korku namazı hakkında görüş birliğine varmış, icma etmişlerdir. Ayetin hitabında "Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in" tahsis edilmiş olmasına gelince bu, hüküm açısından tahsisini gerektirmez. Kuşkusuz sahabeler de, zekâtı vermeyen kimselere karşı; "Şüphesiz Yüce Allah: '*Onların mallarından zekât al...*' (Tevbe Suresi: 103) diye buyurarak, bu hükmü sadece peygamberine tahsis etmiştir (özel kılmıştır.)" diyen kimselere şidddetle karşı çıkmışlardır.

Korku namazının sıfatı: Korku, imam ve ona uyan hepsi hakkında rekât sayısını etkilemez. Bu durumda, kısaltılması mübah olan bir sefer (savaş durumu) olursa, (imam) her bir topluluğa (müfrezeye) iki rekât namaz kıldırır ve her topluluk, tek başına geri kalan kısmını tamamlarlar. Öyleyse imam ilk taifeye bir rekât namaz kıldırır, Fâtiha suresi ile bir zammı sureyi okumakla da diğerleri namazı tamamlarlar. Sonra o taife gider nöbet tutar, düşmanla karşılaşmış (savaşmış) diğer topluluk gelir, onlara da bir rekât namaz kıldırır ve Fâtiha suresi ile bir zammı sureyi okumakla da diğerleri namazı tamamlarlar. Teşehhüd tamamlanıncaya değin de

imam kendi teşehhüdünü uzatır ve onlar için (namazı bitirip) selam verir. Bunun caiz oluşu ancak birtakım şartlara bağlıdır. Bunlardan birisi; düşmanla sıcak bir savaş ortamının olması ve diğeri de düşmanların hücum etmelerinden emin olunamaması durumudur.

Onlara namazı kıldırırken onu biraz hafif tutması müstehaptır. Çünkü korku namazının konumu icabı zaten, onu hafif kılmaktır. Aynı şekilde ayrılıp yalnız başına namazı kılan taife de hafif (kısa) bir sure okur ve ayakta (öbürünü) karşılayıncaya kadar yerinden ayrılmaz. Çünkü ayağı kalkış hep beraber yapılacağından dolayı imamdan önce o taifenin ayrılıp gitmesine hacet yoktur. Çünkü ayrılıp gitmek, yalnız bir mazeret söz konusu olunca caizdir. (İmam,) bu arada onlar kavuşup yetişsinler diye, bekleme durumunda okumayı uzatır. Şayet onlar gelmeden önce okumaya başlayacak olur, sonra geldikleri vakit rükûya gidecek olursa ya da öncesinde imamın rükûsuna onlar kavuşacak olurlarsa, imamla birlikte rükû ederler ve bu du durumda -sünneti terk etmeleriyle beraber- kıldıkları o rekât sahih olur. Teşehhüd için oturmuş olursa, onlar ayağı kalkarlar ve diğer rekâtı kılarlar. (İmam) teşehhüdü birtakım dua ve tesbihlerle uzatır ki ona taife yetişmiş olsun, peşine teşehhüd yaparlar sonra imam onlar adına selam verip (namazı bitirir.)

İmam Malik der ki: İmamla birlikte teşehhüd yaparlar. İmam selam verince de onlar ayağı kalkarlar ve -namazın bir bölümünü kaçıran mesbûk gibi- kaçırdıkları kısmını eda ederler. Ancak önceki geçen açıklamalar daha evladır. Çünkü Yüce Allah: *"Sonra henüz namazını kılmamış olan (bu) diğer taife gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar..."* (Nisa Suresi: 102) buyurmuştur. Bu da gösteriyor ki onların tüm namazı, imamla birlikte kılacakları namazdır. Yeri geldiği vakit buna değinilecektir. Bir de ilk taife imamla beraber iftitah tekbirinin sevabına yetişmiş oldukları için, ikinci taife için imamın selam vermesi gerekir ki araları denk gelmiş olsun. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir ancak aktarılan birtakım ihtilaflar bulunmaktadır. Bu bağlamda Salih b. Havvât'ın, "*Zâtu'r-Rikâ*' savaşı meydana geldiği gün Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte korku namazı kılan bir zattan rivayet ettiğine göre; "Bir taife Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte (arkasında), bir başka taife de düşmana karşı saf tutmuştu. Allah'ın Elçisi, yanındakilere bir rekât namaz

kıldırmış, sonra ayakta dururken (cemaat de) kendi kendilerine namazı tamamlamışlar. Sonra namazdan çıkarak düşmanın karşısına saf bağlamışlar. (Bu sefer) öteki taife gelmiş, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara da namazından kalan rekâtı kıldırmış, sonra oturarak beklemiş, cemaat kendi kendilerine namazı tamamlamışlar, ardından Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlarla selam vermiştir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[954] Sehl b. Hasne de buna benzer bir hadis rivayet etmiştir. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[955]

Ebu Hanife şöyle demiştir: İki taifeden birine bir rekât kıldırır; bu arada diğer taife de düşman karşısında bulunuyordur. Onlar namazda iken, ardından berikiler gelir ve imamla beraber ikinci rekâtı kılarlar. Sonra imam selam verir ve taife namazda olduğu halde düşmana karşı geri döner. Bu sefer birinci taife namaz yerine gelir ve tek başına namazı kılarlar ve onda kıraat (Kur'ân) okumazlar. Çünkü imama uyma hükmündedirler. Ardından düşmana karşı yönelirler ve ardından diğer taife de namaz yerine gelir ve tek başına namazı kılar ve onda kıraat da eder. Çünkü imam, namazdan, namazı bitirdikten sonra o taife ayrılmıştır; dolayısıyla bu namaz, mesbûk'un hükmü gibi olmuş olacaktır. Bu minvalde gelen İbn Ömer'in rivayetine göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki taifeden birine bir rekât kıldırdı. (Bu arada) diğer taife düşman karşısında bulunuyordu. Sonra (berikiler) namazdan ayrılıp öbürlerinin yerlerine durunca bu sefer onlar geldi. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara da bir rekât namaz kıldırdı. Selam verdi. Sonra hem berikiler hem de ötekiler birer rekât kaza ettiler." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[956] Onlar şöyle demişlerdir: Bu, daha evladır. Çünkü birinci görüşte, imamın namazdan ayrılmasından önce, ona uyanların ayrılabileceğinin caiz olduğu ifade edilmektedir. İkinci taife de ise imamın ayrılışı, ameller/fiiller hakkında söz konusu olmuştur.

Birinci görüşle amel etmek daha evladır. Çünkü bu, Allah'ın kitabına daha uygundur. Bunun yanında namaz ve savaş konusunda daha fazla bir ihtiyatı aşılamaktadır. Kitaba olan muvafakatına gelince, Allah (c.c.)

954 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 7, Sayfa: 421; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 575, 576.
955 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 7, Sayfa: 422; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 575.
956 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 7, Sayfa: 422; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 574.

şöyle buyurur: *"Sonra henüz namazını kılmamış olan (bu) diğer taife gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar..."* Ayet, Onların tüm namazlarını, imamla birlikte kılacaklarını gerektirmiş oluyor. Hâlbuki Ebu Hanife'ye göre imam ile birlikte sadece bir rekât kılarlar. *"Henüz namazını kılmamış olan"* buyruğunun mefhumundan anlaşılan ise "birinci taifenin" tüm namazını kılmış oldukları yönündedir. Onun (Ebu Hanife'nin) görüşüne göre ise o namazın yalnız bir bölümünü kılmış oluyor.

Namazdaki ihtiyatı aşılamasına gelince; her bir taife gelip peşpeşe namazlarını kısım kısım olarak kılarken, bir grup imamla birlikte fiili olarak denk gelirken, diğer grup ise ayrılıp gidiyor ve gelip tek başına bir mesbûk gibi namazını kaza ediyor. Ona göre ise namaz içerisinde olduğu halde bir yerden başka yere yönünü çevirmiş oluyor. Kimi zaman yürüyor, kimi zaman da bineğine biniyordur... Bu ise çokça amel demektir, kıbleden yönü çevirip sırtını vermektir ki, namazın (geçerliliğini) nefyetmektedir. İki rekâtın arasını çok büyük bir ayrımla nefyetmektedir. Sonra bir de birinci taifeyi, selam verdiği halde imama uyma durumunda ve o hükümde görmektedir. Hâlbuki imam selam verdikten sonra, ona uymaya gelen taifenin, me'mûm (uyan) olarak rekâtı kılması caiz değildir.

Savaştaki ihtiyatı aşılamasına gelince; çünkü bu durumda darbe almaktan temkinli bir hal alınmış olur ve düşman tarafından göremediği olası bir tehlikeyi diğerine haber vermek, bunun yanında imamla beraber namaz kılanlara da haber vermek söz konusu olmaktadır. Bu ise onların görüşlerine göre mümkün değildir. Bir de korku namazının hafifletme üzere bina edildiği var. Çünkü onlar, zaten buna bir ihtiyaç içerisinde bulunmaktadırlar. Onların (Hanefilerin) görüşüne göre namazın çokça uzatılması emniyet durumunda söz konusu olur. Öyleyse hafif tutma gerekçesi bulunduğu halde, korku durumunda olan bir kimseye namazı uzatmayı nasıl mükellef kılabilirler? İmamın bir özre binâen ayrılması ise caizdir, hatta -iki görüşe göre- kaçınılmaz bir durum dahi olabilir.

Şayet imam, onlara Ebu Hanife'nin mezhebinde olduğu gibi namazı kıldıracak olursa, bu caizdir; ancak evla ve en güzel olanı terketmiş sayılır. Bunu, İbn Cerir ve Şafiî ashabından bazıları söylemiştir.[957]

---

957 Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 7, Sayfa: 424.

Hazarda kılınan korku namazı: Düşmanın yakın bir mesafeden Müslüman beldesine saldırması durumu gibi, ihtiyaç duyulduğu vakit korku namazını hazar da kılmak caizdir. Bunu, Evzâi, İmam Şafiî ve Malik'in ashabı söylemiştir. Zira *"Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman..."* (Nisa Suresi: 102) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hazarda iken korku namazını kılmamış olmasının nedeni, korkunun hazarda iken hiç gündeme gelmemiş olmasından dolayıdır.

İmam Malik'ten nakledildiğine göre korku namazı, hazarda iken kılmak caiz değildir. Çünkü ayet-i kerime sadece iki rekâta işaret etmiştir; hâlbuki hazarda kılınacak olan namaz dört rekâttır.

Onların: *"Çünkü ayet-i kerime sadece iki rekâta işaret etmiştir."* sözlerine gelince, buna şöyle cevap verilir: Bir defa bazı namazlar hazarda iken de iki rekât kılınmaktadır, Sabah ve Cuma namazı gibi. Akşam ise üç rekâttır ve yolculukta korku durumunda bu şekilde kılınması da caizdir. Çünkü bu, korku durumudur ve seferde olduğu gibi korku namazını eda etmek caizdir.

İmam cemaate dört rekâtlık namazı korku namazı olarak kıldıracak olursa; her taife iki rekât kılar ve birinci taife sadece Fâtiha'yı okuyarak namazı tamamlar. Çünkü taifenin imamının ayrılmasından sonra iki rekât son namazı olmaktadır. Diğer taife ise Fâtiha ve bir zammı sureyi okuyarak namazı tamamlar. Çünkü kaza ettikleri, taifenin ilk namazıdır.

Dört rekâtlık bir namazda şayet imam, iki taifeyi ayıracak olursa, ilk taifeye üç rekât kıldırır, ikinci taifeye de bir rekât kıldırırsa yahut ilk taifeye bir, ikinci taifeye de üç rekât kıldırırsa, bu durumda namaz sahih olur. Çünkü iki taifenin beklemelerine (herhangi) bir artırım yapmaz, şeriat bu ikisinin benzerini getirmiştir zaten. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Ancak o; Sehiv secdesi de yapar, demiştir. Oysaki buna bir ihtiyaç yoktur; çünkü secde yanılmadan dolayı yapılır, ortada ise herhangi bir yanılma (sehiv) yoktur.

Şayet kılınan namaz akşam ise (imam) ilk taifeye iki rekât kıldırır, taife kendi başına Fâtiha'yı okuyarak bir rekât kılarak tamamlar. İkinci taifeye de bir rekât kıldırır ve taife kendi başına Fâtiha'yı ve bir de zammı sure okuyarak iki rekât kılarak tamamlar. Bunu ise İmam Malik, Evzai, Süfyan

ve iki görüşünden birisine göre İmam Şafiî söylemiştir. Diğer görüşünde ise şöyle demiştir: İlk taifeye bir rekât kıldırır, ikinci taifeye ise iki rekât kıldırır. Çünkü evla olan imamla beraber iftitah tekbirinin ve başlangıcın faziletine yetişmektir. Onun için ikinci taifenin rekâtları fazlalaştırması gerekir. Bu görüşe, "şayet faziletten gerçekten de bir şey elde edilmediğinde, birinci taifenin daha çok hak sahibi olacağı" şeklinde karşılık verilmiştir. Bunun yanında imamla birlikte selama yetişmesiyle ikinci taifenin kaçırmış olmasına mecbur bırakmıştır. Zira ikinci taife tüm namazını imama uyma hükmünde olduğu halde kılarken, birinci taife ise bazı bölümlerini münferid olarak eda etmiştir. Hangisini yapmışsa şayet bu caizdir.

Korku namazı kılarken silah taşımak: Korku namazı kılarken silah taşımak müstehaptır; çünkü Yüce Allah: *"Onlar da ihtiyat tedbirlerini ve silahlarını alsınlar..."* (Nisa Suresi: 102) buyurmuştur. Çünkü düşmanların ansızın kendilerine saldırıp saldırmayacaklarını bilemezler. Bunda müstehap olan şey, kişinin öncelikle kendi nefsine zarar gelmesinden emin olması, (taşırken) ağır gelmemesi ve kendisini düzgün secde yapmaktan engellememesi, yanındakilere vb. de eziyet vermemesidir. Necis olan bir silahı taşımak ve -mazeret dışında- namazın bir rüknünü ihlal etmesi caiz değildir.

Silah taşımak, caiz değildir. Bu görüş ise Ebu Hanife'nin, ilim ehlinin çoğunun ve İmam Şafiî'nin iki görüşünden birisini oluşturmaktadır. Çünkü silah taşımakla ilgili gelen emir, sadece silaha yakın olmak ve onu koruyup (kaybetmemek) açısından söz konusu olmuştur, yoksa vacip anlamında değildir.

Vacip olma ihtimali de vardır. Bunu ise Davud (ez-Zâhirî) ve diğer görüşüne göre İmam Şafiî söylemiştir. Delil ise onların lehindedir; çünkü emrin zahiri, vacip olduğunu ifade etmektedir. Şüphesiz vacibin kasdedildiğine işaret eden Yüce Allah'ın şu kavli gelmiştir: *"Eğer size yağmurdan bir eziyet olur yahut hasta bulunursanız silahlarınızı bırakmanızda size günah yoktur."* (Nisa Suresi: 102) Eziyet şartı sebebiyle günahın kaldırılmış olması, bulunmadığı zaman da (silah taşımanın) gerekli olduğuna delil teşkil etmektedir.

Değişik şekillerde kılınan korku namazı: Korku namazını Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kılmış olduğu farklı şekillerde olduğu gibi kılmak, caizdir. İmam Ahmed der ki: Korku namazı hakkında rivayet edilen tüm hadislerle amel etmek caizdir. (Yine) şöyle demiştir: Bu noktada altı yahut yedi şekilde kılınan korku namazı ile ilgili rivayetlerin hepsi de caizdir.

el-Esrem der ki: Ebu Abdullah'a (İmam Ahmed'e); "Sen bütün hadislerle amel caiz diyorsun, hâlbuki her hadisin kendisine ait bir konumu olmuştur. Peki, bunlardan birisini seçmeyelim mi?" diye sordum. Bunun üzerine o: "Ben diyorum ki; Her kim bu hadislerin hepsiyle de amel etse bu güzeldir. Ama ben Sehl hadisini tercih ediyorum." cevabını vermiştir.

Korku namazı bir rekâttır: İmam Ahmed'in sözünün genelinden bunun caiz olacağı anlaşılmaktadır. Çünkü o, bu namaza ait altı tane (farklı) şeklin olduğunu zikretmiştir. el-Muvaffak der ki: Ben bu noktada altı (farklı) şekilden başkasını bilmiyorum, arkadaşlarımız ise buna karşı çıkmışlardır. el-Kâdı ise şöyle demiştir: "Korkunun rekât sayılarına bir etkisi yoktur." Bu, içlerinde Sevri, İmam Malik, İmam Şafiî, Ebu Hanife ve ashabının da yer aldığı ilim ehlinin çoğunluğunun görüşüdür. Bazı belde âlimleri ise bunun bir rekât oluşunu caiz görmemişlerdir. Onlardan kimisi de; bir rekâtın yalnız savaşın şiddetlendiği durumda söz konusu olabileceğini ifade etmiştir.

Korku çoğalıp savaş da kızıştığı zaman: Ama korku çoğalır ve savaş da kızışacak olursa, bu durumda nasıl imkân bulurlarsa o şekilde namazlarını kılarlar. İster yaya, ister binek üzerinde, mümkünse kıbleye doğru, değilse kıbleden başka yöne doğru kılabilirler. Güçleri yettiği ölçüde rükû ve secdeyi ima ile kılarlar. Secdeyi rükûdan biraz daha eğerek yaparlar, İleri doğru giderler, geriye çekilirler, düşmanla vuruşurlar, sıçrarlar, kaçarlar (her türlü hareket ederler) ancak namazı, vaktinin dışına çıkaramazlar. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. Çünkü Yüce Allah: "*(namazlarınızı) yürüyerek yahut binmiş olarak (kılın.)*" (Bakara Suresi: 239) buyurur.

İbn Ömer der ki: "Şayet korku bundan da fazla olursa, o zaman ayakta iken, ayaklarınız üzerinde yahut da bineklerin üzerinde kıbleye yönel-

miş yahut yönelmemiş olarak kılınız." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[958] İmam Malik der ki: Nâfi şöyle demiştir: "İnanıyorum ki Abdullah b. Ömer, bu sözü mutlaka Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den (işitip) zikretmiştir."[959]

Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Kılıçla çarpışırken ve yürürken korku namazını kılamaz. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hendek savaşında (bu şekilde) namazı kılmamıştır, namazı ertelemek durumunda kalmıştır.

"Bu hadisenin henüz korku namazı nazil olmadan önce vuku bulduğu" şeklinde cevap verilmiştir. Sonra (Ebu Hanife'nin) bu itirazı batıldır. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in korku namazı kıldığında ihtilaf edilmemiştir, hatta Yüce Allah, kitabında bunu emir dahi buyurmuştur. Bu durumda, kitap ve icmaya muhalif olan delil göstermelerde bulunmak caiz değildir. Muhtemeldir ki Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), namazı unuttuğundan dolayı ertelemiştir. Bunun doğruluğunu ise O'nun henüz savaşmadan önce namazı kılmayı unuttuğu ve sonrasında namazdan engelleyen bir savaşın meydana gelmiş olduğu gerçeğidir.

İmam Şafiî der ki: Bu durumda namazı kılar; ancak yürüyecek ya da savaşacak veyahut pozisyonunu uzatacak bir amel olursa, o zaman namazı batıl olur. Çünkü böylesi bir durum, namazı bozanlar arasında sayılır.

Buna ise "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, ashabına korkunun şiddetlenmediği zamanda dahi namaz kıldırmasıyla" cevap verilmiştir. Onlara bizzat düşmana karşı yürümelerini emretmiştir. Sonra geri kalan (ve kılamadıkları) namazı dönüp kaza ederler. İşte bu tür bir yürüyüş çok sayılır ve uzunca bir amel anlamı taşır. Bir de kıbleden yönünü dönmek demektir. İşte tüm bunlara (Allah'ın Resulü), korku şiddetli olmadığı halde cevaz vermiştir. Durum böyle iken korkunun şiddetlenmesi durumunda böyle kılmak daha evladır. Şaşırılacak bir durumdur ki Ebu Hanife, bu şekli tercih etmiş, diğerlerine yani namaz esnasında –hareket etmesi mümkün olduğu halde- amel etmemeye ve namazın, kendisi dışındaki ile de mümkün olabileceği (gerçeğine) ise yanaşmamıştır. Sonra da ancak kendisiyle güç yetirilen bir durumda men edilmesini öngörmüştür. Hâlbuki aksine olan daha evladır. Özellikle de Yüce Allah'ın, bu durum altında ruhsat verdiğine dair nassı bulunduğu halde…

958 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 8, Sayfa: 199; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 574.
959 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 8, Sayfa: 199.

İmam Şafiî ise bunu, korku sebebiyle yapılması mübah olan bir amel olacağı şeklinde tahsis etmiş olduğundan dolayı namazı da bozmuş olmamaktadır. Mesela kıbleye sırtını dönmek, binek üzerinde kılmak ya da ima ile kılmak gibi. Zira böylece, ameli kesir'e (çok yapılan amele) ihtiyaç oluşturacağından dolayı, şu üç husus söz konusu olur:

1) Ya namazı vaktinden çıkarmak gerekir ki, bunun haram olduğu hususunda bir ihtilafımız yoktur.

2) Ya savaşı terk edecek ki, bunda da onun helak olması söz konusudur. Müslümanların icmasına göre bu, ona gerekli değildir.

3) Yahut da hakkında tartışma bulunan bir amele uyması gerekir. Bu ise icmaya göre caizdir.

Öyleyse amel etmek (3. madde) kesinleşir ve bu şekilde namaz kılmak da batıl olmaz.

Kim düşmandan, selden, yırtıcı hayvandan ya da yangından kaçacak olur da -kaçmak dışında- bunlardan kurtulamayacak olursa, bu durumda korkunun şiddeti sebebiyle namaz kılabilir. Bunda hazar ya da sefer de olması arasında bir fark yoktur. Çünkü mübah olan, helak olma korkusudur, burada ise söz konusu olmuştur. Öyleyse bunların dışında kurtulabilecek bir çıkış yolu olur ya da ufak bir zararla kurtulacaksa onun korku namazı kılması doğru olmaz. Çünkü korku namazı, ancak mazerete binaen caizdir, bu nedenle de zaruretin mevcut olmasına hastır.

Birtakım vecibelerini ihlal etmekle birlikte, korkunun şiddeti sebebiyle bazı kimseler, korku namazı kılacak olurlar da namaz esnasında emniyet vukû bulacak olursa, bu vecibeleri tamamlayarak namazı eda ederler ve namazı geçen kısımlara bina ederler. Çünkü geçen kısımları emniyet öncesi sahih olmuştur, bu nedenle de üzerine bina edip kılmaları caizdir. Sanki hiçbir vecibeyi ihlal etmemiş gibi... Şayet emniyetinden dolayı söz konusu vecibelerden bir şeyi ihlal edecek olurlarsa namaz geçersiz olur.

Şart ve vecibelerini yerine getirerek emin bir şekilde namaza başladıktan sonra, bir korku peyda olup (korku) da şiddetlenecek olursa, ihtiyaç duyduğu durumuna göre namazını tamamlar ve namazından geçen kısımlarının üzerine bina ederek namazını eda eder.

KÜSÛF NAMAZI

Küsûf (güneş ve ay tutulması) namazı, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti ile sabittir. el-Muvaffak der ki: Güneş tutulmasının meşruiyeti hakkında ilim adamları arasında bir ihtilaf bilmiyoruz. İlim ehlinin çoğuna göre ise Küsûf namazı, ay tutulması hakkında meşrû'dur. Bunu, Ata, el-Hasen, Nehai, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Muhakkak ki Güneş ve Ay hiçbir kimsenin ne ölümünden ne de doğumundan dolayı tutulmazlar. Fakat bunlar, Allah'ın (kudretine delalet eden) alâmetlerindendir. Bunların tutulduklarını görünce hemen namaz kılın." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[960] Her ikisi hakkında namaz kılınmasını bir emir şeklinde buyurmuştur.

İmam Malik der ki: Ay tutulması hakkında bir sünnet yoktur. İmam Malik'in, İbn Abdilberr ve Ebu Hanife'den naklettiğine göre, o ikisi şöyle demişlerdir: "İnsanlar ay tutulmasından dolayı namazı münferit olmak üzere, ikişer rekât olarak kılarlar, cemaatle ise kılmazlar. Çünkü bu nedenle dışarı çıkmalarında bir zorluk vardır."

"Geçen ifadelerle, bir de iki tutulmadan birisi alacağı ve bu durumda güneş tutulmasının daha aşikar sayılacağı" şeklinde cevap verilmiştir.

Bu namazın cemaatle ve münferit olarak kılınması da sünnettir. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: "*Bunların tutulduklarını görünce hemen namaz kılın.*" Zira bu, bir nafile namaz olduğuna göre -diğer nafileler gibi- münferit şekilde kılmak da caiz olur.

Bu namazın cemaatle yerine getirilmesi daha faziletlidir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu namazı, cemaatle kılmış ve sünnet olan da bu namazın mescidde eda etmektir. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi

---

960 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 526.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 618, 628, 630.

ve sellem) bu namazı mescid içersinde yerine getirmiştir. Hz. Âişe der ki: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında bir defa Güneş tutuldu. Bunun üzerine mescide çıktı ve insanları (namaz için) arkasında saf yaptırdı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[961]

Bu namaz, hem hazar ve hem de seferde kılınabilir. Çünkü Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bunların tutulduklarını görünce hemen namaz kılın."* buyurmuştur. Aynı zamanda bu namazı kadınlar da kılabilirler. Çünkü "Hz. Âişe ve Esma, bu namazı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber kılmışlardır."[962]

Küsûf namazı kılınacağı vakit; Namaz toplayıcıdır, anlamında *"es-Sâlâtu Câmiatun"* demek sünnettir. Çünkü bu noktada gelen Abdullah b. Amr'ın rivayetine göre, o şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında güneş tutulduğu zaman, *"es-Sâlâtu Câmiatun (*Namaz toplayıcıdır*)"* diye nida edilirdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[963] Küsûf namazında ezan da kamet de sünnet değildir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu namazı ezan ve kamet olmadığı halde kıldırmıştır.

Küsûf namazının kılınışı: Küsûf namazında müstehap olan, onu iki rekât olarak kılmaktır. İftitah tekbirinden sonra açılış (dualarını) okur, eûzü çekip Fâtiha'yı ve Bakara suresini ya da o uzunlukta (başka) bir sureyi okur. Sonra rükû eder ve Yüce Allah'ı yüz defa tesbih eder. Ardından kalkıp, *"Semiallah'u limen Hamideh, Rabbena ve leke'l Hamd"* der ve ardından Fâtiha'yı ve Âli İmran suresini ya da bu uzunlukta bir sureyi okur. Sonra rükû'ya gider ve ilk rükûsunun üçte ikisi kadar bekler ardından kalkar; *"Semiallah'u limen Hamideh, Rabbena ve leke'l Hamd"* der ve secdeye gider ve iki secdesini de uzun tutar ve ardından ikinci rekât için ayağı kalkar, Fâtiha'yı ve Nisa suresini okur ve peşine rükû eder, öncesi kadar onu uzatır. Ardından kalkıp, *"Semiallah'u limen Hamideh, Rabbena ve leke'l Hamd"* der ve ardından secdeye gider ve onu uzatır. Bu şekilde toplam iki rekât kılmış olur. Her rekâtta iki kıyam, iki kıraat, iki rükû ve iki secdesi olmuş olur. Gece de olsa gündüz de olsa kıraati cehri

---

961 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 533; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 619.

962 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 543.

963 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 533, 538; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 627.

olarak okur. Söz konusu kıraatteki bu takdir, İmam Ahmed'den nakledilmiş değildir. Ancak ondan gelen nakilde, birinci kıraatin, ikincisinden daha evla olacağı yönündedir. İbn Abbas'ın hadisinde gelen takdirde ise; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Bakara suresindeki kıraat miktarı kadar uzunca bir kıyamda durdu..." şeklinde geçmektedir. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[964]

Hz. Âişe hadisinde ise şöyle geçmektedir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (kıyamdaki) kıraatini tahmin ettim. Bakara Suresi kadarını okuduğunu zannettim... Sonra kalkıp kıraati yine uzattı. Onun buradaki kıraatini de tahmin ettim. Âl-i İmran Suresi kadar okuduğunu zannettim."[965] Bu görüşü İmam Malik ve İmam Şafiî kabul etmiştir; ancak onlar: Secdeyi uzatmaz, demişlerdir. Bunu, onlardan İbn Munzir aktarmıştır. Çünkü bu nakledilmiş değildir.

Buna ise Hz. Âişe hadisinde gelen: "Sonra secde etti ve secdeyi de uzattı..." ve "uzunca bir secde yaptı..." ifadeleriyle, bir de ikinci rekât hakkında: "Sonra birincisine benzemeyen (uzunca) bir secde yaptı..." lafzıyla cevap verilmiştir.[966] Bunun yanında hadis-i şerifte bu ifadenin terk edilmiş olması Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bunun sabit oluş meşruiyetini engellemez.[967]

İmam Malik, İmam Şafiî ve Ebu Hanife şöyle demişlerdir: Güneş tutulmasından dolayı kılınacak namazda cehri olarak okunmaz, (ama) ay tutulmasından dolayı kılınacak namazda cehri olarak okunur. Çünkü Hz. Âişe'nin sözü: *"O (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kıraatini tahmin ettim..."* şeklinde gelmiştir. Şayet kıraati cehri olarak okusaydı bu durumda bir tahmin ve zanna gerek olmazdı. Aynı şekilde İbn Abbas'ın: *"Hz. Peygamber*

---

964 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 540; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 626.

965 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 701, 702, Muhammed b. İshak tarikiyle nakletmiştir. Kendisi bu hadisi açıkça aktardığını söylemiştir. el-Hâfız da el-Feth, Cilt. 2, Sayfa: 530 eserinde bu hadise işarette bulunmuştur. Bu ziyadeyi zikretmiş ve onu Ebu Davud'a nisbet etmiş, üzerinde (görüş belirtmeyip) susmuştur.

966 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 529, 535, 544; Buharî, Cilt: 2, Sayfa: 538; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 628. Buharî'de yer alan Hz. Âişe'nin kavli şöyledir: "Bu secdeden daha uzun bir secde yapmış değilim."

967 Bu araştırma hakkında bakınız: Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 538, 539.

(sallallâhu aleyhi ve sellem), *Bakara suresindeki kıraat miktarı kadar uzunca bir kıyamda durdu...*" şeklindeki kavli de bu yöndedir.

Buharî ve Müslim'in ittifak ettiği[968] ve Hz. Âişe'nin naklettiği: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Küsûf namazında kıraati uzun tuttu ve açıktan okudu." hadisiyle buna cevap verilmiştir. Hz. Âişe'nin "*tahmin ettim*" sözüne gelirsek; muhtemelen bu "*işittim*" anlamındadır ve bu lafızla uzaklık anlamı anlaşılmaz yahut da Kur'ân'ın başından olmaksızın Bakara suresi miktarı kadar kıraat etti... şeklinde anlaşılmaktadır. Sonra Cehri okunmasıyla ilgili gelen hadis, hem sahih gelmiştir ve hem de açıktır. Öyleyse buna benzer ifadelerle nasıl çelişki oluşturabilir?

Namazın sıfatına dair söz konusu olan delile gelince, onu Hz. Âişe rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında güneş tutuldu. Bunun üzerine mescide çıktı. İnsanlar da onun arkasında saf oldular. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) tekbir aldı ve uzun bir kıraatle Kur'ân okudu. Sonra tekbir aldı uzun bir rükû yaptı. Ardından: "*Semiallahu limen hamideh*" dedi ve doğruldu. Secde etmedi ve uzun bir kıraatle Kur'ân okudu. Bu ikinci kıraati birincisinden daha kısa idi. Sonra tekbir aldı ve uzun bir rükûda bulundu. Bu ikinci rükû birinciden daha kısa idi. Sonra: "*Semiallahu limen hamideh, Rabbena ve leke'l-hamd*" dedi. Sonra secde etti. Bu secdeden sonra son rekâtte de aynı şeyleri birinci rekâttaki gibi söyledi. Böylece Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki rekâtte dört secde ile dört rükûyu kemale erdirmiş oldu. Namazdan çıkmadan önce ise güneş açıldı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[969] İbn Abbas'tan buna benzer bir rivayet de gelmiştir.[970]

Ebu Hanife şöyle demiştir: (Küsûf namazını) nafile namazı gibi iki rekât olarak kılar. Çünkü bu noktada rivayet edilen Nûmân b. Beşir hadisinde, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanın-

968 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 549; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 620. el-Hâfız der ki: Bu şekilde görmeyenler bunu ay tutulmasına dair hamletmiştir. Ancak doğru değildir. Çünkü İsmâili, bu hadisi Velid'den, lafzıyla başka bir yönden: "Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında güneş tutuldu..." şeklinde rivayet etmiştir. Sonra da hadisi zikretmiştir.

969 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 533; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 619.

970 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 540; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 626.

da güneş tutuldu. Bunun üzerine O mescide çıktı, iki rekât namaz kıldı ve her iki rekâtta da kıyamı uzattı, güneş kurtulduğunda namazdan ayrıldı."[971] Kabîsâ'dan nakledildiğine göre ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Bunları (güneş ve ay tutulmasını) gördüğünüz zaman en son kıldığınız farz namaz gibi namaz kılınız."[972]

el-Muvaffak der ki: İleri sürdükleri hadislere gelince, bunlar ittifakla metruk olup, kendileriyle amel edilmeyen hadislerdir. Çünkü onlar: "*İki rekât kılar...*" demişlerdir. Nitekim bu noktada gelen en-Nûman hadisinde: "*İki rekât kılar ardından iki rekât kılar tâki güneş açılmaya başlar...*" ifadesi geçerken, Kabîse hadisinde ise: "*Bu namazı en son kıldığınız farz namaz gibi kılınız.*" şeklinde geçmektedir. Bu durumda, her iki hadis de diğeriyle çelişki oluşturmuş olmaktadır. Üstelik Kabîsa hadisi mürseldir. Muhtemelen Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) her bir rekâtta iki rükû yapmak suretiyle iki rekât namaz kılmıştır. Şayet bu çelişki takdir edilecek olursa, bu durumda bizim ileri sürdüğümüz hadisleri almak daha evla olur. Çünkü sahih oluşu ve rütbesi yanında, (Hadis) imamlarının, sıhhati ve (rekâttaki) ziyadeyi içermiş olması yönüyle, ittifak ettikleri hadislerden sayılmaktadırlar. Zira sika (güvenilir) bir kimseden gelen bir ziyade, makbul sayılmıştır.

Okuyacağı bu kıraati uzun da olsa kısa da olsa, yaptığı caiz olur. Küsûf namazında ise hutbe yoktur. Bu, Malik'i mezhebinin ve Rey ashabının görüşüdür. İmam Şafiî ise; Cuma hutbesinde olduğu gibi iki hutbesi vardır, demiştir. Çünkü bu noktada Hz. Âişe şunu rivayet etmiştir: Sonra güneş açılmış olduğu halde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) na-

---

971 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 267, 269.; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 704 ve Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 332, Ebu Kilâbe'nin farklı ve çelişkili lafızlar tarikiyle nakletmiştir. Nasbu'r Râye, Cilt: 2, Sayfa: 228'de şöyle der: Ebu Kilâbe'nin, Numan'dan yaptığı semâı hakkında konuşulmuştur. İbn Kattan der ki: Bu hadisin isnadı hakkında tartışılmıştır. Sonuç olarak hadis, isnad ve metin açısından muztariptir. Sahih oluşu hakkında ve tek rükû etmeye dair delil getirme noktasında söz söylemeye engel teşkil etmektedir. Beyhakî der ki: Bu hadisin lafızları

972 Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 701, 702, Muhammed b. İshak tarikiyle nakletmiştir. Kendisi bu hadisi açıkça aktardığını söylemiştir. el-Hâfız da el-Feth, Cilt. 2, Sayfa: 530 eserinde bu hadise işarette bulunmuştur. Bu ziyadeyi zikretmiş ve onu Ebu Davud'a nisbet etmiş, üzerinde (görüş belirtmeyip) susmuştur.

mazdan çıktı ve halka hutbe verdi. Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle buyurdu: "Muhakkak ki Güneş ve Ay Yüce Allah'ın kudretine delalet eden ayetlerindendir. Bunlar, bir kimsenin ölümü ya da doğumu için tutulmazlar. Öyleyse siz bunu (Güneş veya Ay tutulmasını) gördüğünüz vakit hemen tekbir getirin. Allah'a duaya koyulun, namaz kılın, sadaka verin..." Buharî ve Müslim'in ittifak etmiştir.[973]

"Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (burada) onlara namaz kılmalarını, duaya koyulmalarını, tekbir getirmelerini ve sadaka vermelerini emrettiği, ama onlara hutbe vermelerini ise emretmediği" şeklinde cevap verilmiştir. Şayet hutbe vermek sünnet olsaydı onlara bunu emrederdi. Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onlara namaz sonrasında hutbeyi irad etmiş olması, sadece bunun hükmünü öğretmek içindir. Bu ise O'na has bir uygulamadır. Zira O'nun -tıpkı Cuma namazında olduğu gibi- iki tane hutbe irad ettiğine işaret eden bir haber bulunmamaktadır.

Allah'u Teâla'yı zikretmek, duaya koyulmak, istiğfarda bulunmak, sadaka vermek, köle azat etmek ve Yüce Allah -gücü yettiği ölçüde- yakın olmak müstehap sayılmıştır. Çünkü bu yönde Hz. Âişe hadisi gelmiştir. Ebu Musa hadisinde ise şöyle geçer: "Allah'ı zikretmeye, O'na dua etmeye ve istiğfarda bulunmaya koyulun..." Buharî ve Müslim'in ittifak etmiştir.[974] Esma'dan gelen rivayete göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) güneş tutulduğu zaman köle azat edilmesini emretti."[975]

Küsûf namazının hükmü ve vakti: Küsûf namazı müekked bir sünnettir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu namazı kıldığı gibi bir de kılınmasını emir buyurmuştur. Bu namazın vakti; tutulma anıyla başlar, aydınlanmaya (yani tutulmanın gitmesine) kadar da devam eder. Şaye namaz bu vakitte kaçırılacak olursa, kazası yapılmaz. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bu tutulmadan bir şey görecek olursanız, tutulma açılana değin namaz kılınız."[976] Namazın bitişini ay-

---

973 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 529; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 618.
974 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 545; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 629.
975 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 543, 544; Cilt: 5, Sayfa: 150.
976 Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 526, 546, 547; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 622, 623, 628, 630...

dınlanma durumu ile sınırlamıştır. Şayet namaz kılarken tutulma bitecek, ortalık aydınlanacak olursa, hafif tutarak namazı tamamlar. Namazı bitirecek olur da tutulma da tam tepede olursa, namaza eklemede bulunmaz, zikir ve istiğfar ile meşgul olur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) eklemede bulunmamıştır.

Yasak vakit içerisinde kılınacak Küsûf namazı: Şayet namaz, namaz vaktinin dışında (yani yasak olan bir vakit içerisinde) söz konusu olursa, namaz yerine tesbihte bulunur. Bu, mezhebimizin açık görüşüdür. Bu, aynı zamanda İmam Malik ve Ebu Hanife'nin de görüşüdür. İmam Ahmed'den gelen nakile göre; bu durumda yasak olan vakit dahi olsa Küsûf namazını kılabileceklerini belirtmiştir. Bu, Şafiî mezhebinin de kabul ettiği görüştür. Her iki görüşe ait deliller ise geçmişti.[977]

977 "Yasak vakitler içerisinde, birtakım sebepleri ve mazeretleri bulunanların ameli" konusunda geçmişti.

İSTİSKÂ NAMAZI

İstiskâ (yağmur isteme) namazı, müekked bir sünnettir, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve halifelerinin –Allah kendilerinden razı olsun- sünnetiyle sabittir. Yer kurur ve kuraklaşacak olur, suyunu da çekmiş olursa bu durumda sünnet olan yağmur istemek için istiskâ namazını kılmaya başvurmaktır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den nakledildiği üzere; "O (sallallâhu aleyhi ve sellem); mütebezzil ve mütevâzi bir vaziyette, tezarru içinde musallaya kadar geldi... Bayram namazında kıldığı gibi, iki rekât olarak (istiskâ) namazını kıldı."[978] Hadiste geçen *"mütebezzil"* ifadesi; süslü elbisesiyle değil de eski elbisesiyle gelmiş, demektir. Bunun yanında koku da sürünmemiştir; çünkü koku sürünmek, süslenmenin kemal noktasıdır. Zira o gün, tevazunun ve zelîl olmanın yaşanacağı bir gündür.

Bütün insanların o gün (yağmur isteme namazı) için çıkmaları müstehap görülmüştür. Dini bütün, salih ve afif kimselerin çıkması ve özellikle de yaşlı (dindar) kimselerin çıkarılması daha müstehap sayılmıştır. Çünkü onların duasına hemen icabet olabilir. Kadınlara gelince, içerisindeki yaşlıların ve dikkat çekmeyenlerin çıkmalarında bir sakınca yoktur. Ama genç kadınlarla, dikkat çekenlerin çıkması müstehap değildir. Çünkü bu durumdaki bayanların çıkmalarında söz konusu olacak zarar, faydasından daha çoktur.

İmama şayet (yağmur duası yapması için) ısrar ettiriliyorsa, bu durumda onun, insanları bir gün bir araya getirmesi ve onlara günahlardan dolayı tevbe etmelerini emretmesi müstehap görülmüştür. Bunun yanında imamın bugün için, mazlumları, oruçluları, sadaka erbabını ve tartışmalardan uzak duran kimseleri de yanında çıkarması müstehaptır. Çünkü onların dualarına icabet daha fazladır.

---

978 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 230, 269, 355; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 689; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 445; Beyhakî, Cilt: 3, Sayfa: 347, 348. Tirmizî: Hadis, sahihtir, demiştir. Hâşiyetu'l Müsned, Cilt: 3, Sayfa: 328, 329'da ise: Hadisin isnadı sahihtir, denmiştir. Şöyle dedi: Aynı şekilde bu hadisi Ebu Avâne ve İbn Hibban da sahih görmüşlerdir. el-İrvâ, Cilt: 3, Sayfa: 133, 136 eserinde ise; Hadis hasen'dir, denmiştir.

İstiskâ namazının sıfatı: el-Muvaffak der ki: İstaskâ namazının iki rekât olacağı noktasında ihtilaf eden kimse bilmiyoruz. İhtilaf, sadece bu namazın sıfatı hakkında gelmiştir. Şöyle ki; Her iki rekâtta da –Bayram tekbirlerinde olduğu gibi- ilk rekâtında yedi kere tekbir alınacağı, ikinci rekâtta ise beş kere tekbir alınacağı rivayet edilmiştir. Bu, Davud ve İmam Şafiî'nin kabul ettiği görüştür. Çünkü bu minvalde İbn Abbas hadisinde şöyle geçer: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Bayram namazında kıldığı gibi, iki rekât olarak (istiskâ) namazını kıldı."[979]

İkinci görüşe göre ise; bu namazı nafile namaz şeklinde iki rekât olarak kılar. Bu, Maliki, Evzâi, Ebu Sevr ve İshak'ın mezhebidir. Çünkü bu hususta gelen Abdullah b. Zeyd hadisi şu yönde gelmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), istiskâ namazını iki rekât olarak kıldı ve ridasını ters çevirdi." Buharî ve Müslim'in ittifak etmiştir.[980] Burada ise tekbir almayı zikretmemiştir, zira zahiren tekbir almadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla nasıl yaparsa yapsın bu, caiz ve güzel olmuş olur.

Ebu Hanife ise şöyle demiştir: İstiskâ namazı ve bu sebeple (araziye) çıkmak sünnet değildir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Cuma günü istiskâ duası yapmış, istiskâ namazı ise kılmamıştır. Bunun yanında Hz. Ömer de (Peygamberimizin amcası olan) Hz. Abbas ile yağmur istemiş, namaz ise kılmamıştır.[981] Bunda (garipsenecek) bir şey yoktur. Çünkü Abdullah b. Zeyd, İbn Abbas ve Ebu Hureyre'den sabit olduğu üzere; Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) çıkıp istiskâ namazı kılmıştır. Onların zikrettikleri şey, bunların rivayet ettiklerine çelişki oluşturmamaktadır. Çünkü namazın dışında da dua etmek caizdir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ameli ve zikrettiği, bizim zikretmiş olduğumuz amele de mani değildir. Bilakis Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), her ikisi ile de amel etmiştir. İbn Munzir der ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in istiskâ namazı kıldığı ve hutbe okuduğu sabit olmuştur. Bunu, Ebu Hanife dışında ilim adamlarının geneli kabul etmiştir. Ebu Yusuf ve Muhammed b. el-Hasen ise (hocaları olan) Ebu Hanife'ye bu konuda muhalefet etmiş ve diğer

979 Geçen hadis.
980 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 498, 514, 515; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 611.
981 Bu hadisi Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 494 rivayet etmiştir.

âlimlere katılmışlardır. Sünnet ise hiçbir görüşe ihtiyaç bırakmayacak (âşikar bir) şekilde gelmiştir.

Kıraati sesli olarak okumak sünnettir. Çünkü bu minvalde gelen Abdullah b. Zeyd hadisinde: "(Hz. Peygamber) iki rekât olarak kıldı ve iki rekâtında da kıraati cehri olarak okudu." şeklinde gelmiştir. Hadis hakkında Buharî ve Müslim'in ittifak etmiştir.[982]

İstiskâ namazı için ezan ve kamet okumak sünnet değildir. el-Muvaffak: Bu konuda bir ihtilaf bilmiyoruz, demiştir.

İstiskâ namazı için belirli bir vakit yoktur. Sadece yasak olan vakitler içerisinde kılınmaz, bunda ihtilaf yoktur. Çünkü bu namazın vakti geniş olduğundan dolayı, yasak vakitler içerisinde icra edilmesine hacet yoktur. Evla olan bu namazı bayram vaktinde kılmaktır. Çünkü Hz. Âişe hadisinde şöyle gelmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) güneşin hâcibi belirdiği vakit (namazgâha) çıktı."[983]

İstiskâ namazında hutbe vermek: İstiskâ namazındaki hutbe ve bunun vakti hakkında farklı bir rivayet (görüş) gelmiştir. Meşhur görüşe göre, istiskâ namazından sonra hutbe verilir. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî ve Muhammed b. el-Hasen demiştir.

İbn Abdilberr der ki: Fakihler topluluğu bu görüşe sahiptirler. Çünkü bu noktada gelen İbn Abbas'ın: *"Bayram namazını kıldığı gibi..."*[984] kavli yer almaktadır. Bir de istiskâ namazı erkenden kılınan bir namaz olması hasebiyle, bayram namazına daha çok benzetilmektedir.

İkinci görüşe göre hutbe, namazdan önce okunur. Bu görüşe, Leys b. Sâd ve İbn Munzir sahip olmuştur. Çünkü Hz. Âişe hadisinde; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hutbe verip ardından namaz kıldı."[985] şeklin-

982 Bu hadis geçen dipnotta geçmişti.

983 Uzunca Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 692, 693; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 328; Beyhakî, Cilt: 3, Sayfa: 349. Ebu Davud der ki: "Bu hadis gariptir ve isnadı iyidir." Hakim ise: Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir, demiştir. Zehebî ise ona muvafakat etmiştir. İkisine de; "Hadisin isnadında bulunan Halid b. Nezzâr ve hocası el-Kâsım b. Mebrur'un, Şeyhayn tarafından bir şey tahriç etmediği" şeklinde cevap verilmiştir. Bu hadis ise el-İrvâ, Cilt: 3, Sayfa: 135, 136 eserinde hasen görülmüştür.

984 "İstiskâ namazının sıfatı" bölümünde geçmişti.

985 Az önceki dipnotta geçti.

de gelmiştir. Abdullah b. Zeyd hadisinde ise o şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazgâha gidip yağmur duası yaptı. Kıbleye döndükten sonra ridasını ters çevirdi. Ardından bize iki rekât namaz kıldırdı, iki rekâtı da açıktan okudu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[986]

Üçüncü görüşe göre hutbenin, namazdan önce ya da sonra okumasında muhayyerdir. Çünkü bu konuda gelen rivayetler, her iki durum için de söz konusudur ve her iki sıfata da delalet etmektedir. Öyleyse Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in her ikisini de yapmış olduğu muhtemeldir.

Dördüncü görüşe göre ise; (istiskâ namazına ait) bir hutbe yoktur. Kişi sadece tazarrû eder ve duada bulunur. Çünkü İbn Abbas hadisinde şöyle gelmiştir: "O (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hutbeniz gibi bir hutbe vermedi ancak dua ve tazarrû'da bulunmaya devam etti."[987]

Bu görüşlerden hangisiyle amel edecek olursa, caizdir. Çünkü bütün rivayetlere göre hutbe vacip sayılmamıştır. Öyleyse evla olan namazdan sonra bir tane hutbe vermektir ki, bu şekilde bayram hutbesine benzemiş olsun. İbn Abbas'ın: "*O* (sallallâhu aleyhi ve sellem), *bu hutbeniz gibi bir hutbe vermedi.*" sözü ise sıfatı nefyetmektedir yoksa hutbenin aslını nefyetmez.

Hutbe esnasında hatibin kıbleye doğru dönmesi müstehaptır. Çünkü bu noktada gelen Abdullah b. Zeyd'in rivayetine göre; Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), yağmur duası için namazgâha çıktı ve dua ederek kıbleye doğru yöneldi.[988] Kıble istikametine yönelerek duayı sessizce yapmak da müstehaptır. Zira sessiz bir şekilde yapılmasının müstehap sayılması, ihlasa daha yakın olmasından ve huşû, tevazu ve tazarru noktasında daha etkili olması sebebiyledir. Allah'u Teâla buyurdu ki: *"Rabbinize tezarrû ile ve gizlice dua ediniz."* (Araf Suresi: 55) Duanın bir bölümünde, insanlar duasını işitip "Âmîn" desinler diye sesli okunması da müstehap görülmüştür.

Kıbleye döndüğü esnada ridasını (cübbe ya da elbisesini) ters çevirmesi de müstehap sayılmıştır. Çünkü Abdullah b. Zeyd hadisinde: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), kıbleye döndükten sonra ridasını ters çevirdi..."[989] ifadesi geçmektedir.

---

986 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 514; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 611.
987 İbn Abbas'ın bu hadisi "İstiskâ namazı" başlığında geçmişti.
988 Önceden defalarca geçmişti.
989 Önceden defalarca geçmişti.

İlim ehlinin çoğunluğuna göre hem imamın ve hem de cemaatin ridalarını (cübbe ya da elbiselerini) ters çevirmeleri müstehaptır.

Ebu Hanife der ki: Bu uygulama, sünnet değildir. Çünkü bu (yağmur isteme), bir duadır ve diğer dualarda olduğu gibi bunda elbisenin ters çevrilmesi müstehap değildir. Ancak Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti uyulmaya en layık olandır.

İbnu'l Müseyyeb, Urve ve Sevri'den aktarıldığına göre; ridanın (cübbe ve elbisenin) ters çevrilmesi sadece imama hastır, cemaate ise değildir. Bu, Leys, Ebu Yusuf ve Muhammed b. el-Hasen'in görüşüdür. Çünkü bu uygulama, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den nakledilmiş; ancak sahabe-i kiramdan nakledilmemiştir.

"Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu uygulmasının –kendisi hakkında has olduğuna dair bir delil olmadığı sürece- başkası hakkında da söz konusu olduğu" şeklinde cevap verilmiştir. Rida'nın ters çevrilme şekli ise sağ tarafı sol omuza, sol tarafı da sağ omuza koymaktır.

İstiskâ (yağmur isteme) da dua ederken elleri kaldırmak müstehaptır. Nitekim Enes'ten rivayete göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) istiskâ'nın dışında hiçbir duada ellerini kaldırmazdı. Öyle ki burada dua ederken koltuklarının beyazı görününceye kadar (ellerini) kaldırırdı." Buharî ve Müslim'in ittifak etmiştir.[990] Yine ondan gelen başka bir rivayet ise şöyledir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ellerini kaldırıp dua eder, insanlar da Onunla birlikte ellerini kaldırıp dua ederlerdi."[991]

Bir hutbe okur ve açılışını da bir tekbirle yapar. Zira İbn Abbas'ın kavli şöyle gelmiştir: "O (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu hutbeniz gibi bir hutbe vermedi; ancak dua ve tazarrû'da bulunmaya devam etti."[992] Bu da onun, sükut ile oturması arasında bir fasıla yapmadığına delalet eder. Bir de bu hususta hutbenin olacağını nakledenler, bunun iki hutbe şeklinde olacağını nakletmemişlerdir. Zaten bundan kasdedilen; yağmurun yağması için Yüce Allah'a dua etmektir. Dolayısıyla da bunda, iki hutbenin olmasının bir etkisi yoktur.

990 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 517; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 612.
991 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 516.
992 İbn Abbas'ın bu hadisi "İstiskâ namazı" başlığında geçmişti.

İmam Malik ve İmam Şafiî der ki: Bayram hutbesinde olduğu gibi iki tane hutbe verir. Çünkü İbn Abbas'ın kavlinde: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bayramda yaptığının aynısını, istiskâ'da da yapmıştır."[993] ifadesi geçmektedir.

"İbn Abbas'tan sahih olarak gelen hadisin; "*Hz. Peygamber* (sallallâhu aleyhi ve sellem) *bayramda kıldığı gibi iki rekât olarak namaz kılmıştır.*"[994] şeklindeki hadis olduğu ve bunun da namaza hamledildiği" şeklinde cevap verilmiştir.

Bayram hutbesinde olduğu gibi buradaki hutbeyi de tekbirle açması, çokça istiğfarda bulunması, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salât getirmesi ve namaz içinde, Yüce Allah'ın: *"Dedim ki: Rabbinize istiğfâr edin; çünkü O, çok bağışlayıcıdır. (İstiğfâr edin ki,) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin."* (Nuh Suresi: 10, 11) buyruğunda geçen ve istiğfarı emreden ayetleri okuması müstehap sayılmıştır. Çünkü günahlar, yağmurun kesilmesine sebebiyet verirken, istiğfar ve tevbe ise bu yağmurun kesilmesine neden olan günahları silip götürür ve yerine Allah'u Teâla yağmuru indirir. (Sonra) kişi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salât getirip, Onun okuduğu duaları okur.

İstiskâ'yı tekrar etmek: Yağmur yağacak olursa ne âla, yağmayacak olursa bu durumda ikinci ve üçüncü günde aynısını tekrar ederler. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü bu dua ve tazarru'nun en ileri boyutu sayılır.

İshak der ki: Onlar sadece bir defa yağmur duasına çıkarlar. Çünkü Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) sadece bir defa çıkmıştır. Ancak mescidlerinde toplanabilir, (normal) namaz kıldıktan sonra Yüce Allah'ı zikreder ve duaya koyulurlar. İmam Cuma günü minberde (yağmurun yağması için) dua eder, insanlar da "*Âmîn*" derler.

"Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'nin yalnız bir defa çıkmış olmasının, buna tekrar ihtiyaç duymamış olduğu ve ilk duasının peşine hemen duasına icabet edildiği (ve yağmurun yağmış olduğu)" şeklinde cevap verilmiştir.

---

993 İbn Abbas'ın bu hadisi "İstiskâ namazı" başlığında geçmişti.
994 İbn Abbas'ın bu hadisi "İstiskâ namazı" başlığında geçmişti.

Birinci gün (yağmur duasına) çıkmak, sonraki günlerde çıkmaktan daha önem arz eder. Çünkü sünnet bu yönde gelmiştir. Bunun yanında namazların peşine ve Cuma günü İmam minbere çıktığı vakit yağmurun yağması için duada bulunması ve insanların da "*Âmîn*" demeleri müstehaptır.

el-Kâdı şöyle demiştir: İstiskâ üç kısımdır: *Bunların en üstün olanı* –belirttiğimiz gibi- istiskâ namazı kılmak için namazgâha çıkmaktır. *İkincisi,* Cuma günü imam'ın minbere çıkıp duada bulunmasıdır. Enes'in bu noktadaki rivayeti şöyledir: "Bir Cuma günü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakta hutbe okurken adamın birisi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in karşısına dikilip şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü! Mallar (hayvanlar) helak oldu, yollar da kapandı. Yüce Allah'a dua et de bize yağmur versin!" Hz. Peygamber hemen ellerini kaldırarak: "Ey Allahım! Bize yağmur ver. Ey Allahım! Bize yağmur ver. Ey Allahım! Bize yağmur ver." diye dua etti. Enes sözlerine devamla: Allah'a yemin ederim ki; o sırada biz gökyüzünde hiçbir bulut parçası görmüyorduk. O zaman Silâ dağı ile aramızda ev, bina hiçbir şey yoktu. Derken Hz. Peygamber'in ardından, kalkan şeklinde bir bulut parçası görüldü. Sema'nın ortasına varınca yayıldı, sonra da yağmur yağmaya başladı. Yemin olsun, bir hafta Güneş yüzü göremedik. Gelecek cuma günü, yine Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakta hutbe irat ederken aynı kapıdan birisi girip Peygamber'in karşısına dikilerek: "Ey Allah'ın Resulü! Mallar helak oldu, yollar kesildi. Allah'a dua et de artık bu yağmurları bizden dindirsin." dedi. Enes, bunun üzerine Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ellerini kaldırarak: "Ey Allahım! Etrafımıza, üzerimize değil. Ey Allahım! Tepelere, bayırlara, dere içlerine ve otlaklara (yağdır.)" diye dua etti. Bunun üzerine hemen yağmur kesildi. Biz namazdan çıktığımızda güneşte yürüdük." Buharî ve Müslim'in ittifak etmiştir.[995] *Üçüncüsü ise;* namaz sonlarında ve diğer boş vakitlerinde Yüce Allah'a (yağmurun yağması için) dua etmektir.

Şayet yağmur yahut nehir suları çoğalacak olur da zarar verecek aşamaya gelirse, bu durumda -Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in

---

995 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 501.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 612, 615.

geçen hadiste dua ettiği gibi- Yüce Allah'a dua ederek yağmuru hafifletmesini, zararını başka yöne doğru (mesela), yağmurun fayda vereceği ve zarar getirmeyeceği bölgelere doğru çevirmesini istemek gerekir. Çünkü yağmurun çok olması durumunda vereceği zarar da yine bir tür zarar sayılmaktadır. Öyleyse burada -suyun kesilmesinde olduğu gibi- izale olması hakkında da dua etmek müstehap sayılmaktadır.

NAMAZI TERK EDENİN HÜKMÜ

Namazı terkeden bir kimse; ya bunun vacip oluşunu kasden inkar eden bir kimsedir yahut da bunu inkâr etmeyendir. Şayet vacip oluşunu kasden inkar eden ise bu durumda bakılır: Eğer namazın vacip (farz) olduğunu bilmiyorsa o zaman o, bu hususta cahil olan kimselerden sayılır ve tıpkı yeni Müslüman olanın (küfür olan bir) sözü söylemesi ve birtakım uzak çöllerde yaşayan ve bunlardan bihaber olan kimseler hükmündedir. Bu durumda, namazın farziyeti anlatılır, tebliğ edilir ve bu sebeple tekfir edilmez. Çünkü mazurdur. Eğer bu hususta cahil olan birisi değilse ve Müslümanlar arasında, İslam köy ve beldelerinde yaşıyorsa, o zaman mazur değildir ve kendisinin bilmediğini söylemesine itibar edilmez, tekfir edilir. Çünkü namazın vacip (farz) olduğunu ifade eden deliller; Kitap ve Sünnette açıkça gelmiştir. Müslümanlar da namazı devamlı olarak kılagelmişlerdir. Bundan dolayı artık namazın bilinmemesi söz konusu olamaz. Artık namazı ancak Yüce Allah'ı, Resulünü ve bu ümmetin icmasını yalanlayanlar karşı çıkar, inkâr ederler. Bu durumda o, dinden çıkmış mürted sayılmış olur. Hükmü ise tevbe ve öldürme hususunda diğer mürtedlerin durumu gibidir. el-Muvaffak der ki: Bu konuda ihtilaf edeni bilmiyorum.

Kişi namazını hastalık yahut aciz olmaktan ya da vakit bulamamaktan kaynaklanan sebeplerle eğer terk edecek olursa, bu sebeple herhangi bir müeyyide uygulanmaz, gücünün yettiği ölçüde bu namazı eda etmesi vacip olduğu söylenebilir.

İster gevşeklikten ya da tembellikten kaynaklansın, namazı terk eden kişi onu kılmaya çağrılır, eğer kılmazsa öldürülür. Kendisine: "Namazı kılarsan ne âla, aksi halde seni öldürürüz." denilir. Eğer kılarsa ne güzel. Kılmazsa öldürülmesi vacip olur. Ancak bu durumda hemen öldürülmeyip belki üç gün hapsedilir, hapis esnasında ona baskı yapılır, her namaz vakti namaza çağrılır ve öldürülmekle korkutulur. Eğer namazı kılarsa kurtulur, kılmazsa kılıçla öldürülür. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir.

Çünkü Yüce Allah: *"Müşrikleri öldürün... Eğer tevbe edip namazı kılarlar, zekâtı verirlerse onları serbest bırakın."* (Tevbe suresi: 5) buyurmuştur. İşte Allah'u Teâla, namaz kılmayanların öldürülmesini mübah kılmış; müşriklerin serbest bırakılması için tevbeyi şart koşmuştur ki, o da Müslüman olmak, namaz kılmak ve zekât vermektir. Böyle bir kimse kasden namazını terk ederse, serbest bırakılma şartını yerine getirmemiş olur; dolayısıyla katlinin vacip olma hükmü baki kalır. Küfrü için de durum böyledir. Nitekim küfür, öldürülmeyi mübah (meşru) kılar.

Ebu Hanife şöyle demiştir: Namazı terk eden dövülür, hapsedilir ve öldürülmez. Çünkü hadiste şöyle geçmektedir: *"Allah'tan başka ilah yoktur ve Ben Allah'ın Resulüyüm."* kelimesine şehadet eden Müslüman bir kişinin kanı ancak üç sebepten biri ile helal olur: Cana karşı can ile (haksız cana kıymakla), evlendikten sonra zina etmekle ve dinden dönüp İslam cemaatini terketmekle." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[996] İşte namaz kılmayan kimse bu üç husustan birisini işlemediği için öldürülmesi helal olmaz. Bir hadis de şöyledir: "Allah'tan başka bir ilah yoktur, deyinceye kadar insanlarla savaşmakla emr olundum. Bu kelimeyi söyledikleri vakit haklı sebepler dışında, kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar..." Buharî ve Müslim'in ittifak etmiştir.[997]

"Birinci hadis hakkında; Namazın terk edilmesinin küfür olacağı ve bu hadis için de şamil olacağı, bunun yanında ikinci hadis hakkında; orada geçen '*haklı sebepler dışında*' ifadesindeki istisnaya, namazın da haklı sebeplere dahil olacağı" şeklinde cevap verilmiştir.

İmam Ahmed'den nakledilen iki görüşünden birisine göre kişi, namazı terk etmesi durumunda öldürülmesi vaciptir. Çünkü namazı terk etmiş kimsedir. Zira haberler/hadisler de namazı terk eden kişiyi tek olarak ele almaktadır. Ancak sonrasındaki vakit içinde zorlamaya değin gereklilik sabit değildir. Zira *birincisinde* kişinin, namazı terk etmiş olduğunu, ancak namazı kaçırmasıyla bilinir. Bu durumda, namazı sadece kaçırmış demektir ve öldürülmesi vacip olmaz. Ama vakit dar olduğu halde onun, namazı tekrar etmeyi kasdettiği (kılmayıp iki de bir savsakladığı) bilinecek

996 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 12, Sayfa: 201; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1302, 1303.

997 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 12, Sayfa: 275.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 51, 53.

olursa, bu durumda öldürülmesi vacip olur. *İkincisinde ise* üç vakit namaz terk etmediği sürece öldürülmesi vacip değildir. Dördüncü vakit de kılmayacak olursa bu durumda kılmaya zorlanır. Çünkü bu kimse, kimi zaman bir namazı ya da iki namazı (kılıp kılmadığı noktasında) bir şüphe gerekçesiyle terk etmiş olabilir. Ama bu, üç defa tekrar edecek olursa artık anlaşılır ki o, bu namazı istemediği için terk etmiştir.

Namazı terk edenin öldürülme gerekçesinin kafir olmak mı, yoksa cezalandırmak mı olduğu noktasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. *Bir görüşe göre*; mürtedde olduğu gibi, namaz kılmayan bir kimse, kafir olacağı için öldürülür. Böyle bir kimse öldürülürse yıkanmaz, kefenlenmez, Müslümanlar arasında defnedilmez, miras bırakamaz, miras da alamaz. Bunu, Ebu İshak b. Şakıla, İbn Hamid tercih etmiştir. Bu, aynı zamanda (Hasan) Basrî, Evzaî, İbn Mübarek, İshak ve Muhammed b. el-Hasen'in mezhebini oluşturmaktadır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Kul ile küfür ve şirk arasındaki fark, namazı terk etmektir."[998] Büreyde'den nakledildiğine göre; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bizimle onlar arasındaki ahid namazdır. Öyleyse kim namazı terk ederse küfre girer."[999] Abdullah b. Şakîk şöyle der: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı namaz dışında hiçbir ameli terk etmeyi küfür olarak görmezlerdi."[1000]

İkinci görüşe göre; Namazı terk eden bir kimse, -evli olup da zina eden kimse gibi- müslüman olarak hadden öldürülür. Bu ise Ebu Abdullah b. Batta'nın tercih ettiği görüştür. O, "Namazı terk eden kafir olur."

998 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 88. Cabir hadisinden nakille... Enes'ten ise buna benzer olarak İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 342 rivayet etmiştir. Bak: Sahih-i İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 177, 178.

999 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 346; Tirmizî, Cilt: 5, Sayfa: 14; Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 6, 7. Tirmizî ise: "Hadis hasen, sahihtir." demiştir. Hadisi Hakim ise sahih görmüş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Hâşiyetu'l Müşkât, Cilt: 1, Sayfa: 181 eserinde; Hadis onların dedikleri gibidir, denilmiştir.

1000 Tirmizî, Cilt: 5, Sayfa: 14; Hâşiyetu'l Müşkât, Cilt: 1, Sayfa: 183 eserinde; İsnadı sahihtir, denilmiştir. Hadisi Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 6, 7 Abdullah b. Şakik'ten, onun da Ebu Hureyre'den yaptığı nakille rivayet etmiştir, ardından hadisi zikretti... Zehebî der ki: "Bu hadis aleyhinde konuşulmuş değildir. İsnadı ise salihtir." et-Telhîsu'l Habîr, Cilt: 2, Sayfa: 149 eserinde: Bu hadisi onların (Buharî-Müslim) şartına göre sahih saymıştır, der.

görüşüne de karşı çıkmıştır. Mezhebimizin de bu görüş üzere olduğunu ifade etmiştir. Mezhebimiz içerisinde buna muhalefet eden mevcut değildir. Bu, aynı zamanda fakihlerin çoğunluğunun da kabul ettiği görüşü oluşturmaktadır. Ebu Hanife, İmam Mâlik ve İmam Şafiî de bu görüş üzeredir. Buna dair delil, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğudur: "Şüphe yok ki Yüce Allah, kendi vechini kasdederek *Lâ ilahe illallah* diyen adamı cehennem ateşine haram kılmıştır." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1001] Ebu Zer'den şöyle dediği rivayet olunmuştur: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Herhangi bir kul *Lâ ilahe illallah* der de bu söz üzerine ölürse, mutlaka cennete girer." Buharî ve Müslim'in ittifak etmiştir.[1002] Ubâde b. Samit'den rivayete göre o, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle işitmiştir: "Her kim Allah'tan başka ibadet edilecek bir ilah bulunmadığına ve Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna, İsa'nın da Allah'ın kulu, elçisi, Meryem'e ilka ettiği kelimesi ve kendinden bir ruhu olduğuna, cennet ve cehennemin hak olduğuna tanıklık ederse, hangi amel üzerinde ise Allah onu cennete sokar." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1003] Enes'ten nakledildiğine göre Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Ateşten, *Lâ ilahe illallah* diyen ve kalbinde bir arpa dânesi kadar hayır bulunan herkes girecektir...." Buharî ve Müslim'in ittifak etmiştir.[1004] Bu minvalde gelen hadis-i şerifler çoktur.

el-Muvaffak şöyle der: Çünkü bu noktada Müslümanların icması yer almaktadır. Biz, herhangi bir asırda namazını kılmayanların yıkanıp da cenaze namazlarının kılınmadığını ve Müslüman kabristanına defnedilmediğini, varislerinin onu mirastan mahrum ettiğini ya da kendisinin varislerini mirasından mahrum ettiğini bilmiyoruz. Şayet namazını terk eden kişi "kafir" olsaydı, bu durumda tüm bu sayılan hükümlerin uygulanması gerekirdi. Aynı şekilde, namazını terk eden kimsenin bunları kaza etmesinin gerekli olduğu konusunda Müslümanlar arasında bir ihtilaf da bilmiyoruz. Namazını kılmayan mürted olmuş olsaydı ne namazın ne de orucun kazası lazım gelmezdi. Namazını terk edenlerin kafir olacağı hakkında rivayet edilen hadisler ise gerçek anlamda olmayıp böyle kimseleri

1001 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 519.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 456.
1002 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 10, Sayfa: 283; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 95.
1003 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 474; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 57.
1004 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 103.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 182.

kafirlere benzetmek ve tehdit etmek anlamını taşımaktadır. Bu minvalde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor: “Müslüman’a sövmek fasıklıktır, onu öldürmek ise küfürdür.” Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1005] İşte bu benzeri hadisler, insanları, korkutmak, caydırmak ve tehdit etmek için söylenmiştir. İki görüşün en doğru olanı da budur. Allah, en iyisini bilir.[1006]

Üzerinde icma bulunan namazın herhangi bir şart ya da rüknünü terk edenin hükmü, namazı terk edenin hükmü gibidir. Çünkü bu rükün ve şartla birlikte namazın varlığı onların varlığı, yokluğu da onların yokluğu sayılır.

Caiz olduklarına inandığı halde, hakkında ihtilaf bulunan birtakım hususu terk edecek olursa, bu durumda bir şey lazım gelmez. Şayet haram olduklarına inanarak terk ederse namazını yeniden kılması gerekir. Bunlardan dolayı hiçbir şekilde öldürülmez.

1005 Buharî ile beraber Fethu’l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 110.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 81.

1006 Şeyhu’l İslam İbn Teymiyye şöyle demiştir: “Şayet bir kişi içten içe namazı kabul ediyor, farz olduğuna inanıyorsa ve öldürülünceye kadar da namazı terketmekte ısrar ediyor ve namaz kılmıyorsa; böyle bir duruma Âdemoğulları ve adetleri arasında rastlanılamaz. Bundan dolayı bu hadise, İslâm’da katiyyen meydana gelmiş bir şey değildir... Kişi öldürülünceye kadar namaz kılmamaya devam ediyorsa, içten içe onun farz olduğunu hiçbir zaman kabul etmiyor, onu yerine getirmekle kendisini yükümlü görmüyor demektir. Böyle birisi de müslümanların ittifakı ile kâfirdir. Zira sahabeden gelen rivayetler bu durumdaki kişinin küfrünü göstermektedir.” Şöyle de demiştir: “Öldürülünceye kadar namaz kılmamaya devam ediyorsa, Allah için bir tane dahi secde etmemiş olursa, bu kimse katiyyen namazın vücubiyetini ikrar eden bir müslüman değildir. Vacip olduğuna inanmak ve namazı kılmamanın öldürmeyi hak ettiğine inanmak, kişiyi tam anlamıyla bu namazı kılmaya bir davet olur. Kudreti bulunduğu halde davet eden, fiilin varlığını gerektirir. Öyleyse muktedir olur da namazı hiç kılmayacak olursa, anlarız ki onun hakkındaki bu davet mevcut değildir.” Mecmû’l Fetâva, Cilt: 22, Sayfa: 48, 49. Başka bir yede ise şöyle der: “Selefin büyük çoğunluğu bu kimsenin kâfir olarak öldürüleceğini söylemiştir.” Mecmû’l Fetâva, Cilt: 28, Sayfa: 308.

CENÂZELER BÖLÜMÜ

CENÂZELER BÖLÜMÜ

İnsanın ölümü düşünmesi ve onun için hazırlık yapması müstehaptır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Lezzetleri birden kesen ölümü çokça hatırlayın."[1007] buyurmuştur. Kişi, hasta olduğu vakit sabır göstermesi ve kendisine bir zarar isabet ettiğinde de ölümü temenni etmemesi müstehap sayılmıştır. Çünkü bu yönde Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz kendisine gelen bir sıkıntıdan dolayı ölümü temenni etmesin. Fakat: Ey Allahım, hayat benim için hayırlı olduğu sürece beni yaşat. Benim için ölüm daha hayırlı olduğu zaman da canımı al, desin." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1008] Yüce Rabbine de hüsnü zannını besler. Nitekim bu minvalde Cabir şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefatından üç gün önce ben O'nu şöyle buyururken işittim: "Sizden biriniz Allah'a hüsnü zan etmekten başka bir halde ölmesin. "[1009]

Hastayı ziyaret etmek müstehaptır. el-Berâ şöyle demiştir: "Cenazelere katılmakla ve hastayı ziyaret etmekle emrolunduk." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1010] Bir hastanın yanına girdiğinde ona dua eder ve rukye yapar. Nitekim Sâbit: "Ey Ebu Hamza! Hasta mı oldun?" deyince, Hz. Enes şöyle cevap verdi: "Sana Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yaptığı rukyesinden yapayım (okuyayım) mı?" O da: "Elbetteki..." deyin-

---

1007 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 293 Ebu Hureyre hadisinden nakille...; Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 553; Hâkim, Cilt: 4, Sayfa: 321. Hakim: Hadis Müslim şartına göre sahihtir, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Tirmizî ise: Hadis hasen, gariptir, der. el-İrvâ, Cilt: 3, Sayfa: 145 eserinde; Bilakis hadis sahihtir. Çünkü bir çok şahidi vardır, denilmiştir.

1008 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 10, Sayfa: 127.; Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 2064.

1009 Sahih-i Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 2205, 2206.

1010 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 112.; Uzun şekilde Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1635, 1636.

ce o, şöyle okudu: "Ey insanların Rabbi! Acıyı gider, şifa ver, sen Şafisin. Senin şifandan başka hiçbir şifa yoktur. Senden hiçbir hastalığı hariç tutmayan şifa istiyoruz."[1011]

Tevbe etmesini ve vasiyette bulunmasına dair teşvikte bulunur. Zira bu hususta İbn Ömer'in rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Vasiyyet edecek bir şeyi olup da üzerinden iki gece geçen bir müslümanın hakkı ancak vasiyyetinin, yazılı olarak yanında bulunmasıdır." Buharî ve Müslim'in ittifak etmiştir.[1012]

Hastanın yanında, ona en yakın olanın bulunması, hastanın gidişatını gelenlere anlatması ve Yüce Allah için takva sahibi olması müstehaptır. Çünkü bu durumda hastanın, Allah'u Teâla'yı zikretmesine, günahlardan ve hatalardan dolayı tevbe edip kurtulmasına ve vasiyeti de hatırlatmasına vesile olmuş olmaktadır. Ölüm döşeğine düşmüş olduğunu görürse, ona birtakım sözleri ilkâ eder, hatta onu kavrayıp, kendisine su serpintisinde bulunur yahut da ona sudan içmesini sağlar, bir bezle dudaklarını ıslak tutar, onu kıbleye doğru çevirir ve ona, *"Lâ ilâhe illallah"* kelimesini telkin eder. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): Ölüm döşeğinde olanlara *Lâ ilâhe illallah* kelimesini telkin ediniz, buyurmuştur.[1013] Bu yaptıklarını nazikçe ona ilkâ eder, onu zorlamadan ve tekrar ettirmeden yerine getirir. Bir şeyi konuşmasına zorlamaz. Bir müddet sonra telkini bir daha tekrar eder ki, söylediği son sözü *"Lâ ilâhe illallah"* kelimesi olsun. Çünkü Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kimin son sözü *"Lâ ilâhe illallah"* olursa cennete girer.[1014]

Ölümün kesinleştiğini görecek olursa: Ölümün kesinleştiğini görecek olursa, bu durumda onu kıbleye doğru çevirir ve gözlerini de kapatır. Bu noktada Ümmü Seleme'den gelen rivayete göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), (hayatını kaybeden) Ebû Seleme'nin yanına girdi. Onun gözü açık kalmıştı bunun üzerine gözünü

1011 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 10, Sayfa: 206.

1012 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 5, Sayfa: 355; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1249.

1013 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 631.

1014 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 486; Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 533; Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 351. Hadisi sahih görmüştür, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. el-İrvâ, Cilt: 3, Sayfa: 149, 150 eserinde ise hadisi hasen saymıştır.

kapadı. Ardından şöyle buyurdu: "Şüphesiz ruh kabzedildiği vakit, artık göz onu izler."[1015]

Bir ip parçasıyla başından olmak üzere, sakal altından (çenesinden) genişlemesine bağlaması da müstehaptır. Çünkü ölünün göz ve ağzı açık kalacak olur da kapatılmayacak olursa soğuyana değin açık kalıverecektir. Bu durumda da çirkin bir görüntü oluşturmuş olacak, ağzından bir böceğin ya da yıkarken suyun girmesinden de emin olunmayacaktır. Karnı şişmesin diye de karnının üzerine bir demir ya da benzeri bir eşya koyulur. Bunu da ona en yakın olan birisinin, gücü nisbetinde en nazik bir şekilde yapması müstehap sayılmıştır.

Ölümü kesinleşince, cenaze ve defin işlerini hızlandırmak müstehap görülmüştür. Çünkü bu, daha doğru olan ve onu bozulmaktan muhafaza eden en etkili işlemdir. Bunun yanında meyyitin (cesedinin bozulması gibi) hakkında korkulmaması ya da insanlara meşakkat vermemesi söz konusu olduğunda ise insanların cenaze namazına katılarak kendisine dua etmelerini beklemek ve bir cemaatin toplanmasını sağlamak için bir süreye kadar bekletilmesinde bir sakınca yoktur.

Ölüp ölmediği hakkında şüpheye düşecek olursa, bu durumda ölüm emmârelerine itibar eder. Mesela; ayaklarını uzatıp salmasına, ellerini bırakmasına, burnunun düşmesine, yüz derisinin solup, yanaklarının çökmesine bakar. Şayet birden ölecek olursa bu durumda öldüğünden emin olana değin, zikri geçen alâmetlerin gelişmesini bekler. Onun (varsa) borcunun ödenmesinde acele eder. Şayet borcunun ödenmesi hemen mümkün olmaz ise onun adına varislerinin ya da başkasının kefil olması müstehap olur. Bu hususta, Ebu Katâde'nin yaptığı gibi yapar. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına bir cenaze geldiğinde ve bir borcunun olup olmadığını sorduğunda, (ashabın;) "Evet var." demeleri üzerine; "Öyleyse arkadaşınızın cenazesini kıldırın." buyurdu. Bunun üzerine Katâde: "Ey Allah'ın Resulü! Borcunu ben üzerime alıyorum, sen cenazesini kıldır." dedi.[1016] Vasiyetinin bir an önce gerçekleştirilmesi ve neticede vasiyet ettiği şeylerin karşılığının da ehline nail olması için o (kefilin) acele davranması da müstehaptır.

1015 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 634.
1016 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 467, 474.

Ölünün yıkanması: Müstehap olan yıkanacağı vakit ölüyü soymak, avret yerlerini örtmek ve diz kapağı ile göbeğinin arasını kapatmaktır. Bu, İmam Malik ile Ebu Hanife'nin mezhebidir. Çünkü (elbiselerinden) soyulması, guslün gerçekleştirilmesinde ve temizlenmesinde daha etkilidir. Diri olan elbiselerini nasıl soyuyorsa aynı şekilde ölünün de elbiseleri soyulur.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre ölü, üzerinde elbisesi olduğu halde yıkanır ve yıkayıcı, elbisesinin içinden elini somak suretiyle yıkamada bulunur. Bu da İmam Şafiî'nin mezhebidir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), üzerinde gömleği olduğu halde yıkanmıştır.[1017]

Buna; "Şayet elbisesi üzerinde olduğu halde yıkanacak olursa, ondan çıkacak olan şeylerin aynı zamanda üzerine dökülen su ile belki de ölünün bedenini de pisletmiş olacağı" şeklinde cevap verilmiştir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in durumu ise O'na özeldir. Görmez misin ki onlar: "Ölülerimizi soyduğumuz gibi O'nu da soysak..." demişlerdir. Aynı şekilde Hz. Âişe de bunu rivayet etmiştir.[1018]

İbn Abdilberr şöyle demiştir: Bu hadis, Hz. Âişe'den sahih bir şekilde gelmiştir. Doğrusu; Onlara (sahabeye) göre ölünün avretinin dışında kalan yerdeki elbisenin soyulması meşhurdur. el-Muvaffak der ki: Diz ile göbek arasında kalan yerin örtülmesinde bir ihtilaf bilmiyoruz. Çünkü bu yer, avrettir ve örtülmesi emrolunmuştur.

Müstehap olan (meyyiti) evde yıkamaktır. Şayet mümkün değilse, bu durumda meyyit ile üzeri arasında bir örtü germek gerekir. Yanında ise sadece yıkayıcıya yardımda buunacak kimse hazır bulunur. Bunun müstehap oluşu, sadece meyyitin avretiyle yukarı doğru açıkta bulunmasından korkulduğu içindir. Yanında kendisine yardımda bulunacak kişinin

---

1017 Şafiî, Tertîbu Müsnedihi; Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 204'te Malik'ten, onunda Cafer b. Muhammed'den, onun da babasından yaptığı rivayetle nakilde bulunmuştur. Bu manada Hz. Âişe'den de nakil vardır, Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 267; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 502; Hâkim, Cilt. 3, Sayfa: 59, 60. Hâkim der ki: "Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir." Zehebî de ona muvafakat etmiştir. el-Busayri ise Misbâhu'z Zücâce, Cilt: 1, Sayfa: 476 eserinde bu hadise cevap vermiş ve zayıf olduğunu söylemiştir. Ben derim ki: Buna önceki hadis şahid olmaktadır. Bak: et-Telhîsu'l Habîr, Cilt: 2, Sayfa: 105, 106.

1018 Geçen hadis.

hazır bulunması ise mekruh görülmüştür; çünkü –ihtiyaç dışında- meyyite bakması mekruhtur.

İhtiyaç olmaksızın orada hazır bulunanların, ölüye bakmamaları müstehaptır. Bunun sebebi, belki ölüde birtakım gizlediği kusurlar vardı da bu şekilde ölümünden sonra açığa çıkmasını istememiş olabilir. ya da ondan bir şey sadır olur da aynısının (ölümünden sonra da) ortaya çıkmasını istememiş olabilir. Veyahut bir şey ortaya çıkar da belki zahiren kötü bir şeydir, hakkında konuşulur da neticede bir fitneye sebebiyet verebilir ya da avret yeri görünür de ona bakmak durumunda kalmış olurlar.

Yıkayıcı ile ona yardımda bulunacak olan kimsenin, zikri geçen bu hususlardan gördükleri herhangi bir şeyi ve ölünün gizleyip de gizli kalmasını istediği şeyi konuşmamaları gerekmektedir. Nitekim bu hususta Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim bir müslümanın (kusurlarını) örtecek olursa, Allah da kıyamet gününde onun kusurlarını örter." Buharî ve Müslim'in ittifak etmiştir.[1019] Müslim'de ise "Allah da dünya ve ahirette onun (kusurlarını) örter."[1020] şeklindedir. Güzel bir tarafını görecek olursa o zaman, –kendisine çokça merhamet okunması, izlediği yolunun aynısına bir tür teşvik olması ve güzel olan yaşayışına benzemek için- onu izhar etmesi güzeldir.

Ölünün mafsallarını yumuşak bir şekilde, ellerini iki pazusuna kadar, iki pazusundan da yanına kadar (sıvazlayarak) çeker ardından da geriye doğru çeker. Ayaklarını baldırlarına kadar, baldırlarını da karnına kadar yumaşak bir şekilde çeker ve ardından da geriye doğru çeker. Bu şekilde daha yumuşak olmasını sağlar. Böylece yıkayıcının onu kefenlemesi, yayması, elbisesini çıkarması ve onu yıkaması daha imkânlı hale gelmiş olur. Bu da iki yerde müstehap sayılmıştır: Ölümünün akabinde, donup kaskatı kesilmeden öncesi ve onu yıkamaya başlayacağı vakit. Ölünün kaskatı kesilmesinden sonra ya da başka bir durumda eğer bu zor olacak olursa, o zaman bunu terk edip yapmaz. Çünkü bu durumda azalarından bir yerini kırmasından emin olunamaz, neticede müsleye götürebilir.

1019 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 5, Sayfa: 97; Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 1996 İbn Ömer hadisinden...; Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 2002'de ise buna yakın olarak Ebu Hureyre'den nakletmiştir.

1020 Sahih-i Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 2074'de Ebu Hureyre hadisinden nakletmiştir.

Ölünün bir teneşir üzerine, kıbleye doğru olmak üzere ve dökülen suyun da ayaklarından aşağıya doğru akmasını sağlayacak biçimde, yatırılarak yıkanması müstehaptır. Bu durumda, ölüden çıkan şeyler, su vasıtasıyla ölünün başına doğru gelmemiş (ve bulaşmamış) olacaktır. Yıkayıcı, işe koyulurken çok yere yakın bulunmaksızın ve de ölünün başı ucunda durarak işine başlar. Sonra elini onun karnının üzerinde gezidirir, hafiften bastırır ki sonradan içindeki pislikler daha dışarı çıkmasın. Üzerine bolca su dökmek suretiyle kaçırıp da gizli kalan yerlere tekrar elini gezdirerek su dökmeye devam eder, çıkan necasetleri de su ile yıkar. Eline (eldiven giyerek veya) bir bez parçası sararak, avret yerine dokunmasın diye liflemeye başlar. Çünkü avret yerine bakmak haramdır. Buna göre bakılması haram olan yere, dokunulmasının haram olduğu gayet açıktır. Bedeni üzerinde bulunan necaseti izale eder. Zira diri olan bir kimse de bu şekilde cünüplükten dolayı gusül alınca pisliklerini temizlemekle işe başlar. Diğer vücudunu da bez parçasıyla ellemesi müstehap görülmüştür.

Bundan sonra ölüye normal abdest aldırır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), kendi kızını yıkayan bayanlara: "Onu yıkamaya sağ tarafından ve abdest alınan yerlerden başlayınız..." buyurmuştur. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1021] İlim adamlarının çoğuna göre burada suyu ağzına ve burnuna vermez; çünkü suyun karnına gitmesinden emin olunamayacağından dolayı, onu müsleye götürebilmekte ve bir de kefeninden dışarı çıkmasından da emin olunamamaktadır.

İmam Şafiî ise; Diride olduğu gibi, ölünün de ağzına ve burnuna su verilir, demiştir. Buna ise geçen izahlarla cevap verilmiştir.

Abdest aldıracağı zaman, başını ve sakalını yıkamakla işe başlar. Yüzünü, sağ kolunu omuzdan eline doğru yıkar. Sonra göğsünün yarısının, sağ tarafını, baldırını, bacağını ve ayağını yıkar. Yanı üzere olduğu halde görünen yerleri yıkar. Sonra aynısını sol tarafına yapar. Sonra onu sırtının sağ tarafını yıkayabilmek için sol yanı üzere çevirir, fakat yüzüstü çevirmez. Daha sonra sol yanını ön tarafını yıkar, sonra sırt tarafını, orada bulunan baldırını, bacağını ve ayağını yıkar. (Her taraf yıkanmış olur.)

1021 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 269.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 648.

Sonra tekrar dönüp sağ tarafına su dökerek aynı şekilde sağ tarafını yıkar. Bu görüşü bu şekilde Nehâi ve el-Kâdı zikretmiştir. Bu uygulama, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Onu yıkamaya sağ tarafından başlayınız...*" buyruğuna daha yakın ve daha uygun bir izahtır. Açıkçası diri bir kimsenin yıkanmasına da daha çok benzemektedir.

Yıkarken suların hepsinde sidr (sidr ağacının yaprakları)'den katılmış olması ve üç defa olmak üzere su ve sidr ile yıkanması uygundur. Buna dair İmam Ahmed, Ümmü Atiyye hadisiyle delil göstermiştir. Şöyle ki Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kızı vefat edince, ona şöyle buyurmuştur: "Onu su ve sidr'le üç defa yahut beş defa hatta gerek görürseniz daha fazla yıkayınız. Sonuncu da kafûr yahut bir parça kafûr da katın." Buharî ve Müslim'in ittifak etmiştir.[1022] Sonra onu temizleyecek safi bir su da dökmüş olsalar bunda da bir sakınca yoktur. Sidri alıp (üzerine) koyar ve -diri bir kimsenin gusül aldığı vakit yaptığı gibi- köpüğü ile başını ve sakalını yıkar, ardından diğer bedenine o köpüğü ulaştırır. Eğer sidr bulamayacak olursa bu durumda ona en yakın olan ve onun yerine geçecek şey (sabun vb.) ile yıkar. Sidr olduğu halde bunlarla yıkayacak olsa, bu da caizdir. Çünkü şeriatın getirdiği şey, bunun makul anlamıdır ki bu da temizleme işini yapmış olmasıdır. Dolayısıyla bu işi yerine getirecek ve bu anlamı verecek her şeye şamil olmaktadır.

Ölüyü çevirirken, âzâlarını ovalarken ve karnını sıkarken (hırpalamadan), nezaketle ve nazikçe bunu yapması müstehaptır. Mafsallarını ve diğer yerlerini de aynı şekilde ona hürmet göstererek yumuşak bir şekilde yerine getirir. Çünkü meyyit bu haliyle hürmet açısından diri gibidir, zira kişi, ona sert bir şekilde müdahale ederken bir yerini kırıp kırmamasından emin olunamayacağı için, bir tür müsleye sebebiyet vermiş olabilir. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ölünün kemiğini kırmak, diri iken kırmak gibidir."[1023]

1022 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 125, 130, 131, 133, 134; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 646, 648.

1023 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 58, 100.; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 544; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 516. et-Telhîs, Cilt: 3, Sayfa: 54 şöyle der: "Hadisi İbn Kattân hasen saymıştır. Kuşeyri ise bu hadisin Müslim şartına göre (uygun) olduğunu berlitmiştir." Bak: el-İrvâ, Cilt: 3, Sayfa: 214, 215.

İhtiyaç duyulacağı vakit sıcak suyla, sert bir keseyle ya da kıskaçlı bir değnek gibi nesnelerin kullanılması da mümkündür. Zira sıcak suya, özellikle şiddetli soğuklarda ve necaseti gidermenin ancak kendisiyle giderildiği zamanlarda müracaat edilir. Aynı şekilde sert bir kese de öyle, ölüden bir pisliği izale etmek için kullanılır. Kıskaçlı olan bir değnekle de içerden bir pisliği çıkarmak için ihtiyaç duyulur. Müstehap olan (ölünün bedenini) yaralamayacak ve onu temiz tutacak yumuşak bir ağaçtan bunun elde edilmesidir. Şayet bunlardan herhangi birisine ihtiyaç yoksa kullanılmaları müstehap değildir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir.

Ebu Hanife ise; Sıcak suyla yıkamak her halükârda daha iyidir; çünkü soğuk suyun temizleyemediği yerleri sıcak su temizler, demiştir.

"Soğuk suyun ölüyü bir arada tutacağı ancak sıcak suyun ise ölüyü salıp gevşeteceği ve bunun yanında temizleme işinin, sidr yapraklarıyla yapıldığı, buna rağmen temizlemeyecek olursa o zaman sıcak suyu kullanmanın müstehap olacağı" şeklinde cevap verilmiştir.

Ölünün tek bir kere yıkanması vaciptir. Çünkü üzerinde bir necaset bulaşmamış olması durumunda vacip olan ölüyü bir defa yıkamaktır. Tıpkı cünübün ve adet görmüş kadının bir defa yıkandıkları gibi. Su ve sidr ile her döküşte bunu üç defa tekrar etmek ise müstehaptır. Meyyiti serin, soğuk ve temiz tutması için üçüncü döküşte ise bu kâfur ile gerçekleştirilir. Çünkü Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sonuncu da ise bir parça kafûr da katın."[1024] buyurmuştur.

Yıkayıcı eğer -iyice temizlenmeme ve buna benzer bir sebepten dolayı- üçten fazla yıkamaya gerek duyacak olursa, bu durumda beş ya da yedi defa su dökmekle yetinir, yıkamayı ise tek bir sayıda keser. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Onu yıkayacağınız sayı tek olsun."[1025]

Üç kere yıkadığı halde meyyitin ön ya da arka tarafından bir necaset ve pislik çıkacak olursa bu durumda yıkamayı beşe tamamlar, beşincisinde de çıkacak olursa yediye tamamlar, necasetin çıktığı gusül sırasında, ona abdest aldırır ve yıkamayı yediye tamamlar. Bu, İshak'ın görüşüdür.

1024 Az önce geçen Ümmü Atiyye hadisinden bir bölüm...
1025 Aynı Ümmü Atiyye hadisinden bir bölüm...

Ebu'l Hattâb ise; "Meyyitin necasetli olan bölgesini yıkar ve abdest aldırır, baştan gusül aldırmasına ise gerek yoktur." görüşünü tercih etmiştir. Bu, Sevri, İmam Malik ve Ebu Hanife'nin de kabul ettikleri görüştür. Çünkü diri olan bir kimseden dahi, yıkanmasından sonra çıkacak olan necaseti, guslünü bozmamaktadır. Ölü için de aynı şey söz konusudur. İmam Şafiî'den de bu iki mezhebin görüşü doğrultusunda bir görüşü yer almaktadır.

"Ölünün yıkanmasındaki maksat hakkında, son olarak yapılacak işin tam olarak eksiksiz bir yıkama olacağı" şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Onu su ve sidr'le üç defa yahut beş defa hatta gerek görürseniz daha fazla yıkayınız. Sonuncu da kafûr yahut bir parça kafûr da katın." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1026]

Yedi kez yıkadıktan sonra ölüden bir necaset çıkacak olursa, ona baştan gusül aldırmaz. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ümmü Atiyye hadisinde ifade edildiği gibi üç, beş ya da yedi defa olmak üzere yıkanmasını emretmiştir. Çünkü ölüden çıkacak her bir necaset akabinde onu fazladan yıkamak ve bunu tekrar etmek, bir tür zorluğa sebebiyet vermektedir. Sadece pisliği yıkar ve o çıktığı yere bir pamuk tıkar. Buna rağmen kesilmeyecek olursa, bu durumda o yeri sıkıca tutup kapatacak sert ve halis olan sıcak bir tür çamurla onu kapatıverir. el-Muvaffak der ki: İmam Ahmed'in zikrettiğine göre bu kimseye abdest aldırılmaz. Muhtemelen bu kimseye -gusül aldıktan sonra abdesti bozulan cünüp kimse gibi- (normal) namaz abdestini aldırır. Bu ise daha güzeldir.

Hayız (adetli) ile cünüp olan bir kimse öldüğü vakit, gusül konusunda diğerleri gibi hüküm alırlar. Bunun hakkında İbn Munzir şöyle der: Bu, kendisinden ilim aldığımız bir çok âlimin görüşünü oluşturmaktadır. Çünkü bir kimsede, yıkanması icap eden iki tane gusül söz konusu olursa, buna bir tane gusül almak yeterli gelir. Bu durum, aynı zamanda hem hayız ve hem de cünüp olan kimse gibidir.

Ölünün yıkanmasında gerekli olan şey: Ölünün yıkanmasında gerekli olan şey; Niyet etmek, -iki görüşten birisine göre- Besmele çekmek ve bir defa yıkamaktır. Çünkü bu, necaset isabet etmeksizin, taabbudi

1026 Önceden geçen Ümmü Atiyye hadisinden bir bölüm...

sayılan bir yıkama olup (cenaze) namazının sıhhat şartıdır. Böylece -cünüplükten dolayı yıkamada olduğu gibi- vacip olan bir yıkamadır. Ölü niyet edemeyeceği ve Besmele de çekemeyeceği için yıkayıcının bunları söylemesi gerekmektedir. Çünkü yıkamakla muhatap olan odur.

Ölünün kefenlenmesi: İmam Ahmed'e göre en faziletlisi ölen erkeğin, üç parça beyaz bez (lefâfe) ile kefenlenmesidir. Gömleği ve başlığı ise yoktur. Ne bunlara bir şey ekler ne de bir şey eksiltir. Tirmizi[1027]: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı ve diğer ilim ehlinin çoğunluğuna göre amel de bu yöndedir." demiştir. Bu, Şafiî mezhebine aittir. Çünkü bu minvalde gelen Hz. Âişe rivayeti şöyledir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), pamuktan dokunmuş "suhûliyye" adı verilen üç parça beyaz Yemen bezi içinde kefenlendi. Bunların içinde gömlek ve başlık ise yoktu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1028] Şüphesiz Hz. Âişe'nin bu hadisi, "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kefeni" hakkında rivayet edilen en sahih olanıdır. Zira Hz. Âişe, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hem en yakın olan ve hem de O'nun durumunu en iyi bilen kimse idi. Dolayısıyla da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında başkalarının gafil olduğu bir çok meseleyi o bilmekteydi. Kendisi şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Abdullah b. Ebubekir'e ait olan bir Yemen hullesi ile sarmalanmıştı. Sonra bu hulle kendisinden alındı ve neticede pamuktan dokunmuş "suhûliyye" adı verilen üç parça beyaz Yemen bezi içinde kefenlendi. Bunların içinde gömlek ve başlık ise yoktu..."[1029]

Kefene bu üç bezden fazlasını ilave etmek ise mekruhtur; çünkü bunda, malı zayi etmek vardır. Açıklaması geçtiği üzere, ihtiyaç dışında ölünün yanında, ona ait malından bir şeyler bırakmak haramdır. Sadece rivayette geçen: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kabrinde kırmızı kadife de konuldu." gibi durumlar, bunun dışındadır.[1030] Dolayısıyla buna benzer şeyler konulacak olursa bunda bir sakınca olmaz.

1027 Bak: Sünen-i Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 322.

1028 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 135, 140.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 649, 650.

1029 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 650.

1030 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 666.

Gömlek, izar ve lifâfe içerisinde kefenlemek mekruh değildir; ancak daha faziletlisi birincisidir. Bu ise kerâhetsiz caizdir. Çünkü "Abdullah b. Ubey ölünce, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendi gömleğini ona giydirmiştir."[1031] Bu durumda izarı ve gömleği giydirip, ardından da lifâfeyle meyyiti sarmalar.

İki elbiseyle de kefenlemek caizdir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, ihramlı iken devesinden düşüp ölen bir adam getirdiler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Onu (omuzunda ve eteğinde bulunan) iki elbisesi içerisinde kefenleyiniz, su ve sidr ile yıkayınız." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1032]

Kefenin en asgari ölçüsü ise; her tarafını örtecek şekilde bir tane sevb/ örtüdür. Nitekim Ümmü Atiyye şöyle demiştir: "Biz, yıkamayı bitirince bunu kendisine bildirdik. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize kendi izârını attı da: "Bunu kızıma iç gömleği yapın." buyurdu ve üzerine bir şeyi daha ilave etmedi."[1033]

İmam Ahmed şöyle demiştir: Erkek çocuk bir bezle kefenlenir, bunun yanında üç tane bezle kefenlenmiş olursa, bunda da bir sakınca yoktur. Bunu, aynı şekilde İshak ve diğerleri de söylemiştir. Said b. el-Müseyyeb, Sevri, Rey ashabı ve başkaları ise şöyle demişlerdir: İlim adamlarının, tek bir bezle dahi kefenlenmenin yeterli olacağı hususunda bir ihtilafı yoktur. Şayet üç tane bezle kefenlenmiş olursa, bunda bir sakınca yoktur. Çünkü bu çocuk, bir erkek olduğu için normal bir adam hükmünde gibidir.

Kefen şayet bedenin her tarafını örtmeyecek kadar eksik olursa: Ölen bir erkeğin tüm bedenini örtecek kefen bulunamayacak olursa, bu durumda başı örtülür ve ayaklarının üzerine ise ot yahut yapraklar konulur. Nitekim bu hususta Habbâb'ın rivayet ettiğine göre; "Musab, Uhud günü şehid olmuştu da ona kefen yapacak bir şey bulunamamış ancak bir kaftan bulunmuştu. Bunun üzerine bizler, o kaftanı şehidin başı üzerine koyduğumuzda ayakları dışarıda kalıyor, ayakları üstüne koyduğumuzda

1031 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 138.; Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 2140, 2141.

1032 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 136.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 865.

1033 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 133. Ancak bununla delil göstermek, su götürür. Kadının kefenlenmesi konusuna ve buna dair açıklamalara bakınız.

ise başı açıkta kalıyordu. (Bu yokluk karşışında) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize: "Kaftanı başından itibaren sarınız, ayaklarının üstüne de ızhır (denilen kokulu ottan) koyunuz, buyurdu." Buharî ve Müslim'in ittifak etmiştir.[1034] Sadece avret yerini örtecek bir bez bulunacak olursa, o zaman bu yeri örter; çünkü diri iken önce bu yeri kapatmakla başlanması buna delil teşkil etmektedir.

Yıkandıktan sonra ölüye koku sürmek: Ölünün mafsal ve çukur yerlerine koku sürmek müstehap sayılmıştır. Bu yerler; insanı (koku) açısından uyaran ve pisliklerin yer edebildiği diz kapak bölgesi, koltuk altları ve bacak arası uyluk yerleridir. Secde yerlerine koku, misk ve kâfûr sürer ki, bu yerler en şerefli âzâlarıdır. Gözlerine ise bir şey sürmez; çünkü sürmesi halinde gözü bozar ve yok olmasına sebebiyet verir. Diri iken yaptığını, o burada yapmaz.

Kefenledikten sonra ölüden bir şey çıkacak olursa: Kefenlendikten sonra ölüden az bir şeyin çıkması durumunda, onun baştan yıkanmasına ve taşınmasına gerek yoktur. el-Muvaffak şöyle der: Bu konuda ilim ehli arasında bir ihtilaf bilmiyoruz. Bu noktada söylenecek şudur ki; Bir defa ölünün baştan yıkanması gerçekten zorluk vermiş olacaktır. Onun baştan çıkarılması, yıkanması, kefeninin yıkanması, kurutulması yahut değiştirilmesine ihtiyaç duyulacaktır. Sonra ikinci ve üçüncüsünde de bu durumun tekrar edip etmemesine ve düşeceğine dair bir garanti de yoktur.

Ancak ölüden çıkan pislik gerçekten çok ve oldukça belirgin olursa, bu durumda el-Harkî'nin sözünden anlaşılan, -eğer yedi defadan daha az yıkanmış ise - ölünün baştan yıkanması yönündedir. Çünkü çokluk artış göstermek suretiyle kötü bir hal alabilir. Bu durumda, muhafaza edilmeleri için bağlanması yahut başka önlemelerle ikinci defa da aynısından emin olunabilmektedir.

Ölünün ailesinin kendisine bakması: Şayet ölünün ailesi, ölüye bakmak isterlerse kendileri engellenmezler. Çünkü bu noktada Câbir'in rivayetine göre, o şöyle demiştir: "Babam öldürüldüğü vakit, örtüyü kaldırıp yüzüne bakmak istedim, ağladım ve beni ona bakmaktan engelledi-

1034 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 142.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 649.

ler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise beni engellemedi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1035] Hz. Âişe şöyle demiştir: "Ebubekir, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yöneldi... Allah'ın Elçisi'nin yüzü Yemânî bir bürde ile örtülü idi. Yüzünden örtüyü açtı. Sonra üzerine kapandı ve O'nu öptü, sonra da ağladı."[1036]

Kadının kefenlenmesi: İbn Munzir şöyle demiştir: Kendisinden ilim aldığımız bir çok ilim adamı, kadının beş tane örtüyle kefenlenmesini öngörmüşlerdir.

Bu müstehap görülmüştür; çünkü kadın hayatta iken de -erkeğe nazaran- tesettür açısından avret yerlerini daha çok örtmüş bulunduğundan, öldükten sonra da durum aynıdır.

el-Muvaffak der ki: Arkadaşlarımızın ve diğerlerinin büyük çoğunluğunun kabul ettiğine göre, bu hususta beş örtüsü yer almaktadır: İzâr, yelek (kamis), başörtü, iki de lifâfe. Doğru olan da budur.[1037]

Buluğ çağına henüz girmemiş olan küçük bir kız ise başörtü olmaksızın sadece iki lifâfe ve bir kamis ile kefenlenir. Çünkü buluğ çağına girmemiş küçük bir kız çocuğun, namazda iken dahi başını örtmesi gerekli değildir.

İmam Ahmed ve ashabından bir çoğundan gelen rivayete göre; Kız çocuğu dokuz yaşına gelmiş ise bu durumda ona normal bir kadın muamelesi yapılır.

Ölü kadının saç örgüsü: Meyyitenin saçı yıkanır. Saçları örgülü de olsa, çözülür sonra yıkanıp ardından üç örük yapılır ve arkaya doğru bırakılır. Bunu, İmam Şafiî ve İshak demiştir. Çünkü bu noktada gelen Ümmü Atiyye hadisine göre[1038], o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi

---

1035 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 114; Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 1918.

1036 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 113.

1037 el-Hâfız der ki: "el-Cevzî'nin, İbrahim b. Hubeyb b. eş-Şehid'den, onun Hişam'dan, onun Hafsa'dan ve onun da Ümmü Atiyye tarikiyle naklettiğine göre; Ümmü Atiyye şöyle demiştir: "Bizi onu (kızını), beş kat elbiseyle kefenledik ve diri iken örtüğü gibi onun başını da örttük." Bu ziyadenin isnadı da sahihtir." el-Feth, Cilt: 3, Sayfa: 133.

1038 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 183; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 652.

ve sellem)in ölen kızının saçlarını üç örük yapıp, arka tarafına saldık." Bir lafız ise şöyledir: "Onlar, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kızının saçını üç örük yapmışlardı, onları çözdük, yıkadık ardından (tekrar) üç örük yaptık." Bu lafız Buharî'ye aittir. Müslim'de ise şöyle gelmiştir: "Onun saçlarını üç örük yaptık. Bunların birisini ön tarafının arka kısmına, diğer ikisini de alnının (sağ ve sol) uçlarının arka kısmına gelecek şekilde bıraktık." Buharî- Müslim lafzında ise: "Saçlarını taradık ve üç örük şeklinde yaptık." şeklinde gelmiştir.

Evzâi ve Rey ashabı ise; Kadının saçları örük yapılmaz ancak ikiye ayrılıp iki taraftan olmak üzere önüne salıverilir. Sonrada üzerine başörtüsü giydirilir. Çünkü örüğün bir tür salınmasına ihtiyacı olur, bu durumda saçı bölmüş olacak ve yolunmasına sebebiyet vermiş olacaktır, demişlerdir. Onlara, geçen açıklamalarla cevap verilmiştir. Buna ek olarak örgünün, taranması gerekli de değildir.

Cenâze işini çabuk işleme koymak, takip etmek ve taşımak: Cenazenin hızlı bir şekilde yerine getirilmesinin müstehap olduğu hususunda, imamlar arasında –Allah kendilerine rahmet etsin- bir ihtilaf bulunmamaktadır. Bu konuda açık nas da gelmiştir ki, o da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu kavlidir: "Cenazeyi hızlı şekilde naklediniz. Eğer bu ölü salih (iyi) bir kişi ise bu bir hayırdır. Onu (bir an evvel kabirdeki) hayır ve sevabına ulaştırmış olursunuz. Eğer bu cenaze iyi bir kişi değilse bu da bir şerdir. Bir an önce o şerri omuzlarınızdan atmış bulunursunuz." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1039]

Cenazeyi takip etmek sünnettir. el-Berâ der ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), cenazeleri takip etmemizi bize emretti."[1040] Bu takip işi üç kısımdır:

1) Sadece cenaze namazını kılar ve geri döner,

2) Cenaze ile birlikte kabristana kadar gider sonra defnedilene değin orada bekler. Bu hususta Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Kim bir cenaze namazı kılacak olursa, onun için bir kırât (sevap)

1039 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 183; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 652.
1040 "Cenazeler kitabı" başlığında geçmişti.

vardır. Eğer defninde de hazır bulunursa iki kırât olur." İki kırât nedir, diye sorulunca, şöyle cevap vermiştir: "Bir kırât, Uhud (dağı) kadardır." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1041]

3) Cenazeden sonra da orada kalması ve ölü için istiğfarda bulunup, Yüce Allah'tan sebat vermesi için dua etmesidir. Nitekim bu hususta gelen rivayete göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ölüyü defnettikten sonra kabrin başında biraz durup şöyle buyurdu: Kardeşiniz için istiğfarda bulunun ve onun için sebat dileyin. Çünkü o, şu an hesaba çekilmektedir."[1042]

İlim adamlarının çoğu ise yürüyen kimseler hakkında en faziletli olanın, cenazenin önünde yürümek olduğunu ifade etmişlerdir. Çünkü İbn Ömer'in rivayetine göre; o şöyle der: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i, Ebubekir'i ve Ömer'i gördüm, hepsi de cenazenin önünde yürüyorlardı."[1043]

1041 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 196; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 652.

1042 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 550. Buna benzer olarak Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 370'te rivayette bulunmuş ve sahih görmüştür. Zehebî ise ona muvafakat etmiştir.

1043 Ahmed, Müsned, Cilt: 2, Sayfa: 8, 122; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 522; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 329; Nesâi, Cilt: 4, Sayfa: 56; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 475; Dârakutnî, Cilt:21, Sayfa: 70; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 23, 24. Bu hadisin mevsul ve mürsellği hususunda ihtilaf edilmiştir ancak Beyhakî şöyle demiştir: "Bu hadisi mevsul görenler ve mevsul olduğu noktasında karar kılanlar, bu hadis hakkında ihtilaf etmemişlerdir ki, bunlardan biri; Süfyan b. Uyeyne'dir. Kendisi hüccettir ve güvenilirdir. Allah, en iyisini bilir." et-Talhîs, Cilt: 2, Sayfa: 111, 112'de şöyle der: Beyhakî'nin de tercihi bu hadisin mevsul olduğu yönündedir. Çünkü hadis İbn Uyeyne rivayetiyle gelmiştir, kendisi ise sikadır ve güvenilirdir... Hadisin müdrec olduğu noktasında atılan bir iddiaya karşı da cevap vererek şöyle demiştir: Bu hadisin kesinlikle sahih olduğunu aynı şekilde İbn Munzir ve İbn Hazm da söylemiştir." Bunun yanında İbn Uyeyne'nin sika ve hafız oluşuyla o hadiste tek başına da kalmış değildir, bilakis sika olan bir çok kimse ona mutabaatta bulunmuştur. Delil ise onunla beraber ziyadesiyle ilmi bulunanlar lehinedir ki o da bu hadisi mevsul saydığı ve hadisi Hz. Peygamber (s.a.v.)'e isnat etmiş olduğudur. Onun lehine Tirmizî'de, Cilt: 3, Sayfa: 331 ve İbn Mace'de, Cilt: 1, Sayfa: 475 geçen Enes'ten şahidi de yer almaktadır. Bak: İrvâu'l Ğalîl, Cilt: 3, Sayfa: 187, 192. Bilinmelidir ki cenazenin arkasından yürümek de caizdir, bunda bir ihtilaf da yoktur. Bu da varit olmuştur. Söz konusu olan ihtilaf sadece hangisinin daha faziletli olduğu konusundadır. Bu da Hanefi mezhebine aittir. Bak: Şerh'u Meâni'l Âsâr, Cilt: 1, Sayfa: 485.

Şayet kişi binitli ise bu durumda sünnet olan cenazenin arkasından gelmektir. el-Hattâbi şöyle demiştir: Cenâzenin arkasından gelme konusunda ihtilaf edilmiştir.[1044] Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Binitli, cenazenin arkasında yürür, yaya ise cenazenin önünden ve arkasından, ona yakın olarak sağından veya solundan yürüyebilir. Düşük kimsenin üzerine ise namaz kılınır."[1045]

Kadınların ise cenazenin peşinden gelmeleri mekruhtur. Çünkü Ümmü Atiyye der ki: "Biz cenazeleri takip etmekten menedildik, bize mecbur kılınmadı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1046]

Bir cenaze geçtiği zaman onun için ayağı kalkmak müstehap değildir. Çünkü Hz. Ali şöyle demiştir: "(Cenaze geçtiği vakit) Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayağı kalktı sonra oturdu."[1047]

Ayağı kalkmanın müstehap olduğu da söylenmiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bir cenaze gördüğünüz zaman, cenaze sizi geride bırakana ya da cenaze (omuzlardan yere veya kabre) konuluncaya kadar ayağa kalkınız." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1048]

1044 Meâlümu's Sünen, Cilt: 4, Sayfa: 316.

1045 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 247, 248, 249, 252 Muğira b. Şûbe'den nakletmiştir. Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 523. Hadisin lafzı ona aittir. Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 350; Hakim, Cilt: 5, Sayfa: 363... Tirmizî der ki: Bu hadis sahihtir. Hakim ise; Buharî şartına göre hadis sahihtir, demiştir. Zehebî ise ona muvafakat etmiştir. el-İrvâ, Cilt: 3, Sayfa: 170 der ki: "Hadis o ikisinin dediği gibidir." Bak: et-Telhîsu'l Habîr, Cilt: 2, Sayfa: 114.

1046 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 144; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 646.

1047 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 662. Ona ait bir lafız ise şöyledir: "Allah'ın Elçisi (s.a.v.) onun –yani cenaze için- ayağı kalktı, bizde kalktık, O oturdu ve bizde oturduk." Bunu Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 82'de rivayet etmiştir. Tahâvi, Cilt: 1, Sayfa: 488 deki lafız ise şöyledir: "Cenaze için ayağı kalkmakla emrolunduk, sonra bu sebeple Allah'ın Elçisi oturunca, oturmakla emrolunduk." el-İrva, Cilt: 3, Sayfa: 192 eserinde der ki: Bu hadisin isnadı iyidir. Nesaî, Cilt. 4, Sayfa: 46 rivayet etmiştir. İbn Ebu Şeybe ise Cilt: 3, Sayfa: 358'de şu lafızla aktarmıştır: "Allah'ın Elçisi sadece bir yahudi cenazesi için ayağı kalktı ve bundan sonra bir daha kalkmadı." el-İrva, Cilt: 3, Sayfa: 193 eserinde der ki: "Bu hadisin isnadı sahihtir." Hadis'in İbn Abbas'tan gelen bir şahidi de yer almaktadır; Nesaî, Cilt: 4, Sayfa: 47; Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 200, 210; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 28. el-İrva, eserinde: Bu hadisin isnadı sahihtir, denilmiştir.

1048 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 177, 178; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 659, 660.

el-Muvaffak der ki: Açıklamasını yaptığımız üzere, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in her iki durumdan en son olarak yaptığı uygulaması, cenaze için ayağı kalkmayı terk ettiğidir. Dolayısıyla Onun son uygulamasını almak daha evladır.

Cenazeyi takip edene müstehap olan, cenaze kabre konuluncaya değin oturmamasıdır. Çünkü bu noktada gelen Ebu Said hadisi şöyle der: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Cenazeyi takip ettiğiniz zaman o (kabre) konulmadığı sürece oturmayınız."[1049]

İmam Şafiî ise bunun, Hz. Ali hadisiyle[1050] neshedildiği görüşünü savunmuştur. Bu ise doğru değildir. Çünkü bu, sadece bir ihtimaldir, (Hz. Ali'nin) hadisinin lafzında, umum ifade eden bir şey yoktur. Öyleyse her iki durumda[1051] da umum ifade etmiş olmaktadır ve birisini diğeriyle neshetmek caiz değildir. Zira Hz. Ali'nin: *"(Cenaze geçtiği vakit) Allah'ın Resulü* (sallallâhu aleyhi ve sellem) *ayağı kalktı sonra oturdu."* sözü, ayağı kalkma eyleminin başlangıcına delalet etmektedir, burada ise sadece buna devam etme anlaşılmaktadır.

Durum böyle olunca, İmam Ahmed'den gelen iki rivayetten en açık olanına göre; hadiste geçen "yere konulması"ndan kasıt, erkeklerin cenazeyi omuzlarından yere koymaları halidir. Bu, Nehâi, Şâbi, Evzai ve İshak'ın görüşüdür.[1052]

1049 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 660. Ona ait bir lafzı ise aynı zamanda Buharî de rivayet etmiştir: "Bir cenazeyi takip ettiğiniz zaman ayağı kalkınız. Kim de onu takip edecek olursa, o (omuzlardan kabre) konuluncaya kadar oturmasın." Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 178.

1050 Hadis az önce geçmişti.

1051 "Her iki durum"dan kasıt, yanından cenaze geçen kimse ile cenazeyi takip eden kimsedir.

1052 el-Hâfz, el-Feth, Cilt: 3, Sayfa: 179 eserinde şöyle demiştir: "Fakihler bu –yani cenaze yere konuluncaya değin ayakta durma- konusunda farklı görüşlere sahip olmuşlardır. Sahabe ve Tabiinin çoğunluğu –İbn Munzir'in naklettiği gibi- bunun müstehap olduğunu söylemişlerdir. Bu Evzâi, İmam Ahmed, İshak ve Muhammed b. el-Hasen'in görüşüdür. Beyhakî'nin, Ebu Hâzim el-Eşcâi'den, onun Ebu Hureyre'den, İbn Ömer'den ve diğerleri tarikiyle yaptığı nakile göre; Ayağa kalkan kimse, (cenazeyi) taşıyan kimse gibidir. Yani ecir konusunda böyledir. Şâbi ve Nehai ise şöyle derler: "Cenaze yere konmadan önce oturmak mekruhtur." Bazı Selef (âlimleri) ise; "Ölü cenazesi için ayağı kalkmak vaciptir." demişlerdir ve buna Said'in, Ebu Hureyre'den yaptığı rivayeti gerekçe göstermişlerdir. Zira ikisi de şöyle demişlerdir: "Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şahid olduğu bir cenazede onun, -(ölünün kabre) konmadan önce- oturduğunu hiç görmedik." Nesaî rivayet etmiştir.

Ölünün cenazesini kıldırmaya en çok ehil olan: Cenaze namazını kıldırmaya en ehil kişi, ölünün kıldırmasını vasiyette bulunduğu kişidir. Bunun dayanağı sahabenin icmasıdır ve bu, bir çok sahabeden de rivayet edilegelmiştir. Bu uygulama, çok yaygın olmasının yanında, buna muhalefet eden kimse de çıkmadığı için bir icma halini almıştır. Çünkü bu ölünün bir hakkıdır ve cenaze namazı da (Allah'ın izni ile) kendisine şefaatçi geleceğinden, önce vasiyet ettiği kimse namazı kıldırmak için öne geçer ki bu durum, bir tür (mirasının) üçte birinin dağıtılması gibidir.

es-Sevri, Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafiî ise; Veli olan namaz kıldırmaya daha hak sahibidir. Çünkü cenaze namazı, asabe[1053] tertibine bağlı bir velayet anlamına geldiğinden dolayı -tıpkı nikahtaki veli gibi- bu namazı da (ölünün) velisinin kıldırması daha evla olur.

"Nikahtaki velayet konusunun –şayet kabul edilecek olursa- ona ait bir hakkın olmadığı" şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü cenaze namazından kasıt, dua etmektir. Bu durumda, ölü –nikahın tersine- duasında daha düzgün ve duası daha çok makbul olan kişiyi seçecektir.

Sonra ilim adamlarının çoğu, ölünün akrabalarından önce emirin (devlet başkanının) cenazeyi kıldırmasını öngörmüşlerdir. İmam Şafiî ise iki görüşünden birisine göre; Nikah konusundaki takdime kıyasla, veli daha önceliklidir, demiştir. Bu ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Bir kimse diğer bir kimsenin hükümran olduğu yerde ona imamlık yapmasın." kavline muhaliftir.[1054]

Sonra baba –ne kadar yukarı çıkılırsa çıkılsın- ve ardından oğul –ne kadar aşağı inilirse inilsin- namazı kıldırır. Ardından asabesi olan kardeşi kıldırır sonra onun oğlu ve sonra da ölüye diğer yakın gelenler kıldırır. Yakınlar ise asabelerden yakın olanlardır.

İmam Malik'ten nakledildiğine göre oğul, cenazeyi kıldırma hususunda babadan daha ehildir. Çünkü ondan asabe açısından daha kuvvetli sayılır. "(Ancak) bu ikisinin de nispetlik noktasında eşit geldiği, çünkü her ikisi de kendisi hakkında bir tür nispetlik yapmış olacağı" şeklinde cevap verilmiştir. Zira baba daha merhametli ve daha şevkatlidir. Onun oğluna

1053 Asabe; Ölünün erkek akrabalarıdır. (Mütercimin notu).
1054 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 465.

yapacağı dua, icabete daha yakın sayılacağından onun namazı kıldırması daha evla sayılır.

Kadının kocası ile kadının asabesi (olan erkek kardeşleri) bir araya gelecek olursa, bu durumda İmam Ahmed'den gelen rivayet ve görüşlerin çoğunluğuna göre kadının asabesi öne geçer. Bu, Ebu Hanfife, İmam Malik ve İmam Şafiî'nin kabul ettiği görüştür. Sadece Ebu Hanife (namazı kıldırmada) kadının kocasını, kadının ondan olan oğlunun önüne geçirmektedir.

İki veli de aynı derecede eşit olurlarsa bu durumda farz namazlarda imamlığa en layık olanı, (cenazeyi) kıldırır. Yaşı daha büyük olanın kıldıracağı da söylenmiştir. Bu, Şafiî mezhebinin zahir görüşüdür. Evla olan ise birincisidir. Velinin öne geçirdiği kimse de, kendi hükmündeki kimse gibi sayılır.

Cenaze namazının kılınışı: Cenaze namazında sünnet olan, dört tekbir getirmektir. Bundan fazlası ise sünnet olmadığı gibi dörtten daha az tekbir getirmek ise caiz değildir. Birinci tekbiri alır sonra "Eûzü" çeker, zira istiâze namaz ve başkasında mutlak olarak kıraat için sünnet sayılmaktadır. Ardından Fâtiha'yı okur ve "Bismillahirrahmanirrahim" ile başlar. Açılış duaları ise (burada) sünnet değildir; çünkü işitilmemiştir.

Fâtiha'yı okumak, cenaze namazında vaciptir. Bunu, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. Çünkü İbn Abbas cenaze namazında Fâtiha'yı okumuş ve: "Bilesiniz ki bu sünnettir." demiştir.[1055]

Sevri, Evzâi, İmam Malik ve Ebu Hanife ise; Cenaze namazında Kuran'dan bir şey okunmaz; çünkü bu namaz, rükû ve secdesi olmayan bir namazdır ve dolayısıyla tilavet secdesi gibidir, demişlerdir.[1056]

1055 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 203.

1056 el-Feth (Fethu'l Bâri) eserinde şöyle der: "Tahavî, ilk tekbirde kıraat etmenin terkedilmesine, diğer tekbirlerde ve teşehhüdde de terkedilmesini gerekçe göstererek şöyle demiştir: Herhalde sahabe içinden Fâtihayı kıraat edenler bunu sadece dua anlamında okumuş olsalar gerek yoksa tilavet etmek amacıyla okumamışlardır. "Bunu okumak sünnettir." sözüne gelince; muhtemelen bunun dua amacıyla okunması halinde sünnet olacağını kasdetmişlerdir." el-Hâfız der ki: "Onun (Tahavî'nin) bu sözünün bir şeylere cevap vermek amacıyla söylendiği gizli değildir, onun bu şekilde delil gösterişi ise keyfi bir açıklamadan öteye geçmez." Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 204.

"Tilavet secdesinin, kıyam ve kıraatinin olmaması hasebiyle onun, bir tür kıyam mahallinde olmuş olacağı" şeklinde cevap verilmiştir.

Cenaze namazında okuyacağı kıraati ve duayı ise sessizce okuması sünnettir. el-Muvaffak der ki: Bu noktada ilim ehli arasında bir ihtilaf bilmiyoruz.

İkinci tekbiri alır ve teşehhüdde okuduğu salat gibi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salât okur. Bu, Şafiî mezhebine göredir. Çünkü hadisi şerifte şöyle buyrulmuştur: "Cenaze namazında sünnet olan imamın tekbir alması, ardından ikinci tekbirin akabinde Fâtihatu'l Kitab'ı okuması, bunu içinden kıraat etmesi, sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salat getirmesi, tüm tekbirlerde cenaze (meyyit/meyyite) için duada bulunması ve tekbirlerden sonra başka şeyleri kıraat etmeden, bunları hep içinden sessizce okumasıdır."[1057]

Sonra üçüncü tekbiri alır ve kendisi, anne babası, müslümanlar ve ölü için duaya koyulur. Vacip olan duayı ana hatlarıyla (kısaca) icra etmektir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Ölü için namazda dua edeceğiniz vakit, duayı kısa tutunuz."[1058] Bu kısalık miktarı ise duayı ana

---

1057 Şafiî, Tertîbu Müsnedihi, Cilt: 1, Sayfa: 210, 211 Mutarrıf b. Mâzin tarikiyle, onun da Mâ'mer ve onun da Zühri'den yaptığı nakille ki, o da: "Bana Ebu Umame b. Sehl'in haber verdiğine göre; Bunu ona haber veren Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ashabından olan bir adamın haberidir..." demiştir. et-Talhîs, Cilt: 2, Sayfa: 122'de şöyle der: "Şâfii'nin, Mutarrıf'tan yaptığı bu rivayeti zayıftır, ancak Beyhakî'nin, "el-Mârife" eserinde, Ubeydullah b. Ebu Ziyâd er-Resâfi yoluyla Zühri'den yaptığı nakil, Mutarrıf'ın rivayetinin manasını güçlendirmektedir. Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 360 ve ondan da Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 39, 40'ta geçen rivayet ise Yunus, onun da Zühri'den yaptığı tarikle nakledilmiştir. Orada bir de şahidi yer almaktadır ancak "kıraat etme" lafzı düşmüştür. Hakim: "Bu hadis Şeyhayn şartına göre sahihtir." demiştir. Zehebî ise ona muvafakat etmiştir. İbnu'l Cârud ise el-Munteka, Sayfa: 189 eserinde, Muhammed b. Yahya'dan, onun da Abdurrezzak ve onun da Mâmer'den yaptığı nakille gelmiştir. et-Talhîs, eserinde şöyle der: "Bu isnadın ravileri "Sahihayn"da tahriç edilmiş olan ravilerdir."

1058 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 538; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 480; et-Telhîs, Cilt: 2, Sayfa: 122 eserinde şöyle der: "Hadiste İbn İshak vardır ve ananede bulunmuştur, ancak İbn Hibban bu hadisi başka bir yoldan olmak üzere açık olarak semâ yoluyla nakletmiştir. Bak: el-İhsân, Cilt: 5, Sayfa: 31, 32. el-İrva, Cilt: 3, Sayfa: 180'de şöyle der: "Hadisteki isnat muttasıldır ve hadis de sahihtir, Allah'a hamdolsun."

hatlarıyla (detaya girmeksizin) kısa tutmaktır. Kendisi, ana-babasına ve müslümanlar için duada bulunması ise müstehap görülmüştür.[1059]

Dördüncü tekbiri alır ve bir müddet bekler. Nitekim İmam Ahmed'den bir topluluğun naklettiğine göre o, dördüncü tekbirden sonra dua etmemiş ve: "Bu hususta bir şey bilmiyorum, zira burada okunacak bir dua olsaydı, nakledilirdi." cevabını vermiştir.

İmam Ahmed'den burada dua ettiği ve sonra selam verdiğine dair nakilde gelmiştir. Çünkü bu, namazdaki bir kıyamdır ve dördüncü tekbirden önce olduğu gibi meşru bir zikri bulunmaktadır. Söz konusu olan bu ihtilaf, bunun müstehaplığı hakkında mevzu bahistir. Mezhebimize göre bunun vacip olmadığında ve tekbirden sonra bir müddet beklemenin de meşruluğunda ihtilaf bulunmamaktadır.

Tekbir getirirken elleri kaldırmak: el-Muvaffak şöyle demiştir: İlim adamları, cenaze namazı kılan kişinin, ilk tekbir aldığı zaman ellerini kaldırmış olduğu gibi, aynı şekilde tüm tekbirlerde de ellerini kaldıracağı hususunda görüş birliğine varmışlardır. Bunu, İshak, Evzai ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü bu bağlamda geldiğine göre İbn Ömer, cenaze namazının bütün tekbirlerinde ellerini kaldırırdı."[1060]

İmam Malik, Sevri ve Ebu Hanife ise; Sadece ilk tekbirde ellerini kaldırır; çünkü her bir tekbir rekât konumundadır, bu yüzden tüm rekâtlarda eller kalkmaz, demişlerdir. "Bu söyledikleri görüşün kabul edilir bir tarafının olmayacağı" şeklinde cevap verilmiştir.

Cenazede selam vermek: Sünnet olan, cenaze namazı kılıp selam verirken sağ tarafına doğru bir defa olmak üzere selam vermesidir. İmam Ahmed şöyle demiştir: Cenaze namazında bir defa selam vermek, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in altı tane sahabesinden gelmiştir.

1059 Bu konuda bir çok me'sur dua nakledilmiştir. Kitap ve Sünnete müracaat edilebilir. Bu konuda bakınız: Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 662, 663; Sünen-i Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 538, 540; Sünen-i Tirmizî, Cilt: 3, sayfa: 343, 345; Sünen-i Nesaî, Cilt: 4, Sayfa. 73, 74; Sünen-i İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 480, 481.

1060 İbn Ebu Şeybe, el-Musannef, Cilt: 3, Sayfa: 296, 297; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 44. el-İlel eserinde merfu olarak Dârakutnî de rivayet etmiştir. Aynı zamanda bu Nasbu'r Râye, Cilt: 2, Sayfa: 285'te geçmektedir. Dârakutnî der ki: Bu şekilde Ömer b. Şebbe merfu olarak aktarmıştır, ona bir topluluk ise karşı çıkmıştır ve bu hadisi... mevkuf saymışlardır ki doğrusu da budur.

el-Muvaffak ise şöyle der: Onların asrında kendilerine muhalefet eden bilinmiyor, öyleyse bu bir icma halini almış olur. Bunu, Sevri, İbn Uyeyne, İbn Mubarek, İbn Mehdi ve İshak söylemiştir.

el-Kâdı (İyaz) ise müstehap olanın, iki defa selam vermek olduğunu tercih etmiştir, bunun yanında bir tekbir de yeterlidir. Bunu ise İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir. Bunu, diğer namazlara kıyas etmişlerdir. (Ama) el-Kâdı'nın bu meseledeki tercihi, onun imamı (olan Ahmed'in) ve ashabının görüşüne, bir de Sahabe ile tabiinin icmasına muhaliftir.

Cenaze namazında vacip olanlar: Cenaze namasında vacip olanlar; Niyet etmek, tekbirleri almak, kıyamda durmak, Fâtiha'yı okumak, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salât getirmek, asgari şekilde ölü için duada bulunmak ve bir kere selam vermektir. Farz namazlarda şart olanlar bu namaz için de şarttır ancak vakit hariç. Bunun yanında cenaze namazının bazı vecibeleri mesbuk olan (sonradan yetişen) kimseden düşer.

Binitli iken cenaze namazını kılmak yeterli değildir; çünkü vacip olan kıyamı yerine getirmemiş, onu kaçırmış sayılır. Bu, Ebu Hanife, İmam Şafiî ve Ebu Sevr'in görüşüdür. el-Muvaffak ise: Bu konuda muhalefet edeni bilmiyorum, demiştir.

Cenazeye sonradan yetişen (mesbûk) kişi: Cenaze namazının bazı yerlerine kavuşamamış kişinin, kaçırdığı yerleri kaza etmesi sünnettir. Kimisi ise; Kaçırdığı yerleri kaza etmesi gerekir, demişlerdir. Bunu, İmam Malik, Sevri, İmam Şafiî, İshak ve Rey ashabı söylemiştir.

Kaza etmeden önce selam verecek olursa şayet, bunda da bir sakınca yoktur. Peşpeşe tekbirleri almış olsa (yine) bir sakınca yoktur. Peki, kaza etmeden önce selam verecek olursa, bu namazı sahih olur mu? Bu konuda iki görüş yer almaktadır: Birincisi; Namaz sahihtir. İkincisi ise; Namaz sahih değildir. Bu, Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafiî'nin mezhebidir. Bu durumu diğer namazlara kıyas etmişlerdir.

"(Ancak) bunu, diğer namazlara kıyas etmenin doğru olmayacağı, çünkü namazların hiçbirisinde, münferit olarak alınan bir tekbirle kaza olmayacağını, bir de bu durumun Bayram tekbirleriyle de geçersiz olmuş olacağı" şeklinde cevap verilmiştir.

Kabrin kazılması ve ölünün defnedilmesi: Kabir göğüs hizası derinliğine kadar açılıp kazılır. Bu hususta erkek ve kadın eşittir. Ebu'l Hattab'ın zikrettiğine göre müstehap olan kabrin derinliğinin ve genişliğinin bu derinlik ve ölçüde olmasıdır. Bu, İmam Şafiî'nin de kabul ettiği görüştür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Çukur kazınız, genişçe kazınız ve derin kazınız."[1061]

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre müstehap olan (kabrin) derinliğinin, göğüs hizasına kadar olmasıdır. Çünkü kabrin en ve boy olarak bir insan boyunda olması, adetten dışarı çıkıp, bir tür zorluk anlamına gelmektedir. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*ve derin kazınız*" buyruğunda bu derinliğin ne kadar olacağı beyan da edilmemiştir.

Sünnet olan, ölünün kabri için bir lahid açılmasıdır. Sâd b. Ebi Vakkas der ki: "(Ben ölünce) bana da bir lahid yapınız ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerine koyduğunuz gibi benim de üzerime kerpiç koyunuz."[1062] Lahid'den kasıt ise; yerin altında bulunan kabrin kıble yönünde ölünün içerisine konduğu (ve onu örtecek) kadar bir çukur kazılmasıdır.

Ölü, lahdin içerisine, başı kıbleye doğru gelecek şekilde, sağ tarafına olmak üzere yatırılır, -diri iken yaptığı gibi- kafasının altına bir kerpiç ya da taş koyulur. Onu duvara yakın koyar ki, yüz üstü yatmasın ve arkasına da bir şeyi yaslar ki çevrilip de yıkılmasın. Bu işlemleri bitirdiği zaman, üzerine kerpiçler koyar ve çamurla arasını doldurur ki ölüye toprak gelmesin. Ardından da bunların üzerine toprağı atmaya başlar.

Kabrin üzerine üç kere toprak atmak ise müstehap sayılmıştır. Bunun müstehap olduğuna dair delil ise; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir defasında bir cenaze namazını kıldırıp ardından ölünün kabrinin üzerine başından taraf üç kere toprak atmış olduğudur."[1063]

1061 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 20; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 548; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 497. Hadisin başka rivayetleri de yer almaktadır. el-İrva, Cilt: 3, Sayfa: 195 eserinde: "Bu hadisilerin hepsi de sahihtir, muztarip değilidr." denilmiştir.

1062 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 665.

1063 İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 499. el-Busayri, Misbâhu'z Zücâce, Cilt: 1, Sayfa: 511 eserinde şöyle der: "Bu hadisin isnadı sahihtir ve ravileri de güvenilir kimselerdir."

Ölüyü kabre koyduğu vakit İbn Ömer'in rivayetinde geçen duayı da söyler. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ölüyü kabre koyduğu zaman şöyle derdi: "Bismillah ve alâ milleti rasulillah/ Allah'ın ismiyle ve Allah'ın Reslünün dini üzere..." Bir lafızda ise: "ve ala sünneti rasulillah/ Allah'ın Reslünün sünneti üzere..."[1064] şeklinde gelmiştir.

Kadının kabri ise bir örtüyle kapatılır. el-Muvaffak şöyle demiştir: İlim adamları arasında bunun müstehap oluşu noktasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Çünkü kadın, avret sayıldığından dolayı ondan bir yerin açılmasıyla ve dolayısıyla orada hazır bulunanlar tarafından görülme tehlikesinden emin olunamayabilmektedir. Şayet ölen erkek olursa, bu durumda kabrinin örtülmesi mekruh olur. Ama Rey ashabı ile Ebu Sevr bunu da mekruh görmemişlerdir. Birinci görüş ise daha evladır. Çünkü erkeğin kabrinin açılması demek, kadınlara benzeme noktasında daha uzak bir anlamı ifade eder.

İnsanlar arasında kadını, kabrine kendisine mahreminin sokmaya daha öncelikli olduğu hususunda ilim adamları arasında bir görüş ayrılığı yoktur. Bu, mahremi ise; kadına -hayatta iken- bakması helal olan ve onunla beraber yolculuğa çıkabilen kimsedir. Şayet mahremi yoksa, o zaman İmam Ahmed'den nakledildiğine göre kendisi; "Bana göre en iyisi, o kadını bayanların kabre sokmalarıdır; çünkü o kadına bakmaları mübahtır ve onu yıkamaya da en hak sahibi olanlar onlardır." demiştir.

Ondan (İmam Ahmed) nakledildiğine göre kadınlar, o bayanı kabre sokup indirmeye güçleri yetmez ve defin işlemini de yapamazlar. Bu gö-

---

et-Telhîs, Cilt: 2, Sayfa: 131'de der ki: "Hadisin isnadının zahirinden anlaşılan sahih olduğudur." Bunun yanında hadis, -delil olmaksızın- illetli de görülmüştür. Bak: el-İrvâu'l Ğalîl, Cilt: 3, Sayfa: 200, 202.

1064 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 546; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 364; Hakim Cilt: 1, Sayfa: 366. Kimileri ise bu hadisi emir sigasıyla rivayet etmiş ve mevkuf olarak illetli sayılmıştır. Tirmizî der ki: "Hadis hasen, gariptir." demiştir. Hakim ise; Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Zehebî şöyle demiştir: "Şeyhayn şartına göre... Şûbe ise hadisi mevkuf saymıştır." el-İrvâ, Cilt: 3, Sayfa: 178, 179 eserinde: "Doğrusu bu hadisin merfu ve mevkuf olarak sahih olduğudur." der. Hakim'in zikrettiğine göre bu hadisin, el-Beyâdi hadisinden olmak üzere lehine şahidi vardır. el-İrvâ, eserinde der ki: "O (Hakim) ve Zehebî bu hadis hakkında susmuşlardır, hadisin senedi ise sahihtir." Bak: et-Telhîsu'l Habir, Cilt: 2, Sayfa: 129, 130.

rüş ise daha doğru ve daha güzel olandır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, kızı vefat ettiği vakit Ebu Talha'ya emir buyurdu ve o da kabre inip, onu kabrine yerleştirdi."[1065] Çünkü eğer bu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve halifeleri döneminde de meşru olsaydı, bu bazı (mezhep) imamlarından nakledilmiş olurdu. Zira cenazeye erkeklerin çoğu iştirak ettiğinden, bu durumda kadınların kabre inerek erkeklerin önünde (defin işlemine girişmiş) olmaları onlar açısından büyük bir felaketi de beraberinde getirmiş olur. Bunun yanında defin işinden aciz olmaları, ölüyü taşımakta zaafiyet göstermeleri ve ölüyü evirip çevirmeleri bu durumda meşru olmaz. Ancak ölen kadının mahremi bulunmayacak olursa bu durumda ölüyü, yaşlı erkeklerin defnetmeleri müstehap sayılır. Çünkü onların şehveti hem daha azdır ve hem de onlar fitneden daha uzaktır. Aynı şekilde yanı başlarında faziletli kimselerle, dindarların bulunmaları da Ebu Talha'nın hadisine göre müstehap sayılır.

Erkeğe gelince; evla olan, onun akrabaları arasında namaz kıldırmaya en layık olanın onu defnetmesidir. Çünkü maksat; ölüye şefkati istemek ve ona refakat etmektir. Bu arada defin işini çeviren kişi bir fakih ise bu da iyidir. Çünkü kabirde yapılacak şeyleri bilmeye ihtiyaç duyulmaktadır.

Kabir içerisinde iken kefenler yırtılmaz ve düğümler de bağlanmaz. Kefenlerin yırtılmasına gelince bu caiz değildir. Çünkü yırtılması, itlaf etmek olur ki buna gerek yoktur ve şeriatte yeri de yoktur. Bu noktada Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden birisi kardeşini kefenlediğinde, onun kefenini güzel yapıp (bağlasın.)" [1066] Başında ve ayaklarında bağlı olan kefendeki düğümleri çözmeye gelince, bu ise müstehaptır. Çünkü bağlanması sadece (bu yerlerin) açılıp saçılmasından korkulduğu içindir; dolayısıyla defnedildiğinde artık bu korku ortadan kalmış olur.

Kabrin yükseltilmesi, bir işaretin konması ve tümsek yapılması: Bir kabir olduğu bilinsin diye kabir yerden bir karış kadar yükseltilebilir; böylece oraya (basmaktan) da sakınır ve yatan kişiye merhamet etmiş olur. Rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kabri **yerden bir**

1065 Buharî, el-Feth ile beraber, Cilt: 3, Sayfa: 208.
1066 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 651.

karış kadar yükseklikte bulunmaktadır.[1067] Kabrin, topraktan seviye olarak daha yükseğe yapılması müstehap değildir. Sadece kabir, topraktan az bir şey yüksekte olabilir. Çünkü bu hususta Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hz. Ali'ye: "Yerden yüksekte bulunan bir kabri düzeltip de aynı seviyeye getirmedikçe ve parçalamadıkça hiçbir heykeli de ortada bırakmamasını emretmiştir."[1068]

Kabre bilinmesi için taş ya da ahşaptan bir şeyi koymakta ise bir sakınca yoktur. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hz. Osman b. Mâzûn'un kabrine bilinmesi için bir kaya parçası koymuştur.[1069]

Kabri tümsek yapmak, dümdüz yapılmasından daha faziletlidir. Bunu ise İmam Malik, Ebu Hanife ve Sevri söylemiştir. Çünkü bu minvalde Süfyan et-Temmâr'dan rivayete göre; "Kendisi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kabrini yer seviyesinden biraz yükseltilmiş deve hörgücü gibi tümsekte olarak görmüştür."[1070] İmam Şafiî ise; Yerin dümdüz yapılması daha faziletlidir, der. Birincisi ise daha evladır. Şüphesiz ki Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), kabrin sıvalanmasını, üzerine oturulmasını ve üzerine bir şeyi bina etmeyi men etmiştir.[1071] Tirmizi şunu da eklemiştir: "Ve kabrin üzerine bir şey yazılmasını (da men etmiştir.)" Tirmizi: Hadis hasen, sahihtir, der.[1072]

Kabir üzerine cenaze namazı kılmak: Cenaze namazını kaçıran kimse, ölü defnolmadan önce tabutuna doğru cenaze namazı kılar. Şayet defnolmuş olursa, bu durumda bir ay süreye kadar kabre doğru

---

1067 Beyhakî, 3, Sayfa: 410, 411. Bu hadisi ise Nasbu'r Râye, Cilt: 2, Sayfa: 303 eserinde nispet etmiştir. et-Telhis, Cilt. 2, Sayfa: 123 eserinde ise İbn Hibban'a nisbet etmiştir. Beyhakî bu hadisi başka bir yoldan da mürsel şeklinde nakletmiştir.

1068 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 651.

1069 İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 498 Enes'ten rivayet etmiştir. Misbâhu'z Zücâce, Cilt: 1, Sayfa: 509 eserinde; Bu hadisin isnadı hasendir... Hadisin lehine Muttalib b. Ebu Vedâe hadisinden -ki bunu da Ebu Davud rivayet etmiştir- şahidi yer almaktadır. Bak: Sünen-i Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 543.

1070 Buharî, el-Feth ile beraber, Cilt: 3, Sayfa: 255. el-Hâfız der ki: "Bu hadisle, kabirlerin biraz yükseltilmesinin müstehap olacağı şeklinde delil gösterilmiştir. Bu ise Ebu Hanife, İmam Malik, İmam Ahmed, el-Müzeni ve bir çok Şafiî'nin kabul ettiği görüştür." Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 257.

1071 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 667.

1072 Sünen-i Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 368, 369.

cenaze namazını kılabilir. Bu, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından ve diğerlerinden müteşekkil ilim adamlarının çoğunluğunun görüşünü oluşturmaktadır. Bu görüşe, Evzâi ve İmam Şafiî de sahip olmuştur. Çünkü bu noktada geldiği üzere; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir defasında bir adamın öldüğünü (duyunca): "(Haydi) kabrini bana gösteriniz." buyurdu. Kendisine gösterdiler, O da gelip bu kabir üzerine namaz kıldı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1073] İbn Abbas'tan nakledildiğine göre; "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) darmadağın olmuş bir kabrin yanından geçti, derken insanlara imamlık yaptı ve onun arkasında (cenaze) namazını kıldılar." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1074]

Sevri, İmam Malik ve Ebu Hanife der ki: Ölü üzerine cenaze namazı iade edilemez; ancak veli hakkında -o cenazeye katılamadığı için- söz konusu olabilir. Kabirde ise ancak bu durumda iken namazı kılınabilir.

Geçen açıklamalarda belirtildiği üzere, (ölü) defnedilmeden önce -hem cemaat ve hem de münferit olarak- kabre karşı cenaze namazı kılınabilir ve bu namaz iade de edilebilir.

Gaipte olanın cenaze namazını kılmak: İki belde arasındaki mesafe yakın da olsa uzak da olsa, hatta ölü kıble yönünde bulunsada bulunmasa da o beldede bulunmayan gaipteki bir ölü üzerine niyet ederek cenaze namazını kılmak caizdir; ancak namazı kılacak olanlar kıbleye dönmek durumundadırlar. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Necaşi öldüğü gün ashabını alıp namazgaha çıktı, onları saf yaptı ve dört tekbir almak suretiyle namazını kıldırdı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1075]

İmam Malik ve Ebu Hanife ise; Bunun caiz olmadığını, çünkü cenaze namazının şartlarından birisinin de ölünün, cemaatin önünde hazır olması olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre ölü başka bir beldede bulunduğu için, cemaatin önünde hazır olmaması bunun caiz olmayacağına delil teşkil etmektedir.

1073 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 552, 553.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 659.

1074 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 204; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 658. Müslim'in lafzı ise; "(Henüz) ıslak olan bir kabir" şeklinde gelmiştir.

1075 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 116, 186, 199, 202.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 656, 657.

Gaib üzerine kılınacak olan namaz, bir ay süreyle kılınabilir, bu durum tıpkı kabir üzerine namaz kılma gibidir. Zira ölünün naaşının bir aydan fazla kokuşmadan kalmasının mümkün olduğu bilinmemektedir. İmam Ahmed der ki: Bu hususta en çok duyup bildiğimiz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir aydan sonra Sâd b. Ubâde'nin annesinin kabri üzerine namaz kılmış olduğudur.[1076] Mutlak olarak bu durumdaki ölünün namazının kılanabileceği, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kabri ile geçersiz olmaktadır. Çünkü ittifakla günümüzde halen Onun kabri üzerine namaz kılınmamaktadır.

Cenaze namazı kıldıracak imamın duracağı yer: Mezhebimize göre sünnet olanın, imamın cenaze namazı kıldıracağı vakit kadının tam orta hizasında, erkeğin ise göğüs yahut omuzları hizasında durması olacağı hususunda bir ihtilaf bulunmamaktadır. Bunda başka bir yerde duracak olursa, bu da yeterli gelir ancak bu duruş, sünnete aykırı bir duruş sayılır. Bu, İshak'ın görüşüdür. Buna yakın İmam Şafiî'nin de kavli yer almaktadır. Nitekim Semura b. Cündüp'ten nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Ben, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkasında, nifaslı iken ölen bir kadının cenaze namazını kıldım. Allah'ın Elçisi o kadının cenaze namazını kılmak için tam ortası hizasına durdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1077] Bunun yanında imamın kadının tam orta hizasında bulunması, kadını insanlardan daha çok setredeceğinden, bu daha evla sayılmıştır.

Şafiî ashabından bazıları ise; İmamın erkeğin baş tarafında duracağını, söylemişlerdir. Bu, Ebu Yusuf ve Muhammed'in de mezhebini oluşturur. Zira bu minvalde Enes'ten gelen rivayete göre; "Kendisi bir erkeğin cenazesinin başının hizasında durup namazını kıldı. Sonra bir kadının cenazesini kıldırdı ve kadının cenazesinin yer aldığı teneşirin tam ortasına durdu ve namazı kıldırdı. Bunun üzerine Alâ b. Ziyâd dedi ki: Ben de: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in erkek ve kadın cenazelerini aynı şekilde kıldırdığını görmüştüm." deyince, bu sefer Enes: Evet, dedi."[1078]

1076 Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 356'da Said b. el-Müseyyeb'den mürsel olarak nakletmiştir. et-Telhis, Cilt: 2, Sayfa: 125'te ise; "Bu hadisin isnadı mürseldir, sahihtir." denmiştir.

1077 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 201; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 664.

1078 Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 352; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 479. Tirmizî: Hadis hasendir, demiştir. et-Telhis, Cilt: 2, Sayfa: 119'da ise; Bu hadis hakkında susulmuştur, denilmiştir. Hâşiyetu'l Mişkât, Cilt: 1, Sayfa: 528 eserinde ise; Hadisin isnadı sahihtir, denmiştir.

el-Muvaffak der ki: *"(İmam) erkeğin başı hizasında durur."* görüşünü söyleyenlere gelince; onların bu sözü, *"Göğsü hizasında durur."* görüşüne bir çelişki oluşturmamaktadır. Çünkü ikisi de birbirine yakın anlamdadır. Zira birisi hizasında durmuş olan bir kimse, aynı şekilde diğerinin de hizasında durmuş olacaktır. Allah, en iyisini bilir.

Ebu Hanife; (İmam) erkeğin ve kadının göğsü hizasında durur, demiştir. İmam Malik ise; Erkeğin ortasında durur, kadının ise omuzları hizasında durur, demiştir.

Kefenin gerekli oluşu ve güzelleştirilmesi: Ölünün kefenini güzelleştirmek müstehap sayılmıştır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden birisi kardeşini kefenlediğinde, onun kefenini güzel yapıp (bağlasın.)"[1079] Kefenin beyaz renkte olması da güzeldir, müstehaptır. Bu noktada Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Beyaz elbise giyiniz. Çünkü en hayırlı elbiseleriniz beyaz renkli olanlardır. Ölülerinizi de beyaz kefenle kefenleyiniz."[1080] buyurmuştur.

Şayet kefen konusunda mirasçılar arasında bir anlaşmazlık çıkacak olursa, bu durumda ölünün durumuna göre kefeni alınır. Şayet varlıklı idiyse, o zaman kefeni kaliteli ve güzelinden seçilir. Hayatta iken giyindiği ölçüdeki gibi olur. Durumu iyi değil idiyse, o zaman da kefeni yine o durumuna göre olur.

Müstehap olan yeni bir kefenle ölüyü kefenlemektir. Ancak başkasını vasiyet etmiş olursa, durum başka. O zaman onun vasiyeti yerine getirilir. Çünkü Hz. Ebubekir (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: "Benim şu elbisemi alıp yıkayın ve üzerine iki tane de elbise katın, bunlara beni kefenleyin."

1079 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 651.

1080 İbn Abbas hadisinden nakille Şafiî, Tertîbu Müsnedihi, Cilt: 1, Sayfa: 207; Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 247, 274, 328.; Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 209; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 320; Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 354; Tirmizî: Hadis hasen, sahihtir, demiştir. Tirmizî: "Bu konuda Semura, İbn Ömer ve Hz. Âişe'den de nakiller yer almaktadır." demiştir. Hakim ise; "Müslim şartına göre hadis sahihtir. Bu hadisin lehinde Semura b. Cündüp'ten şahidi de vardır." demiştir. Zehebî ise ona muvafakat etmiştir. et-Talhîs, Cilt: 2, Sayfa: 69 eserinde ise: "Bu hadisi İbn Kattan sahih görmüştür." der. Hâşiyetu'l Mişkât, Cilt: 1, Sayfa: 518 eserinde ise; "Hadisin isnadı sahihtir." denilmiştir.

Şöyle de demiştir: "Şübhesiz diri, bunun yenisine ölüden daha layıktır. Çünkü yeni bez, ancak hayatında bir müddet kalan kimse içindir."[1081]

Ölüyü kefenlemek ise vaciptir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu emretmiştir. Bunun yanında tesettürlü olmak hayatta iken de vaciptir; aynı şekilde öldükten sonra da yine vaciptir. Bu kefen, ölüden geride kalmış malından ödenir ve borçlardan, vasiyetten ve mirastan önce gelir. Çünkü iflasa uğrayan bir kimsenin giysisi, borçlarını ödemesinden bile daha önceliklidir. Aynı şekilde ölü iken de durum aynıdır. Ölünün malından ise varise ancak o ölüye ait olan asli ihtiyaçlarından sonrası geride kalır. Bu ihtiyaçları da defindeki masrafları, teçhiz ve ölü için gerekli olan şeylerdir.

Düşük üzerine kılınan cenaze namazı: Düşük anlamına gelen *"es-Sakt"*; Bir kadının doğurduğu ölü ya da eksik yavrudur. Şayet çocuk canlı doğacak olur da sonra ölecek olursa yıkanır ve namazı da kılınır, bunda ihtilaf yoktur. Şayet canlı doğmayacak olursa bunun hakkında İmam Ahmed; "Şayet (anne karnında) dört ayını tamamlamış olursa bu durumda yıkanır ve namazı da kılınır." demiştir. Bu, İbn Müseyyeb, İbn Sîrîn ve İshak'ın görüşüdür. Çünkü bunun hakkında Muğira'nın rivayet ettiğine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Düşük olan çocuğun cenazesi kılınır."[1082] buyurmuştur.

İmam Malik, Evzai ve Rey ashabı ise; Canlı olarak doğmadığı sürece onun cenazesi kılınmaz, demişlerdir. İmam Şafiî'ye ait bu iki mezhep gibi (kılınır ve kılınmaz şeklinde) iki görüşü yer almaktadır. Bu hususta nakledildiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır: "Canlı olarak doğmayan çocuğa cenaze namazı kılınmaz, o çocuk ne mirası alan ve ne de bırakan kimse olabilir."[1083]

1081 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 252.

1082 Hadisin kaynağı "Cenaze işlerini hızlı yapmak, cenazenin ardından gitmek ve onu taşımak" başlığında geçmişti.

1083 Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 350, 351. Kendisi: "Bu hadis hakkında hadisçiler kargaşaya düşmüşlerdir." demiştir ve sonra bu hadisin Cabir'den merfu olarak rivayet edildiğini zikretmiştir. Şöyle demiştir: Sanki bu hadis, diğer merfu hadisten daha sahih gözükmektedir." et-Telhis, Cilt: 2, Sayfa: 113'te ise; Bu hadisi Nesaî kesin bir sigayla aktarmıştır. Dârakutnî ise el-İlel eserinde: "Bu hadisin merfu olduğu doğru değildir." demiştir.

“Bu hadisin muztarip olduğu” yönünde cevap verilmiştir, nitekim Tirmizi de bu hadisin mevkuf olduğunu tercih etmiştir.

Şayet (anne karnında) dört ayını tamamlamamış olursa, o zaman yıkanmaz ve namazı da kılınmaz. Bir beze sarılır ve defnedilir.

Eşlerden birisininin ölmesi durumunda diğerinin onu yıkaması: İbn Munzir şöyle demiştir: İlim ehlinin icmasına göre kadın, kocası öldüğü vakit onu yıkayabilir. Hz. Âişe şöyle der: “Şimdiki bildiğimi daha önce bilseydim (emir verirdim de) onu hanımlarından başkası yıkamazdı.”[1084] İmam Ahmed; Bu noktada insanlar (âlimler) arasında bir ihtilaf yoktur, demiştir.

İmam Ahmed'den gelen meşhur kavle göre erkek, ölen karısını yıkayabilir. Bu, İmam Malik, Evzâi, İmam Şafiî ve İshak'ın da görüşüdür. Nitekim Hz. Ali'den nakledildiğine göre kendisi (ölen eşi) Hz. Fâtıma'yı yıkamıştır.[1085] Bu amel, sahabeler zamanında icra edilmiş meşhur bir uygulamadır ve buna karşı çıkan olmadığından dolayı bu bir icma halini almıştır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hz. Âişe'ye: “Sen eğer benden önce ölmüş olsan da senin başında durup seni yıkasam, seni kefenlesem ve senin cenaze namazını kıldırıp seni defnetsem, sana hiçbir şey zarar vermez.”[1086] buyurmuştur. Fiilin aslı itibariyle şahısa izafe edilmiş olması,

---

1084 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 267; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 502; Hâkim, Cilt: 3, Sayfa: 59, 60. Hakim; “Müslim şartına göre hadis sahihtir.” demiştir. Hadisin senedinde İshak vardır ki açıkça tahdis ettiğini söyler. Bak: el-İrva, Cilt: 3, Sayfa: 162, 163.

1085 Şafiî, Tertîbu Müsnedihi, Cilt: 1, Sayfa: 206; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 79; Hâkim, Cilt: 3, Sayfa: 163, 164. et-Talhîs, Cilt: 2, Sayfa: 143 eserinde ise: “İsnadı hasendir...” der. Bu hadis ile İmam Ahmed ve İbn Munzir delil göstermişledir. Zira o ikisinin bunu kesin ifadelerle ortaya koymuş olmaları, onlarca bu hadisin sahih olduğuna bir delildir.

1086 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 228; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 74. et-Talhîs, Cilt: 2, Sayfa: 107 eserinde ise şöyle der: “Bu hadisi İbn İshak sebebiyle Beyhakî, illetli saymıştır ve onunla münferit olarak aktarmadığı gibi bilakis Ahmed ve Nesaî'ye göre Salih b. Keysân tarafından mutabaatta bulunmuştur.” Bu hadis Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 144 de: “Seni hazırlar ve defnederdim.” lafzıyla gelmiştir. Bu rivayet hakkında el-İrva, Cilt. 3, Sayfa: 161 eserinde şöyle denmiştir: “Bu sened Şeyhayn şartına göre sahihtir.” Bunun yanında “es-Sîra” eserinde geçtiği üzere İbn İshak bizzat tahdis ettiğini açıkça belirtmiştir. Dolayısıyla bu hadis onun tarikiyle hasen, mutabaat sebebiyle de sahih olmuş olmaktadır.

elleme hakkında söz konusu olmuştur. Bunun emir olarak hamledilmesi ise tahsis olduğuna dair faydayı geçersiz kılar.

Buradaki manaya gelince; Eşlerden herbirisi diğerinin avret bölgelerine -başkasına göre- daha çok muttali olduğu aşikardır; çünkü hayatta iken de onlar, birbirlerine karşı öyle bulunuyorlardı. Bu nedenle de onu yıkarken -aralarında geçen sevgi ve merhametten dolayı- onu en mükemmel şekilde yıkayacak olan da o olacaktır.

İmam Ahmed'den gelen ikinci rivayete göre; erkeğin eşini yıkaması söz konusu olamaz. Bu, Ebu Hanife ve Sevri'nin görüşüdür. Çünkü ölüm, bir ayrılık (talak) sebebidir; dolayısıyla da eşinin kızkardeşi ile ve ondan başka dörde kadar evlenmesine imkân vereceğinden, eşine (öldüğünde) bakması ve onu ellemesi –talakta olduğu gibi- haram olur.

"Onların bu şekildeki kıyaslamalarının doğru olmadığı" şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü eşine bakmayı yasak saymaktadır ki, durum burada tam tersinedir.

Şehidin Hükmü: Kişi savaşta şehid olunca –bir görüşe göre- yıkanmaz. Bu, ilim ehlinin çoğunluğunun görüşüdür. el-Muvaffak der ki: Bu konuda –el-Hasan ve Said b. el-Müseyyeb dışında- ihtilaf edeni bilmiyoruz. Onlar ise: Şehid olan yıkanır. Çünkü ölen her bir can cünüp olur, demişlerdir.

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve ashabının, şehidi yıkamamalarındaki uygulamalarına uymak, daha doğrudur.

Şehidin cenaze namazını kılmaya gelince; doğrusu kılınmayacağıdır. Bu, İmam Malik, İmam Şafiî ve İshak'ın kabul ettikleri görüştür. Çünkü bu minvalde Cabir'den gelen rivayete göre; "Uhud şehidleri hakkında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), onların kanlarıyla defnedilmelerini ve yıkanmamalarını emretmiş ve cenazelerini ise kıldırmamıştır."[1087]

İmam Ahmed'den gelen başka bir rivayete göre ise şehidin namazı kılınır. Bu ise Sevri ve Ebu Hanife'nin görüşüdür; ancak İmam Ahmed'in bu rivayeti, bu namazın müstehap olduğu, vacip olmadığına işaret etmektedir.

1087 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 209, 212.

Şehid, elbisesiyle defnedilir. el-Muvaffak; Bu konuda bir ihtilaf bilmiyoruz, demiştir. Bu, zorunlu değildir ancak evla olan budur. Şehidin velisi onun üzerindeki elbiseleri çıkarır ve başkasıyla onu kefenler. Zira bu noktadaki rivayete göre Safiyye, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iki adet kefen göndermişti ki, birisiyle Hz. Hamza kefenlensin ve diğeriyle de şehid düşmüş başka birisi kefenlensin."[1088]

Ebu Hanife ise şöyle demiştir: "Şehidin giysilerinden bir şey çıkarılmaz. Çünkü ibn Abbas hadisinin zahirinden bu anlaşılmaktadır. İbn Abbas der ki: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Uhud şehidlerinin (silahı, zırh gibi) demir ve (kürk, kaban gibi) deriden yapılmış maddelerin üzerlerinden soyularak kanları ve elbiseleriyle defnedilmelerini emretti."[1089]

"Bunun mübah ve müstehap olduğuna hamledilerek" cevap verilmiştir.

O zaman bu sabit olduğuna göre, insanların deri, demir ve kürk gibi genel giysileri dışında kalan normal giysileri çıkarılır. Bunu, İmam Şafiî ve Ebu Hanife söylemiştir. İmam Malik ise; ondan ne kürk, ne mest ve ne de kaban çıkarılır, demiştir.

Şayet ölüm darbesi almış olan o kişi taşınacak olur ve henüz hayatta olursa bu durumda bir müddet yaşadığı için –sonradan şehid de olsa- yıkanır ve cenazesi de kılınır. el-Harkî'nin sözünün zahirinden anlaşılan; o darbeyi alan kişi taşındıktan sonra ne kadar hayatta kalırsa kalsın (her halükârda) yıkanır ve cenazesi de kılınır. Ama savaşta ya da taşımasının hemen akabinde şehid düşecek olursa bu durumda yıkanmaz ve cenazesi de kılınmaz. Buna benzer bir görüş İmam Malik'e de aittir, o der ki: O, yese, içse ya da iki veyahut üç gün kadar hayatta kalmış olsa, yıkanır.

1088 Bu manada Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 165 rivayet etmiştir. Ahmed Şakir, Cilt: 3, Sayfa: 12 ise; "İsnadı sahihtir" demiştir. Beyhakî, Cilt: 3, Sayfa: 401, 402'de ise buna benzer olarak rivayet etmiştir. el-İrvâ, Cilt: 3, Sayfa: 166 eserinde ise; "Senedi sahihtir" denilmiştir.

1089 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 247. Lafız ona aittir. Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 498; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 14'te ise Ali b. Âsım tarikiyle, onun da Ata b. es-Sâib, onunda Said b. Cübeyr ve onun da İbn Abbas'tan yaptığı nakille rivayet etmiştir. İbn es-Sâib ise bunu Ata sebebiyle zayıf görmüştür. Çünkü o karıştırıyordu ve Ali b. Âsım ise doğru sözlüdür, hata eder ve ısrarcıdır, bunun yanında son olarak Ata'dan işiten de o olmuştur. Bak: et-Tehzîb, Cilt: 7, Sayfa: 204, 207, 344, 348.

İmam Ahmed ise başka yerde şöyle der: O, konuşacak olur, bir şey yer yahut içecek olursa, namazı kılınır. Rey ashabının görüşü de buna yakın anlamda gelmiştir.

Şafiî ashabı ise şöyle demiştir: Şayet savaşta iken ölecek olursa o zaman yıkanmaz ve namazı da kılınmaz. Ama bunun dışında ölürse o zaman başka.

el-Muvaffak der ki: Doğrusu; uzun bir sürenin geçmesi ya da yemek yemesi ile sınırlandırılmasıdır. Çünkü yemek yemesi, hayati fonksiyonlarının olduğu anlamına gelirken, uzun bir sürenin geçmesi de yine buna işaret eder. Konuşmasına, içmesine ve savaş halinde bulunmasına gelince, bunlarda bir sınırlandırmaya gitmek doğru olmaz. Çünkü şehidler hakkında –yıkanmayan ve namazı da kılınmayan hiçbirisi hakkında- konuştuğu ve savaşın bitiminde de vefat etmiş olduğu sayılmış değildir.

Şayet silahı geri sekip kendisine isabet edecek olur ve kendisini öldürecek olursa, o kimse düşman eliyle öldürülmüş (şehid) gibidir. Çünkü o, savaş şehidi sayılır ve kâfirler tarafından öldürülmüş kimse hükmüne dahildir. Şüphesiz Âmir b. el-Ekvâ, Hayber savaşında mübarezeye giderken silahı ters tepip kendisine isabet etmiştir.[1090] Onun hükmen şehidlerden olmadığı nakledilmemiştir (tam tersine şehid olduğuna dair nakil gelmiştir.)

Ölü olarak bulunacak olup bir izi de olmamış (dahi) olsa, kuşkusuz o zaman yıkanır. Bu ise Ebu Hanife'nin görüşüdür. İmam Şafiî ise; Savaşın birtakım sebepleriyle ölmüş olma ihtimalinden dolayı yıkanmaz, demiştir.

"Aslolan yıkamanın vacip olmasıdır; dolayısıyla ihtimal üzere bu vecibenin düşemeyeceği" yönünde cevap verilmiştir. Çünkü yıkamanın düşmesi, bu noktada yaralı kimse ile ilintili olduğu vakit uzlaşma mahallinde ele alınabilir. Nitekim *"Onların kanlarıyla defnolmalarını emretti…"*[1091] Öyleyse bunu, muteberlik derecesinden hazfetmek (bir tür silip görmezlikten gelmek) caiz olmaz.

1090 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1429, 1440.
1091 Önceden geçmişti ve hadis Buharî'de yer almaktadır.

İhramlı ölecek olursa: İhramlı iken (ölen) olan su ve sidr ile yıkanır, ona koku sürünmez, iki bezle kefenlenir ve başı ise örtülmez. Bu şekilde olmasının nedeni; ihramlı kişinin ölümü sebebiyle, ihramlı olma hükmünü geçersiz kılmamış olduğudur. İhramlı kişi nasıl koku sürünmekten, başı örtmekten, dikişli elbise giyinmekten ve kıl koparmaktan uzak durmuşsa, aynı şekilde öldüğünde de bunlardan kendisi uzak tutulur. Bunu, Sevri, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. Çünkü bu hususta İbn Abbas'ın rivayetine göre; İhramlı iken devesinden düşüp (neticede ölen) bir adam hakkında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Onu (omuzunda ve eteğinde bulunan) iki elbisesi içerisinde kefenleyiniz, su ve sidr ile yıkayınız. Başını ise örtmeyiniz. Çünkü o, kıyamet gününde telbiye getirerek dirilecektir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1092]

İmam Malik, Evzai ve Ebu Hanife ise; Ölümü sebebiyle onun ihramı iptal olur, demişlerdir ve bu hadisteki manayı ise o kişiye ait özel bir durum olduğunu, çünkü onun kıyamet gününde telbiye getirerek dirileceğini ifade ettiğini söylemişlerdir.

"Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir kimse hakkında verdiği bir hükmün, -hakkında tahsise götürecek bir delil olmadığı sürece- ona benzer şeylerin hükmünü de bağlayacağı" şeklinde cevap verilmiştir.

Ölen şayet ihramlı bir kadın olursa, ona gömlek giydirilir ve hayatta iken giydiği örtü ile başı örtülür, koku ise sürülmez. Çünkü hayatta iken (ihramlı olduğu için) bu kendisine haram olduğundan dolayı, aynı şekilde öldükten sonra da durum böyledir.

Ölünün bazı parçaları kopacak olursa ya da bir kısmı bulunamayacak olursa: Ölüden bir şey kopmuş olur da bunlar mevcut iseler yıkanırlar ve ölünün kefeninin içerisine koyulurlar. el-Muvaffak: Bu hususta ihtilaf edeni bilmiyoruz, demiştir.

Şayet ölünün yalnız bazı parçaları bulunacak olursa, mezhebimize göre bunlarda yıkanır ve onun cenazesi de kılınır. Bu, İmam Şafiî'nin de görüşünü oluşturur. Ebu Hanife ve İmam Malik ise; Âzâların çoğunluğu bulunacak olursa, bu durumda cenazesi kılınır aksi halde kılınmaz. Bu

1092 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 136.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 865.

kimsenin durumu, hayatta iken (eksik olduğundan dolayı) arkadaşının yokluğu gibidir.

el-Muvaffak der ki: Bu noktada bizim lehimize sahabenin icması bulunmaktadır... Bu noktada, sahabe tarafından muhalefet edeni de bilmiyoruz. Çünkü bazı parçalarının mevcut olması, üzerine namazı gerekli kılmaktadır. Bu durumda, –âzâların çoğu varmış gibi- cenazesi de kılınır ve ayrı olanlar da hayatta iken yok olup gitmiş gibidir ki, bu durumda cümleten üzerine cenaze namazı eda edilir.

Ölü sahiplerine taziyede bulunmak: Ölü sahiplerine taziyede bulunmak müstehaptır. el-Muvaffak der ki: Bu konuda ihtilaf edeni bilmiyoruz sadece Sevri; Defnedildikten sonra taziye müstehap olmaz; çünkü artık işin sonuna gelinmiş demektir, demiştir.

"Taziye'den maksadın; cenaze sahiplerine bir tür esenlik ve baş sağlığı dilemek, haklarını yerine getirmek, bu vesileyle onlarla bir yakınlaşma (bağı) kurmak ve defnedilmeden önce olduğu gibi, sonrasında da bir ihtiyaca katkı sunmak" olduğu şeklinde cevap verilmiştir.

İmam Ahmed, zimmîlere taziyede bulunma ve onları ziyaret etme hususunda tevakkuf etmiştir; bu hususta iki tane görüşü yer almaktadır:

1) Onları ziyaret etmediğimiz için dolayısıyla taziyede de bulunamayız. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Yahudi ve Hıristiyanlar'a (söze) selam vererek başlamayınız."[1093] Taziye de bu manada ele alınır.

2) Onları ziyaret edebiliriz. Zira bu minvalde Enes'in rivayetine göre, O, şöyle demiştir: "Yahudilerden bir çocuk hastalanmıştı, derken Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu ziyaret için yanına vardı, başucuna oturdu, ona "Müslüman ol!" diye telkinde bulundu. Bunun üzerine (çocuk) başucunda bulunan babasına bir göz atıp (babası da) ona (haydi) "Ebu'l-Kasım'a itaat et!" deyince, çocuk müslüman oldu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise: "Benim vesilemle bu çocuğu ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun." buyurdu.[1094] İşte bu şekilde onlara taziye edebiliriz.

1093 Sahih-i Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 1707.
1094 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 219.

Ölü üzerine ağlamak: Bu ağlama, normal bir ağlama olup da içerisinde çığlık atıp bağırma ve yaka paça yırtma (gibi cahiliye adetleri) bulunmuyorsa, hiçbir surette sakıncası yoktur. Bu minvalde Enes şunu rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kızının (cenazesine) şahid olmuştuk ve Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun kabrinin üzerine oturmuştu. Bir de baktım ki Allah'ın Elçisi'nin gözlerinden yaşlar dökülüyordu."[1095] Bir defasında Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Sâd b. Ubâde'yi ziyarete gitmişti; bir süre sonra Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ağlamaya başladı. Onu gören oradaki insanlar da ağlamaya başladılar. Bunun üzerine Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bilmez misiniz? Allah, gözyaşı ve üzüntüden dolayı kişiye azap etmez. -Eliyle diline işaret ederek- işte bunun yüzünden ya azap eder veya merhamet eder." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1096] Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), oğlu İbrahim'in yanına (tekrar) girdi. İbrahim, can çekişiyordu. Bu durum karşısında Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'nin gözlerinden yaş boşandı. Abdurrahman b. Avf: "Sen de mi (ağlıyorsun) ey Allah'ın elçisi?" dedi. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ey İbnu Avf! Bu, merhamettir!" buyurdu ve ağlamasına devam etti. Sonra şöyle buyurdu: "Gözümüz yaş döker, kalbimiz hüzün çeker; fakat Rabbimizi razı etmeyecek söz sarfetmeyiz. Ey İbrahim! Senin ayrılmandan dolayı bizler üzgünüz!" Buharî ve Müslim'in ittifak etmiştir.[1097]

İmam Şafiî şöyle demiştir: Ruh çıkana kadar o kimse için ağlamak mübahtır; ancak ruh çıktıktan sonra mekruhtur. Çünkü bu hususta Abdullah b. Sâbit'in vefat haberi ulaşınca, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "(Biz yaşamanı isteriz; fakat Allah'ın emri) bize galebe çaldı ey Ebu'r-Rebi!" buyurdu. Bunun üzerine kadınlar feryad edip ağlamaya başladılar. Cabir b. Atik ise kadınları susturmaya başladı. Ancak Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bırak onları ağlasınlar! Vacip olduğu zaman tek ağlayan kimse ağlamayacak!" buyurdu."[1098]

1095 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 151, 208.
1096 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 175; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 636.
1097 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 172, 173; Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 1807, 1808. Hadisin lafzı Buharî'ye aittir.
1098 Malik, el-Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 223; Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 446; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 482.

"Bunun, yüksek sesle bağırmak, yaka paça yırtmaya ve buna benzer amellere hamledildiği" şeklinde cevap verilmiştir. Nitekim yaka paça yırtmak, ölünün güzel yönlerini sayıp döker. el-Muvaffak der ki: Hadislerin zahiri, bu durumlarda yüksek sesle bağırmanın haram olduğuna delalet etmektedir. Ümmü Atiyye şöyle demiştir: "Allah'ın Peygamberi, bizden bağırıp çağırmamamız için beyat aldı." Buharî ve Müslim'in ittifak etmiştir.[1099] Ebu Musa el-Eşâri'den nakledildiğine göre; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), matem sırasında yüksek sesle bağırıp çağırandan (sâlika), saçını traş edenden (hâlika) ve üst baş yırtanlardan (şâkka) uzak olduğunu, belirtmiştir. Buharî ve Müslim'in ittifak etmiştir.[1100] İbn Mesud'dan rivayet edildiğine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "(Matem sebebiyle) yanaklarını yolan, üst başını yırtıp dövünen ve cahiliye duasıyla dua eden kimseler bizden değildir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1101] Çünkü bu eylemler, bir tür haddi aşmaya, uygunsuz isteklerde bulunmaya ve Yüce Allah'ın kaza (ve dilemesine) öfke duymaya benzetilmektedir.

Musibete maruz kalan bir kimsenin, Yüce Allah'tan yardım istemesi, O'na sığınıp O'na başvurması, sabır ve namazla O'nun emrine gereklilik göstermesi ve bunun yanında Allah'ın: *"Sabredenleri müjdele! Sabredenleri müjdele! O sabredenler, kendilerine bir musibet geldiği zaman: Biz, Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz, derler. İşte Rablerinden bağışlamalar ve rahmet hep onlaradır. Ve doğru yolu bulanlar da onlardır."* (Bakara suresi: 155-157) buyruğunda, sabreden kullarına va'detmiş olduğu şeyleri de düşünmesi gerekmektedir. Ümmü Seleme'den nakledildiğine göre, kendisi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu işitmiştir: "Herhangi bir kul sıkıntıya düşer de: "Biz Allah'tan geldik, Allah'a döneceğiz. Allahım, başıma gelen musibetin ecrini ver ve bana bundan daha hayırlısını nasip et." diye dua ederse, Yüce Allah, onu uğradığı sıkıntıdan dolayı mükâfatlandırır ve ona kaybettiğinden daha hayırlısını bağışlar."[1102]

1099 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 176; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 645, 646.

1100 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 165; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 100.

1101 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 163, 166.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 99.

1102 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 633.

Dolayısıyla ecir ve mükafatını silecek, Rabbini öfkelendirecek ve içerisinde haddi aşma ve başkalarından isteme anlamına gelebilecek hususlardan mutlaka kaçınmalıdır. Çünkü Yüce Allah, adalet sahibidir ve O, asla zulmetmez. Canı alan ve veren de yalnız O'dur, dilediğini yapmaya hak sahibidir.

Kişi öldüğünde ise hayır konuşmalıdır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Hasta veya ölecek bir kimseye geldiğinizde hayır söyleyin; çünkü melekler sizin söyleyeceklerinize "Âmin" diyeceklerdir."[1103]

Ölünün yakınlarına yemek hazırlamak: Yardımcı olmak ve gönüllerini kazanmak amacıyla ölünün yakınlarına yemek hazırlamak müstehap görülmüştür. Çünkü onlar, duçar oldukları musibet sebebiyle ve kendilerine (uzak yerlerden) gelenleri ağırlamakla meşgul durumda olabilirler. Bu minvalde Abdullah b. Cafer'den şöyle nakledilmiştir: "Cafer'in ölüm haberi gelince Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Cafer'in ailesi için yemek hazırlayın, zira onları cenaze meşgul etmiştir."[1104]

Ölü sahiplerinin, insanlar için yemek hazırlaması ise mekruh görülmüştür; çünkü bu, onların bu musibetli durumlarına artı bir sıkıntı ve meşguliyet eklemektedir. Bunun yanında cahliye ehlinin icraatlarına da benzemektedir.

Ganimet malından çalan ve kendisini katleden kimsenin cenazesini kılmak: İmam, ganimet malından çalanın ve kendisini kasden katleden kimsenin cenazesini kılmaz, bunların cenazesini başkaları kıldırır. Çünkü bu minvalde Cabir b. Semura'dan rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, kendisini kesici aletlerle

---

1103 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 634. Aynı şekilde Ebu Seleme öldüğü vakit de yine, onun ailesinden bazıları bağırmaya başlamıştı.

1104 Şafiî, Tertîbu Müsnedihi, Cilt: 1, Sayfa: 216; Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 205; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 497; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 323; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 514; Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 372; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 61. Tirmizî: Hasen sahihtir, demiştir. Hakim ise "İsnadı sahihtir." demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. et-Talhîs, Cilt: 2, Sayfa: 138 eserinde der ki: Bu hadisi İbn Seken sahih görmüş, Ahmed, Taberanî ve İbn Mace ise Esma binti Umeys –ki kendisi Abdullah b. Cafer'in validesi olur- hadisinden nakletmiştir. Hâşiyetu'l Mişkât, Cilt: 1, Sayfa: 545'te ise; İsnadı sahihtir, denilmiştir.

öldüren bir adam getirilmişti, üzerine namaz kılmadı."[1105] Zeyd b. Halid el-Cühenî'den rivayete göre; "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bir adam, Hayber günü vefat etmişti. Onun bu durumu Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e zikredilince; "Arkadaşınız üzerine (cenaze) namazını kılınız." buyurdu. Bu olay karşısında insanların yüzleri değişince, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Şüphesiz sizin bu arkadaşınız, Allah yolundaki ganimetten çalmıştır." buyurdu.[1106] el-Muvaffak der ki: Bu hadisle İmam Ahmed delil göstermiştir.

Burada imamın, söz konusu bu namazı kıldırmaktan uzak tutulmuş olması, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Arkadaşınız üzerine (cenaze) namazını kılınız."* şeklinde (bunu sadece cemaate) buyurmuş olmasıyla, ganimetten çalanın cenazesini imamın kıldırmaktan uzak durmasını ifade etmektedir.

Ömer b. Abdulaziz ve Evzâi; Hiçbir durumda kendisini öldürenin (intihar edenin) namazı kılınmaz, demişlerdir. Ata, Nehai ve İmam Şafiî ise şöyle demişlerdir: İmam olsun başkası olsun, tüm Müslümanların cenazesini kıldırabilirler; çünkü hadis-i şerifte şöyle buyrulur: "*Lâ ilâhe illallah* diyen kimsenin cenazesini kılınız."[1107]

el-Muvaffak şöyle demiştir: Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir kimsenin namazını (kılmayıp) terketmiş olması, başkasının da o namazı terketmesini gerektirmez. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), İslam'ın ilk dönemlerinde borcu olan ve borcu ödenmeyen kimselerin de namazını kılmamış ancak insanlara, ödenmesini emir buyurmuş ve ardından cenazesini kılmalarını söylemiştir... Bu hadisler, has (özel) anlamda gelmiş hadisler olup, "*Lâ ilâhe illallah* diyen kimsenin cenazesini kılınız." kavlinin önüne alınmaları vaciptir. Dolayısıyla her iki hadis arasında bir çelişki de olmamış olur.

1105 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 672.

1106 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 114.; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 155; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 950; Hâkim, Cilt: 2, Sayfa: 127; Hakim: "Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir, sanırım bu hadisi ikisi tahriç etmiş değillerdir." demiştir.

1107 Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 56 İbn Ömer tarikleriyle aktarmıştır. Tüm bu tariklerde ise metruk, yalancı yahut da uydurma ithamı yer almaktadır. Bak: et-Telhîsu'l Habîr, Cilt: 2, Sayfa: 35.

İmam Ahmed der ki: Cehmiye ve Rafizilere ben şahidlik etmem, ama başkası şahidlik edebilir. Şüphesiz Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bundan daha hafif olan borç, ganimet malından çalma ve intihar gibi konularda bile dahi cenaze namazını kılmamıştır. O: "Rafizi'nin namazı kılınmaz." demiştir. Şöyle de demiştir: Bidat ehli kimseler hastalandıkları zaman ziyaretlerine gidilmez, öldüklerinde cenazeleri de kılınmaz. Bu, aynı şekilde İmam Malik'in de görüşüdür.

İbn Abdilberr şöyle demiştir: Diğer ilim adamları ise "*Lâ ilâhe illallah* diyen kimsenin cenazesini kılınız." buyruğunun genel anlamı çerçevesinde, bidat ehlinin, haricilerin vb. kimselerin cenazelerini kılmışlardır.

Müşrik çocuklarının cenazesi ise kılınmaz; çünkü onlar da babalarının hükmü üzere bulunurlar. Ancak Müslüman olduklarına dair hakkında hüküm sahibi olduğumuz varsa başka. Mesela; Ana-babasından birisinin Müslüman olması yahut da ana-babasından birisinin tek başına söven (inkarcı) olması.

Müslümanlardan büyük günah işleyenlerin ise cenazelerini kılar. Bunun yanında, zina sebebiyle recmedilmiş olanın ve kısas neticesinde öldürülmüş yahut da had vurulmuş olan kimselerin cenazesini de kılar. Bu, İmam Şafiî ile Rey ashabının görüşüdür. Sadece Ebu Hanife; Bağîlerin ve muhariplerin namazı kılınmaz, demiştir. Çünkü onlar, İslam ehline yakın olan ancak Darfu'l harp ehline benzeyen kimselerdir. İmam Malik ise; Had sebebiyle öldürülen kimsenin cenazesi kılınmaz, demiştir.

"Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in recmedilmiş bir kadın hakkında, onun namazının kılınmasını ve defnedilmesini emrettiği" şeklinde cevap verilmiştir. Bir lafız ise şöyle gelmiştir: "O kadın hakkında emir buyurdu ve kadın recmedildi. Sonra da onun cenazeseni kıldırdı."[1108]

Bir erkeğin, kadının ve çocuğun cenazesi bir araya gelecek olursa: Mezhebimiz içerisinde -ki ilim adamlarının çoğunluğunun mezhebi de bu yöndedir- erkeklerle beraber başka kimselerin cenazesi bir araya gelmesi halinde, erkeklerle beraber kadın ve çocukların cenazesi de bulunmuş olsa, erkeklerin imamın yanı başına koyulacağı hususunda herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. el-Harkî'den nakledildiği üzere, ka-

1108 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1324.

dın (cenazesi) erkekle yan yana konulur. Sonra da -kıbleye doğru olmak üzere- çocuk da ikisinin arkasına konulur. Çünkü kadın mükellef bir kimse olduğundan dolayı şefaat edilmeye daha çok hak sahibidir.

İmam Ahmed'in ashabından oluşan bir cemaatten rivayet edildiğine göre erkekler, imamın yanı başına, çocuklar ise ön taraflarına koyulur ve kadınlar da -kıbleye doğru olmak üzere- koyulurlar. Bu ise Ebu Hanife ile İmam Şafiî'nin mezhebini oluşturmaktadır. Çünkü çocuklar, farz namazların ilk safında kadınların önünde durdukları gibi, aynı şekilde imamın yanına doğru da -erkeklerde olduğu gibi- cenaze namazı için toplanıldığı vakit, kadınların önüne geçerler. Nitekim Hâris b. Nevfel'in kölesi Ammar'dan rivayet edildiğine göre, kendisi Ümmü Gülsüm'ün ve kızının cenazesine şahid olmuş idi. Çocuk imamın yanı başına konmuştu ancak bu, içlerinde İbn Abbas, Ebu Said el-Hudri, Ebu Katade ve Ebu Hureyre'nin de bulunduğu bir topluluk tarafından hoş görülmedi ve onlar: "Bu, sünnettendir." demişlerdir.[1109]

(Çift cinsiyetli demek olan) Hunsâ'nın, kadının önüne alınmasında ise bir ihtilaf yoktur. Çünkü hunsâ'nın erkek olma ihtimali de vardır. En azından her ikisine de eşit bir konumda yer alır. Hür olanın, kölenin önüne alınmasında da bir ihtilaf yoktur; çünkü hür, imamlık konusunda köleden daha öncelikli ve daha üstün bir konumda sayılmıştır. Aynı şekilde yaşlı olanın da yaşı genç olana takdim edilmesinde de bir ihtilaf yoktur.

Şeyet ölen bir kişi olursa, bu durumda en faziletli olanı öne getirilir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Uhud'da öldürülenler hakkında: "Bunların hangisi Kur'ân'ı daha çok öğrenmiştir?" diye sorardı. Şehidin birisine işâret edilince, onu diğer arkadaşlarından önce kabre

---

1109 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 532, 533. Hadisin lafzı ona aittir. Nesaî, Cilt: 4, Sayfa: 71; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 33. Nesaî, Cilt: 4, Sayfa: 71, 72 ve Beyhakî'nin, Nâfi rivayetinden, onun da İbn Ömer'den yaptığı nakile göre; Kendisi toplu şekilde yedi kişinin cenazesini kılmıştı... Orada şu ifade de geçer: "Hz. Ali'nin kızı ve Hz. Ömer'i eşi olan Ümmü Gülsüm'ün ve Zeyd adındaki oğlunun cenazesini koydum... İnsanlar içerisinde İbn Abbas, Ebu Hureyre, Ebu Said ve Ebu Katade vardı. Çocuk imamın yanı başına konunca, adamın birisi bir şeyle deyince, buna itiraz edildi ve ben: Bu nedir? dedim. Onlar da: Bu sünnettir, dediler." et-Telhîsu'l Habir, Cilt: 2, Sayfa: 146'da ise; İsnadı sahihtir, denilmiştir.

koyuyordu.[1110] Hişam b. Âmir hadisinde geçtiğine göre; Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İki ve üç kişiyi bir kabre defnedin." buyurunca, "Ey Allah'ın Resulü! Öne kimi koyacağız?" dediler. O da: "Kur'ân'ı en çok bileni (koyun.)" cevabını vermiştir.[1111] Çünkü en faziletlisi, farz namazda da ön safta öne geçenler olduğundan, durum burada da aynı şekilde söz konusu olmuştur. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "(Namaz için) sizden faziletli ve değerli (takvalı) kimseler arkamda dursun, sonra onların arkalarında daha sonra gelenler... dursun."[1112]

Bir kabre, şayet bir topluluk defnedilecek olursa, en faziletli olan kişiyi kıbleye en yakın şekilde öne koyar. Sonra -açıklaması geçtiği üzere- namazdaki imamlığa en çok layık olan kimselerin öncelik sırasına göre peş peşe koyulurlar. Her iki kişi arasında topraktan bir engel koyar, zaruret olmadıkça bir kabrin içerisine iki kişiyi defnetmez. Bu, İmam Şafiî'nin görüşüdür. Mesela savaşta ölenler bu şekilde ele alınabilir; çünkü bir zaruret olunca, herhangi bir belde ya da benzeri yerlerde bulunan bir kabrin içerisine, iki ve üç kişi birlikte defnetmek caiz olur.

Kabristanlığa girerken ayakkabıları çıkartmak: Kabristanlığa girerken ayakkabılar çıkarılır. Çünkü Beşir el-Hasâsiyye'nin rivayet ettiğine göre; "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), ayakkabılarıyla kabirler arasında dolaşan bir adam gördü ve ona: "Ey ayakkabılarıyla (mezarları) kesen! Onları çıkart!" buyurdu.[1113]

İlim ehlinin çoğu ise bunda bir sakınca görmemişlerdir. Onlardan kimisi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Şüphesiz kul, kabre konulup arkadaşları da yanından gittiklerinde, onların ayakkabı seslerini işitir." hadisi ile delil göstermişlerdir. Hadis hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1114]

1110 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 212 Cabir hadisinden rivayetle...

1111 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 19; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 547; Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 213; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 34. Tirmizî: "Hadis, hasen, sahihtir." demiştir.

1112 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 323.

1113 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 8, 224; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 554, 555; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 373. Hakim: "Hadisin isnadı sahihtir." demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Nevevî ise el-Mecmû, Cilt: 5, Sayfa: 312 eserinde: İsnadı hasendir, der.

1114 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 205, 232; Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 220, 2201.

"Ölünün, orada bulunan arkadaşlarının ayak seslerini işitmiş olmasına dair Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haber vermesinin, ayakkabılarla bulunmanın mekruh olduğunu ortadan kaldırmadığı" şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü bu, onların buna vakit olduklarına işaret etmiştir; zira onlar da şüphesiz bunu yapmışlardır. Öyleyse onlar (ayakkabıları olduğu halde) kerahata girerek, ölünün yanından ayrılmışlardır.

Ama yürüyen kişinin, -ayağına diken batması gibi- ayakkabılarını çıkartmamasını gerektirecek bir özrü bulunursa, o zaman bu mekruh olmaz. Mezarın üzerinde yürümek ise mekruhtur. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Benim bir kor ve kılıç üzerinde yahut da ayağımdaki ayakkabımın en sivri yeri ile yürümem, Müslüman bir kimsenin kabri üzerinde yürümemden daha hayırlıdır..."[1115]

Kabirlerin üzerine oturmak ve onlara yaslanmak ise mekruhtur. Zira bu minvalde Ebu Mersed'in rivayetine göre; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu belirtmiştir: "Kabirlerin üzerine oturmayın, kabirlere karşı namaz da kılmayın."[1116] Ebu Hureyre'den nakledidiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Birinizin bir kor üzerine oturup elbisesini oradan da bedenini yakması, kendisi için bir kabrin üzerine oturmaktan daha hayırlıdır."[1117]

Kabir ziyareti: el-Muvaffak der ki: İlim adamları arasında erkeğin, kabirleri ziyaret etmesinin mübah olduğu hususunda bir ihtilaf yoktur. Nitekim Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sahih olarak şu rivayet gelmiştir: "Sizi kabir ziyaretinden men etmiştim. Artık ziyaret edebilirsiniz."[1118]

Kişi, bir kabrin yanından geçeceği vakit yahut onu ziyaret edeceğinde, Müslim'in, Büreyde'den rivayet ettiği şu duayı okuması müstehap sayılmıştır. O der ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kabristanlığa çıktığı zaman, ashabına (orada okunacak duaları) öğretirdi. Onların söy-

---

1115 İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 499 Ukbe b. Âmir hadisinden nakille... Misbâhu'z Zücâce, Cilt: 1, Sayfa: 512 eserinde: "Bu hadisin isnadı sahihitir ve ravileri güvenilirdir." denilmiştir.

1116 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 668.

1117 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 667.

1118 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 672.

ledikleri şunlar olmuştur: "Allah'ın selameti üzerinize olsun ey Müslüman ve müminlerden oluşan (kabir) diyarının sakinleri! İnşaallah biz de sizlere kavuşacağız. Allah'tan bizim için de sizin için de afiyet dilerim." Hz. Âişe hadisinde ise şöyle geçer: "Allah, bizden önce ölenleri ve sonradan gelecek olanlara rahmet etsin. İnşaallah biz de sizlere kavuşacağız."[1119]

Kadınların kabirleri ziyaret etmesi: İmam Ahmed'den, kadınların kabirleri ziyaret etmesi hakkında farklı görüşleri yer almaktadır. Onun bunu mekruh saydığı rivayet edilmiştir. Çünkü İbn Abbas'ın naklettiğine göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), kabirleri ziyaret eden kadınları, bir de kabirlerin üzerine mescidler ve kandiller edinenleri lanet etmiştir."[1120] Bu (kabir ziyareti) yasağı kadınlara mahsustur. Neshedilmiş yasak ise erkek ve kadınların hepsine genel olarak gelmiştir.

1119 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 671.

1120 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 229, 278.; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 558; Tirmizî, Cilt: 2, Sayfa: 136, 137; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 374 Muhammed b. Cuhâde tarikiyle, onun da Ebu Salih'ten yaptığı nakille aktarmıştır. Tirmizî: Hasen hadistir, der. Hakim ise "Ebu Salih'in, adı Bâzan'dır ve Buharî-Müslim onunla delil göstermemişlerdir, der. Zehebî de Hakim'e uymuştur. Ben derim ki: Ebu Salih'in bu hadisi zayıftır. et-Tehzîb eserinde şöyle der: el-Aclî yalnız başına onu güvenilir saymıştır. el-Cevzkâni ise şöyle demiştir: O (Ebu Salih) metruktur. İbnu'l Cevzi'nin el-Ezdî'den naklettiğine göre; O, yalancıdır ancak Şeyh Ahmed Şakir der ki: "Ebu Salih'in zayıf olduğuna dair bir delil yoktur... Onun hakkında konuşanların sadece ondan rivayet edilen konuda çokça yorumlardan dolayı söz konusu olduğu ifade edilmiştir. Bunda hamledilecek husus, onun talebesi olan Muhammed b. es-Sâib el-Kelbi'ye dayandırılmasıdır. Bu nedenledir ki İbn Maîn şöyle demiştir: "Ebu Salih'te bir beis yoktur, şayet el-Kelbi tarafından rivayet edilmiş ise sakıncası yoktur." Bu ise el-Kelbi'yi zayıf gösterir yoksa Ebu Salih'i değil. Yahya el-Kattân ise şunu der: "Arkadaşlarımızdan onu terk edeni görmüş değilim ve insanlardan onun hakkında (menfi) konuşanı da hiç duymuş değilim." el-Aclî ise onu güvenilir ad etmiştir. Buna göre bu hadis-i şerif, en azından hasen olarak kabul edilir." Tirmizî'ye yaptığı Hâşiyesi, Cilt: 1, Sayfa: 137. Bak: Tehzîbu't Tehzîb, Cilt: 1, Sayfa: 416, 417. İbn Mace'nin, Cilt: 1, Sayfa: 502 rivayet ettiğine göre, -ki ondan bu minvalde bir şahidi de yer almaktadır- şu lafızla: "Hz. Peygamber (s.a.v.) kabirleri ziyaret eden kadınları lanet etmiştir." İşte bu ve diğer hadisten iki şahid gelmiştir: Birisi; Hassan b. Sabit tarafından gelmiştir; Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 442, 443; geçtiği üzere-İbn Mace, Hakim ve Beyhakî'den "ziyaret edenler" lafzıyla gelmiştir. Misbahu'z Zücâce, Cilt: 1, Sayfa: 516 eserinde; "Hadisin isnadı sahihtir ve ravileri de sikadır." denilmitir. İkincisi ise; Ebu Hureyre tarafından gelmiştir: Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 337; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 371, 372; İbn Mace; Tayâlisi, Sayfa: 311 ve Beyhakî'den gelmiştir. Tirmizî der ki: "Hadis, hasen, sahihtir."

Bunun yalnız erkeklere mahsus olması da muhtemeldir. Erkeklere kabirleri ziyaret etme emrinden sonra bunun, kadınların kabirleri ziyaret etmelerinin lanetini haber vermek amacıyla geldiği de muhtemeldir. Dolayısıyla yasak ve serbestlik arasında dönüp dolaşmaktadır. Buna göre en azından mekruh sayılır. Çünkü kadın, az sabır gösterir ve çokça yıpranır, yırtınır. Kabri ziyaret ederken de üzüntüsü sebebiyle heyecana kapılır, (ölüyü) yeniden hatırlamasıyla musibeti kıpraşır ve bunun, -erkeğin tersine- yapılması caiz olmayan birtakım amelleri işlemesine sürüklemesinden emin olunamaz... Onun için çığlık atıp yüksek sesle bağırmak ve yaka paça yırtmak gibi ameller bir tür onlara özgü kılınmış gibidir. Bu durumda, saçı kesmekten, yüksek sesle bağırıp çağırmaktan ve diğer (cahiliye) amellerle men edilmiş olmak, onlara özgü gibidir.

İkinci görüşü ise; Bu (kadınların kabirleri ziyaret etmeleri) mekruh değildir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Sizi kabir ziyaretinden men etmiştim. Artık ziyaret edebilirsiniz."[1121] buyruğunun genel manası bu anlama gelmektedir. Bu da göstermektedir ki söz konusu ziyaret yasağı bitmiş ve yasağın hükmü de kalkmıştır. Böylece serbestlik kapsamına hem erkek ve hem de kadın (herkes) girmektedir.

1121 Az önce geçmişti.

ZEKÂT BÖLÜMÜ

- ► EKİN VE MEYVELERİN ZEKÂTI
- ► ALTIN VE GÜMÜŞÜN ZEKÂTI
- ► TİCARÎ MALLARIN ZEKÂTI
- ► BORCUN VE MEHRİN ZEKÂTI
- ► FITIR SADAKASI

ZEKÂT BÖLÜMÜ

Ebu Muhammed b. Kuteybe şöyle demiştir[1122]: "*Zekât*" kelimesi; Temizlik, artma ve ziyade'den alınmıştır. Böyle isimlendirilmesinin nedeni, malın ürününü çoğaltması ve artırmasından kaynaklanmaktadır. Bir ürün çoğalıp bereketlendiğinde; "*zekâtu'z Zer'u*" denilir.

"*Zekât*"ın dindeki anlamı ise; Malda vacip olan hak demektir. Dini konularda ise "zekât" lafzının kullanımı, bu anlama dönmektedir. Zekât, İslam'ın beş rüknünden birisini oluşturmaktadır. Zekât; Yüce Allah'ın kitabı, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti ve ümmetin icmasına göre farzdır. Bunun yanında sahabe-i kiram zekât vermeyenlere karşı savaşma noktasında ittifak etmişlerdir.

Zekâtın farz olduğunu cahilliği sebebiyle inkar edecek olur da bu hususta da cahil olduğu söz konusu olursa; Şöyle ki; ya yeni Müslüman olmuş olur ya da (İslam) beldesine çok uzak kalmış olan uçsuz bucaksız bir çölde yaşamış olabilir… Bu durumda zekâtın farz olduğu kendisine bildirilir ve onun küfrüne hüküm verilmez. Çünkü bu kimse mazur'dur. Şayet bu kişi, İslam beldesinde ve ilim adamları arasında yaşayan bir Müslüman olursa, o zaman (zekâtı inkar etmesiyle) mürted olur ve ona mürtedin hükümleri tatbik edilir. Çünkü zekâtın farziyeti, bu durumda olan bir kimse hakkında gizli değil demektir. Dolayısıyla zekâtı bilerek inkar etmiş olmasıyla o, ancak kitabı ve sünneti yalan saymış ve inkar etmiş olmaktadır.

Şayet zekâtı -farz olduğunu bildiği halde- vermeyecek olur da imam (devlet başkanı), onun zekâtından alınması gereken miktarı belirtecek olursa, onun bu zekâtını alır ve onu da kınar. İçlerinde Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafiî'nin de yer aldığı ilim ehlinin çoğunluğuna göre bu zekâtından fazlasını ise alamaz. Çünkü zekâtı vermeyenler, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefatının peşine, Hz. Ebu Bekir döneminde

1122 Bak: Ebu Muhammed b. Kuteybe, Garibu'l Hadis, Cilt: 1, Sayfa: 184.

ortaya çıkmıştı ve bu durum, sahabenin gözleri önünde de cereyan etmişti. Zekâtı vermeyen kimselerden fazla bir zekâtın alınması, onlardan nakledilmediği gibi, bu minvalde bir söz de söylenmiş değildir.

İshak der ki: Onun zekâtını alır ve malının yarısını da ayırır. Çünkü bu noktada Behz b. Hakim'in, babasından ve onun da dedesinden naklettiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim zekâtı vermeyecek olursa, Azîz ve celîl olan Rabbimizin haklarından bir hak olarak onu ve malının yarısını muhakkak alırız."[1123] İmam Ahmed: Bana göre bu hadisin isnadı düzgündür, demiştir.

İlim adamları, bu hadiste söz konusu olabilecek özür hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu, İslam'ın ilk dönemlerinde meydana gelmiştir ve öyleki cezalar da mal hakkında vaki olmuştur.

Dolayısıyla zekâtı vermeyen kişi, imamın (devlet başkanının) elinden çıkardığı kimse olması durumunda, onunla savaşır. Çünkü sahabeler zekâtı vereyenlere karşı bizzat savaşmışlardır. Onu ve malını ele geçirecek olursa, bu durumda onun malından –fazladan olmaksızın- alır. Şayet malını değil de sadece adamı ele geçirecek olursa, ona malını vermeye davet eder ve üç defa da tevbeye çağırır. Tevbe eder ve malını verirse ne âlâ, aksi halde -tekfir edilmeksizin- sadece öldürülür.

Devenin zekâtı: Devenin zekâtı hakkında İslam âlimleri görüş birliği yapmışlardır ve bu konu hakkında sahih sünnet de gelmiştir.

Müslümanların icmasına göre beş devenin altında, zekât yoktur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "En aşağı üçer yaşında olmak üzere, beş deveden aşağısında zekât yoktur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1124]

Devenin zekâtı hakkında gelen en güzel rivayet, Buharî'nin, Sahih'inde[1125] gelen şu rivayettir: "Hz. Ebu Bekir (radıyallâhu anh), Enes'i

---

1123 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 233- 234; Dârimi, Cilt: 1, Sayfa: 396; Nesaî, Cilt: 5, Sayfa: 16, 17 ise "Devesinin yarısını..." lafzıyla rivayet etmiştir. Bak: et-Telhîsu'l Habir, Cilt: 2, Sayfa: 160-161.

1124 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 271, 310, 323, 350; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 673-675.

1125 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 317.

Bahreyn'e zekât memuru olarak gönderdiği zaman, onun için şu mektubu yazmıştır: "Esirgeyen ve Bağışlayan Allah'ın adıyla. İşte bu, Yüce Allah'ın kendi Rasûlüne emir buyurduğu ve Allah'ın Resulü'nün Müslümanlar üzerine takdir ve tayîn ettiği zekât farîzasıdır. Herhangi bir müslümandan bu mektupta belirtilen miktarlar kadarıyla zekât istenirse, o Müslüman bu zekâtını versin. Bundan fazlası istenirse, (fazlasını ise) vermesin! Deveden yirmi dört tanesinde ve bundan aşağısında koyun olarak (farz olan zekât), her beş devede bir koyundur. Deve sayısı, yirmi beşe erişince, otuz beşe kadar dişi bir bintu mehâd; sayı otuz altıya erişince, kırk beşe kadar dişi bir bintu lebûn; Kırk altıya erişince, altmışa kadar boğur basacak bir hıkka; Altmış bire erişince, yetmiş beşe kadar boğur basacak bir cezea; Yetmiş altıya erişince, doksana kadar iki tane bintu lebûn; Doksan bire erişince, yüzyirmiye kadar boğur basacak iki hıkka zekât vermek vacip (farz) olur. Deve sayısı yüz yirmiden fazla olunca, her kırk devede bir tane bintu lebûn ve her elli devede bir hıkka zekât vardır. Beraberinde dört tane deveden başka bulunmayan kimsede ise; bu miktar devede zekât yoktur. Ancak deve sahibi, kendi isteği ile verebilir. Deve sayısı beşe ulaşınca bu durumda bir koyun zekât vermek farz olur..."[1126] Ebu Davud'un[1127] rivayetine göre o, şunu ilave etmiştir: "Deve sayısı yirmi beşe ulaştığında otuz beşe ulaşıncaya kadar bir yaşını bitirip iki yaşına girmiş bir dişi deve verilir. Eğer onların içinde bir yaşını bitirip iki yaşına basmış dişi deve yoksa iki yaşını bitirip üç yaşına basmış bir erkek deve verilir." İşte sayısı yüz yirmiye ulaşıncaya kadar tüm bunların hepsi hakkında görüş birliğine varılmıştır.

Sâime olma şartı: Sâime, kırlarda otlayan hayvan, demektir. "Sâime"nin zikredilmiş olmasında, yem, yulaf ve birtakım besi malzemeleriyle (o hayvanların beslenmiş olmasına) karşı çıkılmıştır. Çünkü "Saime" olmaması durumunda -ilim adamlarının çoğunluğuna göre- o

---

1126 Hadiste geçen deve özelliklerine gelirsek; Bint-i mahâd: Bir yaşını bitirip iki yaşına başlamış dişi deve. İbn-i mahâd: Bir yaşını bitirip iki yaşına başlamış (basmış) erkek deve. Bint-i lebûn: İki yaşını bitirip üç yaşına basmış dişi deve. İbnu Lebûn: İki yaşını bitirip üç yaşına basmış erkek deve. Hikka: Üç yaşını bitirip dört yaşına basmış dişi deve. Hik: Üç yaşını bitirip dört yaşına basmış erkek deve. Cezea: Dört yaşını bitirip beş yaşına basmış dişi deve. Cez': Dört yaşını bitirip beş yaşına basmış erkek devedir. (Çevirmenin notu)

1127 Sünen-i Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 218- 219.

hayvandan dolayı zekât yoktur. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kırlarda otlayarak beslenen her kırk devede iki yaşını bitirip üç yaşına basmış bir dişi deve zekât vardır."[1128] Burada "otlayan (Sâime)" olmasıyla kayıt altına alınmıştır. Bu da gösteriyor ki hayvan "Saime" olmadığı sürece onda zekât yoktur.

İmam Malik'ten nakledildiğine göre; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Her beş devede bir koyun zekât vardır."* buyruğunun genel anlamına göre, yem ve besilerle beslenen develerde zekât vardır.

"Bu hadisin mutlak olup, mukayyete hamledileceği" şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü nemâ (artma) özelliği, zekâtın muteber gördüğü bir husustur. Yem ve yulaf ile beslenmiş bir devenin bu yemi ise nemasıdır; ancak ticaret için adediyorsa başka, bu durumda ise ticaretten dolayı zekât düşer.

Muteber olan, Sâime olan hayvanın, yılın çoğunu kırlarda otlayarak geçirmiş olmasıdır. Bu, Ebu Hanife'nin mezhebine göredir. Çünkü hayvanların nisabında zekâtın farziyetine delalet eden nasların genel manası bunu göstermektedir. Bir de *"es-Sevm (otlayan)"* ismi, azıcık yem yiyen hayvanları da kapsar ve hadisteki manaya girmesine engel de teşkil etmez. Zira (hayvanın) azıcık bir yemden kaçınması da zordur. Bu durumda, senenin tümündeki muteberliği, tam olarak zekâtı düşürmektedir. Çünkü bu, külfet ve emeğin kalkmasında muteber olan bir nitelik demek olduğundan, burada en çoğuna itibar edilir. Mesela külfetsiz ve emeksiz bir şekilde ekin ve ürünlerin sulanması buna bir örnek sayılır.

İmam Şafiî der ki: Yılın çoğunda eğer kırlarda otlayarak geçirmiş değilse, bu durumda ondan zekât düşmez. Çünkü otlaması, zekât vermesi için şart olduğundan dolayı yılın hepsinde otlamış olmasına itibar edilir. Mesela malının bulunması ve nisaba ulaşması gibi.

"Şart olanın, yılın çoğunda otlayan (Sâime) olmasıdır." şeklinde cevap verilmiştir. Mesela; Öşürün vacip olmasında, külfet ve emeksiz olarak sulama yapmak gibi. Burada çoğu mevcut olmuşsa, yeterli gelmiş demektir.

1128 Behz b. Hakim, onun babasından ve onunda dedesinden yaptığı hadisten nakille... Hadisin kaynağı "Zekât Kitabı"nda geçmişti.

Devenin nisabı: Beş devede bir koyun zekât vardır, on devede ise iki koyun zekât vardır. On beş tanede üç koyun, yirmide ise dört koyun zekât vardır. İşte tüm bunların hepsinde icma vardır ve bunlar Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti ile sabittir.

Zekât için çıkarılıp verilecek olan koyun ve keçi ancak bir yaşını bitirmiş olursa yeterli gelir. Dişi de olması gerekir. Çünkü erkek olursa bu yeterli olmaz. Çünkü nisabında vacip olan koyun, dişilerden oluşmaktadır. Bunun yanında erkek olması durumunda bunun da yeterli olacağı muhtemeldir. Çünkü şâri, *"şât"* lafzını kullanmıştır ve bu kapsama hem erkek hem de dişi girmektedir.

Devenin sayısı yirmi beşe ulaşırsa, otuz beşe kadar dişi bir bintu mehâd (bir yaşını bitirmiş, iki yaşına girmiş dişi deve) zekât vardır. Eğer bintu mehâd yoksa o zaman ibnu lebûn (iki yaşını bitirmiş, üç yaşına girmiş erkek deve) vardır. Sayı otuz altıya erişince, kırk beşe kadar bir bintu lebûn (iki yaşını bitirmiş, üç yaşına girmiş dişi deve) vardır. Kırk altıya erişince, altmışa kadar boğur basacak bir hıkka (üç yaşını bitirmiş, dört yaşına girmiş dişi deve) vardır. Altmış bire erişince, yetmiş beşe kadar boğur basacak bir cezea (dört yaşını bitirmiş, beş yaşına girmiş dişi deve) vardır. Yetmiş altıya erişince, doksana kadar iki tane bintu lebûn; Doksan bire erişince, yüz yirmiye kadar boğur basacak iki hıkka zekât vermek farz olur. İşte tüm bunların hepsinde icma bulunmaktadır ve geçen hadis-i şerif hepsini kapsamaktadır.

Bintu mehâd: Bir yaşını bitirmiş ve iki yaşına da girmiş olan devedir. Annesi kendisinden başkasına da hamile kaldığı için böyle isimlendirilmiştir. "Mehâd" ise hamile demektir. Annesinin hamile oluşu ise bunda şart değildir. Durumunun gâlibi (ve genelliği) açısından ona ait bir tarif zikredilmiştir. Aynı şekilde bintu lebûn da böyledir. Bu ise iki yaşını bitirmiş ve üç yaşına girmiş dişi devedir. Annesi kendisinden başkasına hamile kaldığı ve (memesinde) süt olduğu için böyle isimlendirilmiştir. Hıkka ise üç yaşını bitirmiş ve dört yaşına girmiş devedir. Çünkü bu hayvan artık boğur basacak, binilmeye ve (erkek deve tarafından aşılanmaya elverişli bir duruma gelmiş) gebe kalacak bir yaşa girmiştir demektir. Cezea ise dört yaşını bitirmiş ve beş yaşına girmiş dişi devedir. Dişleri döküldüğü

için cezea ismini almıştır ki, bu deve, zekât konusunda vacip olan en üst yaş sınırındaki devedir. Buna mukabil zekât konusunda en az yaş sınırı olan ise bintu mehâd'dır.

Şayet farz olan zekâtta, yaş olarak cinsinden daha büyük olanı çıkarıp verecek olursa, bu caiz olur. Mesela; Bintu mehâd yerine, bintu lebûnu vermek ya da hıkka yerine bintu lebûn vermek gibi. Bu noktada el-Muvaffak: Bu konuda ihtilaf edeni bilmiyoruz, demiştir.

Eğer devenin sayısı yüz yirmiyi geçecek olursa her kırkta, bir bintu lebûn ve her elli de ise hıkka (zekât) verilir. Bu, açıkça demek oluyor ki; Devenin sayısı yüz yirmiyi bir tane geçecek olursa, bu durumda üç tane bintu lebûn verilir. Bu, İmam Ahmed'in görüşlerinden birisi olup, aynı şekilde Evzai, Şafiî ve İshak'ın da mezhebini oluşturmaktadır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Deve sayısı yüz yirmiden fazla olunca, her kırk devede bir tane bintu lebûn... zekât vardır."[1129] Bu bir tanesi ise ziyadedir. Bu şekilde bir tanenin ziyade edilmesiyle Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), bunu farz hakkında amaç kılmış ve farz bu minvalde değiştirilmiştir.

İmam Ahmed'in ikinci görüşüne göre; Sayı yüz otuza ulaşınca farz (miktarı) değişmez; bu durumda bir hıkka ve iki tane binti lebûn zekât olarak verilir. Bu ise Ebu Ubeyd'in mezhebidir. İmam Malik'ten ise iki görüş gelmiştir. Çünkü farz, -diğer farzlarda olduğu gibi- bir tanenin ziyadesi sebebiyle değişmez.

"Sadece bir tane ziyade olması (artması) nedeniyle farzın değişmeyeceği, onu ancak öncesindekiyle birlikte değiştirmiş olacağı" şeklinde cevap verilmiştir. Bu durumda, doksan ve altmış ve diğer sayılar üzerinde bir tane ziyade olmasına benzetilmiş olmaktadır.

Her iki görüşe göre de her ne zaman develerin sayısı yüz otuza ulaşacak olursa, bu durumda bir hıkka ve iki tane binti lebûn zekât olarak verilir. Sayı yüz kırk olursa, iki hıkka ve bir tane binti lebûn verilir. Yüz elliye ulaşacak olursa, üç hıkka zekât olarak verilir. Yüz altmış olursa, dört tane binti lebûn verilir. Sonra her defasında on tane artacak olursa, her

---

1129 Enes'in, Hz. Ebu Bekir'den "Devenin zekâtı" hakkında rivayet ettiği önceki hadis-i şeriften bir bölüm. Hadis Buharî'de geçmektedir.

bir bintu lebûn yerine bir hıkka verilir. İki yüz olursa, bu durumda iki tane farz bir arada toplanmış olur. O zaman dört hıkka ya da beş tane bintu lebûn verilir. Yani bu iki farz hakkında, (söz konusu olan miktardan) istediğini çıkarıp zekât olarak verir. İmam Şafiî buradaki muhayyerliğin, zekâtı verecek kimse hakkında söz konusu olduğunu, söylemiştir.

Servi ve Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Develerin sayısı yüz yirmiyi geçecek olursa, bu durumda farz başa döner ve yüz kırk beşe ulaşana değin her beşte, bir koyun zekât olarak verilir. Böylece de yüz elliye kadar iki hıkka ve binti mehâd verilir ve burada üç tane hıkka zekât olarak verilir. Farz başa döner ve her beşte, bir koyun zekât olarak verilir.

Buna şöyle cevap verilmiştir: Doğrusu, sahih olarak gelen ve kıyasa da uygun düşen, Hz. Ebu Bekir'in, Enes'e yazıp da göndermiş olduğu mektupta yer alan zekât miktarıyla ilgili gelen hadis-i şeriftir.[1130] Şüphesiz bir mal, eğer (zekât olarak) kendi cinsinden vermek mümkün oluyorsa, ondan vermek farzdır, başka bir cinsten değil. Diğer davar cinsleri de böyledir. Dolayısıyla farz olan öncelikle kendi cins ve türünden vermektir. Çünkü kendi cinsinden eşit olmama ihtimali olduğundan, başka cinsten vermek vacip olmaz. Ancak bir zaruret varsa, o zaman başka cinsten almak durumunda kalırız. Bu ise mal çok olduğu zaman ortadan kalkmış olacaktır.

Telâfi etme konusu: Bu hususta mezhebimize göre; Ne zaman ki devenin yaşına göre vacip olduğu vakit (develeri arasında) bu hayvan bulunamayacak olursa, bu durumda yaşı daha büyük olanı verir ve iki koyun ya da yimi dirhem gümüş de üzerine alır. Yahut da o yaştan daha düşüğünü verir ve üzerine de iki koyun yahut da yirmi dirhem gümüş verir. Çünkü zekât ya da cezea hakkında vacip olan yaşın en asgarisi budur. Bu hayvandan daha büyüğünü çıkarıp da vermez ancak, yanında bir şeyi vermek suretiyle telafi etmeksizin bunu çıkarmasıyla mal sahibi bundan razı olursa başka. O zaman bunu kabul eder. Nitekim hayvanların yaşça büyüğü, düşüğü, koyun ve dirhemler hakkında tercih etme hakkı mal sahibine aittir. Bunu, Nehai, İmam Şafiî ve İbn Munzir söylemiştir.

1130 Hadis geçmişti.

Bu hususta İshak ise ihtilaf etmiştir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Her kim yanında bulunan develerinin sayısı bir cezea zekât nisabına ulaşır, develeri arasında cezea bulunmaz da hıkka bulunursa, o kimseden hıkka kabul edilir. Mal sahibi bu hıkka ile birlikte (noksanı telâfi etmek için) iki koyun vermek mal sahibi için kolay olursa ya iki koyun verir yahut da yirmi dirhem gümüş verir. Bir kimsenin malik olduğu develeri bir hıkka zekât nisâbına ulaşır; develeri arasında hıkka bulunmaz da cezea bulunursa, o kimseden cezea kabul edilir ve zekât memûru bu cezea ile birlikte mal sahibine yirmi dirhem gümüş yahut da iki koyun verir. Her kimin malik olduğu develerin zekâtı bir hıkka zekât nisâbına ulaşır, yanında da sadece bintu lebûn bulunursa ondan bintu lebûn kabul edilir. Bu durumda, mal sahibi yâ iki koyun ya da yirmi dirhem verir. Yine her kimin develerinin zekâtı bir bintu lebûn zekât nisâbına ulaşır; develeri içinde hıkka bulunursa, mal sahibinden bu hıkka kabul edilir. Ve zekât memûru mal sahibine ya yirmi dirhem ya da iki koyun verir. Yine her kimin develerinin zekâtı bir bintu lebûn zekât nisâbına ulaşır; develeri arasında bintu lebûn bulunmaz da bintu mehâd bulunursa, o kimseden de zekât olarak bintu mehâd kabul edilir. Ve mal sahibi bintu mehâd'ın beraberinde ya yirmi dirhem yahut da iki koyun verir."[1131]

Sevri; Bu durumda iki koyun yahut da on dirhem gümüş çıkartıp verir, demiştir. Rey ashabı ise şöyle der: Üzerine farz olan kıymeti öder ya da vacip olan yaşın altındaki hayvanı verip, ikisi arasındaki farkı dirhemler vermek suretiyle telafi eder.

"Bu konuda gelen haberin (hadisin), sahih ve sabit olan bir nas olduğu ve dolayısıyla da başka bir görüşe iltifat edilemeyeceği" şeklinde cevap verilmiştir.

Develerden başkasında telafi etme yoktur. Çünkü nas, bunlar hakkında gelmiştir ve develerden başkasına dair bir mana söz konusu değildir. Çünkü en pahalı ve en kıymetli olan hayvan da zaten devedir. Bunun yanında koyunların farziyeti, yaş durumlarına göre değişiklik arz etmektedir. Bir de sığırların (zekâtı) hakkında, iki farzın arasında söz ko-

1131 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 316.

nusu olan durum ile develer hakkındaki iki farz arasındaki durum da farklılık arz etmektedir. Onun için kıyas edilmeleri de mümkün değildir. Zira sığırın ya da koyunun zekât farizası ulaşmayacak olur da bunun yerine altında bir hayvan verilecek olursa bu caiz olmaz. Şayet daha büyük bir hayvan verilecek olursa, bu durumda –telafi olmaksızın- gönül hoşluğu ile nafile olarak onu verirse, bu ondan kabul edilir. Bunu almayacak olursa şayet, o zaman -malının dışından olmak üzere- onun satın alınmasına kefil olunur.

Sığırların zekâtı: Sığırların zekâtını vermek, sünnet ve icma ile vaciptir.

Sığırların nisabı: Sığırların sayısı otuzun altında olduğunda, onda zekât yoktur. Çünkü Muaz hadisine[1132] göre; "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisini Yemen'e gönderdiği vakit, her otuz sığırda bir tebî' veya tebî'a, her kırk sığırda ise bir müsinne veya müsin zekât almalarını emretmiştir."[1133] Cumhur âlimlere göre kırlarda otlamayan sığırda ise zekât yoktur.

İmam Malik'ten nakledildiğine göre; -aynı develerde dediği gibi- yem, yulaf ve besilerle beslenen sığırlarda zekât vardır. Buna dair açıklamaları geçmişti. Muhtemelen mutlak (hüküm), mukayyet (hükme) hamledilir; bir de zekâtta, nema özelliği muteberdir, zekât da ise sadece kırlarda otlayan (yani Sâime olması) söz konusudur.

1132 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 234-236; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 20; Dârimi, Cilt: 1, Sayfa: 382; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 398. Tirmizî der ki: Hadis hasendir. Hakim ise: Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. İbn Abdilberr der ki: "Hadisin isnadı muttasıldır, sahihtir, sabittir." el-İstizkâr, eserinde der ki: "Sığırların zekâtında sünnet olanın, Muaz hadisinde gelenlerin olduğu hususunda alimler arasında bir ihtilaf yoktur. Buradaki nisap hakkında ise icma bulunmaktadır." Bak: et-Telhisu'l Habir, Cilt: 2, Sayfa: 152, 153. Bu hadisin, Abdullah b. Mesud hadisinden şahidi vardır ki, onu da Husayf, Ebu Ubeyde'den nakletmiştir. Bu rivayeti de Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 19-20; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 577 aktarmıştır. Tirmizî şöyle demiştir: "Ebu Ubeyde bu hadisi Abdullah'tan işitmiş değildir." el-İrvâ, Cilt: 3, Sayfa: 271 eserinde der ki: "Husayf'in ezberi kötüdür." Ez cümle; Muaz hadisinin şüphesiz tariki sebebiyle şahidi bulunan ve sahih olan bir hadis olduğu açıktır.

1133 Hadiste geçen sığır özelliklerine gelecek olursak; Tebî': Bir yaşını bitirmiş ve iki yaşına basmış erkek sığırdır. Tebî'nin dişisene tebi'a denir. Müsinne: İki yaşını bitirip üç yaşına basmış dişi sığırdır. Müsinne'nin erkeğine müsinn adı verilir. (Çevirmenin notu)

Yılın çoğunda kırlarda otlaması durumunda sığırlar eğer otuza ulaşacak olursa, bu durumda otuz dokuza kadara tebî' (bir yaşını bitirmiş, iki yaşına basmış erkek sığır) veya (bunun dişisi olan) tebî'a zekât olarak verilir. Sayı kırka ulaşacak olursa, o zaman elli dokuza kadar bir müsinne (iki yaşını bitirmiş, üç yaşına basmış dişi sığır) verilir. Altmışa ulaşırsa bu durumda, altmış dokuza kadar iki tebîa verilir. Yetimişe ulaşırsa, bir tebî ve müsinne verilir. Dolayısıyla artış gösterdiğinde, her otuzda bir tebî ve her kırkta ise müsinne (zekât) verilir. Bunu, içlerinde İmam Malik, Leys, Sevri, İmam Şafiî, İshak, Ebu Ubeyde, Ebu Yusuf, Muhammed b. el-Hasen ve Ebu Sevr'in de bulunduğu ilim adamlarının çoğu söylemiştir.

Ebu Hanife ise -kendisinden nakledilen görüşlerinden bazısında- şöyle demiştir: Hesabıyla, sığırın kırktan fazla olması durumunda, her bir sığır için zekât olarak bir müsinne'nin kırkta biri verilir. İki nisap arasını on dokuz sığırda kılmaktan kaçınmak amacıyla böyle yapar; çünkü bu durum iki nisap arası kalan durumların hepsine muhaliftir. Zira iki nisap arasında kalan durumların hepsi onar onar şeklinde hesap edilir.

Az önce geçen *"Her otuz sığırda bir tebî' ve her kırk sığırda ise bir müsinne zekât olarak verlir."* hadisiyle buna cevap verilmiştir. Bu hadis, muteber olanın bu iki sayıda olmasına delalet eder. Çünkü devenin ve koyunların arasında kalan nisap miktarları farklıdır; dolayısıyla da buradaki ihtilaf ve farklılık caizdir.

Asli itibariyle zekâtta erkek hayvan, (zekât olarak) çıkarılıp verilmez; ancak sığırlar bunun dışındadır. İbni Lebûn'a gelince bu da asıl değildir; ancak bu, bintu Mehâd yerine zekât olarak verilir. Bu nedenle bintu mehâd varken diğeri verilmez. Sayı otuz olunca, erkeği vermek yeterli gelir. Tekrar etmesi halinde de durum aynıdır, sayının altmış olması gibi. Bir de otuz ve diğer sayılardan terkip olması durumunda da durum aynıdır, yetmiş sayısı gibi. Kırka gelince ve bundan –seksen sayısı gibi- tekrar etmesi durumunda, bunun farizası hakkında ise sadece dişinin verilmesi yeterli gelir. İşte bu tafsilat, içerisinde dişilerin bulunması halindedir. Eğer hepsi erkeklerden oluşmuşsa, her halükârda bunun erkek (sığırdan) zekât olarak verilmesi yeterli gelir. Çünkü zekât, eşit yapmak ve ara bulmak demek olduğundan dolayı, o kimsenin malının dışındaki bir şeyle ara

bulmasını istemek (doğru) olmaz. Dişilerin, sadece sayısı kırk olanlarda yeterli geleceği muhtemeldir; çünkü naslarda, bu husus müsinne hayvanlarda söz konusu olmuş ve onların satın alınacağı teklif edilmiştir. Evla olan birinci görüştür.

Tebî': Bir yaşını bitirmiş ve iki yaşına basmış olan sığırdır. *"Tebî"* denilmesinin nedeni, annesine tabi olmasından kaynaklanmaktadır.

Müsinne ise: İki yaşını bitirmiş, üç yaşına da basmış dişi sığırdır. Sığırların zekâtı konusunda, bu ikisi dışında verilmesi farz olan başka bir hayvan yoktur.

Koyunların zekâtı: Koyunların zekâtını vermek de sünnet ve icma ile vaciptir.

Sığırların nisabı: Kırlarda otlayan koyunların sayısı kırkın altında olunca, onda zekât yoktur. Koyunların sayısı şayet kırk olur ve yılın çoğunda kırlarda otlamış olursa, yüz yirmiye kadar bir koyun zekât olarak verilir. Bunun üzerine bir tane artmasıyla, iki yüze kadar iki koyun verilir. Bir tane daha artmasıyla, üç koyun verilir. İşte bunların hepsinde icma edilmiştir; ancak hakkında zikri geçen ihtilaf hakkında, yılın yarısından daha azı olmak üzere yem almış olan (koyunlar) bunun dışındadır.[1134]

Buna dair delil Enes'in, Hz. Ebu Bekir'den nakletmiş olduğu hadistir: "Yılın birçok günleri kırlarda otlayan koyunun zekâtında, koyun sayısı kırk olunca, yüz yirmiye kadar bir koyundur. Yüz yirmiden fazla olursa, iki yüze kadar iki koyundur. Koyun sayısı iki yüzden fazla olursa, üç yüze kadar üç koyundur. Koyun sayısı üç yüzden fazla olunca, her yüz koyunda bir koyun zekât vardır. Bir kimsenin de otlayan koyunu, kırktan bir koyun noksan olursa, bu noksan koyunda zekât yoktur. Ancak mal sahibi isterse kendiliğinden (bir nafile olarak) verebilir."[1135]

Sayı çoğalacak olursa, her yüz koyunda, bir koyun verilir. Bunun zahirinden anlaşılan farzın, her ikiyüzden sonra, dörtyüze kadar bir (koyunun) artmasıyla bunun değişmeyeceği yönündedir. Bu durumda, her yüzde, bir koyun vermek gerekir ve dörtyüze kadar olmak üzere, ikiyüz

1134 Develerin zekâtı konusunda geçen "Saime olma" şartında geçmişti.
1135 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 317-318.

arasında bir (koyunun) artmasıyla da aradaki nisap gerekir. Bu da yüz doksan dokuzdur. Bu, İmam Ahmed'den gelen iki görüşünden birisini ve fakihlerin de çoğunlunun kavlini oluşturmaktadır.

İmam Ahmed'den gelen diğer rivayete göre ise; Şayet üç yüze kadar bir koyun artacak olursa, bu durumda dört koyun vermek gerekir. Sonra farz, beş yüze ulaşana kadar da değişmez. Böylelikle her yüz koyunda, bir koyun (verilmiş) olur. Bu, Nehai ve el-Hasen b. Sâlih'ten nakledilmiştir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), ara nisap için üç yüz sayısını bir sınır olarak belirtmiştir ve bu nihayi sınırıdır. O zaman –iki yüz sayısında olduğu gibi- nisabın değişikliği ile cevap vermek gerekli olur.

Birinci görüşün delili ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Sayısı artacak olursa her yüzde, bir koyun vermek gerekir.*"[1136] buyruğudur. Bu da göstermektedir ki koyunların sayısı yüzün altında olursa, bir şey vermek gerekmez.

Zekâtta alınmayacak şeyler: Zekâtta malın yaşlısı, ayıplısı ve döl hayvanı alınmaz. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Zekâtta malın yaşlısı, ayıplısı ve (koç ve teke gibi) döl hayvanı verilmez. Ancak zekât memûru bunları almak isterse başka."[1137] Hadiste geçen "*zâtu'l avâr*" döl hayvanları demektir. Hadiste geçen bu üç özellikten herhangi birisini içeren hayvanlar, fakirlerin bir hakkı olarak verilemez.

Yeni doğurmuş ve yavrusuna süt vermekte olan olan "rübba", hâmile olan "mâhız" ve besi için saklanan "ukûle", zekât olarak alınmaz. Bu üçü, (zekât memuru tarafından) mal sahibinin hakkından alınmaz. Zekât verecek kişinin malları (ve hayvanları) arasında iyi ve değerli olanlarını almak ile, fakirler sebebiyle düşük olanları almaktan uzak durması arasında zekât memuru çekimser kalındığında, doğrusu malın vasat olanını almasıdır.

Yılın içinde nisap miktarına ulaşacak olursa: Tam olarak nisaba ulaşacak olur, yıl içerisinde kuzu olacak olursa, ilim adamlarının çoğunluğuna göre o yıl içerisindeki annelerinin tamamında zekâtın verilme-

---

1136 Geçen hadis.

1137 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 321.

si vacip olur. Bu noktada Hz. Ömer şöyle demiştir: “Evet kuzuyu onlara iade edersin, çoban onu götürür, tahsildar almaz.”[1138] el-Muvaffak der ki: Bu aynı şekilde Hz. Ali (radıyallâhu anh)'ın da görüşünü oluşturmaktadır. İkisinin (Ömer ve Ali) dönemlerinde kendilerine bu hususta karşı çıkanı bilmiyoruz; dolayısıyla da bu, bir icma halini almış olur. Çünkü bu, tam bir nema oluşturduğu için –ticaret mallarındaki gibi- yıl içerisinde bunların birbirine katılması gerekmektedir.

Ancak nisap, yalnız kuzularla birlikte tamamlanacak olursa, bu durumda mezhebimizin sahih görüşüne göre o yıl, nisabın tamamlanmasından itibaren hesap edilir. Bu, İmam Şafiî, İshak, Ebu Sevr ve Rey ashabının görüşüdür.

İmam Ahmed'den gelen diğer bir rivayete göre; hepsinin yıl süresi, annelerin mülkünden olmak üzere muteber görmektedir. Bu, İmam Malik'in de görüşüdür. Çünkü kuzular olmaksızın annelerin yıl şartına itibar etmek, nisaba ulaşmış olması halinde söz konusu olur. Aynı şekilde nisap olmayacak olursa da olur.

“Nisap üzerinden bir yıl geçmedikçe, bunda zekâtın verilemeyeceği” şeklinde cevap verilmiştir. Tıpkı kuzuların ya da ticaret malının nisabının tamamlanmaması gibi. Çünkü bu gelen görüşte bir ihtilaf söz konusu değildir.

Koyunların zekâtında yeterli olan: Koyunların zekâtında yeterli olan altı ayını, keçinin ise bir yaşını bitirmiş olmasıdır. Şayet mal sahibi yaşça bunlardan daha büyük olanını nafile olarak verecek olursa, bu da caizdir. Nisaptaki farz yerine gelince onu alır, şayet hepsi farz olan sınırın üzerinde olacak olursa, bu durumda mal sahibi bunlardan birisini vermekle ve (verilmesi) farz olanın satılıp çıkarılıp verilmesi arasında muhayyer olur. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Ebu Hanife ise kendisinden nakledilen görüşlerinden birisinde şöyle der: Topluca ikisi yerine, bir yaşını bitirmiş olanı vermedikçe bu yeterli olmaz. İmam Malik ise; İkisi yerine altı ayını bitirmiş olanı vermesi yeterlidir, demiştir.

1138 Şafiî, Tertîbu Müsnedihi, Cilt: 1, Sayfa: 238- 239; Malik, el-Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 265 ve Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 100-101.

Aynı cins türleri bir arada toplamak ve bunlardan zekâtı vermek: el-Muvaffak şöyle der: Zekâtın vücubiyeti noktasında, aynı tür cinslerin birbirileriyle bir arada toplanması hususunda ilim adamları arasında bir ayrılık bilmiyoruz. İbn Munzir ise şöyle demiştir: Kendilerinden ilim ezberlediğim âlimler, koyunun, keçiye katılabileceği noktasında icma etmişlerdir. Bu durum sabit olduğuna göre; dolayısıyla o mallarından istediğini zekât olarak çıkarıp verebilir. Çünkü her ikisi (koyun-keçi) de aynı davar cinsindendir. Öyleyse, sayılarındaki eşitlik gibi, ikisinden istediğini de vermek caiz olur. İmam Malik ve İshak ise şöyle demişlerdir: Sayısı daha çok olan türün zekâtını çıkartıp verir. Ama ikisinin de sayısı eşit olursa, o zaman istediğinden zekâtı verebilir.

İmam Şafiî; Kıyas, her cins türünden, payına düşeni almayı göstermektedir, der. İmam Şafiî'nin zikrettiği bu husus ise farzın taksim edilip bölüştürülmesine götürecektir. Zaten bu nedenledir ki yirmi beşin altında olması durumunda başka bir cinse yönelmiş olunur. Bu durumda, söz konusu olan türe yönelmek daha evladır.

Bu sabit olduğuna göre kişi, iki türden çıkartılmış (davarın) kıymeti gibi, iki türden birisinin kıymetini zekât olarak çıkartır.

Bu hüküm, deve türleriyle, sığırların türlerinde câridir. Aynı şekilde bu hüküm, şişman olanla zayıf ve cılız olanlarla, değerli olanlarla değersiz olanlarda da söz konusudur. Sağlıklı olanlarla hastalıklı olanlara, erkek ve dişi olanlara bir de büyük ile cılız olanlara gelince; bu durumda iki malın kıymet ve değeri miktarınca dişi, büyük ve sağlıklı olanın verileceği kesinlik kazanmış olur.

Kırlarda otlayan (Sâime) hayvanların karışık halde bulunması: Sâime hayvanlarda karışık olma durumu, zekât konusunda iki adamın malını, bir adamın malının tamamını kılmaktadır. İster bu, hayvanların iki adam arasında müşterek (ortak) olmasıyla, her birisinin belirli bir nisaba bağlı kalması demek olan bizatihi *"âyân şeklinde karışık olma durumu"* olsun, isterse *"vasıflarda karışık olma durumu"* olsun ki, bu da her iki adamdan birisinin malının ayrı olması ve –açıklaması ileride geleceği üzere- davarı karıştırıp vasıfları hususunda ortak olmalarıdır.

Ortaklıkta eşit de olsalar veya ayrı da olsalar yine durum aynıdır. Mesela bir adamın bir koyunu olsa, diğerinin de otuz dokuz koyunu olsa ya da (ortak olan) kırk adamın, kırk koyunu olursa, bu durumda her birisi için bir koyun vermesi gerekir. Bu iki görüşü de İmam Ahmed söylemiştir. Bu, aynı zamanda Ata, İmam Şafiî, Leys ve İshak'ın da görüşüdür. Çünkü bu hususta Buharî'de[1139] geçen, Enes hadisi yer almaktadır: "Zekât (artar veya eksilir) korkusuyla ayrı ayrı bulunan zekât malları bir araya toplanmaz; toplu bulunanların arası da ayrılmaz. İki tane karışık sürüden oluşan ortaklı bir sürünün zekâtı hususunda, kendi aralarında eşit şekilde birbirlerine müracaat ederler." Dolayısıyla da bu müracaat ancak vasıf ve özelliklerin karışık olma kavline göredir. Nitekim "*ayrı ayrı bulunan zekât malları bir araya toplanmaz.*" ifadesi, ancak bu durumda bir topluluk olması durumunda söz konusu olur. Çünkü o kişi, malını diğerinin malına katar, başka yerde de olmuş olsalar (böyle yapar.) Bir de hayvanların katma işinde, işin hafifletilmesi söz konusu olduğundan, -yemleme ve sulama konusundaki gibi- zekâta bir etkisi de var demektir.

İmam Malik şöyle demiştir: Ortak olan iki kişinin hisselerinin toplamı nisaba ulaşıyorsa bu durumda malların katma işlemi sebebiyle zekâtın bir etkisi vardır (yani onlara zekât vermek düşer.) Bu, Sevri ve Ebu Sevr'den nakledilmiştir. Bu görüşü İbn Munzir tercih etmiştir.

Ebu Hanife ise; Malların karışık halde bulunmalarının zekâtın farz olmasına bir etkisi yoktur, demiştir. Çünkü herkesin mülkü, nisabın altında olduğundan dolayı ve ortak olmadığı zaman, nasıl zekâta tâbi değillerse, ortak olmaları durumunda da zekâta tâbi değillerdir. Öyleyse Ebu Hanife'ye göre; ortakların sahip olduğu hayvanlar şayet nisaba ulaşmış olur da her biri, kırk koyuna sahip iseler, bu durumda ortaklardan her birine bir koyunu zekât olarak vermeleri farz olur.

"Bu kıyasın nassa muhalif olacağı ve de işitilmemiş olduğu" şeklinde cevap verilmiştir.

Karışık hayvanlarda muteber olan vasıflar: Karışık hayvanların vasıflarında, şu beş özellikte ortak olmalarına itibar edilir: Hayvanların *salma yerinde*, ahır veya ağıl gibi *geceledikleri yerde*, *süt sağma yerin-*

1139 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 314, 315.

de, sulama yerinde bulunması ve *döl hayvanı* olmasıdır. Buna yakın bir açıklama İmam Şafiî'den de gelmiştir. İmam Malik'in arkadaşlarından bazıları ise; Karma hayvanlarda iki şart aranır, bunlar: Çobanın olması ve mer'âlarda bulunmalarıdır, demişlerdir.

"Tüm bu özelliklerin zekâta bir etkisinin olduğunu ve mer'â gibi itibar edileceği" şeklinde cevap verilmiştir.

Bu sabit olduğuna göre; Zikri geçen *"mebît"* ifadesi, ahır veya ağıl gibi hayvanların geceledikleri yerlere denilir. *"Mesrah"* ve *"mer'â"* da aynı anlama gelir, hayvanların salma yeridir. "*Mehlep*" hayvanların süt sağma yerleridir. Yoksa bundan kasıt sütün sağıldığı o kabı demek değildir. *"Fehl"*in ise tek bir döl hayvanı olmasıdır yani onun, diğer iki mal tarafından aşılanan döl hayvanlarından olmamasıdır. Aynı şekilde *"çoban"*ın da her mal sahibine ait bir çobanı değil, sadece tek bir çoban olmasıdır. Bunun yanında karışık hayvan sahiplerinin zekât ehlinden olmaları gerekmektedir. Çünkü onlardan birisi eğer zimmî olur yahut da anlaşmalı (hür olmayan) bir köle olursa, bu durumda malların karıştırılması tahakkuk etmez.

Ortakların mallarının karıştırılması, senenin hepsi hakkında itibar görür. Şayet bir kısım malda, infirâd (tek kalma) hükmü sabit olacak olursa o zaman tek olarak o zekâtı verirler. Bunu, İmam Şafiî, yeni mezhebi görüşüne göre vermiştir.

İmam Malik ise şöyle demiştir: Senenin başında ortakların mallarını karıştırmış olmalarına itibar edilmez; çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: *"Zekât (artar veya eksilir) korkusuyla, ayrı ayrı bulunan zekât malları bir araya toplanmaz; toplu bulunanların arası da ayrılmaz."* Yani zekâtı alma vaktinde... demektir.

"Bu, hakkında infirâd (tek kalma) hükmü sabit olmuş bir maldır; dolayısıyla da verilecek zekât, infirâd şeklinde verilecektir. Mesela yılın sonuna doğru tek kalmış olursa, durum yine aynıdır." şeklinde cevap verilmiştir. Hadis-i şerif ise senenin tümü hakkında toplu bulunan mallara hamledilmiştir.

İmam Ahmed'in sözünün zahirinden anlaşılan; Zekât memurunun, karışmış olan iki tarafın malından dilediği farz (olan zekâtı) alabileceği

yönündedir ve bu, ister bir ihtiyaca binaen olsun, isterse olmasın, fark etmez. Memur ne zamanki o iki ortağın malından farz olan miktarı alacak olursa, farz hissesinin kıymeti kadar karışmış olan mala müracaat eder. O iki mal sahibinden birisinin elinde üçte bir, diğerinde de üçte iki mal olur da bu durumda zekât memuru, elinde üçte bir malı olandan farz zekâtı alacak olursa, zekâtı çıkaracak olan o kişi, arkadaşından üçte ikisinin kıymetini almak için müracaat eder. Eğer üçte iki malı bulunandan zekâtı alacak olursa, o zaman da o kişi, arkadaşından üçte birinin kıymetini almak için müracaat eder.

Sâime olmayan malların karışık halde bulunması: Altın, gümüş, ticaret eşyası, ekin ve ürünler gibi, sâime olmayan malları şayet birbirine katmış olurlarsa, onların bu karışıklığının hiçbir etkisi olmaz ve bunların hükmü, münferit olan hükme bağlı olur. Bu durumda, her bir mal, -hakkında zekât vermek farz olacak miktara gelmişse- sadece kendi çatısı altında münferiden verilir. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşünü oluşturmaktadır.

İmam Ahmed'den nakledilen başka bir görüşe göre; âyân şirketi olanlar, sâime olmayan mallarda (zekâta) etkisi vardır. Bu durumda, kendisine ortak bulundukları malların nisaba ulaşması halinde zekât vermeleri icap eder. Bu, İshak'ın görüşü, dâneler ve ürünler konusunda da Evzâi'nin görüşünü oluşturmaktadır. Bizim mezhebimiz ise birinci görüşü almıştır.

Vasıfları itibariyle katılmış olan mallara gelince; hiçbir surette hayvanların bu hususta bir etkisi yoktur; çünkü karışma durumu meydana gelmemiştir.

Doğrusu, hayvanların katılma konusunda bir etkisinin olmayacağı yönündedir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Zekât (artar veya eksilir) korkusuyla, ayrı ayrı bulunan zekât malları bir araya toplanmaz; toplu bulunanların arası da ayrılmaz."*[1140] Zira bu sadece davarlar hakkında söz konusudur. Çünkü zekât kimi zaman bunda toplu şekilde azalır, kimi zaman da çoğalır, ama diğer mallar hesaba göre nisabın üzerine çıkınca (verilmesi) vacip olur, toplu halde bulunmasının bir etkisi yoktur.

1140 Geçen hadis.

İlim adamlarının çoğunluğunun görüşüne göre zekât, davar hayvanlarının dışındakilerden gerekli değildir.[1141]

Zekâtı vermek kimlere farzdır: Zekât, tam bir mülkiyete sahip olan hür bir Müslümana farzdır. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşünü oluşturur. el-Muvaffak der ki: Bu noktada ihtilaf edeni bilmiyoruz, sadece Ata ve Ebu Sevr'den nakledildiğine göre, onlar: Kölenin de kendi malından zekât vermesi gerekir, demişlerdir. Bize göre ise kölenin tam bir mülkiyeti olmadığından -anlaşmalı bir kölede olduğu gibi- ona zekât farz olmaz. Kâfire gelince, ona zekâtın gerekmediği hususunda ihtilaf bulunmamaktadır.

Çocuğun ve delilin malından zekât vermek: Zikri geçen üç şartın bulunmasından dolayı çocuğun ve delilin malından zekât vermek farzdır. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü hadiste şöyle buyrulmuştur: "Dikkat edin! Her kim malı olan bir yetimin velisi olursa, o malı ticarette değerlendirsin ve o malı zekâtın yiyip tüketmesine terk etmesin."[1142] Hz. Ömer'den mevkuf şeklinde rivayet edilmiştir. Malın çıkartılması nedeniyle ondan yenilmiş olmasıyla ve o maldan çıkarılıp verilmiş olmasının caiz oluşu, şüphesiz o malda zekâtın vacip olduğunu ifade etmektedir. Çünkü o velinin, yetimin malını bağışlama (ve verme) hakkı yoktur.

İbn Mesud, Sevri ve Evzai'den aktarıldığına göre, onlar: Bunlarda zekât vermek vaciptir ve çocuk buluğ çağına girene ve deli de ayılana kadar zekât vermezler, demişlerdir.

Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Bu ikisinin mallarında zekât yoktur. Sadece onlara ait zirâi mahsüller ve ürünlerde öşür (onda bir) verilme-

---

1141 Buradaki hayvanlardan kasıt, Sâime olmayan ve ticaret için kullanılmayan hayvanlardır.

1142 Müsenna b. es-Sabbâh tarikiyle, onun da Amr b. Şuayb, onun babasından ve onunda dedesinden merfu olarak Tirmizî'den, Cilt: 3, Sayfa: 32- 33 ve Dârakutnî'den, Cilt: 2, Sayfa: 110 yaptığı rivayetle nakletmiştir. Tirmizî: "Bu hadis sadece bu şekilde rivâyet edilmiş olup isnadında söylenti vardır. Çünkü Müsenna b. el Sabbah'ın hadis konusunda zayıf olduğu söylenir." demiştir. Bu hadisin mutabaatı vardır ancak hepsi de zayıftır. Dârakutnî ve Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 107 Hz. Ömer'den mevkuf olarak nakletmişlerdir. Beyhakî der ki: "Hadisin isnadı sahihtir ve Hz. Ömer'den şahidleri bulunyor." Bak: İrvâu'l Ğalîl, Cilt: 3, Sayfa: 208-209.

si gerekmektedir. Onların zekât vermemesine dair ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Kalem şu üç kişiden kaldırılmıştır..." hadisini delil göstermiştir. Zikri geçen bu üç kişiden birisi de "İhtilam oluncaya kadar çocuk"[1143] ifadesidir. Çünkü zekât da tıpkı namaz ve oruç gibi katî bir ibadet sayılmaktadır.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa onun zirai mahsüllerde öşür vermesini vacip sayan kimse, aynı zamanda bunların yapraklarında da onda dört vermesini vacip saymış olur. Tıpkı buluğ çağına girmiş olanın, akıl sahibi olması gibi. Bunun yanında namaz ve orucu (burada) örnek göstermek de çelişki oluşturur; çünkü bunlar bedeni ibadetlerdir, hâlbuki zekât, kişinin malına bağlı olan hak (mali bir ibadettir.) Akraba ve eşlere nafakanın verilmesi buna açık bir örnek teşkil eder. Hadis-i şerif ise bu sınıflardan günahın ve bedeni ibadetlerin kaldırılmış olacağını buyurmaktadır, sonra bu hadis tahsis edilmiştir.

Bu anlaşıldığına göre, dolayısıyla çocukla delinin velisi, bunlara ait mallarından (zekât vermek için) çıkartır. Çünkü bu bir vecibedir ve veliye gereken, bunu -tıpkı akrabanın nafakası gibi- onlar adına eda edip vermesidir. Mal sahibinin niyet ederek zekât için malı çıkartıp verdiği gibi, velinin de bu şekilde malı çıkartmaya dair niyet etmesine itibar edilir.

Zekâtta yıl şartı: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle bir hadis gelmiştir: "Üzerinden bir sene geçmedikçe o malda zekât yoktur."[1144]

1143 Hz. Ali ve diğerlerinden gelen sahih bir hadistir. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 4, Sayfa: 161-165; İrvâu'l Ğalîl, Cilt: 2, Sayfa: 4-7.

1144 Hz. Âişe hadisi, İbn Ömer, Enes ve Hz. Ali hadisinden nakledilmiştir. Hz. Âişe hadisine gelince; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 571; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 90-91; Beyhakî, Cilt. 4, Sayfa: 90, 103 ve diğerleri rivayet etmiştir. Hadiste Hârise b. Ebu'r Ricâl vardır, zayıftır. Beyhakî der ki: "Onun haberiyle delil gösterilemez." İbn Ömer hadisine gelince; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 25-26; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 90; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 104 rivayet etmiştir. Hadiste Abdurrahman b. Zeyd b. Elsem vardır. Beyhakî; "O zayıftır ve onun haberiyle delil getirilemez." der. Dârakutnî ise Bakiye tarikiyle İsmail'den nakletmiştir. Bakiye ise müdellestir ve ananesi vardır. İsmail ise İbn Ayyaş olup kendisi Şamlılar dışından gelen rivayetinde zayıftır ve bu da onlardan birisidir. Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 26; Dârakutnî; Beyhakî ve diğerleri Nafi'den, onunda İbn Ömer'den mevkuf şeklindeki rivayetiyle aktarmışlardır. Enes hadisine gelince; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 91; İbn Adiy, el-Kâmil, Cilt: 2, Sayfa: 370. Hadiste Hassan b. Seyyâh vardır, zayıftır ve bunda tek kalmıştır. İbn Ömer

Bu hadisin lafzı genel anlamda ele alınmamıştır; çünkü zekâta bağlı mallar beş sınıftır:

1) Kırlarda otlayan (sâime) davar hayvanları

2) Ürünler

3) Ticaret mallarının kıymeti

İşte bu üç sınıf hakkında zekâtın vacip olması için, üzerlerinden bir senenin geçmiş olması gerekir. el-Muvaffak der ki: "*el-Mustefâd (yarar sağlayanlar) bölümünde*" zikredeceklerimiz dışında, bu noktada ihtilaf edeni bilmiyoruz.

4) Tartılan ve stok edilen tarım mahsülleri ve ürünler

5) Madenler.

Bu ikisinde ise senenin geçmesine itibar edilmez.

Sene şartının aranmasında ve aranmamasında söz konusu olan ayrım; Bir defa sene şartının gerekçesinde, bu zaman diliminde nemâ ve artışın gözlenmesidir. Çünkü bu durumda (artış olmakla) seneye itibar edilir ki, elde edilen kârdan zekâtın haracı da verilsin. Çünkü bu zaman dilimi içerisinde bunu anlamak daha kolay ve daha basittir. Zira zekâtta gerekli olan şey, hak-hukukun ve adaletin sağlanmasıdır. Bir de zekât bu tür mallarda çoğu kez tekrar eder ve bunu zapt-u rapt altına almak da zorunlu olur. Öyle ki bu durum, bir vakit içerisinde verilmesi gereken zekâtın, defalarca verilmemesine götürmemiş olsun, aksi halde elindeki mal tükenebilir. Zirai mahsüllere ve ürünlere gelince, bunlardaki nemâ

hadisine gelince; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 230- 231; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 95. el-Hâfız, et-Telhîs, Cilt: 2, Sayfa: 156'da der ki: "Hz. Ali hadisinin isnadında bir sakınca yoktur. Söz konusu olan rivayetler ise onu güçlendirmektedir, bu sebeple delil olmaya uygundur." Zeylai ise şöyle der: "Bu hadiste Âsım ve Hâris bulunmaktadır. Âsım'a gelince, İbn Medîni ve Nesaî onu sika sayarlar. İbn Hibban ve İbn Adiy de onun hakkında konuşmuşlardır. Hadis ise hasen'dir." Nevevî ise el-Hulâsa eserinde; "Bu hadis, sahihtir yahut da hasendir." demiştir. Beyhakî de şöyle demiştir: Bu noktada itimad edilen, Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman b. Affan, Abdullah b. Ömer ve diğerlerinden –Allah hepsinden razı olsun- nakledilen sahih nakilleredir." Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 2, Sayfa: 228-230. el-İrvâ, Cilt: 3, Sayfa: 254-258 eserinde ise bu hadis sahih görülmüştür.

ve artış kendisinde bulunur ve zekâtın çıkarılıp verilmesi ânında tamamlanır; zekât da bu zaman diliminde alınır. Sonra zekât, eksik durumlarda geri dönüp, nema'da geri dönmediğinden dolayı, bunda ikinci kez zekât vermek gerekmez. Madenler çıkartan bir kimse, yeryüzünden yararlı ticari mahsül ve ürünler çıkartan kimsenin konumunda gibidir; ancak bu çıkarttığı şey ürünler cinsinden ise bunda her senede bir zekât verilir. Çünkü nema ve artışın söz konusu olabileceği bir duruma haizdir.

Mal elde etmek ve ondan faydalanma zamanının başı: Bir kimse, hakkında sene şartının olduğu bir malı elde edecek olur da bundan başka bir malı da yoksa ve nisaba da ulaşmış olursa yahut da cinsi türünden malı olur da nisaba ulaşmayacak olursa, ama mal elde etmesi halinde de nisaba ulaşacak olursa, bu durumda o an itibariyle zekâtın yıl şartı münakit olur. Dolayısıyla bir sene geçmesi halinde artık bundan dolayı zekâtını vermek vacip olur. Şayet onda nisabı varsa, o zaman mal elde etmek, şu üç kısımdan hali olamaz:

1) Elde edilen malın, onun nemâsından olması. Mesela ticaret mallarındaki kâr ile sâime (kırlarda otlayan) hayvanların ürünleri buna örnektir. İşte bu durumda yanında bulunan malı, asıl olana katması vacip olur ve elde edilen malın senesi, o (asıl) seneye katılmasıyla muteber olur. el-Muvaffak; Bu konuda bir ihtilaf bilmiyoruz, demiştir.

2) Elde edilen malın, yanında bulunan cins ve türünden olmaması. Bunun kendisine ait bir hükmü vardır ki, ne sene ve ne de nisap konusunda yanındaki malı buna katmaz. Bilakis, şayet nisaba ulaşırsa bir seneyi karşılar ve zekâtını da verir, aksi takdirde ona bundan dolayı bir şey yoktur. Bu ise cumhur âlimlerin görüşünü oluşturmaktadır. İbn Abdilberr der ki: Cumhur âlimler bu görüştedirler. Bu noktadaki hilaf ise şazdır (kural dışıdır) ve âlimlerden hiçbirisi tarafından kabul görmemiştir. Zira bunu, fetva veren (mezhep) imamlardan da kimse söylemiş değildir.

3) Kendi yanında nisap cinsinden bir malı elde etmesiyle, bağımsız (ve zekât malından ayrı) olması sebebiyle, onda zekât verme yılı gelmiş olması. Mesela; Yılın sadece bir bölümü geçmiş iken, kendisinde kırk tane koyun olur da bu zaman içerisinde, bunu satacak olur ya da sayıyı yüz yapacak olursa, bu durumda yine tam bir sene dolmadıkça onlardan do-

layı zekât vermek gerekli olmaz. Bunu, İmam Şafiî söyler. Çünkü hadiste şöyle gelmiştir: "Üzerinden sene geçmedikçe bir mal üzerinde zekât yoktur."[1145] İbn Ömer'den rivayete göre, o şöyle demiştir: "Her kim bir mal elde eder de, o malın üzerinden bir sene geçmemiş olursa sahibi tarafından verilmek üzere o mal için zekât yoktur." Bu merfu olarak nakledilmiştir. Tirmizi ise; "Mevkuf olması daha sahihtir."[1146] demiştir. Çünkü o mal, aslen mülkündedir ve bu durumda onda muteber olan da senenin geçmesi şartıdır. Cins ve türünden olmayıp da elde edilen mal gibi.

Ebu Hanife der ki: Bunu, sene içerisinde yanında bulunan malına katar ve ikisini de senenin tamamlanmasıyla beraber, zekât olarak verir. Çünkü nisapta onu cinsinde katmış olduğundan dolayı -ürünlerde olduğu gibi- sene içerisinde de ona bunu katması vacip sayılır. Bir de sene içinde malların tek tek (ayrı) olması durumu; saime hususundaki vacibi kısımlandırmaya, verilmesi vacip olan vakitlerdeki farklılığa, temellük etme vakitlerinin zabt-u rapt altına alınmasına ihtiyaç duymaya ve mülküne ait tüm cüzlerde vacip miktarı bilmeye götürebilir. Sonra bu, her sene ve her dönem içinde tekrar da eder. Bu ise güçlük ve meşakkat demektir, Yüce Allah'ın şu gelen buyruğu ile de def edilmiştir: "*O, size dinde bir güçlük yüklemedi...*" (Hac Suresi: 78)

el-Muvaffak şöyle demiştir: İmam Malik ise; "Sâime hayvanlar" hakkında Ebu Hanife'nin sözünün aynısını ifade eder ve bunu vacibin bölünmesine karşı çıkmak için söyler. Bunun yanında sâime olmayacağı için "ürünler" hakkındaki bizim görüşümüzü de İmam Malik kabul eder.

(el-Muvaffak) der ki: Kâr ve ürünlere gelince, bunlar da aslı itibariyle bu ürünlere katılır. Çünkü onlara tâbidir ve onlardan türemiştir. Konumuzla ilgili bunda bir sorun da yoktur. Bu ürünlerin katılma sebebinin şayet onların zorluğa ve meşakkata dair zikrettikleri ifadeler olduğunu kabul edecek olursak, o zaman konumuzla ilgili bunda bir sorun yok demektir.

1145 "Zekâtta sene şartı" konusunda geçmişti.

1146 Bu hadisin tahrici İbn Ömer'den geçen hadiste geçmişti. Bu hadis, mevkuf olarak sahih, merfu olarak da zayıf gelmiştir. Bak: Sünen-i Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 26. Orada şöyle geçmektedir: "Üzerinden sene geçmedikçe bir mal üzerinde zekât yoktur." konusunda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ashabından pek çok kişiden hadis rivayet edilmiştir. Bunu, Malik b. Enes, İmam Şâfii, İmam Ahmed ve İshâk da söylemiştir." Geçen hadisin tahricine bakınız.

Çünkü kârlar çoğalıp, günler ve saatler içinde tekrarlarken, bunlara dair bilgi (ve verilerin) zapt edilmesi güçleşir. Aynı şekilde ürünler de böyledir, kimi zaman mevcuttur ve bunlar bilinmez, anlaşılmaz; Onun için –bu mustakil sebeplerin tersine- buradaki zorluk ve meşakkat daha çok tekrar etmektedir. Zira miras, ganimet, hibe ve benzeri konular nadir olarak gündeme gelir ve tekrarı da olmaz; bu gerekçeyle de bunlarda zorluk ve güçlük yoktur. Şayet ayrılacak olursa da bu, kâr ve ürünlerdeki zorluk ve meşakkatin dışında bir şey olacağından, buna kıyas edilmesini engeller.

Bunun nisaba katılmasına gelince; Şüphesiz ki nisap, zenginliğin oluşmasında muteber sayılmıştır. Zira zenginlik, ilk nisapta hasıl olmuş, malın artışı da sene şartından dolayı muteber kabul edilmiştir; çünkü zekâtın eda edilmesi, elde edilen kârdan dolayıdır. Aslında, sadece senenin geçmesiyle ondan zekât hasıl olmayacağı gibi, (şartların tahakkuk etmesi durumunda) seneye de itibar etmesi gereklidir.

Nisabın, senenin tümünde mevcut olması gerekir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Üzerinden bir sene geçmedikçe o malda zekât yoktur."* buyurmuştur. Bu da senenin hepsinin geçmiş olmasını gerektirir. Ebu Hanife'den nakledildiğine göre nisap, eğer yılın başında ve sonunda tamamlanacak olursa, yılın ortasında eksilmiş olmasının bir zararı yoktur.

"Yılın başında ve sonunda (nisap konusunda) itibar edilen durumun, -mülkiyet ve Müslüman olmak gibi- yılın ortasında da itibar edileceği" yönünde cevap verilmiştir.

Zekâtı vaktinden önce vermek: Zekâtın vacip olma sebebi sayılan "tam nisaba" ulaşma şartı yerine geldiğinde, zekâtın (vaktinden) önce verilmesi caiz olur. Bunu, Evzâi, Ebu Hanife, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. Çünkü bu hususta Hz. Ali'den gelen nakile göre; "Hz. Abbas, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e zekâtın vaktinden önce verilmesini sordu da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu konuda ona izin verdi."[1147] Çünkü bir gereksinimden dolayı mal (yani zekât), vaktinden

1147 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 275-276; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 63; Dârimi, Cilt: 1, Sayfa: 385; Hakim, Cilt: 3, Sayfa: 332. Hakim der ki: Hadisin isnadı sahihtir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Ben derim ki: Bu hadiste ihtilaf bulunmaktadır. Ebu Davud ile Dârakutnî bu hadisin mürsel olduğunu tercih etmişlerdir; ancak hadisin

önce verilmiş oldu. Bu durum, borcun vaktinden önce ödenmesi gibidir. Ve aynı şekilde bu, yemin ettikten sonra ve yeminini bozmadan önce, yeminin kefaretinin eda edilmesi gibidir.

İmam Malik ve Dâvud (ez-Zâhirî) ise; Bunun caiz olmadığını söylemişlerdir. Çünkü "sene şartı" zekâtın şartlarından birisidir ve –nisap gibi- zekâtın önceden verilmesi caiz değildir. Bir de zekâtın –namaz gibi- belirli bir vakti de vardır, bu nedenle öncesinde vermek caiz olmaz.

Önceden geçen açıklamalar doğrultusunda buna cevap verilmiştir. Vakit konusuna gelince; Bir insana dostluk ve rıfk ile muamelede bulunmak istendiğinde, bunun hemen ve aceleyle yerine getirilmesi istenir. Ondan alınacak bir mal dahi olsa (sırf bu dostluk hatırına) ileri vakte o alacağını ertelemeyi yeğler; tıpkı müeccel deyn (borcu vaadeyle vermek) gibi. Ama namaz ve oruca gelirsek, bunlarda kesin bir kulluk icraatı olduğundan zekât ile namazın ya da orucun vakit hakkında kıyas edilmesi makul olmaz. Dolayısıyla bunda sınırı muhafaza etmek gerekir.

Nisaba malik olmadıkça zekâtı erkenden vermek ise caiz değildir. el-Muvaffak der ki: Bildiğimizin tersine olmaksızın, bir seneden daha fazla olmak üzere eğer zekâtı erkenden verecek olursa, bunda iki görüş söz konusudur:

1) Caiz değildir. Çünkü bir seneden daha fazla olmak üzere zekâtın erkenden verilmesi hakkında bir nas gelmemiştir.

2) Caizdir. Zira nisabın mevcut olmasından sonra zekâtın erkenden verilmesi mümkündür; hatta bir senede zekât vermekten dahi daha etkilidir. Aynı anlama gelmiş olduğu sürece hakkında nas olmasa bile bu, hakkında nas bulunan o hükme kıyas edilebilir. el-Muvaffak şöyle der: Bu noktada vacip olması şartı üzerine, vücubiyet sebebinin bulunması durumununda malın, erkenden çıkarılıp verilmesi dışında, bir şey bilmiyoruz. Bu da bir sene içinde tahakkuk ettiği gibi, iki sene içinde de zekâtın erkenden verilmesinde tahakkuk etmiş bir husustur.

---

destekleyici şahidleri vardır, bu durumda delil göstermek için uygun sayılmıştır. el-Hâfız, el-Feth, Cilt: 3, Sayfa: 334 eserinde şöyle demiştir: "Zekâtın önceden verilmesi hakkında gelen bu kıssanın sübutu, gelen tariklerin hepsi ele alındığında hiç de (haktan) uzak gözükmemektedir." Bak: İrvâu'l Ğalîl, Cilt: 3, Sayfa: 346-349.

Zekât verirken niyet etmek: Fakihlerin genelinin görüşüne göre niyet etmek, zekâtın eda şartından sayılmaktadır. Ancak Evzai'nin bundan farklı düşündüğü ve onun; Zekât için niyet gerekmez. Çünkü bu, bir borçtur; diğer borçlarda olduğu gibi bunda da niyet etmek gerekli değildir. Bu nedenledir ki yetimin zekâtını velisi çıkartıp verir ve zekâtı vermeyen kimseden de zekâtını, devlet başkanı (zorla) alır, dediği nakledilmiştir.

el-Muvaffak der ki: Bizim mezhebe göre bakacak olursak; Bu hususta Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ameller ancak niyetlere göredir."[1148] buyurmuştur. Ve niyetlerin edası ise ameldir. Çünkü zekât bir ibadettir, farz ve nafile kısımları bulunduğundan dolayı -namaz gibi- niyete gerek duyar. Borçların ödenmesi ise bundan farklıdır; çünkü bir ibadet değildir borçlar... Bu sebeple de hak sahibi borçlarını sildiği zaman, ondan borçlar düşmüş olacaktır. Çocuğun velisi ile devlet başkanı, sadece ihtiyaç sebebiyle onların yerine naiplik görevini üstlenmektedirler.

Niyet, çıkarıp verdiği ya da adına çıkarıp verilen o şeyin zekâtı olduğuna inanmış, karar kılmış olması demektir, yeri ise kalptir.

Devlet başkanının –niyeti olmaksızın- zekâtı alması: el-Harkî'nin sözünün Zâhirînden anlaşıldığına göre; Bir insan ne zaman ki gönlünden zekâtını verecek olur da bunda niyet etmeyecek olursa, onun zekâtı yeterli gelmemiş sayılır. İsterse zekâtını imama vermiş olsun, isterse başkasına vermiş olsun, fark etmez. Şayet imam (devlet başkanı), bunu ondan - niyeti olmaksızın- zorla da almış olsa, o halde bu yeterli gelir. Çünkü onun hakkında niyet söz konusu olmadığından dolayı, -tıpkı çocuk ve deli konusunda olduğu gibi- ondan bu vücubiyet sakıt olmuş olur.

el-Kâdı der ki: Devlet başkanı ne zaman ki o kimseden zekâtı alacak olursa, niyeti olmaksızın da bu caiz olur; hatta o kişiden, gönüllü de almış olsa, zorla da almış olsa fark etmez. Bu, İmam Şafiî'nin görüşünü de oluşturmaktadır. Çünkü imamın onu alması demek, ortaklar arasındaki taksimat hükmü gibidir; dolayısıyla da niyete gerek yoktur. Bir de imamın bunu almada velayet hakkı da vardır. Bu sebepledir ki zekât vermeyen kimseden (zorla da olsa) bunu alması ittifakla hakkıdır.

1148 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir, hadis birkaç defa geçmişti.

Ebu'l Hattab ve İbn Akil ise zekâtın, -mal sahibinin niyeti olmaksızın-kul ile Yüce Allah arasında yeterli olmayacağı görüşünü tercih etmişlerdir. Çünkü zekât, bir ibadettir ve onda niyet vaciptir. Dolayısıyla da namaz gibi, niyet edecek ehil kimselerden olması halinde, niyet edilmediği için zekâtı vermek, yeterli olmaz. Bunun yanında, yeterli gelmediği halde bu zekât ise ondan alınır. Namaz konusunda olduğu gibi, zahiren namaz kılan kimse olarak bilindiği için, -her ne kadar yüce Allah katında bu namazı niyetsiz geçerli olmasa dahi- bu surette yerine getirmesi için ona baskı yapılır.

"Devlet başkanının, zekâtı vermeyen kimse üzerinde bir velayet hakkı olması hasebiyle, -yetim ve delinin velisinde olduğu gibi- niyetinin, o kişinin niyeti yerine geçmiş olacağı, namazın ise bundan farklı olduğu, çünkü namazda başkasının yapacağı niyetin geçerli olmayacağı, dolayısıyla da bizzat o kimsenin niyet etmesinin zorunluğu olacağı, bu durumda zekâtın, taksimat konusuna benzetilmesinin doğru olmadığı, zira taksimatın bir ibadet olmadığı, bu şekliyle de -zekâtın tersine- onda niyetin gerekli olmadığı" şeklinde cevap verilmiştir.

Zekâtın ayrılması ve devlet başkanına verilmesi: Bir kimsenin, bizzat kendisinin zekâtını hak sahibine kesin olarak ulaştırılması için ayırması müstehap sayılmıştır; ister bu ayırdığı zekât, açık mallardan olsun yahut gizli mallardan olsun, fark etmez.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre, o: Toprağın zekâtına gelince, onu devlet başkanına vermeyi uygun buluyorum. Ama -davarlar gibi-mallara dair zekâta gelince, bunları ise fakir ve miskinler için ayırıp çıkarmada bir sakınca görmüyorum, demiştir. Bunun zahirinden anlaşılan öşürün, çıkarılıp özellikle imamlara (devlet yetkililerine) verilmesi müstehaptır. Zira bir topluluk öşrün, toprağa bağlı olan ve ondan istiflendiği görüşüne sahip olmuştur. Bu durumda diğer zekâtların tersine, tıpkı haraç gibi imamlara bunun verilmesini öne sürmüşlerdir.

İbn Ebu Musa ve Ebu'l Hattab ise; Zekâtın, adil bir devlet başkanına verilmesi daha faziletlidir, demişlerdir. Bu, Şafiî ashabının da görüşüdür. Çünkü imam, bu zekâtların sarf edilme durumlarını daha bilmektedir. Böylece zekâtın kendisine verilmesiyle, açık ve gizli olarak katkı sağlama

yönünü de yerine getirebilecektir. Fakat zekâtın direk bir fakire verilmesine gelince, belki de buna (araştırmadan verildiğinden dolayı) hak sahibi olmayacağı ihtimaline karşılık, onun gizli durumuna katkı sağlamamış olur. Bir de söz konusu ihtilaftan çıkmış da olunacaktır.

İmam Malik, Ebu Hanife ve Ebu Ubeyd ise şöyle demiştir: Zâhir (aşikar) olan malları sadece devlet başkanı ayırıp bölebilir. Çünkü Yüce Allah: "*Onların mallarından zekât al ki, bu onları temizlesin ve arındırmış olsun.*" (Tevbe Suresi: 130) buyurmaktadır. Bunun yanında Hz. Ebu Bekir, insanların zekâtı vermelerini bizzat istemiş ve bu uğurda da savaşmıştır. Nitekim o: "Allah'a yemin olsun ki, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vermiş oldukları bir deve yularını bile bana vermezlerse, vermemelerinden dolayı onlarla muhakkak ki savaşırım."[1149] demiştir. Zira onun bu icraatına sahabeler de katılmıştır. İmam Şafiî'nin bu hususta -iki mezhep gibi- iki de görüşü yer almaktadır.

"Bir hakkın, hak sahibine verilmesinin caiz olduğu, bunun tıpkı -borçlu olan kimseye borcun ödenmesi gibi- yeterli geleceği ve gizli malların da zekâtı gibi addedileceği" şeklinde cevap verilmiştir. Ayet-i kerime ise imamın zekâtı alabilme hakkı olduğuna delalet eder, bunda ihtilaf yoktur. Hz. Ebu Bekir'in insanlardan zekâtı istemesinin nedeni ise onların zekâtı ehline vermemelerinden kaynaklanmaktadır. Şayet onlar bu zekâtı ehline vermiş olsalardı, bu durumda onlara karşı savaşa girmezdi.

Zekâtın kendisinin verilmesindeki fazilet yönüne gelirsek; bunda amel etme sevabının yanında, hıyanet etme tehlikesinden kaçınıp hak sahiplerinin hakkını korumak, hak sahibine zekâtı ulaştırmak, onların sıkıntısını ortadan kaldırmak ve -en öncelikli olanlara vermekle- bir tür rahat etmelerine katkı sunmak yatmaktadır. Bu öncelikli olanlara ise ihtiyaç sahibi olan akraba ve yakınlarından başlanılması ve merhamet edilmesiyle, olu-

---

1149 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir: "Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 262, 322.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 52'de ise "ikâlen (deve yuları)" lafzı ile nakletmiştir. Bu aynı şekilde Buharî'nin de bazı rivayetlerinde yer almaktadır. Her ikisi de sahihtir ve bu sözü iki kez tekrar edip söylediği şeklinde yorumlanmıştır, Şöyle ki; Bir defasında: "ikâlen" demiştir, diğer rivayette ise "anâken" demiştir. Ondan bu iki lafzı da nakledilmiştir. Bunu İmam Nevevî, Şerhu Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 207 eserinde söylemiştir.

şacak olan bu acıma duygusu, (akraba) bağını güçlendirmiş de olacaktır. Bu durumda faziletli olan, bu zekâtın adaletli kimseden alınmamış gibi sayılacağıdır.

Onların; "İmam, zekâtın kendisine verilmesiyle, açık ve gizli olarak ona (zekâtı alacak muhtaca) katkı sağlamış olur ve adil olmayan kimseye zekâtın verilmesi de geçersiz olur..." şeklindeki sözlerine gelince, bir defa bunun onlara da katkı sağlayacağı muhakkaktır. Onlar bunun daha faziletli olmadığına kâil olmuşlardır, sonra açık katkı sağlamış olması yeterli sayılmıştır.

Mezhebimize göre zekâtın -adil olsa da olmasa da- imama verilmesi caizdir. Ve isterse bu zekât, açık ve isterse gizli mallardan olsun, fark etmez.

Zekât kimlere verilmez:

1) Zekât ana-babaya -ne kadar yukarı çıkarsa çıksın- verilmez ve -ne kadar aşağıya inerse insin- evlatlara da verilmez: İbn Munzir der ki: İlim adamları, kendilerine nafakanın mutlak olarak verildiği ana-babaya, zekâtın herhangi bir surette verilmesinin caiz olmadığı hususunda icma etmişlerdir. Çünkü onlara zekâtın verilmesi, o kimsenin nafakasının bir tür düşmesi ve onları bu nafakadan ihtiyaçsız bırakmış olacağı anlamına geleceğinden, sanki nafakanın yararı kendisine dönmüş olacak ve neticede bu zekâtı sanki kendisine vermiş gibi sayılmış olacaktır.

Ana-babadan kasıt ise; Miras bıraksınlar yahut bırakmasınlar, zekâtı veren kimse açısından -ne kadar yukarı çıkarsa çıksınlar- baba ve analardır. Bunun yanında evlada da -derecesi ne kadar aşağıya inerse insin- mirasçı olsunlar yahut olmasınlar, erkek ya da kız çocuklarına da zekât verilmez.

Diğer akrabalara gelince; onlardan miras bırakmayanlara zekât vermede ise bir beis yoktur. İster kendisinden miras sâkıt olsun, ister sakıt olma sebebi bulunsun yahut da mirastan engellemesi bulunsun, fark etmez.

Şayet her iki taraf da –birbirlerine miras düşen iki kardeş gibi- kimselerden oluşmuş olurlarsa, bunda iki görüş gelmiştir:

Birincisi: İkisinin de birbirlerine zekât vermesi caizdir. Bu, ondan (İmam Ahmed'den) gelen açık görüşü oluşturmaktadır. Ondan ise bir topluluk nakilde bulunmuştur. Bu, aynı zamanda ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Yoksul (miskin) kişiye sadaka vermekte sadece sadaka sevabı vardır, akrabaya tasaddukta bulunmanın ise iki sevabı bulunmaktadır. Sadaka sevabı ve akrabalık bağlarını kuvvetlendirme sevabı."[1150] Hadis, nafile ya da farz olan sadakayı şart koşmadığı gibi, aynı zamanda mirasçıyı ve başkasını da ayırmamıştır.

İkincisi: Mirasçı olanlara zekât vermek caiz değildir. Çünkü mirasla bir tür geçimlik almış olacağından dolayı, geçimlik nedeniyle de artık zekât sebebiyle zengin olacaktır ve zekâtın faydası kendisine dönmüş olacaktır. Bu durumda, zekâtı ona vermek caiz değildir; tıpkı babasına zekât vermek gibi. Hadis-i şerif ise nafile olan sadakalar hakkında mevzu bahistir; dolayısıyla bu şekilde yorumlanmıştır.

2) Karı ve kocaya zekât verilmez: Erkeğin eşine zekât vermesine gelince, icmaya göre bu caiz değildir. Çünkü eşin karısına nafaka temin etmesi zaten vacip olduğundan dolayı, ona zekât vermeye gerek yoktur; bunun yanında vermesi caiz de değildir. Ona bunu infak bağlamında verse de durum aynıdır.

Erkeğe zekât vermeye gelince, bunda ise iki görüş yer almaktadır:

Birincisi: Kadının kocasına zekât vermesi caiz değildir. Bu, Ebu Hanife'nin mezhebini oluşturur. Çünkü bunlar karı-kocadırlar, birbirleri-

---

1150 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 17, 18, 214; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 46-47; Dârimi, Cilt: 1, Sayfa: 397; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 407 ve diğerleri Hafsa binti Sîrin'den, onunda er-Rebâb'dan, onunda amcası Selman b. Âmir'den gelen tariklerle nakletmişlerdir. Tirmizî: Hasen hadistir, demiştir. Hakim ise: "İsnadı sahihtir." demiştir, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Burada geçen "er-Rebâb" ise Suleyî'nin kızıdır ve Hafsa dışında ondan nakleden olmamıştır, sadece onun vasıtasıyla tanınmaktadır. Bunu İbn Hibban "es-Sükât" eserinde zikretmiştir ve "et-Takrib" eserinde ise onun hakkında "makbuldür" denilmiştir. Bak: Mîzânu'l Îtidâl, Cilt: 4, Sayfa: 606; et-Tehzîb, Cilt: 12, Sayfa: 417. Bu hadisin birtakım şahidleri yer almaktadır ve burada ancak hadisin takviyesine zemin hazırlamaktadır ki, şayet bunu farz olan zekâta hamletmek mümkün ise (öyledir,) aksi halde nafile sadakaya şahid olduğu aşikardır. Allah, en iyisini bilir.

ne eş durumundadırlar. Bir de kadın kocasına zekât vermesi durumunda bunda, o da istifade etmiş olacaktır; çünkü kocası infakı bundan vermiş olmaktadır. Mesela evin kirasını zekât parasından vermesi buna bir örnektir.

İkincisi: Kadının kocasına kendi zekâtını vermesi caizdir. Bu ise İmam Şafiî, İbn Munzir ve ilim adamlarından oluşan bir topluluğun görüşüdür. Çünkü İbn Mesud'un karısı olan Zeynep: "Ey Allah'ın Resulü! Sen bugün sadaka vermekle emrettin. Benim yanımda kendime ait olan birtakım zînetlerim vardır, bunları sadaka vermek istedim. Fakat İbn Mesud, kendisinin ve oğlunun sadaka vereceğim kimselerden daha ziyâde sadakaya müstahak olduklarını iddia etti, (ne emredersiniz?)" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İbn Mesud doğru söylemiştir. Eşin ve oğlun, sadaka vereceğin kimselerden daha çok sadakaya lâyıktır." buyurdu.[1151] Çünkü kadının erkeğe nafaka sağlaması gerekli olmadığı için, -tıpkı yabancı kimse gibi- kocasına zekâtını vermesi yasak değildir. Aslolan ona zekâtı vermenin caiz olduğudur. Bu durumda koca, zekâtta zikri geçen sınıfların kapsamına girmiş sayılmaktadır. Bunu kısıtlayan ne bir nas ne de icma bulunmaktadır. Hakkında yasak sabit olan kimse hakkındaki kıyası doğru değildir; çünkü ikisi arasında farklılığın bulunduğu aşikardır. Öyleyse geriye zekâtı vermenin caiz olduğu sabit olmaktadır.

el-Muvaffak der ki: Bununla delil göstermek, -delaletinin zayıflığı sebebiyle- zikri geçen naslarla delil göstermekten daha kuvvetlidir. Çünkü hadis-i şerif nafile sadaka hakkında mevzu bahistir; çünkü o (Zeyneb): "*Sen bugün sadaka vermekle emrettin. Benim yanımda kendime ait olan birtakım zînetlerim vardır*" demiştir, hâlbuki zînetlerde zekât olmaz. Bir de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Eşin ve oğlun, sadaka vereceğin kimselerden daha çok sadakaya lâyıktır.*" buyurmuştur ve çocuğa ise zekât verilmez.

3) Kâfire ve köleye zekât verilmez: el-Muvaffak şöyle der: Mallardan verilen zekâtın, kafir ve köleye verilmeyeceği hususunda ilim adamları arasında bir ihtilaf bulunmamaktadır. İbn Munzir ise şöyle demiştir:

1151 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 325.

Kendilerinden ilim telakki ettiğim âlimlerin icmasına göre; zimmî olan bir kimse, mallardan verilen zekâttan herhangi bir şeyi alamaz.

Köleye gelince; kendisine verilen zekâtla o, buna malik olmuş sayılmayacaktır. Çünkü ona verilenler efendisine ait olur. Sanki o zekâtı efendisine vermiş gibi sayılır, (çünkü onun malı efendisinin malıdır.) Bir de efendisi, kölenin nafakasını temin etmek zorundadır; dolayısıyla efendisi nedeniyle o köle zengin sayılmış da olur.

Bundan ise amele (işçi) istisna edilir; çünkü o, çalıştığı emeğinin karşılığını zekâttan alabilir, ister hür olsun ister köle olsun, fark etmez. Nitekim işçinin zengin olması mümkündür ve mal sahibinin yakını olması da söz konusudur.

4) Benî Hâşim kabilesinden olana zekât verilmez: el-Muvaffak der ki: Farz olan zekâtın, Benî Hâşim kabilesinden olanlara vermenin helal olmayacağı hususunda ihtilaf edeni bilmiyoruz. Şüphesiz Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu konuda şöyle buyurur: "Sadaka, Muhammed âilesine layık değildir; çünkü zekât ancak insanların kirleridir."[1152] Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: Bir defa Hz. Ali (radıyallâhu anh)'ın oğlu Hasan, zekât hurmalarından bir tanesini alıp ağzına koydu. Bunu gören Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Kıh, kıh! Onu ağzından çıkarıp at. Bizim sadaka yemediğimizi sen bilmiyor musun?" buyurdu. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1153]

5) Benî Hâşim'in azatlı kölelerine zekât verilmez: Benî Haşim'in azatlı köleleri; Hâşimî olanların azat ettikleri kölelerdir, onlara da zekât verilmez; çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kölesi olan Ebu Râfî, merfu bir hadiste şöyle demiştir: "Kavmin azatlı kölesi onların aile fertlerinden sayılır, bize sadaka helal değildir."[1154]

1152 Uzun bir hadisten rivayetle Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 752-754. Bir başka lafzında ise "Zekât, Muhammed'e ve Muhammed ailesine helal değildir." şeklinde gelmiştir.

1153 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 354; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 751 Bir lafzında da "Bize sadaka helal olmaz." şeklinde gelmiştir.

1154 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 10, 390; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 46; Nesaî, Cilt: 5, Sayfa: 107. Tirmizî: Hadis hasen, sahihtir, demiştir.

İlim adamlarının çoğu ise (onlara zekât vermenin) caiz olacağını ifade etmişlerdir. Çünkü o köleler, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e akrabalık olarak yakınlıkları olmadığı için –diğer insanlar gibi- onlara da zekâtın verilmesi engellenemez. Zira bu kölelere ganimetten beşte bir olan haklar verilmemektedir.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa onların *"akraba olarak yakın olmamaları..."* sözlerine gelince, bu, *"Kavmin azatlı kölesi onların aile fertlerinden sayılır."* buyruğunun deliliyle, onların akraba konumunda olduklarını ifade etmektedir. Bu durumda, o azatlı köleler hakkında da miras, akıl ve nafakadan söz konusu olan akraba ve yakınlık hükmü sabit olmuş olur. Öyleyse onlar hakkında zekât vermenin "haramlık hükmü" sabitesini korumuş olmaktadır.

"Benî Muttalib"e (Muttalipoğulları) gelince, bunun hakkında ise iki görüş yer almaktadır:

Birincisi: Onlar da zekât alamazlar. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Benî Muttalib ile Benî Hâşim aynıdır."[1155] Çünkü onlar da ganimetten beşte bir hak almaktadırlar; dolayısıyla da -Benî Haşim gibi- onlar da zekât alamazlar.[1156]

İkincisi: Zekâttan alabilirler. Bu ise Ebu Hanife'nin görüşüdür. Zira onlar, Yüce Allah'ın: *"Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak yoksullara, düşkünlere... verilir."* (Tevbe Suresi: 60) buyruğunun umumi hükmüne dahildirler. Ancak bu hükümden yalnız Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Şüphesiz sadaka (zekât) Muhammed âilesine layık değildir." buyruğundan anlaşılan "*Benî Hâşim*" istisna edilmiştir. Dolayısıyla yasağın sadece onlara özel olması gerekmektedir. Bunun yanında, burada Benî Muttalib'in, Benî Hâşim'e kıyas edilmesi de sahih değildir. Çünkü Benî Hâşim, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e en yakın olan ve en şerefli olan kimselerdir; onlar, Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ailesidir. Benî Muttalib'in, Beni Haşim'e ganimetin beşte birinde ortak olmaları ise sadece onlara yakın olmaları açısından hak sahibi oldukları anlamına

1155 Cübeyr b. Mutâm hadisinden nakille... Bundan daha uzun olanına bakmak için (Buharî ile) beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 244.

1156 Benî Muttalib'in ganimetten beşte bir hak aldıkları konusu, geçen Cübeyr b. Mutâm hadisinde nakledilmiştir.

gelmemektedir. Buna dair delil, Beni Abduşşems ile Beni Nevfel'in, onlara yakınlık hususunda eşit sayılmalarına rağmen, kendilerine bir şeyin verilmemesidir. Onlara sadece yardım ve zaferde ortak olmuşlardır.

Akraba sahiplerinin nafile olan sadakadan almaları caizdir. Buna mukabil İmam Ahmed'den gelen diğer bir rivayete göre ise; akraba sahipleri nafile sadakadan men edilirler. Çünkü "*Bize sadaka helal değildir.*" hadisinin genel manası bunu ifade etmektedir. Ancak birinci görüş daha açıktır. Hadis, farz olan sadakayı kasdetmektedir. Çünkü gelen talep, zekât hakkındadır ve burada geçen "*elif ve lâm*", ahdedilen kelimeye dönmektedir.

Kendilerine farz olan sadaka (zekât) haram sayılan zenginler, tasaddukta bulunan kişinin yakınları, kâfir ve diğerlerine, nafile olan sadakanın verilmesi ise caizdir ve bunu almaları da (yasak değildir.) Yüce Allah şöyle buyurur: "*Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler.*" (İnsan Suresi: 8) Hâlbuki bu durumda "esir" henüz bir kâfirden başkası değildir. Esma hadisinde geçtiğine göre, o: "Ey Allah'ın Resulü! Annem bir -müşrik kadın olduğu halde- bana geldi. Anneme yakınlık gösterip yardımcı olabilir miyim?" diye sorunca, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): Evet, buyurdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1157] Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir defasında Sad'e şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz senin ailene verdiğin nafakan bir sadakadır, hanımının malından yediği de sadakadır."[1158]

6) Zengine zekât verilmez: Fakir ve yoksuların zekât paylarından zengine verilmez. Bu hususta, ilim ehli arasında bir ihtilaf yoktur. Çünkü zengin bir kimse, fakir ve yoksul kapsamına dahil değildir. Zira Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Zekâttan zengine ve (çalışıp) kazanmakta olan güçlü bir kimseye pay yoktur."[1159]

1157 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 5, Sayfa: 233; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 696.

1158 Hadisi bu lafızla Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1253 rivayet etmiştir. Hadisin aslı ise Buharî'de, başka bir lafızla yer almaktadır. Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 164.

1159 Ubeydullah b. Adiy hadisinden nakille Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 224; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 285; Beyhakî, Cilt: 7, Sayfa: 14 ve diğerleri rivayet etmişlerdir. Nasbu'r Râye, Cilt: 2, Sayfa: 401'de şöyle denilmiştir: "Sahibu't Tenkîh der ki: Hadis sahihtir ve raviler de sikadırlar. İmam Ahmed ise şöyle demiştir: Hadis bu bağlamda en iyisi ve isnad açısından da en güzel olanıdır." Ben derim ki: Bu hadisin manasında gelen ve isnadı iyi olan başka hadisler de bulunmaktadır. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 2, Sayfa: 399-401.

İlim adamları, kendisine zekâtın verilmesi yasak olan “zengin” hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu noktada İmam Ahmed’den iki de rivayet nakledilmiştir:

En açık (kuvvetli) olan görüşüne göre zenginliği ölçüsü; Elli (gümüş) dirhemi ya da bu değerde altını bulunan yahut da sürekli şekilde yeterli bir kazancı, ticareti, akar ücreti veyahut buna benzer bir gelire sahip olmasıdır. Dolayısıyla bir yeterliliği sağlamayacağı durumda onun, ticaret mallarına, ekin ev ürünlere, davarlara veyahut akarlara sahip olması, onun zengin olduğunu ortaya koymamaktadır; hatta nisaba ulaşmış olsa dahi durum böyledir. Bu, İmam Ahmed’in açık (kuvvetli) mezhebini oluşturmaktadır. Bu, aynı zamanda Sevri, Nehai, İbn Mubarek ve İshak’ın da görüşüdür. Çünkü İbn Mesud’un rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: “Kendisine yetecek malı bulunduğu halde dilenen kimsenin aldığı şeyler, kıyamet gününde yüzünde tırmık izi ve yara olarak gelir.” Ey Allah’ın Elçisi! Zenginliğin ölçüsü nedir, diye soruldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Elli dirhem gümüş ya da bu değerde altın.” buyurdu.”[1160]

İkinci görüşe göre ise zenginliğin ölçüsü; Kişinin yeterli bir mala sahip olmasıdır. Bu durumda, bir şeye muhtaç olmaması halinde -bir şeye malik olmasa dahi- onun sadaka alması haram olur. Eğer muhtaç ise bu durumda onun sadaka alması helaldir, hatta malı nisaba ulaşmış olsa dahi durum böyledir. Ürünler ve buna benzer mallar ise bu noktada eşittir. Bu, Ebu’l Hattab, İbn Şihâb, el-Akberi, İmam Malik ve İmam Şafiî’nin görüşüdür. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

1160 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 388, 441; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 277-278; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 40-41; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 407 ve diğerleri Hakim b. Cübeyr’den, onunda Muhammed b. Abdurrahman b. Yezid’den ve onunda babasından yaptığı tariklerle rivayet etmişlerdir. Tirmizî der ki: Hadis hasendir. Şûbe ise bu hadisten dolayı Hakim b. Cübeyr hakkında konuşmuştur.” Ben derim ki: et-Takrip eserinde denildiği gibi, buradaki Hakim zayıftır ve Şiilik yapmakla itham edilmiştir. Ancak Ashab-ı Sünen ve Hakim ona, Zebid el-Yâmi’nin mutabaatın yer aldığını zikretmişlerdir. Ahmed Şakir şöyle der: Aşikardır ki, Ebu Davud ve Tirmizî’nin, Süfyan’dan nakletmiş oldukları bu hadisi Zebid el-Yâmi tarafından sahih addedilmiştir ki, Hakim b. Cübeyr bunda tek de kalmamıştır. Bir de şarihler onun zayıflığı hakkında, insaflı bir kimsenin kabul edemeyeceği vaziyette ağır bir işi ele almış da oldular. Bak: el-Müsned üzerine yaptığı haşiyesinde, Cilt: 5, Sayfa: 248.

"Ey Kabîsa! Dilenmek sadece şu üç kişiden birine helal olur." Onlardan zikrettiği birisi de şudur: "Kavminden aklı başında üç kişi 'gerçekten de falan fakir düştü' deyip de şehadette bulundukları kişinin, o meblağı elde edinceye kadar ya da (şöyle dedi) onu te'min edinceye kadar dilenmesi helâldir."[1161] Yani mübah olan dilenmeyi, meblağı ya da geçimi temin edinceye kadar uzatmış oldu, zira ihtiyaç fakirliğidir, zenginlik ise bunun tersidir. Buna göre her kim muhtaç düşecek olursa, o zaman nassın genel anlamına girmiş sayılır; kimin de buna ihtiyacı yoksa, o da dilenmenin haram sayıldığı naslar kapsamına girmiş olur.

Rey ashabı ise şöyle demiştir: Zekât noktasında, kendisini zekât almaktan engelleyen zenginliğin ölçüsü, tarım ya da (diğer) yiyecek ürünlerinin, ticari malların veya davarların veyahut benzeri diğer malların, hakkında zekât vermeyi farz kılacak olan nisaba ulaşmış olmasıdır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Muaz'a şöyle buyurmuştur: "Ardından onlara mallarında Allah'ın zekâtı farz kıldığını da bildir. Bu zekât, zenginlerinden alınır ve fakirlerine verilir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1162] Burada zenginlere, zekât vermelerinin farz olduğunu bildirmiş olmaktadır. Bu da gösteriyor ki, zekât vermeleri farz olan kimseler, zenginlerdir. Zekât vermeleri farz olmayan kimseler ise zengin olmayan kimselerdir. Ve bu şekilde "fakir" sayıldığından dolayı, kendisine zekât dahi verilebilir. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bu zekât, zenginlerinden alınır ve fakirlerine verilir."* kavli bunu ifade eder. Çünkü zekâtı gerektiren şey zengin olmaktır, aslolan da ortak olmamaktır.

el-Muvaffak der ki: Hasılı bizimle onlar arasında söz konusu olan ihtilaf, şu üç konuda ortaya çıkmış oluyor:

1) Bize göre zekâta mâni olan zenginlik, zekâtı icap ettiren değildir. Buna dair delil, İbn Mesud hadisidir ve bu hadis diğerlerinin öne sürdüğü hadisten daha has anlamda gelmiştir. Bu nedenle de bu hadis, öne alınır. Bir de onların ileri sürdüğü hadis, icap ettiren zenginlik hakkında gelmiştir. Bizim ileri sürdüğümüz hadis ise zekâta mani zenginlik hakkında mevzu bahistir ve her iki hadis hakkında da bir çelişki bulunmamaktadır. Durum

---

1161 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 722.

1162 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 261, 322, 357.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 50, 51.

böyle olunca, her ikisini de cem etmek vacip olur. Onların; "*Aslolan da ortak olmamaktır*" sözlerine gelince; Biz: "Zikrettiğimiz gibi, buna dair delil ortaya konmuş idi, bu durumda bu hadisi almak vacip olur." deriz.

2) Zekâtı dışında, kendisine yeterli gelecek miktarda malı, kazancı, akar ücreti ya da buna benzer bir geliri olmayan kimseler, zekâttan bir şey alamazlar. Bunu, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. Ebu Yusuf ise; Bu durumda ona zekât vermek çirkin olur; ancak yeterli geleceğini düşünüyorum, demiştir. Ebu Hanife ve diğer ashabı ise şöyle demiştir: Ona zekât vermek caiz olur; çünkü zengin değildir.[1163]

3) Zekât verecek ölçüye ulaşan nisaba sahip olduğu halde, sadece (tarım vb.) ürünler dışında yeterli bir mala sahip olmayan kimseler de zekâttan bir pay alabilirler. Bu, İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü o, kendisini ne zengin kılacak bir mala ve ne de yeterli miktarda bir kazanca sahiptir, bu nedenle zekâttan alması caizdir. Bunun durumu, farz olarak zekât vermeye ulaşmadığı mala sahip olması gibidir. Bir de fakirlik konusu, ihtiyaç sahibi olma halinden ibarettir ve bu durumda o, (malı kendisine yeterli gelmediğinden dolayı) muhtaç durumdadır. Onun için zengin değil, fakir sayılır. Şayet malik olduğu malı, hakkında zekât gerekmeyen bir mal olursa, o zaman fakir olmuş olacaktır ve bu durumda iki mal arasında ihtiyaç sahibi olması arasında bir fark olmayacaktır.

Rey ashabı ise şöyle der: Zekâttaki nisaba ulaşması halinde onun zekâttan alması söz konusu olamaz; çünkü onun zekât vermesi farzdır, ama diğerinin (nisaba ulaşmayanın) vermesi ise farz değildir.

el-Muvaffak (İbn Kudâme) ise şöyle demiştir: Öncesinde açıkladığımız gibi, "*zenginliğin*" kullanımı farklı farklıdır ve bu yüzden de zekât, zengin olana gerekli olurken diğer taraftan da (zengin olmasına rağmen ihtiyacı sebebiyle) zekâttan mani kimselerden de olabilmektedir. Dolayısıyla birisinin varlığı, diğerinin varlığını ortaya koymadığı gibi, birisinin olmaması da yine öbürünün olmamasını gerektirmemektedir.

Ürünlerden verilen zekâtın sarf edileceği yerler: Söz konusu zekât ürünleri sadece Yüce Allah'ın şu ayet-i kerimesinde bildirdiği kimselere verilebilir: "*Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak,*

1163 Bu görüşler ve hakkındaki tartışmalara dair istidlal konusu geçmişti.

yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslâm'a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda çalışıp cihad edenlere, yolcuya mahsustur. Allah pek iyi bilendir, hikmet sahibidir." (Tevbe Suresi: 60)[1164] Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ise şöyle nakledilmiştir: "Yüce Allah, zekât (taksimi) hakkında ne bir peygamberin ne de başkasının hükmüne razı olmadı ki, onunla ilgili hükmü bizzat kendisi verdi, onu sekiz sınıfa taksim etti..."[1165]

Bu sekiz sınıfa dair hükümlerin hepsi bâki'dir, delili ise kitap ve sünnettir. Çünkü yüce Allah, haklarında zekâtın verilmesi gereken sınıfları isimlendirirken "müellefe-i kulub"u da zikretmiş, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bir çok meşhur hadisinde onlara bir çok defa zekât verdiği geçmektedir. Öyle ki Allah Resulü vefat edene kadar da bu uygulama üzere devam ettiğinden dolayı, Allah'ın kitabının ve Peygamberi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetinin -nesh hariç- terk edilmesi caiz değildir.

İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ashabı ise: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefatından sonra artık müellefe-i kuluba (gönülleri İslâm'a ısındırılacak olanlara) ait olan zekât payı kesintiye uğramıştır; çünkü Allah'u Teâla, İslam dinini yükseltmiş ve artık insanların gönüllerini ısındırmaya gerek kalmamıştır. Bu durumda, kalbini ısındırmak için bir müşriğe zekâttan pay verilmez, demişlerdir. Onlar bu hususta Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'tan nakledilen rivayeti[1166] gerekçe göstermişlerdir.

Söz konusu olan neshin, ihtimallerle mümkün olamayacağı şeklinde cevap verilmiştir. Bir de nesih, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken söz konusu olur.[1167] Zira ne Kur'ân-ı Kerim'de ve de sünnette

---

1164 İleride "Cihad ve Cizye" konusundan sonra gelecek olan "Fey, Ganimet ve Sadaka" bölümünde ele alınan zekât hakkında sarf edilecek tafsilatlı bölüme bakınız.

1165 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 281; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 137; Bayhaki, Cilt: 4, Sayfa: 174'te rivayet etmiştir. Hadisin senedinde Abdurrahman b. Ziyad el-Efrîki vardır, başkaları onun hakkında konuşmuştur. et-Takrib, Cilt: 1, Sayfa: 480'de der ki: "Onun hıfzında zaafiyet vardır... Bunun yanında Salih bir kimsedir."

1166 Hz. Ömer'in sözünün tahrici için (bak): Taberi, Tefsir'inde, Cilt. 10, Sayfa: 163; Beyhakî, Cilt: 7, Sayfa: 20. Bak: et-Telhîsu'l Habir, Cilt: 3, Sayfa: 113.

1167 el-Muğnî, Cilt: 4, Sayfa: 125 (Hecer Matbaası) eserinde bu ifade şöyle gelmiştir: "Sonra Kur'ân-ı Kerim, sadece Kur'ân ile neshedilir. Hâlbuki bu hususta ne Kur'ân'da ve ne de sünnette bir nesih söz konusudur." Açıkçası onun bu sözüyle anlaşılan onun, "Kur'ân ancak misli olan Kur'ân ile neshedilir." diyen görüşe bağlı

bu neshe dair bir ifade vardır. Öyleyse mücerret görüş ve hükümlerle, sahabe sözüyle yahut da başkasıyla Kitap ve Sünnet nasıl terk edilebilir? Hâlbuki onlar, kıyasın kendisiyle terkedildiği "sahabenin görüşünü" hüccet dahi kabul etmedikleri halde, burada nasıl olur da Kitap ve Sünneti terk edebilmişlerdir? Onların zikrettikleri mana ile Kitap ve Sünnet arasında bir ihtilaf yoksa, o zaman onları bundan müstağni görmeleri, onlara dair hükmü kaldırmayı gerektirmez. Zira onlara (müellefe-i kuluba) sadece zengin olmaları halinde, zekât verilmez. Muhtaç oldukları zaman ise kendilerine zekâttan verilir.[1168] Aynı şekilde kendilerine zekât verilen diğer sınıflarda öyle... Onlardan kimisi bir vakit bulunmayacak olursa yalnız o vakit içerisinde, o durumu özel olarak düşer. Bu sınıflardan birisi bulunduğu zaman da o hüküm tekrar geri döner.

Zekâtı, sınıflardan sadece bir tanesine vermek: Zekâtı çıkaran kişinin, söz konusu olan sekiz sınıftan sadece bir tanesine bunu ayırması caiz olduğu gibi, bunu yalnız bir kişiye vermesi de caizdir. Bu görüşe, Sevri, Ebu Ubeyd ve Rey ashabı sahip olmuştur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ardından onlara mallarında Allah'ın zekâtı farz kıldığını da bildir. Bu zekât, zenginlerinden alınır ve fakirlerine verilir."[1169] Haber verdiğine göre zekâtın, cümleten fakirlere verilmesi emredilmiştir; oysaki onlar tek bir sınıfı oluşturmaktadır ve hadiste de diğer sınıflardan kimseyi zikretmemiştir. Sonra da bunun ardından bir mal getirilir ve onu da ikinci sınıf olan müellefe-i kuluba (kalpleri İslam'a ısındırılanlara) verir[1170], sonra da mal getirilir ve onu da diğer sınıfa verir...

---

kalmış olduğudur. Nitekim er-Ravda eserinde de bu görüşü destekler mahiyette ifade gelmiştir. Buna ve İbn Budân'a ait olan Nüzhatu'l Hâtırı'l Âtır, Cilt: 1, Sayfa: 224-227 eserine bakınız.

1168 el-Muvaffak, "Fey, Ganimet ve Sadaka taksimatı" bölümünde şöyle demiştir: "Yüce Allah'ın kitabına ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sünnetine muhalefet etmek ve bunları delilsiz olarak terk edip almamak asla caiz değildir. Dolayısıyla Hz. Ömer ile Hz. Osman'ın, müellefe-i kuluba zekâttan pay vermeyi terk etmeleri ile nesh sabit olmaz. Belki de onlar, -zekât almaya muhtaç olmadıkları için- müellefe-i kuluba zekât vermeyi terk etmiş olabilirler. Dolayısıyla, ihtiyaçları olmadığından dolayı zekât verilmemiştir; yoksa onlardan zekâtın sakıt olduğunu söylemek mümkün değildir."

1169 Zenginlikle ilgili konuda geçmişti.

1170 Bununla ilgili Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 376. ve Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 741-742'de geçen uzunca hadise bakınız.

Kabîsa der ki: "Bir anlaşmazlıkta ortalığı yatıştırmak üzere kefil olmuştum da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldim. Bana: Kabisa, bekle de bize zekât gelsin, onun sana verilmesini emredelim, buyurdu."[1171] Şayet zekâtı bütün sınıfların hepsine vermek farz olsaydı bu durumda bir sınıfa vermesi caiz olmazdı. Dolayısıyla zekât memuru zekâtı aldığı vakit onun hepsini, sekiz sınıfın hepsine dağıtması vacip değildir. Öyleyse mal sahibi zekâtı ayırdığı vakit, -bir sınıftan başkasını bulamaması gibi- zekâtı bu sınıfların hepsine vermesi farz sayılmaz.

İmam Malik ise: Bu sekiz sınıftan en ihtiyaç sahibi olanı araştırır ve onlardan en muhtaç olanına zekâtı verir, sonra da onun peşine gelene verir ve bu şekilde devam eder gider, der. İmam Şafiî ise şöyle demiştir: Kişi malının zekâtını, payları eşit seviyede taksim ederek altı sınıftan mevcut olanlara taksim ederek vermesi gerekmektedir. Sonra o sınıflardan üç ya da daha fazla sınıf bulunacak olursa, bu durumda her birisinin hissesi, üçünden azına sarf edilip verilmez. Şayet yalnız bir sınıf bulunacak olursa o zaman yalnız o sınıfa hissesini verir. Nitekim el-Esrem, İmam Ahmed'den bu şekilde rivayette bulunmuştur. Çünkü Yüce Allah zekâtı, onların hepsi hakkında zikretmiş[1172] ve hepsini de o zekâta ortak etmiştir. Bu durumda, -ganimetin beşte bir verilmesi konusu gibi- bu zekâtı söz konusu sınıflardan sadece bir kısmı için ayırıp vermek caiz olmaz.

Bu ayet-i kerimenin, sadece sekiz sınıfa zekât verilmesinin caiz olan sınıflar olduğunu beyan etmek amacıyla geldiği, şeklinde cevap verilmiştir.[1173]

1171 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 722.

1172 et-Telhîsu'l Habir, Cilt: 3, Sayfa: 112 eserinde der ki: "Ayet-i kerimede zikri geçen sekiz sınıfın hepsine, zekâtın paylaştırılmasına dair bir işaretin olmadığı, hatta ayette bu sekiz sınıfın hepsine dağıtılmasının yahut da bu sekiz sınıftan bulunana verilmesinin vücubiyetine dair bir delaletin dahi olmadığı, tam bunun tersine dair hadis-i şeriflerin gelmiş olduğu, şeklinde cevap verilmiştir."

1173 el-Muvaffak, "Fey, Ganimet ve Sadaka taksimatı" bölümünde şöyle demiştir: "Çünkü bu ayet-i kerime sadece zekâtın verilmesi caiz olan sınıfları zikretmiştir; yoksa zekâtın bunların hepsine birden verilme gerekliliğini bildirmemiştir. Çünkü buna dair delil, her sınıf hakkında zekâtın genelleştirilmesinin vacip olmadığıdır... Bu konuda gelen rivayetler çoktur ve Hz. Peygamber (s.a.v.) zekâtın burada geçen sınıfların hepsine de birden verilmesini yahut da genelleştirilmesini gerekli görmemiştir. Bilakis O, zekâtı hak edene çıkarıp verirdi. Nitekim şeriatın hikmetine ve

Durum böyle olduğuna göre zekâtta müstehap olan, onu (sekiz) sınıfın hepsine dağıtmak ya da onlardan ulaşılması mümkün olanlara vermektir. Çünkü bu şekilde söz konusu olan ihtilaftan çıkılmış ve paylaştırma da kesin olarak hasıl olmuş olur, evla olan da budur.

Her sınıfa ne kadar ve nasıl verilecek: Tüm bu sınıflardan her birisi için -ihtiyacını ortadan kaldırma amacıyla- fazladan vermeksizin zekât taksim edilip verilir. Borçlu ile anlaşmalı köleden her birisi için –çok da olsa- borcunu ödeyebilecek ölçüde verilir. Yolda kalmışa ise memleketine gidebilecek kadar verilir. Gaziye ise gazvesinde kendisine yetecek kadar verilir ve zekât memuruna ise ücretini karşılayacak miktarda (zekâttan) verilir.

Dört sınıf vardır ki onlar ise karar kılarak zekâtı alırlar ve verdikten sonra da onların durumları gözlenmez. Bunlar fakirler, yoksullar, zekât memurları ve müellefe-i kuluptur. Dolayısıyla onlar, zekâtı ne zaman alacak olurlarsa ona tam, devamlı istikrarlı şekilde malik olmuş sayılırlar ve hiçbir durumda onlardan zekâtı geri almak gerekli değildir.

---

güzelliğine uygun olan da budur. Çünkü şanı Yüce Allah'ın; bir koyunu, bir sa' buğdayı, yarım miskal (altını) yahut beş (gümüş) dirhemi zekât olarak vermek zorunda olanın bunu, söz konusu olan bu sekiz sınıftan her birisi hakkında her üç kişi için, on sekiz kişiye, yirmi bir veyahut yirmi dört kişiye dağıtıp vermesini mükellef kıldığını söylemek uygun olmaz. Genellikle bu sınıfların hepsinin büyük bir şehirde bulunmaları, devlet başkanının ise bu yönüyle -oldukça fazla oldukları için- Beyt-i malden olmak üzere hepsine ulaşabilmesinin oldukça güç olduğu vakidir. Dolayısıyla (bu zorluk ortadayken), zekâtın bunların hepsine birden dağıtılıp verilmesini hiç Yüce Allah farz kılıp mükellef tutar mı? Nitekim şanı yüce Allah şöyle de buyurur: "Size dinde bir zorluk yüklememiştir." (Hac Suresi: 78); "Allah size kolaylığı diler, zorluğu dilemez." (Hac Suresi: 78); "Allah bir nefse taşıyamayacağı yükü yüklemez." (Bakara Suresi: 286). Zannediyorum ki; zekâtı bu yönde vermeyi vacip sayan kimseler, bunu sadece dilleriyle söylüyorlar ama pratiğini ise gerçekleştiremiyorlar. Zira ne Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ne Onun halifelerinin ne sahabesinin ve ne de onlardan başkasının, sadakalarından birisini bu şekilde hepsine dağıtmış olduklarına dair bize ulaşmış bir rivayet yoktur. Şayet temiz şeriatimizde bu şekilde (hepsine birden vermek) vacip olsaydı, onlar bunu ortaya koymaktan gafil olmazlardı. Şayet -zor olmasına rağmen- bunu yapmış olsalardı, bu onlardan nakledilirdi ve ihmal da edilmezdi. Çünkü tevatür ehlinin, ihtiyaç duyulan bir şeyi nakletmeyi ihmal etmeleri caiz değildir, özellikle de zekât vermesi farz olan kimselerin çoğaldığı ve bunun her zaman ve her belde ve coğrafyada gerekli olduğu bu (zekât) konusunda. Bu da açık bir husustur."

Dört sınıf daha vardır ki onlar da; Borçlular, köleler, Allah yolunda olanlar ve yolda kalmışlardır. Bunlar da (zekât memurunun) gözetimine göre zekât alırlar. Şayet almaya hak sahibi olurlarsa bu cihetten zekâttan alırlar, aksi halde (hak sahibi değillerse) zekât geri alınır. Bunlarla, öncesinde geçen (diğer) sınıflar arasındaki farka gelince; Bir defa bunlar, bir manaya göre almış olmakla, zekât için hasıl olmuş olmuyorlar; ancak ilk sınıflar ise zekâttan almakla söz konusu maksada hasıl olmuş oluyorlar. Bu da fakirlerin, yoksulların, müellefe-i kulubun zenginliği ile zekât memurlarının aldığı ücretin edasıdır.

Zekâtı başka bir beldeye nakletmek: Mezhebimize göre zekâtı, seferi mesafesinden uzağa nakletmek caiz değildir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "*Bu zekât, zenginlerinden alınır ve fakirlerine verilir.*"[1174] Bu da aynı beldedeki fakirlere has olduğunu ifade etmektedir. İlim adamlarının çoğunluğu, zekâtın başka bir beldeye nakledilmemesinin müstehap olduğunu söylemişlerdir.

Bunun yanında, ilim adamlarının çoğunluğuna göre, kişi bu uygulamanın tersini yapar ve zekâtı başka bir yere nakletmiş de olsa bu zekâtı da geçerli sayılır. el-Kâdı der ki: İmam Ahmed'in sözünün zahirinden anlaşılan da budur; zira ondan bu meselede bir ihtilaf bilmiyorum. Ebu'l Hattab ise bu meselede iki görüşün yer aldığını zikretmiştir: *Birincisi;* Bu zekâtının yeterli olacağıdır ki, onun tercih ettiği görüş de bu yöndedir. Çünkü bu kimse yine o zekâtın hakkını, aynı hak sahibine ulaştırmış oluyor... *Diğeri ise*; Bu zekâtının yeterli olmayacağıdır. Bu da İbn Hamid'in tercih ettiği görüştür. Çünkü zekâtı, hakkında emredilmemiş olan kimseye vermiş demektir.

Kendi belde ehlinden olan fakirlerin, zekâta ihtiyaçları olmaması halinde, zekâtı başka yere nakletmek caiz olur. Bunu, açıkça İmam Ahmed ortaya koymuş ve şöyle demiştir: Kimi zaman da zekât imama (geri) havale edilir; mesela zekât verecek fakir bulunmadığı yahut da zekâta fakirlerin ihtiyaçlarının olmaması halinde... Şöyle de demiştir: Zekâta ihtiyaçlarının olmaması durumu hariç, bir beldeden başka bir beldeye sadaka çıkartıp verilmez. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, Ebu Bekir ve Ömer'e gelen sadakalar ancak (fakirlerin vb. zekâta) ihtiyaçları-

---

1174 Buharî ve Müslim rivayet etmiştir. "Zenginlik" konusunda geçmişti.

nın olmamasıyla söz konusu olmuştur. Onlara yetecek kadarını verirlerdi, fazla geleni ise alırlardı.[1175]

Nisap (miktarı) cinsi ile satılacak olursa: Kişi -deveyi deveyle, sığırı sığırla, koyunu koyunla, altını altınla, gümüşü de gümüşle olmak üzere- cinsiyle içinde sene şartının muteber olduğu şeyden zekâta ulaşan nisabı satacak olur da senede henüz bitmeyecek olursa, bu durumda ikinci seneyi birinci seneye bina edip ekler. Bunu, İmam Malik söylemiştir. Çünkü bu, sene içerisinde nemâsına katılmış olan bir nisap sayılır. O zaman –ticaret malları gibi- cinsinden olmak üzere bedel senesini, diğer senesi üzerinde bina eder.

İmam Şafiî ise şöyle der: Hiçbir durumda nisap senesinin, diğer bir seneye katılması doğru değildir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Üzerinden bir sene geçmedikçe o malda zekât yoktur."[1176] buyurmuştur.

Ebu Hanife ise bu konuda İmam Ahmed'e, ürünler konusunda İmam Malik'e ve bu iki konunun dışında da İmam Şafiî'ye katılmıştır. Çünkü zekât, "paha ve değer" olduğu için özellikle "semenler" konusunda vacip kılınmıştır. Bu da ondan başkasına hilafla şamil olacağı anlamına gelir.

"Hadis-i şerifin nema (artış), kâr ve ticaret mallarına mahsus olduğu, bu nedenle de tartışma konusunda geçen ifadeleri buna kıyas ederiz..." şeklinde cevap verilmiştir.

Nisap ne zaman ki cinsinden başkasıyla değiştirilecek olursa, o zaman zekâtın sene şartı kopukluğa uğramış olur ve sene yeniden başlar; ancak altını gümüşle ya da ticaret mallarıyla (değiştirmek) bunun dışındadır. Çünkü altın da gümüş de tek bir mal gibidir. Öyle ki altın ve gümüş, cinayetler ve telef edilen mallardaki diyet ve tazmin etme araçları olduğundan, zekât konusunda birbirlerine katılabilirler. Ticaret mallarının senesi ise ürünlerin senesine bina edilir. Çünkü zekât, ticaret mallarının kıymet ve değerinde farzdır, yoksa bizzat kendisi hakkında durum böyle değildir. Değeri ise semen ve pahası olduğundan bu anlamda aynı cins sayılmış oluyorlar.

1175 Bu konuda, Yemen'den sadaka alması için gönderilen Muaz'ın kıssasına ve Hz. Ömer'e dair bölüme bakınız.

1176 "Zekâtta sene şartı" konusunda geçmişti.

Zekât vermemek amacıyla nisap (miktarını) değiştirmek: Zekât vermekten kaçmak amacıyla nisap, cinsinden başkasıyla değiştirilecek olursa, ondan zekât düşmez. Nisaptan değiştirilen bu şey ister davardan ya da başkasından olsun, fark etmez. Aynı şekilde, zekâtı düşürmek amacıyla nisaptan bir parça telef edilecek olursa, o kimseden yine zekât düşmez. Çünkü değiştirilmesi de, telef edilmesi de (zekâtın) vücubiyeti yakınlaştığı için söz konusu olmuştur. Öyleyse; Eğer bunu senenin başında yapmış olsaydı, ona zekât düşmezdi; çünkü bununla zekâttan kaçacağı anlaşılmaz. Zikri geçen bu ifadeleri İmam Malik, Evzâi ve İshak belirtmiştir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurur: *"Biz, vaktiyle 'bahçe sahipleri'ne belâ verdiğimiz gibi, onlara da belâ verdik..."* (Kalem Suresi: 17) Onlara Allah'u Teâla bir tür ceza vermişti; çünkü zekât vermekten kaçmışlardı... Şüphesiz zekâtı vermemekle, buna hakkı olan ehil kimselerin nasibini kesme niyeti vardır; ancak (tüm bunlara rağmen) bu durum, zekâtı düşürmemiştir. Tıpkı ölüm döşeğinde karısını boşayan bir kimsenin durumu gibi. Zira kötü bir maksat beslemesi halinde -hikmete göre- bu kötü maksadından vazgeçirmek için onu cezalandırmak gerekmektedir. Mirası erkenden almak için kendisine miras bırakanı öldüren bir kişinin örneği gibi.

Ebu Hanife ve İmam Şafiî ise; Bu kimseden zekât düşer; çünkü sene tamamlanmadan önce mal eksilmiştir; dolayısıyla da –bir ihtiyacına binaen telef etmesinde olduğu gibi- bundan zekât vermek de vacip değildir, demişlerdir.

"Burada ise kötü bir maksat ve niyetin beslenmediği..." şeklinde cevap verilmiştir.

Kendisinde zekât verilmesi vacip olan bir nisapta tasarrufta bulunmak: Satış, hediye yahut da diğer tasarruf çeşitleri ile kendisinde zekât verilmesi vacip olan bir nisap hakkında tasarrufta bulunmak caizdir. Zekât memurunun bu tür bir satışı feshetme hakkı yoktur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), ağaç üzerinde olgunlaşmaya başlamamış meyvelerin satışını yasaklamıştır. [1177] Bu hadisin mefhumundan anlaşılan, olgunlaşmaya başlaması halinde onun satışının geçerli olacağıdır ki, bu da vacip olan zekât ve benzeri sadakalar konusunda genel bir hükmü

1177 Buharî ve Müslim İbn Ömer ve başkasından yaptıkları rivayetle hakkında ittifak etmiştir. Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 351.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1165-1167, 1190.

içermektedir. Bir de zekât, zimmette de vacip olduğu için, onun satışta bulunması da sahih olur. Mesela üzerinde kullara ait bir borcu olduğu halde malını satacak olan kimsenin durumu gibi. Zira bu, her ne kadar onun şahsına bağlı da olsa, bu durum nisabın bir bölümünden tasarrufta bulunmasına engel teşkil etmez. Onun için –cinayetlere dair diyet konusu gibi- bunun hepsini satmaya da mani bir şey yoktur.

Ebu Hanife ise bunun sahih olacağını, ancak zekâtı eda etmekten engelleyecek bir durumun olması halinde söz konusu olan satışın, miktarı ölçüsünde bozulmuş olacağını belirtmiştir. İmam Şafiî'ye göre ise bu durumdaki satışın sahih olup olmamasında iki görüşü gelmiştir ki bunlardan birisi bunun sahih olmayacağı yönündedir. Çünkü şayet biz: *"Zekâtın onun şahsına bağlı olduğunu"* söyleyecek olursak, bu durumda malik olmadığı bir şeyi satmış olur. Şayet; *"Zekâtın onun zimmetine bağlı olduğunu"* söyleyecek olursak, o zaman da zekâtın miktarı onu getirmiş olacaktır ve rehinin (yani rehin bırakılan malın) satılması da caiz olmaz.

İşte bu, sahih değildir; çünkü elinde olan mülkü, nisaba ulaşmadığından dolayı fakirler için sabit olmuş olmaz. Buna dair delil, zekâtın ondan başkasına verilmesi etken olmuştur. Dolayısıyla da zekâtı ona vermesindeki bu durumu, onun zekâtı fakirlere vermesini mümkün kılmamıştır. Bu ise rehin olmaz; çünkü rehine ait hükümler bu konuda sabit değildir.

Burada eğer nisap içinden tasarrufta bulunacak olursa, o zaman zekâtı nisabın dışından çıkartıp verir. Aksi halde –adına tahsil edecek kimse olmasa dahi- o zekâtı vermekle mükellef tutulur. Ve diğer borçlarda olduğu gibi, zimmetinde bulunan zekâtın kalanını ödemekten aciz de kalmış olsa durum aynıdır.

el-Muvaffak der ki: Muhtemeldir ki zekâtın miktarı kadarında satışı fesheder ve ondan da zekâtı alır. Satıcı da kendisine miktarı kadarını geri verir. Çünkü satışın tamamlanması demek, fakirlerin bir tür zarara girmeleri ve haklarının kaybolması anlamına gelmektedir. Onun için bu satışın fesh (iptal) edilmesi gerekir... Devamla el-Muvaffak: En doğrusu da budur, demiştir.

Zekâtın zimmete yahut da aynına bağlı olması: Zekât, zimmet konusunda da farz olur. Bu, İmam Ahmed'den gelen iki rivayetten ve İmam Şafiî'ye göre de iki görüşünden birisini oluşturmaktadır. Çünkü nisabın dışında da o zekâtı vermek caizdir, ama onun hakkında farz değildir.

Bir de eğer onun hakkında bu farz olmuş olsaydı, bunda mal sahibinin tasarruf etmesi mümkün olmaz ve gerekliliği sebebiyle hak sahibi olan kişi, aynı (yani kendisi) hakkında zekâtın eda edilmesine de imkân bulurdu.

(İmam Ahmed'in) ikinci rivayetine göre zekât, aynı konusunda farz olur. Bu, İmam Şafiî'nin de ikinci görüşünü oluşturmaktadır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Göğün ve pınarların suladığı ya da sulanmaksızın kendi ince damarlarıyla su emip yetişmiş olan yer mahsüllerinde öşür (onda bir zekât) vardır. Hayvanla sulanan mahsüllerde ise yarım öşür vardır."[1178] Bu hadiste ve gelen başka hadis lafızlarında *"fi (de- vardır) harfi"* gramer açısından zarfiye olarak gelmiştir ve nisaba ulaşmadığı halde ondan zekât verilmesi hususu, ruhsaten caiz görülmüştür.

"Sene"nin geçmesiyle zekâtın vacip olması: Zekât, bir senenin geçmesiyle farz olur, ister onu vermeye gücü yetsin, ister yetmesin fark etmez. Bunu, Ebu Hanife söylemiştir. Aynı zamanda bu, İmam Şafiî'ye ait olan iki görüşünden de birisini oluşturur. Zira Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Üzerinden bir sene geçmedikçe o malda zekât yoktur."[1179] buyurmuştur. Bu hadisten anlaşılan, bir sene geçmesi durumunda ona zekâtın farz olduğudur. Buna göre iki sene geçtiği halde zekât vermeye imkân bulamamış olursa, onun iki yılın zekâtını vermesi vacip olur, demektir. Yerine getirilmesi gereken iki tane farzı, bir yıl içerisine dahil edip, tek bir nisap başlığı altında yerine getirmek caiz olmaz. (Çünkü nisaba ulaşması halinde her iki yılın zekâtı ayrı ayrı verilir.)

İmam Malik ise şöyle der: Zekâtı yerine getirmeye imkân bulmak şarttır. Dolayısıyla bu vücubiyet hakkında üç şey şart koşulmuştur:

1) Sene şartı

2) Nisaba ulaşma şartı

3) Yerine getirmeye imkân bulma şartı

Bu aynı zamanda İmam Şafiî'nin diğer görüşünü de oluşturmaktadır. Çünkü zekât bir ibadettir ve -diğer ibadetlerde olduğu gibi- vücup şartından birisi de onu yerine getirebilme imkânına sahip olmaktır.

1178 Buharî, İbn Ömer hadsinden nakille... Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 347.

1179 "Zekâtta sene şartı" konusunda geçmişti.

Buna “oruç” konusuyla cevap verilmiştir. Şöyle ki; Ay hali geçiren bir bayan ve hasta olup orucu tutmaktan aciz olan bir kimsenin, orucu (kaza ile) tutması farzdır. Aynı şekilde “namaz” da böyle. Bayılan ve uyuyan kimsenin de (kendine geldikten sonra) namaz kılması farzdır. Sonra ikisi (oruç ve zekât) arasında birtakım ayrımlar vardır: Oruç, bedensel bir ibadettir, kişi bunu bedeniyle yerine getirmekle mükellef tutulmuştur. Dolayısıyla yerine getirmeye güç bulunamayacak olursa, sakıt olur. Zekât ise mali bir ibadettir; kişinin malında yoksulların ortak olma sabitesi imkân dahilindedir ve yerine getirmekten aciz de olsa kişinin zimmetinde devam eden bir vecibedir. Tıpkı iflas eden bir kimsenin, zimmetinde borçların devam etmesi ve zimmetinin malıyla cinayete bağlı olması gibi sayılır.

Zekâtı vermeden önce malın telef olması: Zekât –ifrata kaçsın, kaçmasın- malın telef olması sebebiyle sakıt olmaz. Bu, İmam Ahmed’den gelen meşhur görüştür. Çünkü bu -borç gibi- zimmette vacip olan bir mal olduğundan dolayı, nisabın telef olması nedeniyle sakıt olmaz.

İmam Ahmed’den nakledildiğine göre, zekâtı eda etmeye imkân bulmadan önce nisap telef olacak olursa, o kişiden zekât sakıt olur. Ancak sonradan telef olacak olursa, zekât sakıt olmaz. Bu, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr’in görüşüdür. Çünkü zekât bir ibadettir ve mal ile vacip olmasına bağlıdır. Zekâtın farziyeti –hac konusunda olduğu gibi- eda etme imkânından önce telef edilmesi neticesinde sakıt olur. Bunu, İmam Malik de söyler ancak o, davarları bundan istisna etmiştir. Çünkü bu noktada o: “Zekât memuru gelene değin davarlarda bir şey yoktur; şayet o gelmeden önce davarlar helak olacak olurlarsa, ona bir şey gerekmez.” demiştir.

Ebu Hanife ise şöyle der: Zekât, her halükârda malın telef olması sebebiyle sakıt olur. Ancak imam (isterse) bunu ondan talep edebilir, engelleyebilir de. Çünkü o kimse, hak ettiği konumdan önce bunu telef etmesi sebebiyle, zekât kendisinden sakıt olmuş olur. Koparılmadan önce meyvenin telef olması gibi. Bir de bu, aynına bağlı bir haktır ve telef olması nedeniyle sakıt olur. Tıpkı bir katil konusunda söz konusu olan cinayet diyeti gibi.

Korununcaya kadar meyvenin zekâtının zimmette vacip olmadığı şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü bunun hükmü, (el ile) kabzedilmeyen şeylerin hükmü hakkında mevzu bahistir. Bu nedenle bir afet sebebiyle

mal telef olursa, hadisin işaret ettiğine göre bunun garantisi satıcıya ait olur. "Aynı hakkında zekât vaciptir" dersek şayet, bu, ondan bir parça hak etmiş olur, anlamına gelmez. Ve bundan dolayıdır ki onun hakkında tasarrufta bulunmaktan alıkoyulamaz.

el-Muvaffak şöyle der: İnşallah doğrusu; Eda noktasında bir ifrat olmadığı sürece zekâtın, malın telef olması sebebiyle sakıt olacağıdır. Çünkü zekâtı, adaletli bir yolla vermek gerekir. O zaman -malı olmadığı ve fakir gibi kendisine zekâtın verilmesi gibi bir konumda olduğu halde- onun zekâtı eda etmesi gerekli değildir. "Tefrit"in manası ise zekâtı çıkartıp vermeye imkânı olduğu halde, onu vermemektir. Dolayısıyla zekâtı çıkartmaya imkânı yoksa, "ifrata" kaçmış sayılmaz, ister hak sahibi olmasın, ister malı uzakta olsun, ister söz konusu olan farz, ona ait malda bulunmasın ve onu satın almaya ihtiyaç duyup da onu satın alamamış olsun ve isterse satın alma talebinde bulunmuş olsun ya da başkası olsun, fark etmez.

Zekât farz olduktan sonra mal sahibinin ölmesi: Mal sahibinin ölmesi sebebiyle onda bulunan zekât, sakıt olmaz ve -vasiyet etmemiş olsa dahi- onun malından çıkartıp zekât verilir. Bu, İmam Malik, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr'in kavlidir. Çünkü bu vasiyetin geçerli olduğu vacip bir hak olduğundan –Ademoğlu hakları gibi- ölüm ile sakıt olmaz.

Evzâi ve Leys ise şöyle demiştir: Vasiyete bir tür başlangıç olması açısından malının üçte birinden alınır, üçte birden fazlasına ise el vurulmaz. Sevri ise; Vasiyet etmediği sürece zekât verilmez, demiştir. Aynı şekilde Rey ashabı da böyle söylemiştir. Onlar; Ölmeden önce vasiyet etmesi durumunda bunu, "üçte bir vasiyet olarak" vermeyi ve bunun da vasiyet sahiplerinin toplu kontrolünde olacağını, vasiyet etmemesi durumunda ise zekâtın sakıt olacağını, çünkü zekâtın bir ibadet olduğunu ve niyet olmaksızın gerçekleşmeyeceğini, -oruç örneğinde olduğu gibi- ölümü sebebiyle de zekâtın sakıt olup düşeceğini, ifade etmişlerdir.

Zekâtın, mali olan hak bir vecibe olduğu ve -borç gibi- kişinin ölmesi durumunda "zekâtın ondan sakıt olmayacağı" şeklinde cevap verilmiştir. Bunun yanında oruç ile namaz konusu ayrı konulardır; çünkü her ikisi de bedeni birer ibadettir ve onlar hakkında ne vasiyet ve ne de naiplik geçerli olur.

(Zekât Bölümü 2. Ciltten Devam Edecek)

İÇİNDEKİLER